MARIA
REGINA ROMÂNIEI

JURNAL DE RĂZBOI
1916–1917

Traducere de
Anca Bărbulescu

Ediție îngrijită de
LUCIAN BOIA

ebook
HUMANITAS

Editura mulţumeşte Arhivelor Naţionale ale României pentru materialul documentar pus la dispoziţie şi pentru sprijinul acordat la publicarea acestui volum.

Redactor: Adina Săucan
Coperta: Angela Rotaru
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
DTP: Andreea Dobreci, Carmen Petrescu

Fotografia de pe copertă: Regina Maria a României, Colecţia George Grantham Bain, Library of Congress

© HUMANITAS, 2016 (ediţia digitală)

ISBN: 978-973-50-5428-1 (epub)

EDITURA HUMANITAS
Piaţa Presei Libere 1, 013701 Bucureşti, România
tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51
www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro
Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro
Comenzi telefonice: 0372.743.382; 0723.684.194

MARIA
REGINA ROMÂNIEI

JURNAL DE RĂZBOI
1916–1917

Precedat de însemnări din 1910–1916

Traducere din engleză de
Anca Bărbulescu

Ediție îngrijită și prefață de
LUCIAN BOIA

Cuprins

JURNAL DE RĂZBOI. 1916–1917
Prefaţă. „Aş vrea să fiu eu rege.“ Jurnalul de război al reginei Maria
Notă asupra ediţiei
JURNAL DE RĂZBOI
Prolog. Amintiri şi mărturisiri: primii paşi ai unei prinţese (1910–1916)
I. „Soarele străluceşte şi va fi război!“ (octombrie 1914; august–septembrie 1916)
II. Ţara în primejdie (septembrie–octombrie 1916)
III. Moartea principelui Mircea şi refugiul în Moldova (octombrie–noiembrie 1916)
IV. Primele săptămâni la Iaşi (noiembrie–decembrie 1916)
V. În pragul unui nou an (decembrie 1916–ianuarie 1917)
VI. O iarnă geroasă şi tristă (ianuarie–martie 1917)
VII. Raze de speranţă (martie–mai 1917)

PREFAŢĂ
„Aş vrea să fiu eu rege.“
Jurnalul de război al reginei Maria

14/27 august 1916: ziua intrării României în Primul Război Mondial. Este şi ziua când regina Maria începe să-şi ţină jurnalul, pe deplin conştientă că trăieşte un moment de maximă semnificaţie, atât pentru ţară, cât şi pentru propriul său destin. O „intenţie“ de jurnal avusese şi cu doi ani înainte, la moartea regelui Carol I, atunci când devenise regină; abandonase însă însemnările după numai câteva zile. De acum însă, din august 1916, nici o zi nu mai este pierdută; dovedind o disciplină exemplară, însemnările curg neabătut, vreme de peste două decenii, până în preajma sfârşitului (ultima este datată 11 iulie 1938, cu numai o săptămână înainte de moartea reginei). Sunt scrise, fireşte, în engleză. În total, 101 caiete, probabil, cea mai amplă mărturie de acest gen pe care a lăsat-o cineva în România.

Jurnalul – cu titlul *Însemnări zilnice* – este în curs de publicare, începând din anul 2006.[1] Au fost eliminate însă primele 14 caiete, cele care acoperă perioada războiului; prima zi consemnată devine astfel 18 noiembrie/1 decembrie 1918, data intrării triumfale în Bucureşti, după exilul forţat din Moldova. Motivul invocat stă în suprapunerea dintre Jurnal şi memoriile reginei, publicate, în engleză, sub titlul *The Story of My Life* şi, în traducerea românească a Mărgăritei Miller-Verghi, cu titlul *Povestea vieţii mele*[2]. Volumul al treilea al acestor amintiri, privitor la anii de război, este alcătuit, în cea mai mare parte, prin preluarea însemnărilor zilnice. N-au trecut însă din jurnal în memorii decât mai puţin de jumătate din filele acestora; în plus, chiar fragmentele preluate, de regulă fără mari modificări, au fost supuse totuşi unei „autocenzuri“. Sunt eliminate sau atenuate tocmai impresiile – şi uneori izbucnirile – cele mai sincere ale reginei care, evident, nu puteau fi făcute publice: cuvinte adesea grele la adresa regelui Ferdinand, a prinţului moştenitor Carol, a prim-ministrului Ionel Brătianu sau a clasei politice româneşti în genere. Nu e nevoie de mai multe argumente pentru a justifica publicarea integrală a Jurnalului; odată ce dispunem de textul originar complet, n-avem nici un motiv să ne mulţumim cu versiunea trunchiată şi edulcorată a volumului memorialistic. Cu atât mai mult cu cât aceştia sunt anii mari ai reginei Maria, anii care i-au creat legenda.

Pentru a prefaţa Jurnalul, am considerat că merită reprodus un text independent de acesta, scris de Maria în mai multe etape, din martie 1910 până în septembrie 1916. E o privire de ansamblu asupra propriei vieţi, din copilărie până la căsătoria cu Ferdinand şi naşterea

prinţului Carol. Mai pe larg, toate cele spuse aici vor fi relatate în *Povestea vieţii mele*. Dar, şi de astă dată, textul iniţial este mai crud. Regina spune pe şleau tot ce a separat-o de Ferdinand: de la neplăcerea raporturilor trupeşti până la incompatibilitatea de caracter. Nu mai puţin se plânge de nenumăratele îngrădiri, de faptul că s-a simţit multă vreme tratată ca o prizonieră. Şi avea doar 17 ani! De aici, revolta unui temperament puternic şi luptător. A dus o permanentă luptă de eliberare şi de afirmare a propriei personalităţi. A vrut neapărat să se împlinească, să dea vieţii sale un sens. Ce şansă avea să fie pentru ea războiul!

Titlul *Jurnal de război* ne aparţine şi necesită, poate, o precizare. Uniforma albă de infirmieră în care a apărut în toţi aceşti ani ar putea lăsa impresia unui efort, desigur demn de elogii, dar de ordin aproape exclusiv „sanitar“ şi umanitar. În fapt, regina intervine în toate resorturile războiului. Chiar dacă nu avea nici o calitate oficială în dirijarea treburilor publice (nu era regină domnitoare, ci doar soţie de rege), a jucat un rol deloc neglijabil în orientarea generală a României în preajma şi în timpul războiului. Într-un anume sens, a fost *războiul ei*. A contribuit la trecerea sa în prim-plan şi caracterul slab, ezitant, al regelui Ferdinand. Prin firea ei voluntară, regina a compensat oarecum ceea ce-i lipsea soţului său. Dacă privim întreaga perioadă, cu momentele de glorie, dar mai ales de prăbuşire şi de deznădejde, se poate afirma (au şi spus-o, răspicat, contemporanii) că a fost singura persoană care a crezut neabătut în victorie, din primul până în ultimul moment. A ajutat-o şi conştiinţa ei de englezoaică; a trecut şi ea prin clipe de nesiguranţă, atunci când se părea că soarta s-a înverşunat împotriva României sau că românii nu au capacitatea de a face faţă unor atât de grele încercări, dar chiar şi atunci „ştia“ că războiul va fi în cele din urmă câştigat, măcar pentru motivul că Anglia nu putea să piardă!

Jurnalul confirmă mai întâi contribuţia reginei la pregătirea intrării României în război de partea Antantei, de-a lungul anilor de neutralitate (1914–1916). „Împrejurările – scrie ea – au făcut să fiu implicată în situaţie mai îndeaproape decât ar fi fost cele mai multe regine… Nu mi s-a ascuns nimic, am fost chemată în ajutor când a fost nevoie. Aşa s-a făcut că am ştiut data, 14 august, cu mult înaintea altora.“[3] Misiunea ei consta în convingerea regelui Ferdinand care, în mod firesc, dată fiind obârşia sa, era „progerman“ (cum fusese şi Carol I), dar a sfârşit prin a înţelege – în bună măsură, şi datorită forţei de persuasiune a reginei Maria – că nu putea avea altă alegere decât aceea a opiniei majoritare a ţării.

După primele zile de entuziasm, urmează dezamăgirea, neliniştea, panica. Confruntată cu forţe superioare, armata română nu reuşeşte să facă faţă nici pe frontul Dunării, nici pe cel al Carpaţilor. Capitala e

pierdută, ca şi întreg sudul ţării. Neocupată rămâne doar Moldova, frontul stabilizându-se pe linia Siretului. Ce putea întreprinde regina în aceste condiţii pentru a contribui la îndreptarea situaţiei? În spiritul epocii, rolul ei, ca femeie – fie şi regină – era strict auxiliar. Opţiunile militare, ca şi deciziile politice aparţineau bărbaţilor. Femeilor le revenea partea umanitară, din spatele frontului. În condiţiile date, în principal, îngrijirea răniţilor. Pe acest front, secundar, dar de incontestabilă importanţă, regina e cât se poate de activă. Organizează un serviciu de ambulanţe care îi poartă numele, merge fără răgaz din spital în spital… Dar nu înţelege nici să-i lase pe bărbaţi să comită greşeală după greşeală, în domeniul lor rezervat: politica şi războiul. Este indignată de lipsa de autoritate şi de organizare. Ar dori să fie prezentă pe front, în Transilvania sau la Dunăre, dar nu e lăsată să meargă. Constată că bărbaţii sunt dezorientaţi, nu mai fac faţă unei situaţii neprevăzute: „Brătianu îşi pierde pe loc tot curajul şi acceptă chiar şi concesii ruşinoase, nu are spirit militar. E omul vicleşugurilor, nu un om de acţiune. Acţiunea îl înspăimântă…“[4] Dar Ferdinand şi Carol? De ce întârzie să meargă pe front? „Am petrecut o seară neplăcută, tot încercând să-i conving pe bărbaţii din familia mea de ceea ce trebuie să facă. Pentru o femeie, a se amesteca în treburile militare e o sarcină care nu-i atrage nici o recunoştinţă, dar, până la urmă, sunt regina ţării acesteia şi nu pot sta cu mâinile în sân privind-o cum piere! Carol trebuie să umble printre soldaţi. Cei de la Cartierul General se mişcă atât de încet, încât întotdeauna spun că Nando sau Carol trebuie să plece să viziteze trupele când va fi situaţia mai bună. Dar situaţia nu se îmbunătăţeşte deloc – şi atunci când vor mai pleca? […] Oamenii încep să se întrebe de ce n-a fost văzut până acum nici unul din ei printre soldaţi – nici nu e de mirare.“[5] Convingerea reginei este că rezistenţa depinde mai presus de orice de moralul oamenilor. Trebuie să crezi, trebuie să vrei. În acest spirit, îşi înţelege şi propria misiune: „Toţi cei care-şi iubesc cu adevărat Ţara au pe buze acelaşi strigăt: Apăraţi-o! Apăraţi-o! Nu e cu putinţă să-i îngăduim duşmanului să se facă stăpân pe ea fără împotrivire! Ce face armata noastră? Cine minte? A cui e vina? Ce e putred?“[6] Ferdinand îi apare ca lipsit de voinţă şi de capacitatea de a se impune. „Cred că NU se ridică *la înălţimea situaţiei*, fiindcă pur şi simplu nu e în stare să dea ordine.“[7] „M-am întâlnit cu Brătianu şi am încercat să-l conving că trebuie să se acţioneze cu o mână sigură şi că lucrurile nu trebuie lăsate să meargă la întâmplare… E vremea pentru acţiune, chiar şi pentru o acţiune autocratică dacă este necesar. E nevoie de un braţ puternic, şi pentru a pedepsi, şi pentru a ajuta.“[8]

Şi exclamaţia supremă: „Vai, de ce nu sunt eu rege? M-aş duce peste tot, aş vedea totul, aş vorbi cu soldaţii şi aş rămâne printre ei până ar ajunge să mă adore şi ar pleca bucuroşi la luptă în numele meu – aş fi

o realitate în rândurile lor, nu un nume!“[9] „Aş vrea să fiu eu rege – poate aş fi un rege rău, dar n-aş îngădui să se spună minciuni pe seama mea, i-aş obliga pe toţi să-şi facă datoria de dimineaţa până seara, cu cuvinte aspre şi fapte şi mai aspre, dacă ar fi nevoie – nu e vremea să ezităm sau să încercăm experienţe, e vremea pentru acţiune, acţiune fără ocolişuri, clară, hotărâtă! Orice ezitare şi lipsă de vlagă pun în primejdie ţara.“[10]

E greu de cântărit, printre atâţia factori istorici, influenţa specifică a reginei în mersul războiului României. Cu siguranţă însă că exemplul pe care l-a dat – exemplu de credinţă, de voinţă şi de dăruire – i-a marcat pe cei din jurul său, după cum i-a impresionat şi pe soldaţi. În componenta morală a războiului – nu mai puţin decisivă decât focul armelor – rolul său a fost de prim ordin. Şi e cu atât mai mult de remarcat cu cât se petrece în primele luni pe fondul unei sfâşietoare drame personale: moartea, după o lungă agonie, a micului principe Mircea, ultimul său copil, răpus de febra tifoidă. Sunt pagini patetice în jurnal care îi descriu sfârşitul, ilustrând însă, nu mai puţin, şi hotărârea reginei de a nu se lăsa doborâtă şi de a lupta mai departe pentru ţară.

Ca reuşite „punctuale“ ale reginei, e de menţionat contribuţia ei la numirea generalului Prezan ca şef al Marelui Stat Major, în locul generalului Iliescu, un apropiat al prim-ministrului (Brătianu a renunţat cu greu la el), în mod evident incapabil să îndrepte situaţia, şi, nu mai puţin, la desemnarea în fruntea Direcţiei generale a Sănătăţii publice a doctorului Ion Cantacuzino, savant distins, dar şi un foarte bun organizator. E dispusă, pentru a salva ţara, să accepte orice misiune, chiar sub demnitatea ei regală. Astfel, se arată gata să plece în Rusia pentru a-l convinge pe ţarul Nicolae II, vărul său, de necesitatea unui sprijin grabnic pentru România (până la urmă s-a considerat că e mai potrivit să meargă la Petrograd Ionel Brătianu, însoţit de principele Carol). Câteva luni mai târziu, se întrevede şi posibilitatea unei călătorii în America, rămasă însă la stadiul unui vag proiect.

Şi aşa, regina are din plin de lucru în Moldova, în urma ucigătoarei epidemii de tifos exantematic, apoi a sângeroaselor lupte din vara anului 1917. Spitalele sunt pline (o întreagă reţea de spitale „Regina Maria“), iar ea e pretutindeni prezentă la căpătâiul bolnavilor şi al răniţilor. Cu un curaj uimitor, la limita inconştienţei: teama îi era un sentiment necunoscut!

Stă însă cu ochii şi pe clasa politică, pe care, profund dezamăgită, ajunge aproape să o dispreţuiască. S-ar fi aşteptat ca, în vreme de război, interesele partizane să fie lăsate la o parte. Dar nici vorbă de aşa ceva: gâlceava politicienilor e în floare, ca în vremurile bune. Regina luase în calcul înlocuirea guvernului Brătianu (responsabil

pentru înfrângerile suferite) şi o formulă de uniune naţională. Brătianu nu era însă uşor de clintit; până la urmă, „uniunea naţională“ s-a limitat la completarea guvernului liberal cu câţiva miniştri conservatori, puterea efectivă rămânând tot în mâinile lui Brătianu.

Iată şi impresiile reginei, înregistrate „la cald“: „Miniştrii noştri nu se comportă deloc lăudabil. …Cu toţii se luptă pentru putere… totul e o debandadă oribilă, în care se ridică la suprafaţă ce e mai urât în ei, până când ajung să-mi doresc să n-am ochi de văzut şi urechi de auzit: sunt scârbită, scârbită, scârbită! Nu m-a descurajat nici o înfrângere, nici o nenorocire, nici un dezastru, dar tabloul acesta al turpitudinii oamenilor aflaţi la conducere m-a făcut să-mi pierd nădejdea – când mă gândesc că mi-e dat să-mi clădesc ţara cu asemenea oameni! O, mai degrabă mi-ar veni să renunţ la ea şi să plec – departe, oriunde!“[11] Era un fel de a spune. Ea însăşi mărturiseşte – şi nu o singură dată – cât de mult ajunsese să-şi iubească ţara. Ţara, nu şi elita ei politică!

Regina a excelat şi în întreţinerea raporturilor cu Aliaţii. Personal, prin înrudirile sale, se simţea mai apropiată de Marea Britanie şi de Rusia, însă nu aceste monarhii, ci Franţa republicană a fost aceea care s-a implicat în mai mare măsură în susţinerea şi ajutorarea României (Anglia era departe, şi se simţea acest lucru, iar Rusia, dimpotrivă, prea aproape: nu simpatiza cu proiectul naţional al României, aici, într-o zonă unde urmărea să-şi afirme propria hegemonie). Aşa că şi regina i-a cultivat cu deosebire pe reprezentanţii Franţei şi le-a câştigat simpatia într-o măsură mult mai mare decât ar fi reuşit (dacă ar fi reuşit), fără ea, regele Ferdinand şi Ionel Brătianu. De altfel, şi e amuzant de constatat, francezii şi-au „împrospătat“ în 1916 personalul Legaţiei din Bucureşti cu o garnitură de diplomaţi, purtând mai toţi impozante titluri nobiliare. Era şi aceasta o manieră de a se apropia de familia regală, de Maria, pentru a o susţine, şi de Ferdinand pentru a-l convinge. Ministru plenipotenţiar a fost numit contele de Saint-Aulaire. Alături de el, cu diverse misiuni, apar Robert de Flers, binecunoscut om de teatru, dar şi marchiz autentic, marchizul de Belloy (acesta, căsătorit cu o româncă), ca şi ducele de Luynes, un personaj cu totul şters, dar aparţinând celei mai înalte aristocraţii franceze. În toamna anului 1916, soseşte şi Misiunea Militară Franceză, sub comanda generalului Berthelot.[12] Toţi se vor afla în raporturi directe şi frecvente cu regina, cu toţii, impresionaţi de energia şi de farmecul ei. Ajung câteva rânduri extrase din amintirile contelui de Saint-Aulaire: „Regina Maria a intrat în război aşa cum se intră în cinul călugăresc. S-a claustrat, renunţând la tot ce era lumesc pentru mântuirea ţării ei, a dinastiei ei şi a cauzelor sacre care îi uneau atunci pe aliaţi. În timpul acestei claustrări, care nu excludea, ci dimpotrivă, conducerea spitalelor şi drumurile pe front, ea a urmat şi a impus în jurul ei, fără a se odihni nici o singură zi, îndemnurile la

stoicism, caritate, devotament şi speranţă, oricare ar fi fost piedicile ce-i stăteau în cale. Până în ziua victoriei nu am văzut-o niciodată decât în uniformă de infirmieră sau în fruntea regimentului ei, al 4-lea Roşiori, cu dolman albastru cu mănătăluţă garnisită cu blană, prins pe umăr şi căciuliţă de blană, cu pană de egretă. Atunci, în galop, această amazoană, înghiţând aerul şi obstacolele, îi obosea şi îi lăsa în urmă pe cei mai îndrăzneţi călăreţi". Până la mitologie nu mai e decât un pas, pe care Saint-Aulaire nu se sfieşte să-l facă: „În Antichitatea păgână, mai aproape ca noi de Olimp, muritorii ar fi făcut din ea o zeiţă"[13].

Cucerindu-i pe francezi, regina a câştigat un capital preţios pentru România, care va conta la Conferinţa Păcii. Dar chiar în ce-i priveşte pe ruşi, deloc grăbiţi să dea o mână de ajutor, prezenţa reginei – descendentă a ţarilor – a putut contribui la menţinerea unui nivel de cooperare acceptabil. Relatate în Jurnal, întrevederile ei cu diverşii responsabili ruşi, politici sau militari, sunt frecvente; generalul Mosolov, timp de câteva luni ministru plenipotenţiar al Rusiei la Iaşi, o evocă în amintirile sale cu neţărmurită admiraţie, văzând în ea factorul decisiv al rezistenţei româneşti şi al înfăptuirii României Mari.[14]

Regina este foarte activă şi pe frontul propagandei de război, atât în ţară, unde colaborează la *România*, ziarul scos de Marele Cartier General, adresat în primul rând soldaţilor, şi la *Neamul românesc* al lui N. Iorga, cât şi în afara ţării, printre aliaţi. Cartea *My Country*, care apare mai întâi în Anglia, apoi în Franţa (*Mon pays*), în 1917, o scrie pentru a face cunoscută o ţară despre care occidentalii ştiau prea puţin; traducerea românească (*Ţara mea*) e făcută de N. Iorga, fragmente fiind publicate iniţial în *Neamul românesc*. Jurnalul consemnează în mai multe rânduri întâlnirile dintre regină şi renumitul istoric. Un articol remarcat a fost cel publicat în ziarul parizian *Le Figaro* (versiunea franceză beneficiind de contribuţia lui Robert de Flers), tradus apoi şi apărut în *Neamul românesc*, sub titlul *In memoriam*; subliniind excepţionalitatea raporturilor româno-franceze, regina îi evocă aici pe francezii care şi-au dat viaţa pentru România, pe pământ românesc (figura emblematică fiind în această privinţă medicul Jean Clunet[15]).

Dincolo de valoarea pur informativă, de prim ordin, *Jurnalul* este şi o piesă literară, un adevărat roman, cu nenumărate personaje, situaţii dramatice şi întorsături de situaţie. Poate fi considerat cea mai mare reuşită literară a reginei (care a cochetat de altfel cu literele), şi aceasta tocmai fiindcă nu şi-a propus aici să facă literatură. Paleta sa stilistică este amplă: de la registrul dramatic, la evocări lirice sau comentarii sarcastice; străbate adesea şi o undă de umor. Portretele sunt memorabile. Regina este o mare observatoare, preocupată în

egală măsură de trăsăturile exterioare ale oamenilor (apreciază frumuseţea fizică!), de caracterul, inteligenţa şi comportamentul lor. Nu lipseşte ironia, dar o ironie în fond concesivă şi binevoitoare.

Iată-l pe uimitor de neconvenţionalul Albert Thomas, ministrul socialist francez, aflat în turneu diplomatic la Iaşi: „un omuleţ gras şi tare comic, rotund cu totul, cu părul vâlvoi, ochelari şi o barbă comică, de culoarea cafelei cu lapte, care se termină cu doi cârlionţi imposibili. Are nasul ca al unui câine curios, adulmecător şi cuminte. Nu ştiu ce i-au păţit dinţii, dar pare să aibă doar unul în faţă, iar când vorbeşte scoate în afară buza de jos ca un copil bosumflat – şi vorbeşte, nu glumă! Toţi ceilalţi erau, fireşte, în ţinută de seară, dar el purta o haină ponosită, tablou discordant şi încântător într-o casă de rege. A stat lângă mine la cină şi ne-am înţeles de mai mare dragul. Nu e doar interesant, ci şi amuzant, nu se mai opreşte din vorbit…“[16]

Maruca Cantacuzino, buna sa prietenă: „Am plecat la Cetăţuia, s-o vizităm pe Maruka la lucru. Din nou mi s-a părut absolut ilară – tronează acolo, urmată de paşii robilor ei supuşi, gata să-i îndeplinească cele mai capricioase dorinţe, oricât de nebuneşti, de schimbătoare, de iresponsabile – se pleacă la orice vrere a ei, o ascultă, o adoră – e comic şi uimitor. Nici zece regine laolaltă nu s-ar purta ca ea. Îşi asumă toate drepturile, nu vede nici o *piedică* în calea capriciilor ei, nu recunoaşte nici o datorie sau lege care nu-i convine, porunceşte peste tot, râde, se răzgândeşte, ia dintr-odată un aer formidabil de superior, îşi exprimă uimirea neţărmurită atunci când cineva nu i se supune întru totul, apoi izbucneşte în hohote de râs zgomotoase… Trece singură prin viaţă, divin, absurd, irezistibil de convinsă că ceilalţi sunt făcuţi să se plece în faţa dorinţelor ei şi să-i accepte stăpânirea peste toate după voia ei.“[17]

O mică săgeată şi la adresa lui George Enescu, răpus şi el de farmecul Marucăi, cu care avea mai târziu să se căsătorească: „Bietul Enescu, deşi e bun patriot, ţine mai mult la o singură persoană decât la ţara lui; cum de felul meu respect marile iubiri, nu îndrăznesc să-l condamn!“[18]

Şi prima impresie despre Nicolae Titulescu, în momentul numirii sale ca ministru: „E tare urât, arată ca un muscal, dar e inteligent“[19] (în versiunea autocenzurată din *Povestea vieţii mele*, unde întâlnirea e de asemenea consemnată, caracterizarea se limitează la cuvintele: „e foarte deştept“).

Volumul prim al *Jurnalului de război* se încheie în preajma marilor bătălii din vara anului 1917. Vor urma încă două volume. Pe regină o aşteaptă momente de triumf, dar şi noi şi teribile încercări.

LUCIAN BOIA

Note

1. Regina Maria a României, *Însemnări zilnice*, vol. I-X, 2006–2013, apărute succesiv, la

editurile Historia, Cognitia şi Polirom; traducere din engleză de Sanda-Ileana Racoviceanu (la vol. I, şi Valentina Costache).

2. *The Story of My Life*, 3 volume, Londra, 1934–1935; *Povestea vieţii mele*, 3 volume, Bucureşti, 1934–1936 (cu reeditări după 1989, printre primele numărându-se ediţiile de la Editura Moldova, Iaşi, 1990–1991, şi Editura Eminescu, Bucureşti, 1991). Cea mai bună şi mai sigură biografie a reginei îi aparţine lui Hannah Pakula: *The Last Romantic. A Biography of Queen Marie of Roumania*, New York, 1984 (trad. rom. de Sanda-Ileana Racoviceanu, *Ultima romantică. Viaţa Reginei Maria a României*, Editura Lider, Bucureşti, 2003).

3. Însemnarea din 14/27 august 1916.

4. Însemnarea din 19 septembrie/2 octombrie 1916.

5. Însemnarea din 27 septembrie/10 octombrie 1916.

6. Însemnarea din 29 septembrie/12 octombrie 1916.

7. Însemnarea din 27 septembrie/10 octombrie 1916.

8. Însemnarea din 27 noiembrie/10 decembrie 1916.

9. Însemnarea din 25 septembrie/8 octombrie 1916.

10. Însemnarea din 5/18 septembrie 1916.

11. Însemnarea din 3/16 iulie 1917.

12. Cu privire la misiunea generalului Berthelot în România, vezi *General Henri Berthelot and Romania. Mémoires et correspondance* (ed. Glenn E. Torrey), New York, 1987 (tradusă şi în limba română, cea mai recentă ediţie datând din 2012, la Editura Militară).

13. Contele de Saint-Aulaire, *Confesiunile unui bătrân diplomat*, traducere din franceză de Ileana Sturdza, Introducere şi note de Mihai D. Sturdza, Humanitas, Bucureşti, 2003, pp. 144–145.

14. Aleksandr A. Mosolov, *Misiunea mea în România*, ed. Marin C. Stănescu, Editura Silex, Bucureşti, 1997.

15. Jean Clunet (1878–1917), medic francez, aflat în misiune în România în 1916–1917. A murit de tifos exantematic în spitalul pe care îl condusese, în apropiere de Iaşi.

16. Însemnarea din 15/28 mai 1917.

17. Însemnarea din 27 mai/9 iunie 1917.

18. Însemnarea din 24 septembrie/7 octombrie 1917.

19. Însemnarea din 20 iulie/2 august 1917.

Notă asupra ediţiei

Prezenta ediţie reproduce integral, în traducere românească (din limba engleză), primele 14 caiete cuprinzând însemnările zilnice ale reginei Maria, precedate de textul unor amintiri care nu fac parte din jurnal (Arhivele Naţionale, Fond Casa Regală, Regina Maria, III 98 şi 102–115). Ilustraţiile – facsimile ale paginilor de jurnal, fotografii, desene – sunt reproduse din aceleaşi caiete.

Împărţirea în capitole corespunde caietelor respective. Titlurile aparţin însă editorului, ca şi sumarele din fruntea fiecărui capitol, destinate să uşureze orientarea cititorului într-un text încărcat cu detalii. Unele note infrapaginale îi aparţin reginei, fiind marcate cu asterisc. Cele mai multe aparţin însă editorului sau traducătoarei, precizându-se de fiecare dată provenienţa lor (n. ed., respectiv n. tr.).

Am semnalat în text locurile în care lecţiunea a fost nesigură. Am optat pentru unificarea stilurilor de datare a însemnărilor, acolo unde regina nu a fost consecventă, trecând mai întâi datele pe stil vechi, apoi pe cele pe stil nou (de exemplu, 30 aprilie/13 mai 1917). Cuvintele, sintagmele sau frazele în limba franceză sunt de cele mai multe ori traduse direct în text, fiind marcate însă cu caractere cursive; uneori, când au un sens foarte transparent, au fost transcrise ca atare; la fel şi atunci când au valenţe expresive sau urmăresc un efect comic, fiind în acest caz traduse în notă. Sublinierile reginei sunt marcate în text cu MAJUSCULE. Numele proprii, scrise adesea ezitant sau inconsecvent, sunt redate în forme consacrate, cu unele excepţii.

Îngrijitorul ediţiei ţine să-i mulţumească profesorului Mihai Sorin Rădulescu pentru sprijinul acordat în identificarea unor personaje.

JURNAL DE RĂZBOI

Prolog
Amintiri şi mărturisiri: primii paşi ai unei prinţese (1910–1916)

„Niciodată n-am fost în stare să scriu cum trebuie“ — O copilărie fericită — Rudele dragi din Rusia — „Bunica mea, regina Victoria“ — Un tată nu foarte prezent şi o mamă autoritară şi anglofobă — Trei ani în Malta: nostalgia paradisului pierdut — Întâlnirea cu Nando — Sigmaringen — „Unchiul“ şi „mătuşa“: regele Carol şi regina Elisabeta — Cazul „Elena Văcărescu“ — Căsătoria — Un soţ nepotrivit — Cum a primit-o Bucureştiul pe prinţesă — Temniţa Palatului — Un dentist înţelept şi un general cu inimă de aur — Dor de libertate — De ce taie românii pădurile? — Sinaia: splendoarea munţilor şi plictiseala de la Peleş — Naşterea prinţului Carol

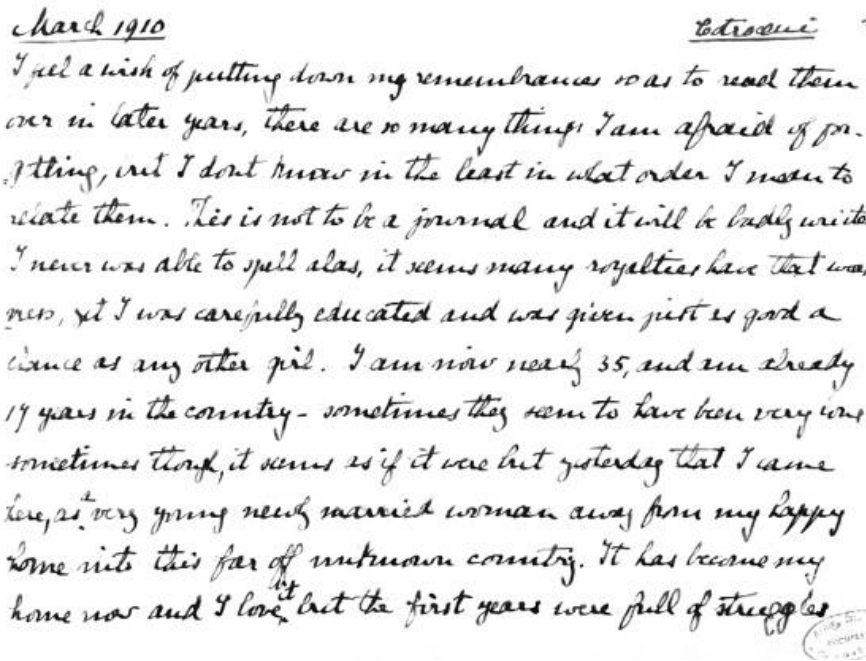
March 1910 Cotroceni 1

I feel a wish of putting down my remembrances so as to read them over in later years, there are so many things I am afraid of forgetting, and I dont know in the least in what order I mean to relate them. This is not to be a journal and it will be badly written I never was able to spell alas, it seems many royalties have that weakness, yet I was carefully educated and was given just as good a chance as any other girl. I am now nearly 35, and am already 17 years in the country - sometimes they seem to have been very long sometimes though, it seems as if it were but yesterday that I came here, as a very young newly married woman away from my happy home into this far off unknown country. It has become my home now and I love it but the first years were full of struggles

Cotroceni

Martie 1910

Simt dorinţa de a-mi aşterne pe hârtie amintirile, ca să mi le pot rechema în minte în anii ce vor urma; sunt atâtea lucruri pe care mă tem să nu le uit, dar nu ştiu câtuşi de puţin în ce ordine am să le povestesc. Acesta nu se vrea a fi un jurnal şi va fi prost scris. Niciodată

n-am fost în stare să scriu cum trebuie – se pare, vai, că multe capete regale suferă de slăbiciunea aceasta –, cu toate că am fost educată cu grijă şi am avut toate şansele pe care le-au avut şi alte fete. Acum am aproape 35 de ani şi trăiesc deja de 17 ani în ţara aceasta – uneori mi se pare că au fost foarte lungi, dar alteori parcă ieri am sosit aici, ca femeie recent căsătorită, plecată departe de casa mea fericită, în ţara aceasta necunoscută. Acum a devenit casa mea şi o iubesc, dar primii ani au fost plini de greutăţi, pe care am să le povestesc, una câte una. Cred că, privind înapoi, avem tendinţa de a vedea lucrurile într-o lumină mai frumoasă şi mă bucur că n-am început cartea aceasta la o vârstă mai tânără. Dacă începem să povestim lucrurile în timp ce le suferim, suntem înclinaţi, poate, să le exagerăm, sau se poate să rămânem orbi cu desăvârşire la cealaltă parte a situaţiei.

M-am căsătorit la doar 17 ani. Am avut o copilărie minunat de fericită, din care voi mai povesti din când în când, cu inima plină de recunoştinţă. Am fost cea mai mare dintre patru surori, dar Alfred, singurul nostru frate, era cu un an mai mare decât mine. M-am născut în Anglia, la Eastwell Park, unde mi-am petrecut primii ani din viaţă, dar am şi călătorit mult cu familia, căci tata era în Marină, iar mama – mare ducesă, singura fiică a ţarului Alexandru II, care a fost, după cum se ştie, ucis în împrejurări atât de cumplite tocmai când era pe cale, probabil, să dea ţării o constituţie.[20] Aşadar, din frageda copilărie am călătorit din Anglia în Rusia şi înapoi de mai multe ori, dar nu am decât amintiri foarte înceţoşate despre bunicii mei din Rusia. Văd totuşi, ca într-un vis domol, interiorul unui tren decorat cu tot luxul şi, pe un pat foarte jos, o doamnă în vârstă, emaciată, către care eram conduşi ca s-o sărutăm – ţarina Maria, bunica mea. Cred că pleca într-o călătorie undeva în sud şi fuseserăm duşi s-o vedem pe drum. Îmi amintesc că avea mâini frumoase şi ochi pătrunzători, de un cenuşiu albăstrui. Am o amintire mai târzie de la înmormântarea ei, pe care am privit-o de la ferestrele Palatului de Iarnă – dar e foarte, foarte vagă. Eram tare mică pe atunci. Mai târziu, mi-l amintesc foarte limpede pe bunicul, care ne iubea, şi, într-o vară pe care am petrecut-o cu toţii la marele palat de la Ţarskoe Selo, când ne-am molipsit de pojar unul după altul, venea în fiecare zi şi se aşeza lângă fiecare din noi, pe pat. Avea o faţă blândă, care ne-a rămas dragă, şi ochi mari, de un albastru închis; îl iubeam. Îmi mai amintesc cum stăteam între genunchii lui în timp ce mâna doi trăpaşi ruseşti iuţi, dar mai mult nu… Într-o zi, la Londra, am fost duşi în odaia mamei, care plângea, şi ni s-a spus că mama trebuia să plece fiindcă tatăl ei fusese ucis… Am privit-o cu teama admirativă şi timiditatea copiilor când văd un om în toată firea plângând, oricât de apropiat le-ar fi. Dintotdeauna mi-au fost tare dragi rudele mele din Rusia şi le-am iubit mai mult decât pe unchii şi mătuşile din Anglia. Acum, privind înapoi, îmi dau seama că

am crescut înconjurată de mulţi oameni interesanţi, dar pe atunci, fireşte, nu ne dădeam seama.

Fireşte, pentru restul lumii cea mai interesantă de departe este bunica mea, regina Victoria. Îmi amintesc că, pentru a deosebi bunicile una de alta, pe când eram foarte mici, le numeam Bunica-regină şi Bunica-ţarină – dar ori de câte ori îmi aduc aminte de vremurile acelea îmi amintesc limpede că ţineam mai mult la Bunica-ţarină. Totuşi, ce aer de interes respectuos domnea întotdeauna în jurul Bunicii-regină! Şi câtă demnitate în femeia aceea micuţă. Când eram mici, ne cerea să o salutăm la micul dejun şi eram aduşi în şir să-i sărutăm mâna, care întotdeauna tremura uşor; intra în încăpere rezemându-se de un scoţian în kilt şi, mai târziu, de un servitor indian cu mişcări silenţioase, agile, uşoare. Le punea întrebări doicilor care-i făceau plecăciuni şi zâmbea, arătând dinţi micuţi; avea o voce tare dulce, care suna parcă străin, iar când era agitată sau supărată o ridica la anumite cuvinte într-un fel care era numai al ei şi care, mărturisesc, ne amuza uneori în asemenea măsură încât luasem obiceiul de a-l imita – ba chiar de a-l imita foarte bine, spre marele haz al tuturor. Fireşte, în copilărie ne era destul de frică de ea, iar mai târziu, când am mai crescut, poate am început să ne temem şi mai mult. Avea un aer imposibil de descris, un aer pe care nu l-aş putea numi altfel decât „legendar“, părea deja o frântură de istorie vie şi o înconjura respectul acela şoptit care impresionează. Purta întotdeauna rochii de mătase neagră, croite ca pe vremea crinolinelor, care se înfoiau în jurul ei; nu-mi amintesc să fi avut vreodată trenă. Toate rochiile ei erau puţin decoltate, iar seara purta întotdeauna umerii goi – nu se despărţea niciodată de boneta de văduvă, albă[21]. Avea un mers foarte iute şi deloc zgomotos, dar nu-mi amintesc s-o fi văzut vreodată mergând singură: parcă întotdeauna se sprijinea de braţul cuiva. Se bucura de o sănătate excelentă şi ieşea zilnic la plimbări cu trăsura la ore înaintate, oricât de urâtă era vremea. Niciodată nu închidea trăsura, ceea ce aducea la disperare multe rude şi multe doamne de companie. Fiind tare mărunţică şi vârstnică, era foarte scundă, şi îmi amintesc cum se enerva, când îmi venea mie rândul să ies la plimbare în trăsură cu ea, văzându-mă cum stau aplecată peste ea: de multe ori, cu un glas dojenitor ascuns sub un zâmbet scurt şi timid, îmi spunea „copilă dragă, prea dreaptă te ţii“ – asta după ce m-am căsătorit. Cred că nu eram nici pe departe nepoatele ei preferate, fiindcă mama era rusoaică şi avea o fire foarte independentă; nu cred că s-au înţeles vreodată prea bine, aşa că nici noi nu-i eram tocmai în graţii, iar mama nu s-a simţit niciodată foarte fericită în Anglia. Dar în copilărie nu observam astfel de lucruri, atât de fericită ne făcea viaţa oriunde ne-am fi aflat.

Când mă gândesc la ea şi la devotamentul cu care-şi închina viaţa copiilor ei, mă cuprinde cea mai adâncă admiraţie. E o femeie foarte

religioasă, şi unul din cele mai mari necazuri ale ei e că nici una din noi nu are o credinţă atât de fierbinte ca a ei. Fiind rusoaică, este, firește, ortodoxă, şi peste tot unde mergea punea să i se ridice o capelă mică, unde aducea întotdeauna un preot rus şi doi cântăreţi. După ce s-a căsătorit, au avut loc războaie în timpul cărora relaţiile dintre Anglia şi Rusia au fost foarte încordate, iar mama a început să-şi deteste ţara adoptivă. Dar nu amintirile ei le însemnez aici, ci pe ale mele, aşa că nu-mi pot îngădui descrieri lungi despre viaţa ei, pe care nu le voi include decât acolo unde este nevoie de ele pentru a explica anumite aspecte ale propriei mele vieţi şi sorţi. În orice caz, se împotrivea cu vehemenţă ideii ca vreuna din fiicele ei să se stabilească în Anglia, şi, fiindcă a avut dintotdeauna o influenţă mult mai puternică asupra noastră decât tata, a folosit-o mereu spre ceea ce considera ea a fi binele nostru. Vărul nostru, pe atunci duce de York şi comandant de vas, acum prinţ de Wales[22], m-a iubit de la o vârstă foarte fragedă, iar eu îl adoram în copilărie – mai târziu şi-ar fi dorit să mă căsătoresc cu el –; fratele lui mai mare murise, iar el devenise moştenitorul unui tron de prestigiu, dar mama s-a împotrivit, fiindcă nu-i era deloc dragă Anglia şi nu putea suporta ideea unei căsătorii între veri primari, aşa că a reuşit să mă convingă că nici eu nu-mi doream căsătoria aceasta; aşa s-a făcut că am ajuns în ţara aceasta, din fericire sau din păcate…

Dar nu vreau să trec atât de repede peste copilăria mea, aşa că am să reiau firul amintirilor de unde l-am lăsat, la regina Victoria. Tata era cel de-al doilea fiu al ei, Alfred, duce de Edinburgh, comandant de vas, considerat unul din cei mai chipeşi prinţi din vremea lui, cu părul negru şi ochii albaştri ca safirul, care străluceau pe chipul bronzat de soare şi de vânturile mărilor. În primii mei ani de viaţă era plecat de multe ori luni de-a rândul, şi îmi amintesc ce mare bucurie era când se întorcea.

Până la vârsta de zece-unsprezece ani am trăit la Eastwell sau, în orice caz, acolo era locuinţa noastră principală, dar şedeam de multe ori ba la Londra, ba la Eastwell, ba la Coburg sau în Rusia – iar mai târziu am trăit trei ani în Malta, unde tata comanda flota din Mediterana. De obicei ne închipuim că şi ceilalţi ştiu despre familia noastră ce ştim şi noi, dar de obicei nu e aşa, astfel încât trebuie să explic că tata fusese ales moştenitor al ducatului de Coburg, fiindcă bătrânul duce de Coburg nu avea nici un fiu. Ducele Ernst era unchiul tatei, fratele mai mare al tatălui lui, prinţul consort al Angliei. Aşadar, tata a avut întotdeauna o reşedinţă la Coburg şi se hotărâse ca fratele meu, Alfred, să fie crescut în Germania, ca să dezvolte de la o vârstă fragedă simpatii germane şi să vorbească germana ca pe limba lui maternă. Hotărârea îi era pe plac mamei, care ţinea dintotdeauna mai degrabă cu Germania decât cu Anglia, dar a adus în familie o

discordie pe care înainte de căsătorie n-am simţit-o decât vag, dar de care, din păcate, mi-am dat seama imediat după aceea. Am fost crescuţi în cea mai deplină inocenţă şi ni s-au ascuns cu toată grija orice exemple şi influenţe dăunătoare. Când m-am căsătorit, nu ştiam nimic despre viaţă, trebuia să învăţ totul.

Martie 1912

Nu am scris de mult, viaţa e atât de ocupată, anii se scurtează şi sunt atâtea de făcut, atâtea de trăit, atâtea de gândit. Dar e o mare bucurie să privesc înapoi şi să-mi amintesc, iar acum, uitându-mă în urmă, tot ce era rău şi crud se îndulceşte, iar ce era frumos şi fericit îşi păstrează aura luminoasă. Cred că am avut din naştere o fire de artist, dintotdeauna am iubit frumosul şi cu trecerea anilor îl iubesc tot mai mult, de aceea nu pot să nu mă întristez când văd cum mi se ivesc pe faţă riduri mărunte, care-mi ştirbesc din netezimea pielii şi forma feţei. Întotdeauna am fost considerată o femeie frumoasă – de fapt, după părerea mea, am fost considerată chiar mai frumoasă decât eram –, dar viaţa femeii e mult mai interesantă când e luată drept „o frumuseţe“ de toată lumea: lucrul acesta îi îmbogăţeşte viaţa, dar i-o şi umple de capcane, ispite şi primejdii necunoscute. La primii paşi în viaţă nu ne dăm seama de puterea şi slăbiciunea ascunse în propria natură, care se arată, ba una, ba cealaltă, în funcţie de renghiurile pe care ni le joacă soarta. Încă din copilărie aveam admiratori şi, ca să fiu foarte sinceră, m-au urmărit toată viaţa. Spuneam, glumind cu cineva drag, că „există două feluri de femei: cele iubite şi cele neiubite“. Pot mărturisi fără să roşesc că eu am făcut parte dintotdeauna dintre cele iubite de la vârsta fragedă de treisprezece ani, când George, pe atunci duce de York, îmi spunea că nu e pe lume fiinţă să-i fie mai dragă decât mine, iar pe atunci eram, după cum ţin bine minte, o fetiţă deloc dezvoltată, în rochie albă, cu un şirag de coral la gât şi o coamă deasă de păr de o culoare exact ca a aurului, căreia surorile mele îi spuneau întotdeauna „galben“.

Întotdeauna am fost vanitoasă într-o oarecare măsură, mi-au plăcut hainele frumoase, dar în copilărie eram o mică sălbatică şi nu voiam să cresc mare. Îmi plăcea să călăresc şi să mă caţăr în copaci, să alerg fără pălărie prin soare, iar una din primele mele nefericiri a fost când mi s-au lungit rochiile şi mi s-a prins părul. A fost chiar o asemenea jale încât îmi amintesc că mama l-a trimis să vorbească cu noi pe cel mai bun prieten al nostru, un anume căpitan Maurice Bourke, fratele lordului de Mayo, care comanda pe atunci iahtul tatălui meu, în Malta, ca să ne convingă să acceptăm îngrozitoarea schimbare fără să ne răzvrătim de-a dreptul.

Căpitanul Bourke e una din cele mai dragi amintiri ale mele. Era bun prieten cu părinţii mei în zilele acelea fericite, când tata era

comandantul flotei din Malta. Îl iubeam din toată inima, chiar cu gelozie, era Domnul meu, idealul meu. Îi iubeam faţa de irlandez, arsă de soare şi bine-dispusă, cu zâmbetul atât de însufleţit, cu dinţi albi ca zăpada, care păreau mai numeroşi decât ai celorlalţi, şi o gură puţin strâmbă, care-i sporea farmecul zâmbetului; se purta ras şi avea părul negru, des şi creţ. Înţelegea copiii şi reuşea să ne facă să acceptăm restricţii împotriva cărora am fi încercat altfel să ne revoltăm. Îmi amintesc şi acum cu un fior de plăcere CÂT DE TARE puteam să-l ador. Au trecut deja vreo zece ani de când a murit, dar aş vrea să-i mai pot spune câtă recunoştinţă îi port pentru bucuria pe care mi-o aducea pe atunci.

Vai, câte sunt de povestit, am să ajung oare să le spun pe toate? Malta singură îmi aduce sub ochii minţii o lume întreagă de amintiri, toate nespus de fericite. Malta, primul loc unde am făcut cunoştinţă cu Sudul şi toate farmecele lui, Malta, plină de mister şi încântare, tocmai la vârsta când viaţa pare mai încântătoare ca oricând. Dintotdeauna am avut o capacitate formidabilă de a mă bucura. Am înţeles dintotdeauna *la joie de vivre*, poate fiindcă am fost mereu sănătoasă şi teafără, dar în mod sigur şi pentru că am avut o copilărie atât de fericită. Mai târziu, după căsătoria atât de timpurie, am trăit ani amari, în care bucuria îmi părea foarte departe, dar temelia aceea de încântare parcă mi-a dat tăria să îndur şi să depăşesc cele mai aprige furtuni. Nu se poate doborî la pământ o fiinţă făcută să trăiască, o fiinţă care trebuie să trăiască şi poate chiar să învingă (deşi a presupune asta înseamnă să ispitim soarta) fiindcă Dumnezeu i-a dat o sănătate şi o vigoare care nu trebuie irosite. O, da! trebuie să trăiesc şi să iubesc şi să dăruiesc şi să muncesc, trebuie să râd şi să plâng, trebuie să lupt şi să cad şi să învinge… da, încerc să învinge fiindcă, orice ar fi, mă simt puternică şi fără vină, simt că nu degeaba mi s-a dat o vitalitate atât de minunată.

Dar să revin la Malta; e cea mai dragă amintire a mea, aşa că nu pot să nu vorbesc despre ea ceva mai mult, fiindcă, în fond, pentru mine scriu. Motivul pentru care am avut o copilărie atât de fericită a fost că familia noastră era numeroasă. Eram cinci, fratele meu, Alfred, cel mai mare, apoi eu, apoi Victoria Melita, poreclită Ducky, apoi Cassandra, sau Sandra, şi Beatrice, căreia îi spuneam Baby, care era cu opt ani mai mică decât mine şi pe atunci era un copilaş. Tovarăşa mea clipă de clipă şi cea mai dragă prietenă a mea era Ducky. Era doar cu un an mai mică, dar părea mai mare, fiindcă era mai înaltă şi mai brunetă, în timp ce eu eram mai scundă şi aveam „părul galben“. Toată lumea credea că ea era cea mai mare, ceea ce nu ne plăcea nici mie, nici ei. Ne deosebeam la fel de mult la fire ca şi la înfăţişare. Eu eram veselă, însufleţită, puţin frivolă, preferata tuturor, considerată foarte drăguţă, mă împrieteneam uşor cu toţi, eram cea mai puţin

bănuitoare fiinţă de pe faţa pământului, nu tocmai isteaţă, slabă la învăţătură, dar fericită, fericită, fericită. Ducky era mai deşteaptă decât mine, mai bună la învăţătură, mult mai tristă, de multe ori invidioasă şi bosumflată, dar ne iubeam din toată inima şi nici nu ne puteam închipui o zi una fără cealaltă, sau un joc ori un lucru care s-o intereseze pe una, dar nu şi pe cealaltă. Desigur, ne ciondăneam des, ba chiar ne mai loveam, dar întotdeauna jucam cinstit, niciodată nu încercam să o luăm una înaintea celeilalte, eram fidele şi sincere şi împărţeam totul. Sandra era cu aproape trei ani mai mică decât mine. Era ceva mai înceată la minte decât noi, cele mai mari, şi niciodată n-am tratat-o ca pe o egală a noastră, deşi ţineam foarte mult la ea, fiind totuşi oricând gata să ne folosim mintea şi vârsta mai înaintată împotriva ei. Cred că ERA, într-adevăr, ceva cam prostuţă, dar odată cu anii diferenţa dintre ea şi noi, cele două surori mai mari, a crescut în loc să scadă. Întotdeauna părea străină de noi, era mai practică, mai puţin aristocrată, mai dependentă şi mai puţin generoasă – noi eram oricând dispuse să facem câte ceva pentru ea, s-o ajutăm, dar în acelaşi timp o dispreţuiam puţin, uneori, fără îndoială, chiar fără motiv. Cât despre Beatrice, Baby, fiind cea mai mică, era sora cea mai răsfăţată şi deloc cuminte, deşi le aducea, probabil, mare bucurie „celor mari“.

Cei trei ani petrecuţi în Malta au fost ca un vis lung şi fericit, când aveam între 12 şi 14 ani. Locuiam la Sant'Antonio, reşedinţa guvernatorului, în afara oraşului. Era un conac uriaş, înconjurat de o mulţime de grădini, mai mici sau mai mari, împrejmuite de ziduri, splendide şi misterioase. Închid ochii şi parcă le văd din nou. O! Ce grădini! Simt parfumul de iasomie, de trandafiri, de lavandă, de flori de portocal. Văd lumina care le învăluia pe toate, aud zumzetul puzderiei de insecte, păşesc din nou pe cărările cu dale smălţuite dintre rondurile mari în care florile creşteau într-o abundenţă sălbatică. Muşcate ca nişte copaci, cactuşi cu forme de neînchipuit, trandafiri superbi, violete bătute, enorme, mănunchiuri abundente de crizanteme ca zăpada, iasomie cu flori mari, lavandă, maci, verbină şi nenumărate flori de toate culorile, formele şi mirosurile, pe care nici nu mi le-aş fi putut închipui şi ale căror nume nu le-am aflat, care acum, în amintire, mi se par scoase din poveştile cu zâne, flori pe care nu-mi va mai fi dat să le văd. Îmi amintesc un copac ale cărui flori se deschideau albe şi apoi îşi schimbau culoarea de la zi la zi, devenind roz şi, înainte să moară, aproape roşii. Sau un alt copac, cu spini ici-colo, foarte mare, îmbrăcat în flori de culoarea portocalei şi atât de încărcate de nectar încât, dacă scuturai ramurile, mierea din ele îţi ploua peste cap şi umeri. Mai erau şi portocalele de Malta, viu colorate şi zemoase, iar copacii înfloreau chiar în timp ce rodeau – mulţi din ei, în orice caz. Şi fiecare grădină dădea într-alta, dezvăluind

bucurii mereu noi, misterioase, încă nedescoperite. Erau iazuri mici, ascunse, şi canale micuţe de piatră, ca un fel de apeducte de pitici, prin care curgea apă limpede, cristalină. Nu are rost să încerc să înşir toate farmecele – în inima şi mintea mea sunt atât de proaspete toate, fiindcă odată au fost ale mele, ale mele toate… mai mult, ale mele la vârsta la care viaţa ţi se întinde înainte ca o poveste frumoasă, ca o promisiune al cărei sfârşit nu se întrezăreşte, ca o speranţă luminoasă.

Vedeam frumuseţe pretutindeni, visuri, aventuri, mistere. Îmi amintesc clipe de cea mai intensă plăcere, să fi fost oare întru totul artistice, sau amintiri îndepărtate păstrate de sufletul meu dintr-o altă viaţă? Nu ştiu, dar nu pot explica de ce era bucuria atât de intensă. Îmi amintesc cum rătăceam într-o după-amiază de vară, într-un loc îndepărtat, undeva aproape de mare, un loc pe care-l descoperisem într-una din lungile mele plimbări călare. Ducky şi cu mine ne căţăram printr-o plantaţie enormă de portocali care cobora către ţărm în terase mici, neregulate, toate pline de sălbăticie şi mister – alergam pe sub portocali, săream zidurile de piatră care despărţeau rândurile de portocali, toate în josul pantei, spre marea albastră şi îndepărtată, până când am ajuns dintr-odată într-un loc deschis şi am văzut în faţa noastră un rezervor mare, cu suprafaţa netedă, iar de jur împrejurul ghizdurilor tari, de lut bătut – enormi dovleci portocalii. În depărtare se întindea marea, de un albastru-safir, gigantică, nesfârşită, deasupra cerul era de acelaşi culoare şi la fel de nemărginit. Îmi venea să mă las la pământ şi să plâng de bucurie, fiindcă frumuseţea aceasta anume trezea în sufletul meu ceva ce nu pot descrie. Nici acum, după douăzeci, douăzeci şi cinci de ani, nu-mi pot aminti ziua aceea fără un fior de emoţie. Descriu imaginea aceasta fiindcă a rămas foarte vie, dar am păstrat în minte multe, multe altele, una mai frumoasă, mai de neuitat decât alta. Să fi fost toate atât de frumoase cum mi le amintesc? N-aş putea spune. Poate îşi spunea cuvântul doar artistul din mine, chiar de la vârsta aceea, acelaşi suflet de artist care într-o seară, mulţi, vai! cât de mulţi ani mai târziu, m-a însoţit la asfinţit, pe câmpiile arse de soare ale României noastre, când căldura de neîndurat încă ne chinuia pe mine şi pe calul meu obosit, când priveam o cireadă de bivoli înceţi care înaintau spre casă ridicând nori de praf către cerul luminat, iar praful se prefăcea în văpăi magnifice, iar acolo, în singurătatea aceea mistuită de arşiţă, acolo, în ţinutul acela al exilului, am văzut frumuseţea, frumuseţea…

Am fost crescute în spiritul libertăţii şi al independenţei, ca toate englezoaicele. Ne întâlneam neîngrădit cu bărbaţii şi plecam de multe ori călare cu ei, fără să ne însoţească nici o doamnă. Eram vesele şi copilăroase, fericite şi cu inima uşoară, lipsite de orice urmă de bănuială rea. Nu aveam prea multe tovarăşe de vârsta noastră, fiindcă ne aveam una pe cealaltă, şi nu le simţeam lipsa. În zilele acelea

minunate, ne însoţeau ofiţerii mai tineri din marină, precum şi câţiva dintre cei mai în vârstă, ca dragul meu căpitan Bourke, care era, totuşi, mai mult prietenul părinţilor noştri decât al nostru, deşi era idolul meu. Călăream excelent, deşi nu ca la carte, căci nu fuseserăm la vreo şcoală de echitaţie, şi aduceam mai degrabă cu nişte mici sălbăticiuni, fără teamă de nimic şi tare greu de ţinut în frâu. Aveam fiecare calul ei, caii au avut un rol nespus de important în viaţa noastră, ba uneori cred că ajungeam să scoatem lumea din sărite tot vorbind de ei. Nu exista pentru noi pedeapsă mai grea decât să ni se ia caii o vreme, dar măsura aceasta nu se folosea decât extrem de rar, niciodată nu eram tratate cu asprime. Orice ne-ar fi putut întrista ne era ascuns, cum ne era ascuns orice rău, aşa că am crescut fără să fi cunoscut vreo umbră în viaţă. Când privesc înapoi, chiar mă minunez cum am putut să rămânem atât de inocente. E o trăsătură extraordinară a educaţiei engleze: viaţa îţi e atât de plină de bucurii nevinovate încât nu-ţi mai rămâne prea mult timp să te gândeşti la altceva. Lecţiile nu ne cereau prea multă atenţie. La început am avut o guvernantă franţuzoaică, mi se pare că nu era o fiinţă prea plăcută; o chema Mlle Heim, era din Alsacia şi purta o ură nestinsă Germaniei şi oricărui lucru legat de această ţară. Ba ne plăcea, ba ne displăcea. Avea mereu o purtare rece şi nu se înţelegea deloc cu mama în legătură cu ferestrele deschise şi aerul curat; de fapt, cred că nu se înţelegea cu ea în aproape nici o privinţă, şi de multe ori ne pedepsea pentru ceva ce ne spusese chiar mama să facem, iar noi, cu loialitatea aceea ciudată a copilăriei, nu ne plângeam niciodată. Mai târziu am avut o guvernantă germană, destul de tânără şi de familie foarte bună, o Fräulein v. Truchsess. Părea întru totul fermecătoare, la început am ţinut foarte mult la ea, dar, crescând, ne-am dat seama că, de fapt, pricinuia numai încurcături, deşi mama nu şi-a dat seama deloc şi a rămas foarte ataşată de ea, crezând, din păcate, tot ce-i spunea. Era soiul de om care nu se poate abţine să nu se amestece în toate cele şi nu suporta să vadă în jur linişte şi pace: mereu trebuia să dea naştere la necazuri, ca mai apoi să lase impresia că depune eforturi eroice să îndrepte lucrurile. Ultimii doi ani pe care i-am petrecut la Coburg înainte de căsătorie ni i-a otrăvit de-a dreptul cu intrigile ei meschine şi viclene. Până la urmă s-a căsătorit cu tutorele lui Alfred, dr. Rolfs, iar logodna lor a fost pentru noi o perioadă plină de nefericiri. Dar pe atunci, în Malta, în atmosfera aceea fericită, încă nu ne întâlniserăm cu nimic din toate acestea. Aveam o profesoară de muzică bătrână şi cam ciudată, domnişoara Butler, care venea de câteva ori pe săptămână de la Valletta să ne dea lecţii de pian. Era enorm de grasă şi mirosea a mănuşi din piele de ied. Odinioară, familia ei trebuie să fi fost din Anglia, dar trecuse cu totul la felul de-a fi maltez şi se îmbrăca în haine de pluş de culoarea muştarului, cu o pălărie formidabilă cu

pene roz de struţ, iar vinerea postea, lucru pe care-l aflam din izul plăcut de usturoi pe care-l răspândea în jur. Nu aveam nici un talent la muzică, dar dintotdeauna am avut un oarecare talent la pictură. În nici un caz nu ni se cerea să depunem eforturi mari, iar mie nu-mi trezeau nici un interes lecţiile ei. Niciodată n-am fost studioasă, dar eram isteaţă, iute la minte şi aveam întotdeauna o dispoziţie plăcută. Sâmbăta şi duminica se organizau picnicuri cu o mulţime de lume. Plecam călare cu câţiva însoţitori, iar mama pleca în caleaşcă cu alţii, apoi ne întâlneam în câte un loc, unde descălecam, luam ceaiul şi ne plimbam, făcând tot felul de descoperiri în locuri puţin umblate. Malta e o insulă tare ciudată, foarte stâncoasă, toate drumurile sunt mărginite de ziduri de piatră – de fapt, totul acolo e înconjurat şi împrejmuit de astfel de ziduri. Fiecare câmp are de jur împrejur un zid de piatră, de obicei făcut din pietre spongioase, puse una peste alta cum s-a nimerit, uşor de dat jos pentru cine dorea să intre într-un loc interzis. De multe ori, în spatele zidurilor acestora se ascundeau grădini superbe. Călărind prin sătucuri şi orăşele, surprindeam imagini fugare din micile paradisuri înflorite, prin ferestre neaşteptate. Localnicii erau prietenoşi, foarte gălăgioşi şi leneşi, ca italienii din sud, şi mulţi erau foarte frumoşi. De multe ori galopam pe străzile satelor pe caii noştri mici, arabi, iar femeile dădeau fuga din uşile deschise să-şi adune copiii şi micile plite de piatră lucioasă pe care făceau cafeaua în mijlocul străzii. Îmi amintesc mirosul cafelei arse şi al unei plante pe care o amestecau în ea, trăsătura tipică a străzilor acelora. Femeile purtau pe cap o capă neagră ciudată, de mătase, întărită într-o parte cu balene şi curbată în afară; acest acoperământ pentru cap, întâlnit numai în Malta, îl numeau *faldetta*. Golful Malta e o frumuseţe cioplită din inima stâncii. N-am să uit niciodată ziua în care am sosit acolo. Era spre seară, soarele tocmai apunea şi tot cerul era o baie de roşu. Avuseserăm parte de o traversare foarte furtunoasă, de patru zile, de la Marsilia, pe H.M.S. „Osborne“, aşa că ne bucuram cu atât mai mult să ne vedem la sfârşitul călătoriei. Vasul nostru, împins de aburi, trecea încet printre două rânduri de crucişătoare pavoazate, pe care toţi marinarii stăteau aliniaţi pe vergi (pe vremea aceea încă se naviga cu pânze). Cu toţii aclamau; s-au tras salve de tun, ca la primirea oricărui membru al familiei regale, iar fanfara cânta *God Save the Queen*. Era un moment minunat, impresionant, căruia ultimele raze ale soarelui îi dădeau o frumuseţe deosebită. Cât m-a încântat, cu câtă plăcere mi se întorc gândurile la amintirile acelea fericite! Îmi trec prin faţa ochilor chipurile atâtor prieteni. Chipuri vesele şi triste, chipuri frumoase şi groteşti, tinere şi bătrâne.

Iată-l pe bătrânul grădinar, Sir Luiden Simons, portretul viu al englezului în vârstă, cu faţa roşie şi mustăţi ţepoase şi albe; alături de

el, soţia lui, şi ea în vârstă, foarte manierată şi neinteresantă, şi fiica lor, tunsă scurt şi cu veleităţi literare. Alături de ei văd feţele căpitanilor fiecărei nave, ale ofiţerilor mai tineri, ale bunilor noştri prieteni, subofiţerii. Aceştia din urmă ne invitau uneori la petreceri de proporţii la bord şi găteau special pentru ocazie, iar când corăbiile erau trase într-un doc plecam în expediţii minunate pe treptele enorme de piatră, până sub chile. Zile nevinovate, încărcate de fericire, de prietenii legate uşor, de jocuri nestăpânite şi de feţe pline de bunătate, zile în care cerul nostru nu era întunecat de nici un nor. Da, am avut o copilărie fericită şi îmi binecuvântez părinţii, care ne-au aşternut înainte o cale atât de uşoară. Aş putea să tot povestesc despre şederea noastră în Malta, fiindcă n-am uitat nimic şi port în inimă o recunoştinţă nepieritoare pentru fiecare om şi fiecare loc de acolo, dar mi-ar lua prea mult să aştern aici toate amintirile acelea. Un cuvânt trebuie însă să spun despre primul meu cal, dragul de el, fiindcă întotdeauna caii au avut un rol special în viaţa mea; nu-mi amintesc vreo perioadă în care să nu-mi fi ocupat mintea un cal sau altul. Pe acesta mi-l cumpăraseră părinţii mei. Era un armăsar berber, roib, cu coama şi coada de culoare mai deschisă – un animal nepotolit, plin de toane neaşteptate, cu ochii iuţi şi pus pe şotii. M-a învăţat multe. L-am botezat Ruby şi mi-a fost un prieten adevărat. De cum scăpam de îndatoriri, dădeam fuga la grajduri şi stăteam la el în boxă. Era greu de stăpânit şi foarte încăpăţânat: am căzut de destule ori de pe el. Tata şi mama erau foarte populari în Malta, primeau multe vizite şi erau invitaţi peste tot. Ne întâlneam des cu o mulţime de oameni, şi toţi ne răsfăţau. Era Cohen Keppel, care s-a căsătorit cu o tânără foarte drăguţă, Miss Blondel, care avea să devină doamnă de companie a mamei mele, era Sir Charles Crust, Sir Headworth Lambton, căpitanul Lestrange, subofiţerul David Beatty, prieten tare drag mie, cu o carieră strălucită, care a devenit amiral când era încă foarte tânăr, era Streatfield şi era Humbold, foarte talentat la muzică, dar numele acestea nu prezintă interes pentru altcineva în afară de mine. Aş putea să-i descriu pe fiecare pe rând, aş putea să povestesc toate episoadele fericite ale prieteniei noastre, dar mi-ar lua prea mult. Vreau să scriu doar despre plecarea noastră, despre ziua aceea dureroasă care a pus capăt celor trei ani, printre cei mai fericiţi din viaţa mea, dacă nu CEI mai fericiţi. Tata fusese trimis în altă parte, trebuia să plecăm. Din nou s-a aliniat toată flota, pavoazată cu steaguri colorate, din nou marinarii s-au înşiruit pe catarge, din nou a cântat fanfara şi mii de voci au strigat „hip, hip, ura“, dar de data aceasta era dimineaţă, iar vasul nostru pleca spre larg. Veniseră toţi prietenii să ne ureze pentru ultima oară drum bun, cei foarte apropiaţi veniseră chiar la bord, pe „Surprise“. Erau acolo şi dragii noştri prieteni subofiţeri, printre ei şi Beatty, adoratorul meu special. Îi pregătisem un mic dar de despărţire

– acum zâmbesc când mă gândesc, era un şoricel de bronz, comoară tare dragă mie, împreună cu cea mai recentă fotografie a mea, în care părul îmi atârna pe spate. I le-am dat dragului meu tovarăş, pe care-l părăseam pentru totdeauna – da, lăsam totul în urmă ştiind că nu ne vom mai întoarce, şi chiar şi acum, după atâţia ani, îmi amintesc limpede disperarea adâncă a despărţirii aceleia. Îmi amintesc cum umblam prin încăperile enorme, golite, ale dragului nostru Sant'Antonio, îmi amintesc ultimul rămas-bun sfâşietor de la toate colţişoarele grădinilor iubite, de la toţi vechii servitori maltezi. Îmi amintesc ultimele pelerinaje la fiecare locşor de pe insula atât de adorată. Verdala, Sliema, Civitavecchia, golful St Paul şi Palatul Inchizitorilor şi atâtea şi atâtea nume ciudate pe care le-am uitat. Vai! ce durere zdrobitoare, să ştim că ne luam adio pentru totdeauna – pentru totdeauna. De multe ori mi-am dorit să mă întorc acolo, dar, după douăzeci şi cinci de ani, n-ar fi toate schimbate într-atâta încât ar fi de neîndurat, n-ar sfărâma visul drag de odinioară? Mi-aş dori să am în jur aceleaşi chipuri, totul să fie la fel, o! şi mai presus de toate ar trebui să am aceleaşi iluzii, aceeaşi inimă de copil, aceeaşi inocenţă. Ar trebui s-o am alături pe Ducky, căreia să-i pot spune „mai ţii minte?". Să merg acolo cu oameni care nu făceau parte din viaţa mea pe atunci nu m-ar ajuta cu nimic – m-ar face doar să mă simt bătrână şi obosită şi atât de schimbată, din nefericire. Deja au murit atâţia – tata, Alfred, căpitanul Bourke… şi ce loc ar mai putea să arate la fel după douăzeci şi cinci de ani, mai ales în zilele noastre, când totul se schimbă atât de repede?

Îmi amintesc că odată m-am întors la Eastwell, unde m-am născut – eram deja căsătorită şi îmi doream din toată inima să revăd vechile locuri. Dar când am ajuns acolo a fost ca un coşmar. Rătăceam dintr-o încăpere în alta, încercând să regăsesc înfăţişarea de odinioară a lucrurilor, care nu mai era nicăieri. Şi grădinile se schimbaseră, căpătaseră alte linii, fără îndoială îmbunătăţite, dar eu voiam rânduielile vechi, voiam să-mi întâlnesc iar propriile amintiri la fiecare pas – numai că nu mai erau – toate mi se păreau o hartă ale cărei graniţe s-ar fi schimbat de când învăţasem geografia! Nu, e mai bine să nu te întorci după ani şi ani în locurile pe care le-ai iubit prea mult. Nu te mai cunosc, nu mai eşti de acolo…

Iulie 1913

Iarăşi a trecut mai bine de un an de când am scris ultima oară. Iau din nou tocul, pentru că am nevoie să-mi ocup mintea cu ceva în zilele pe care le trăim acum. Toţi cei pe care-i iubesc au plecat la război[23], iar eu, fiindcă sunt femeie, aştept şi tot aştept… Aştept să se întoarcă sau să nu se mai întoarcă, aştept veşti, aştept, poate, răniţii! Aşadar, ca să-mi păstrez răbdarea până când va fi din nou nevoie de mine, mă

întorc la amintirile mele. În paginile dinainte am vorbit despre Malta şi Eastwell şi în curând va trebui să ajung la vremea sfârşitului copilăriei mele. Odată cu plecarea din Malta s-au sfârşit anii de fericire desăvârşită. După aceea, reşedinţa noastră principală a fost la Coburg. Şi acolo ne plăcea, dar lipsea acel ceva care ne făcuse casa un rai. Şi, apoi, creşteam, iar asta era o schimbare în sine. Dar cred că nici în casă nu mai domnea atmosfera aceea fericită. Se hotărâse că trebuia să fim transformate, violent şi împotriva voinţei noastre, în copii germani. Iubeam Anglia, felul de a fi englezesc, oamenii de acolo, dar acum trebuia să fim învăţate să urâm toate astea, să ne străduim să preferăm tot ce era german. Copiii sunt de o maleabilitate stupidă – dar, deşi ni se tot arăta ridicolul trăsăturilor insulare ale englezilor, o împotrivire lăuntrică ne făcea să ne agăţăm de ţara în care ne născuserăm.

În acei ultimi ani petrecuţi acasă, mama căzuse foarte mult sub influenţa soţilor Rolfs, care îi înteţeau aversiunea înnăscută faţă de tot ce era englezesc, aţâţând neînţelegeri dureroase între mama şi tata. Pe atunci nu înţelegeam, dar mai târziu situaţia a ieşit, vai, la lumină, pricinuind mare tristeţe şi tulburare, iar în cele din urmă familia Rolfs a fost izgonită de tata, cu cea mai mare ruşine. Tata îi ura chiar într-atâta încât nimeni dintre noi n-a mai îndrăznit de atunci să le rostească numele de faţă cu el. Cum se întâmplă întotdeauna, soţii Rolfs au fost acuzaţi de multe lucruri pe care nu le făcuseră, dar, deşi mama nu o crede, noi, copiii, eram convinşi că de la ei ni se trăgeau foarte multe necazuri şi nefericiri. El era un om foarte inteligent, dar avea o fire tiranică şi dominatoare – era amuzant, educat şi ambiţios, şi n-ar fi ajuns, probabil, niciodată aşa cum a ajuns dacă n-ar fi avut o soţie atât de dedată intrigilor. Acum, după atâţia ani, suntem foarte buni prieteni. Furtunile şi tristeţile au fost uitate – ne place să stăm de vorbă, să discutăm, să ne amintim. Soţia lui a devenit de-a dreptul inofensivă şi FOARTE plicticoasă. Cu toate acestea, nu încape îndoială că din cauza influenţei lor nefericite casa noastră nu mai era căminul vesel de pe vremuri. Da, şi eu creşteam, ajungeam la „vârsta urâtă“. Ne îmbrăcau oribil. Frau Rolfs era de părere că pedepsele corporale ne priesc, aşa că ne-a introdus tot felul de umilinţe şi neajunsuri fizice. A convins-o pe mama că ne-ar face bine să ne obişnuim să purtăm rufărie obişnuită, idee de-a dreptul stupidă, fiindcă eram menite să purtăm toată viaţa lucruri scumpe şi haine fine. Ei bine, în ciuda împotrivirilor înlăcrimate, noi, obişnuite din frageda pruncie petrecută în Anglia, în luxoasele încăperi ale copiilor, să purtăm cel mai ales batist şi dantele, ne-am pomenit dintr-odată obligate să purtăm in aspru, corsete prost făcute şi rochii hidoase. De cum lăsam să se vadă că nu ne place vreo culoare, stofă, model sau formă, imediat ni se comanda aşa ceva, şi trebuia să mai şi purtăm hainele, orice s-ar fi

întâmplat, în pofida lacrimilor, protestelor şi nesupunerii. Îmi amintesc mai presus de toate o oroare teribilă, verde cu carouri galbene, pe care o detestam din tot sufletul şi în care am fost obligată să mă prezint vreme de un an întreg.

Mama avea o aversiune curioasă faţă de rochiile albe. Îmi amintesc că visam la o rochie albă şi tânjeam după ea; ajunsesem să le invidiez pe fetiţele de la şcoală pentru rochiile lor urâte de bumbac ţeapăn, fiindcă erau albe. În primii ani de căsnicie, pentru mine ani trişti de exil, singura mea consolare era că mă puteam îmbrăca după propriile dorinţe şi gusturi. Scriu toate detaliile acestea mărunte fiindcă vreau să mă arăt aşa cum eram, cu toate vanităţile şi cusururile, dar şi cu calităţile, fiindcă nădăjduiesc că am şi din acestea!

Ultimii ani petrecuţi acasă mi-au fost, deci, întristaţi, dar asta nu înseamnă că nu erau fericiţi, ci doar că nu erau atât de frumoşi pe cât ar fi putut fi. Cu câtă cruzime poate sluţi O SINGURĂ influenţă negativă o casă întreagă! Mama a început să se poarte tare nedrept faţă de noi – dintr-odată ni se găseau defecte, uneori ni se descopereau chiar instincte urâte care trebuiau scoase la lumină cu forţa ca să le vadă mama. Pe atunci eram o prostuţă, plângeam din orice, dar Ducky avea o fire mai luptătoare şi, încă de la vârsta aceea, avea curajul de a-şi apăra părerile. Îmi amintesc multe scene comice – aleg una ca exemplu care şi azi mă face să zâmbesc. Mama era în Rusia, iar noi rămăseserăm singure la Coburg în grija familiei Rolfs, pe atunci logodiţi şi la fel de insuportabili pentru noi pe cât le eram, probabil, şi noi lor. Mâncam împreună. De când ne aminteam, în mijlocul mesei stătea o vază de argint cu flori, acolo stătuse dintotdeauna şi, mai ales când era plecată mama, ne agăţam de vechile tradiţii. Vaza aceasta de argint nu-i lăsa să se vadă bine pe cei doi logodnici, care stăteau la un capăt şi la celălalt al mesei, aşa că dr. Rolfs a poruncit să fie luată de-acolo. Ducky, sora mea, a protestat, spunând că acolo stătea dintotdeauna. S-a iscat o ceartă aprinsă, în timpul căreia dr. Rolfs, pierzându-şi cumpătul, a declarat că unul din ei trebuia să dispară – ori el, ori vaza. Până în ziua de azi îmi amintesc cum a apucat sora mea vasul cu amândouă mâinile şi cum a spus cu o expresie furioasă, ironică: „Noi preferăm vaza!“

Incidente triviale, dar tare amuzante în amintire, deşi pentru copiii care eram însemnau, pe atunci, adevărate tragedii.

Mama era de părere că prinţesele trebuie să se căsătorească de tinere, aşa că ne-a scos în societate de la o vârstă foarte timpurie. Detestam hotărârea aceasta, fiindcă ne punea, în fond, într-o poziţie falsă. Prinţesele mai mari ori ne dispreţuiau, ori erau geloase, fiindcă li se părea că ne făceam debutul în societate prea devreme şi le stricam şansele. Eu aveam înclinaţii romantice şi îmi inventam mereu tot felul de aventuri formidabile a căror eroină principală eram. Din

câte îmi amintesc, eroul era de fiecare dată o fiinţă minunată, care trebuia privită cu respect, admiraţie şi supunere. Nici prin minte nu-mi trecea să fiu eu cea mai puternică, să conduc – sentimentele şi speranţele mele erau cum nu se poate mai normale, pline de dorinţa de a dărui şi de a primi în schimb iubire. Cam sentimentală, cam prostuţă, cam drăguţă, dar cu o fire veselă şi foarte prietenoasă, plină de viaţă şi de energie – aşa mă văd acum, privind înapoi. Tata comanda acum flota de acasă, iar reşedinţa lui oficială era la Devonport-Plymouth. Ne petreceam acolo o parte din an. Locuiam în sediul Amiralităţii, o reşedinţă extraordinar de urâtă şi cu atâta curent, încât covoarele, deşi ţintuite în cuie, fluturau ca valurile de pe scenă. Vizavi de noi, de cealaltă parte a pieţei, locuia generalul, pe atunci un domn în vârstă foarte amabil, pe nume Harrison, care avea trei fiice care ne-au devenit imediat tovarăşe de joacă dragi. Eram în continuare foarte sălbatice, jucam tot felul de jocuri, înotam şi ieşeam des cu barca împreună. Casa lor era mai frumoasă, cu o grădină mult mai mare decât a noastră, şi erau încântate să ne primească în vizită, aşa că jumătate din timp ni-l petreceam la ele. De cealaltă parte a golfului era un domeniu minunat, Mount Edgecombe, care aparţinea unui lord în vârstă de-a dreptul fermecător, cu acelaşi nume. Puteam să ne plimbăm acolo după pofta inimii, şi era o plăcere. Poziţia era superbă, cu vedere spre mare, iar vegetaţia – atât de sălbatică şi frumoasă, că amintea de tropice. În grădina care se înălţa cu mult deasupra mării erau alei lungi cu leandri şi mirt. Într-o noapte a venit o furtună teribilă (acolo îi spun vântoasă) care a doborât în doar câteva ore o jumătate din frumuseţea de pădure de pe plajă. Era dureros să vezi plantele culcate ca nişte soldaţi căzuţi, cu ramurile care se străduiau să se îmbrace în verdele primăvăratic. În Devonshire sunt câteva râuri mai mari şi, când venea fluxul, puteam naviga pe ele cu barca uneia din nave. Mergeam în vizită pe domeniile superbe ale vecinilor înstăriţi. Tot ţinutul era ca din basme, iar grădinile erau frumoase peste poate, dar în afară de St. Germans nu-mi mai amintesc acum cum se numeau. Cam în aceeaşi perioadă, mama ne-a dus în vizită la Wilhelmshöhe să ne prezinte împăratului Wilhelm şi soţiei lui. Eu aveam 15 ani, iar Ducky 14, aşa că vă puteţi da seama cât eram de tinere, şi totuşi eram scoase în societate şi luam parte la serate de gală. Am amintiri foarte plăcute despre şederea acolo, locurile erau splendide, iar familia imperială se purta foarte amabil faţă de noi. Cred că acolo l-am întâlnit pentru prima dată pe cel care urma să-mi devină soţ[24]. Arăta foarte tânăr, foarte timid şi jenat şi avea un fel de râs nervos, dar îmi plăcea. Nu ştiu dacă am fost duşi acolo cu gândul de a ni se face cunoştinţă, dar familia noastră era foarte apropiată de unchiul lui, prinţul Frederic de Hohenzollern, pe atunci general la Kassel. Era un domn încântător, cu o figură foarte

plăcută, dar puţin cam corpolent. Vocea şi ochii îi erau mai blânzi decât ai oricui şi avea un zâmbet cald, amabil; îl iubeam şi îl cunoşteam dinainte, fiindcă locuise la reşedinţa noastră de la Coburg pe timpul unor manevre pe care le condusese în regiune. Avea o soţie simpatică, micuţă şi firavă, căreia i se spunea Tantchen[25] şi care ne-a plăcut din prima clipă. Mi-l amintesc limpede pe un alt pretendent de-al meu, marele duce George Mihailovici[26], văr primar al mamei. A venit la Coburg să ne vadă. Era plin de farmec, ca mai toţi ruşii. Mă copleşea cu atenţii şi, trebuie să mărturisesc, mă atrăgea surprinzător de mult. Mai târziu, după ce m-am căsătorit, mama mi-a spus că el îşi dorise foarte mult să mă ia de nevastă şi făcuse tot posibilul să aranjeze căsătoria. Dar mama nu-l plăcea şi, pe lângă asta, pe atunci existau şi piedici în ce privea religia. Pe vremea bunicului, protestantele aveau voie să se căsătorească cu mari duci, dar în timpul domniei unchiului meu, Alexandru III, se dăduse o lege care spunea că un mare duce nu se putea căsători decât cu o prinţesă de aceeaşi religie sau care ar fi consimţit să treacă la ortodoxie. Aşadar, pentru a evita orice conflicte, mama a descurajat imediat eforturile vărului ei. Dar el a continuat să încerce să păstreze legătura cu mine, prin fratele lui mai mic, Alexei, care a murit mai târziu de tuberculoză; mama, însă, a reuşit să-i zădărnicească încercările şi a confiscat tot felul de cadouri mărunte pe care mi le trimitea tot timpul. Mai târziu, la mulţi ani după ce m-am căsătorit, a luat-o de soţie pe Maria, fiica mezină a regelui Greciei, cu care n-a avut o căsătorie fericită, dar chiar şi mama e de acord că vina nu este a lui. În anul de după vizita noastră la Kassel am fost duse la Potsdam, de data aceasta în mod clar cu intenţia de a-l reîntâlni pe Ferdinand, prinţ de România, doar că noi, fireşte, nu ştiam. Împărăteasa Augusta Victoria, căreia familia îi spunea Dona, era cum nu se poate mai bucuroasă să ne invite, fiindcă trăgea nădejde ca una din noi să-l ia de soţ pe fratele ei cel foarte urât, Ernst Gunther de Schleswig-Holstein. L-am văzut de multe ori acolo pe Ferdinand de România, căruia i se spunea Nando. Rămăsese la fel de timid şi îmi oferea atenţii stânjenite, de-a dreptul emoţionante.

Dar am uitat cu desăvârşire să menţionez că ne mai întâlniserăm şi la München, cu vreo două săptămâni mai înainte, când trebuia să mă curteze. Am stat acolo amândoi cam o săptămână, era foarte drăguţ, timid şi tânăr şi nu reuşea să lase o impresie prea favorabilă. Cred că îmi dădeam seama într-o oarecare măsură, de pe atunci, că avea anumite intenţii în ce mă privea, dar toată viaţa credem că marile evenimente sunt încă departe şi apoi, dintr-odată, ne ajung, ne pomenim faţă în faţă cu ele şi le ţinem piept cum putem. Îmi amintesc că, într-o seară, mi-a adus, teribil de jenat, nişte trandafiri şi am stat, nu foarte apropiaţi, la fereastra hotelului, privind luna. Nu ştiu despre ce am vorbit şi nu-mi mai amintesc nici un detaliu romantic din cele

după care tânjea sufletul meu de fetiţă. Dar la vârsta aceea suntem atât de pregătiţi pentru iubire, încât ne cuprinde sub orice formă ni s-ar arăta. Prinţul acesta tânăr pe nume Nando avea în el ceva de o modestie mişcătoare – şi mi se pare că încă de la vârsta aceea fragedă aveam senzaţia instinctivă că avea nevoie să-l ajute cineva să-şi depăşească timiditatea. Tocmai ceea ce mai târziu în viaţă a devenit pentru mine o mare povară mă atrăgea pe atunci: timiditatea lui aproape dureroasă şi dependenţa lui de ceilalţi. Cât de teribil de nepregătiţi suntem la vârsta aceea! Nu ştim nimic despre viaţă, despre munca grea care ne aşteaptă. Cred că mi se întâmplase ceva ce în ziua de azi rar vedem. Rămăsesem de o inocenţă totală şi imbecilă. Nu ştiam şi nu înţelegeam absolut nimic despre viaţă şi nu aveam nici cea mai vagă idee ce însemna o căsnicie. Îmi plăcea să visez şi să-mi imaginez uniunea perfectă, în care eu aş fi fost o soţie iubitoare şi supusă, devotată întru totul şi gata să ofere totul, dar habar n-aveam ce se presupunea că trebuie să ofer. De aceea, când a venit marele moment şi tânărul cel timid şi-a adunat destul curaj încât să-mi ceară mâna, am spus da, fără să ştiu câtuşi de puţin ce-i promiteam sau dacă chiar ţineam la el. Nu ştiam nimic despre România cea îndepărtată în care trăia, nu-i cunoşteam nici familia, nici ideile, nici caracterul, şi totuşi am spus „da“ când m-a cerut. Bietele fete neştiutoare, cât de uşor sunt de păcălit! Când privesc în urmă la fiinţa aceea mică, nevinovată şi bălaie de 16 ani, nu-mi vine să cred că suntem una şi aceeaşi persoană. Îmi vine să-i întind o mână şi să-i spun: „sărăcuţa de tine, tare-aş vrea să te fi putut ajuta“. Dar pe atunci nici nu-mi închipuiam că aş fi avut nevoie de ajutor. Cred că cea care a ajutat cu aranjarea căsătoriei a fost Charlotte de Meiningen, sora mai mare a împăratului Wilhelm. Fusese în România şi îl cunoscuse pe regele Carol[27]. Cred că eram considerată „*une bonne partie*“, deşi nu eram prea bogată, iar în România se dorea ca moştenitorul tronului să ia de soţie o prinţesă cu legături puternice cu casele regale. Eu îndeplineam condiţiile cât se poate de bine. Dar cât de puţine ştiam despre astfel de aranjamente pe atunci! Cât de uşor am fost de manipulat! Parcă nici nu-mi place să-mi amintesc de mine aşa cum eram pe vremea aceea! Trebuie să fi fost o netoată mică!

M-am logodit la Potsdam, pe 22 mai 1892, dacă nu mă înşel. Aveam prea puţine să ne spunem, dar eram foarte fericiţi şi foarte timizi. Împăratul Wilhelm ne-a anunţat logodna în aceeaşi seară, la o cină pe Pfaueninsel, pe unul dintre lacurile de la Potsdam. Pentru noi evenimentul era prilej de stânjeneală, dar în acelaşi timp mă simţeam mândră şi măgulită. Nando mi l-a prezentat pe aghiotantul lui, un anume maior Coandă[28], primul român pe care aveam să-l cunosc. Era înalt şi brunet, destul de chipeş, cu maniere agreabile, şi ştia să se facă plăcut. Aproape imediat după ce s-a potolit primul val de entuziasm,

m-a copleşit o tristeţe ameţitoare la gândul că în curând avea să trebuiască să-mi las în urmă casa iubită şi, mai mult, pe Ducky, tovarăşa mea de nedespărţit. De la început a fost teribil de geloasă pe logodnicul meu şi îmi imputa amarnic fiecare ceas petrecut cu el. El era teribil de îndrăgostit, iar eu răspundeam bucuroasă la avansurile lui. În general, logodna a fost pentru mine o perioadă fericită, deşi de la început simţeam răzbătând prin toate o teamă crudă la gândul de a-i părăsi pe cei dragi ca să plec într-o ţară îndepărtată, împreună cu un bărbat pe care de-abia dacă-l cunoşteam. Peste fericirea mea se mai aşternea câte o umbră când lucruri mărunte din caracterul logodnicului meu mă mirau şi mă dezamăgeau, dar într-un mod atât de vag, că nu le lăsam să tulbure povestea fantezistă pe care o clădisem în jurul meu între timp. România cea îndepărtată o vedeam ca pe o ţară a romantismului – un tărâm pe jumătate sălbatic prin care aveam să mă plimb călare, mână în mână cu un tovarăş încântător… o ţară în care aveam să fiu iubită şi în care viaţa avea să fie de-a dreptul ideală! E aproape un act de cruzime să privesc în urmă şi să-mi amintesc toate speranţele şi iluziile cu care am pornit la drum. Mă bucur că nu am început să scriu toate astea cu zece ani mai devreme. M-ar fi zdrobit. Acum m-a cuprins o împăcare profundă şi îmi pot aminti în linişte acei primi ani, zâmbind trist când mă gândesc cât de mult se deosebea realitatea de vis. Dar să nu-mi pierd firul, am atâtea de povestit… atâtea!

Entuziasmul firesc iscat de logodnă mă împiedica să mă gândesc prea serios la cum avea să fie viitorul meu. Urma acum să fiu prezentată familiei logodnicului meu. Pe tatăl lui, Fürst de Hohenzollern, îl mai întâlnisem. Era un bărbat cum nu se poate mai fermecător şi mai amabil.[29] De vârstă mijlocie, cu un aer foarte tineresc, barba bălaie, ochii cenuşii şi mişcări iuţi, puţin nervoase, avea o personalitate de-a dreptul fascinantă, iar mama mea era cu totul fermecată de el. Se hotărâse că aveam să plec la Sigmaringen, reşedinţa familiei Hohenzollern, unde aveam să fiu prezentată soacrei mele şi restului familiei, compusă din Wilhelm, fratele mai mare al viitorului meu soţ, soţia lui, Karl, fratele mai mic, şi în ultimul rând, dar în nici un caz cel din urmă, regele Carol al României, care urma să vină să vadă dacă-i sunt pe plac! Cum mai tremuram la gândul chinului care mă aştepta!

Am plecat la Sigmaringen pe la începutul lui iunie. E un orăşel german destul de mic, cu un castel superb, vechi, înălţat pe o stâncă deasupra Dunării, care acolo e foarte mică în comparaţie cu fluviul vast de aici. Aveam mari emoţii când am ajuns acolo. Toată familia ne aştepta la gară. Viitoarea mea soacră fusese foarte frumoasă, dar sănătatea mereu proastă îi ştirbise frumuseţea, iar acum, deşi avea încă trăsături în cel mai pur stil clasic, era doar o ruină a ceea ce

trebuie să fi fost odinioară. Se născuse infantă de Portugalia, fiica reginei Maria da Glória. Trăia într-o izolare aproape completă faţă de familie, din cauza bolilor. Îmi amintesc prima impresie pe care mi-a făcut-o: o doamnă foarte înaltă, în mătase cafenie, cu părul cenuşiu-castaniu prins strâns la ceafă, cu nasul lung, cu profilul perfect, dar cu o siluetă foarte diferită de cele cu care suntem obişnuiţi în ziua de azi. Un corp foarte scund, mijlocul foarte îngust, umeri lăsaţi şi şolduri enorme. Avea mâini şi picioare frumoase, dar se mişca fără urmă de graţie, legănându-şi şoldurile într-un fel al ei, şi avea o voce foarte nazală, diferită de vocile rudelor din familia Coburg-Cohari sau de Bourbon. M-a primit cu toată căldura şi i-am devenit imediat favorită, aşa că m-am simţit măgulită şi fericită. Mai târziu am ajuns să-i cunosc mai bine firea şi am avut perioade în care afecţiunea dintre noi a fost pusă la grea încercare, dar acea primă întâlnire a fost fermecătoare şi, deşi mare parte din ce a urmat a fost o cruntă dezamăgire, şi acum mă simt foarte recunoscătoare pentru bunătatea şi căldura cu care m-a tratat la acea primă vizită, care, fireşte, era foarte importantă pentru mine. Soacra mea, Fürstin Antoinette, era foarte talentată la pictură. Luase lecţii de la o artistă excelentă din Franţa, o anume Mlle Mercier, iar florile şi peisajele ei erau cu mult deasupra a ceea ce pictează de obicei amatorii. Era, în toate, foarte muncitoare şi avea cunoştinţe impresionante despre artă. Apartamentele ei erau pline de lucruri frumoase, unele de-a dreptul unice, dintr-o colecţie care-i aparţinuse tatălui ei, regele Ferdinand al Portugaliei. Îmi plăcea să mă plimb printre comorile ei, deşi pe atunci nu mă prea pricepeam la stiluri şi secole. Mai târziu, lucrurile superbe cu care se înconjura au fost pentru mine, de multe ori, o consolare şi un sprijin, în timp ce firea ei ciudată şi schimbătoare îmi pricinuia mari necazuri. Dar, repet, acea primă vizită mi-o amintesc foarte limpede. Toată lumea a fost cum nu se poate mai bună cu mine, am fost primită ca un membru al familiei şi copleşită cu atenţii, cadouri şi felicitări din toate părţile. Cumnatul meu cel mai vârstnic, Wilhelm, era un bărbat mic şi gras, foarte vesel şi amabil. Soţia lui era fiica contelui de Trani, nepoata împărătesei Austriei. Putea fi de-a dreptul fermecătoare, dar avea o natură schimbătoare şi dificilă. Nu reuşise să se împrietenească cu familia soţului ei, aşa că trăia printre ei ca o străină. Încă de atunci avea faţă de soţul ei o aversiune pronunţată, care spre sfârşitul vieţii s-a transformat aproape în ură. Se înţelegea foarte rău cu soacra mea, care o antipatiza din inimă şi îi judeca defectele cu mare asprime. Fürstin Antoinette era o catolică fanatică. Nu-mi pot închipui cum de a acceptat ca fiul ei preferat să se căsătorească cu o protestantă, cred că nu a primit decât fiindcă altceva nu se putea aranja, dar trebuie să fi fost o mare nenorocire pentru ea – trebuie să fiu, deci, cu atât mai recunoscătoare că am fost primită atât

de bine.

Regele Carol a fost dintotdeauna, mai întâi de toate, un mare diplomat şi om de stat. Când a venit în România, a promis că, dacă avea să aibă copii, avea să-i boteze în credinţa ortodoxă a ţării. Îi era deci imposibil să se căsătorească cu o catolică, fiindcă o femeie din religia aceasta n-ar fi acceptat în nici un caz condiţia lui, aşadar, de vreme ce politica nu-i îngăduia pe atunci să ia de soţie o mare ducesă din Rusia, şi-a căutat o mireasă protestantă şi a ales-o pe prinţesa Elisabeta de Wied, o femeie admirabilă, care avea pe atunci 26 de ani, cunoscută mai apoi lumii drept regina-poetă Carmen Sylva[30]. Nu au avut decât un copil, o fetiţă pe nume Maria, care promitea să ajungă la fel de inteligentă ca mama ei. Dar soarta a smuls cu cruzime mica floare din primii ani de viaţă. A murit la frageda vârstă de patru ani, frângând inima mamei, care nu a mai avut alt copil, deşi mulţi şi dureroşi ani s-a agăţat de speranţa disperată de a da naştere unui fiu. Cu mulţi ani mai târziu, când soţii s-au văzut nevoiţi să renunţe la orice nădejde de a avea un descendent direct, l-au ales drept moştenitor pe Ferdinand de Hohenzollern, al doilea fiu al lui Fürst Leopold şi Fürstin Antoinette de Hohenzollern. Ferdinand a venit în România pe când era încă foarte tânăr, apoi a fost implicat într-o poveste nefericită despre care voi vorbi mai târziu şi în urma căreia a fost trimis în străinătate să-şi găsească o soţie – numele meu fiind, cred, primul pe lista mireselor de dorit, fiindcă aveam vârsta potrivită, aveam legăturile necesare şi eram, în plus, protestantă.

Fireşte, toate acestea le-am aflat mult mai târziu, fiindcă în acele prime zile trăiam în visurile mele dulci şi nici prin gând nu-mi trecea că în logodna noastră fusese implicat vreun aranjament bine gândit. Trăiam într-o binecuvântată ignoranţă cu privire la felul cum se hotărăsc căsătoriile prinţeselor şi eram convinsă de iluzia fericită că numai şi numai încântătoarea mea persoană fusese motivul alegerii lor. Admir şi în acelaşi timp deplâng deplina necunoştinţă a oricărui rău, a oricăror urâţenii şi greutăţi ale vieţii în care am fost crescută. Nici măcar nu-mi dau seama cum a fost posibilă. N-am aflat nimic, nu aveam nici un fel de curiozităţi, fie ele naturale sau nesănătoase. Îmi construisem o impresie romantică despre viaţă şi iubire care era, cum se vede, foarte diferită de realitate. N-aş vrea ca fiicele mele să fie la fel de inocente sau de ignorante, oricât de mult mi-ar displăcea să le dezvălui părţile urâte ale vieţii; nu mă străduiesc atât de tare să le ascund toate realităţile, fiindcă mi se pare mai bine să li se deschidă ochii puţin câte puţin asupra lucrurilor aşa cum sunt ele, astfel încât, atunci când vine vremea căsătoriei şi a independenţei, vălul să nu se sfâşie brutal, măturându-le din viaţă toate reperele vechi şi lăsându-le fără apărare în calea potopului de revelaţii crude care ne copleşesc de parcă ni s-ar prăbuşi în jur toate zidurile şi n-am mai avea pe lume

nimic sigur, sincer sau adevărat. Fusesem crescută într-un paradis al amăgirilor, iar iuţeala cu care trebuia să-l părăsesc era prea crudă. În ţara aceasta de la miazăzi, toate lucrurile omeneşti se discută mult mai deschis, nu se înalţă o pavăză atât de mare între înainte şi după, aşa că nici dezamăgirile nu pot fi atât de mari. Voi spune mai multe despre lucrurile acestea la vremea potrivită. A urmat marele moment al sosirii regelui Charles, sau Carol al României. Chiar şi mama era puţin *émotionnée* şi, deşi rareori lăsa să se vadă cum se simţea şi rareori încuraja vreo urmă de emoţie, cred că atunci mi-a înţeles tulburarea. În plus, şi Nando îşi privea unchiul cu o admiraţie enormă, mai adâncă decât era cazul, după cum aveam să aflu încetul cu încetul, dar pe atunci (şi, vai, mulţi ani mai târziu) îmi inspira teama de Rege pe care o simţea el însuşi. A venit şi ziua cea mare. Eu şi sora mea am fost îmbrăcate în cele mai bune haine şi duse la gară să-l primim pe cel care avea să-mi fie, de fapt, socru în mai mare măsură decât Fürst-ul de Hohenzollern.

Nu ştiu de ce, dar nu-mi amintesc prea multe despre întâlnirea aceea. Regina României era în vizită la mama ei, fiind bolnavă, după ce fusese şi ea amestecată în povestea dureroasă pomenită mai sus, şi se considerase că era mai bine să rămână departe de România o vreme, aşa că Regele venise singur. Îmi amintesc în special cât de uimită şi dezamăgită am fost să văd că e atât de scund şi că nu are deloc o figură impunătoare. Avea un cap admirabil şi, din fotografii, aş fi crezut că e un bărbat foarte masiv. Mai târziu mi-am dat seama de demnitatea impresionantă pe care o degaja, în ciuda staturii. Nu era obişnuit cu hainele civile şi le purta cu o oarecare stânjeneală. Îmbrăcămintea lui era de un fel anume, din stofă mai groasă decât ce purtau alţi bărbaţi, şi avea ghete foarte pătrăţoase, cu talpă groasă. Cer iertare dacă dau atâtea detalii, dar îl zugrăvesc aşa cum îl vedeau ochii mei de copilă. A fost foarte amabil cu mine, chiar călduros, dar nu avea farmecul captivant al socrului meu. Nu-mi mai amintesc prea bine pe cine a adus cu el atunci, la prima noastră întâlnire, dar erau cu toţii domni foarte amabili, pricepuţi la vorbe şi complimente frumoase, şi păreau încântaţi de logodna noastră. Eram o adunare de familie numeroasă, fuseseră invitate şi cele două surori mai mici ale mele şi fratele meu, aşa că ne simţeam tare bine împreună. Regelui Carol îi plăcea să discute politică; pentru el, totul era de cea mai mare importanţă şi orice dorinţă şi năzuinţă era neapărat subordonată binelui ţării lui iubite şi opiniei publice. Am observat destul de repede că Nando se supunea cu greu restricţiilor acestora, dar se temea ca de moarte să nu-şi supere unchiul, chiar şi în cele mai mărunte privinţe. Întotdeauna era teribil de neajutorat. Când îmi amintesc vremurile acelea înţeleg multe lucruri pe care atunci nu le înţelegeam.

Într-o zi am plecat cu toţii într-o excursie foarte lungă, ca să vizităm

„*Stammschloss*-ul“[31] Hohenzollern. Era un castel minunat aşezat pe un munte nu foarte înalt, care se ridica drept din mijlocul câmpiei, singur şi de aceea foarte impunător. Castelul în sine nu rezervă prea multe lucruri interesante, aparţine celor două familii de Hohenzollern – a împăratului şi Sigmaringen. Am luat prânzul acolo şi îmi amintesc că regele României a ridicat paharul şi a toastat pentru sănătatea noastră, propunându-ne „o zi de miere“ în loc de o lună de miere, spre marea nemulţumire a lui Nando, care a luat anunţul foarte în tragic şi a venit apoi la mine să se plângă, spunând că toastul însemna că unchiul lui nu avea de gând să-i lase timp să se bucure, ci avea să ne grăbească să ne întoarcem în România imediat după nuntă. Eu nu aveam aproape nici o părere personală pe atunci şi nu-i înţelegeam frământările, toate erau foarte vagi în bietul meu cap. Nu voiam decât să fiu fericită şi nu-mi păsa prea mult în ce fel mi se prezenta fericirea. Trebuie să fi fost extraordinar de naivă şi de stupidă pe atunci, trăind de la o zi la alta în visurile mele, aşa încât viitorul mi se părea un peisaj înceţoşat care n-avea să vină niciodată îngrijorător de aproape. Dar încă de pe atunci încercam să-l încurajez pe viitorul meu soţ şi să-i înveselesc dispoziţia atât de lesne de înnegurat. Îl necăjea destul de des şi aghiotantul lui, Coandă, pe care-l acuza că se amestecă în lucruri care nu-l privesc, că e indiscret etc.… Lua totul ca pe o jignire şi îşi închipuia că toată lumea încearcă cu tot dinadinsul să-l supere sau să-l dea la o parte. Mai târziu, tendinţa aceasta a lui avea să ne facă viaţa mult mai puţin plăcută decât ar fi putut să fie – dar pe atunci nu mă îngrijora prea mult şi eram oricând gata să mă lupt în locul lui.

Timpul a trecut repede şi agreabil. Mama avea discuţii îndelungate cu regele, în care au stabilit, presupun, tot ce ţinea de căsătoria noastră şi celelalte lucruri care mai trebuiau aranjate. Nu mi s-a cerut opinia în nici o privinţă, mă tratau în continuare ca pe un copil. Pe atunci, tata era în Anglia. Cred că logodna mea a fost o lovitură grea pentru el, fiindcă îşi dorea din toată inima să mă mărite cu prinţul de Wales. Ne aştepta încă un chin teribil. Regele României şi Nando urmau să vină cu noi în Anglia şi să-şi prezinte omagiile venerabilei regine Victoria. Eu eram timidă, iar logodnicul meu – şi mai timid. Partea din Anglia a familiei nu agrea străinii. Aveam unele emoţii şi strângeri de inimă şi la gândul că aveam să-l întâlnesc acolo pe George de Wales. Dar toate trebuiau să se întâmple, aşa că cel mai bine era să le ţinem piept cu cât mai mult curaj. Întâlnirea cu tata a fost destul de tristă, fiindcă, deşi nu a spus nimic, l-am simţit abătut şi dezamăgit. Nando se ţinea peste tot după mine şi trebuie să recunosc că nu avea prea multe calităţi care să-l facă plăcut bărbaţilor în general, era prea timid, prea nehotărât. Mie mi se părea că găsesc în el tot ce-mi doream, era atât de îndrăgostit de mine şi eram atât de neştiutoare în privinţa a ceea ce avea să urmeze încât eram aproape fericită, la drept

vorbind. Mama era încântată, iar căsătoria pe care o aranjase i se părea cum nu se poate mai dezirabilă. Prezentarea logodnicului meu în faţa bunicii de la Windsor a mers perfect. Era şi ea la fel de timidă ca el şi, fireşte, nu aveau prea multe să-şi spună. Mi-a rămas în minte o mică scenă amuzantă. Draga noastră bunică-regina se afla pe atunci sub influenţa – sau poate ar fi mai bine spus că marele ei favorit pe atunci era secretarul ei indian, căruia toţi îi spuneau Munshi. Cred că în ţara lui era dintr-o castă foarte joasă, dar bunica făcuse din el un fel de semizeu, avea reşedinţa lui, iar la soţia lui venea în vizită regina însăşi. Munshi îi dădea lecţii de hindusă, iar ea îl considera cu totul şi cu totul deosebit, spre marea exasperare a celorlalţi din jurul ei; după cum fără îndoială vă puteţi închipui, se făceau tot felul de glume proaste. Într-o dimineaţă, regina m-a chemat în apartamentele ei. Am găsit-o într-un fotoliu, la masa ei de scris, cu rochia de mătase neagră care mi-era atât de dragă înfoiată în falduri în jurul ei. În camerele ei domnea întotdeauna un miros delicios de flori de portocal; erau ticsite de portrete, fotografii şi suvenire, printre care erau şi câteva tablouri bune, dar în general încăperea era de un prost-gust înfiorător – nu degeaba se spune despre câte ceva foarte urât că e „din perioada victoriană timpurie“. Cu toate acestea, pentru noi, copiii, apartamentele ei erau pline de mister şi încântare. Priveam plini de admiraţie la fotografiile numeroaselor rude răposate, unchi, mătuşi şi chiar copii mici, imortalizaţi pe patul de moarte, în colţuri uitate descopeream portrete ale animalelor preferate, comori indiene ciudate, vaze de sticlă minunate, pictate în roz şi verde, care ne fermecau pe atunci, în ignoranţa noastră artistică, şi cât discutau „oamenii mari“ noi umblam de-a buşilea pe sub mese şi pe după colţuri periculoase ca să necăjim mugurarul gras strecurându-ne degeţelele scurte printre gratiile coliviei, până ce ţipetele lui furioase atrăgeau atenţia şi din celălalt capăt al camerei ni se adresau dojeni binemeritate.

Dar, ca să mă întorc la povestea mea, bunica stătea acolo, cu mâinile pe baston. Timidă ca întotdeauna, îmi mărturiseşte, cu zâmbetul ei plăcut şi discret, că i-ar face mare plăcere să i-l prezinte lui Munshi pe logodnicul meu, aşa că mă roagă să am bunătatea de a-l chema. M-am învoit bucuroasă şi am dat fuga să fac ce-mi ceruse. M-am întors repede, târându-l după mine pe Nando, care nu era prea încântat. Bunica i-a zâmbit, i-a oferit mânuţa ei grăsulie şi tremurătoare ca s-o sărute, apoi s-a deschis o uşă în partea cealaltă a încăperii şi a apărut Munshi, un bărbat gras, cu barbă neagră, în haine aurite, cu pantaloni strâmţi şi turban alb pe cap. A rămas în uşă ca o statuie, cu mâinile încrucişate pe burtă. Nando nu s-a clintit de unde rămăsese şi a scos un râs timid. Bunica, şi mai timidă, zâmbea, scoţând zgomote slabe şi fără sens, dând din umeri şi aşteptând să se

întâmple ceva care s-o scape din poziţia aceea jenantă. Aveam senzaţia că toţi se aşteaptă să fac eu ceva, dar nu ştiam ce. Până la urmă, m-am dus la Munshi, care stătea acolo ca un idol, trăgându-l după mine pe nefericitul Nando, pe care l-am prezentat drept bărbatul cu care urma să mă căsătoresc. Indianul cel impozant şi-a dus o mână la frunte, apoi la inimă, dar tot n-a spus nimic. Rareori m-am găsit în situaţii mai ridicole şi mai stânjenitoare decât aceasta, iar pe atunci nu învăţasem cum să-i fac pe cei din jur să se simtă în largul lor, fiindcă eram eu însămi prea tânără şi timidă. Cred că scena a luat sfârşit, până la urmă, când scumpa mea bunică i-a dat din nou lui Nando mâna s-o sărute, ca semn că ceremonia luase sfârşit.

Şi regele României s-a prezentat la Windsor şi a fost foarte tulburat la auzul veştii că trebuia să poarte „escarpini“ seara, declarând că ciorapii de mătase sunt prea subţiri, că avea să răcească în ei şi că, prin urmare, avea de gând să poarte unii de bumbac pe dedesubt! Nu-mi mai amintesc cum s-au înţeles el şi bătrâna regină – pe atunci, lucrurile importante n-aveau de-a face cu mine. Dar ceva tot îmi amintesc. Era prima vizită a lui Nando în Anglia. Regele României se aştepta să arate tot interesul pentru tot ce era de văzut. Când vizitase Anglia în trecut, regele fusese peste tot, vizitase totul, plin de admiraţie şi de interes faţă de toate instituţiile, fie ele practice sau artistice. Dar Nando era îndrăgostit şi nu-l putea convinge nimic să se uite în jur, refuza să se îndepărteze cu un pas de mine, oricât l-ar fi îmboldit unchiul lui. Pe atunci m-am simţit măgulită, dar mai târziu, vai, ca şi regele, am oftat văzându-i lipsa de interes şi greutatea cu care îl convingeai să facă chiar şi lucruri absolut necesare. Vreau mai presus de toate să fiu dreaptă şi să judec lucrurile aşa cum erau cu adevărat. Cred că două firi ca a regelui şi a prinţului n-au fost făcute să se înţeleagă. Nu se certau niciodată, nepotul îi arăta întotdeauna unchiului tot respectul, dar minţile lor lucrau cu totul şi cu totul altfel. În iubirea lui arzătoare pentru munca în folosul ţării, regele nu înţelegea că tânărul avea şi alte interese şi alte gusturi, că nu era la fel de devotat muncii ca el. Prinţul detesta puterea pe care o avea regele asupra lui, dar îi lipseau curajul şi energia de a o contesta câtuşi de puţin. Mi-am dat seama repede că avea obiceiul de a se plânge amarnic, dar fără să aibă măcar intenţia de a încerca să scape din strânsoarea care îi urâţea viaţa şi îi zdrobea voinţa. Într-o oarecare măsură, situaţia răsărise din povestea nefericită în care fusese implicat prinţul cu doi ani înainte, sau să fi fost mai puţin? şi pe care ar fi bine s-o povestesc acum, ca să arăt de ce accepta cu atâta umilinţă toate dorinţele regelui, chiar dacă în adâncul inimii se revolta împotriva lor.

Când a venit în România, încă foarte tânăr, să ia locul moştenitorului lipsă, a lăsat şi el în urmă o viaţă care-i plăcea şi care, în fond, i se potrivea mai bine decât aceea de prinţ moştenitor. Era

locotenent în primul regiment de gardă de la Potsdam, unde trăia o viaţă veselă, lipsită de griji şi de exigenţe intelectuale sau politice, alături de tovarăşi de vârsta lui, cu bucuriile şi grijile mărunte ale unui ofiţer într-un oraş de garnizoană. De la viaţa aceea potrivită cu gusturile lui a ajuns dintr-odată într-o ţară cu totul diferită, în care a fost primit cu o oarecare căldură, dar primit de un popor care nu-i semăna ca rasă, un popor critic, ironic, latin în gusturi ca şi în origine. Un popor cu moravuri deloc stricte, dar cu limba ascuţită, plin de calităţi şi cusururi cu care avea prea puţine în comun. Astfel a căzut imediat sub stăpânirea severă şi exigentă a regelui Carol, un om cu un simţ al datoriei de fier, care trudea încă din tinereţe, cu răbdare şi abnegaţie neobosite, ca să-şi clădească ţărişoara, şi care uitase slăbiciunile, dorinţele şi defectele tinereţii şi se aştepta ca succesorul lui să răspundă firesc la vederile lui asupra vieţii. Dar regele nu înţelegea că nu există pe lume două firi la fel; el avea o înclinaţie înnăscută spre muncă, asta ca să nu mai spunem că avea puterea în mâini şi avea tot interesul să muncească, el fiind conducătorul care făcea planul de lucru al fiecărei zile; el era arhitectul, iar învăţăcelul lui era doar zidarul. Se aştepta ca tânărul să-i calce imediat pe urme cu entuziasm, în timp ce prinţul tânjea după viaţa pe care o lăsase în urmă.

Pe atunci, România era plină de intrigi (nici acum nu e lipsită de ele, dar care ţară poate fi?), iar regele se temea ca noul prinţ să nu cadă sub influenţe dăunătoare. De aceea, Ferdinand a fost constrâns să ducă un trai aproape monastic, din care fuseseră înlăturate cu grijă orice plăceri şi libertăţi. Regina, suflet idealist, de poet, dar care păstra în inimă un resentiment dureros, secret, faţă de tânărul care venise să ocupe, cu toată nevinovăţia, locul care ar fi trebuit să-i aparţină unui fiu al ei, se purta bine cu el, încerca să-i cultive talentele şi să-i dezvolte caracterul, dar nu simţea faţă de el nici pic de iubire adevărată. S-a întâmplat tocmai lucrul care trebuia evitat cu atâta grijă: tânărul a căzut în mâinile unei intrigante viclene. Toţi se temuseră de influenţe din afara casei regale şi rămăseseră orbi la cele care ar fi putut veni dinlăuntru. Viaţa îi era atât de plicticoasă, încât, aşa cum mi-a povestit mai târziu, una din foarte puţinele lui plăceri era să stea la geamul bibliotecii regelui şi să privească ferestrele hotelului de partea cealaltă a pieţei, atras irezistibil, bietul om lipsit de orice plăcere, de aventurile celorlalţi, el, căruia i se refuzau toate distracţiile vieţii. Nu spun că un spirit vesel, voluntar, plin de viaţă, voinţă, energie şi curaj n-ar fi reuşit să scoată ceva chiar şi dintr-o astfel de viaţă, dar tânărul prinţ era timid, domol, neîncrezător în propriile forţe, bănuitor faţă de alţii, uşor de jignit şi arogant faţă de cei din jur; îi lipseau toate calităţile de care ar fi avut nevoie ca să depăşească piedicile care pentru altul ar fi părut, poate, nimicuri.

Astfel stăteau lucrurile când a apărut pe scenă un alt actor, anume omniprezenta doamnă de companie! Oare veţi zâmbi? La început, desigur, ar fi zâmbit oricine, dar din cauza firii nefericitului prinţ situaţia a ajuns prea gravă pentru zâmbete. Lui Carmen Sylva, regina-poetă, îi plăcea să se înconjoare cu intelectuali, fiind, aşa cum am mai spus, o idealistă; nici măcar inteligenţa ei inocentă, nici măcar geniul ei nu i-au compensat lipsa de chibzuinţă şi spirit pătrunzător. Trăia în visurile şi fanteziile pe care le ţesea singură în jurul ei. Complimentele, intrigile, prefăcătoriile – le cădea tuturor pradă uşor. Avea aspiraţii din alte vremuri: să adune în jurul ei o mulţime de doamne şi domnişoare a căror inteligenţă încerca s-o modeleze şi s-o cultive. Una din ele, o anume domnişoară Elena Văcărescu[32], era şi ea poetă, o femeie cu mintea ascuţită, care ştia să se strecoare pe sub pielea oamenilor şi care a înţeles de la prima privire în ce împrejurări se afla. A prins-o în mreje pe regina cea credulă. Cu pricepere, încetul cu încetul, i-a otrăvit mintea împotriva celorlalţi care se bucurau până atunci de favorurile ei. A făurit în jurul reginei un gol pe care, cu viclenia ei, ştia să-l umple în aşa fel încât în cele din urmă i-a devenit de-a dreptul indispensabilă, iar Carmen Sylva vedea cu ochii ei, auzea cu urechile ei, vorbea cu limba ei. Se spunea chiar că E. Văcărescu o convinsese pe regină că în ea trăia din nou sufletul fetiţei ei moarte. Nu se poate tăgădui că regina şi domnişoara cu pricina ţineau împreună o mulţime de şedinţe de spiritism şi că intriganta o convingea pe regină să facă orice voia ea declarând că aşa porunciseră spiritele. Aşa s-a întâmplat că ambiţiile Elenei Văcărescu au tot crescut până când i-a încolţit în minte un plan măreţ şi s-a lăsat amăgită de visul de a-şi vedea capul încoronat. Din toate acestea vă veţi imagina, fără îndoială, o femeie frumoasă, agilă ca un şarpe şi atrăgătoare – dar nici vorbă de aşa ceva; era grasă, urâtă, faţa îi era roşie şi unsuroasă, iar pielea – acoperită peste tot cu pete. Doar viaţa nefirească pe care era obligat s-o trăiască poate explica faptul că tânărul prinţ s-a lăsat prins în laţul unei intrigi cu o femeie atât de neplăcută. Era foarte isteaţă şi agreabilă, nu se poate nega – dar tânărul nu era deosebit de intelectual, aşa că trebuie să fi prezentat pentru el şi vreun farmec feminin, mai uşor de înţeles dacă ne gândim că prinţul nu vedea pe altcineva. Duşmanii lui Carmen Sylva au încercat de la început să mă convingă că ea însăşi aranjase toată intriga pentru a distruge poziţia nepotului ei în ţară, fiindcă nu reuşise să-l ierte că luase locul fiului pe care nu-l avusese ea. Lumea mai spune şi că regina ar fi sperat dintotdeauna să-şi aducă pe tron, în locul lui Ferdinand, un nepot de-al ei – dar eu, una, nu pot crede aşa ceva, pentru că, deşi visătoare şi idealistă, sunt de părere că regina era prea inteligentă să-şi închipuie că un asemenea plan ar fi avut sorţi de izbândă, mai ales că nu avea nici un fel de influenţă asupra regelui de oţel cu care era căsătorită.

Mulţi, mulţi ani mai târziu, am vorbit cu regina despre E. Văcărescu, iar explicaţia pe care mi-a dat-o a fost următoarea – iar acum, cunoscând-o aşa cum o cunosc, sunt mult mai înclinată s-o cred. Îşi dăduse seama repede că tânărul nepot care li se trimisese avea o fire timidă, nehotărâtă, şovăielnică, şi o personalitate încă neformată, şi voia să se ocupe de el, să-i dezvolte inteligenţa şi calităţile care se ascundeau, încă netrezite, în el. Nu a trecut mult până să înţeleagă că tânărul era maleabil, dar prea puţin remarcabil, şi că avea toate cusururile stării pe care ea o numea „*fin de race*“. Imaginaţia ei de poetă, dragostea ei pentru natură, ajutate de insinuările pricepute ale unei tinere ambiţioase, i-au sădit în minte un plan: tânărul trebuia să se căsătorească cu o femeie înfocată de la miazăzi, cu o femeie brunetă, cu pasiuni intense, de altă rasă decât a lui – trebuia să-şi amestece sângele regal, prea subţiat, cu cel al fiicei unei ţări tinere. Ideea a luat-o în stăpânire în asemenea măsură, convingând-o că era spre binele omenirii, al tânărului prinţ, al ţării, încât a pregătit, fără ştirea regelui, un întreg plan prin care spera să aranjeze logodna. Dacă Ferdinand n-ar fi fost atât de şovăitor, atât de tânăr şi, de ce n-aş spune-o, atât de cinstit, nu încape îndoială că povestea s-ar fi încheiat cu o simplă „*liaison*“, cu o ceartă mai înfocată sau mai domoală drept deznodământ, iar farmecele tinerei nu erau din cele mai înalte, dar Ferdinand, aprins de poezia lui Carmen Sylva şi de influenţa pe care o avea personalitatea ei puternică asupra firii lui mai slabe, a ajuns să-şi imagineze că era de-a dreptul îndrăgostit de fată şi s-a hotărât s-o ia de soţie. Nu ştiu cine i-a dat vestea regelui, el sau regina, dar efectul a fost o adevărată bombă! Regele îşi vedea cele mai dragi visuri pentru viitorul ţării şi al dinastiei năruite dintr-o lovitură. Ştia bine că singura cale de a-şi păstra o stăpânire temeinică în România era să rămână cu mult deasupra poporului pe care ajunsese să-l conducă, să se păstreze departe de el. Fiind în primul rând diplomat şi conducător înnăscut, a avut ideea ingenioasă de a-i spune nepotului că avea să accepte căsătoria dacă o accepta şi ţara, ştiind prea bine că poporul n-avea s-o îngăduie în nici un caz, fiindcă visa la o alianţă strălucită a prinţului cu altă familie regală. Din păcate, ştiu prea puţine detalii ale afacerii – nici ce miniştri erau la putere, nici ce scene s-au desfăşurat între rege şi regină, între unchi şi nepot, între tânăr şi tânără; întreaga poveste a lăsat o amintire prea delicată ca să pot pune prea multe întrebări. Fapt este că ţara s-a ridicat ca un singur om ca să respingă vehement o asemenea căsătorie, aşa cum prea bine ghicise regele, iar simpla idee a înfuriat într-atâta poporul, încât regina de la care pornise ideea a fost nevoită să plece din ţară, sub pretextul bolii, pentru că ajunsese să fie privită cu duşmănie. A rămas plecată mai bine de doi ani – unul din cele mai amare pahare pe care le-a avut de băut într-o viaţă plină de dezamăgiri, ambiţii zădărnicite şi necazuri crunte. În lipsa ei s-a

aranjat căsătoria tânărului prinţ cu mine (care nu ştiam, fireşte, nimic din ce se petrecuse), ceea ce explică de ce Carmen Sylva nu se afla în România la sosirea mea şi de ce a lipsit de la logodna şi de la nunta noastră.

Buftea

septembrie 1916

Cât a trecut de când am scris ultima oară! Şi de ce iau din nou tocul tocmai în vreme de război? Aş spune că o fac pentru că am nevoie să-mi întorc mintea către alte şi alte lucruri destul de puternice încât să mă distragă de la gândurile care mă copleşesc, aş vrea să vorbesc despre zilele noastre, în care se joacă un joc de importanţă covârşitoare – dar, cum acestea sunt amintirile mele, trebuie să le depăn pe rând, şi nu să încep cu sfârşitul, deşi trag nădejde că acesta nu e sfârşitul! Voi încerca să iau firul de unde l-am lăsat: la povestea interesantă cu domnişoara Văcărescu şi la motivul pentru care Carmen Sylva a lipsit de la nunta noastră!

Câte lucruri mari s-au întâmplat de când am scris ultima oară – unchiul şi mătuşa, dragii de ei, au murit, eu sunt regină, iar de la un capăt la altul al pământului domneşte războiul…

Ei bine, după o logodnă de nouă luni, vremuri în mare parte fericite, ne-am căsătorit la Sigmaringen, pe 10 ianuarie 1903[33].

Pe atunci aveam şaptesprezece ani şi două luni, iar soţul meu – douăzeci şi şapte. Era o iarnă cumplit de geroasă şi am avut parte de o călătorie deloc confortabilă de la Coburg la Sigmaringen, petrecând o noapte foarte rece în tren. Sub pretextul că detestă vagoanele speciale, mama obişnuia să călătorească în cele mai incomode condiţii. Fireşte, la sosire trebuia să fim îmbrăcate în haine de gală şi ne aşteptau o mulţime de rude. Nu-mi mai amintesc toate detaliile – nu mai ţin minte nici măcar dacă am avut emoţii prea mari, mi-a rămas până azi doar senzaţia că era un vis în care rolul principal nu era nici pe departe al meu, ba chiar mă plictiseam puţin, fiindcă nu mă simţeam una dintre adulţi. Încă mă simţeam stânjenită de faţă cu familia logodnicului meu şi nici măcar cu a mea nu mă mai simţeam tocmai în largul meu.

Numeroasele cadouri şi trusoul meu mă bucurau mult; aveam bijuterii superbe şi o mulţime de rochii, mantale, pălării şi blănuri – mă simţeam ca o fetiţă care avea acum ocazia să se îmbrace „ca oamenii mari“, în orice îi poftea inima – dar la viaţa care mă aştepta, la despărţire şi celelalte nu îndrăzneam să mă gândesc, trăiam pentru ceea ce mă aştepta de la o zi la alta şi îndepărtam orice alte gânduri. Veniseră mulţi oaspeţi. Unchiul Alexei din Rusia, unchiul Arthur de Connaught din Anglia, împăratul Wilhelm, Albert al Belgiei şi mama lui, contesa de Flandra. Am avut trei nunţi: ceremonia civilă,

ceremonia catolică şi cea anglicană. Se discutase mult despre locul unde urma să aibă loc nunta. Prima propunere fusese Anglia, dar n-a fost posibil, fiindcă Biserica Anglicană n-ar fi acceptat ceremonia catolică, în primul rând, iar catolicii ridicau aceleaşi obiecţii, şi în probleme de religie întotdeauna câştigă catolicii. Apoi s-a propus să ne căsătorim la Coburg, dar nici aşa nu s-a putut face, pentru că bătrânul unchi al tatei, Ernst de Saxa-Coburg, se înconjurase cu o curte atât de necuviincioasă, încât nici nu se punea problema să primim oaspeţi acolo, ca să nu mai vorbim de faptul că soacra mea era aproape invalidă; aşadar, în cele din urmă s-a decis ca nunta să se facă la Sigmaringen. Eu nu aveam nici o părere în privinţa aceasta şi nici nu m-a întrebat nimeni ce aş fi preferat. Aici se cuvine să-l descriu pe scurt pe bătrânul meu unchi Ernst de Coburg, fiindcă era un personaj extraordinar, cum nu se mai vede în ziua de azi. Era un adevărat tiran şi ducea o viaţă întru totul imorală. Curtea lui se compunea din *chevaliers d'industrie*[34] care se învoiau să le ia de soţii pe iubitele lui repudiate – de obicei actriţe de mâna a doua, dar din când în când şi doamne de familie mai bună. Eu, fireşte, nu ştiam nimic despre toate acestea înainte de căsătorie, fiindcă urechile mele feciorelnice fuseseră ferite cu grijă de orice discuţii ruşinoase. Mai târziu, însă, mi s-a spus că era un om cu inimă de piatră, îmbătrânit în rele şi insuportabil, cu nenumărate aventuri şi încă mai multe datorii. Era la mila unor evrei îngrozitori – nici nu-mi mai amintesc toate poveştile teribil de imorale de care se lega numele lui. În acelaşi timp, era un om foarte cult, care avusese pe vremuri un rol foarte însemnat, dar care, înaintând în vârstă, se dedase tuturor viciilor de pe faţa pământului: era căsătorit cu o prinţesă de Baden, sora marelui duce de Baden, o bătrânică umilă şi cuminte, mereu maltratată şi umilită de stăpânul ei tiranic, pe care l-a iubit ca o roabă până la ultima răsuflare. Mi-l amintesc ca pe un domn enorm, greoi, cu părul unsuros cănit – fălci de buldog, dinţii de jos ieşiţi în afară, o mustaţă subţire şi ceruită, răsucită în jos la capete, trupul mătăhălos îndesat într-un frac prea strâmt care-i făcea şoldurile să pară uriaşe. Pielea îi era smeadă, plină de pete de icter, iar ochii îi erau roşii. Nu l-am văzut niciodată fără floare la butonieră – una peste alta, era un bătrân fanfaron, un bătrân fanfaron de-a dreptul dezgustător! Când venea în vizită la noi, fuseserăm învăţaţi să-i aducem cel mai solid scaun din încăpere, fiindcă greutatea lui neobişnuită punea în primejdie orice mobilă mai plăpândă! Vizitele lui erau rare, iar ocaziile când primea oaspeţi la cină la Palatul lui erau şi mai rare. Cina se lua devreme, la şase sau şapte seara. Era invitată toată familia, iar noi, copiii, eram cicăliţi să ne purtăm frumos. Dar rareori se întâmpla să răbdăm tot evenimentul acela pompos fără chicoteli înăbuşite cu greu. Unchiul pufnea la masă şi tot repeta cu vocea lui tunătoare „*Ach, die süssen lieben Kinder*“[35], iar noi ne îndesam

batistele în gură ca să nu izbucnim în hohote. Pe masă erau înşirate două rânduri de sfeşnice de argint, iar florile erau aranjate în mijloc, în buchete ţepene şi deloc artistice. Biata mătuşă Alexandrine, umilă ca întotdeauna, purta mereu negru şi stătea la locul ei fără o vorbă, dând din cap a aprobare la fiecare cuvânt al tiranului bătrân. Întotdeauna era îmbrăcată în haine ponosite şi negre, iar trupul plat, fără corset, îi era drapat într-un şal de caşmir prins cu o camee mare. Bărbia îi era acoperită de o barbă rară şi căruntă, iar deasupra nasului trist, ridicol, în formă de pară, ieşeau în afară din găvanele lor doi ochi blânzi şi stinşi – un suflet amărât, a cărui unică iubire era bătrânul cel teribil, care o trata cum alţii n-ar îndrăzni să-şi trateze nici slugile. O iubeam pe biata bătrânică, faţă de care aveam o atitudine protectoare şi oarecum dispreţuitoare. Când i-a murit soţul cel teribil, la vreo şase luni după nunta mea, l-a jelit amarnic şi i-a luat ultima iubită sub protecţia ei specială. Ca să se înţeleagă cât de înjositoare era iubirea pe care i-o purta bărbatului care o înşelase dintotdeauna, trebuie să povestesc o istorioară cu totul aparte. Ducele avea mai multe case în Coburg, printre care o vilă mai mică în care monstrul regal se întâlnea cu ibovnica zilei. Mai târziu, toate casele au trecut în stăpânirea tatei. Vila aceasta voia s-o folosească pentru ceva anume, nu ştiu pentru ce, probabil drept casă de oaspeţi sau ceva asemănător; din politeţe, a cerut permisiunea mătuşii Alexandrine ca să-şi găzduiască oaspeţii acolo, dar ea, cu mâinile împreunate şi lacrimi pe obraji, l-a implorat pe tata să nu se atingă de casa în care dragul ei Ernst fusese atât de fericit! Povestea e adevărată.

Acum trebuie să mă întorc la ziua nunţii mele – zi rece, zi îngheţată de iarnă, iar castelul Sigmaringen era uriaş, demodat, aproape medieval. Ceremonia a avut loc dimineaţa devreme, iar noi toate purtam rochii de gală şi diademe. Eu nu arătam prea bine. Eram foarte dezamăgită de mine însămi. Coroana nu mi se potrivea, silueta îmi arăta prea plată sub rochia destul de masivă, iar vălul îmi fusese aranjat într-un fel prea complicat – pe atunci eram firavă, cu nasul mic, părul foarte blond, iar ţinuta nu mă avantaja deloc – dar lumea mă considera, totuşi, drăguţă. Cu ocazia nunţii, regele Carol fusese însoţit de un număr de români mai vârstnici. Am să încerc să mi-i aduc aminte. Erau acolo Dimitrie Sturdza[36], Lascăr Catargiu[37], Petre Carp[38], generalul George Manu[39], Ioan Kalinderu[40], Gheorghe Cantacuzino (Nababul)[41] şi, mi se pare, şi generalul Florescu[42]. Unchiul adusese cu el şi două doamne: doamna Maria Cantacuzino, una dintre cele mai de seamă doamne din societatea românească, şi doamna Maria Greceanu[43], care avea să fie doamna mea de companie. Faţă de toţi aceştia simţeam o timiditate îngrozitoare. Vorbeam prost franceza, refuzasem s-o învăţ cum trebuie. Noi, copiii, ne încăpăţânam să nu vorbim în franceză, pe care o consideram o limbă afectată, bună

doar pentru adulţi. Acum regretam amarnic că nu profitasem de ocaziile care mi se oferiseră – fiindcă mă aflam într-un dezavantaj dureros.

Dacă aş fi ştiut pe atunci ce ştiu acum, anume că românii erau foarte încântaţi de căsătorie (eram „*une Princesse de Grande Maison*“, lucru de care nici nu-mi dădeam seama), aş fi fost mai fericită încă de la început, dar eram o prostuţă timidă, speriată de moarte de complimentele lor frumoase, şi îi consideram nişte domni în vârstă amabili, dar tare urâţi, cu care nu voiam să am nimic de-a face. În fond, nu eram decât o copilă, cu o educaţie care lăsa foarte mult de dorit, fără nici un fel de idei despre viaţă, politică sau aspectele serioase ale existenţei. Poate e ceva admirabil la o tânără inocentă ca un mieluşel nou-născut şi aproape la fel de proastă, dar trăsăturile acestea sunt un handicap teribil când e aruncată în lume de una singură, alături de un bărbat necunoscut, într-o ţară străină – e o cruzime, într-un fel. Înţelegeam atât de puţin din viaţa în care intram, acum douăzeci şi patru de ani!

M-am căsătorit, deci, în ziua aceea geroasă de iarnă, m-am căsătorit şi m-am legat pe viaţă fără să ştiu câtuşi de puţin ce însemna asta. Am făgăduit, la bine şi la rău… de trei ori am spus „da“: o dată în faţa legii şi de două ori în faţa lui Dumnezeu – am spus cuvântul cu uşurinţă, ca un om care ar consimţi la o călătorie lungă într-un loc necunoscut… şi îi spuneam „da“ unui bărbat pe care nu îl cunoşteam, îi promiteam lucruri despre care nu ştiam nimic, spuneam „da“ aproape cu inima uşoară – aproape veselă… şi dintr-odată nu mai eram Marie, prinţesă de Edinburgh, prinţesă a Marii Britanii şi a Irlandei, ci Maria, prinţesă-consoartă a moştenitorului coroanei României – eram soţia unui Hohenzollern care trăia undeva într-o ţară îndepărtată, în Orient…

Adesea, în anii care au urmat, am auzit-o pe mătuşa Elisabeta[44] povestind cum s-a căsătorit fără iubire, dar cu ideea înaltă a misiunii pe care pleca s-o îndeplinească. Eu nu aveam în minte nici o misiune, nu fusesem crescută cu gândul la sacrificiu sau la datorii stricte – eu plecam să fiu fericită împreună cu un bărbat care mă iubea şi pe care eram dispusă să-l iubesc…

Dar domnii în vârstă cu înalte poziţii politice, veniţi să-şi vadă noua prinţesă, ştiau ce se aştepta de la mine, regele ştia, într-un fel ştia şi Nando – poate, în mod vag, ştia şi mama, deşi nu cred că-şi dădea seama pe de-a-ntregul… Doar eu nu ştiam… nici nu-mi închipuiam – şi aşa s-a făcut că am păşit atât de zâmbitoare, atât de simplu, atât de ignorantă în noua mea viaţă…

Scriu toate acestea fiindcă astfel vor fi mai uşor de înţeles anii care au urmat, rătăcirile irosite, ani şovăitori în care am făcut greşeală după greşeală, în care am ratat ocazii, în care m-am izbit cu capul de

uşi închise, aşteptându-mă în continuare să fiu fericită – convinsă fiind că mă căsătorisem ca să fiu fericită, ca să am o viaţă plăcută, ca să fiu iubită, ca să mă simt bine! Mireasa mărunţică, bălaie şi plăpândă de acum douăzeci şi patru de ani a ajuns o fiinţă atât de înceţoşată şi de îndepărtată, cu părul ei blond şi înfoiat, cu ochii ei albaştri uimiţi, cu felul ei de a se agăţa de cei din jur şi cu speranţele ei înşelătoare, cu ideile ei false despre viaţă. Dar tot îi simt emoţiile puţin speriate, jumătate mândrie, jumătate durere, pline de aşteptare, o întrebare vie în faţa misterelor vieţii…

Totul trebuia învăţat deodată: că iubirea nu era ce credeam eu că e, că viaţa nu era ce credeam eu că e – că nici eu nu eram cine credeam eu că sunt – că fusesem înşelată întru totul, educată greşit, prost pregătită, prea puţin iniţiată în ce urma. Vălul a fost sfâşiat dintr-odată, toate ideile mele au fost doborâte la pământ, lucrurile erau urâte, nu frumoase, zilele erau monotone, nu fascinante, aveam în jur mai mulţi spini decât trandafiri…

Primul şoc a fost căsnicia – nu-mi plăcea. Aveam nevoie de tandreţe, dar am dat peste altceva – mă simţeam ruşinată, umilită, nimic din educaţia mea nu-mi sugerase revelaţia aceasta, eram încă foarte tânără, nu aveam curiozităţi, mediul în care trăisem fusese extrem de cuviincios, deşi în nici un caz puritan, dar niciodată nu se discutaseră lucruri fără perdea în prezenţa mea – aşa că toate impresiile mele au fost destrămate şi, la început, am rămas fără nimic de care să mă agăţ. Poate că tânărul prinţ căruia îi fusesem dată de soţie nu era un învăţător prea priceput, dar adevărul rămâne că am ajuns la o aversiune aproape fanatică faţă de toate realităţile cărnii, de care nu am scăpat mulţi ani. Mi se părea că o lume în care se puteau petrece astfel de lucruri era de-a dreptul detestabilă… mintea mea refuza să le accepte. Educaţia pe care o primisem era prea adânc înrădăcinată, de ce era totul atât de diferit de ce fusesem învăţată să aştept?… Da, era un moment amar, în care concepţia mea falsă asupra lucrurilor s-a făcut ţăndări, lăsând loc realităţii pe care la început am refuzat s-o accept – cred că li se întâmplă multor fete, dar pentru ele urmează plăcerea, dacă nu chiar fericirea – însă mie îmi era sortit să învăţ toate lecţiile grele dintr-odată… dar toate trebuie povestite la rândul lor…

Nu-mi amintesc prea bine sfârşitul zilei nunţii mele, mai ştiu doar că după cină am plecat cu caleaşca, împreună cu mirele meu, la un conac de la ţară al socrilor mei, la vreo oră de drum de Sigmaringen. Acolo am petrecut câteva zile de miere. De miere să fi fost? Mi-a plăcut drumul până acolo, prin noapte, măcar atâta ştiu, că mi-a plăcut, era întocmai cum mă aşteptam, făcea parte, oarecum, din visul meu… Nu am înţeles de ce camerista bătrână, foarte catolică, foarte cuviincioasă, foarte rotunjoară care îmi fusese dată a făcut semnul

crucii peste mine când m-am întins în pat şi a spus cu o reverenţă, urându-mi noapte bună: „Am să mă rog pentru Alteţa Voastră Regală“. Am privit-o uimită… de ce să se roage pentru mine? Mai târziu am înţeles… Familiile noastre au venit să ne viziteze la conac în zilele petrecute acolo – cred că lui Nando i se părea că aduc o întrerupere deloc binevenită – dar eu mă agăţam de mama, care se arăta de-a dreptul şocată de necazul meu – şi apoi mă plictiseam, ceasurile erau goale, nu aveam ce să ne spunem unul altuia. Eram o fiinţă prostuţă, iar el nu era bărbatul care să trezească interes într-o fată foarte tânără. Nu încape îndoială că era îndrăgostit nebuneşte de mine, dar eu nu aveam nevoie de dragoste în forma aceea; totuşi, mă agăţam de el, tot aşteptând fericirea pe care n-o găseam.

Din zilele acelea mi-a rămas o senzaţie ciudată: un amestec de regret, aşteptări dezamăgite, uimire, ruşine, dor – un dor profund de ceva ce ar fi putut să fie, dar niciodată nu era. Eram un ogor bun, în care s-ar fi putut semăna orice, eram pregătită să scot la lumină toate lucrurile care se aşteptau din partea mea – dar nu eram pe mâini pricepute; prietenoase, da, iubitoare, da, dar nu şi capabile să înţeleagă. Credeam că sunt destul de maleabilă, destul de uşor de modelat, dar cred că încă de pe atunci era în mine ceva greu de îndoit sau de deformat – mă întreb, îi e cu putinţă omului să se judece singur? Pe alţii credem că îi putem judeca, dar doar altcineva ar putea explica ce eram pe atunci; eu, una, nu ştiu…

Am rămas în Germania câteva săptămâni înainte să începem lunga călătorie spre ţinutul necunoscut. Am petrecut zece zile la Coburg, în casa mea de odinioară, înconjurată de atenţie şi afecţiune – pe acelea mi le amintesc ca pe nişte zile fericite, clădite pe o nelinişte tot mai mare – neliniştea despărţirii… a despărţirii şi a plecării către necunoscut. Mi-au rămas viu întipărite în minte două scene:

Într-o zi, tata m-a chemat în camera lui. Era un om mai degrabă taciturn, un om care rareori îşi dădea frâu liber emoţiilor, care vorbea puţin, care avea obiceiul de a trăi oarecum izolat; se amesteca foarte puţin în vieţile copiilor lui. M-am dus la el destul de emoţionată şi de-abia am apucat să închid uşa că s-a repezit în braţele mele, plângând. Tulburată peste poate, nu ştiam ce să spun. Mi-a spus că nu putea răbda gândul că mă lasă să plec într-o ţară atât de îndepărtată, despre care nu ştia nimic, că nădăjduia să fiu fericită, că e adevărat că totul părea să fi fost aranjat cu grijă, dar că eu fusesem dintotdeauna fiica lui preferată, că avea alte visuri pentru mine etc. … etc. … Apoi mi-a spus că domnul care fusese ales să mă însoţească nu-i făcuse o impresie prea bună – un anume col. Robescu, în sfârşit un român blond, pe care Ducky şi cu mine îl porecliserăm de la început „Mefisto cel blond“, fiindcă avea un zâmbet cinic. A rămas alături de noi vreme de douăzeci şi doi de ani şi în răstimpul acesta mi-am amintit de

multe ori de vorbele tatei: într-un fel, Robescu era devotat, dar n-a fost niciodată ce aş numi un bun slujitor – dar toate acestea le voi explica puţin câte puţin.

Cealaltă scenă pe care mi-o amintesc a fost un episod destul de simplu, dar care m-a bântuit mulţi ani şi mi-a revenit în memorie iar şi iar în ceasurile de dor de casă petrecute în ţara îndepărtată. Era seara dinaintea plecării, iar mama, care nu obişnuia să-şi descopere emoţiile, fusese veselă, făcuse tot ce-i stătuse în puteri ca să ne înveselească şi să ne împiedice să cădem în sentimentalisme. Ne iubea din toată inima, dar nu ne îngăduia niciodată să ne lăsăm pradă scenelor emoţionale; în multe privinţe avea obiceiuri foarte spartane, niciodată nu aveam voie să fim bolnave sau triste, întotdeauna trebuia să ne prefacem curajoase, oricare ne-ar fi fost starea de sănătate sau de spirit. Nu încăpea îndoială că veselia acelei ultime seri fusese forţată – cu toţii ştiam că a doua zi avea să aducă marea despărţire. Eram prima pasăre care zbura din cuib şi plecam atât de departe, într-o ţară pe care nu o cunoşteam nici unii. A venit în sfârşit ora culcării – am urcat la etaj, cu inima grea, ca să mă dezbrac; nu mai eram în încăperea în care trăisem atâta timp, cu surorile mele, ci într-una din camerele de oaspeţi, iar soţul meu era în cea alăturată. Eram în pat, mama venise să vadă cum mă simţeam, fiindcă în ultima vreme nu-mi fusese prea bine, era veselă, vorbea despre lucruri plăcute, se purta de parcă urma să ne urăm noapte-bună ca în oricare altă seară. Nici eu nu îndrăzneam să-mi las frâu liber emoţiilor, mă simţeam obligată să păstrez acelaşi ton ca ea – dar, vai! cum îmi mai doream să mă arunc în braţele ei şi să plâng ca să-mi uşurez sufletul. M-a sărutat de noapte-bună, a închis uşa şi a plecat… Cu inima gata să-mi plesnească, mi-am îngropat capul în pernă, ascunzându-mi lacrimile, când am auzit şoapte în camera de alături – mama vorbea cu soţul meu… apoi am auzit cuvintele acestea: „dar trebuie s-o mai văd, doar o dată!“, iar uşa s-a deschis foarte încet şi chipul iubit al mamei m-a privit prin perdea – încerca să zâmbească, dar ochii îi erau plini de lacrimi, nasul îi era roşu, şi totuşi zâmbea… i-am făcut un semn din cap, jucând în continuare jocul ei… jocul în care trebuia să ascundem ceea ce simţeam amândouă — „Mâine ai să te simţi foarte bine!“ a spus ea, de parcă n-ar fi îngrijorat-o decât binele meu fizic. „Da, mâine am să mă simt bine, mamă! Noapte bună!“ „Noapte bună“ şi apoi a închis uşa… Atât! Dar pentru mama însemna atât de mult! Fireşte, atunci nu ştia că auzisem cuvintele ei – „dar trebuie s-o mai văd, doar o dată!“ – cuvinte într-adevăr simple, o scenă simplă, lipsită de emoţie până într-un grad aproape de neînţeles, dar foarte grăitoare pentru stăpânirea de sine cu care fuseserăm obişnuite din copilărie – mama spunea întotdeauna „*Il ne faut pas se laisser aller!*“[45] Dar chipul jovial al mamei, cu ochii şi nasul roşu, privindu-mă din uşă mi-a bântuit

gândurile ani de zile – îmi aducea durere şi în acelaşi timp consolare, mi-o arăta într-o lumină pe care o ascunsese cu grijă de noi – latura ei umană – latura slăbiciunii femeieşti, pe care şi-o înăbuşea întotdeauna.

A venit şi ziua despărţirii, pe care nu mi-o amintesc prea limpede – ţin minte doar o durere cumplită, o durere surdă pe care lacrimile n-o uşurau – o strânsoare în adâncul inimii, care nu slăbea deloc!

Au fost trimişi împreună cu mine doamna de companie a mamei, Lady Monson, şi un ofiţer englez, col. Howard, ca să mă conducă în noua mea ţară. Vremea era rece, dar am călătorit foarte confortabil într-un vagon special trimis din România de regele Carol. În drum spre România ne-am oprit la Viena pentru o vizită oficială la bătrânul împărat Franz Joseph[46]. Despre vizita aceea nu mai am decât aduceri-aminte vagi, mai ştiu doar că eram foarte timidă, că mă amuzam de minune purtându-mi toate rochiile noi şi că nu eram deloc sigură ce se cuvenea să port la fiecare ocazie. Mi-a rămas amintirea dureroasă a faptului că, tocmai când coboram din vagon, mi-am pătat rochia pe care urma s-o port la cina de gală de la curtea vieneză – o pată neagră de unsoare sau ceva asemănător; până în ziua de azi îmi amintesc senzaţia că toată lumea era cu ochii tocmai pe pata aceea neagră! Detaliile acestea arată cât de copilă eram încă, de vreme ce lucrul pe care mi-l amintesc cel mai clar de atunci este pata de pe rochia mea roz şi verde – asta şi faţa şi purtările blânde ale bătrânului împărat.

Mi-a devenit dragă foarte repede doamna care-mi fusese dată drept tovarăşă, doamna Greceanu, o fiinţă bună la inimă, cu chipul cald, văduvă şi mamă a trei fiice în toată firea pe care le iubea din adâncul sufletului – m-a primit în inima ei ca o mamă, dar tânărul meu soţ era gelos pe orice influenţă care ameninţa să se apropie de mine, aşa că am fost lipsită aproape cu desăvârşire de ajutorul sau sfaturile unei femei – nu-i plăcea nici să mă vadă vorbind cu Lady Monson. Nu mă simţeam prea bine şi, cu cât se apropia ceasul sosirii, cu atât mai tulburată eram. Dar toate temerile şi rugăciunile mele nu puteau împiedica apropierea marelui moment – traversaserăm deja câmpiile Ungariei, trecuserăm de Sinaia, iar acum locomotiva cu aburi ne aducea tot mai aproape şi mai aproape de Bucureşti. De unde aveam să găsesc curajul de a ieşi din vagon şi a da ochii cu mulţimea de oameni care mă aşteptau? Orice nenorocire ar fi fost mai bună decât clipa aceea… Oare n-o putea întârzia nimic… nimic?

Mă făceau foarte curioasă priveliştile din noua mea ţară, acum acoperită de zăpadă, văzute pe geam. Mă interesau îndeosebi ţăranii, femeile cu cojoacele de pâslă în culori vii, tivite cu blană, bărbaţii cu mantale de oaie sau cafenii, cu broderii bogate, de sub care se vedeau cămăşile şi pantalonii albi, şi căciuli de blană înalte, dar inima mi se zbătea în piept, aveam în mine o durere adâncă. În cele din urmă, m-

am îmbrăcat cu grijă în hainele alese pe care le pusese deoparte mama cu atâta dragoste pentru prima mea apariţie în faţa noului meu popor. Aveam o rochie de catifea de un verde şters, cu broderie de un auriu stins, iar peste ea o manta mare de catifea, îmi amintesc că avea o culoare tare frumoasă, cu ape care treceau din violet în cafeniu, şi era tivită cu blană de vulpe albă. Pe cap aveam o tocă micuţă, de catifea în culorile galben închis şi violet. Pe atunci eram tare subţirică, aveam talia foarte îngustă şi părul blond de tot, nu eram deloc şic, ci arătam ridicol, aproape înduioşător de tânără.

Venise clipa cea îngrozitoare… Trenul intra pufăind în gară, se auzea fanfara. Am privit cu disperare către Nando, implorându-l să mă ajute cumva, dar şi el era foarte agitat. Noua mea doamnă de companie şi Lady Monson au venit să vadă dacă aveam ţinuta în bună rânduială. Scumpa doamnă Greceanu mi-a zâmbit matern, mi-a spus vorbe încurajatoare – îmi plăcea faţa ei blândă –, dar îmi era străină, glasul ei nu-mi trezea nici un ecou în inimă, nu mă putea ajuta cu adevărat… şi totuşi aveam mare nevoie de ajutor în clipele acelea… Muzica se auzea tot mai tare, apoi trenul s-a oprit şi m-am pomenit faţă în faţă cu unchiul Charles, iar în spatele lui – o gardă de onoare din Batalionul 1 Vânători[47] (*chasseurs*). Cred că era în garda de onoare şi Zizi Cantacuzino[48], mai târziu mi-a spus că rămăsese uimit de cât de înaltă eram, cât de blondă şi de tânără. Acasă eram considerată mai degrabă micuţă, dar românii sunt destul de scunzi, aşa că lor le păream înaltă. Mă găseau, mai întâi de toate, teribil de bălaie (după cum aveam să aflu mai târziu), în timp ce eu mă minunam de cât de bruneţi sunt ei!

Nici nu ştiu cum m-am prăvălit din tren în braţele unchiului – tremuram de emoţie, eram ameţită de muzică, de mulţime, de buchetele de flori enorme de deasupra mea. Vedeam ca prin vis că toată gara fusese împodobită cu ghirlande de trandafiri, vedeam o mulţime de feţe zâmbitoare, multe femei frumoase – la început toate mi s-au părut frumoase, erau atât de brunete, cu ochi atât de frumoşi, atât de bine îmbrăcate. În special doamna general Rasti[49], soţia prefectului de poliţie, era o frumuseţe orientală deosebită, îmbrăcată numai în catifea roşie şi blană de samur – ea mi-a atras atenţia cel mai tare. Când am sosit era la putere un cabinet conservator, sub conducerea lui Lascăr Catargiu, compus, dacă-mi aduc bine aminte, din: Carp, Ghermani[50], Tache Ionescu[51], Alexandru Lahovari[52], Marghiloman[53], generalul Manu[54] şi generalul Iacob Lahovari[55], ministru de război – pe ceilalţi nu mi-i amintesc. Primar era Triandafil, iar Gheorghe Cantacuzino (Nababul) era, mi se pare, *preşedintele Senatului*. Mi-au fost prezentaţi toţi chiar acolo, la gară, împreună cu soţiile lor şi o mulţime de generali şi alţi înalţi funcţionari, o puzderie de lume! Nu ştiam ce să spun – zâmbeam

întruna, deşi mai degrabă îmi venea să plâng – nici nu ştiu ce impresie le-am lăsat, dar cred că erau dispuşi să mă privească cu îngăduinţă, mai ales când şi-au dat seama cât de tânără eram, ba chiar mai tânără la cei şaptesprezece ani ai mei decât sunt ei la vârsta aceea – iar printre ei, fiind atât de blondă, păream şi mai tânără. Îmi aduc aminte că mă simţeam tare stânjenită şi neroadă, dar la acea primă întâlnire erau gata să vadă totul în cea mai favorabilă lumină. „*Aller Anfang ist schwehr*“[56], adevărat, dar „*neue Besen fegen gut*“![57] – situaţiei i s-ar aplica multe proverbe. De-abia îmi mai amintesc ce s-a întâmplat după primirea de la gară, ştiu doar că am plecat cu mare alai la Mitropolie pentru o slujbă religioasă. Străzile erau ticsite de lume, iar noi, unchiul, Nando şi cu mine, eram într-un fel de trăsură cu laturile de sticlă, trasă de patru sau şase cai mari, negri, din Rusia. Mi se pare că a trecut atâta timp, încât parcă altcuiva i s-au întâmplat toate. Era o zi tare geroasă, dar foarte luminoasă, pe străzi erau cordoane de soldaţi, iar în spatele lor – mulţimea de popor care aclama. Din oraş nu vedeam prea mult. Din fericire, eram obişnuită dintotdeauna să fac reverenţe politicoase, aşa că nu-mi venea greu să fac plecăciuni şi nici să zâmbesc – am o faţă zâmbitoare, cu ochi mai puţini veseli decât surâsul şi, uneori, aspri – uneori, mi s-a spus, chiar „ochi de lup“. Nu ştiu dacă în ochii mei se vedea pe atunci ceva lupesc. La Mitropolie m-am ridicat pe o treaptă înaltă şi mulţimea a avut ocazia să mă vadă bine – la fel şi eu pe ei.

Nu-mi mai amintesc prea bine ce s-a întâmplat după ceremonia de la biserică, mi se pare că am mers la Palat, unde mi-au arătat apartamentele mele şi am luat prânzul *à trois*, regele, Nando şi cu mine, aşa cum urma să prânzim de multe ori de-atunci încolo, ceea ce, vai, n-avea să-mi însenineze prea mult viaţa, după cum am descoperit destul de repede. De la bun început nu mi-au plăcut încăperile în care-mi era sortit să trăiesc! Mi s-a întunecat inima când le-am văzut. Erau „*en enfilade*“[58] şi formau ceea ce în mod comun s-ar numi, bănuiesc, un apartament, erau neconfortabile şi *de prost-gust*, într-un stil renascentist german greoi, dar care întruchipa ce-i mai urât în Renaştere, iar iatacul meu era într-un rococo şi mai urât. Dintotdeauna detestasem stilul rococo, chiar şi cel mai ales, aşa că m-am simţit tare nefericită. Nu-mi plăcea decât baia mare, la capătul apartamentului. În dormitor era un pat mare, dar de o singură persoană, cu baldachin – poate unora li s-ar fi părut un liman, un refugiu, dar pentru mine, vai, era mai degrabă o groază în plus…

Seara ne aştepta o cină mare, cu toţi miniştrii şi soţiile lor. Mi-am dat seama repede că în România miniştrii aveau un rol important – în viaţa mea de până atunci de-abia dacă ştiusem ce era acela un ministru. Mă amuza să mă îmbrac în fel şi chip – îmi aduc aminte că am ales o rochie de catifea de culoare închisă, jumătate violetă,

jumătate cafeniu-cenuşie, culori ciudate pentru o femeie atât de tânără, dar rochia era bine croită, amintind de costumele de pe vremea lui Carol I al Angliei – pe atunci domnea moda mânecilor enorme şi a fustelor largi. Mi-am pus câteva dintre bijuteriile cu turcoaze primite de la tata şi m-am declarat mulţumită de aspectul meu, ceea ce nu se întâmpla întotdeauna, în ciuda hainelor noi şi alese. Cina nu mi-o amintesc decât foarte vag. Cred că am fost timidă şi stupidă, dar o văd limpede în faţa ochilor pe doamna Symka Lahovari, soţia lui Alexandru Lahovari, cum nu se poate mai elegant şi mai frumos îmbrăcată, dar mult mai sulemenită decât doamnele cu care fusesem obişnuită – a fost foarte bună cu mine şi m-a ajutat să scap puţin de timiditate, dar la început nu m-a tras inima spre ea, fiindcă avea atâtea vopseluri pe faţă – când suntem tineri avem tot felul de *prejudecăţi*, iar eu fusesem crescută de o mamă cu idei foarte severe şi hotărâte despre ce se poate şi nu se poate purta şi ce e „*de bon ton*“. Mi-o amintesc şi pe doamna Iacob Lahovari, soţia ministrului de război, cumnata doamnei Symka, fiindcă era nemaipomenit de brunetă, cu o faţă curioasă, ca de hârcă; era o femeie mărunţică, tare mioapă, cu gura foarte mare şi plină de dinţi mulţi şi mărunţi – o faţă curioasă, în acelaşi timp atrăgătoare şi respingătoare. Tot pe frumoasa doamnă Rasti o admiram cel mai mult, cu ochii ei orientali enormi, părul negru ca pana corbului, pieptănat „*en bandeaux*“[59], şi buzele foarte roşii. Altfel i-am cântărit frumuseţea mai târziu, dar la început mi-a stârnit admiraţia aerul ei care amintea atât de puternic de ţinuturile răsăritene. Pe bărbaţi nu mi-i amintesc deloc, în afară de Petre Carp, cu monoclul lui pe nasul coroiat şi zâmbetul cinic, dar blând. Regele se purta foarte frumos şi atent cu mine, iar Nando era teribil de îndrăgostit – dar simţeam în inimă un dor mistuitor de tot ce lăsasem în urmă, o singurătate lăuntrică greu de îndurat.

Au urmat câteva zile de festivităţi, recepţii mari, un spectacol de teatru de gală, un bal mare, cine de gală etc. Teatrul a fost îngrozitor în ce priveşte reprezentaţia, dar m-a amuzat să privesc publicul, doamnele îmbrăcate toate în cele mai bune şi mai elegante rochii – de la început m-a izbit eleganţa lor. Nu mai trăisem niciodată într-o ţară latină, dar aveam un instinct pentru eleganţă şi un „*goût pour la toilette*“ înnăscut, aşa că mi-am dat seama imediat că doamnele din România ştiau să se îmbrace. Din nou, stilul care mi-a atras de departe cel mai mult ochiul de anglo-saxonă a fost cel oriental: Madame Sincu, îmbrăcată în roşu, cu o mulţime de trandafiri, *atrăgea toate privirile* în seara aceea.

Ceremonia care mi-a plăcut cel mai mult a fost nunta a treizeci de perechi de ţărani ai căror „naşi“ urma să fim eu şi Nando, după obiceiul naţional. Ţăranii fuseseră aleşi din toate regiunile ţării, iar noi urma să-i cununăm ca amintire a nunţii noastre; fiecare pereche a

primit o sumă de bani. Au venit în căruţe trase de boi alb-cenuşii, cu coarne aurite, purtând fiecare costumul ţinutului din care venea, într-o procesiune multicoloră care mi-a încântat imediat privirea de artistă. Îmi amintesc ca prin ceaţă o ceremonie la Ateneu, unde s-a ţinut un banchet la care am toastat în sănătatea lor. Îmi aduc aminte limpede că am ridicat paharul şi, în clipa aceea, m-am simţit mult mai puţin timidă, încălzită de uralele lor – o senzaţie plăcută, care mi-a rămas dintr-un nor de stânjeneală, oboseală şi plictiseală, printre feţe străine, glasuri străine, purtări, obiceiuri, gânduri străine.

Îngrozitoare mi s-a părut prezentarea nesfârşită a doamnelor – trei sute odată, în sala cea mare de bal –, eu, în cele mai bune haine, trasă de colo-colo de rege, cu Nando, foarte timid, după noi – o osândă înfiorătoare pentru cineva care n-a mai fost „*în lume*“, care n-a fost obişnuită să facă conversaţie, cu atât mai puţin într-o limbă cu care nu era obişnuită. Vai, ce clipe grele! Se disting în amintirea mea despre recepţia aceea enormă şi intimidantă două doamne: doamna Elena Perticari, născută Davila[60], şi doamna Lala Cesianu, născută Bibescu – mai târziu marchiză de Belloy[61]. Prima era soţia unuia dintre aghiotanţii regelui, o tânără splendidă cu părul roşcat, dinţi superbi şi ochi de un verde-cenuşiu, mari şi minunaţi. I s-a făcut milă de tinereţea mea şi a deschis ea conversaţia, arătând o adâncă înţelegere pentru anii mei tineri şi timiditatea mea. A doua era durdulie, vioaie şi amuzantă, chiar şi cu ocazia aceea pompoasă; mi-a înveselit inima speriată şi mi-a înviorat sufletul timid.

Zile oribile, de timiditate sufocantă şi teamă de ce mă aştepta la următoarea ceremonie, la următorul ceas, urmate de zile de plictiseală de o mie de ori mai rele. De parcă nu era de ajuns, îmi erau rău, mie! care nu ştiusem ce însemna boala, durerea de cap sau orice fel de indispoziţie. Da, mă simţeam obosită, mă târam dintr-o cameră în alta cu dorinţa copleşitoare de a mă aşeza pe fiecare scaun care-mi ieşea în cale, de a-mi rezema capul obosit de perete. Mă dureau membrele, orice miros era un chin. Simţeam o silă ciudată… o silă fizică şi sufletească. Ce să fi fost cu mine?

Doamna de companie a mamei, Lady Monson, se simţea cum nu se poate mai bine, era invitată peste tot, trecea de la o cină la alta, de la o serată la alta, dar eu nu eram trimisă decât la evenimente foarte oficiale şi în nici un caz la legaţii sau reşedinţe private. Aşadar eu, tânăra mireasă, rămâneam acasă să ascult discuţiile politice şi militare dintre unchiul şi soţul meu (din care nu înţelegeam nimic), în timp ce ei îmi aruncau în faţă nori de fum din interminabilele trabucuri, care îmi intrau în gâtul şi-aşa îngreţoşat, în timp ce bătrâna lady îmi aducea ecouri despre distracţia din afara zidurilor Palatului.

Într-o zi m-a găsit lâncezind într-un colţ în camera mea – singură, cu mâinile împreunate şi mintea împrăştiată – şi m-a întrebat dacă mă

simt rău, la care eu i-am răspuns că simţeam un rău sufletesc şi fizic, că totul îmi făcea silă şi că eu, care în viaţa mea nu mă simţisem obosită, de-abia reuşeam să mă târăsc dintr-o încăpere în alta. După câteva întrebări iscoditoare, mi-a spus că se putea să fiu în aşteptarea unui eveniment de familie! Cum! Eu – eu, care de-abia dacă eram căsătorită de şase săptămâni, eu, să aştept un eveniment de familie! Să aştept un copil! Putea fi adevărat lucrul acesta oribil, îngrozitor, aproape monstruos? Eram mult prea tânără să simt vreo bucurie, mult prea tânără să înţeleg că era un eveniment fericit şi firesc – eram uluită, mă simţeam de parcă fusesem închisă cu vicleşugul în întuneric, de parcă mi se jucase un renghi nedrept – de parcă fusesem înşelată în toate privinţele! Nu aveam nici un fel de cunoştinţe, nu mi se explicase nimic, nici singură nu desluşisem nimic – eram cu totul copleşită, cufundată într-o panică, într-o groază fără nume – erau clipe înfiorătoare. Cât de scandalizată ar fi mătuşa Elisabeta dacă ar citi vreodată mărturia aceasta, ea, care înălţa ode de laudă gândului de a deveni mamă! Eu nu simţeam decât că fusesem înşelată cu cruzime, în cel mai ruşinos mod! Văzându-mă atât de tulburată, buna doamnă Monson s-a îngrijorat. A încercat să-mi explice câte ceva, să mă înveselească, dar orbecăiam într-o disperare singuratică şi fără speranţă şi nu mă putea ajuta nimic.

Nu după multă vreme, Lady Monson şi col. Howard au plecat, iar eu am rămas cu desăvârşire singură în ţara aceasta nouă, fără nici o urmă din cealaltă viaţă, cea pe care o iubisem. Mi-e greu să descriu pe de-a-ntregul disperarea lipsită de orice rază de speranţă din acele prime luni petrecute în noua mea casă. Cei doi bărbaţi alături de care trăiam, regele şi soţul meu, erau departe de a-şi da seama că înăbuşeau pur şi simplu fiinţa tânără pe care o aduseseră de atât de departe, fiinţa care acasă fusese liberă, veselă şi lipsită de griji, care fusese obişnuită să trăiască printre surorile ei, să râdă şi să fie fericită – iar acum era aproape prizonieră, izolată de tot şi toate, şi nu i se oferea nimic care să facă suportabilă viaţa unui om care se stinge de dor de casă.

Îmi amintesc că primeam scrisori de la mama, care mă certa că nu-i povestesc lucruri interesante (mama întotdeauna ne certa în scrisori, era de părere că e un obicei sănătos, nici nu-i trecea prin minte cât îmi sporea durerea din zilele acelea deznădăjduite), iar eu nu aveam ce să-i povestesc, trăiam ca o prizonieră, nu mergeam nicăieri, nu vedeam pe nimeni în afara audienţelor oficiale – era iarnă –, nu aveam tovarăşi, nu mi se îngăduiau prietene, aveam un soţ care era îndrăgostit de-a dreptul violent de mine din punct de vedere fizic, dar care nu avea cu mine nici o legătură sufletească. Mă agăţam de el, în căutare de hrană pentru inimă şi minte, dar nu găseam altceva decât sărutări şi o teamă aproape isterică, de sclav, de unchiul lui, care îl

împiedica să-i stea vreodată împotrivă ca să obţină ceva pentru tânăra soţie pe care o iubea sincer. Cum aş putea oare să descriu situaţia mai bine – voi încerca totuşi, căci altfel nu va putea înţelege nimeni ce viaţă eram constrânsă să trăiesc:

România era o ţară nouă, iar unchiul era primul ei rege. A sosit când era încă foarte tânăr, a luptat cu curaj împotriva unor greutăţi nesfârşite şi, după mulţi ani de sacrificiu şi muncă grea, a ajuns să stăpânească situaţia, iar acum avea o poziţie excelentă şi îşi domina poporul de la o înălţime singuratică – lipsit de prieteni şi de plăceri, fără nici o slăbiciune omenească (în afară de un strop de vanitate), mai degrabă temut şi respectat decât iubit. Avea alături o regină de o vastă cultură – când se căsătoriseră ea avea deja douăzeci şi şase de ani şi, crescând, se remarcase ca o tânără cu caracter serios într-un mediu intelectual, printre oameni aproape invalizi din cauza bolilor – trăise, în fapt, chiar opusul tinereţii mele. Ea fusese săracă, iar eu bogată, familia ei făcea parte din rudele regale ale Germaniei, în timp ce toate rudele mele apropiate stăteau pe tronurile Europei; fusese învăţată de la început cu durerea şi cu abnegaţia răbdătoare – eu fusesem învăţată cu râsul, cu călătoriile, distracţiile, luxul şi prea puţin pregătită pentru o viaţă dominată de datorie şi sacrificiu. Un lucru lipsea însă din tezaurul de virtuţi al lui Carmen Sylva, şi anume chibzuinţa. De la început, tot ce a înfăptuit a fost stricat pur şi simplu de un lirism exagerat, de o lipsă de perspicacitate, în special în ce priveşte oamenii în care şi-a pus încrederea, aşa că, în ciuda educaţiei şi calităţilor ei distinse, mersese dintr-o nefericire într-alta, căzând mereu pradă aventurierilor şi celor care-i exploataseră credulitatea şi vanitatea de poetă. Încă de la început s-au ţesut în jurul vieţii ei intrigi de neînchipuit, demne de Evul Mediu, prin care a fost izolată de soţul ei, care, în ciuda devotamentului său aproape tiranic faţă de autoritate, era atras de fiecare dată în necazurile ei atât de neobişnuite. Urmarea firească a fost că regele Carol ajunsese la concluzia că nu se poate avea încredere în femei, că trebuie ţinute în frâu cu severitate, aşa că stabilise în propria casă un sistem de o severitate aproape poliţienească. Ultima lovitură fusese intriga Văcărescu, care se încheiase cu exilarea sărmanei regine timp de doi ani. Acest ultim dezastru al bietei Carmen Sylva îl prinsese în vârtej şi pe nefericitul şi tânărul prinţ, aşa că acum mâna de fier a regelui se strângea şi în jurul lui, care şi aşa era atât de timid. În mijlocul acestor împrejurări am sosit ca de nicăieri eu, tânăra prinţesă frivolă, iubitoare de viaţă, entuziastă, care se străduia să se ridice la înălţimea situaţiei, obişnuită cu frumosul, fără nici un fel de pregătire. Nu mi se spusese nimic despre cele întâmplate, nu fusesem pregătită câtuşi de puţin pentru ceea ce se aştepta din partea mea – aşa că mă învârteam în cerc, ca o fiară în cuşcă, o fiară căreia nu-i explică nimeni motivul

captivităţii ei. Căci captivitate era, în forma ei cea mai deznădăjduită: din afară viaţa mea părea plină de bunătate, iubire şi solicitudine atentă, dar nu mi se îngăduia nimic, nici cea mai măruntă libertate, nici cea mai mică schimbare, nici cel mai palid amuzament – de fapt, însuşi cuvântul „amuzament“ era considerat o frivolitate vecină cu sacrilegiul.

Regele Carol al României era o figură cum în ziua de azi foarte rar se mai vede: un om care trăia numai şi numai pentru datoria şi munca lui. Acestea îl absorbeau întru totul – nu avea nici o slăbiciune, cu excepţia unei anumite vanităţi naive, despre care am mai vorbit şi care îl făcea să-şi savureze propria importanţă, nu doar în România, ci pe toată faţa pământului; aceasta îl făcea uman, altfel ar fi fost aproape împotriva firii, fiindcă nu avea nici o patimă, nici un viciu, nici o dorinţă, nici o slăbiciune – doar muncă, muncă, muncă, din cea mai austeră şi mai copleşitoare. Îşi cunoştea poporul şi ştia cum să se folosească până şi de cei mai puţin recomandabili oameni, ştia cum să-i pună la lucru, dar şi-a dat seama repede că nu-şi permitea să-şi aleagă instrumentele cu prea multă exigenţă dacă voia să înainteze – aş putea spune, deci, că instrumentele lui nu erau întotdeauna dintre cele mai curate. Era un stăpânitor adevărat şi ştia să cârmuiască oamenii până în cele mai mici amănunte – era mai degrabă temut decât iubit, era considerat mai degrabă demn de respect decât de încredere. Nu se pot închipui două firi mai deosebite decât a lui şi a reginei. El era de fier, auster, simplu, sobru în vorbire, gusturi, obiceiuri, aproape un călugăr, în fond. Ea era pătimaşă, fantezistă, schimbătoare, mereu cu capul în nori, nepricepută la a judeca oamenii, teribil de sensibilă la orice măgulire, impulsivă, generoasă, cu inima deschisă, cu un discurs poetic înflorit, lipsită cu desăvârşire de simţul ridicolului, cu suflet de *Backfisch*[62], cum spun germanii, care nu mai ieşise din anii exaltărilor tinereşti înflăcărate. Era o personalitate de seamă, cu slăbiciuni curioase, pe care am cunoscut-o bine şi am iubit-o din inimă, dar fără să am iluzii în privinţa ei, fiindcă de la ea mi s-au tras şi bune, şi rele – dar rămân la părerea mea că era o femeie mare, iar în aceste pagini voi încerca să-i fac dreptate, vorbind despre marile ei calităţi fără să trec sub tăcere trăsăturile mărunte care mi-au pricinuit de multe ori suferinţă.

Nepotul nu era nici el mai puţin deosebit de unchi; am mai descris în paginile acestea diferenţele dintre ei – prinţul era cel mai supus discipol al regelui, niciodată nu se ridica împotriva voinţei lui, niciodată nu se revolta făţiş, dar în inimă îi păstra un resentiment adormit pe care nu mi l-a ascuns niciodată, dar pe care nu l-am putut convinge vreodată să-l prefacă într-o împotrivire activă, nici măcar atunci când o astfel de împotrivire mi se părea cum nu se poate mai îndreptăţită şi chiar necesară pentru existenţa noastră de zi cu zi.

Tiranii de felul regelui ajung repede să-i dispreţuiască pe cei care se supun ca robii poruncilor lor, care nu arată nici cea mai slabă urmă de rezistenţă, care nu-şi afirmă niciodată propria voinţă sau personalitate. Un succesor atât de maleabil şi de supus era comod, dar uneori mi se pare că regele cel puternic ar fi preferat să se confrunte cu o împotrivire bărbătească, ceva ce ar fi dat dovadă, în acelaşi timp, de puterea de a gândi independent şi ar fi promis un urmaş tare, care să continue cu înţelepciune măreaţa muncă începută. Dar încă de la început cei doi nu s-au înţeles cum trebuie unul pe altul. Unchiul, în loc să încerce să-l încurajeze pe tânăr, să-l ajute să-şi depăşească timiditatea şi ezitarea firească, s-a obişnuit destul de repede să-l trateze ca pe un sclav supus care asculta întotdeauna şi nu se împotrivea niciodată, oricât i s-ar fi călcat în picioare mândria sau gusturile – nu făcea decât să accepte viaţa de-a dreptul imposibilă care i se pregătise, fierbea sub apăsarea tiraniei, dar nu era îndeajuns de puternic şi nici îndeajuns de îndrăzneţ încât să se scuture de ea. Carmen Sylva, cu felul ei de a fi neştiutor, exagerat, a încercat să ajute, dar nu a făcut decât să-l amestece pe bietul tânăr într-o încurcătură atât de gravă, încât regele s-a considerat, de atunci înainte, absolut îndreptăţit să-şi înăsprească tirania, fiindcă tânărul se arătase atât de slab şi de neghiob. În fapt, afacerea Văcărescu a atârnat pe nedrept deasupra capului prinţului timp de ani şi ani după aceea şi a continuat să-i otrăvească viaţa multă vreme, chiar şi după ce ne-am căsătorit. În situaţia aceasta, prinţul a adus în ţară o tânără soţie – o fată de şaptesprezece ani, o fată care, ca orice om care de-abia face primii paşi în viaţă, îşi închipuia „*că avea dreptul la fericire*“ şi atât unchiul, cât şi nepotul aveau impresia vagă că, fiind atât de tânără, avea să-şi ocupe cuminte şi fără să se plângă locul care i se pregătise şi de care avea să fie mulţumită – dar n-avea să fie aşa!

Ceea ce fusese suportabil pentru un tânăr singur nu mai era suportabil pentru un bărbat „care îşi adusese soaţă în casă“, cum spune Biblia. Poate că, dacă soţia lui chiar ar fi fost inocenta maleabilă şi influenţabilă care părea, sau dacă ar fi fost o mică prinţesă germană cum se cuvine, învăţată să respecte superioritatea covârşitoare a bărbatului în faţa femeii şi pregătită să-şi asume o poziţie umilă în familie, toate ar fi fost altfel, dar, în ciuda inocenţei, tinereţii şi ignoranţei mele, nu eram făcută să mă las zdrobită, nu eram croită pentru supunerea de rob, aveam în mine ceva care mă îndemna la luptă, ceva care refuza să se plece în faţa tiraniei, care voia să trăiască şi să cunoască fericirea în ciuda regulilor – nu-mi dădeam seama de toate acestea în acele prime luni groaznice, dar încă de pe-atunci nu eram deloc dispusă să accept cu capul plecat o viaţă pe care n-o puteam îndura!

La început mi-a fost prea rău ca să fac altceva decât să sufăr fizic şi

sufleteşte – eram nenorocită până în adâncul inimii, aveam senzaţia că viaţa era un gol oribil şi de neîndurat, în fiecare zi, când mă trezeam, mă copleşea aceeaşi disperare înceată, dar încă nu vedeam nici o cale de a-mi ostoi dorul de casă, nici o alinare, nici un prieten alături, nici o femeie căreia să-i cer sfatul, nici o ocupaţie care să-mi mai ia mintea de la gândurile mele nenorocite. Uram din tot sufletul încăperile în care trăiam, uram mirosurile din casă, anumite tablouri, cele mai multe copii proaste, forma anumitor mobile lipsite de orice gust, culoarea anumitor stofe îmi provoca o greaţă cumplită. Camerele erau imposibil de rearanjat, nu mă puteam înconjura cu acele „colţişoare primitoare“ dragi oricărei femei. Dormitorul meu era de o formă imposibilă, canapelele erau canapele pe care nici nu te puteai gândi să te aşezi, scaunele erau scaune pe care nici nu te puteai gândi să te odihneşti, ca să nu mai spun că servea drept cameră de trecere. Disperarea pe care o simţeam faţă de camerele mele poate părea exagerată, dar încă din copilărie mi-a plăcut să aranjez camere, sau măcar colţuri, după gusturile mele, iar falsa eleganţă a apartamentului meu aproape că mă scotea din minţi. O cameră ţărănească văruită, cu o masă de brad în mijloc şi o ulcică cu flori la fereastră m-ar fi făcut fericită, dar atâta prost-gust luxos îmi provoca o suferinţă aproape fizică. Lui Nando nu i-a păsat niciodată prea mult de ce era înconjurat – n-a fost niciodată un creator, un inventator, era în stare să fie mulţumit ca un câine în cuşcă, aşa că nu înţelegea cât îmi sporeau nenorocirea camerele mele. Dimineţile le petrecea la cazarmă, fiindcă pe atunci era maior în Batalionul 1 Vânători. După-amiaza ieşeam împreună în caleaşcă la aşa-zisa „Şosea“, promenada clasică a întregului Bucureşti, dar, cu lipsa de prevedere sau de spirit practic care-l caracteriza întru totul, mă scotea la ora când era pustie, nu când ieşea toată lumea, în trăsuri frumoase, lucru care m-ar fi înveselit fără îndoială – şi o făcea nu din vreun motiv anume, ci pur şi simplu pentru că la început apucase să iasă cu mine la un ceas anume, aşa că niciodată nu i-a trecut prin minte că ar fi putut aduce vreo schimbare. Purtarea aceasta e cum nu se poate mai grăitoare pentru soţul meu şi atmosfera în care trăia. Schimbarea, capriciul, „*fantezia*“, impulsul, creativitatea erau lucruri care pur şi simplu nu încăpeau în vederile lor asupra vieţii – iar eu, fiind sosită de foarte puţină vreme şi izolată de toate, nu reuşeam încă să găsesc o cale de a mă elibera de „*jugul de zi cu zi*“. De-abia mult mai târziu am aflat că „Şoseaua“ era, dintr-un punct de vedere lumesc şi frivol, un loc tare plăcut.

Îmi doream din tot sufletul să văd puţin din ţinuturile înconjurătoare, din viaţa ţăranilor, ceva tipic pentru ţara în care trăiam – dar şi aici lipsa de iniţiativă făcea imposibilă orice plimbare în afara programului, fie ea cu trăsura sau pe jos. Nu am cuvinte să descriu uniformitatea de-a dreptul înfiorătoare şi goală a zilelor, după

care venea noaptea, care aducea lucrurile de care mi-era mai groază decât de orice, iar cum tânărul soţ era foarte îndrăgostit şi mai avea, pe deasupra, şi vederi germane în ce priveşte căsnicia… În fine, despre asemenea lucruri nu se poate vorbi…

Primăvara a început să se strecoare puţin câte puţin prin părţile noastre, iar odată cu venirea ei dorul meu de casă a crescut şi a tot crescut, până când a ajuns aproape o boală. Dorul de casa mea de odinioară şi de surorile mele, mai ales de Ducky, era de nedescris. Mama, în felul ei spartan greu de înţeles, îi interzisese surorii mele să-mi spună cât de dor îi era de mine „ca să nu mă necăjească“, fără să-şi dea seama că scrisorile vesele, care vorbeau despre distracţii, bucurii, plăcere mă împingeau aproape la sinucidere, fiindcă, de vreme ce nimeni nu menţiona că mi s-ar simţi lipsa acasă, mă credeam uitată, iar în starea în care mă aflam aceasta era ultima picătură! Ducky suferise atât de mult după plecarea mea încât, ca să-i ofere o schimbare, mama o luase cu ea la Petersburg să petreacă acolo sezonul de iarnă şi o trăsese după ea de la o *petrecere* la alta, de la o distracţie la alta, în încercarea de a o ajuta să treacă peste suferinţa despărţirii. Mai târziu mi-a spus că n-o consolase nimic, că o durea tot timpul inima de dorul meu – dar mama, mânată de acea *Menschenkentniss*[63] a ei prost înţeleasă, o obligase să scrie scrisori care să mă înveselească şi îi interzisese chiar şi să menţioneze că o întrista lipsa mea, ceea ce, în singurătatea mea pustie de orice prieteni, mă aducea în pragul disperării.

Dacă insist asupra tristeţii din perioada aceea e pentru că a fost atât de intensă, atât de imposibil de îndurat pentru firea mea, încât cred că în începutul acela stă cheia tuturor răzvrătirilor mele de mai târziu. Nimic din natura mea nu se putea învoi cu o asemenea viaţă, fiecare părticică sufletească sau fizică din mine se revolta şi aştepta clipa prielnică s-o răstoarne. Deocamdată însă nu vedeam nici o cale, trupul îmi era prea bolnav, eram prea puţin cunoscută şi cunoşteam prea puţine, dar în mine dormea convingerea că n-aveam să mă supun prea multă vreme unei situaţii care-mi ucidea vitalitatea, mă seca de energie, îmi nimicea orice *joie de vivre*!

Biata mea doamnă de companie, bătrâna doamnă Greceanu, vedea cum stăteau lucrurile şi, din timp în timp, venea pe la mine să-mi dea câte un sfat, dar neîncrederea generală cu care ajunsese să trateze soţul meu pe toată lumea de când cu afacerea Văcărescu îl făcea să privească cu ochi bănuitori orice clipă pe care o petreceam împreună cu scumpa şi vârstnica doamnă, care rareori era lăsată singură cu mine, astfel încât chiar şi prietenia aceasta, care mi-ar fi putut fi de ajutor, mi-a fost răpită. În primul an, scumpa de ea mi-a rămas aproape străină, despărţită de mine de sistemul acela incredibil de izolare şi de o anumită timiditate „*sălbatică*“ chiar din partea mea.

Dar bătrâna doamnă înţelegea situaţia şi a avut curajul să meargă la rege şi să-i spună că, după câte vedea ea, prinţesa lâncezea şi avea nevoie de puţină distracţie. Uimit de o asemenea ştire, suveranul, în înţelepciunea lui politică, s-a pus pe gândit ca să hotărască în ce fel i s-ar putea aduce plăcere nou-venitei fără a pune în primejdie izolarea atent păzită în care găsea cu cale să o ţină – şi iată la ce decizie a ajuns: urma să ţin ceaiuri – întâlniri de după-amiază –, dar, cum în primul şi în primul rând nu trebuia jignit nimeni, trebuia să trec încet-încet prin toate uscăturile bătrâne şi pompoase – nu era îngăduită nici o faţă tânără dacă nu era fiica unuia din personajele importante. A urmat un şir de vizite îngrozitoare, într-o încăpere aflată în altă parte a Palatului, fiindcă aşa-zisul meu salon era prea mic – o cameră hidoasă, cu o colecţie de tablouri de război prost pictate, în care figura principală era întotdeauna scumpul meu unchi Charles. Pe lângă pereţii urâţi stăteau femei grase şi slabe, elegante şi ponosite, amabile şi puse pe critică, şi o judecau pe mica străină nefericită, bolnavă, tremurândă, în hainele ei alese, cu o franceză bâlbâită, copleşită de dorul de casă, adusă în pragul lacrimilor şi care trebuia să găsească ceva de spus tuturor cinstitelor feţe care se schimbau de fiecare dată, astfel încât nici un chip nu-mi devenea familiar, nici un glas – prietenos. Fără îndoială, multe dintre formidabilele doamne nutreau pentru mine sentimente materne şi calde şi şi-ar fi dorit să-mi înveselească tinereţea izolată, dar atmosfera creată în jurul meu făcea cu totul imposibilă orice apropiere prietenească. În urechile mele tinere se şopteau o mulţime de complimente, se spuneau „*o mulţime de cuvinte amabile*“ tinerei prinţese timide, care nu ştia cum să le răspundă şi care îşi fixa vizitatoarele cu ochi albaştri şi uimiţi, „căci felul lor de a vorbi nu era al meu, glumele lor nu erau ale mele, limba lor nu era a mea“. Din numeroasele ceasuri de caznă mi-a rămas în minte limpede un episod mărunt. Îmi amintesc chiar şi ce rochie purtam în ziua aceea, o rochie de catifea „*crevette*“ tivită cu samur. Firește, tot neamul aştepta cu răsuflarea tăiată să vadă dacă tânăra străină avea să-şi facă datoria faţă de ţară, oferindu-i moştenitorul pe care şi-l doreau cu ardoare, mai ales după ce regina lor îi dezamăgise în privinţa aceasta. Eu fusesem crescută cu ideea englezească pudibondă că despre astfel de lucruri nu se vorbeşte – un punct de vedere ciudat şi fals, după cum mi se pare acum, dar pe atunci eram convinsă de el – deci vă puteţi imagina oroarea mea când, „*în mijlocul evenimentului*“, bătrâna doamnă Ecaterina Cantacuzino (Nabab) vine la mine şi îmi spune, cu vocea ei nazală, care lungea cuvintele, „*Cred că de-acum starea Alteţei Voastre Regale nu mai este un secret şi că vă putem felicita!*“ Nu mi-ar fi ajuns nici zece gropi în pământ să mă înghită în clipa aceea înfiorătoare, de o ruşine covârşitoare – m-am înroşit, am început să mă bâlbâi şi în cele din urmă am izbucnit în lacrimi…

Acum amintirea mă face să zâmbesc! Am adus pe lume şase copii, „*iar lucrurile firii mi-au devenit familiare*“. Am auzit multe conversaţii, am fost martoră la multe evenimente, viaţa şi experienţa m-au întărit, m-au învăţat să privesc lucrurile în faţă, să nu ascund aproape nimic şi să ascult fără jenă chiar şi cele mai fără perdea discuţii. În ţările acestea sudice, latine, trebuie să uităm obiceiul de a ne lăsa prea uşor şocaţi, trebuie să privim lucrurile naturale ca pe ceva firesc şi să nu tresărim când sunt discutate făţiş, chiar şi în prezenţa urechilor tinere.

Îmi amintesc cum, zece sau doisprezece ani mai târziu, am îndurat zâmbind un asalt destul de diferit. Era înainte să se nască al doilea fiu al meu, Nicolae, al patrulea copil[64] – cele nouă luni de-abia începuseră, nu se vedea nici un semn, dar lumea ştia… lumea întotdeauna reuşeşte să afle astfel de lucruri. Eram la o *recepţie de binefacere*, înconjurată de o mulţime de oameni care-mi deveniseră de-acum mai mult sau mai puţin familiari, eram de departe personajul central, când se apropie legănat de mine o doamnă în vârstă, o anume doamnă Grădişteanu (mama lui Ionel Grădişteanu[65], fost ministru, care arată ca un lăutar, poartă cercel şi are limba mai mare decât creierul), o femeie mărunţică, a cărei faţă de-abia îmi ajungea la bărbie, o broască bătrână de o vulgaritate jovială, foarte slobodă la gură. Se proţăpeşte în faţa mea, îşi potriveşte *pince-nez*-ul şi, uitându-se în sus ca să mă privească drept în faţă, întreabă de-a dreptul, fără nici o introducere: „*Est-ce qu'il saute?*“[66]…!… N-am roşit, doar am zâmbit – vă daţi seama ce cale lungă străbătusem în zece ani!

Dar, ca să revin la acele prime zile: nici prin minte nu-mi trecuse că eram o proprietate publică, sau că zâmbetele, încruntările, lacrimile mele şi toate gesturile îmi erau comentate şi că, mai presus de toate, se aştepta de la mine să aduc pe lume următorul rege! Toate acestea îmi erau necunoscute şi nu mi le-a explicat nimeni; m-au lăsat să primesc lovitură după lovitură, fără un suflet cu care să pot sta de vorbă.

Cât de diferite ar fi putut fi toate dacă aş fi avut lângă mine pe atunci o fiinţă înţeleaptă şi iubitoare care să mă înveţe să iau lucrurile aşa cum sunt, să nu fac o tragedie dintr-un eveniment natural! De pildă, cât de mult mi s-ar fi uşurat cele nouă luni lungi dacă mi-aş fi dat seama ce bucurie întru totul îndreptăţită aduceam ţării, dacă mi s-ar fi explicat că îndeplineam cea mai scumpă dorinţă a poporului, speranţa lor de atâta vreme. Eram tânără, dar aveam un suflet, aş fi înţeles. Însă în loc de aşa ceva am fost pusă în cuşcă, hrănită, păzită, într-o oarecare măsură chiar mângâiată, trupul meu a fost îngrijit, a trebuit chiar să îndure manifestări de iubire de neînţeles, dar sufletul îmi era uitat, adormit, lăsat să se modeleze singur cum ştia mai bine. Mă tem că a trebuit să împrumute multe forme strâmbe până să ajungă limpede şi drept. Eram ca o plantă îngropată sub o piatră, care

se târăşte către lumină cum poate, întinzând mlădiţe plăpânde până găseşte atmosfera în care poate să prospere. Mulţi ani am căutat lumina – uneori mi s-a părut că am găsit-o, dar de multe ori era doar o amăgire. Poate aceasta e povestea multor inimi, eu o aştern aici cu toată sinceritatea: dintotdeauna adevărul mi-a fost şi tărie, şi slăbiciune.

Da, a venit în sfârşit primăvara, şi cu ea dorul arzător de natură, de păduri şi flori şi plăcerile simple ale anotimpului renaşterii. Am început să cer lucruri – voiam să ies, să fiu dusă undeva unde să văd lucrurile cum cresc, unde să fie copaci şi aer liber – am cerut o zi în afara oraşului, ca să mai schimb atmosfera, ca să iau o gură de aer curat. Dar toate dorinţele şi rugăminţile mele erau în van: mi s-a explicat că în fiecare an curtea avea obiceiul să se mute la ţară (la Sinaia) la o dată anume şi că nu se muta niciodată mai înainte, aşa că nu se puteau face excepţii. Sănătatea îmi era vătămată în toate privinţele, n-am fost cruţată de nimic în vremea cât am pregătit venirea pe lume a mult-doritului moştenitor. Îmi era rău întruna, eram obosită, nenorocită, de-abia îmi puteam târî picioarele şi, de parcă toate acestea nu erau de ajuns, aveam şi o durere de dinţi cumplită, care mă urmărea zi şi noapte. Dar durerea aceea teribilă de dinţi mi-a adus în viaţă un prieten neobişnuit. Am cerut un dentist, iar unchiul Charles mi-a trimis un bătrân american încântător, pe dr. Young, care îi îngrijea şi pe ceilalţi din familie şi îi era prieten personal. Americanul acesta era un adevărat original, de un calm imperturbabil, plin de umor inteligent şi sec şi cu o inimă de aur. A devenit consolarea mea în vremurile acelea. Îmi uşura durerea fizică şi mă înveselea. N-am să-i uit niciodată zicalele hazlii – niciodată nu le plângea oamenilor de milă; deşi îl simţeai plin de simpatie, nu admitea văicăreli: viaţa trebuia luată aşa cum era, cu seriozitate, oricât de neplăcută ar fi fost. Îmi amintesc că odată m-a găsit plângând după o dezamăgire adâncă. „Nici o grijă“, mi-a spus el, „n-are să fie ultima dezamăgire din viaţa domniei voastre!“ Un dentist american bătrân pare o alinare prea slabă pentru o tânără soţie de şaptesprezece ani – cu toate acestea, a fost consolarea mea şi pentru aceasta îi păstrez amintirea cu toată recunoştinţa.

Mai aveam o consolare pe vremea aceea, dar care nu era sortită să dureze – e o poveste scurtă şi tristă, dar, cum perioada despre care vorbesc era şi ea tristă, trebuie spusă, fiindcă se potriveşte perfect cu felul cum gândeam la şaptesprezece ani.

Adusesem de acasă un mugurar cântător în colivie. O făptură drăgălaşă, cu spatele cenuşiu, capul negru şi pieptul roşu, care nu fusese învăţată să cânte decât un singur cântec – şi o! ironie! Cântecul era *Freut Euch des Lebens*![67] Micuţa creatură era cu totul domesticită şi, ştiind şi eu cum e să fii închis în colivie, mă înduram de captivitatea ei

şi o lăsam să zboare liberă prin camerele mele. Scumpa de ea era atât de îmblânzită, încât mă urma dintr-o încăpere în alta, sărind în spatele meu pe podea sau zburând, dacă mergeam prea repede. Mugurarul meu mai avea două iubiri: camerista mea cea bătrână, mărunţică şi grasă, Louise Lang, poreclită „Lunga“ fiindcă era cea mai scundă fiinţă care se poate imagina, cu statura scundă, nasul scurt, braţele scurte, rezervată şi cu un fel de a vorbi cam pompos, şi un bătrân servitor al familiei noastre pe care-l adusesem de la Sigmaringen – un suflet bun, dar pe care nici cel mai aprig duşman, nici cel mai bun prieten nu l-ar fi putut acuza de inteligenţă. Pe aceştia doi Bully[68] al meu îi adora, îi simţea când intrau în cameră chiar dacă nu-i vedea şi ţopăia la el în colivie, ciufulindu-şi penele până se prefăcea într-un ghemotoc rotund şi colorat şi fluierând o notă deosebit de dulce, care era la el întotdeauna semn de iubire şi introducerea singurului lui cântec, *Freut Euch des Lebens!* Atât avea fărâma aceea de fiinţă de oferit celor pe care-i iubea: le dădea în dar vocea lui firavă şi dulce. Bully al meu îmi aducea o mare alinare în zilele acelea singuratice – iar când îmi era foarte rău mă ascundeam într-o cămăruţă înghesuită din apartamentul meu cel prea splendid, mă culcam pe canapea şi-mi priveam tovarăşul cel micuţ şi neobişnuit săltând de colo-colo prin cameră, apucând cu ciocul orice scamă rătăcită şi zburând din când în când pe spătarul câte unui scaun ca să-şi înceapă cântecul lui etern. Nu-l începea niciodată fără să-şi ciufulească penele în forma lui de minge zburlită şi fără să facă câteva plecăciuni, scoţând cele mai plăcute note pe care le ştia el – introducerea aceasta la *Freut Euch des Lebens* nu era niciodată omisă.

Dar, cum spuneam la început, sfârşitul poveştii mele e trist; poveştile adevărate au, de cele mai multe ori, un sfârşit trist, iar Bully a căzut victimă iubirii lui prea mari pentru Louise Lang! Aparţia aceasta bondoacă era extraordinar şi exasperant de înceată în mişcări şi în vorbire – când se apuca să explice ceva nu mai termina, cât despre ordine şi curăţenie, era cea mai ordonată femeie pe care am întâlnit-o în viaţa mea, era în stare să deretice la nesfârşit. Într-o zi de boală fizică şi depresie sufletească şi mai rele decât de obicei, eram culcată pe un colţ de canapea, încovrigată ca un câine bolnav – îmi era prea rău să fac altceva decât să-l privesc pe Bully cum o urmăreşte mulţumit pe Louise Lang prin încăpere, în timp ce servitoarea se ocupa de curăţenia ei nesfârşită. Louise Lang adora pasărea chiar mai mult decât mine, dacă se putea aşa ceva, şi trebuie să mărturisesc cu umilinţă că şi ea îi răspundea la afecţiune mai călduros decât mie. Ne iubea pe amândouă, dar dacă era să aleagă cred că favorita era Louise Lang. În dimineaţa cu pricina o urmărea pas cu pas, încolo şi încoace, dintr-o cameră în alta. Camerista cea foarte catolică, foarte scundă şi foarte conştiincioasă avea cel mai înalt respect pentru sângele regal –

de pildă, odată cu capul nu s-ar fi întors cu spatele la o prinţesă, şi tocmai loialităţii acesteia exagerate i-a căzut victimă Bully – Louise Lang îmi povestea ceva în felul ei încet, pasărea noastră dragă era în spatele ei, pe podea, camerista a uitat de ea pentru o clipă, a făcut un pas înapoi… şi aşa s-a încheiat povestea unei păsări!

N-a murit pe loc, am încercat tot ce se putea încerca… dar degeaba – tovarăşa mea cea mică şi nevinovată nu şi-a mai revenit, suferise o lovitură mortală şi a murit a doua zi… lăsându-mă doar cu bătrânul dentist american drept singură consolare pentru dorul de casă şi singurătatea mea.

…Da, s-a dus Bully… dar de ce atât de repede? Era atât de dulce, cânta atât de blând, era atât de credincios şi nu făcea rău nimănui… şi acum plâng scriind povestea lui Bully, care nu ştia să cânte decât *Freut Euch des Lebens*, parcă pentru a-mi aminti că viaţa e frumoasă şi merită trăită. Moartea lui Bully a fost o tragedie pentru mine şi Louise Lang…

Primăvara s-a preschimbat în vară, iar noi tot în oraş eram. Tânjeam după copaci şi după aerul de ţară – dar toate rugăminţile mele erau în van –, doar o zi, pentru care s-a făcut mare caz, am fost dusă să văd Sinaia, reşedinţa montană a regelui, un loc minunat, cu o aşezare superbă, printre brazi impresionanţi, enormi, pe fundalul munţilor stâncoşi. Regele îl adora şi a cheltuit pe el milioane, concentrându-şi toate eforturile, toată viaţa pe locul acesta – se călăuzea numai după obiceiuri. Pleca la Sinaia la o dată anume şi apoi, tot la o dată precisă, mergea să-şi îngrijească sănătatea în Elveţia – înainte de întoarcere petrecea câteva zile la Sigmaringen sau la Weinburg, apoi venea iar la Sinaia, unde rămânea până într-o anumită zi din octombrie, când se întorcea în oraş, primit de toţi miniştrii cu soţiile lor, de primar, de generali, de mitropolit şi de alte autorităţi – cu evenimentul acesta începea sezonul de iarnă, iar regele nu se mai muta până la ziua stabilită din iunie, uneori iulie, când pleca cu toată curtea la Sinaia – Sinaia şi niciodată altundeva. Aşadar, în afară de acea unică ieşire de o zi, nu avea să mi se îngăduie să respir aer curat până la data hotărâtă.

Pe atunci, singura mea posibilitate de a petrece timp sub cerul liber era grădina cea mare de la Cotroceni, unde se lucra la transformarea casei celei vechi în viitoarea noastră reşedinţă. Era o grădină mare şi plăcută, aproape un parc, nu neapărat frumoasă sau bine întreţinută, dar în ea mă bucuram de intimitate (lucru pe care regele rareori îl permitea) şi de copaci, unii chiar bătrâni şi falnici – pe sub copacii aceia mă plimbam cu Nando, fiecare cu visurile lui, fiecare gândindu-se cu dor la locuri care-i fuseseră dragi în ţările pe care le părăsise. Aici căutam primele violete şi anemone – aici se vedeau semnele vestitoare ale primăverii, care însă mă copleşeau cu un dor şi mai

mare de păduri adevărate şi pajişti verzi şi mirosurile naturii. Bucureştiul nu are *împrejurimi vizitabile* – se află pe o câmpie lipsită de copaci sau de păduri. Cel mai apropiat pâlc de arbori care să poată fi numit pădure e la mai mulţi kilometri, care trebuie străbătuţi cu trăsura sau călare. Nando nu avea nici un fel de spirit de iniţiativă, iar înainte să descopăr singură una sau alta nu mi se arăta niciodată nimic. Mai târziu, când m-am emancipat, EU conduceam ieşirile şi, încet-încet, am descoperit colţişoare de ţară care, deşi nu tocmai frumoase, mi-au devenit dragi – *omul se ataşează de orice*!

Românii au obiceiul descumpănitor de a-şi tăia pădurile. Câţiva ani mai târziu am descoperit, nu departe de Cotroceni, ceva care se putea numi pădure. Drumul până acolo era prost şi plin de hurducături, dar trecea prin câteva sătucuri cu un farmec învechit, dărăpănate, care mă amuzau, iar acolo, sub copacii care nu erau din cei mai firavi, puteam culege primele flori ale primăverii. Păduricea aceasta demnă de râs a devenit una din căile mele preferate de a-mi îndulci timpul. Ce groază pe mine un an mai târziu, când, plecând să-mi caut pădurea, am descoperit că nu mai era! Dispăruse! Am un instinct foarte puternic pentru drumuri, rareori mă înşel şi odată ce am descoperit un drum îl pot regăsi aproape de fiecare dată, chiar dacă au trecut mulţi ani – dar la început am crezut că greşisem eu, că apucasem pe un drum greşit, atât de extraordinară era dispariţia pădurii mele. Împrejurimile cu totul arătau altfel, aveau în ele ceva schimbat, golaş, melancolic. Am coborât din trăsură, m-am plimbat pe câmp – şi mi-am dat seama că aici se aflase, într-adevăr, pădurea mea cu un an înainte! Mai rămăseseră buturugile, dar pădurea pierise… pierise de parcă nici n-ar fi fost vreodată, aparţinea trecutului. Aşa am aflat cum pot dispărea pădurile în România, şi obiceiul acesta românesc m-a bântuit ca un vis urât în toţi anii pe care i-am petrecut în ţară! Aşa mi-au dispărut multe locuri dragi, nimicite, şterse din peisaj ca o fata morgana, o nălucire ce nu existase decât în închipuirea mea! În tinereţe, dispariţiile acestea dureroase ale locurilor în care-mi era drag să mă plimb erau adevărate tragedii şi, până în ziua de azi, una din cele mai mari suferinţe ale mele e să văd pădurile tăiate de pe faţa pământului, acolo unde şi aşa nu am aproape nici un loc în care să ies la plimbare. Mai târziu, când pasiunea mea pentru călărie s-a înteţit de la an la an, m-am mai împăcat cu goliciunea împrejurimilor Bucureştiului – am învăţat să îndur soarele şi căldura pârjolitoare, praful şi noroiul şi ninsoarea. Mi-am propus, cu persistenţă anglo-saxonă, să mă bucur de ţinuturile din jur aşa cum erau – fără să-mi pese de asprimile vremii, fără să mă las descurajată de starea drumului (fie noroi, fie praf, fie zăpadă). Da, am învăţat să iubesc chiar şi câmpiile din jurul capitalei! Dar am învăţat să iubesc în vremurile când eram liberă, când îmi luasem viaţa în mâini; prizonierul nu-şi poate iubi temniţa, iar pasărea

care-şi iubeşte colivia trebuie să fie o pasăre tare îmblânzită, iar eu, deşi tânără, numai a pasăre îmblânzită nu semănam!

Nu se distinge nimic din acele prime luni de captivitate, nu am amintiri vii, în afară de durerea de dinţi şi de dorul de casă – nu se întâmpla nimic, nu trăiam nici un eveniment. Acum mi se pare un vis lung, înconjurat de ceţuri, însoţit pe toată durata lui de o senzaţie de durere surdă, o durere atât sufletească, cât şi fizică. Doar două episoade mărunte îmi amintesc: Unul s-a petrecut la biserică. În Vinerea Mare, eu şi Ducky aveam încă de la prima comuniune obiceiul de a merge împreună la sfânta împărtăşanie, aşa că am hotărât să păstrez obiceiul acesta şi în viaţa mea nouă. Împărtăşania m-a mişcat dintotdeauna profund – întotdeauna o luam foarte serios şi mă gândeam cu toată seriozitatea la păcatele mele! În dimineaţa aceea, aveam inima cu atât mai grea cu cât eram singură şi nu aveam în jur pe nimeni de acelaşi rit ca mine. Am plecat la biserică împreună cu bătrâna doamnă Greceanu, plină de emoţii contradictorii şi cu o stare fizică deloc de invidiat. Inima îmi bătea să-mi spargă pieptul şi eram gata-gata să izbucnesc în lacrimi. Bucureştiul are o congregaţie protestantă de rit german numeroasă, biserica era plină-ochi şi era foarte cald. În onoarea faptului că urma să merg la împărtăşanie alături de ei, credincioşii îmi împodobiseră locul din biserică cu flori, zambile şi narcise – mirosul era dulce, dar foarte tare şi-mi amintea puternic de florile primăvăratice pe care le culesesem de atâtea ori acasă… Emoţiile mi s-au înteţit fără oprire şi, când toţi enoriaşii s-au ridicat să spună Tatăl Nostru, am leşinat pe loc.

Când mi-am revenit, primul lucru pe care mi-au căzut ochii au fost picioarele mele – de ce eram culcată, cu ochii la picioare? ce putea să însemne asta? unde mă aflam? Apoi am văzut în jur chipuri îngrijorate – îmi era foarte rău şi am fost dusă în cea mai mare grabă înapoi la Palat şi culcată pe o canapea, în timp ce bătrâna mea însoţitoare vărsa lacrimi de emoţie şi îngrijorare – dar mi-am ascuns faţa în perne şi am plâns. Biata doamnă Greceanu i-a trimis regelui vorbă că avusese loc „*un mic accident*“, iar bietul om a dat fuga pe loc să mă vadă, crezând că-i fusese spulberată speranţa arzătoare de a avea un moştenitor; a fost foarte uşurat să afle că nu fusese decât un leşin trecător.

Al doilea episod a fost de alt fel. Era luna mai şi urma să aibă loc o mare *recepţie de binefacere* în grădina publică de la Cişmigiu. Am fost dusă acolo – trebuia să înceapă seara. Nu cunoşteam pe nimeni şi am fost aşezată pe un scaun între bătrâna doamnă Lascăr Catargiu, soţia prim-ministrului, şi bătrâna doamnă general Manu, amândouă suflete bune şi venerabile, nu încape îndoială, dar nu tocmai potrivite pentru lucrurile mai vesele ale vieţii. Am rămas acolo, în semiîntunericul nopţii călduţe de primăvară, privindu-i cu ochi înfometaţi pe cei care se bucurau şi petreceau – nu cunoşteam pe nimeni şi, deşi eram

centrul interesului tuturor, nu îndrăznea nimeni să-mi ţină de urât, timiditatea îmi lua graiul, *Heimweh*[69] mă îndepărta cu o mie de leghe de cei care dansau în faţa mea în perechi, râzând şi învârtindu-se, oameni care se cunoşteau, care se plăceau, care puteau glumi, râde şi dansa unii cu alţii toată noaptea. Am stat mult timp acolo, în colţul meu întunecat – mă simţeam mai singură ca oricând în mulţimea aceea – şi, pe măsură ce lampioanele chinezeşti aveau milă de mine şi se stingeau, unul după altul, îmi puteam lăsa lacrimile să curgă în linişte, în timp ce ţiganii îşi suspinau cele mai răvăşitoare valsuri, care-mi sfâşiau inima cum doar muzica de dans poate s-o facă atunci când ai inima suferindă!

Da, erau vremuri pline de suferinţe neştiute – nu foarte interesante, dar foarte triste, fiindcă inima îmi era plină de dorinţe şi doruri, sufletul se străduia să mi se trezească în piept. Viaţa cea veche se terminase, fusese fericită, începuse o alta, o viaţă în care încă nu-mi găsisem locul – şi, cum suferinţa fizică mă lăsa fără puteri, încă nu puteam să lupt pentru lumină…

Aşa s-au târât zilele încet până a venit ziua binecuvântată în care curtea s-a mutat la Sinaia. Frumuseţea magnifică a munţilor, a copacilor şi a vegetaţiei a avut asupra dispoziţiei mele un efect la fel de rapid ca aerul înmiresmat de pădure asupra sănătăţii mele. Nu-mi mai era atât de rău, dar trebuia să trec prin perioada umilitoare în care mi se deforma talia, perioadă întotdeauna dureroasă pentru femei, dar aproape dezastruoasă când poartă în pântece primul copil. La Sinaia viaţa era cu totul altfel, trăiam înconjuraţi de suită, prânzurile şi cinele se luau împreună, aşa că viaţa nu-mi mai era atât de singuratică. Dar să nu se creadă că regele Carol ducea o viaţă amuzantă la ţară – se poate spune că avea toate virtuţile, dar nu încape îndoială că nu avea nici unul din viciile mărunte care fac viaţa plăcută. Sinaia era datoria sub o altă formă. Audienţele aveau loc la masa de prânz, primea tot felul de invitaţi, miniştri, diplomaţi, generali, arhitecţi, ingineri, doamne de toate vârstele, stările sociale şi formele – ar fi putut fi amuzant, dar reuşea să fie insuportabil, felul de a primi oaspeţi al regelui Carol n-avea în el nici un fel de *Gemütlichkeit*[70], totul căpăta forma strictă a datoriei, iar nesfârşitele *cercles* de după prânz mi le amintesc ca pe o tortură. Gazdele şi oaspeţii stăteau în picioare, în două şiruri lungi, într-o sală maură foarte frumoasă, doamnele de o parte, domnii de cealaltă, şi se vorbea. Nu-i trecea nimănui prin minte ideea de a lua loc, se stătea pur şi simplu în picioare până termina de vorbit regele Carol şi, cum discursurile lui erau întotdeauna greoaie şi importante, uita cu desăvârşire că mai erau prezenţi şi alţi oameni, iar lumea stătea acolo la nesfârşit, mereu în aceleaşi atitudini neconfortabile, până când termina el de vorbit, ceea ce uneori dura până spre sfârşitul după-

amiezii, în timp ce frumuseţile verii de afară te chemau… te chemau. Pe atunci, la început, acceptam în tăcere orice necaz, dar, nefiind cuminte sau supusă din fire, în anii de mai târziu am început să încalc una după alta restricţiile pe care nu aveam răbdarea să le îndur – dar trebuie să adaug că eram singura, alţii au avut, până la sfârşit, răbdarea de a le suporta an după an. În curând am făcut compromisuri cu viaţa – îmi cunoşteam propriile limite şi aveam în mine destul egoism încât să nu-mi impun unele convenţii mărunte şi insuportabile, care poate altora li se păreau uşor de depăşit, dar care mi-ar fi exasperat natura independentă şi înclinată spre bună dispoziţie. N-a trecut mult şi am început să mă duc zâmbind la redutabilul şi venerabilul rege şi să-i spun că am multe de făcut în după-amiaza aceea şi, cu îngăduinţa lui, aveam să-i urez la revedere – spre groaza lui Nando, mă duceam la el chiar şi în mijlocul conversaţiilor serioase. N-am crezut niciodată în sacrificiile mărunte şi exasperante care te pun la încercare peste măsură fără a aduce nici un bine adevărat altora. N-am avut niciodată simpatie pentru cei care fac toată viaţa lucruri deloc necesare şi obositoare, iar apoi se plâng întruna, considerându-se martiri ai datoriei: fiecare trebuie să-şi facă viaţa suportabilă după puteri şi să zâmbească, astfel ne păstrăm forţele pentru adevăratele încercări. N-am să spun că nu m-am plâns niciodată – în tinereţe mă plângeam mult prea mult, şi asta îmi aduce cea mai mare ruşine, mult mai multă decât păcatele adevărate pe care le-am comis. Dacă te ajuţi singur, te vor ajuta şi ceilalţi – fireşte, aici vorbesc de cei care au mijloacele de a se ajuta singuri, nu de bietele fiinţe trudite care sunt mereu sacrificate şi a căror sărăcie face imposibilă orice împotrivire.

Pe atunci am descoperit un nou prieten: aghiotantul regelui Carol, generalul Vlădescu[71], un domn în vârstă cu inimă de aur, cu mustăţi lungi, drepte, albe ca zăpada, şi cu o sclipire veselă în ochii negri şi vioi. Îşi dădea seama că sufăr şi, fiind de fel bine dispus, înţelegea că mă înăbuşeam în atmosfera în care trebuia să trăiesc, aşa că nu pierdea nici cea mai mică ocazie de a încerca să mă înveselească şi să mă facă să râd. Prietenia noastră a durat până la moartea lui, mulţi ani mai târziu – dar prea devreme, vai, pentru cei cărora le era drag. Serile erau altă caznă. Regele Carol şi Nando jucau biliard cu câte unul din domni, fumând trabucuri enorme. Fumul de trabuc era necazul meu etern, care strica orice întâlnire la care era prezent măcar un german, fiindcă orice astfel de adunare era pătrunsă de fumul gros de trabuc; în starea mea de sănătate era o grea încercare. Cei prezenţi care nu jucau, printre care şi eu, aveau privilegiul de a sta jos sau în picioare, de a privi jocul şi de a asculta clinchetul bilelor. În afară de bătrânul general, nu i-a trecut nimănui prin minte că poate mă plictisesc, că poate tânjesc după o companie mai veselă şi mai tânără;

dar el înţelegea şi spunea de două ori mai multe glume şi povestioare amuzante, ca să mă facă să râd.

Regelui îi plăcea mult să se plimbe prin pădurile magnifice din jurul Sinaiei, iar eu, în ciuda stării mele destul de avansate, eram târâtă după el. Fizic era un efort intens, dar cred că era un obicei sănătos – într-adevăr, nu-mi mai era rău atât de des.

Spre sfârşitul verii aceleia am primit o mare bucurie. Mi-o trimiteau de acasă pe Ducky, sora mea scumpă! N-am să uit niciodată imensitatea fericirii de atunci. Era o zi minunată de început de septembrie. Am plecat cu Nando s-o întâmpinăm pe Ducky la Predeal, unde e frontiera ţării noastre. Pe atunci nu aveam automobile, iar drumul era lung, într-o trăsură trasă de patru ponei norvegieni adorabili, crem, cu cozi şi coame negre. Erau nişte animale mărunţele şi drăgălaşe, cu gâturi enorme şi coamele tăiate în aşa fel încât să se ridice drept, făcându-le gâturile să pară şi mai groase; pe picioare aveau dungi negre ciudate, ca zebrele, iar pe spate, de la coamă la coadă, altă dungă neagră. Îi adoram, mă încântau nespus. Îmi plăceau ochii lor care se întrezăreau de sub ciuful negru de pe frunte, îmi plăceau crupele rotunjite, gâturile curbate şi nările largi, îmi plăcea chiar şi sunetul tropotului lor pe drumul tare de munte. În starea în care mă aflam, toate simpatiile şi aversiunile căpătau proporţii ample, aşa că afecţiunea mea faţă de căluţii cei ridicoli a sporit până a devenit o satisfacţie aproape fizică; mi-au fost o adevărată consolare în zilele acelea grele!

Am pornit deci, eu şi Nando, s-o aducem la Sinaia pe sora mea iubită. Soarele strălucea, aerul era călduţ, iar inima îmi bătea plină de bucuria aşteptării. Auzisem de multe ori de oameni care plâng de bucurie; în aroganţa mea tinerească, mi se păruse o idee de-a dreptul ridicolă, dar în ziua aceea aveam să aflu ce înseamnă lacrimile acelea! Nu găsesc cuvinte să exprim ce însemna pentru mine, atunci, sosirea surorii mele. Dintr-odată, viaţa căpătase o cu totul altă faţă, totul devenise bucurie şi plăcere şi încântare; fiecare vorbă, fiecare privelişte, fiecare lighioană, fiecare copac, fiecare floare avea un înţeles cu totul nou, râdeam de toate cele şi totuşi aveam ochii plini de lacrimi – O! ce clipă binecuvântată! ce ceas binecuvântat!

În ziua aceea, la cină, bătrânul meu prieten, generalul Vlădescu, mă priveşte şi spune: „Ce schimbare minunată vedem în seara aceasta la prinţesa noastră!“ Da! Mă schimbasem, îmi intrase în inimă bucuria, venirea surorii mele mă uşurase de o parte din greutatea zdrobitoare a dorului de casă care mă sufoca de atâta timp. Aproape din ziua naşterii ei fuseserăm nedespărţite, apoi suferiserăm despărţirea bruscă şi violentă care ne ciuntise cu cruzime viaţa; doar timpul şi obişnuinţa ne puteau învăţa să îndurăm depărtarea aceea, şi încă nu ne învăţasem lecţia.

Toamna era superbă, pădurea ni se arăta minunată şi toate lucrurile care mi se păruseră greu de suportat singură deveneau nu doar suportabile, ci chiar surse de distracţie şi amuzament – nu mai eram singură! Venise să mă vadă cineva din viaţa mea veche, glumele, necazurile, plăcerile şi neplăcerile mele erau înţelese, împărtăşite. Parcă mă îmbăiam în lumină după întuneric, în căldură după frig, în privelişti nenumărate după orbire, în sănătate după boală – nu se poate descrie ce era –, trăiam pur şi simplu într-o bucurie continuă! Greutatea tot mai mare a trupului meu o ignoram, îngrijorările ce mă aşteptau le puneam deoparte, râdeam şi glumeam şi vorbeam şi ne purtam copilăreşte şi ne veseleam, după cum se potrivea vârstei noastre. Ducky a fost dintotdeauna mai solemnă decât mine, a avut expresia mai gravă, felul de a fi mai stăpânit, dar putea fi mai amuzantă decât oricare dintre doamnele pe care le cunosc, avea un fel de a spune şi de a descrie lucrurile de-a dreptul irezistibil. Dar era şi temperamentală şi întotdeauna a fost mai greu să te înţelegi cu ea decât cu mine. Judeca oamenii mai aspru, era mai geloasă, mai *resentimentară*, se temea mult mai puţin decât mine să nu lezeze sentimentele altora – era, în fond, un caracter mai puternic la vremea aceea; am avut nevoie de ani lungi de lecţii de viaţă ca să ajung la fel de puternică pe cât era ea încă de pe atunci.

Se apropia data naşterii copilului meu. Au venit la Sinaia mama şi celelalte două surori – încă o mare bucurie, dar deasupra capului îmi atârna umbra marelui eveniment; începea să-mi fie frică. Sănătatea îmi era excelentă, nu ştiusem ce e acela un doctor, dar cred că mama şi unchiul Charles au avut discuţii aprinse despre cum trebuia să fiu tratată, iar bunica mea, regina Victoria, care, dată fiind poziţia ei înaltă, se amesteca chiar şi de departe în treburile familiei, voia să aibă şi ea un cuvânt de spus. L-a spus printr-o telegramă. Neavând încredere în doctorii din ţară, atât mama, cât şi bunica au insistat să fiu îngrijită de un doctor englez. Pe atunci eram implicată prea puţin în discuţiile adulţilor – eram tratată ca un copil, cum încă eram, şi toate luptele în ce privea situaţia mea se duceau fără mine. Sunt convinsă că au avut loc adevărate bătălii şi că mama şi regele au schimbat cuvinte destul de amare. Regele Carol era obişnuit să fie ascultat întotdeauna. Pentru familia lui era marele om, la fel şi pentru ţară, dar în persoana mamei a găsit un potrivnic autocrat, cu desăvârşire indiferent la motive sau sentimentalităţi politice sau naţionale. Mama se gândea la binele copilului ei, iar prestigiul unchiului nu avea absolut nici un efect asupra ei, argumentele lui n-aveau nici o greutate, regele se găsea exclus cu totul din decizii de către femeia încăpăţânată şi neconvenţională care păstrase în ea toată viaţa ceva din caracterul autocratic, „nesupus“, cum îi spun eu, al ruşilor. O parte din firea aceasta „nesupusă“ le-a transmis-o şi fiicelor

ei şi le-a adus fericire în nefericirea vieţilor lor, a sădit în ele ceva care refuza să se plece, ceva care nu îndura convenţiile, regulile sau formalităţile, ceva tiranic şi puţin sălbatic care ne împiedica să ne plecăm capetele, oricare ar fi fost situaţia. Era o picătură de sânge rar, venit de la strămoşi barbari – am simţit-o intens toată viaţa: o anumită indiferenţă faţă de aparenţe, o anumită răzvrătire faţă de restricţii, o anumită dorinţă de neînfrânt pentru adevăr, în locul convenţiilor mincinoase, un fel de forţă împotriva falsităţii nefolositoare pe care o poartă în ele viaţa şi societatea. O convingere curioasă în părerile proprii şi un mod de a impune aproape tiranic propria voinţă, dintr-o siguranţă de piatră că adevărul e de partea noastră. În toate împrejurările, mi-a dat o putere neaşteptată împotriva oprimării – a împiedicat lumea să-mi frângă aripile, dar câte necazuri nu mi-a pricinuit! O moştenire folositoare şi primejdioasă, pe care am folosit-o bine sau rău, după împrejurări, dar care, una peste alta, mi-a slujit.

Pe scurt, mama a câştigat bătălia, fără să-i pese ce neajunsuri îi pricinuieşte unchiului şi sensibilităţilor lui naţionale; s-a hotărât că primul prinţ al României va fi ajutat să vină pe lume de un doctor englez! Fiindcă un prinţ era! Eu, mica străină, avusesem tactul de a face lucrul acesta pentru ţara şi poporul meu: le-am dat moştenitorul de mult dorit, l-am adus pe lume în cel mai scurt timp cu putinţă!

Pe 15 octombrie 1893 s-a născut Carol, primul prinţ al României, spre marea bucurie (şi nădejde) a poporului lui, şi, lucru curios, a ales să apară exact în aceeaşi zi în care-i dăduse viaţă mama mea fiului ei, primului ei copil, cu nouăsprezece ani mai devreme!

Îmi amintesc bine detaliile nopţii aceleia.

Note

20. Regina Maria (1875–1938) este fiica prinţului Alfred, duce de Edinburgh (1844–1900), al doilea fiu al reginei Victoria a Marii Britanii şi al prinţului consort Albert (prinţ de Saxa-Coburg-Gotha), şi a Mariei (1853–1920), mare ducesă a Rusiei, fiica ţarului Alexandru II (victimă a unui atentat cu bombă executat de un grup revoluţionar la 13 martie 1881) şi a ţarinei Maria. A avut un frate, Alfred (1874–1899), şi trei surori: Victoria Melita, supranumită „Ducky“ (1876–1936), căsătorită cu Ernst, mare duce de Hessa şi, a doua oară, cu Kiril, mare duce al Rusiei; Alexandra („Sandra“) (1878–1942), căsătorită cu Ernst, principe de Hohenlohe-Langenburg; şi Beatrice („Baby Bee“) (1883–1966), căsătorită cu Alfonso, infante de Spania (n. ed.).

21. În perioada victoriană, boneta „de văduvă“ se definea mai degrabă prin croială (cu colţ pe frunte) decât prin culoare, deşi doliul în sine era, ca şi azi, marcat de negru (n. tr.).

22. Viitorul George V (1863–1936), rege al Marii Britanii (1910–1936), văr primar cu regina Maria (n. ed.).

23. La 10 iulie 1913 România declară război Bulgariei, care era angajată în cel de-al Doilea Război Balcanic, împotriva Greciei şi Serbiei; armata română, sub comanda regelui Carol I, a principelui Ferdinand şi a generalului Alexandru Averescu, trece Dunărea, iar la 25 iulie face joncţiunea cu unităţile sârbe şi se află deja la porţile Sofiei, fără a întâlni rezistenţă, punând, astfel, capăt conflictului. Cele mai multe victime din rândul armatei române au fost provocate de o epidemie de holeră (n. ed.).

24. Ferdinand (1865–1927) (supranumit „Nando“), principe de Hohenzollern-Sigmaringen, viitorul rege al României (1914–1927) (n. ed.).

25. Mătuşica (germ.) (n. tr.).

26. Gheorghi Mihailovici (1863–1919), mare duce al Rusiei, văr al reginei Maria (cu care, în tinereţe, ar fi dorit să se căsătorească) (n. ed.).

27. Carol I de Hohenzollern-Sigmaringen (1839–1914), principe domnitor (1866–1881) şi rege (1881–1914) al României (n. ed.).

28. Constantin Coandă (1857–1932), ofiţer şi, mai târziu, om politic. În 1892 era aghiotant al prinţului Ferdinand. General din 1902. În 1916–1917, şef al Misiunii Militare Române pe lângă Marele Cartier General rus. Prim-ministru în octombrie–noiembrie 1918 (n. ed.).

29. Leopold de Hohenzollern-Sigmaringen (1835–1905), căsătorit cu Antonia de Portugalia. Fratele mai mare al regelui Carol I şi tatăl lui Ferdinand (n. ed.).

30. Elisabeta de Wied, cunoscută şi sub pseudonimul literar Carmen Sylva (1843–1916), soţia lui Carol I, principesă, apoi regină a României (n. ed.).

31. Reşedinţa principală, castelul familiei (germ.) (n. tr.).

32. Elena Văcărescu (1864–1947). Aparţinând renumitei familii a boierilor Văcăreşti, de formaţie culturală franceză, domnişoara de onoare preferată a reginei Elisabeta; idila ei, împinsă până aproape de căsătorie, cu prinţul Ferdinand a provocat un imens scandal, în urma căruia regina a fost nevoită să se exileze pentru câţiva ani în Italia, iar Elena Văcărescu a plecat definitiv din ţară, stabilindu-se în 1891 la Paris. S-a remarcat ca scriitoare de limbă franceză şi membră foarte activă a mai multor organizaţii culturale internaţionale (n. ed.).

33. De fapt, 1893 (n. tr.).

34. Aventurieri, oportunişti (fr.) (n. tr.).

35. O, copii dragi şi scumpi (germ.) (n. tr.).

36. Dimitrie A. Sturdza (1833–1914), om politic liberal, ministru în mai multe rânduri, prim-ministru în 1895–1896, 1897–1899, 1901–1904 şi 1907–1908 (n. ed.).

37. Lascăr Catargiu (1823–1899), om politic conservator, prim-ministru în 1866, 1871–1876, 1889 şi 1891–1895 (n. ed.).

38. Petre P. Carp (1837–1919), om politic conservator, liderul grupării „junimiste“, prim-ministru în 1900–1901 şi 1910–1912 (n. ed.).

39. George Manu (1833–1911), general şi om politic (conservator), prim-ministru între 1889 şi 1991 (n. ed.).

40. Ioan Kalinderu (1840–1913), administrator al Domeniilor Coroanei şi membru al Academiei Române. Figură pitorească, deseori ironizată în epocă (n. ed.).

41. Gheorghe Cantacuzino-Nababul (1832–1913), om politic conservator, prim-ministru în 1899–1900 şi 1904–1907. Socotit drept cel mai bogat om din România, de unde şi porecla (n. ed.).

42. Ioan Emanoil Florescu (1819–1893), general şi om politic, prim-ministru în 1876 şi 1891 (n. ed.).

43. Maria Greceanu (1843–1900), doamnă de onoare a principesei Maria (n. ed.).

44. În jurnalul reginei Maria, „mătuşa“ este regina Elisabeta (Carmen Sylva), iar „unchiul“, regele Carol I (n. ed.).

45. Nu trebuie să ne lăsăm frâu liber pornirilor (fr.) (n. tr.).

46. Franz Joseph (1830–1916), împărat al Austriei (1848–1916) şi rege al Ungariei (1867–1916) (n. ed.).

47. În limba română în original (n. tr.).

48. Gheorghe (Zizi) Cantacuzino, zis mai târziu „Grănicerul“ (1869–1937), locotenent în momentul venirii în ţară a principesei Maria, cu care câţiva ani mai târziu întreţine o legătură amoroasă. Se distinge în timpul Primului Război Mondial. General în rezervă din 1918. Spre sfârşitul vieţii, preşedinte onorific al partidului „Totul pentru Ţară“, condus de Corneliu Zelea-Codreanu („Garda de Fier“) (n. ed.).

49. Elena Rasti (1860–1920), soţia generalului Mihail Rasti (1841–1903) (n. ed.).

50. Menelas Ghermani (1836–1899), ministru de finanţe, conservator-junimist, între 1888 şi 1895 (cu unele întreruperi) (n. ed.).

51. Take Ionescu (1858–1922), om politic conservator, apoi (din 1908) şef al Partidului Conservator-Democrat. Ministru în mai multe rânduri. Vicepreşedinte al Consiliului de Miniştri în guvernul de „uniune naţională“ din 1917–1918. Prim-ministru în 1921–1922 (n. ed.).

52. Alexandru Lahovari (1841–1897), om politic conservator, ministru al afacerilor străine între 1889 şi 1895 (n. ed.).

53. Alexandru Marghiloman (1854–1925), om politic conservator, ministru în mai multe rânduri, şef al Partidului Conservator din 1914. Prim-ministru în 1918 (n. ed.).

54. Cred că generalul Manu era *preşedintele Camerei*.

55. Iacob Lahovari (1846–1907), general şi om politic conservator, ministru de război în 1891–1894 şi 1899–1901; ministru al afacerilor străine între 1904 şi 1907 (n. ed.).

56. Orice început e greu (germ.) (n. tr.).

57. Mătura nouă mătură bine (germ.) (n. tr.).

58. Înşiruite (fr.) (n. tr.).

59. Cu cărare pe mijloc (fr.) (n. tr.).

60. Elena Perticari-Davila (1865–1954), fiica doctorului Carol Davila, căsătorită cu generalul Ion Gheorghe Perticari (1851–1919) (n. ed.).

61. Claire-Hélène („Lala“) de Belloy (1870–1945), nepoată a domnitorului Gheorghe Bibescu, căsătorită cu Hubert, marchiz de Belloy (şeful Misiunii Navale Franceze în România între 1916 şi 1918) (n. ed.).

62. Adolescentă, tânără domnişoară (literal, peşte mărunt, plevuşcă) (germ.) (n. tr.).

63. Înţelegere a caracterului, a firii oamenilor (germ.) (n. tr.).

64. Fiii şi fiicele reginei Maria şi ai regelui Ferdinand: Carol, viitorul Carol II (1893–1953); Elisabeta (1894–1954), Maria, zisă Marioara sau Mignon (1900–1961), Nicolae (1903–1978), Ileana (1909–1991) şi Mircea (1913–1916) (n. ed.).

65. Ion Grădişteanu (1861–1932), om politic conservator; s-a remarcat prin apărarea drepturilor românilor din Austro-Ungaria (n. ed.).

66. Mişcă? (fr.) (n. tr.).

67. „Bucuraţi-vă de viaţă“, vals compus de Johann Strauss II, foarte popular la sfârşitul secolului al XIX-lea (n. tr.).

68. Poreclă venită de la numele englez al mugurarului, *bullfinch* (n. tr.).

69. Dorul de casă (germ.) (n. tr.).

70. Plăcerea de a trăi în tihnă (germ.) (n. tr.).

71. Matei Vlădescu (1835–1901), general, ministru de război între 1889 şi 1891, şef al Casei Militare a regelui Carol I (n. ed.).

I

„Soarele străluceşte şi va fi război!“
(octombrie 1914; august–septembrie 1916)

Primele pagini de jurnal: moartea regelui Carol I — „Sunt regină!“ — Doi ani mai târziu: România intră în război — O delicată operaţie psihologică: convingerea regelui Ferdinand — Ofensiva peste munţi — Instalarea la Buftea — Spitalul şi ambulanţele — Dezastrul de la Turtucaia — Printre răniţi — Nesiguranţă şi îngrijorare

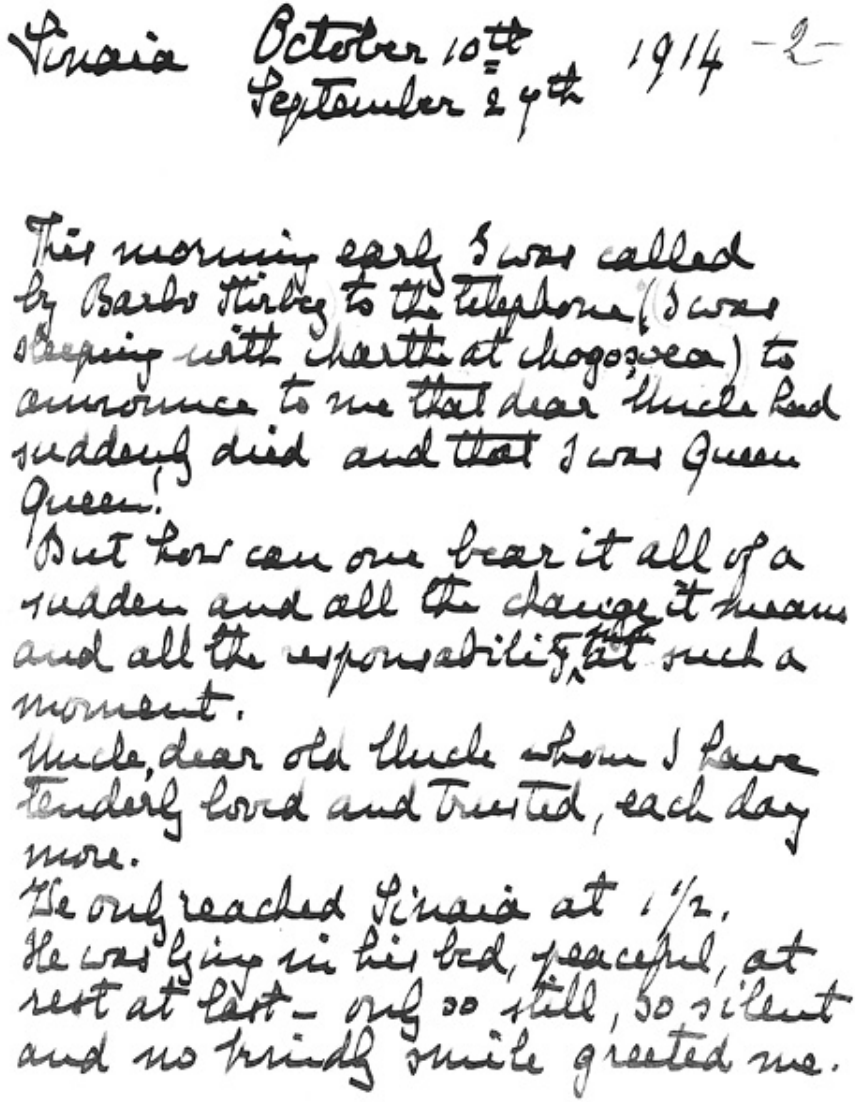
Sinaia October 10th / September 24th 1914 -2-

This morning early I was called by Barbu Stirbey to the telephone (I was sleeping with Martha at Mogoşoea) to announce to me that dear Uncle Carol suddenly died and that I was Queen Queen!

But how can one bear it all of a sudden and all the danger it means and all the responsibility at such a moment.

Uncle, dear old Uncle whom I have tenderly loved and trusted, each day more.

He only reached Sinaia at 1 1/2.

He was lying in his bed, peaceful, at rest at last – only so still, so silent and no friendly smile greeted me.

Sinaia

[sâmbătă], 27 septembrie/10 octombrie 1914

Azi-dimineaţă devreme mi-a telefonat Barbu Ştirbey[72] (rămăsesem peste noapte la Martha[73], la Mogoşoaia) să-mi spună că unchiul meu drag a murit pe neaşteptate şi că sunt regină – regină!

Dar cum să înduri dintr-odată aşa ceva, împreună cu toate schimbările pe care le aduce şi toată răspunderea, tocmai în asemenea clipe?

Unchiul, unchiul scump, pe care l-am iubit din toată inima şi în care am avut tot mai multă încredere de la o zi la alta.

Am ajuns la Sinaia de-abia pe la ora unu şi jumătate.

Era întins în pat, împăcat, avea în sfârşit un aer tihnit – dar era atât de nemişcat, de tăcut şi nu mă întâmpina cu zâmbetul lui blând!

Cei din jur îmi spuneau „Maiestate“, şi mă durea, niciodată n-am crezut că mă va durea atât. Dar mă simţeam apropiată de bătrânul drag care ne lăsase povara lui, foarte apropiată.

Când am îngenuncheat lângă patul lui şi i-am privit chipul calm, m-am simţit de parcă mă binecuvânta în continuare, pe mine, care-l iubisem atât de mult.

Primii ani au fost grei, şi nu ne-am înţeles întotdeauna unul pe celălalt, dar cei de mai târziu au fost plini de iubire, încredere şi bună credinţă.

Mătuşa era liniştită, dar slăbită şi zdrobită – nu i-a mai rămas nimic, nimic.

Cât e de trist să fii bătrân şi atât de singur – Nando îşi poartă povara pe cât de bine poate, regele n-a avut supus şi discipol mai credincios decât el, chiar şi atunci când a-i fi fost supus şi discipol nu era deloc uşor.

Odihneşte-te în pace, unchiule dragă, ai fost un rege mare şi un om bun!

Sinaia

[duminică], 28 septembrie/11 octombrie 1914

Azi am plecat devreme spre Bucureşti, Nando, eu şi cei patru copii mai mari.

Călătorie tristă cu gânduri triste.

Sosire oficială, întâmpinaţi de toţi miniştrii. Eram în mare doliu, purtam decoraţia. Am mers drept la Mitropolie, unde s-a ţinut slujba de pomenire – primire solemnă –, apoi, după prânz, am mers la Parlament, unde urma să depună jurământul noul rege. A fost clipa cea mai mişcătoare, dar publicul ne-a primit cu căldură şi ne-a aplaudat enorm. Mi-a venit în minte Bătrânul meu drag şi m-au înecat lacrimile. Într-o clipă, s-au întors cu toţii şi au bătut din palme numai pentru mine – ca un val uriaş de aplauze, măgulitor, emoţionant, dar, privindu-le feţele pline de bunăvoinţă, admiraţie şi entuziasm, nu mă puteam abţine să nu mă întreb dacă afecţiunea pe care mi-o poartă va supravieţui greşelilor pe care am să le fac, fără îndoială, mai devreme sau mai târziu. „*Admiraţia mulţimilor!*“ – nu trebuie decât să întoarcem câteva pagini de istorie ca să ne dăm seama cât cântăreşte! Discursul lui Nando a fost bun, iar emoţia lui profundă i-a cucerit pe cei adunaţi; a fost, deci, primit bine şi cu speranţă.

Apoi au venit toţi demnitarii să ne felicite! Să ne felicite…

Iar când ne-am întors toţi servitorii ne-au sărutat mâna, numindu-ne „Maiestate“!

A urmat întoarcerea solemnă cu automobilul pe străzile cu soldaţi

de o parte şi de alta, în timp ce mulţimea aclama, iar eu nu îndrăzneam să zâmbesc ca de obicei, din cauza chipului aceluia palid şi încremenit pe care-l sărutasem în aceeaşi dimineaţă.

După Parlament, s-a ţinut o slujbă la biserică pentru noul rege şi noua regină.

Nu mă simt stânjenită, nici înconjurată de prea multă pompă, dar văd cum mi se deschid în faţă posibilităţi noi, solemne şi minunate, atât pentru durere, cât şi pentru muncă şi interese.

La sosirea la Sinaia, am vizitat-o pe mătuşa, iar după cină au urmat rugăciunile catolice, după care m-am simţit obosită – vai! cât de obosită, dar Maruka[74] şi Barbu tot au venit să mă vadă, am nevoie să fiu înconjurată de prieteni, prietenii mei adevăraţi.

A fost prima mea zi ca regină. Am trăit clipe emoţionante când, sosind târziu la gara din Sinaia, am găsit acolo toată suflarea adunată să-mi sărute mâna ca regină, chiar şi bătrânele. De fiecare dată, gestul îmi aducea în ochi lacrimi fierbinţi.

Când am sărutat chipurile dragi, adormite, ale lui Mircea şi Ileana, m-a cuprins o linişte dulce.

Sinaia

[luni], 29 septembrie/12 octombrie 1914

Azi m-am trezit cu două gânduri – ziua de naştere a Lisabettei, aniversarea ei de 20 de ani, şi amintirea faptului că Bătrânul nostru drag urma să fie purtat cu solemnitate înapoi în capitala lui.

Vreme apăsătoare, ploioasă, nenorocită, foarte potrivită cu *Stimmung*[75], dar aş fi vrut să-i lumineze soarele ultima întoarcere din locul pe care l-a iubit şi l-a creat.

Dintre toate, Sinaia i-a fost cel mai dragă. Mă bucur că i-a fost dat să moară acolo…

Rugăciuni catolice, dimineaţa devreme, la sicriul lui deschis, îmbrăcat în flori.

Apoi o masă aniversară pentru Lisabetta.

M-am îmbrăcat cu cele mai oficiale haine de doliu, apoi am dat fuga să-l văd pe bătrânul Liemann[76], care, se spune, e pe moarte şi el; l-am şi sărutat pe sărmanul om şi l-am îmbrăţişat suspinând.

Apoi am mers la Palat, unde s-a oficiat o slujbă ortodoxă. Biata mătuşă era într-o stare de plâns, a trebuit s-o ţin în braţe mai tot timpul.

De acolo am plecat cu automobilul împreună cu doamna Mavrodi[77], să primim trupul neînsufleţit, întins pe un afet de tun acoperit cu drapelul şi tras de cai de artilerie.

Toţi prietenii mei îmi poartă o grijă înduioşătoare, m-am simţit înconjurată de iubire; mi-am început viaţa de regină la o vreme când sunt foarte populară, ceea ce, firesc, uşurează mult lucrurile, fiindcă

am simţit cum mi se deschid inimile tuturor, şi dintotdeauna am fost foarte sensibilă la atmosferă.

Era trist, trist să-l vedem părăsind Sinaia astfel, într-un sicriu drapat în roşu aşezat într-un vagon pentru bagaje pe jumătate deschis, acoperit cu steaguri şi zăbranice.

La gările mari unde a oprit trenul aşteptau preoţi cântând, iar mulţimea se apropia de vagonul tăcut care purta sicriul…

Ne-am oprit la gara Mogoşoaia, iar de acolo lunga procesiune a şerpuit pe Şosea şi pe bulevardul Colţea până la Palat, ocolind Calea Victoriei, fiindcă o superstiţie ciudată dictează că mortul nu trebuie să treacă de două ori pe acelaşi drum, or poimâine trebuie să coboare pe Calea Victoriei către gară, pentru ultima lui călătorie până la Curtea de Argeş.

De la gară am plecat cu maşina la Cotroceni, lăsându-i pe ceilalţi să însoţească trupul neînsufleţit. Nando, Carol şi Nicky au mers pe jos în urma sicriului, deschizând procesiunea funerară; a fost un drum lung, de peste două ore. Eu m-am odihnit la Cotroceni, lucru care n-a făcut decât să-mi sporească întristarea, căci casa e în cea mai mare neorânduială, cu lucrările de construcţie. Mai târziu m-am dus la gară s-o iau pe mătuşa. A fost un chin cumplit, iar emoţiile ei s-au înteţit până în pragul leşinului în mijlocul mulţimii de doamne îndoliate şi agitate care jeleau. În ciuda suferinţei ei adânci, simte nevoia să vorbească, să tot vorbească; chiar şi acolo, la gară, s-a aşezat să povestească ultimele clipe ale unchiului şi doar cu mare greutate am smuls-o de acolo. Puţin a lipsit să nu ajungă sicriul la Palat înaintea noastră. Momente crunte, iar mătuşa e pe jumătate doborâtă. Din nou rugăciuni şi cântări, apoi întoarcerea la Cotroceni pentru o scurtă odihnă şi cină, după care alte rugăciuni, de data aceasta catolice, cu cântări foarte odihnitoare, care ne făceau bine şi ne linişteau nervii, iar apoi întoarcerea şi culcarea, în stare de mare oboseală şi întristare.

Cotroceni

[marţi], 30 septembrie/13 octombrie 1914

Zi liniştită. Rugăciuni catolice de dimineaţă, cu toate călugăriţele şi cu vechea mea prietenă, sora Pucci[78]. Din nou m-a cuprins o stare de împăcare – dar în urechile mele protestante rugăciunea Pater Noster, repetată iar şi iar, sună ciudat şi oarecum păgân –, mie rugăciunile repetate întruna mi se par mai degrabă ameninţări.

Am luat prânzul cu Nando la Palat, unde şi locuieşte deocamdată, în nişte încăperi mici, până acum neocupate, deloc confortabile. Am vorbit despre situaţie; mi se pare că e rezonabil şi conştient de grelele lui îndatoriri.

Carol îmi e de mare ajutor.

Am vorbit cu arhitecţii, în speranţa să vedem casa terminată.

La şase iar s-au ţinut rugăciuni, dar de data aceasta ortodoxe, la care au participat multe doamne, tinere şi bătrâne, toate cu vălurile negre de rigoare.

Cotroceni

[miercuri,] 1/14 octombrie 1914

O zi foarte asemănătoare cu cea de ieri, multe rugăciuni, multe lacrimi, multe telegrame de condoleanţe împletite cu felicitări.

Mers la culcare devreme.

joi, 2/15 octombrie 1914

Trezirea devreme, pentru rugăciunile de la 7, de la Palat. Sicriul era închis deja. Mătuşa nu a venit, m-am dus s-o văd, era în pat, înlăcrimată şi foarte îndurerată, dar e de înţeles, îi e îngrozitor de greu. La nouă s-a ţinut o slujbă ortodoxă, cu toate oficialităţile, corpul diplomatic etc.

Apoi altă procesiune pe străzi, dar pe o altă cale, ca să respectăm superstiţia populară.

O zi frumoasă, cu toată strălucirea toamnei româneşti.

Apoi cu trenul până la Curtea de Argeş. Opriri la fiecare gară, cu preoţi şi cântări şi mulţime.

Priveam pe fereastră şi vedeam peste tot manifestări de simpatie, de afecţiune – uneori, cei adunaţi vor să aclame, dar apoi îşi amintesc de sicriul din celălalt vagon.

Sosirea la gara din Curtea de Argeş. Am mers cu automobilul împreună cu fiicele mele la biserică, unde am aşteptat să sosească sicriul.

Era frig, dar soarele era splendid.

Aşteptare lungă…

Apoi procesiunea; mulţi militari, toate steagurile vechi, mulţi preoţi în veşminte de mare ceremonie.

Soarele le poleia straiele multicolore, cum mergeau aşezaţi după culori, nuanţe superbe de violet, roşu, albastru, verde şi galben, alături de aur şi argint din plin – era o frumuseţe.

Cântările lente inspiră o jale adâncă, dar se potrivesc bine cu doliul. În jurul nostru, copacii erau îmbrăcaţi în frumuseţea înflăcărată a toamnei – niciodată nu i-am văzut mai frumoşi, pe fundal erau mesteceni de un galben auriu, profilaţi pe dealurile de un albastru înceţoşat, iar deasupra lor cerul era strălucitor, fără urmă de nor, o cupolă azurie.

Slujba nu a durat mult, s-a ţinut afară, în faţa bisericii, cu sicriul aşezat pe micul catafalc de marmură. Îl îmbrăcaserăm într-o catifea foarte frumoasă, de un roşu închis, nu aprins, iar în jurul lui erau frunze tomnatice în toate tonurile de ruginiu, roşcat şi auriu, foarte plăcute privirii. Când suferă fiecare părticică din mine, vederea

lucrurilor frumoase îmi alină sufletul.

După slujbă, sicriul a fost dus în biserică de aghiotanţi…

Crudă e clipa când vezi sicriul cum coboară în groapa întunecată şi adâncă…

Ce se mai poate spune – s-au terminat toate şi nu mai aveam altceva de făcut decât să ne întoarcem acasă… să ne întoarcem acasă, să trăim fără el, să ne facem datoria, să încercăm să-i continuăm munca.

Nu au rămas decât episcopul, prinţul Ştirbey, generalul Mavrocordat[79] şi ministrul Ion Duca[80], să pecetluiască mormântul – cei care l-au iubit au fost bucuroşi să-i rămână alături până la sfârşit.

Cotroceni

(dimineaţa devreme) duminică, 14/27 august 1916

M-am trezit azi-dimineaţă ştiind ce va veni – ştiu de multe săptămâni – sunt printre puţinii care ştiu –, am purtat secretul groaznic în mine şi nu am vorbit de el, fiindcă nu trebuia să mai ştie nimeni. Am râs şi am făcut planuri şi m-am prefăcut că totul e ca întotdeauna, dar ştiu.

Ce dimineaţă frumoasă, cât de tăcut şi de liniştit e totul, dar eu ştiu că va fi război.

Război!

Vreme de doi ani a fost evitat, vreme de doi ani lungi, iar acum vine – războiul!

Soarele străluceşte şi va fi război!

(MAI TÂRZIU)

Câte s-au întâmplat, câte am văzut şi auzit şi făcut de când am scris ultima oară aici – păcat că nu le-am notat zi cu zi, eveniment cu eveniment, dar am fost prea delăsătoare şi prea ocupată. Apoi mi-au acaparat mintea şi timpul alte scrieri. Dar azi nu mă pot gândi la altceva decât că va fi război – război.

Iar noi suntem o ţară mică şi avem duşmani de o parte şi de alta, dar tot va fi război!

Biata noastră mătuşă a murit! S-a îndurat cerul s-o ia dintre noi ca să nu vadă ce va urma.

E mai bine că s-a dus înainte, i-ar fi zdrobit inima, dacă ar mai fi rămas din ea ceva de zdrobit.

Ea era de părere că doar germanii au dreptul să câştige, să existe, pentru că e rândul lor să conducă lumea, sunt poporul ales etc. etc.

Şi, totuşi, ţara noastră se întoarce acum către tabăra cealaltă, convinsă de victoria finală a Aliaţilor, în speranţa de a-şi împlini marele vis!

Avem dreptate, nu avem? Nu ştiu, dar a sosit clipa.

O, câte lupte pierdute, câte îndoieli, câtă tulburare, câte şovăieli într-o parte sau în cealaltă!

Bietul Nando, ştiu prin câte a trecut, ştiu atâtea. Am fost implicată îndeaproape în toate, aproape zilnic.

Deşi femeie, de la bun început mi s-a acordat încredere, mi s-au spus multe secrete, am ştiut tot ce se întâmpla – am sperat şi am disperat alături de ei, iar acum a sosit clipa!

S-a vorbit de atâtea ori despre ziua aceasta, încât parcă nici nu mai credeam că va veni. Timp de doi ani lungi ne-am păstrat neutralitatea, constrânşi, insultaţi, mituiţi ba de o tabără, ba de cealaltă… Mulţi au tras foloase, unii s-au îmbogăţit, alţii au sărăcit, iar acum zarurile au fost aruncate şi e război – război de partea Antantei.

E război împotriva Austriei.

E, poate, război şi împotriva Germaniei. Ţărişoara noastră a devenit aliata Angliei mele iubite, a Franţei, a Rusiei, a Italiei, Serbiei, Japoniei, a bietei Belgii cea mică şi eroică – şi să număr oare şi Muntenegrul?

La nord îi avem împotrivă pe austrieci şi, poate, şi pe germani… iar la sud sunt bulgarii, deşi mi s-a spus mereu că nu suntem îndeajuns de puternici încât să purtăm lupte pe două fronturi – ei, bine, vom vedea!

Din toate părţile s-au făcut încercări de a ne mitui, de a ne cumpăra – de a ne atrage către cauza lor.

Cred că s-au turnat peste noi râuri de bani, dar în adâncul inimilor românii mei au avut o singură simpatie adevărată, Franţa, şi un singur ideal: Transilvania.

Au existat, fireşte, şi susţinători ai Germaniei, în frunte cu bătrânul Carp, oameni rezonabili, ceea ce n-a făcut decât să-i îngreuneze situaţia lui Nando, dar nu pot izbândi în faţa orientării adevărate către tabăra cealaltă.

Odată, înainte să fie nimicită Serbia, ni s-a spus că venise vremea să intrăm în marele dans. Pe atunci Serbia încă exista, iar Bulgaria nu se alăturase încă Germaniei – dar Sarrail[81] nu avea trupe! Într-un fel, situaţia ar fi fost mai favorabilă, dar atunci au fost înfrânţi ruşii şi nu am fi avut nici un contact cu tabăra lor.

Parcă ameţesc când mă gândesc la câte s-au întâmplat, deja par trecute în istorie! Singura mare realitate a momentului este că suntem în război!

Ultimele două-trei săptămâni au fost apăsătoare, ştiam când avea să vină ziua şi trebuia să trăiesc de parcă nu ştiam, fiindcă data trebuia păstrată în cel mai strict secret, succesul depindea de tăcerea absolută – avem atâţia duşmani în ţară, iar germanii au spioni tare iscusiţi.

Simţeam că trebuie să-l las cât mai puţin singur pe Nando – nu putea exista decât o soluţie, toate speranţele şi dorinţele lui nu-i puteau sta împotrivă. Am ştiut de la început ce avea să urmeze, mi-am dat seama că nu putea fi cruţat de sacrificiul acesta hidos: trebuia făcut. Cu toată afecţiunea am încercat cât am putut să-l ajut să

înţeleagă, să facă faţă celei mai mari nenorociri a vieţii lui: întoarcerea împotriva ţării în care s-a născut, împotriva fraţilor şi prietenilor lui, împotriva tuturor lucrurilor pe care le-a iubit şi în care s-a încrezut, toată tinereţea lui, amintirile, simpatiile – a fost, într-adevăr, un sacrificiu enorm, dar l-a făcut fiindcă, mai presus de toate, e regele ţării acesteia, fiindcă, mai presus de toate, e un bun român – iar în cele din urmă a fost convins şi el că aşa e cel mai bine.

Ce lucruri se petrec pe lumea aceasta; ce sacrificii trebuie făcute, căci soarta e mai tare decât raţiunea, iar patriotismul e mai tare decât înclinaţiile personale!

Doar eu şi încă o persoană ştim prin ce a trecut. Zi după zi l-am văzut cum suferă, cum se chinuieşte, cum se îndoaie şi cum speră – dar paharul trebuia golit, trebuia băută şi ultima picătură; n-a fost cruţat de nimic, nici de ameninţări, nici de rugi, nici de apelurile la onoarea lui de Hohenzollern, de ofiţer german, la vechile tratate moştenite de la bătrânul lui unchi, la toate actele politice din trecut.

Iar de partea cealaltă era privit ca duşman, cu bănuială – propria lui ţară se îndoia de el, era numit trădător, laş. Era insultat în ziare, nu au avut nici o milă de el.

Puţini au crezut ce le-am spus: că, atunci când va veni momentul, îşi va face sacrificiul, dar nu prea curând – numai în ultima clipă, pentru a amâna cât mai mult cu putinţă ororile războiului…

Toată vara aceasta a anului 1916 evenimentul s-a apropiat tot mai mult şi mai mult, mai ales de când cu înaintarea Rusiei, care a fost semnul că venea ceasul, ceasul nostru cel mare – dar, după ce fusese amânat de atâtea ori, nu mai credea nimeni. Eu, însă, ştiam. Ştiam datele, ştiam convenţiile, aşa că zi după zi am sperat şi m-am temut.

Dintre toate spaimele cumplite, războiul era cea mai rea, dar ştiam că onoarea ţării atârnă mai greu decât spaima. Împrejurările au făcut să fiu implicată în situaţie mai îndeaproape decât ar fi fost cele mai multe regine. Umerii mei sunt consideraţi destul de largi încât să poarte unele greutăţi, inima mea e considerată destul de mare încât să aibă în ea o măsură de curaj, aşa că nu mi s-a ascuns nimic, am fost chemată în ajutor când a fost nevoie.

Aşa s-a făcut că am ştiut data, 14 august, cu mult înaintea altora. Trebuiau făcute pregătiri în taină – de secret depindea totul. Slavă Domnului că eu şi Nando am avut doi oameni pe care să ne putem bizui: Barbu Ştirbey şi col. Ballif[82], aghiotantul nostru. Doi oameni pe care ştiam că nu-i poate mitui nimic.

Uneori trebuie să avem curajul de a ne încrede în oameni.

În aceştia doi am avut încredere, şi nu ne-a părut rău.

Aş putea scrie pagini întregi despre asta, sunt atâtea de spus – dar prea multe ca să le scriu pe toate.

La Sinaia urma să se semneze cu Aliaţii convenţia politică. Urma să

fiu anunţată la telefon, prin cuvinte dinainte stabilite, când venea marea clipă.

Mesajul a venit – eram în pat, persoana care mi l-a adus nici nu ştia ce înseamnă…[83]

Am spus doar „mulţumesc“, de parcă era un mesaj foarte simplu.

Apoi am rămas în pat, singură, ştiind – ştiind că eram în război! – război! că la zece zile după semnare urma să intrăm în marea luptă, că urma să trăim sau să murim!

Am să uit, oare, vreodată emoţia aceea? conştiinţa că zarurile fuseseră aruncate… că nu mai era cale de întoarcere.

A doua zi, m-am trezit purtându-mi secretul greu, şi întreaga lume mi s-a părut schimbată.

Am râs cu ceilalţi, am vorbit cu ei, dar nu-mi dădeam seama că vocea mea căpătase un alt ton.

E îngrozitor să porţi un asemenea secret singur! Apoi a venit ziua aceasta mare…

Eram în camera mea şi ştiam că jos Nando le ţinea piept tuturor oamenilor de stat, susţinând o cauză care-i contrazicea instinctul şi ştiind că n-aveau să-i fie toţi alături, aşa cum spera – şi spera astfel mai ales pentru că i-ar fi justificat mai temeinic actul în ochii celor care speraseră să-şi pună numele de Hohenzollern înaintea onoarei lui de rege român. Trei ceasuri ucigătoare am stat şi am aşteptat ceea ce avea să vină.

Slavă Domnului că m-a vegheat un prieten bun – cineva care ne-a fost ajutor de nădejde amândurora şi la bine, şi la greu.[84]

Arhiva st.
BUCUREȘTI
Centrală a Statului

the French & crumble up like in 1870. The first week of war seemed to confirm him in that belief. The overrunning of Belgium, the advance into France. But the battle of the Marne, changed the face of things.

Once when Pd. Aunt Elizabeth said: let us all die and go up to heaven together Uncle answered: I dont want to die, I am too interested, I want to see the end. He was not destined to see the end.)

he was for neutrality and developed the theory of the illogicness of going on a side where victory would mean the Dardanelles and Constantinople to Russia

whom he considered Roumania's classical adversary

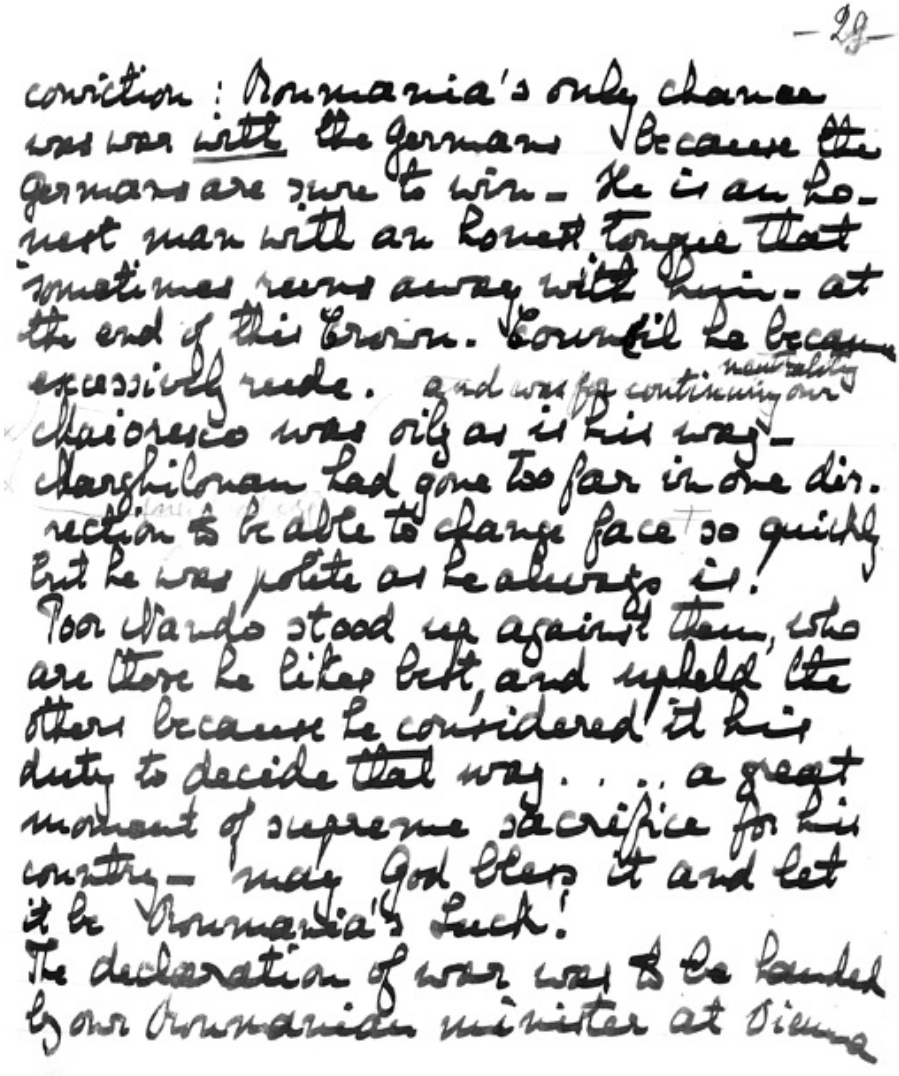
conviction: Roumania's only chance was war with the Germans because the Germans are sure to win. He is an honest man with an honest tongue that sometimes runs away with him. at the end of this Crown Council he became excessively rude. and was for continuing our neutrality Maiorescu was only as it his way. Marghiloman had gone too far in one direction to be able to change face so quickly but he was polite as he always is!
Poor Nando stood up against them, who are there he likes best, and upheld the others because he considered it his duty to decide that way. . . . a great moment of supreme sacrifice for his country — may God bless it and let it be Roumania's Luck!
The declaration of war was to be handed by our Roumanian minister at Vienna

Apoi a venit ora când am ştiut că se hotărâse: război de partea Aliaţilor!

Maiorescu[85], Carp, Theodor Rossetti[86] şi Marghiloman s-au opus, Carp chiar violent, fiindcă toată viaţa nu a avut decât o convingere: că singura şansă a României era să intre în război DE PARTEA germanilor, fiindcă germanii vor câştiga fără îndoială. E un om cinstit, cu o gură sinceră care uneori îl ia pe dinainte – la sfârşitul ultimului consiliu de coroană a devenit foarte necuviincios.

Maiorescu a fost alunecos, cum îi e felul, şi a susţinut rămânerea în neutralitate. Marghiloman mersese prea departe într-o direcţie[87] ca să se mai poată întoarce acum atât de repede, dar a fost politicos, cum e întotdeauna.

Bietul Nando le-a ţinut piept oamenilor acestora, la care ţine cel mai

mult, şi i-a susţinut pe ceilalţi fiindcă a considerat că e de datoria lui să decidă astfel… un moment covârşitor de sacrificiu suprem pentru ţara lui – Dumnezeu să binecuvânteze clipa aceasta şi fie să-i aducă noroc României!

Declaraţia de război urma să fie prezentată departamentului de relaţii externe al Austriei de ministrul nostru de la Viena, la ora şase, iar în aceeaşi noapte trupele noastre urmau să treacă graniţa în anumite puncte deja stabilite şi pregătite de mult.

A trebuit să le spunem copiilor, care nu ştiau nimic – şi servitorilor noştri germani, lucru şi mai dureros.

Cei mai mulţi servitori s-au oferit să rămână alături de noi, dar, firește, nu pot rămâne decât în anumite condiţii, mai mult sau mai puţin ca *prizonieri de război*.

Buftea

luni, 15/28 august 1916 Sfânta Maria Mare

Azi a aflat toată ţara, de Sf. Maria Mare.

Oare soarta a hotărât să se întâmple chiar în ziua aceasta, de praznicul Sfintei Marii?

Ieri-seară am venit la Buftea cu bagaje puţine. Mutarea era hotărâtă de mult, dar nu ştia nimeni.

S-a considerat că nu mai suntem în siguranţă la Cotroceni, fiindcă e prea aproape de toate instituţiile militare, iar acestea din urmă sunt prea uşor de bombardat.

A fost grea clipa plecării din casa noastră. Se răspândise deja vestea despre ce se întâmplase la *consiliul de coroană*, iar poporul era înnebunit de entuziasm faţă de rege – într-o oră, prestigiul lui ajunsese mai înalt ca niciodată. Într-un fel sau altul, oamenii au înţeles până la urmă imensul sacrificiu pe care-l făcea. Nu se aşteptaseră să dea dovadă de un asemenea curaj moral.

Le-am spus de multe ori că, dacă aşteaptă, vor vedea că îşi va face datoria, dar atunci nu au crezut, au preferat să-l insulte şi să-l atace în toate mizeriile de ziare mărunte şi în câteva dintre cele mai mari.

Nu e un bărbat strălucit, nici nu debordează de energie, dar mai presus de toate e un om de onoare şi are simţul datoriei.

În dimineaţa aceasta voi ieşi în oraş să fac pregătiri pentru spitalul pe care am să-l conduc, în încăperile mari din Palatul vechi. Am să mă arăt cât mai mult, ca oamenii să vadă bine că am rămas alături de ei.

Ieri-seară am primit ovaţii răsunătoare când am trecut pe străzi, dar altfel domneşte un entuziasm sobru, nu zgomotos. Oamenii simt că trăim un ceas solemn – un ceas cumplit, un ceas mare.

Deocamdată, veştile sunt îmbucurătoare.

Cât mi-aş dori să ştiu totul, să fiu cu desăvârşire sigură!

Fireşte, umblă zvonuri de tot felul – unii deja strigă „Victorie!“, alţii

sunt pesimişti şi nu văd în faţă decât primejdii şi riscuri.

Mircea şi Ileana au sosit la Buftea ieri-seară, aduşi de la Sinaia cu maşina în grija amabilă a colonelului aghiotant Angelescu[88]. I-am lăsat la Sinaia până în ultima clipă, ca să nu iscăm panică şi ca să ne derutăm inamicii. Condiţiile principale ale succesului au fost secretul şi tăcerea.

Biata Woodfield[89] a rezistat foarte bine, dar nu se poate nega că prima seară a fost tristă. Totuşi am dormit bine – eram foarte obosită, emoţiile au fost prea puternice!

Buftea

marţi, 16/29 august 1916

Noaptea trecută s-au auzit avioane şi se spune că ar fi zburat pe deasupra Bucureştiului chiar şi un zepelin. Populaţia era agitată, pe jumătate mulţumită, foarte emoţionată, dar foarte puţini se temeau. Aici n-am auzit nimic, dar am dormit prost, eram prea tulburată.

Deocamdată, veştile sunt bune. Trupele noastre au dus la bun sfârşit manevrele pe care trebuiau să le facă – au ajuns aproape de Dârste. Cât ne plăcea să coborâm pe drumul acela de graniţă – chiar e în mâinile noastre acum?

Nu îndrăznesc să mă bucur.

Am fost în oraş mai toată ziua, să aranjez spitalul şi să mă întâlnesc cu mai mulţi prieteni, Maruka, Cella[90], Sybille şi soţul ei[91], am avut multe de făcut la Cotroceni, fiindcă trebuiau toate rânduite şi puse în siguranţă, pentru orice eventualitate – se poate întâmpla orice, trebuie să fim pregătiţi pentru tot.

Steinbach[92], deşi e *boche*[93], îmi e de un ajutor nepreţuit.

Umblu peste tot cu Ballif. (Nu am cu mine la Buftea nici o doamnă de companie şi sunt aşteptată în oraş zilnic la ora 11.)

Nando şi Carol sunt la Cocioc-Scroviştea.

Carol e agitat, dar se arată calm. Ieri-seară s-a dus să-şi vadă batalionul, care e gata de plecare. Clipe grele pentru el, fiindcă nu poate merge cu ei.

Îi privesc cu emoţie pe tinerii aceştia care pleacă atât de împăcaţi, cu atâta curaj.

M-am întors târziu, foarte obosită. Miss Milne e foarte supărată pe noi fiindcă am plecat de la Cotroceni – refuză să ne accepte motivele, e de părere că România ar fi trebuit să se sacrifice de mult pentru „Marea Cauză“ – soarta Belgiei şi Serbiei i se pare de invidiat, fiindcă o vede de departe.

Nu are nici o simpatie pentru aspiraţiile românilor.

Am primit telegrame mişcătoare din toate colţurile ţării, de la toate mamele, soţiile şi surorile celor *mobilizaţi*, care ne salută pe mine şi pe soţul meu drept conducătorii lor supremi şi aclamă ceasul acesta ca pe

ora măreaţă pe care a aşteptat-o tot poporul. E emoţionant când te gândeşti că vor trebui să plătească preţul cu carne din carnea lor şi sânge din sângele lor.

Buftea

miercuri, 17/30 august 1916

Am fost în oraş, ca de obicei. M-am întâlnit cu toate doamnele de la spital.

Muncim din greu.

Noapte liniştită în Bucureşti.

Veştile sunt în continuare bune – atât de bune încât mă fac să tremur.

Braşovul e cucerit!

Mă întreb câţi au fost ucişi!

Zizi Cantacuzino *se distinge*. Eram sigură că aşa va fi – e curajos, hotărât şi puţin nebun.

Am luat prânzul cu Nando la Scroviştea, ca să discutăm cu generalul rus care comandă trupele ruseşti trimise să ne ajute, dacă va fi nevoie, pe frontul bulgar.

Deocamdată, bulgarii stau la locul lor. Ce pregătesc oare? – sigur pregătesc ceva.

Nu ne-au declarat încă război, dar Turcia a făcut-o!

Generalul rus[94], al cărui nume nu-l cunosc, e foarte amabil, vorbeşte o franceză stricată, dar ne-am înţeles; am stat mult de vorbă cu el.

E de părere că ruşii ar trebui să-i învingă pe bulgari, dar în adâncul sufletului nici unui rus nu-i vine încă să creadă că bulgarii chiar au ridicat armele împotriva lor.

Nu părea foarte sigur de ce forţe dispun. Kaiserul Wilhelm, e sigur, va încerca să ne pedepsească cu toate forţele de care dispune. Rămâne de văzut de cât mai e în stare.

Coandă va fi trimis în Rusia.

Nando e binedispus.

E foarte ciudat să-l văd analizând hărţi şi făcând planuri împotriva taberei la care ţine. Dar simte ca un român – toate celelalte sunt date deoparte.

Telegramele curg întruna – ţara e convinsă că a venit Ziua cea mare – marele Vis Naţional. Se va îndeplini oare? Vom avea parte de fericirea aceasta enormă? Nici nu îndrăznesc să sper – cu atât mai puţin să cred, *ar fi prea frumos*.

Nando primeşte telegrame de la regii aliaţi. (Şi asta trebuie să fie groaznic pentru el, când se gândeşte la cealaltă tabără.)

Nu urăsc pe nimeni, nici măcar pe kaiserul Wilhelm – dar inima şi sufletul îmi sunt alături de inima şi sufletul ţării mele! Când spun că sunt o bună româncă nu sunt doar vorbe goale.

Ballif e admirabil – lucrează cât zece şi îşi păstrează sângele rece, n-am cuvinte pentru cât îl apreciez, am o încredere absolută în el.

Ştie să-şi pună frâu limbii, ştie să muncească, ştie ce înseamnă devotamentul.

Acelaşi lucru îl pot spune şi despre Barbu Ştirbey. Şi alţii sunt devotaţi şi fac tot ce pot, dar pe aceştia doi TREBUIE să îi pun înaintea celorlalţi, căci în vremurile acestea ne-au fost cel mai de încredere sprijin.

Seara am ieşit călare. Miss Milne e şocată că încă se poate face tot ce făceam în vremuri normale! Vremea e neobişnuit de caldă şi drumurile sunt ascunse într-un praf îngrozitor. Aerul e plin de praf – nu bate nici un pic de vânt, aşa că atunci când îl ridică vreo maşină rămâne în aer ca un nor aproape de pământ.

La apus, dă naştere unor imagini minunate, mai ales când vezi trupele peste tot şi cirezile mari de vite – dar îţi intră în plămâni, te orbeşte şi îţi irită gâtul. Rareori am văzut atâta praf sau o asemenea căldură!

Buftea

joi, 18/31 august 1916

Veştile sunt în continuare bune.

Încă nu suntem siguri ce fac bulgarii.

Pierderile, deocamdată, nu sunt foarte mari, trupele noastre avansează; sunt zile de cea mai mare însemnătate, nu trebuie să înainteze prea mult.

Mă întreb ce crede biata mea mamă, trebuie să fie foarte îngrijorată. Oare care sunt simpatiile ei adevărate?

Am mers în oraş cu treburi, m-am întors ca să prânzesc târziu.

Am amenajat aici un colţişor destul de confortabil – mă întreb cât voi rămâne. Sunt pregătită pentru totul şi orice.

Am să mai ies o dată călare, cu fetele Ştirbey.

Căldura neobişnuită continuă.

(SEARA)

A venit la cină Carol, cu veşti bune, dar nu îndrăznesc să mă bucur. Nu am informaţii directe despre locul unde au fost duşi primii răniţi. Spitalul meu e tot mai bine organizat. Dr. Romalo[95] se ocupă de el cu tot sufletul. Mă bucur să-l văd muncind cu atâta dăruire.

Salonul cel mare e acum un excelent salon de spital.

Veşti bune despre automobilele-ambulanţă pe care le pregătesc împreună cu Jean Chrissoveloni, sperăm că nu vor mai întârzia prea mult.

Telegramă de la lordul Lonsdale către Nando: îi oferă cinci ambulanţe motorizate, excelentă veste!

M-am întâlnit cu Lady Barclay[96], a fost amabilă, nu foarte agitată. O

entuziasmează mult România, Brătianu, intrarea noastră în război „la momentul potrivit“.

Căldură insuportabilă!

Buftea

joi, 19 august/1 septembrie 1916

M-am trezit pe ploaie, ce bucurie! Pământul era pârjolit, praful – îngrozitor, dar ar fi bine să nu plouă prea mult, dacă ne gândim la soldaţii noştri dragi. Totuşi, cel puţin azi se poate respira.

SEARA

Ploaia n-a durat mult, doar a udat florile şi a spălat praful de pe frunze. Am fost în oraş, ca de obicei. Munca merge încet, dar bine.

În fiecare zi vor să vină la spitalul meu tot mai multe doamne, au cerut să ajute şi soţiile diplomaţilor, iar eu am acceptat. Am luat prânzul la Cotroceni cu Nando. Veştile militare sunt mulţumitoare, dar trebuie să fim pregătiţi pentru evenimente importante în curând. Forţele mai numeroase ale inamicului trebuie să fie comasate nu departe. Trupele noastre nu vor mai avansa deocamdată. Braşovul şi Sibiul sunt ale noastre, acum trebuie să aşteptăm desfăşurarea situaţiei.

E de aşteptat ca bulgarii să se pronunţe în curând. De ce forţe dispun? aceasta e întrebarea esenţială. Se spune că au o artilerie mai puternică decât a noastră! Iar în ziua de azi artileria pare să joace rolul principal în război!

Nu-mi pot îngădui să mă îngrijorez sau să fiu prea încrezătoare. Pur şi simplu nu ştiu ce-mi spune instinctul – de obicei e foarte puternic. În adâncul inimii rămân optimistă. Cred în lucrurile pe care mi le doresc din toată inima.

Am întrunit comitetul pentru ambulanţele mele – Constantinescu Porcu[97], ministrul Angelescu[98], Brâncoveanu[99], Mişu Cantacuzino, Barbu Ştirbey, Henri Catargi[100], Jean Chrissoveloni şi Carol.

Eu am dat 50.000 de franci. Carol 50.000. Mişu 20.000, Brâncoveanu 20.000, Jean Chrissoveloni 500.000! Frumoasă sumă într-o singură zi! Ambulanţele (automobile şi săli de operaţie mobile) le-a comandat deja Jean Chrisso., care e, în fond, iniţiatorul întregului proiect.

Am primit o telegramă de la Edinburgh, oraşul doreşte să-mi ofere câteva ambulanţe; mă simt mişcată, îşi amintesc numele meu de când eram mică: Marie, prinţesă de Edinburgh. Mi-a făcut mare plăcere.

Vremea n-a mai fost chiar atât de fierbinte, am ieşit călare la ora şase.

Domnul să apere ţărişoara mea scumpă şi fie ca luptele care ne aşteaptă să nu fie peste puterile noastre!

Buftea

sâmbătă, 20 august/2 septembrie 1916

Când m-am trezit, vremea se mai răcorise, deci nu mai e atât de obositoare. Veştile sunt în continuare mulţumitoare.

Am ieşit în oraş ca de obicei, m-a copleşit mulţimea de oameni, toţi voiau să le dau ordine, toţi trebuiau ascultaţi. Unii activi şi răbdători, alţii resemnaţi şi sentimentali, unii veseli şi amuzanţi, alţii nu se gândesc decât la meschinăria lor, la demnităţile şi dezamăgirile proprii.

L-am primit pe Robert de Flers[101], care vrea să-mi publice schiţele româneşti în *Le Figaro* imediat ce le termină de tradus Uhrinovski. Lady Barclay vrea să le publice în Anglia pentru Crucea Roşie. Toată lumea e entuziastă şi dispusă să facă ceva, să ajute, să se facă de folos, să ne onoreze ţărişoara cea curajoasă.

Se aude că bulgarii atacă Turtucaia cu 30.000 de oameni – încă n-am aflat rezultatele.

Peste Constanţa au zburat avioane care au ucis locuitori nevinovaţi, după cum pare să fie obiceiul brav după care îşi duc ei războaiele.

Din toate părţile şi din toate ţările primim telegrame pline de entuziasm, felicitări, ode de laudă. Nijni Novgorod vrea să-i trimită lui Nando *o sabie de onoare*, el nu părea dispus s-o accepte.

Am luat prânzul cu el la Scroviştea, nu era într-o dispoziţie tocmai *trandafirie* azi, griji mărunte şi stupide, care n-au nimic de-a face cu războiul.

De peste tot pleacă trupe pe front – soldaţii urcă în trenuri veseli, cântă, cu chipiele, raniţele, caii şi tunurile împodobite cu flori.

M-am întors mai devreme şi le-am citit copiilor. Spre seară am făcut o scurtă plimbare pe jos şi am cules o frumuseţe de ochiul-boului pitice, pe care vrem să le oferim soldaţilor mâine.

Aşteptăm să treacă prin gara Buftea, înainte de ora 8, Regimentul 10 Artilerie.

Azi Barbu îi e aghiotant lui Nando.

Slavă Domnului că e mult mai răcoare, se poate respira.

Miss Milne e de părere că e frig!

A prânzit cu noi Georgescu (generalul); el va fi trimis în Anglia, Coandă în Rusia, Perticari în Italia şi altcineva, încă nu ştiu cine, în Franţa.

Tot mai multe doamne vor să vină la spitalul meu, dar acum trebuie să închid lista, nu pot primi tot oraşul.

Le am deja pe:

Maruka, Cella, doamna Dissescu, Haret, Canano, Antonescu, Mimi Racotă, Miss Bellin, Miss Ordiscal, două doamne franţuzoaice, Lady Barclay, doamna Catargi şi una sau două doamne pe care le cunosc mai puţin, dar care s-au oferit voluntare – le uitasem pe Julie Ghika[102], poate şi Lala mea cea grasă şi două-trei doamne de la legaţia rusă –

prinţesa Gagarin, doamna Tatarinov etc.…

Par foarte multe, dar lucrurile vor fi în aşa fel orânduite încât să aibă fiecare orele lor. Cu ajutorul Domnului, vom munci cât de bine vom putea. Nu pot decât să mă rog ca ţara noastră să nu fie invadată.

Nu am mai auzit nimic de la mama, mă gândeam că aş putea primi o telegramă de la ea de vreme ce e la Zürich, mă întreb de ce nu-mi trimite nimic. Oare e îngrijorată tare?

Biata Passerchen trebuie să fie disperată. Alaltăieri a FOST ziua de naştere a Sandrei şi nu i-am putut trimite nici o telegramă!

Buftea

duminică, 21 august/3 septembrie 1916

M-am trezit devreme, am cules o mulţime de flori ca să merg la gară şi să văd trenurile cum trec încărcate de soldaţi. N-au venit devreme, cum se anunţase, aşa că m-am întors acasă să iau micul dejun, apoi am plecat în oraş cu Ballif, m-am ocupat de spital. Am avut o întâlnire a societăţii „Mama Răniţilor“, care a devenit un fel de mână dreaptă pentru „Familia Luptătorilor“. Bineînţeles, doamnele au vorbit tot timpul, printre ele câteva foarte gălăgioase, Sabina Cantacuzino[103], Didina Cantacuzino[104], doamna Pherekyde[105] etc.… Tare obositoare întâlnirile acestea caritabile la care toată lumea vorbeşte în acelaşi timp.

Am ajuns, totuşi, la rezultate destul de mulţumitoare.

Bătrâna doamnă Nabab mi-a oferit 80.000 de franci pentru ambulanţe. O mare bucurie.

Am luat prânzul la Palat cu Symki[106], Cinculaki şi Ballif. Cinculaki e tristă, au dispărut toate lucrurile ei dragi: onorurile, ceremoniile, hainele elegante, eticheta, importanţa la curte. Eu dau fuga de colo-colo îmbrăcată cum se nimereşte, de obicei cu Ballif şi neînsoţită de nici o doamnă, cu totul nepăsătoare faţă de reguli şi aparenţe. Celelalte doamne ale mele sunt întru totul mulţumite de starea aceasta a lucrurilor, fiindcă au destule de făcut şi sunt gata să-şi ofere ajutorul sub orice formă, dar Taţulina[107], îmi dau bine seama, plânge după demnitatea de pe vremuri!

M-am întors acasă cu maşina, însoţită de Ballif, tocmai la timp ca să prind unul din trenurile militare. I-am acoperit pe soldaţi cu flori, le-am umplut mâinile cu tutun, în timp ce Ştirbey-ii le dădeau să bea lapte. Făcuseră pregătiri foarte practice în toată gara. Aşa ne-am petrecut aproape toată după-amiaza, iar munca le-a încântat pe fetele noastre.

M-am întâlnit cu Eliza Brătianu[108], am stat mult de vorbă, l-am văzut pe ministrul Constantinescu Porcu, care mi-a obţinut mai mulţi bani pentru ambulanţe.

Nu l-am văzut mai deloc pe Barbu, care îi e acum aghiotant lui

Nando.

Veştile de pe front sunt puţine, aşa că l-am trimis pe Ballif la Cartierul General să afle mai multe.

Se desfăşoară o luptă îndârjită la Turtucaia, iar trupele noastre ţin piept admirabil unor forţe cu mult mai mari. Bulgarii atacă tocmai unde suntem mai slabi. Soldaţilor noştri li s-a spus să reziste până la ultimul om – ruşii vor ataca în altă parte ca să le uşureze sarcina. Sărmanii noştri soldaţi au rezistat deja la patru atacuri. Dea Domnul să fi reuşit să reziste şi noaptea trecută. Zborurile de recunoaştere par să arate că bulgarii nu au comasat aici trupe proaspete.

Hidroavioanele au făcut ravagii la Constanţa şi au lăsat în urmă mulţi morţi, printre care şi nişte bieţi copii, unii din ei, sărăcuţii, cercetaşi.

Noaptea trecută a fost şi aici alarmă aeriană, s-au stins toate luminile, iar servitoarele s-au adunat ca un cârd de gâşte speriate. Mi se pare tare supărător să umbli de colo-colo prin beznă, să te împiedici de câini şi să te loveşti de colţurile mobilei.

Au fost însă clipe grele pentru bietul Ballif, care se simte răspunzător pentru viaţa membrilor familiei regale.

În continuare nu am veşti de la mama, m-aş simţi tare uşurată dacă aş primi o telegramă – sigur îşi face griji pentru noi, dar probabil e şi furioasă!

Falkenheyn[109] a fost *abgesetzt*[110], iar în locul lui a fost pus Hindenburg[111]. De ce oare?

Buftea

luni, 22 august/4 septembrie 1916

Primele veşti primite azi-dimineaţă de Barbu spun că Turtucaia nu a cedat şi că se speră ca trupele noastre să reziste, fiindcă au primit întăriri.

Se pare că au trebuit să ţină piept la douăzeci şi cinci de atacuri. Situaţia de acolo e încă nesigură – ajutorul aşteptat nu a putut sosi pe cât de repede se spera. Sărmanii, prin ce trebuie să fi trecut! Se spune că trupurile inamicilor s-au strâns în faţa sârmei ghimpate în grămezi atât de mari încât trupele noastre nu mai văd să tragă! Mă întreb ce pierderi am suferit, se spune că mult mai puţine în comparaţie, dar ce înseamnă asta, mai precis? Cât mi-aş dori să fiu acolo! să am grijă de răniţi cum pot, să împart cu ei primejdia şi teama.

Am mers în oraş ca de obicei – cheta noastră pentru ambulanţe merge minunat.

Barbu mi-a dat 10.000.

Doamna H. Catargi 5.000.

Bancherul Elias[112] 20.000 – şi pe lângă el alte câteva bănci, aşa că acum avem peste un milion – am primit şi sume mai mici. Lisabetta

mi-a dat 1.000.

Am luat prânzul cu Carol şi Nando la Cotroceni, au venit foarte târziu – şi nu au adus veşti noi, doar detalii mărunte.

Am discutat despre decoraţii. Vor fi două, una pentru soldaţi, care se va numi Mahai Viteas [*sic*], o cruce smălţuită cu bleumarin pe o panglică bleumarin, iar cealaltă care va purta crucea mea, cu smalţ negru şi o Cruce Roşie mică în mijloc, iar pe spate cu monograma mea.

Azi am aşteptat mult; în cele din urmă am mers la 6 la gară să văd soldaţii cum trec şi să le dau flori, ţigări, dulciuri. Au fost atât de mulţi, că nu ne-a mai rămas nimic!

Nadeja[113] şi-a sucit glezna. *Trăim ca vecine* foarte plăcut.

M-am culcat foarte devreme. Doctorul din oraş a venit să-mi maseze picioarele, care întotdeauna au nevoie de aşa ceva, doar că nu am timp. Aici am doctorul la dispoziţie în orice clipă. În continuare nici o ştire de la mama.

Buftea

marţi, 23 august/5 septembrie 1916

Azi-dimineaţă, primele veşti, anunţate de Girot prin uşă (îl trimisese Ballif): în timpul nopţii, un zepelin a făcut pagube în Bucureşti şi Ploieşti.

Se pare că a căzut o bombă pe una din căsuţele din spatele Palatului – casa Wachmann!

Şi când te gândeşti că ştirile acestea mi le aduce tocmai Girot, servitorul meu german care refuză să mă părăsească! Ce va fi fiind în inima lui! Oare e mândru de patria lui mamă?

Vreme frumoasă, dar mai puţin călduroasă, numai că tot nu plouă!

SEARA

Veşti proaste azi, Turtucaia este în mare primejdie – s-au făcut greşeli, trupele bulgare erau mult mai numeroase decât estimase comandamentul nostru, trupele noastre dau înapoi în faţa forţelor superioare. Se spune chiar că sunt demoralizaţi, că unii nu s-ar fi ridicat la înălţimea momentului – lucruri urâte! Pe la prânz am primit veşti proaste, pe la ora cinci şi mai proaste, iar acum, la nouă, erau din nou unele speranţe – trăim de la o clipă la alta schimbări teribile. Ballif rămâne liniştit în faţa furtunii, el niciodată nu e nici prea optimist, nici prea pesimist. În clipele fericite nu se bucură cu adevărat, în clipele grele nu disperă – rămâne la *juste milieu*.

M-am întâlnit cu Brătianu[114], care, dimpotrivă, era foarte supărat! Am încercat să-l mai îmbărbătez.

Nando ne-a făcut o vizită-surpriză, e prima oară când vine să ne vadă de când ne-am mutat la Buftea. Tocmai mă întorceam dintr-o plimbare târzie călare, un galop nebun cu Grui, împreună cu fetele.

Grui era atât de plin de viaţă, încât m-a înveselit şi pe mine.

Am ieşit doar puţin în oraş azi-dimineaţă, am cumpărat o mulţime de dulciuri pentru soldaţi, am vorbit cu doamnele mele, am trecut pe la groapa enormă lăsată de bomba aruncată din zepelin în grădina Palatului – era cât pe-aici să cadă pe casa Wachmann, dar e îngrozitor de aproape de Palat. M-am întors la prânz, pe care l-am luat într-o stare foarte proastă, din cauza veştilor îngrijorătoare.

Am mers la gară să întâmpin unul din trenurile militare – mare entuziasm.

Mâinile mi se golesc cât ai clipi de flori, dulciuri şi ţigări. Toţi îmi înalţă urale asurzitoare şi mulţi mă strigă deja Imperatiasa Maria, Imperatiasa tutulor românilor [*sic*]. Mi se face teamă când îi aud atât de convinşi.[115]

Azi Barbu îi e din nou aghiotant lui Nando, mă bucur că a fost alături de el într-o zi cu veşti proaste, fiindcă e un prieten bun.

Slavă Domnului că ultimele ştiri au fost ceva mai bune. Dumnezeu să-i ajute pe soldaţii noştri dragi în noaptea aceasta! Sper ca zepelinele să nu apară prea des!

Lună luminoasă, nici o picătură de ploaie.

În continuare nici un semn de la mama.

Buftea

miercuri, 24 august/6 septembrie 1916

Zi cumplită, cu veşti rele, tot mai rele cu fiecare ceas, până când, în cele din urmă, am aflat că Turtucaia a căzut. Mai toată ziua am fost în Bucureşti. Am fost copleşită de nelinişti – dar trebuie să fim curajoşi şi să nu ne lăsăm doborâţi atât de uşor.

Nu-mi pot înăbuşi un sentiment de încredere, chiar şi în cele mai grele clipe.

Am avut-o pe Maruka invitată la prânz, e o Maruka foarte schimbată, care a lăsat deoparte toate frivolităţile.

După prânz a venit Barbu, cu vestea căderii Turtucaiei. Încă nu-mi pot da seama care vor fi urmările. Unii le văd foarte sumbre, dar eu nu pot dispera atât de repede.

Am pierdut mult timp stând şi aşteptând veşti, m-am întors târziu la Buftea, m-am sfătuit cu Barbu şi Ballif. L-am trimis pe Ballif la Cartierul General să afle ce e nou – nu mă puteam culca atât de *neliniştită*, trebuie să aud ce se întâmplă.

MAI TÂRZIU

Într-adevăr, veştile erau proaste, dar nu atât de proaste pe cât erau unele zvonuri – vin zile grele şi trebuie să le ţinem piept cu tot curajul şi să nu ne lăsăm doborâţi.

Tot nu mă descurajez, se înalţă în mine ceva mai puternic decât toate, o încredere de nezdruncinat că lucrurile TREBUIE să se îndrepte!

Buftea

joi, 25 august/7 septembrie 1916

Noapte liniştită, fără alarme de zepeline, am dormit bine, dar m-am trezit cu întrebarea cea mare şi grea: ce va aduce ziua de azi?…

Nu ne-a adus veşti prea clare – Aslan[116] a fost *abgesetzt* şi Averescu[117] a fost numit general al trupelor din sud şi însărcinat cu apărarea Bucureştiului.

Mi se spune un lucru cumplit, dea Domnul să nu fie adevărat: că bulgarii i-au ucis pe toţi românii luaţi prizonieri la Turtucaia! Se spune că i-au mitraliat. Dacă e adevărat, e de-a dreptul monstruos! Dar poate nu e adevărat, se spun atâtea lucruri de spaimă (dar, vai, din partea bulgarilor putem crede aproape orice, cruzimea lor e binecunoscută).[118]

Am avut o zi obositoare, am făcut kilometri întregi mergând de colo-colo prin spital cu flori şi tutun. Cei mai mulţi aveau răni uşoare, dar erau atât de mulţi! cei mai mulţi bărbaţi mai în vârstă – mă tem că cei mai tineri, soldaţii mai buni, nu s-au mai întors…

Nu am aflat detalii clare despre pierderi.

M-am întors la Buftea pe la şase, am plecat să-l văd pe Nando la Scroviştea, nu l-am găsit, iar când am ajuns înapoi, pe întuneric, l-am găsit aici – a rămas la cină. Aud că vor să mi-l ia pe Ballif, fiindcă e nevoie de el la Cartierul General, unde nu mă îndoiesc că ar fi de folos, dar pentru mine ar fi o pierdere teribilă, cu care nu mă pot resemna prea uşor.

Dar dacă trebuie să fac sacrificiul acesta îl voi face, fireşte. Nu-mi va fi uşor să mă descurc fără el, se ocupă de toate – şi apoi, am toată încrederea în el, în toate privinţele, ceea ce e lucru mare, cu atât mai mult acum, în vremuri atât de grele. E atât de liniştit, nu-şi pierde capul niciodată, are timp de toate şi o răbdare nesfârşită, e scump la vorbă, nu e dedat la spirite sau intrigi. Oferă totul şi nu cere nimic în schimb, cu excepţia aprecierii mute a muncii lui.

E încăpăţânat şi nu întotdeauna agreabil – dacă eşti în aceeaşi încăpere cu el, nu simţi nevoia să faci conversaţie plăcută sau să stai la discuţii uşoare, nu l-aş putea numi tovarăş, dar e ca o stâncă pe care te poţi bizui întotdeauna. Un reazem impersonal care te sprijină mereu. Nu-mi discută ordinele, dar nu uită nici unul, nici măcar pe cele mai mărunte. Nu recunoaşte alt stăpân în afară de mine – îmi place senzaţia aceasta de devotament câinesc, care nu cere nimic, absolut nimic în schimb şi care nu acceptă nici mulţumiri, nici bani.

Buftea

vineri, 26 august/8 septembrie 1916

Zi grea, fără ştiri sigure, cu zvonuri multe – o mulţime de poveşti groaznice despre bieţii noştri soldaţi de la Turtucaia. Greu de aflat

cum stau lucrurile acolo într-adevăr.

N-am aflat ce pierderi am suferit, cine a murit – într-un fel, a fost un dezastru.

Se spune că toţi grănicerii noştri, apărători vajnici ai Sinaiei, au fost ucişi, se spune că au luptat vitejeşte. Nu pot îndura gândul la toate feţele zâmbitoare ale celor pe care i-am avut de atâtea ori oaspeţi la masă! Să fie oare toţi morţi, cu adevărat? Toţi prietenii Ilenei?

Am vizitat şi alte spitale; Dames Orthodoxes[119], condus de Didina Cantacuzino, vorbăreaţă ca întotdeauna, de un patriotism zgomotos. Prea multe doamne se ţin după mine şi îmi îngreunează vizitele. Apoi Policlinica, cu Marie Nicole Darvari[120] în frunte. Doamnele muncesc din toată inima, dar e mare lipsă de doctori.

După-amiază mi-am lăsat fetele să viziteze câteva spitale în numele meu.

A plouat în sfârşit, s-a mai potolit praful, ceea ce e o mare uşurare.

M-am întors târziu. Am luat prânzul cu Nando la Cotroceni. Deocamdată n-a mai adus vorba de ideea de a mi-l lua pe Ballif. Una peste alta, o zi deprimantă.

Situaţia din Bulgaria nu arată prea promiţător.

……

Tocmai au stins toate luminile, fiindcă avioanele noastre au anunţat zepeline.

Buftea

sâmbătă, 27 august/9 septembrie 1916

Nici o veste deosebită. Bulgarii, românii şi ruşii îşi concentrează trupele – care vor fi urmările?

Nu se vorbeşte decât despre Turtucaia, e insuportabil. A fost o nenorocire în toate privinţele, o greşeală cumplită, dezastruoasă – cred că celor răspunzători nu le e deloc bine. Nu reuşesc să aflu cât de mari au fost pierderile – cine a fost ucis şi cum! Mi se clatină mintea când încerc să văd mai limpede, poate e mai bine să nu vezi prea limpede – unele lucruri inima nu le-ar putea îndura.

Dimineaţa mi-am petrecut-o în spitalul Filantropia, unde am vizitat 400 de răniţi; numărul lor e enorm, dar cei mai mulţi au răni uşoare. Am văzut, totuşi, câteva cazuri foarte grave azi-dimineaţă. Unul a fost cel mai mişcător, l-am găsit plângând, tocmai îşi venea în fire după ce fusese adormit cu cloroform, l-am mângâiat pe cap şi, apucându-mi mâna, şi-a apăsat faţa de ea şi a izbucnit într-un potop de lacrimi. Era foarte tânăr.

Altul era pe moarte, ochii îi erau larg deschişi, mai-mai să-i iasă din cap, faţa îi era schimonosită, emaciată, şi purta o expresie de teamă agonizantă – lângă astfel de paturi simţi nevoia să întârzii pentru a le da toată alinarea, până în ultima clipă.

Am luat prânzul cu Muka[121]. Era acolo şi Jean Chrissoveloni, e foarte activ, a strâns mulţi bani pentru ambulanţele mele, încearcă să pună pe picioare o şcoală de şoferi, fiindcă e mare nevoie de aşa ceva.

După prânz m-am întors acasă, iar spre seară am ieşit călare, îmi face bine să galopez – *mă linişteşte*.

L-am trimis pe Ballif la Cartierul General după ştiri noi. Par să lucreze mai cu sârg, dar chestiunea bulgară e o problemă arzătoare, oamenii noştri au făcut acolo greşeli crunte, care ne-au pricinuit pierderi dureroase – pierderi la care nici nu pot să mă gândesc, fiindcă au fost în zadar, ar fi putut fi evitate.

Ballif nu-mi îngăduie să mă îngrijorez, spune că SIGUR îi vom învinge pe bulgari. Nu mă TEM, dar îmi fac griji, nu mă pot abţine, fiindcă e adevărat că pe frontul bulgar ai noştri nu au făcut alegeri prudente şi nici inteligente. Toate speranţele, dorinţele, ambiţiile lor sunt în Transilvania, aşa că au neglijat partea bulgară, deşi Nando, eu şi alţi câţiva, printre care şi Ballif, ne-am îngrijorat de la început în privinţa bulgarilor. Bulgarii ne urăsc, au de stins o ranchiună veche, o jignire, o umilire. Sunt învăţaţi cu războiul, îi conduc germanii, au artilerie mai grea decât a noastră, Sarrail nu pare să-i deranjeze prea mult, în Grecia nu se poate avea încredere.

De partea Galiţiei, ruşii se ţin de cuvânt. Avansează, continuă ofensiva.

Toate sunt cum nu se poate mai înălţătoare şi cum nu se poate mai interesante, dar toţi jucăm marele joc, totul pentru tot – cum aş putea să nu-mi fac griji?

În adâncul inimii simt o convingere de neînfrânt că toate vor fi bine, dar când mi s-a spus că nu fac decât să mă încred în norocul meu am răspuns: „Da! dar întotdeauna mă duc să-l întâmpin la jumătatea drumului!“ Trebuie să avem încredere în steaua noastră, dar nu trebuie să stăm locului şi s-o privim cum vine către noi, trebuie să avem mereu mâinile întinse ca s-o prindem şi nu trebuie să adormim şi să-i lăsăm pe alţii să pună mâna pe ea în locul nostru! Nădăjduiesc că România nu-şi va lăsa norocul pe mâna bulgarilor; ar fi de-a dreptul cumplit!

La cină ne-a venit în vizită Carol şi a înveselit dintr-odată masa – *apar momente de destindere*, nici nu ştii din ce se nasc – poate că inima omenească ştie instinctiv cum să se apare de poverile prea mari şi prea îndelungate.

Barbu a fost aghiotant pe lângă Nando azi. Acum e în serviciul lui din două în două zile.

A plouat puţin, foarte puţin, dar în sfârşit am mai scăpat de praf, iar temperatura e foarte plăcută.

Buftea

duminică, 28 august/10 septembrie 1916

Azi se împlinesc două săptămâni! Dar parcă a trecut mult mai mult – traiul ni s-a schimbat într-atâta, ne formăm o altă idee despre viaţă! Lucrurile odinioară importante devin triviale – nimeni nu mai e egoist, toţi îşi unesc forţele ca să ajute şi să dăruiască, să reziste şi să nu se plângă.

Observ schimbări cum nu se poate mai interesante la doamnele din cercul meu de prieteni. Maruka îşi uită toanele şi ironiile, Nadeja îşi uită durerile de cap, chiar şi cele mai răsfăţate vin să lucreze.

Fireşte, se mai văd şi acte mărunte de egoism la unii, dar în general efectul moral e foarte bun.

De la început am fost convinsă că aşa va fi!

Azi a trebuit să mă odihnesc – am jurat că, dacă se va putea, mă voi odihni două zile pe lună, ca să-mi păstrez forţele şi să nu-mi distrug sănătatea, cel mai bun ajutor al meu. Aşa că dimineaţă am mai stat în pat în loc să merg în oraş. Am trimis-o pe Mignon în numele meu la câteva spitale, cu flori şi tutun.

Ballif s-a dus la Cartierul General după veşti şi n-a adus nimic nou, operaţiunile militare, atât ale aliaţilor, cât şi ale inamicului, sunt deocamdată oprite. Pe frontul transilvănean, trupele noastre înaintează uşor. Sper doar să nu meargă prea departe, succesul ţi se urcă repede la cap şi în orice zi s-ar putea ciocni cu forţe superioare, deşi trupele germane trimise împotriva noastră par ocupate de înaintarea Rusiei în Galiţia – dea Domnul să rămână acolo până terminăm noi cu bulgarii.

Dacă ar face Sarrail ceva folositor, măcar; un atac dintr-acolo, un atac adevărat, puternic, ne-ar fi de mare folos împotriva bulgarilor. Grecia pare în fierbere. Ce va fi oare constrânsă să facă până la urmă? Nu are deloc o poziţie de invidiat.

Azi am lenevit de parcă n-am trăi vremuri de război, dar uneori trebuie să-mi las trupul să se odihnească.

La 6 m-am dus să le împart ţigări şi dulciuri soldaţilor din compania care ne asigură paza aici. Au părut să se bucure foarte mult.

Nando şi Carol au venit să ia prânzul cu noi. La cină nu m-am dus jos. Mircea mi-a stat în poală în pat şi m-a privit solemn cum mănânc, punând încet întrebări în română.

E un sufleţel tare amuzant, de obicei foarte zvăpăiat.

Vremea a fost plăcută, în continuare nici o ştire de la mama.

Buftea

luni, 29 august/11 septembrie 1916

Vremea s-a răcorit dintr-odată. Mă odihnesc şi azi, ca să fiu în stare să fac tot ce va fi nevoie luna viitoare.

Am prânzit cu Nando la Scroviştea. Acolo l-am întâlnit pe prinţul Urusov, care conduce ramura din sudul Rusiei a Crucii Roşii, venit să

vadă situaţia Crucii Roşii române în Dobrogea. Un domn în vârstă, plăcut şi cu purtări alese, gras şi urât, dar un *grand seigneur*. Avea cu el un tânăr pe nume Sumarokov, văr cu Sumarokovii pe care-i cunoaştem noi. Bătrânul prinţ a promis să ajute C.R. română la nevoie. Spune că ne poate da chiar şi surori de caritate, fiindcă ei au foarte multe.

La nord totul merge bine. În curând vor reîncepe luptele în Dobrogea. Tare-aş vrea să nu mă mai simt atât de îngrijorată în privinţa frontului de acolo. Cei de la Cartierul General par încrezători – dar şi înainte au fost încrezători, şi au făcut greşeli groaznice. Şi Silistra e în mâinile bulgarilor, am evacuat-o.

Mă rog la Dumnezeu ca oamenii noştri să fi învăţat ceva din Turtucaia şi să fie cu băgare de seamă acum!

Miza e enormă! Uneori mă întreb cum am îndrăznit să intrăm în joc – dar e ADEVĂRAT că astfel de evenimente zguduie ţara din amorţire şi îi fac chiar şi pe cei mai egoişti să dăruiască.

Barbu a adus veşti de la Fasciotti[122] (ministrul italian) că Grecia a întrebat Parisul şi Londra în ce termeni ar putea intra în război. De la Paris şi Londra i s-a răspuns că se vor refuza orice tratative cu Grecia dacă nu li se alătură imediat.

Dacă tot vorbesc despre asta, azi trebuiau să plece de la Salonic două avioane române care urmau să bombardeze Sofia. Nu s-a mai auzit nimic de ele, mă întreb ce s-a întâmplat. Au decolat? Au păţit ceva pe drum? Urmau să le piloteze doi ofiţeri francezi. Îmi dă o senzaţie stranie, dar îmi aduce şi uşurare faptul că suntem în sfârşit prieteni făţiş cu anumite popoare, după ce am rămas neutri atâta timp, fără a îndrăzni să dăm dovadă de vreo preferinţă pentru una sau alta din tabere. A fost o situaţie mai sigură, dar mai demoralizantă.

Mercedesul meu cel nou a început să meargă foarte bine. Bietul Franz, şoferul meu tirolez, e ţinut cu treburi la Cotroceni. Mai am unul, cu numele foarte românesc Karl Roth – are părul roşcat, numele roşcat, faţa roşie,[123] dar e român naturalizat şi, din câte se vede, un şofer excelent.

Ce ne vor aduce zilele următoare? Un lucru e sigur: vărsare de sânge. Măcar dacă jertfa de vieţi ne-ar duce la izbândă, şi nu la dezastru!

Buftea

marţi, 30 august/12 septembrie 1916

Zi obositoare. Am plecat în oraş devreme să văd de spital. Merge bine, dar mult mai încet decât aş fi vrut eu. Am mers în vizită la sanatoriul Gerota. Am rămas foarte mulţumită de cum e gospodărit. Invalizii păreau să se simtă confortabil şi erau curaţi. Erau mulţi ofiţeri acolo. Am luat prânzul la Cotroceni cu Nando, după o întrunire

a comitetului meu pentru ambulanţe, care a părut să meargă destul de bine. Banii adunaţi s-au înmulţit de minune. Chiar şi regimentul meu drag (4 Roşiori) mi-a trimis bani. Mă simt mişcată.

După prânz am umblat de colo-colo aproape trei ore prin spitalul militar. Mulţi răniţi care păreau să se simtă destul de bine, doar câţiva erau grav răniţi. Unul se stingea după ce primise un glonţ în şira spinării – avea dureri îngrozitoare, dar, din fericire, îşi pierduse aproape complet cunoştinţa.

Toţi mă salută cu o bucurie emoţionantă, de aceea cred că vizitele mele nu sunt inutile. Le aduc flori, dulciuri şi ţigări.

Cu cei grav răniţi stau ceva mai mult. Nu se plâng mai deloc. Un lucru mă zguduie mai mult decât aş putea spune şi îmi aduce lacrimi în ochi: când îi întreb dacă suferă, îmi spun „Da, sufăr, dar nu contează – fie să ajungi Domnia Ta împărăteasa tuturor românilor“, acesta e refrenul etern, fiecare viaţă măruntă şi umilă e gata să-şi dea şi ultima picătură de sânge, numai să ajung eu „Împărăteasa tuturor românilor“. Sunt atâtea visuri nebuneşti pe lume – cred că tocmai cele nebuneşti împing omenirea la fapte măreţe. Domnul să le binecuvânteze strădania şi suferinţa şi fie să nu fie în zadar! Vederea lor te umple de umilinţă. De ce trebuie să se lase ei ucişi ca să-i cârmuiesc eu pe cei mulţi, într-o zi pe care oamenii aceştia simpli, probabil, nu vor trăi s-o vadă? De ce? Unul, groaznic rănit de un glonţ dum-dum, era întins pe burtă, fiindcă nu putea sta în nici o altă poziţie. A întors capul să se uite la mine – era foarte tânăr. „Rău m-au lovit, Mama Regina“, mi-a spus, „rău m-a lovit duşmanul!“ Cu lacrimi în ochi, m-am aplecat peste el ca să-l întreb dacă-l doare. „Mă doare, Mama Regina“ – iar apoi refrenul etern: „dar să trăieşti Domnia Ta şi să ajungi împărăteasa tuturor românilor.“ N-am putut îndura asemenea vorbe, pe următorul om asupra căruia m-am aplecat l-am văzut ca prin ceaţă din cauza lacrimilor. E ciudată povara atâtor priviri – nu ştiam cât de grea poate fi. Atâţia ochi, unii după alţii, şi toţi mă privesc pe mine. Unii cu iubire, unii cu uimire, unii cu nepăsare, unii cu bucurie, unii cu durere mută, unii de parcă m-ar chema în ajutor, dar cei mai mulţi resemnaţi… Zilele acestea m-am aplecat peste atâtea paturi şi am privit în atâţia ochi – şi toţi mă urmăresc la fiecare mişcare, de cum mă întorc îi simt asupra mea, sute şi sute…

M-am întors la Palat să mă întâlnesc cu doamnele de la spitalul meu, pe care le-am chemat la o întrunire. Am prea multe doamne în comitet.

M-am întors cu maşina la Buftea să iau ceaiul, mai târziu decât de obicei, apoi am plecat la Ciocăneşti să-i jefuiesc grădina Didinei Cantacuzino pentru răniţii mei.

Seară minunată, soarele apunea pe o parte, luna răsărea pe partea

cealaltă, mare, rotundă şi magnifică. M-am întors pe întuneric cu multe flori; luna ne lumina calea cu o strălucire care mai că te speria.

Mă tot întrebam câte chipuri moarte privesc acum aceeaşi lună şi, mai rău, câţi răniţi nu fuseseră adunaţi de pe câmp!

Ballif s-a dus la Cartierul General după veşti.

Par destul de mulţumitoare.

Ce ne vor aduce zilele următoare?

Buftea

miercuri, 31 august/13 septembrie 1916

Am mai vizitat câteva spitale. Automobil-Clubul e foarte elegant, foarte bine aranjat şi întreţinut de cele mai alese feţe. Îl conduce Annie Zănescu, e o persoană remarcabilă, rezonabilă, plină de energie. Când se întoarce Martha Bibescu îl va conduce ea.

Apoi am mers la sanatoriul Heraclide, format din câteva case mici şi frumoase dăruite înaintea războiului de o doamnă în vârstă şi bogată ca să se facă în ele un sanatoriu pentru ofiţeri. Încăperi frumoase, curate, confortabile, dar toate scările sunt foarte abrupte. Nu erau acolo decât ofiţeri. Florile, ţigările şi dulciurile mele sunt binevenite peste tot. Un ofiţer mai vârstnic m-a întrebat dacă aş fi bună să-i aduc, ca mare favoare, tutun de prizat!

Apoi m-am dus în Pitar Moş, la călugăriţele catolice, într-o vizită surpriză; erau năuce, pe jumătate bucuroase, pe jumătate speriate. Cum cele mai multe dintre ele sunt germane, îşi fac multe griji zilele acestea. Totul era foarte simplu, dar domnea pacea şi era plăcut. După-amiaza am stat puţin liniştită la Cotroceni. Au venit Carol şi Barbu şi am stat mult de vorbă. Veştile de pe front erau bune – dar sunt foarte îngrijorată, ieri a început marea bătălie din Dobrogea. Rezultatul are o însemnătate covârşitoare pentru România. Primele veşti de ieri spuneau că am capturat mai multe tunuri mari, tunuri germane.

Rămân rezervată, îmi ţin în frâu bucuria şi orice mă face să mă tem – miza e prea mare, urmările pot fi înfiorătoare! Dar am în continuare mare încredere şi speranţă!

Tot n-am primit un cuvânt de la mama, deşi suntem în război deja de două săptămâni şi jumătate.

Buftea

joi, 1/14 septembrie 1916

Mi-am făcut vizitele la spitale şi la cele două şcoli-seminar – una din ele condusă de Eufrosina Ghica, foarte muncitoare şi devotată, la cealaltă m-am întâlnit cu micuţa mea doamnă Antonescu; o clădire frumoasă, care poate deveni un spital splendid. Am încheiat cu spitalul de la Banca Generală. Am prânzit la Maruka – veştile sunt şi bune, şi rele, nu-mi pot stăpâni îngrijorarea.

MAI TÂRZIU

Îngrijorarea mea era îndreptăţită – veşti proaste, din cele pe care le îndur cel mai greu: trupele noastre nu au rezistat, au cedat în faţa artileriei grele a bulgarilor. Ce se întâmplă? De ce? Să nu fie oare armata noastră română atât de bună cum speram şi cum credeam eu cu toată convingerea? Dintre toate gândurile, acesta e cel mai rău, pentru el nu eram pregătită. Mi-am pregătit sufletul să ţină piept la orice, mai puţin la asta… să-mi fie ruşine cu armata noastră – parcă acesta ar fi paharul cel mai amar, cel mai amar dintre toate.

Înainte de veştile proaste am făcut o plimbare bună călare, cu Barbu şi fetele lui. Grui parcă era scos din minţi, nu-i ajungea galopul, oricât de lung şi de iute.

L-am trimis pe Ballif la Cartierul General, fiindcă nu pot îndura neliniştea aceasta. Barbu a promis să rămână cu mine până se întoarce el. Ce-mi va fi dat să aud? Parcă aş putea purta pe umeri orice, mai puţin gândul că soldaţii mei sunt laşi – o! aşa ceva nu vreau să aud!

TÂRZIU

S-a întors Ballif, nimic clar şi în mod sigur nimic bun!

Buftea

vineri, 2/15 septembrie 1916

Cer noros, am dormit bine, în ciuda îngrijorării cumplite. Ce vom avea de înfruntat? Vor fi lucruri greu de acceptat? Oare chiar întotdeauna trebuie să îndurăm ce ni se pare cel mai greu de îndurat? Aceasta să fie marea lecţie a vieţii? E atât de greu să aştepţi, să nu faci nimic, să te simţi de parcă ţi-au fost luate frâiele din mâini, să nu faci altceva decât să stai pe loc şi să laşi evenimentele să te copleşească – ce sentiment oribil!

Ballif tocmai mi l-a trimis pe Barbu să-mi spună că n-a fost *o debandadă*, ci *o retragere*, că *automobilele blindate* au fost cele care au semănat panică în rândul alor noştri. Ballif a spus de la început că ar trebui să avem mai multe trupe acolo şi că, fără îndoială, bulgarii au mai multe decât spune Statul nostru Major. Oare Cartierul General se fereşte de adevăr ca struţul? Ar fi îngrozitor. Lumea îşi pierde încrederea în generalul Iliescu[124] – chiar şi Brătianu începe să se îndoiască. Va fi, oare, destul de patriot încât să-l schimbe pe omul lui?

Mişu Cantacuzino a stat de vorbă cu mine ieri, vrând să mă convingă că e o nedreptate pentru rege şi ţară ca soarta României să stea în mâinile a doi bărbaţi: Brătianu şi Iliescu. Acelaşi lucru l-am spus de multe ori şi eu, şi Barbu – dar trebuie să ai grijă în ce moment alegi să faci schimbări, pot fi fatale dacă schimbi un om chiar în clipa în care are toate sforile în mână, dacă nu ai la dispoziţie un geniu pe care să-l pui în locul lui!

Se spune şi că e primejdios pentru dinastie ca familia Brătianu să

adune atâta putere. Îi sunt recunoscătoare lui Brătianu fiindcă ne-a ferit ţara de război vreme de doi ani. Cred că e un politician foarte priceput şi un bun patriot – dar nu e soldat, iar acum jocul e în mâinile soldaţilor, războiul e un lucru mult prea grav ca să ne aducem în el favoriţii. Îmi amintesc prea bine vremurile când Nando, pe atunci prinţ moştenitor, se lupta din răsputeri ca politica să nu aibă nici un cuvânt de spus în armată. Nando a fost dintotdeauna tare cinstit şi a avut mereu cele mai bune intenţii, dar n-a avut puterea de a-şi impune voinţa. E prea modest – nădăjduiesc că acum îşi va lăsa deoparte modestia şi îşi va îndeplini cu adevărat rolul de rege.

Am prânzit la Scroviştea. M-am oprit mai întâi la Cartierul General, unde i-am întâlnit pe Brătianu şi pe fratele lui, Vintilă[125], ministrul de război, împreună cu câţiva generali. Am vorbit cu generalul Strătilescu despre spitale – e tare greu să-i ajuţi pe militari, atât sunt de încăpăţânaţi. Ballif, de pildă, oricât de bun om ar fi, e greu de folosit în astfel de privinţe, fiindcă nu acceptă decât punctul lui de vedere, cel militar – care e foarte aspru. Spitalul militar NU e bine gospodărit. Încerc să-i conving să le lase pe doamne să se ocupe de el, nu atât în ce priveşte îndatoririle medicale, cât în treburile administrative.

M-am întâlnit cu trei aviatori francezi care au zburat de la Salonic până la Bucureşti în şase ore! Mi se pare o faptă formidabilă. Erau bărbaţi mărunţei, liniştiţi şi simpli, care se purtau de parcă nu făcuseră nimic neobişnuit.

La prânz n-am avut oaspeţi. Barbu a fost aghiotant azi, a plouat, prima ploaie adevărată de multă vreme, care a dat lumii un aer tomnatic. Copacii, iarba şi plantele parcă beau ploaia cu nesaţ.

De la Scroviştea am mers cu maşina la Bucureşti împreună cu Ballif – discuţii militare. Ne-a necăjit vederea atâtor feţe zâmbitoare şi pline de speranţă la Cartierul General – situaţia noastră din Dobrogea e foarte gravă. Trupele noastre s-au retras pe linia Tuzla-Medgidia-Cernavodă, nu mai au prea mult teren în spate până la mare. N-am vrut să pun prea multe întrebări la Cartierul General, întrebările femeilor irită întotdeauna spiritele, ştiu cât mă irită şi pe mine – dar eu sunt mai bine informată, iar situaţia mea e excepţională, am dreptul să ştiu. În orice caz, azi nu se fac manevre active.

Am mers la Palat, azi n-am vizitat nici un spital – m-am dus la Cotroceni, apoi m-am întors acasă prin ploaia tot mai deasă. La cină, discuţie serioasă cu Ballif despre spitale. N-am fost tocmai de acord, deşi am descoperit puncte asupra cărora avem aceeaşi părere. Susţine că doamnele nu fac chiar NIMIC de folos. Aici se înşală – multe sunt inutile, multe ar fi mai folositoare în altă parte – dar unele sunt cu adevărat devotate şi ne ajută mult.

Sunt, însă, de acord cu el că e o greşeală să avem prea multe într-un singur spital şi că sunt mult prea gălăgioase.

Am pus să mă spele pe cap – trebuia să scap de tot praful de pe drum!

În continuare nici un semn de la mama. De ce nu încearcă să-mi trimită o vorbă măcar, când ştie prin ce momente grele trecem?

Mi-a răspuns Daisy[126]: ambulanţele noastre au primit învoire să treacă prin Suedia.

Buftea

sâmbătă, 3/16 septembrie 1916

Zi foarte răcoroasă, ploaia a spălat bine praful, măcar de atât ne putem bucura, dar dimineaţă a fost aproape frig.

Am mers în oraş cu maşina, cu Ballif. Spitalul meu e aproape gata, îmi place foarte mult cum arată, e bine chibzuit şi va fi bine întreţinut.

Am fost în vizită la Asil Helène[127]. Arată destul de bine. Răniţii se bucură să mă vadă şi mă urmăreşte peste tot acel „să ajungi împărăteasa tuturor românilor“. Veştile de la Salonic sunt bune – englezii au străpuns liniile bulgare şi înaintează împreună cu sârbii către Monastir. Francezii avansează pe Somme – în Dobrogea deocamdată nu se întâmplă nimic, şi românii, şi bulgarii, îşi adună trupele.

Ce se va întâmpla în zilele următoare?

O telegramă zdrobitoare de la Königswurstenhausen[128]: pentru a-şi apăra neutralitatea primejduită, o divizie grecească urmează să fie transportată, înarmată şi echipată, în Germania! Frumoasă neutralitate!

Am luat prânzul cu Maruka, cu St. Aulaire[129], Poklevski[130] şi Lady Barclay. M-am întâlnit şi cu Constanţa Cantacuzino[131], care va pleca spre Dunăre cu un convoi de ambulanţe. Am rugat-o să-mi trimită veşti de acolo, să ştiu dacă se face tot ce se poate face pentru cei grav răniţi. Am avut o discuţie destul de aprinsă cu Ballif pe tema aceasta. E singurul subiect asupra căruia nu putem cădea de acord, singurul pentru care mă tem că nu-mi va acorda tot sprijinul lui. El susţine că se face tot posibilul fiindcă totul a fost bine organizat. Eu nu sunt sigură că în ţara aceasta doar pentru că ceva a fost organizat va şi funcţiona bine, aşa că vreau să obţin, într-un fel sau altul, informaţii ADEVĂRATE. Dar va fi tot mai greu dacă Ballif mi se opune în privinţa aceasta – nu pot să trimit pe cineva pe la spatele lui, dar nu vreau nici să mă mulţumesc cu asigurările vagi pe care le primesc despre starea lucrurilor de acolo. Sper să nu ne certăm pe subiectul acesta, ar fi păcat, fiindcă în rest ne înţelegem de minune.

Am cinat cu familia Ştirbey, în căsuţa lor improvizată, doar eu şi ei. Atmosfera a fost foarte *gemütlich*[132], iar mâncarea a fost excelentă.

M-am culcat devreme şi am dormit bine.

Buftea

N-am mers în oraş – mi-am petrecut dimineaţa egoist, plimbându-mă prin grădină şi jucându-mă cu caii. I-am lăsat liberi în padoc pe Grui Sânger şi Coconaş ca să le admir frumuseţea fără cusur. Am plecat cu maşina, cu copiii, să luăm prânzul la Scroviştea, unde ne aşteptau veşti proaste; Nando era foarte întristat şi furios, întocmai cum nu-mi place să-l văd, obosit, descurajat, fără pic de vlagă, îşi varsă furia când pe unul, când pe altul.

Am avut impresia curioasă şi deloc plăcută că toată situaţia se tratează greşit, prea uşor, că nu există o rânduială propriu-zisă şi mai ales că nu se dau ordine serioase. În plus, veştile erau neclare şi se contraziceau. Se răcneau critici la adresa generalului Socec[133], care, se pare, a pornit la atac fără ordin când armata noastră trebuia să rămână în defensivă, iar divizia lui, după cât se spune, pierduse teren.

„Frumosul Paul“ (colonelul aghiotant Angelescu) se distra de minune. Nando îl trimite întotdeauna pe el cu ordine pe câmpul de luptă, motiv pentru care a devenit, fireşte, foarte important. Îmi place mult, nu cunosc om mai „remontant“ decât el, dar uneori mi se pare că nu duc RĂZBOIUL cum ar trebui dus. Îmi lasă impresia neplăcută că doar îşi încearcă forţele într-un joc pe care nu-l înţeleg pe de-a-ntregul.

Am impresia că bâjbâie şi, cum se joacă cu însăşi existenţa ţării, senzaţia e cum nu se poate mai neplăcută şi mai îngrijorătoare!

De la început, de ieri, Ballif a avut impresia că veştile pe care ni le dau nu sunt serioase – mai târziu s-a dovedit că avusese dreptate. La ora cinci, când tocmai ieşeam la o plimbare călare în Buftea, mi-a spus că primise prin telefon un mesaj de la Cartierul General, în care i se spunea că ştirile de dimineaţă fuseseră false şi că lucrurile mergeau bine. Ce fac acolo? Sunt foarte îngrijorată – ceva nu e cum trebuie, plătim azi pentru organizarea noastră proastă şi nu tocmai cinstită din vreme de pace, dar pe timp de război trebuie folosite alte metode – da, sunt îngrijorată, îngrijorată mai mult ca oricând!

Plimbarea a fost foarte plăcută, cu toate fiicele familiei Ştirbey, Mignon şi căpitanul Georgescu, ataşat mie, din regimentul meu. Un apus superb – mi-am amintit împreună cu Barbu vremuri mai fericite. Am avut invitaţi la cină ofiţerii companiei.

Note

72. Barbu Ştirbey/Ştirbei (1872–1946), om politic, administrator al Domeniilor Coroanei (din 1913), prietenul intim al reginei Maria (n. ed.).

73. Martha Bibescu (1886–1973), născută Lahovari, căsătorită cu prinţul George Valentin Bibescu. Scriitoare de limbă franceză, cu numeroase relaţii în mediile aristocratice, politice şi literare ale Europei (n. ed.).

74. Maruca Cantacuzino (1878–1969), născută Rosetti-Tescanu, căsătorită cu Mihail (Mişu) Cantacuzino (1867–1928), fiul „Nababului“, şi, a doua oară, cu George Enescu. Prietenă apropiată a reginei Maria (n. ed.).

75. Atmosfera (germ.) (n. tr.).

76. Probabil Karel Líman (1855–1929), arhitect ceh; din 1894, în serviciul Casei Regale a României (n. ed.).

77. Elena Mavrodi (1863–1941), născută Greceanu, căsătorită cu juristul şi diplomatul Eugeniu Mavrodi. Doamnă de onoare a reginei Maria (n. ed.).

78. Elisabeta Pucci (1847?–1918), superioara surorilor din ordinul „Saint Vincent de Paul“ la Bucureşti (n. ed.).

79. Leon Mavrocordat (1858–1939), general, şeful Casei Militare Regale şi mareşal al Curţii regilor Carol I şi Ferdinand (n. ed.).

80. Ion Gheorghe Duca (1879–1933), om politic liberal, ministru al cultelor şi instrucţiunii publice între 1914 şi 1918. Prim-ministru în 1933. Asasinat de legionari (n. ed.).

81. Maurice-Emmanuel Paul Sarrail (1856–1929), general francez, comandant al forţelor aliate debarcate la Salonic în toamna anului 1915 la invitaţia prim-ministrului elen Eleftherios Venizelos, forţe a căror misiune, neîndeplinită, ar fi fost, în 1916, să uşureze situaţia României printr-o ofensivă împotriva Bulgariei. În primii ani ai războiului, Grecia e divizată între atitudinea pro-germană a regelui Constantin I şi politica antantistă a lui Venizelos, care se bucură şi de susţinerea populară. În octombrie 1916 Venizelos încearcă o lovitură de stat şi formează un guvern la Salonic; regele abdică abia în iunie 1917, iar Grecia intră oficial în război de partea Antantei (n. ed.).

82. Ernest Ballif (1871–1941), dintr-o familie de origine franco-elveţiană, locotenent-colonel în 1914, adjutant regal pe lângă Ferdinand şi pe lângă regina Maria. General, demisionează din armată în 1920, devenind administrator al Domeniilor Coroanei (n. ed.).

83. Mesajul mi-a fost trimis de Barbu Ştirbey şi adus de Symki Lahovari, care nu ştia ce înseamnă.

84. În august 1914, bătrânul rege Carol ţinuse un mare *consiliu de coroană* la Sinaia, în care încercase să-şi convingă poporul să intre în război de partea Germaniei şi Austriei, în a căror victorie avea o credinţă nestrămutată. Toţi miniştrii i-au fost împotrivă, cu excepţia lui Carp bătrânul, singurul cu care nu reuşise niciodată să se înţeleagă. Le-a stat împotrivă singur, nesusţinut decât de un singur om. A fost o clipă tragică, în care şi-a văzut toată munca năruindu-se, sau, mai degrabă, toate politicile în care crezuse cu toată convingerea şi după care îşi călăuzise viaţa.

A murit la scurtă vreme după aceea, de fapt consiliul i-a frânt inima. Înainte de moarte a apucat să vadă că războiul nu mergea aşa cum se aşteptase el. Intrarea Angliei în luptă şi bătălia de pe Marna i-au zguduit perspectiva. Se aştepta ca francezii să fie înfrânţi ca în 1870. Primele săptămâni de război păreau să-i confirme convingerea – Belgia invadată, înaintarea prin Franţa. Dar bătălia de pe Marna a schimbat cursul lucrurilor.

Odată, când mătuşa Elisabeta a spus „Ce bine-ar fi să murim împreună şi să urcăm împreună în rai“, unchiul a răspuns: „Eu nu vreau să mor, mă interesează prea tare totul, vreau să văd sfârşitul“. Nu-i era sortit să-l vadă.

85. Titu Maiorescu (1840–1917), critic şi teoretician literar şi om politic conservator-junimist. Prim-ministru între 1912 şi 1914 (n. ed.).

86. Theodor Rosetti (1837–1923), om politic conservator-junimist, prim-ministru în 1888 şi 1889 (n. ed.).

87. Era pentru neutralitate şi a dezvoltat teoria conform căreia era ilogic să luăm partea unei tabere a cărei victorie ar pune Dardanelele şi Constantinopolul în mâinile Rusiei, pe care o considera adversarul dintotdeauna al României.

88. Paul Angelescu (1872–1949), zis „Beau Paul“, general. Adjutant regal şi şef al Casei Militare Regale (cu grad de colonel) la începutul războiului. Ministru de război în 1927–1928 şi 1934–1937.

89. „Nini“ Woodfield, guvernanta copiilor mai mici ai reginei (n. tr.).

90. Cella Delavrancea (1887–1991), pianistă şi scriitoare, fiica lui Barbu Delavrancea. Prietenă apropiată a reginei Maria (n. ed.).

91. Jean Chrissoveloni (1880–1926), viitor bancher, patron al Băncii Chrissoveloni; soţia lui, Sybille Chrissoveloni (1879–1931), fiica unui comerciant englez stabilit la Galaţi, prietenă a reginei Maria (n. ed.).

92. Steinbach (?–1927), administratorul Palatului Cotroceni, foarte apreciat de regina Maria (n. ed.).

93. Porecla dată de francezi germanilor în Primul Război Mondial, de la *caboche*, varză, căpăţână (n. tr.).

94. Generalul Zaioncikovski.

95. Eduard Romalo (1859–1930), medicul Curţii Regale (n. ed.).

96. Soţia lui George Barclay (1862–1921), ministrul plenipotenţiar al Marii Britanii în România între 1912 şi 1920 (n. tr.).

97. Alexandru Constantinescu, supranumit „Porcu“ (1859–1926), om politic liberal. Ministrul agriculturii şi domeniilor între 1914 şi 1916 şi ministru de interne între 1916 şi 1918 (n. ed.).

98. Constantin Angelescu (1869–1948), om politic liberal. Ministru al lucrărilor publice între 1914 şi 1916, ministru plenipotenţiar în Statele Unite ale Americii (1917–1918) (n. ed.).

99. Constantin Basarab-Brâncoveanu (1875–1967), om politic conservator (fratele contesei Anna de Noailles, cunoscuta scriitoare franceză de origine română) (n. ed.).

100. Henri Catargi (1860–1944), mareşal al Palatului şi diplomat (ministru plenipotenţiar la Bruxelles între 1920 şi 1929) (n. ed.).

101. Robert de Flers (1872–1927), scriitor şi publicist francez. Autor dramatic de mare succes. Membru al Legaţiei Franceze la Bucureşti, apoi la Iaşi, în 1916–1917, însărcinat cu propaganda de război (n. ed.).

102. Julie Ghika (1889–1982), născută Reineck, căsătorită cu Dimitrie Ghika (n. ed.).

103. Sabina Cantacuzino (1863–1944), sora lui Ion I.C. Brătianu, căsătorită cu doctorul Constantin Cantacuzino. Memorialistă (*Din viaţa familiei Ion C. Brătianu*) (n. ed.).

104. Alexandrina (Didina) Cantacuzino (1876–1944), militantă feministă, una dintre fondatoarele Societăţii Naţionale Ortodoxe a Femeilor Române (1910), pe care o conduce între 1918 şi 1938 (n. ed.).

105. Este vorba, cel mai probabil, despre soţia lui Mihail Pherekyde (1842–1926), om politic liberal, ministru în mai multe rânduri; în 1916–1917, ministru fără portofoliu (n. ed.).

106. Simona (Symki) Lahovari (1881–1936), doamnă de onoare a reginei Maria şi prietenă apropiată ei (n. ed.).

107. „Cinculaki“ sau „Taţulina“: foarte probabil Constanţa Cincu, născută Greceanu, doamnă de onoare a reginei (n. ed.).

108. Eliza Brătianu (1870–1957), născută Ştirbey (sora lui Barbu Ştirbey), soţia prim-ministrului Ion I.C. Brătianu (căsătorită anterior cu Alexandru Marghiloman) (n. ed.).

109. Erich von Falkenhayn (1861–1922), general, şeful Statului Major al armatei germane între 1914 şi 1916. În 1916 comandă forţele austro-germane împotriva României, pe frontul din Carpaţi (n. ed.).

110. Demis (germ.) (n. tr.).

111. Paul von Hindenburg (1847–1934), mareşal, şeful Statului Major al armatei germane între 1916 şi 1918. Preşedinte al Germaniei între 1925 şi 1934 (n. ed.).

112. Jacques M. Elias (1844–1923), bancher, industriaş şi filantrop evreu (împământenit în 1880) (n. ed.).

113. Nadeja (Nadèje) Ştirbey (1876–1955), născută Bibescu, soţia lui Barbu Ştirbey (n. ed.).

114. Ion I.C. (Ionel) Brătianu (1864–1927), şeful Partidului Naţional Liberal, prim-ministru în 1908–1910, 1914–1918, 1918–1919, 1922–1926, 1927 (n. ed.).

115. A fost un moment tare frumos. Când şi-au dat seama cine sunt, toţi soldaţii şi-au luat florile de la chipie şi vestoane şi le-au aruncat pe jos ca să păşesc pe ele. Eram îmbrăcată în violet, iar florile lor erau, cele mai multe, ochiul-boului violet. Apunea soarele şi bogăţia de culori era poleită de o lumină intensă – o clipă luminoasă într-o zi plină de umbre.

116. Mihail Aslan (1857–1936), general, comandantul Armatei a III-a (frontul de pe Dunăre) la începutul campaniei din 1916 (n. ed.).

117. Alexandru Averescu (1859–1938), general şi om politic. Comandant de armată în 1916–1918, autorul biruinţei de la Mărăşti. Prim-ministru în ianuarie–februarie 1918, 1920–1921 şi 1926–1927. Mareşal al României (1930) (n. ed.).

118. Turtucaia, cap de pod al armatei române pe malul drept al Dunării (în faţa Olteniţei), a fost teatrul unei sângeroase bătălii, desfăşurată în zilele de 1–6 septembrie (stil nou) 1916 şi încheiată cu o victorie zdrobitoare a forţelor bulgaro-germane. Pierderile românilor s-au ridicat la peste 6.000 de morţi şi răniţi şi aproape 30.000 de prizonieri (n. ed.).

119. Societatea Naţională Ortodoxă a Femeilor Române (n. tr.).

120. Marie Nicole Darvari (1862–1955), născută Bibescu, căsătorită cu Alexandru Darvari (n. ed.).

121. Maria „Maruka“ Cantacuzino (n. tr.).

122. Carlo Fasciotti, ministrul plenipotenţiar al Italiei în România în anii Primului Război Mondial (n. ed.).

123. Pe lângă asemănarea de pronunţie, „roth“ era, în germana veche, o grafie alternativă pentru „rot“ (roşu) (n. tr.).

124. Dumitru Iliescu (1864–1940), general. Sub-şef (şi conducător efectiv) al Marelui Stat Major în 1916, înlăturat din funcţie spre sfârşitul anului şi trimis în Franţa ca reprezentant pe lângă Marele Cartier Francez (n. ed.).

125. Vintilă Brătianu (1867–1930), om politic liberal, fratele lui Ionel Brătianu. Ministru de război în 1916–1917. Prim-ministru în 1927–1928 (n. ed.).

126. Prinţesa Margareta de Connaught, soţia prinţului moştenitor al Suediei, verişoară a reginei Maria (n. tr.).

127. Azilul Elena Doamna, înfiinţat ca orfelinat de Carol Davila, pe dealul Cotrocenilor (n. tr.).

128. La Königs Wurstenhausen (în landul Brandenburg de azi) se afla o staţie de radiotelegrafie în timpul Primului Război Mondial (n. ed.).

129. Charles-Auguste-Philippe de Beaupoil, conte de Saint-Aulaire (1866–1954), diplomat francez, ministru plenipotenţiar al Franţei în România între 1916 şi 1920. În *Confessions d'un vieux diplomate*, 1953 (traducere românească de Ileana Sturdza: *Confesiunile unui bătrân diplomat*, Humanitas, 2003), a relatat pe larg experienţa lui românească (n. ed.).

130. Stanislav Poklevski-Koziell (1868–1937), ministrul plenipotenţiar al Rusiei în România în anii Primului Război Mondial. În urma revoluţiei bolşevice din Rusia, a rămas în România, unde a şi murit (n. ed.).

131. Constanţa Cantacuzino (1867–1948), sora doctorului Ion Cantacuzino, căsătorită cu Raul Romalo (1856–1914) (n. ed.).

132. Tihnită, împăcată (germ.) (n. tr.).

133. Alexandru Socec (1859–1928), general. Acuzat de retragere nemotivată în faţa inamicului în bătălia de pe Argeş, a fost, în februarie 1917, degradat şi condamnat la cinci ani de închisoare; în 1918, în timpul guvernului Marghiloman, procesul a fost revizuit şi generalul a fost achitat (n. ed.).

II
Ţara în primejdie
(septembrie–octombrie 1916)

Regina inspectează spitalele — Ar dori să meargă pe front — Bombardamente aeriene — „Multă neglijenţă şi dezordine“ — Despre rolul femeii în vreme de război — Ştiri rele de pe front — Primejdia invaziei — „Ţara trebuie salvată!“ — Un portret psihologic al principelui Carol — Boala micului principe Mircea — Constanţa e pierdută — „Berthelot spune că putem şi că trebuie să rezistăm“

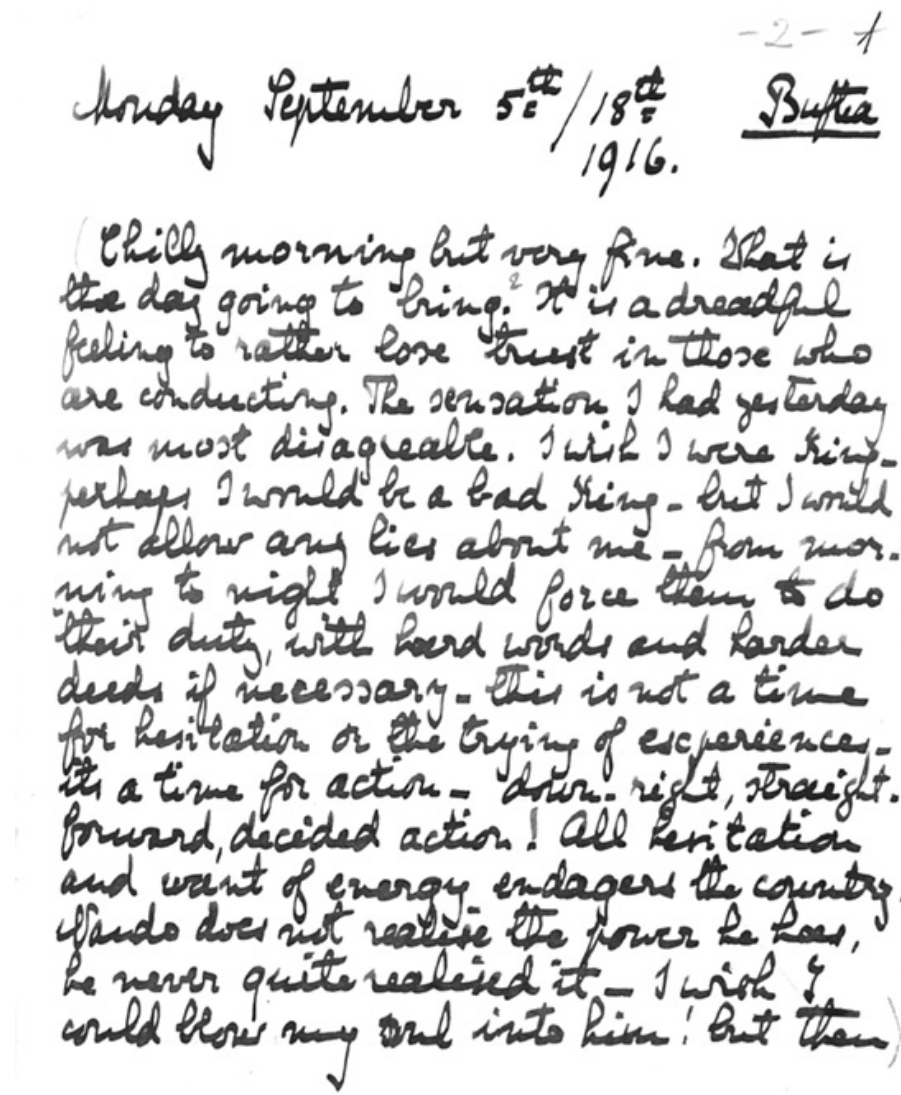

-2- 1

Monday September 5th/18th 1916. Buftea

Chilly morning but very fine. What is the day going to bring? It is a dreadful feeling to rather lose trust in those who are conducting. The sensation I had yesterday was most disagreable. I wish I were King - perhaps I would be a bad King - but I would not allow any lies about me - from morning to night I would force them to do their duty, with hard words and harder deeds if necessary - this is not a time for hesitation or the trying of experiences - it's a time for action - determined, straight, forward, decided action! All hesitation and want of energy endagers the country. Ffando does not realise the power he has, he never quite realised it - I wish I could blow my soul into him! But then

Buftea

luni, 5/18 septembrie 1916

Dimineaţă răcoroasă, dar foarte plăcută. Ce ne va aduce ziua de azi? E îngrozitor când începi să-ţi pierzi încrederea în cei care conduc. Senzaţia de ieri a fost foarte neplăcută. Aş vrea să fiu eu rege – poate aş fi un rege rău, dar n-aş îngădui să se spună minciuni pe seama mea, i-aş obliga pe toţi să-şi facă datoria de dimineaţa până seara, cu cuvinte aspre şi fapte şi mai aspre, dacă ar fi nevoie – nu e vremea să ezităm sau să încercăm experienţe, e vremea pentru acţiune, acţiune fără ocolişuri, clară, hotărâtă! Orice ezitare şi lipsă de vlagă pun în primejdie ţara. Nando nu-şi dă seama câtă putere are, niciodată nu şi-a dat seama – aş vrea să-i insuflu sufletul meu! Dar ce m-aş face apoi fără sufletul meu, care mă face să sper şi să cred şi să mă încred în ciuda a tot ce se întâmplă? Ah! Dar ieri am simţit că au nevoie de un cap, de un conducător, de un spirit – îmi amintesc că am mai simţit o dată asta, pe vremea holerei, în 1913. Toţi îşi pierduseră capul şi, în loc să încerce să facă ceva, şi-au mai pierdut şi cumpătul şi s-au mulţumit să se acuze între ei în loc să se pună pe lucru ca să îndrepte lucrurile.

Pe atunci mi se îngăduia să ajut. I-am adunat şi i-am rânduit – dar acum? Ce poate face o femeie în războiul modern? Nu mai sunt vremurile eroice ale Ioanei d'Arc. O! dar dacă aş fi eu la conducere, nu aş sta locului să oftez! Iar dacă m-aş înfuria, ar fi o furie cu scop – i-aş pune în mişcare cu frica. Aş culca la pământ toate minciunile, aş… oh! dar ce uşor e să spui ce ai face când nu te va chema nimeni s-o faci! Totuşi, lucrurile nu se fac cum ar trebui – aş vrea să nu fie nevoie s-o spun.

MAI TÂRZIU

Zi frumoasă, aerul proaspăt, limpede, delicios, înviorător. Primele veşti, aduse de Barbu înainte de micul dejun, sunt destul de bune – al doilea rând de veşti, aduse de Ballif după micul dejun, tot bune, deie Domnul să fie în continuare bune. Soldaţii noştri luptă cu sârg – ruşii şi-au început atacul ca să-i sprijine, mă rog pentru ei, mă rog pentru ei tot timpul, ca să le dea Dumnezeu curajul şi puterea de care au nevoie. Luptele acestea sunt de o importanţă enormă pentru noi! importanţă materială, dar şi morală.

SEARA

Nu se ştie nimic clar, dar cel puţin încă nu se aude nimic rău, deşi umblă zvonul că germanii ar fi detaşat trupe din Franţa ca să le trimită împotriva noastră în Transilvania. Fireşte, vor să ne lovească din toate părţile. Altfel, veştile din Europa în general sunt, fără putinţă de îndoială, în favoarea Antantei.

Acum, că suntem în război, toată vremea dinainte pare despărţită de

prezent cu o linie de foc – parcă mi-aş aminti o altă ţară, un alt popor, o altă viaţă, un alt eu! Acum nu mai am răbdare cu oamenii care nu sunt în stare să îndure grijile mărunte. Când Miss Milne *îmi bombăne* că una dintre cameriste nu se poate duce să-şi vadă verişoara, sau când Nini ia un aer demn şi melancolic fiindcă am avut la masă carne tare şi „scumpii copilaşi“ n-au putut-o mânca, îmi vine să le trag de urechi. Dar în astfel de clipe trebuie să-mi păstrez sentimentele pentru mine – depind atâtea de buna mea dispoziţie!

Fireşte, toată lumea e supărată pe Ballif, fiindcă face pe temnicerul – e adevărat că e sever, în felul militarilor, fel care nu e întotdeauna plăcut şi nici amabil.

Ieri am vizitat spitalul Elisabeta, condus de Sabina Cantacuzino. L-am găsit bine organizat, Sabina gândeşte practic şi nu se pierde în mărunţişuri. L-am găsit acolo pe unul dintre ofiţerii lui Carol din Regimentul 2 Vânători „Regina Elisabeta“, era rănit la faţă. Am mai întâlnit şi un ofiţer de geniu, amuzant şi mărunţel, pe care-l cunoşteam de mai demult, când era de gardă la Cotroceni: un omuleţ slut, care vorbeşte multe limbi, printre care şi engleza. Azi am vorbit cu el în engleză. Avea o rană la picior. Spitalul meu va fi inaugurat mâine de preot; miercuri putem începe să primim răniţi.

Buftea

marţi, 6/19 septembrie 1916

Zi frumoasă, dar dimineţile sunt deja foarte reci. Azi a fost inaugurarea spitalului meu, marcată de o scurtă slujbă religioasă. Totul e gata, dar încă nu ştiu când ne vor veni răniţi.

Au loc lupte grele pe fronturile de sud şi de nord – soldaţii noştri dau dovadă de curaj, sunt pierderi grele de ambele părţi, cum se va sfârşi oare? Mi-e atât de frică de artileria superioară a inamicului! Ce facem noi e o joacă de copii pe lângă armele îngrozitoare pe care le folosesc armatele mai mari. Bieţii şi dragii mei soldaţi, cred că mor cu miile! Foarte greu aflăm ştiri precise.

Azi-dimineaţă am fost la inaugurarea uneia din cantinele pentru copii foarte frecventate, din suburbia Văcăreşti. Didina a organizat-o. T.H. Florescu umbla de colo-colo, cu gura prea plină de complimente mieroase şi exagerat de amabile. Era şi un preot, care a vorbit remarcabil de bine, chiar poetic. Copiii erau drăguţi, am început să le dau chiar eu porţiile, cu ajutorul unui servitor. Cercetaşii au fost de admirat peste tot – sunt un succes desăvârşit, lăudaţi peste tot, nu se plângea nimeni de ei, pretutindeni unde s-a folosit cineva de ei şi-au făcut datoria, şi chiar mai mult. Carol e de lăudat, creaţia lui a reuşit pe deplin, şi chiar a muncit foarte mult ca s-o organizeze.

Am fost la Şcoala de *Poduri şi Şosele*, unde Marieta Balş gospodăreşte un spital mare. M-a mulţumit ce am găsit acolo. Oricând te poţi bizui

pe Marieta B. să acţioneze practic.

Am luat prânzul la Cotroceni şi m-am dus din nou la spitalul meu – întotdeauna mă aşteaptă o mulţime de oameni care vor să-mi pună întrebări.

M-am întors aici ca să ies călare cu fetele Ştirbey, Nicky şi căpitanul Georgescu – Barbu, din păcate, e aghiotant azi. Întotdeauna îmi lipseşte când ne plimbăm călare fără el, mai ales în pădurile lui. Apus superb.

Căpitanul Georgescu din Regimentul 4 Roşiori e un om mărunt, amabil în felul lui sec, un echivalent admirabil al lui Ballif. Are acelaşi simţ al datoriei, aceeaşi stăruinţă încăpăţânată şi aceeaşi precizie de neclintit, aceeaşi atenţie răbdătoare, nu se vaită niciodată.

Ultimele veşti sunt că se dau lupte aprige în Dobrogea, ruşii lansează atacuri puternice. Pierderi mari de toate părţile. Dumnezeu să-i ajute pe sărmanii mei soldaţi!

Buftea

miercuri, 7/20 septembrie 1916

Vreme minunată de toamnă, cum e cu putinţă ca oamenii să se ucidă unii pe alţii sub chipul unui soare atât de splendid? Şi totuşi se omoară cu miile, în lumea întreagă, iar morţii s-au înmulţit de când am intrat în război – acum sunt ucişi şi ai noştri. Ciudată nebunie, într-adevăr – de ce a trebuit să se ajungă aici?

Azi-dimineaţă, în timp ce treceam prin spitalul Colţea, mi-a venit din nou în minte gândul acesta, văzând atâţia suferinzi şi atâţia alţii care se străduiau să le aline durerea, să peticească ororile sfârtecate de gloanţe şi şrapnele în carnea omenească! Ce nebunie! să asmuţi om pe om, să trimiţi oameni sănătoşi şi întregi ca să se întoarcă, câteva zile mai târziu, sfâşiaţi în bucăţi, cu braţe şi picioare care nu vor mai fi niciodată tefere, sau cu degete smulse şi ochii aruncaţi din cap, ce nebunie, ce nebunie! şi totuşi, deocamdată, nu i-am văzut decât pe cei cu răni mai uşoare – cei care au fost cel mai grav răniţi nu sunt în Bucureşti, unde sunt? Aş vrea să-i caut. Cei mai mulţi dintre cei cu răni grave (mă înfiorez când mă gândesc) au rămas pe câmpul de luptă. Ştiu că, atunci când inamicul înaintează, iar armata noastră se retrage, nu se poate evita, dar cât de îngrozitor!

Unul, care era în stare să stea în capul oaselor în pat, s-a uitat bine la mine, apoi a spus foarte simplu: „Acum, că v-am văzut, nu mă mai doare nimic“. Un compliment din partea unui om foarte simplu.

Deocamdată nu-i pot convinge să mă lase să mă duc. A intra acum în Transilvania e ca şi cum aş vrea să iau în stăpânire prea devreme ţinuturile care într-o zi, cu voia Domnului, vor fi ale noastre, dar în care e mai bine să nu pun piciorul înainte de vreme – sunt foarte superstiţioasă în privinţa aceasta: dacă merg, trebuie s-o fac în cel mai

mare secret şi doar ca să îngrijesc de răniţi. Nici de cealaltă parte, pe frontul bulgar, nu mă lasă încă să mă duc, fiindcă nu e deloc sigur dacă balanţa va înclina în favoarea noastră sau dimpotrivă! Aşa că stau aici, legată de mâini şi de picioare, mă gândesc la suferinţa cea multă şi nu pot face nimic. Nu că m-aş închipui în stare să fac prea multe – dar aş vrea să fiu printre ei, aş vrea să ştie că nu i-am părăsit la ceas de suferinţă.

Ştirile de ieri au fost mulţumitoare. Bulgarii se retrăgeau – dar nu îndrăznesc să mă bucur, veştile bune se pot schimba foarte repede. Pe frontul de nord se luptă! Şi ştim atât de puţine, dureros de puţine!

Spitalul meu e gata, doamnele îşi poartă deja uniformele de surori de caritate şi arată foarte îngrijit, paturile sunt primitoare, dar încă nu ni s-au trimis răniţi. Din păcate nu va trece mult şi vom avea prea mulţi, în ultima vreme s-au dus bătălii sângeroase. Am prânzit *en tête à tête* cu Maruka, la ea acasă. Ne iubim TARE mult. M-am întors acasă mai devreme, ca să ies la o plimbare călare. Seară frumoasă, dar zilele se scurtează. Barbu ne-a speriat. Îl călărea pe Coconaş, care azi s-a purtat ca un tont – B. a vrut să treacă în galop printre doi copaci, Coconaş n-a vrut să cârmească şi s-a izbit de copac cu toată puterea. Barbu a căzut. Din fericire fără urmări grave, dar toţi ne-am speriat destul de tare.

Cina a fost mai veselă, fiindcă veştile sunt în continuare îmbucurătoare – dar sorţii bătăliilor sunt atât de nesiguri, încât veştile bune sunt ca nişte clipe când îţi bate inima ceva mai liniştit, când simţi că-ţi poţi trage răsuflarea pentru a doua zi.

Am primit în sfârşit o telegramă, nu de la mama, dar despre ea, trimisă de Baby. E tot la Zürich.

Buftea

joi, 8/21 septembrie 1916

Iar s-a încălzit vremea. Am plecat devreme în oraş, fiindcă mi-au fost aduşi răniţi la spital.

Am găsit totul în bună stare – puţină agitaţie, cum e şi firesc, dar nu confuzie. Madame Catargi e în elementul ei – Symki e foarte ocupată, dr. Romalo şi doamna dr. Reiner[134] muncesc din greu. În alte părţi era trudă mare la băi – sărmanii de ei, sunt încântaţi când se văd spălaţi şi bărbieriţi.

Una peste alta, nu sunt prea grav răniţi, dar mulţi au dureri cumplite. Primul sosit a fost un colonel sârb, un bărbat foarte plăcut, care vorbeşte bine franceza. Cele două saloane de ofiţeri sunt deja pline. Câţiva ofiţeri foarte tineri şi foarte amabili păreau să se simtă tare confortabil şi mulţumiţi în paturile lor, curaţi şi bine bărbieriţi. Le-am dat mâncare excelentă. Doar unul suferea foarte rău, era rănit la stomac; către seară s-a hotărât că trebuie adus la spitalul

Brâncoveanu pentru o operaţie serioasă. Avea febră, 40 de grade, dar era mai mult sau mai puţin conştient şi se agăţa de noi, nu voia să fie dus de acolo. I-am promis că-l vor aduce înapoi, dar oare se va mai întoarce? Va mai trăi bietul tânăr după operaţie? Domnişoara Noirat, pe care mi-a recomandat-o Carol, se prezintă excelent, e o soră cu adevărat devotată. Mary-dragă (care a fost doica copiilor, iar acum este doamna Diaconescu) e şi ea un ajutor de nădejde. Singura care nu face nimic e Taţulina, face pe doamna de companie şi atât, de fapt îşi ia rolul atât de în serios, încât nu mă lasă nici o clipă să umblu singură prin spital, unde merg eu merge şi ea – e de-a dreptul obositor, va trebui să-i explic că, în spitalul meu, vreau să mă mişc de colo-colo ca oricare altă soră de caritate. După-amiază, neştiind dacă voi fi acolo sau nu, nu s-a mai întors, aşa că am fost mult mai liberă. E de mirare cum nu vrea deloc să facă ceva folositor.

M-am întors târziu; fetele mele, care ajutaseră şi ele cu tot felul de treburi prin spital, erau frânte de oboseală.

A fost o mare mulţumire să-i văd pe bieţii oameni instalaţi în paturi curate şi confortabile, bine hrăniţi şi bine îngrijiţi.

Spre seară a început să plouă, ziua fusese caldă.

Veştile de pe front sunt la fel, nu avem detalii.

Telegramele germane spun că lor le merge bine.

Buftea

vineri, 9/22 septembrie 1916

Furtună puternică noaptea, tunete, trăsnete, ploaie, vânt, atâta zgomot încât nu e de mirare că mulţi au crezut că se dă o bătălie.

Am plecat devreme cu maşina în oraş, la spital. Am găsit totul în bună rânduială, cei mai mulţi pacienţi se simt bine. Miss Milne a fost în garda de noapte. Dragii mei ofiţeri arătau cum nu se poate mai confortabil şi mai mulţumiţi; sunt printre ei câţiva foarte tineri, cu feţe plăcute şi ochi mari. Îi răsfăţăm, fireşte, cu flori, ţigări, dulciuri şi cărţi. În afară de colonelul sârb, doar unul vorbeşte franceza.

Bietul ofiţer care suferea atât de rău seara trecută a murit la 12 – voiam să mă duc să-l văd. Cât de trist! Şi nu voia să plece de la noi – aş vrea să mă fi dus cu el! Mă durea inima când l-am văzut pus în Salvare[135] şi luat din spitalul nostru cel prietenos.

Am primit ieri-dimineaţă câţiva oameni în holul spitalului. Mai întâi un corespondent englez, care vrea să ne susţină cauza în faţa publicului englez şi american. Apoi un jurnalist rus foarte nerăbdător să-l vadă pe Nando, fiindcă spune că nu e nici pe departe cunoscut suficient în Rusia. Nando detestă ziariştii, cum e şi de aşteptat, dar unii sunt totuşi oameni folositori şi cu intenţii bune, cu care ar fi bine să vorbească. Apoi am vorbit cu o delegaţie de artişti care vor să organizeze o vânzare de tablouri pentru Crucea Roşie. Am luat

prânzul la Cotroceni şi m-am întors la spitalul meu. Am ajuns acasă pe la şase. Seară frumoasă – după cină iar a început furtuna.

Nici o ştire de pe front.

Buftea

sâmbătă, 10/23 septembrie 1916

Am plecat la spital devreme, pe o vreme foarte rece – un vânt teribil. I-am luat cu mine pe Ballif şi Nicky. Am trebăluit prin spital. Nu sunt soră de caritate, munca mea e doar să liniştesc şi să încurajez – cred că aş fi putut ajunge soră medicală, dar, fiind regină, cred că e mai bine să nu mă las absorbită de un singur lucru, iar meseria aceasta ajunge să te cuprindă cu totul. E nevoie de mine peste tot, pentru tot felul de lucruri şi oameni. În continuare vizitez spitalele celelalte. Mă cer toţi din toate părţile, aşa că trebuie să fiu gata oricând să răspund la chemările tuturor.

Acum toate merg bine şi ordonat în spitalul meu, doar că nu toate paturile sunt ocupate, aşa că deocamdată avem prea multe doamne. Dar păstrăm buna rânduială, liniştea şi tăcerea. Sper să dureze. Fetele mele, grăsunele, ajută şi ele destul de mult şi arată bine, fiecare în felul ei, în uniforma de soră. Uniforma aceasta îţi dă un aer foarte curat şi ordonat – doar că nu se potriveşte deloc cu sulemenelile! Cu cât mai simplu e împodobită femeia, cu atât mai frumos arată ca soră de caritate.

M-am întâlnit cu Robert de Flers, care tocmai se întorsese de la Cartierul General rus. E un bărbat atât de plăcut şi de amuzant, îţi lasă impresia că ascunde în el o inimă caldă, asta îi face spiritele atât de agreabile. Am vizitat spitalul de la Leagăn, condus de Alexandra Catargi şi de bătrâna doamnă Ecaterina Cantacuzino (Nabab), apoi am fost la Surorile de Caritate – totul arăta bine, soldaţii s-au bucurat mult să mă vadă.

Am prânzit la Cotroceni cu Nando, Carol şi restul familiei, apoi m-am mai dus puţin la spitalul meu, după care m-am întors acasă să fac o plimbare călare, în sfârşit pe teren mai plăcut. A ieşit cu mine şi Barbu, ceea ce e întotdeauna o încântare, mai ales că în ultima vreme nu poate veni prea des. Vremea a fost rece, dar am avut un apus minunat. Ballif s-a dus la Cartierul General şi s-a întors cu impresia că totul merge mult mai bine. Slavă Domnului!

Altfel, nici o veste deosebită.

Buftea

duminică, 11/24 [septembrie] 1916

Am plecat în oraş devreme, mi-am făcut vizita la spitalul meu. Totul merge bine – i-am găsit pe invalizi într-o stare destul de bună, chiar şi cei cărora li s-au amputat degete ieri au reuşit să doarmă puţin şi arătau mai înviorați, sufereau mai puţin. Cât despre ofiţeri, cei mai

mulţi păreau să se simtă cum nu se poate mai bine, cei care se puteau ridica stăteau la o masă şi jucau tot felul de jocuri. Un bărbat mărunţel şi plăcut, pe care-l cheamă – ca să vezi! – Bulgaru, aşteaptă încă să fie operat; are un glonţ în coapsă, aşa că nu-şi poate întinde picioarele, care i-au înţepenit. Symki mi l-a poreclit „ofiţeraşul tău“, fiindcă simt o adâncă simpatie pentru bietul tânăr, unde mai pui că mi-a înmuiat pe loc inima întrebând de Ilderim![136]

A venit Marghiloman să vorbim despre treburile Crucii Roşii; l-am luat cu mine la spital, am vizitat şi bucătăriile, cămările etc. De ele sunt răspunzătoare doamnele Dissescu şi Ungarth. Găteau tot felul de lucruri gustoase şi totul era în perfectă rânduială, ca să nu mai spun că încăperile erau perfect aerisite. Mă bucur să ştiu că pacienţii din spitalul meu sunt hrăniţi foarte bine. E o plăcere să-i vezi cum mănâncă – deşi, fireşte, unii nu au prea multă poftă de mâncare.

Dimineaţă am fost tare ocupată, toată lumea avea treabă cu mine. A venit doamna Pherekyde să discutăm despre refugiaţi – problemă dificilă.

M-am dus la deschiderea spitalului armean. Mare bucurie în rândul armenilor. S-au străduit din răsputeri şi totul arată bine gândit şi curat. Ovaţii răsunătoare din mulţime.

Am luat prânzul la Scroviştea cu Nando. Zi foarte însorită, dar rece.

S-au întors Beau Paul şi Atanasescu (aghiotantul lui Carol) de la Cartierul General din Dobrogea.

Nu mi s-a îngăduit să iau parte la „raport“, dar, din ce mi-a povestit Beau Paul, situaţia în general pare destul de bună deocamdată. Una peste alta, starea militară actuală a Aliaţilor e destul de favorabilă – numai nu care cumva să ducă la prea multă încredere: ne aşteaptă încă încercări grele.

M-am întors acasă pentru o plimbare călare. Spre mirarea mea, Lisabetta a vrut şi ea să iasă cu noi, din senin, dar mă tem că nu s-a simţit prea bine: nu e obişnuită cu ritmul meu şi nici cu galopurile atât de dese şi lungi cu care le-am obişnuit pe fetele familiei Ştirbey. Ieri-seară m-am simţit teribil de obosită, aşa că m-am culcat fără să mai cobor la cină.

Apus frumos, înflăcărat. Am călărit pe Coconaş, pământul e în continuare bun.

Buftea

luni, 12/25 septembrie 1916

În noaptea asta, la trei, m-a trezit un ciocănit la uşă. La început m-am gândit că nu se simte bine Ileana (acum câteva zile a fost puţin bolnavă), dar, din întuneric, glasul lui Ballif m-a anunţat că s-a dat alarma de zepeline. Am auzit câteva împuşcături îndepărtate, apoi nimic. După vreo oră, al doilea ciocănit şi, din nou, vocea lui Ballif,

care m-a anunţat că dispăruseră.

Am plecat devreme cu maşina în oraş, la spitalul meu. Fuseseră aduşi câţiva răniţi noi şi alţi câţiva cu diverse boli, pe care i-am pus în al doilea salon mare.

Ofiţeraşul meu, Bulgaru, a fost operat azi şi i s-au scos din coapsă tot felul de bucăţi de metal. I se făcuse o injecţie cu morfină, aşa că dormea, azi nu l-am văzut treaz.

M-am dus, împreună cu doamna Marincovici, soţia ministrului sârb, la spitalul unde sunt îngrijiţi răniţii sârbi şi ruşi – m-au întâmpinat cu mare entuziasm şi le-am împărţit obişnuitele ţigări, flori, dulciuri şi zâmbete. A fost o zi minunată, de-a dreptul aurie, cu mult soare şi un cer fără nor, de un albastru strălucitor. Am luat prânzul la Cotroceni, iar apoi m-am întors imediat la spital.

M-au implorat să mă las fotografiată în uniforma de soră, fiindcă publicul cerea să mă vadă – m-am dus sus, în camera care a fost a mătuşii, unde e lumina bună. De acolo am auzit focuri de armă violente; am ieşit pe balcon şi am văzut că cerul era plin de norişori albi de fum, din toate părţile se auzeau tot mai tare focurile de armă. Degeaba am cercetat cerul în căutarea avioanelor pe care le urâm atât: îmi bătea soarele în ochi şi nu vedeam altceva decât cerul acela de o strălucire superbă şi rotocoalele de fum de un alb de-a dreptul orbitor. Imaginea era tare frumoasă; nu ştiu de ce, dar nu mi-a inspirat nelinişte, deşi eram puţin agitată. Aşadar, mare mi-a fost spaima când, odată întoarsă la parter, după ce m-au fotografiat cei de la „Julietta“, care mă copleşesc cu amabilităţi, mi-am găsit spitalul în mare tulburare, fiindcă fusese adus din stradă un soldat foarte grav rănit, iar veştile spuneau că fuseseră ucişi şi răniţi sute de oameni în mai multe locuri din oraş. Se pare că spitalele Colţea şi Brâncoveanu sunt pline de oameni mutilaţi îngrozitor, aduşi din toate părţile.

Timp de trei ore ucigătoare, toată suflarea care putea ajuta a trudit să salveze viaţa bietului om care fusese adus la noi. O bucată din bombă îi trecuse prin partea de sus a piciorului drept şi ieşise pe partea cealaltă, tăind arterele mari – sângera mortal.

Doamna Reiner a început imediat operaţia şi a oprit sângele care-i curgea în valuri. Doamnele mele s-au comportat admirabil, toată lumea a dat o mână de ajutor, chiar şi cele care nu sunt obişnuite să vadă aşa ceva, de pildă doamna Dissescu, care a ajutat ţinându-l de un picior timp de un ceas, timp în care s-a făcut cea mai urâtă parte din tăiere şi reparare; de parcă nu era de ajuns, fiind pe jumătate dus din cauza pierderii de sânge, omul nu putea fi adormit cu cloroform, aşa că a îndurat totul fără ajutorul somnului.

M-am dus de câteva ori să văd cum merge – omul gemea adânc, înfiorător, dar n-a scos nici un ţipăt, iar odată, când i s-a spus că venise să-l vadă regina, chiar a întins buzele să-mi sărute mâna!

Am plecat târziu – de-abia reuşiserăm să-l culcăm, cu braţele şi picioarele atârnate ca să i se întoarcă sângele la inimă.

A fost o după-amiază tragică – în oraş domneau consternarea şi indignarea.

O vreme nu ne-au lăsat să plecăm cu automobilele acasă, de teamă să nu aibă loc încă un atac.

Cum e cu putinţă ca, într-o zi atât de frumoasă, să se prăbuşească moartea asupra noastră din cerul acela minunat, splendid?

Ce nebunie a pus stăpânire pe pământ! Am auzit că un preot mergea pe stradă, ţinând un copil de mână: copilul a fost ucis, iar preotul n-a suferit decât o rană neînsemnată la braţ.

Barbu ar spune: Cum să mergi cu un preot alături în vreme de război? Superstiţia populară spune că e mare ghinion să te întâlneşti cu un preot pe stradă!

Ballif, care fusese chemat la Cartierul General, s-a întors de-abia după cină. Nando i-a dat ordin să se ducă în Dobrogea şi să-i dea un raport precis despre ceea ce se întâmplă acolo, fiindcă se pare că până şi Cartierul General duce lipsă de veşti; generalii se acuză între ei, iar Nando nu reuşeşte să desluşească adevărul. Sunt sigură că Barbu i-a dat lui Nando ideea de a-l trimite pe Ballif şi e adevărat că talentele lui sunt irosite în vremuri grele ca acestea. Nu încape îndoială că Ballif nu va face *treabă de mântuială*. Atâta timp cât nu e mutat definitiv din serviciul meu, mă bucur mult că i se dă ocazia aceasta.

Buftea

marţi, 13/26 septembrie 1916

Am plecat devreme la spital, în oraş. Nici nu ajunsesem bine, că a început din nou alarma de avioane. Din nou, cerul albastru era plin de bombe şi explozii, din nou, moartea ne potopea din văzduh. Am văzut ceva ca o pasăre albă ca zăpada, sus, sus de tot în aer, ceva cu aripi întinse larg, care semăna cu simbolul clasic al Duhului Sfânt – iar din pata aceea albă aproape imperceptibilă, în formă de porumbel, din acel „Taube“[137] s-a aruncat moarte şi nenorocire asupra locuitorilor nevinovaţi care umblau pe străzi!

Au căzut bombe pe la Cotroceni, nu eram acolo, dar mai târziu, mergând să luăm prânzul, am găsit un biet cal întins pe drum, cu picioarele sfârtecate. Acum, la primul semn, toţi poliţiştii se pun pe fluierat, iar cine poate se adăposteşte, fiindcă întotdeauna aruncă bombele în mijlocul mulţimilor, ca să moară cât mai mulţi dintr-odată. Acesta e sistemul de *strafen*[138].

Mult de muncă la spital azi, mulţi răniţi noi – dar cel mai rău e bietul soldat adus ieri. Dimineaţă părea să se simtă ceva mai bine, dar spre seară au apărut semne de septicemie şi se discută că ar fi bine să i se taie piciorul, dacă se poate. Oribil! Şi totuşi e atât de curajos, nu se

plânge deloc şi e recunoscător pentru tot ce facem pentru el.

Ieri n-am mai vizitat alte spitale, cerul era prea plin de păsările aducătoare de moarte, era mai bine să rămân în casă.

Ballif a plecat în inspecţie în Dobrogea. Taţulina s-a hotărât dintr-odată că neapărat trebuie să meargă la ţară câteva zile să-şi vadă bietul soţ, care nu mai poate de dorul ei etc. etc. … Taţulina dragă, nu eşti prea isteaţă!

Am rămas la spital până târziu. Ziua a fost plină de veşti proaste. L-am văzut pe Nando tare supărat fiindcă Romano[139], pictorul care era cu el la Cartierul General, un tânăr de un talent formidabil, ale cărui tablouri le admirăm cu toţii şi care avea în faţă un viitor splendid, a fost printre victimele de ieri. S-a aflat de-abia azi. Ieri nu s-a întors ca de obicei, iar Angelescu, care-i e prieten mai apropiat, a plecat azi să-l caute şi l-a găsit la *morgă*! Eram cu toţii zdrobiţi – să pleci pentru câteva ore şi să-ţi afli moartea într-un fel atât de groaznic!

Veştile militare serioase sunt foarte greu de găsit, nu reuşesc să aflu nimic, dar am primit o ştire proastă din nord. Pe linia dinspre Râmnic, trupele germane au reuşit să se strecoare în spatele armatei noastre şi le-au tăiat accesul pe calea ferată, dar nu ştiu câţi soldaţi au fost sau dacă să mă încred ori nu în ce aud.

La întoarcerea acasă, am dat de necazuri cu Woodfield. De ce trebuie să se lupte şi să se certe mereu femeile? De ce nu poate fi pace pe pământ nici măcar într-o casă care are tot ce-i trebuie ca să fie fericită şi în largul ei? În cele din urmă, l-am trimis pe Barbu să vorbească cu ea, fiindcă pe mine mă scot din sărite astfel de griji mărunte, după o zi plină de experienţe atât de dureroase. Dar Woodfield tot a venit la mine mai târziu, să-mi spună că nu ştie ce s-ar fi făcut fără „prinţul Ştirbey, scumpul de el“.

Buftea

miercuri, 14/27 septembrie 1916

Plecat devreme în oraş – dimineaţă foarte ocupată. Primele veşti au fost rele, bietul om pe care am încercat să-l salvăm a murit în zori. Miss Milne l-a vegheat aproape toată noaptea. M-am dus să-l văd, avea o expresie atât de liniştită, de împăcată, aproape că zâmbea.

Am primit o vizită din partea unui corespondent foarte interesant al ziarului *The Times*: un anume domn Washburn[140]. Unul dintre cei mai interesanţi oameni din câţi am întâlnit vreodată. Are o perspectivă amplă, de ansamblu, asupra războiului şi a urmărilor sale şi se străduieşte să-i convingă pe Aliaţi să se respecte şi să se înţeleagă cu adevărat, astfel încât, când va veni ziua conferinţei de pace, toate ţările să se întâlnească într-un spirit cât mai prietenos,[141] fără să uite că şi ţările mici au dreptul să existe şi să-şi susţină solicitările, la fel ca statele mai mari. Consideră că trebuie depuse toate eforturile pentru

încurajarea bunelor relaţii între armatele aliate, astfel încât soldaţii diferitelor naţiuni să se respecte şi să se admire. M-a fascinat punctul lui de vedere; n-am mai întâlnit un om care să dea glas atât de fidel propriilor mele păreri şi să le cristalizeze într-o formă atât de practică şi de logică – aş fi vrut să stăm de vorbă mult mai mult, dar era nevoie de mine în toate părţile. L-am rugat însă pe domnul Washburn să păstreze legătura cu mine şi i-am spus că îi voi susţine punctul de vedere şi îl voi ajuta să-mi ajute ţara atât cât este cu putinţă.

Sper că ai noştri vor avea destulă intuiţie încât să profite de bunăvoinţa şi inteligenţa omuleţului acestuia formidabil de deştept.

M-am întâlnit cu Martha, care s-a întors din străinătate cu o mulţime de ştiri interesante, după ce a văzut toate *înaltele capete* ale Angliei, Franţei şi Rusiei, şi îşi povestea toate experienţele cu priceperea care o caracterizează – n-am avut timp să ascult tot ce avea de spus, fiindcă aşteptau să vorbească cu mine şi alţii. De-abia am avut timp să fac o vizită liniştită prin spital, în asemenea măsură s-au înstăpânit alţii pe timpul meu!

Cei mai mulţi dintre pacienţii mei se simt bine, unii s-au şi împrietenit. Unul, mai ciudat, îmi povesteşte ce-a visat, altul îmi ia mâinile în ale lui şi îmi mulţumeşte iar şi iar că am venit, privindu-mă cu ochi plini de recunoştinţă şi vorbindu-mi cu glas moale despre necazurile lui, altul îmi sărută mâna, mai întâi dosul palmei şi apoi interiorul, şi îmi spune cât se bucură că e aici. Altul stă întins pe spate, foarte liniştit, şi spune că se simte bine, deşi ştiu că are dureri mari, şi tot aşa, fiecare după firea şi sufletul lui…

Nici nu ajunsesem bine în oraş, că iar au apărut avioanele groazei, ca să arunce moarte din cerul atât de albastru. Unii nu se tulbură deloc, alţii pleacă din oraş – e o încercare tare amară, o greutate în plus în viaţa de zi cu zi.

Am luat prânzul la Maruka, cu Jean Chrissoveloni, Cella şi Paulet. Micul căpitan Georgescu din Regimentul 4 Roşiori e în serviciul meu în lipsa lui Ballif. E excelent, atent, rezervat, *mereu la locul lui*, extraordinar de *eficient*, un înlocuitor foarte potrivit pentru Ballif. Ballif l-a ales fiindcă îi cunoştea bine calităţile remarcabile.

După prânz am mai lucrat la spital. M-am întâlnit cu Nando şi mai târziu cu un rus fermecător, un domn în vârstă şi chipeş, cu barba albă ca zăpada, inspectorul-şef al Crucii Roşii ruse – un *grand seigneur*[142] care mi-a lăsat o impresie excelentă.

M-am întors acasă ceva mai devreme ca să fac o plimbare călare şi am avut parte de un galop splendid, Grui e în formă minunată; Barbu l-a călărit pe Coconaş, dar îl durea capul rău, bietul de el. M-am întors pe întuneric, cu senzaţia că mişcarea energică mi-a făcut foarte bine.

Ballif a sunat dintr-un loc misterios ca să ne transmită veşti bune – spune că lucrurile merg bine. Dacă spune Ballif că merg bine, putem

să-l credem.

În seara asta nu mai sunt atât de tristă.

Buftea

[joi,] 15/28 septembrie 1916

Ocupaţiile obişnuite. Plecat devreme la spital, mult de lucru. Azi nu au fost raiduri aeriene. M-au fotografiat nişte englezi la spital, pentru ziare din Anglia.

După-amiază, din nou spital, după prânzul la Cotroceni.

Nici o veste deosebită.

Nici un eveniment deosebit.

Buftea

vineri, 16/29 septembrie 1916

Treburile zilnice ca întotdeauna. Pacienţilor le e bine, zi frumoasă; celor care sunt în stare li s-a îngăduit să iasă în grădină, fiindcă azi nu s-a văzut nici urmă de avion. Am vizitat două pavilioane ale spitalului militar, nr. 4, unde lucrează Lady Barclay, şi nr. 7, unde lucrează Maruka. Lady Barclay era acolo, într-o uniformă de soră de un albastru deschis, foarte veselă, cu un aer proaspăt şi energic, şi glumea cu bărbaţii, deşi nu ştie o vorbă în româneşte. Le-am adus invalizilor micile mele daruri obişnuite. Maruka nu era acolo, se pare că nu vine decât după-amiaza.

Veştile de pe front mi-au sosit destul de târziu, prin Barbu. Ştirile din nord nu par foarte bune, duşmanul a reuşit să intre pe valea Oltului, în spatele trupelor noastre. Nici acum nu înţeleg cum a fost cu putinţă. Nu avem detalii. Ultimele veşti erau ceva mai liniştitoare.

Am ieşit călare cu Barbu, fetele lui şi Georgescu. Vreme frumoasă, dar, în ciuda companiei plăcute şi a lui Grui, care era vioi şi plin de energie, m-am simţit abătută.

Am stat puţin de vorbă cu Brătianu, se pare că soţia lui suferă grav cu nervii. După cină m-am întâlnit cu Duca, Martha şi G.V.B. (George Valentin Bibescu, soţul ei).

Tare păcat că G.V.B. are un caracter atât de neplăcut – ar putea fi folositor.

Am trimis după Barbu imediat după cină – calmul lui întotdeauna mă linişteşte, îmi face bine.

Uneori nu-mi pot ţine în frâu tristeţea şi îngrijorarea la gândul cusururilor mărunte ale poporului meu, suportabile în vreme de pace, dar transformate acum într-o adevărată primejdie – mai ales indiscreţia.

Buftea

sâmbătă, 17/30 septembrie 1916

N-am putut merge în oraş prea devreme fiindcă avioanele s-au

arătat foarte prietenoase – au dat târcoale Bucureştiului cu salutările lor aducătoare de moarte şi toţi s-au împotrivit plecării mele în asemenea momente.

Am plecat într-o clipă de linişte – nu aflasem nimic clar despre prăpădul pe care-l lăsaseră în urmă.

De-abia am ajuns bine în oraş, că s-au mai anunţat 16, dar n-am văzut nici unul, aşa că, după ce mi-am făcut vizitele obişnuite printre răniţii din spitalul meu, am plecat să vizitez Filantropia, încărcată cu „*brioches cosonacè*“ [*sic*], fiindcă în spitalul acela mâncarea e foarte proastă. Am văzut acolo lucruri cumplite, urmările „bombelor din ceruri“, femei şi copii care mureau în chinuri groaznice. I-am ţinut de mână şi le-am ascultat vaietele de moarte! Dar ce puteam să fac altceva decât să trec mai departe şi să-i las? Nu ne putem încărca inima cu toate suferinţele.

M-am întors târziu, am luat prânzul la Cotroceni, o invitasem pe Elena Perticari, care, ca de obicei, e într-o stare proastă, cu un aer tragic şi exaltat care-ţi dă impresia unei dureri eterne, mistuitoare, nestăpânită – pe ea întotdeauna o izbeşte viaţa. Parcă ar căuta suflete anume ca să le împovăreze tocmai cu ce le e lor mai greu să îndure. Fără îndoială, şi firile lor atrag dezastrul – „firea e destinul“ e unul din proverbele care-mi plac cel mai mult.

La Cotroceni au venit să mă vadă Barbu şi, mai târziu, Carol; m-am odihnit puţin acolo, fiindcă am un loc pe spate care mă doare şi îmi provoacă neplăceri destul de mari.

M-am întors la spitalul meu la 5, mi-am făcut vizitele, am văzut că toţi pacienţii se simţeau mai bine, iar unii chiar au putut fi trimişi acasă. Martha l-a adus să mă vadă la spital pe un tânăr aviator francez foarte amabil. Am intrat în sala de operaţii, căutând-o pe doamna Reiner, doctorul nostru, şi am găsit un nefericit pe masa de operaţie, cu o mână într-o stare de plâns. A fost atât de fericit să mă vadă, încât s-a agăţat de mine cu mâna cealaltă, cu ochii în lacrimi şi un zâmbet strălucitor. Oamenii aceştia ştiu să sufere fără să se plângă. Mă obişnuiesc încet-încet, dar doar atunci când situaţia e firească, să privesc rănile acestea îngrozitoare – nu suport să intru în sala de operaţii doar ca să privesc, dar sunt gata să stau lângă ei după aceea, când îşi revin după cloroform şi au cea mai mare nevoie de o faţă blândă şi o mângâiere. Nu mă îndoiesc că omul despre care vorbesc s-a simţit alinat de prezenţa mea, fiindcă atâta timp cât am rămas cu el nu s-a plâns deloc, doar a zâmbit, în timp ce din colţurile ochilor i se scurgeau lacrimi mari.

Ieri-noapte târziu s-a întors Ballif, l-am văzut doar puţin, dimineaţă, fiindcă era cu mine Brătianu, iar el trebuia să se ducă să-i dea raportul lui Nando, aşa că ne-am întâlnit de-abia seara târziu, când m-am întors. Ce avea de spus a fost absolut nesatisfăcător în toate privinţele.

Senzaţia mea că nu există ordine şi conducere clară a fost, din păcate, confirmată cu vârf şi îndesat. Ruşii sunt mult mai bine organizaţi, mult mai ordonaţi, soldaţii sunt bine îngrijiţi, încurajaţi şi conduşi. La noi, multă neglijenţă şi dezordine. Veşti proaste din nord. Trupele noastre au trebuit să se retragă în Valea Oltului, mai întâi în bună rânduială, până la graniţă, dar odată graniţa trecută retragerea s-a făcut în mare dezordine, de ce?

Azi-noapte, trupele noastre trebuiau să treacă Dunărea şi să-i atace pe bulgari. Văd zile negre în faţa noastră – griji mari, se prea poate să ne aştepte vremuri grele. Niciodată n-a fost mai îngrijorătoare situaţia noastră.

Am dureri – micul abces de pe spate mă supără rău, nu-mi dau seama cum a apărut. Cum e cu putinţă ca un asemenea mărunţiş să pricinuiască atâta durere?

Nu m-am culcat într-o stare de spirit prea plăcută.

Buftea

duminică, 18 septembrie/1 octombrie 1916

Plecat în oraş devreme. M-am întâlnit cu Vopicka[143], ministrul american, i-am arătat spitalul şi i-am vorbit despre atrocităţile aeriene. Toată lumea spune că s-au aruncat peste oraş dulciuri otrăvite, iar ultimul zvon spune că s-au aruncat şi păpuşi cu gaze asfixiante în ele – nu-mi vine să cred, am impresia că oamenii îşi lasă imaginaţia să rătăcească!

Doamna Reiner mi-a examinat spatele şi a descoperit că e destul de rău – m-a bandajat, spune că probabil s-a infectat o zgârietură care, astfel, s-a inflamat şi a produs un abces. Îmi spune că trebuie să fiu mai atentă şi să mă spăl pe mâini de fiecare dată după ce ating pacienţii.

M-am dus în vizită la biata doamnă Cuţarida Crăciunescu[144], i-a murit al doilea fiu. Era ofiţer de artilerie – se pare că a fost spulberat într-o sută de bucăţi! Biata mamă! Se înconjurase cu toate fotografiile lui, de când era sugar, le împodobise cu flori şi spunea că alt mormânt nici n-avea să aibă băiatul ei. Apoi a plâns şi a tot plâns, repetându-i numele iar şi iar. Sărmana femeie, sărmana de ea!

Se aude că bieţii Vârnav şi-au pierdut şi ei singurul fiu, Buia. Au fost ucişi, poate, mulţi alţii, dar încă nu ştim.

Am prânzit cu Nando la Scroviştea, iar după prânz am făcut o plimbare tare plăcută pe jos, prin pădure, până la Ţigăneşti, cu Nando, Barbu, Lisabeta şi Nicky. Au început să se arate culorile minunate ale toamnei. Am adunat un buchet mare de frunze roşii. Am mers până la mânăstire, unde călugăriţele ne-au primit cu încântare uimită. E un locşor frumos, aproape de lac, înconjurat de păduri în care găseşti chiar şi câţiva stejari bătrâni şi mândri, foarte rari în împrejurimile

Bucureştiului.

Veştile de azi de pe front au fost ceva mai bune. Trecerea Dunării pare să meargă bine, dar, vai! ce încercare plină de primejdii! Nici din nord nu ne mai vin ştiri atât de proaste – s-ar putea să fie doar o uşurare de o clipă înainte de întâmplări mult mai rele, dar ce rost are să tremurăm, nu putem decât să sperăm şi să avem încredere.

M-am întors destul de târziu pentru plimbarea călare – am galopat la întoarcere, pe întuneric.

Am primit un bilet emoţionant, mângâlit cu o mână tremurată de dr. Young, care-mi trimite un cec de o mie de franci pe care să-i cheltuiesc pentru orice cauză caritabilă doresc. De-a dreptul mişcător. E foarte grav bolnav! Nici nu-şi închipuia că va trăi mai mult decât unchiul şi mătuşa, pe care i-a iubit cu credinţă. De mulţi ani are o stare de sănătate foarte îngrijorătoare.

Buftea

luni, 19 septembrie/2 octombrie 1916

Vreme ploioasă. M-am dus în oraş cu Ballif. A apărut şi Taţulina. Prostuţa de ea! Spitalul merge destul de bine. Ştirile de dimineaţă despre operaţiunile militare au fost şi ele mai bune, dar până la venirea serii nu au întârziat să apară nici cele rele. Un monitor[145] austriac s-a strecurat prin front şi a început să ne bombardeze podul de vase. Vremea rea îngreuna mult deplasarea artileriei. Brătianu îşi pierde pe loc tot curajul şi acceptă chiar şi concesii ruşinoase, nu are spirit militar. E omul vicleşugurilor, nu un om de acţiune. Acţiunea îl înspăimântă, iar soţia lui, biata de ea, care-şi iubeşte fanatic ţara şi consideră patriotismul monopolul ei special, mai că se îmbolnăveşte de atâta îngrijorare isterică, iar rezultatul are cea mai rea influenţă cu putinţă. E curios că o femeie cu calităţi atât de lăudabile e în stare să se lase dominată de situaţie în asemenea măsură. Ideea mea despre rolul femeii în vreme de război e că trebuie să ţină capul sus întotdeauna şi trebuie să arate cu atât mai mult calm şi hotărâre cu cât primejdia e mai mare. Bărbaţii luptă, îşi jertfesc sângele – femeile trebuie să le arate feţe zâmbitoare şi să le spună vorbe de încurajare. Spiritul e totul. O nenorocire întâmpinată cu curaj e pe jumătate învinsă, „viaţa se teme de cei curajoşi“ – aşa să fie!

Am luat prânzul la Cotroceni şi am stat puţin liniştită acolo, scriindu-i o scrisoare lungă mamei – spatele nu arată bine, mă doare, o adăugire deloc folositoare în asemenea clipe. La ceai a venit Barbu.

M-am întors la spital şi am venit acasă târziu. M-a durut tare spatele din cauza hurducăturilor automobilului. Dar am avut parte de o consolare înainte de culcare.

Buftea

marţi, 20 septembrie/3 octombrie 1916

Am mers în oraş ca de obicei, dar singură, fiindcă Ballif s-a dus la Cartierul General în urma unor veşti foarte tulburătoare.

La primele ore ale dimineţii am compus împreună cu Barbu o telegramă pentru regele Italiei.

N-am muncit prea mult la spital azi-dimineaţă, fiindcă doamna Reiner mi-a tăiat abcesul – moment foarte dureros, dar o adevărată uşurare după aceea. Totuşi, fiindcă rana era deschisă (deşi bandajată), nu m-a lăsat să rămân prin spital, spunând că trebuie evitată orice infecţie.

Am scris scrisori în camera mea, am vorbit cu câţiva oameni, am luat prânzul cu Maruka şi Symki, apoi a venit Matila Costiescu[146], pe care nu-l văzusem de ceva vreme[147]. Pleacă la Constanţa ca aghiotant al amiralului rus. Aducea veşti triste – trecerea Dunării n-a fost de nici un folos, fiindcă la adăpostul ceţii monitorul austriac a trecut în spatele liniilor noastre şi a pus în primejdie podul, aşa că trupele au fost retrase.

Veşti groaznice, s-au aruncat o puzderie de bombe asupra regimentului meu, pierderi mari, dar încă nu ştiu cine. N-am să fiu liniştită până nu aflu. Nu-mi pot închipui ceva mai înfiorător decât căderea bombelor din cer asupra unui regiment de cavalerie – când mă gândesc la cai, la teroarea lor, ce scene cumplite, bărbaţii zdrobiţi sub animalele care se zvârcolesc, moarte, mutilare, o încâlceală de dobitoace disperate şi oameni muribunzi, parcă o văd în faţa ochilor şi totuşi nu pot îndura s-o văd, trebuie să fie mult mai oribil decât orice închipuire.

Am auzit că ar fi fost aduşi câţiva oameni din regimentul meu la Asil Hélène – l-am trimis pe Georgescu să întrebe şi, dacă e adevărat, să aranjeze să mi se aducă aici toţi cei din Regimentul 4 Roşiori. După prânz au fost aduşi tânărul Sergiu Şonţu (fiul doamnei mele „*de palat*“) şi încă un soldat; încă nu ştiu cât de grav sunt răniţi.

Veştile de pe front venite seara au fost ceva mai puţin descurajatoare. Suişuri şi coborâşuri teribile, trecem de la uşurare la deznădejde, de la deznădejde iar la uşurare.

Spatele mă doare mai puţin, e adevărat, dar încă nu mă lasă.

Mâine am să stau acasă toată ziua, mi se pare de-a dreptul ciudat.

Buftea

miercuri, 21 septembrie/4 octombrie 1916

Azi nici un eveniment. Am rămas acasă, în mare parte, ca să-mi îngrijesc spatele. M-am plimbat prin grădină, m-am dus cu Nadeja să le dăm de mâncare copiilor din sat. Doamna Reiner a venit să-mi bandajeze rana, care mă doare şi arată urât. Nu i-am mărturisit că am de gând să ies călare după-amiază. Am luat prânzul cu doamnele Ştirbey şi Radu Rosetti[148] – Barbu e cu Nando. Am călărit de la patru

la şase – galop iute, Grui a fost foarte odihnit, foarte frumos, pur şi simplu adorabil.

Veştile de pe front sunt în general favorabile, dar lipsesc detaliile. Se spune că armata lui Prezan[149] a suferit un atac violent din partea germanilor în nord. Prezan a arătat un curaj personal admirabil. Rosetti se bucură de toate în asemenea măsură că e exasperant.

Buftea

joi, 22 septembrie/5 octombrie 1916

Plecat în oraş devreme, am avut mult de lucru la spital, mulţi răniţi nou-veniţi, mulţi ofiţeri, aşa că a trebuit să-i pun pe câţiva în al doilea salon mare. Toţi pacienţii mei s-au bucurat înduioşător de mult să mă vadă din nou după o absenţă de două zile.

Ne-a fost adus şi Puiu Filitti, deşi are doar o rană uşoară. A venit să-mi vadă spitalul bătrânul Boucher (corespondent pentru *The Times*, mare bulgarofil). E prea surd ca să stăm de vorbă, aşa că l-am rugat să mă ajute cu servitul prânzului pentru pacienţi; m-a urmat la picior ca un câine cuminte şi bătrân.

Mi-au pansat din nou rana, care, deşi arată mai bine, e în continuare foarte dureroasă. Am luat prânzul la Maruka, cu Poklevski, St. Aulaire, Diamandi[150] şi Costiescu. Maruka era foarte amuzantă, dădea pe dinafară de teoriile ridicole în care crede de fiecare dată pentru scurtă vreme. Am luat ceaiul cu Barbu la Cotroceni, apoi m-am întors la spitalul meu, unde am vizitat pacienţii şi m-am întâlnit cu Washburn, care s-a întors de pe frontul de nord. Din nou mi-a trezit un interes nespus, din nou mi-a lăsat impresia de putere condensată, care face ca fiecare cuvânt să poarte şi să însemne acţiune. M-am întors acasă târziu. Nando a cinat aici, cu noi; la masă, discuţii animate, dar plăcute. Nici o ştire de pe front.

Impresia lui Washburn e că germanii ne vor da de furcă în mod sigur şi că aliaţii noştri trebuie să ne ajute la timp.

M-a durut spatele destul de rău.

Vremea a fost tare frumoasă, dar destul de rece.

Buftea

vineri, 23 septembrie/6 octombrie 1916

E clar că impresia lui Washburn a fost corectă – azi-dimineaţă ne-au sosit veşti proaste. După micul dejun, Ballif a cerut să-mi vorbească, iar chipul lui nu prevestea nimic bun – în astfel de ocazii, mă simt de parcă m-aş pregăti pentru o operaţie şi ar trebui să-mi oţelesc nervii.

Veşti FOARTE proaste de pe frontul de la Braşov; scumpa noastră ţară e în mare primejdie de a fi invadată de germani! Nu există gând mai înspăimântător! Ştim ce ar însemna: distrugere sub toate formele şi, în cazul acesta, o umilinţă de nedescris. Dar de fiecare dată prima mea reacţie este să strig: nu se poate! nu poate să se întâmple! nu se va

întâmpla!

Şi totuşi suntem copii în arta războiului! Suntem atât de nepricepuţi – dacă germanii chiar aruncă împotriva noastră forţe mari, ce putem face? Nu suntem înarmaţi îndeajuns pentru a ne împotrivi unui atac masiv din partea lor. Am fost conduşi spre impresia că nu pot detaşa trupe prea numeroase împotriva noastră – că dorinţa lor de a ne pedepsi le depăşeşte puterile.

Washburn consideră frontul nostru, îndeosebi trecătorile din munţi, de importanţă covârşitoare pentru cauză în general. Dar nu ne ascunde nici o clipă faptul că situaţia noastră e extrem de gravă. Nu mă pot abţine să nu-l simpatizez şi să nu am încredere în străinul acesta mărunţel, urât, a cărui engleză sună americăneşte. Pare să aibă şi inimă, pe lângă o inteligenţă ieşită din comun şi o perspectivă largă, foarte cuprinzătoare. Îmi dau seama prea bine că ar fi greu să explic altcuiva de ce anume cred că ne-ar putea fi de folos omuleţul acesta, dar o simt cu toate instinctele mele, care rareori mă înşală. Încrederea mea în oameni m-a ajutat de mai multe ori decât mi-a dăunat. E nevoie de curaj ca să te încrezi în oameni, un curaj pe care eu îl posed şi nu îmi pare rău, deşi de multe ori îi tulbură pe oamenii mai prudenţi şi mai serioşi. Nu putem decât să ne purtăm fiecare după cum ne e firea, iar a mea mă îndeamnă spre impuls şi acţiune – calităţile mele vin din instinct şi singura mea armă e adevărul; întotdeauna am fost de părere că, atunci când te încrezi în onoarea cuiva, îl faci să dea tot ce are mai bun, să se ridice la înălţimea întregului său potenţial. Fireşte, unii nu au un asemenea potenţial – cu atât mai rău pentru ei, eu, una, nu regret niciodată că am încercat să-l ating, chiar dacă a însemnat că mi-am investit încrederea greşit! Prin acestea nu vreau să spun că aş fi ca biata Carmen Sylva, că mi-aş încredinţa cele mai intime secrete, ba şi pe ale celor din jur, primului aventurier măgulitor care-mi trece calea, dar rămân convinsă că, în anumite momente, trebuie să avem curajul de a ne încrede şi de a acţiona, fiindcă jocul nu se câştigă întotdeauna doar stând locului şi cântărind lucrurile în minte!

Am mers în oraş, la spital, unde vizitele mele de dimineaţă par să fie aşteptate cu o reală plăcere – altă răsplată nici nu-mi doresc.

Mi-au bandajat şi mie spatele – nu mă mai doare atât de rău. S-au făcut câteva operaţii serioase în spitalul meu. Un biet ţigan a început să declame discursuri patriotice sub efectul cloroformului şi vorbea atât de bine, încât le-a stors lacrimi celor din jur.

Mai târziu a întrebat de mine, de „Mama Regina“, care, într-un fel vag, reprezintă toate mamele României; şi mie mi-a spus tot felul de lucruri surprinzător de înduioşătoare. Ne ataşăm foarte mult de bieţii suferinzi atât de răbdători – sunt tare simpli şi tare recunoscători, în felul lor tăcut, pentru îngrijirile pe care le primesc.

Spitalul nostru e deja destul de plin. Ar fi îngrozitor dacă am fi obligaţi de împrejurări să ne mutăm. Unde să ne ducem? Ce să facem? Unde să ne transportăm răniţii? unde să le facem o casă nouă? Toată ziua, mintea mea dă piept întrebărilor acestora grele şi nu le găseşte nici o soluţie – nu o găseşte fiindcă, în adâncul inimii, nu-mi pot închipui că ar fi cu putinţă!

Am luat prânzul la Cotroceni cu copiii, Ileana venise pentru prima oară să vadă spitalul şi le servise răniţilor masa, purtând pe cap acoperământul alb pe care-l port şi eu. Arăta nespus de drăgălaş, iar soldaţii au fost încântaţi s-o vadă. Tot la prânz a apărut, pe neaşteptate, şi Maruka, care lucrase pe lângă pacienţii de la Asil Hélène şi care, după ce a spus că nu vrea nimic, a mâncat tot ce am mâncat şi noi. Apoi am avut o conversaţie lungă şi foarte amuzantă, eu, ea şi Ballif. Mai târziu m-am întors la spital, unde bietul meu ţigan, tare negru la faţă, se mai liniştise; am stat lângă el o vreme.

Mâine va fi operat Sergiu Şonţu, dar nu la spitalul meu, părinţii lui preferă să se ocupe Toma Ionescu[151], iar eu mă bucur să fiu scutită de răspunderea aceasta.

M-am întors la Buftea să fac o plimbare călare cu Barbu şi fetele lui. Zilele se scurtează din ce în ce. În ciuda rănii de la spate, mi-a făcut mare plăcere galopul. Rămâne singurul lucru care-mi place fără rezerve.

L-am invitat la cină pe Washburn şi, după masă, am avut o conversaţie interesantă cu el. Barbu a cinat şi el cu noi şi l-am rugat să vină să asculte, fiindcă voiam să se cunoască: rămân convinsă că omuleţul acesta ciudat ne poate fi de ajutor.

Tot ce a spus a fost de cel mai mare interes, a fost pe toate fronturile şi „în toate retragerile armatei ruse“, cum spune el. E limpede că a văzut lucruri groaznice şi de mare importanţă.

Încerc să aranjez o întâlnire între el şi Nando mâine.

Buftea

sâmbătă, 24 septembrie/7 octombrie 1916

Plecat devreme în oraş. Cât am stat acolo au apărut avioanele – au fost ucişi doi oameni la gară. Pacienţilor mei le merge bine. M-am întâlnit cu bătrânul Barclay şi i-am spus că situaţia noastră e precară şi că, dacă Aliaţii nu ne ajută, s-ar putea să sfârşim urât. Dar ne-ar mai fi de folos ceva? Nu şi-au ajutat ei întotdeauna prietenii prea târziu?

Germanii îşi ajută prietenii la timp – de aceea sunt în continuare atât de puternici şi de aceea ne întâmpină cu o rezistenţă atât de îndârjită, căci e clar că nu cu austriecii ne luptăm noi în Austria.

Obosită, m-am întors la Buftea să iau prânzul, după ce le-am servit masa invalizilor mei. Pe unul, bietul de el, care e împuşcat în plămâni şi nu are voie să se ridice în capul oaselor, l-am hrănit eu ca pe un

copil. E extraordinar de răbdător şi mereu zâmbeşte – unii te emoţionează foarte puternic. E un bărbat printre ei cu o figură de vultur şi ochi trişti, care a suferit îngrozitor: întotdeauna zâmbeşte, e recunoscător, nu se plânge. Nimeni nu se plânge, în general, dar unii îşi exprimă recunoştinţa mai mişcător decât alţii.

Am prânzit târziu aici, cu Ileana, Ballif, Nicky, Denize[152] şi Ionel Christopol, prieten cu Nicky.

Barbu mi l-a trimis pe Washburn pe la ora ceaiului, fiindcă cei doi căzuseră de acord că ar trebui să-i scriu o scrisoare ţarului. Aşa am şi făcut, mi-am pus toată inima în rugămintea de ajutor pe care i-am trimis-o – căci avem, într-adevăr, nevoie de ajutor, forţele care ne stau împotrivă sunt prea puternice. Azi n-am primit veşti de pe front şi aproape că mi-e teamă să întreb!

Seara, Mircea şi Ileana s-au jucat în camera mea ca pe vremuri, când era pace, şi mi-a făcut bine să le aud în jur glasurile vesele şi nevinovate. Ce vremuri îi ameninţă, scumpii de ei!

Seara am primit o vizită neaşteptată din partea lui Barbu, deşi e de serviciu, fiindcă Nando a luat cina cu Martha. Trebuie să fie foarte mândră să aibă un rege drept oaspete, chiar şi în vreme de război.

Barbu avea multe de povestit şi m-a liniştit mult vizita lui.

Mă bucur că i-am făcut cunoştinţă cu Washburn.

Buftea

duminică, 25 septembrie/8 octombrie 1916

Dimineaţă la spital. Mult de lucru. Avioane peste Bucureşti şi Chitila, mulţi morţi la Chitila – înfiorătoare lucruri aduc păsările morţii! Ne-au mai venit doisprezece răniţi, întotdeauna reuşim să le găsim loc pe undeva. Symki munceşte de mai mare dragul. Cu sănătatea ei delicată, mă mir că rezistă.

M-am întors acasă să iau prânzul, fiindcă tot mai simt nevoia unei după-amiezi liniştite. Copiii s-au dus să prânzească împreună cu Nando, care apoi i-a adus înapoi. Era necăjit, nici pe departe în starea voluntară şi energică în care aş vrea eu să-l văd. O, dacă ar putea fi un adevărat conducător, conducătorul de care are atâta nevoie ţara noastră acum! Vai, de ce nu sunt eu rege? M-aş duce peste tot, aş vedea totul, aş vorbi cu soldaţii şi aş rămâne printre ei până ar ajunge să mă adore şi ar pleca bucuroşi la luptă în numele meu – aş fi o realitate în rândurile lor, nu un nume!

Trebuie să acţioneze, i-am spus de atâtea ori – ce contează obiecţiile celorlalţi, uneori omul trebuie să judece şi să se mişte singur!

Vai, ce greu e să stai locului şi să te mulţumeşti să priveşti! Iar ţara mea e în cea mai mare primejdie şi se fac greşeli crude, cumplite, fiindcă nu avem conducători, sau fiindcă în vreme de război, ca şi în vreme de pace, nimeni nu vrea să jignească vreun general bătrân, de

parcă în asemenea clipe ar mai conta sentimentele oamenilor. E în joc soarta ţării, viaţa naţiunii noastre! Trebuie să ieşim victorioşi, sau vom fi zdrobiţi.

Doamne, insuflă avântul de care avem nevoie în popor şi în regele său!

Buftea

luni, 26 septembrie/9 octombrie 1916

Zi cu multă muncă. Am plecat devreme la spital, în oraş. Cum Ballif suferă de un guturai serios, am insistat să rămână acasă, să se odihnească şi să se îngrijească, aşa că am mers cu căpitanul Georgescu. Am avut multe de făcut la spitalul meu, ne-au venit mulţi răniţi noi, saloanele mele sunt pline aproape până la refuz. Un biet om care ne-a venit cu cangrenă e izolat într-o cămăruţă care dă drept în grădină.

M-am dus şi la spitalul surorii Pucci, de care văd les Sœurs St. Vincent de Paul şi doamna Blondel[153], împreună cu alte câteva doamne franţuzoaice. Răniţii păreau să se simtă bine, erau bine îngrijiţi şi disciplinaţi, mi-a lăsat impresia că în spital domneşte pacea.

I-am dat ţigări şi dulciuri şi unui prizonier german rănit. M-am întors la spitalul meu ca să le servesc prânzul pacienţilor, apoi m-am dus şi eu să prânzesc cu Maruka. De acolo am plecat cu ea la spitalul militar, în pavilionul I, de care îngrijeşte împreună cu o femeie mărunţică şi foarte devotată căreia i-am uitat numele. Femeia aceasta micuţă şi loială face toată munca grea, dar Maruka îşi face şi ea partea, cu curaj şi deloc dezgustată de ce vede şi ce miroase. Am descoperit că omul îşi poate obişnui ochii mai uşor decât nasul. Mirosul de cangrenă e aproape de neîndurat, după ce ai plecat te urmăreşte peste tot, nu mai scapi de el.

De la Pavilionul nr. I am mers la nr. V, unde lucrează Miss Belkin, dar n-am găsit-o acolo, doar le-am împărţit răniţilor obişnuitele dulciuri şi ţigări. După aceea m-am întors din nou la spitalul meu, de unde am mai plecat abia la şase, foarte obosită.

Veştile de pe front nu par deloc mulţumitoare, dar n-am reuşit să obţin detalii clare. M-am văzut puţin cu Nando, dar rareori îl conving să-mi spună mai multe. Uneori simt că-mi pierd orice speranţă când întreb, atât e de greu să obţii adevărul.

Dar e îngrozitor să te gândeşti că poate se fac greşeli acolo, iar eu am convingerea neclintită că dacă trupele noastre ar acţiona ferm, sub o conducere inteligentă, ar face minuni. Mărturisesc că nu înţeleg nimic din situaţia actuală de pe front, în afară de faptul că nu e bună.

Vremea a fost frumoasă, ca de vară.

Barbu a fost cu Nando, aşa că nu l-am văzut.

Buftea

Azi se împlinesc doi ani de la moartea unchiului, câte schimbări s-au petrecut de atunci!

Rânduiala veche a dispărut, iar cea nouă încă nu s-a aşezat pe temelie! Biata noastră ţară îşi duce marea luptă pentru existenţă.

Am plecat devreme în oraş, ca de obicei, cu Ballif. Am avut multe de făcut în spital; câteva cazuri foarte grave, multă suferinţă. Unul dintre favoriţii mei, printre cei mai răbdători, a fost operat şi i s-a scos din umăr o bucată enormă de şrapnel, iar din plămân o bucată subţire de metal, ceea ce i-a pricinuit o hemoragie primejdioasă – a suferit dureri cumplite, fiindcă a trebuit operat din nou şi cusut la loc. Bietul de el!

Am vizitat împreună cu Martha spitalul de la Automobil-Club, unde mai fusesem cât era ea în străinătate.

Ileana a venit şi ea la spitalul nostru şi a ajutat la servirea mesei – arăta adorabil cu băsmăluţa ei albă. Soldaţii o adoră, li se luminează chipurile când o văd venind. Ştie să le vorbească tare frumos.

Am avut mult de lucru după-amiază la Cotroceni, a venit şi Barbu, am băut un ceai. Suntem îngrijoraţi, ştirile de pe front sunt grave, iar Cartierul nostru General pare nehotărât, se dau ordine şi contraordine, nu există nici un conducător, aşa că trupele se poticnesc de multe ori în punctul cel mai important. De câteva zile umblă zvonul că s-ar putea să fie nevoie să evacuăm Bucureştiul. Încerc să nu accept gândul acesta şi tot ce ar aduce cu el.

Spre seară m-a vizitat la spital Ferigo, ataşatul militar italian, mi l-a adus Barbu. A declarat că nu numai că nu ne aflăm în nici o primejdie imediată, dar că ne despart doar câteva manevre de o mare victorie. Mi-a explicat planul lui – l-am chemat pe Ballif să-l asculte, fiindcă tactica militară nu mă priveşte. Ballif a fost întru totul de acord cu el. L-am întrebat de ce a venit la mine – ce aş putea eu să fac? A spus că aş putea să fac totul, că trebuie să-l conving pe Nando să-l numească pe Averescu în fruntea armatei, fiindcă soldaţii au încredere în el şi numele lui poartă un anume prestigiu. Mai spunea că acum nu există o mână conducătoare fermă şi că soldaţii trebuie s-o simtă. Vai! ştiu că are dreptate, dar cum să-l conving pe Nando, el niciodată nu vrea să ia măsuri drastice, iar lucrurile care i se spun şi care se contrazic între ele îl derutează cu totul – cred că nu se ridică *la înălţimea situaţiei*, fiindcă pur şi simplu nu e în stare să dea ordine! Ce situaţie crudă!

I-am invitat la cină la Buftea pe Nando, Carol şi generalul Râmniceanu[154], ataşatul lui Carol. Am petrecut o seară neplăcută, tot încercând să-i conving pe bărbaţii din familia mea de ceea ce trebuie să facă. Pentru o femeie, a se amesteca în treburile militare e o sarcină care nu-i atrage nici o recunoştinţă, dar, până la urmă, sunt regina ţării acesteia şi nu pot sta cu mâinile în sân privind-o cum piere!

Carol trebuie să umble printre soldaţi. Cei de la Cartierul General se mişcă atât de încet, încât întotdeauna spun că Nando sau Carol trebuie să plece să viziteze trupele când va fi situaţia mai bună. Dar situaţia nu se îmbunătăţeşte deloc – şi atunci când vor mai pleca?

Am vorbit cu Râmniceanu şi cu Carol, insistând cât am putut pe problema aceasta. Mi-au jurat că va merge. Oamenii încep să se întrebe de ce n-a fost văzut până acum nici unul din ei printre soldaţi – nici nu e de mirare.

I-am lăsat pe Nando şi Ballif să vorbească între ei. L-am auzit pe Nando ridicând mult vocea în camera alăturată, dar Ballif a rămas foarte calm. Bietul Nando e exasperat şi înnebunit de atâtea discuţii care se contrazic între ele – dar acum trebuie să-i asculte pe cei care nu şi-au pierdut capul, chiar dacă îl înfurie îngrozitor, trebuie să asculte! Ţara trebuie salvată!

Buftea

miercuri, 28 septembrie/11 octombrie 1916

Zi obişnuită. Am mers în oraş cu Georgescu, pe Ballif l-am trimis la Cartierul General cu o scrisoare pentru Carol. Se pare că s-au luat unele decizii acolo. În orice caz, i-am pus în mişcare. Lui Averescu i s-a dat comanda unor trupe mai numeroase.

Toată ziua am avut gânduri destul de neplăcute. În special ideea că s-ar putea să trebuiască să părăsim spitalul e tare amară. Toate merg bine aici, lucrăm cu spor. Încă nu-mi vine să cred că nu se va face tot posibilul pentru a ne apăra ţara de o invazie. Dar trebuie să ne gândim la toate şi să ne păstrăm sângele rece. Deocamdată nici nu-mi pot închipui cum ar fi, unde ne-am duce, ce am face.

Rănitul care era în starea cea mai gravă a murit azi-dimineaţă – e mai bine, tot pieptul îi era cangrenat, la fel şi gâtul, nu-l mai puteam hrăni, dar chiar şi aşa a mai trăit câteva zile. E mai bine că i s-au sfârşit suferinţele. Doamnele de la care te-ai aştepta cel mai puţin se dovedesc a fi surori de caritate devotate şi pricepute, care nu se lasă intimidate de imaginile oribile şi mirosurile respingătoare. Doamna Conţescu, de pildă, o femeie mărunţică, seacă şi dură, se poartă minunat cu răniţii, e răbdătoare, devotată, maternă, le ţine companie celor mai disperaţi, asistă la orice operaţie, ridică cei mai grei pacienţi, le citeşte, vorbeşte cu ei, îi ajută oricum poate. Şi Leila e minunată, devotată şi neobosită.

Martha mi-a mai adus un tânăr francez fermecător, sosit cu *automobilele blindate* – slavă Domnului că au venit câteva. Tânărul mi-a lăsat o impresie excelentă. Dar e tare amuzant cum alege Martha toţi străinii şi îi ia pe loc în stăpânire. Chiar îi vânează – am văzut de atâtea ori că n-o opreşte nimic. E o aventurieră înnăscută, o admir şi o dispreţuiesc în acelaşi timp. Dar, uneori, oamenii ca ea pierd jocul

fiindcă vor să fie puţin cam prea isteţi, sau pentru că apetitul lor n-are saţ…

Mi s-a cerut să vizitez un spital recent amenajat lângă Camera de Comerţ, în clubul lor. Admirabil pus la punct, dar cu un lux aproape excesiv.

Vremea e nespus de frumoasă, m-am întors acasă târziu, în lumina superbă a lunii. De pe front nici o ştire clară, puţinele veşti pe care le primim se contrazic îngrozitor. Ballif are impresia că la Cartierul General domneşte agitaţia.

Buftea

joi, 29 septembrie/12 octombrie 1916

Azi Lisabetta împlineşte 22 de ani. Nu e o aniversare prea voioasă. Anul trecut am fost mult mai veseli, am dat chiar un bal în seara aceea. Îmi amintesc că era cum nu se poate mai drăguţă, într-o rochie moarată, de un albastru cu ape, şi ceva mai slabă după cura de la Techirghiol. Parcă a trecut atâta vreme! Oare chiar se dansa pe atunci? Se va mai dansa vreodată? Război! Acum ştim, în parte, ce înseamnă, dar e doar începutul, mă tem că mai avem încă multe de învăţat despre nenorocire.

Dimineaţa devreme am primit veşti proaste, care s-au înrăutăţit mai târziu într-atâta încât a trebuit să mă hotărăsc să fac pregătiri în caz că trebuie să fugim repede – căci fugă trebuie să-i spunem! Ce alt cuvânt s-ar potrivi?

O zi de *angoasă* adâncă, în care lucrurile trebuie privite în faţă fără să ne pierdem cumpătul. Mai întâi m-am dus cu automobilul la spital, împreună cu Ballif, şi am avut o discuţie serioasă cu el, ceea ce ne-a întristat pe amândoi, dar mi-a dovedit din nou cât de demn este de încredere şi cât se poate conta pe el, iar micul căpitan Georgescu, „micul Georgie“, cum îi spune Mignon, e un al doilea Ballif, la fel de demn de încredere, la fel de prompt, la fel de cinstit şi sincer.

Din nou, Barbu şi Ballif o să fie cei care vor salva situaţia; din nou, îi mulţumesc lui Dumnezeu că oamenii aceştia doi sunt în serviciul nostru.

Zi tragică. Felicitări, urări de bine pentru Lisabetta, flori şi zâmbete pe feţe îngrijorate. Am umblat prin spital, printre răniţi; mulţi din ei se simt mult mai bine şi, *cu moartea în suflet*, mă întrebam dacă va trebui să-i abandonez în voia sorţii – ce gând dureros, umilitor, ca şi cum aş fugi din calea primejdiei! Dar se vede că o regină nu poate rămâne locului ca să ţină piept duşmanului, o regină nu poate fi luată prizonieră – ar fi un triumf prea mare pentru duşman –, şi, apoi, probabil m-ar duce în Germania sau altundeva prin apropiere… aşa că nu pot rămâne ca să-i ajut pe cei pe care i-am îngrijit până acum, vai! ce gând amar, atât de amar.

M-am dus la Cotroceni; şi acolo am umblat de colo-colo, golind locul de toate lucrurile pe care le adunaserăm în jurul nostru an după an, hotărându-mă ce poate fi împachetat şi ce trebuie abandonat. Şi acela a fost un moment amar – dar în astfel de clipe trebuie să ne obligăm inima să fie puternică şi să se detaşeze de bunurile materiale, trebuie să fim curajoşi şi hotărâţi şi să nu oftăm, să nu ne plângem.

Am luat prânzul cu Nando la Scroviştea. Acolo totul părea tare liniştit, dar nu simţeam nici o împăcare, fiindcă, la fel ca întotdeauna, păreau *să nu prevadă nimic, să nu organizeze nimic, să nu ştie nimic*. Greu de găsit sprijin sau *un sfat bun* tocmai acolo unde am fi îndreptăţiţi să ne aşteptăm să le găsim. Din fericire, era acolo şi Barbu, care, deşi întotdeauna pesimist, mereu e de ajutor, un ajutor imediat şi real. Are timp de toate, se ocupă de tot fără să facă mare caz şi e secundat de minune de Ballif. Din fericire, lucrează împreună, îşi potrivesc planurile şi munca, aşa că se lucrează cu adevărat.

Dacă ar fi lăsat în pace Nando, nu s-ar face nimic – pe ce lume trăieşte? ce fel de cap are pe umeri? ce fel de inimă?

Şi Catargi pare să-şi fi pierdut cumpătul de tot, a căzut într-o asemenea disperare încât nu mai poate fi pus să facă mai nimic. Dimpotrivă, toate doamnele mele au dat dovadă de inimi brave şi voinţe tari. De exemplu, micuţa doamnă Conţescu s-a arătat deasupra celor mai multe: practică, blândă şi mereu de ajutor răniţilor, în fiecare zi mă minunez de câte resurse se găsesc în femeia aceasta mărunţică, ţeapănă, ordonată şi lipsită de sentimente.

Martha spune că ar rămâne aici chiar şi în cazul unei invazii germane – sunt sigură că Martha ar reuşi să se simtă foarte bine şi nu mă îndoiesc că ar exploata cât mai mult acea „*prietenie*“ dintre ea şi prinţul moştenitor.[155] Eroismul Marthei nu poate fi decât de un anume fel. Cum spune zicala vulgară, Martha întotdeauna „va cădea în picioare“ şi va şti unde-i stau interesele!

După-amiază de-a dreptul tragică. A venit Enescu[156] să le cânte răniţilor. A cântat divin, era aproape de neîndurat. N-am putut rămâne, trebuia să mă întorc la Cotroceni. Steinbach mi-a fost de mare ajutor. Din fericire, acum Ballif are încredere în el – oamenii cinstiţi şi cu adevărat buni trebuie să se recunoască unii pe alţii, chiar dacă la început sunt bănuitori.

M-am întâlnit cu Iorga[157], pe care îl indignează purtarea compatrioţilor lui – pe bună dreptate, vai, se comportă dezamăgitor, ca să nu spunem mai mult!

Dar toţi cei care-şi iubesc cu adevărat Ţara au pe buze acelaşi strigăt: Apăraţi-o! Apăraţi-o! Nu e cu putinţă să-i îngăduim duşmanului să se facă stăpân pe ea fără împotrivire! Ce face armata noastră? Cine minte? A cui e vina? Ce e putred? Vai, ce gânduri îngrozitoare!

Am rămas cu răniţii mei până târziu, iar inima mă durea nespus – e cu putinţă să fiu nevoită să-i părăsesc? Şi cărei sorţi îi las? Mai sunt şi paturile şi toate materialele pe care le adunasem cu atâta grijă, ca să nu duc lipsă multă vreme când se vor împuţina posibilităţile. Trebuie oare să le las pe toate, pe toate, ca să le ia nişte mâini lacome şi jefuitoare? E cu putinţă? E cu putinţă?

M-am întors la lumina lunii – o noapte superbă, liniştită, automobilul meu zboară lin, e o maşină „*boche*“ excelentă!

Le-am adus cu mine pe doamna Mavrodi şi pe fiica ei, Magda. Magda are gălbinare şi se simte foarte rău. Mama ei s-a simţit mai liniştită s-o vadă aici – e de părere că e mai în siguranţă sub acoperişul meu.

Am stat de vorbă cu Ballif după cină, a făcut toate pregătirile.

A venit să mă vadă Nadeja, curajoasă, dar înlăcrimată. Mi-a lipsit mult Barbu, dar e bine că e cu Nando, îl obligă să gândească şi să acţioneze.

Am mers la culcare cu gânduri sfâşietoare.

Buftea

vineri, 30 septembrie/13 octombrie 1916

O zi ceva mai puţin angoasată, veştile n-au mai fost atât de rele.

Am avut mult de lucru, la spital şi la Cotroceni. Toate comorile noastre sunt strânse ca pentru o călătorie lungă. Steinbach e, ca întotdeauna, cum nu se poate mai de folos şi mai practic.

Am senzaţia că am avut o zi lungă, şi totuşi n-am făcut prea multe – dar sunt obosită.

Am primit vestea tristă că a fost ucis Petre Carp, al doilea fiu al lui Carp – dar a fost o moarte de soldat adevărat, împuşcat drept în inimă în timp ce-şi făcea datoria cu curaj.[158]

Azi a murit Filipescu[159]. Altă veste tristă! Îşi dorea din răsputeri să-şi vadă împlinită marea speranţă pentru Transilvania şi i-a fost dat să moară într-o vreme când lucrurile merg rău pentru noi.

Cât de uşor ne îngăduim să sperăm – azi am început cu toţii să nădăjduim din nou, cea mai măruntă ştire bună ne umple de o încredere nouă.

Luna s-a înălţat într-o lumină sângerie, o privelişte superbă – iar lângă ea, foarte aproape, era o stea minunată, atât de mare încât „micul Georgie“ a declarat că trebuie să fie lumina unui avion.

Ieri, Nando a primit un dar neaşteptat – flori albe trimise de necunoscuţi din Scoţia. L-a considerat un semn bun într-o zi în care totul arăta negru.

M-am întâlnit cu Flers, cu care întotdeauna îmi face plăcere să vorbesc.

Buftea

sâmbătă, 1/14 octombrie 1916

Zile stranii, de frământări ciudate, de şovăire între speranţă şi teamă. Cred că primejdia se apropie tot mai mult, ca un potop oribil, de neoprit, şi totuşi încă nu-mi vine să cred. Mă simt ciudat de calmă şi fac tot ce pot ca şi cei din jurul meu să-şi păstreze calmul, dar simt cum creşte panica, deşi veştile de pe front n-au fost prea rele.

Am supravegheat în continuare împachetarea şi punerea deoparte a lucrurilor noastre. Umblu printre ele aproape ca o străină, de parcă n-aş lua parte în persoană la tragedia aceasta bizară. Cred că starea intensă de pace lăuntrică se datoreşte faptului că, înclinată din fire spre speranţă, nici măcar nu cred încă în dezastru. Cântecul nădejdii şi încrederii îmi răsună încă în suflet – nu se poate! nu se poate! îmi cântă toată fiinţa pe dinăuntru. Şi totuşi, poate că va fi! Dar şi soarta aceasta voi şti cum s-o înfrunt. curajul creşte ca firele de păr albe, pur şi simplu fiindcă nu le putem opri.

Dimineaţa mi-am petrecut-o, ca de obicei, la spital. I-am primit pe toţi ofiţerii francezi veniţi să ne ajute armata, fiecare cu priceperea lui. Numai să nu fie prea târziu! Printre ei, câţiva aveau expresii încărcate de simpatie. I-am salutat, politicos, pe rând şi am găsit câte ceva de spus fiecăruia. Nu e greu, dacă sentimentele sunt puternice, iar ale mele erau puternice; nici nu ştiau ei ce emoţii intense îmi umpleau inima şi cât îmi doream să le spun: „Salvaţi-mi ţara!“

Am luat prânzul la Cotroceni cu mica doamnă Antonescu. Toată lumea e foarte neliniştită. Am reuşit să fac pregătirile pentru trenurile sanitare şi pentru doamnele care ajută la spital; am avut parte de multă bunăvoinţă din partea colonelului Popescu, care e însărcinat cu munca aceasta – e un om amabil şi, din fericire, e recunoscător pentru orice ajutor.

Le-am vizitat pe doamnele evreice care lucrează pentru mine. M-am întors la Buftea ceva mai devreme, ca să apuc să fac o plimbare călare cu fetele familiei Ştirbey. Îmi doream să mai galopez o dată prin pădurea dragă de care mă leagă amintiri atât de fericite – amintirile anilor cei mai fericiţi din toată viaţa mea de adult. Urmează oare să le las pe toate în urmă? ce ne aşteaptă?

Fetele mele au venit la cină cu vestea că mâine va fi evacuat spitalul nostru.

Martha a venit să mă vadă după cină – nu are conştiinţa tocmai împăcată.

Vremea e neînchipuit de frumoasă. S-a înălţat devreme pe cer aceeaşi stea superbă.

Buftea

duminică, 2/15 octombrie 1916

Zi tristă, i-am evacuat pe cei mai mulţi răniţi din spital. Am făcut

tot ce s-a putut face pentru ei, dar le părea rău că pleacă, fuseseră fericiţi şi bine îngrijiţi la noi, în ciuda durerilor.

Au rămas cam douăzeci de pacienţi grav răniţi.

Vreme ca de vară, cu o frumuseţe de cer albastru.

Am continuat să strâng lucrurile de la Cotroceni – o muncă tristă şi obositoare.

M-am întâlnit cu Washburn şi, după prânz, cu Uhrinovski, care e foarte trist şi nu are timp să lucreze sau să traducă pentru mine; va trebui să văd cu ce-l pot ajuta.

Ziua a fost lungă, dar n-a adus nimic important. M-am întors acasă foarte obosită.

Nici o veste deosebită de pe front.

Buftea

luni, 3/16 octombrie 1916

Ziua de naştere a lui Carol. E pe front, nu ştiu unde să-i telegrafiez. Azi împlineşte 23 de ani – e bărbat în toată firea. Sper că-şi va face datoria. Are mari calităţi şi multe defecte, dar e un băiat bun, care poate face multe când vrea. E stăruitor, practic, logic, cinstit – dar are egoismul tinereţii şi, fireşte, a fost răsfăţat. Lasă de dorit în ce priveşte manierele sociale, a fost prea puţin prezent în societate, nu a învăţat să fie amabil şi galant. Are în el ceva oarecum aspru, puţin ţepos. Cred că nu orbirea mea de mamă e cea care mă face să spun că are mai multe calităţi decât defecte – niciodată nu ne-a necăjit pe noi, părinţii lui, e ascultător şi maleabil. E harnic şi ştie să se organizeze, dar are o anumită încredere naivă în propriile puteri, priveşte foarte solemn şi pompos tot ceea ce face – însă când se apucă de un lucru îl face temeinic, sistematic, chiar dacă nu e important. Uneori, asta îl face să apară ridicol în ochii familiei, dar nu scapă frâiele din mâini şi izbândeşte prin pura forţă a convingerii lui. Are tenacitatea care i-a lipsit dintotdeauna tatălui său, îşi preţuieşte mult mai mult propriile puteri. Nando mereu a fost prea modest, mereu a avut aerul că se scuză chiar şi când face ceea ce trebuie. Încrederea în sine a lui Carol atrage după sine o credinţă în reuşită şi îl ajută să câştige şi încrederea şi sprijinul altora. Cercetaşii sunt întru totul rezultatul muncii lui şi sunt una dintre cele mai reuşite instituţii din toată ţara.

M-am dus la spitalul meu, aproape pustiu. Toată lumea e tristă la vederea atâtor paturi goale.

M-am întâlnit cu Washburn, care mi-a adus-o şi pe soţia lui, o femeie drăguţă, la fel de slabă ca el, în care se simte ceva din energia lui calmă.

M-am dus prin magazine să cumpăr lucruri de care n-am nevoie, ca oamenii să vadă limpede că sunt aici şi nu fug.

Prânzul cu Maruka. M-am dus în vizită la doamna Şonţu, al cărei

ginere, Carp, a fost ucis. Tânăra soţie nu era acolo. M-am simţit uşurată ca o laşă că lipsea; a vedea pe cineva în primele zile de mare durere te tulbură mult şi nici nu poţi fi de prea mare ajutor. Niciodată nu evit să merg în vizită la oameni în astfel de împrejurări, dar întotdeauna e un efort cumplit. Ne simţim atât de mici în faţa durerii altora.

Am venit acasă devreme şi l-am găsit pe Mircea bolnav, are ceva la gât; mă îngrijorează. Sunt atâtea necazuri în aer că nici nu ne mai aşteptăm la veşti bune.

Vreme de vară. Am făcut o plimbare lungă călare cu Mignon, fetele Ştirbey şi „micul Georgie“. Un drum minunat: am pornit din pădure şi am ajuns în câmp deschis tocmai când apunea soarele, iar caii aveau o poftă nebună de galop. Grui era înnebunit de plăcere. Îmi plac enorm plimbările acestea, îmi fac bine indiferent ce griji mă apasă. N-am fost tristă decât pentru că nu era şi Barbu cu noi, întotdeauna el e bunul meu tovarăş de călărie!

Generalul francez Berthelot[160], pe care-l aşteptam la cină, a sosit cu o oră şi jumătate prea devreme. M-am îmbrăcat repede şi am stat mult de vorbă cu el. E un bărbat masiv, greoi, blond, plăcut şi firesc, arată inteligent şi serios. Cred că a adus cu el ofiţeri excelenţi, sper că vor reuşi să-i ajute pe ai noştri în arta războiului, pe care noi de-abia o învăţăm, în timp ce ei au avut parte de cele mai grele lecţii vreme de doi ani.

Nando a venit la cină binedispus. Nici o veste de la Carol. Ştirile de pe front, deşi în general nu sunt bune, nu ne provoacă atâta îngrijorare. Cred că e pentru că *moralul trupei* creşte cu fiecare ciocnire căreia îi ţine piept. Nu ştim nimic despre război – dar învăţăm ce înseamnă zi după zi.

M-am întâlnit câteva clipe cu Barbu înainte de cină; deşi azi e aghiotant, a cinat cu familia. M-a convins să-l chem pe dr. Mamulea[161], de vreme ce sunt atât de îngrijorată pentru Mircea; poate să vină cu maşina de la Cartierul General şi să doarmă la noi.

Buftea

marţi, 4/17 octombrie 1916

Mircea pare să se simtă ceva mai bine în dimineaţa asta, dar bietul sufleţel încă are febră mare. Dea Domnul să nu fie nimic grav. Într-atâta ni s-a obişnuit inima cu durerile în ultima vreme încât orice temere nouă pare să se potrivească firesc în rânduiala zilelor.

Am hotărât ca, de vreme ce deocamdată veştile nu sunt nici bune, nici rele, iar spitalul meu e pe trei sferturi gol, să mă duc în vizită la spitalele de campanie de la Feteşti, la jumătatea drumului între Bucureşti şi frontul din Dobrogea.

SEARA

Zi reuşită, vreme minunată, aproape prea caldă. Am făcut bine că m-am dus, toţi răniţii, doctorii şi asistenţii s-au bucurat foarte tare. Timp de trei ore am umblat din spital în spital, din baracă în baracă, din cort în cort. Am văzut o mulţime enormă de răniţi, multe suferinţe cumplite. Se făcea tot posibilul, una peste alta se lucra bine, dar au mare nevoie de surori de caritate şi de mâini de femeie – acolo nu sunt surori, doar călugări şi „sanitari“ aspri, în general soldaţi bătrâni, cu desăvârşire ignoranţi şi repeziţi, iar pe lângă ei câte o femeie luată de prin împrejurimi.

Am întâlnit mulţi cunoscuţi printre doctori, care m-au primit foarte bucuroşi. Îmi dau seama câtă nevoie e să fac astfel de vizite, îi încurajează şi îi stimulează. Era acolo şi Constanţa Cantacuzino, cu barăcile ei Döcker[162]. Ne-am amintit amândouă de Zimnicea şi de vremea holerei, chiar avea cu ea acelaşi doctor, un anume Luchian, înalt şi cu aspect plăcut, un medic foarte bun. Le-am adus ţigări şi dulciuri tuturor răniţilor şi iconiţe celor mai bolnavi. Le-am dat în special răniţilor ruşi, care şi-au făcut imediat semnul crucii şi le-au sărutat cu mare fervoare.

Locul e un pustiu bătut întruna de vânturi. Era îngrozitor de cald în corturi şi barăci, îmi ardeau obrajii. Dar nopţile, se pare, sunt reci.

La gara Ciulniţa am avut plăcerea de a vedea un regiment rusesc, de fapt părţi din două regimente ruseşti recent sosite. Ne-am salutat cu mare bucurie de ambele părţi. Colonelul s-a prezentat, vorbea foarte bine franceza. Au adus cât ai clipi o fanfară şi au cântat imnul României. Până m-am întors se adunaseră şi mai mulţi, aşa că am coborât şi am dat mâna cu toţi ofiţerii. Unii erau cazaci, aşa că i-am rugat să-mi arate caii, lucru care i-a încântat. Am trecut peste o mulţime de şine şi am ţinut o „paradă ecvestră“, spre marea bucurie a soldaţilor, care îşi adoră animalele. Cineva a scos din buzunar nişte zahăr şi am trecut prin faţa şirului de căluţi miţoşi de pe Don, împingându-li-l pe sub nas. Au lins zahărul, murdărindu-mi îngrozitor mâna, dar doar unul mi-a acceptat darul.

Trenul nostru a suferit o pană, aşa că am petrecut acolo mai mult timp decât ne aşteptam. La gară am dat de un rus bolnav, căruia i-am dat obişnuitele mele cadouri. Apoi a cântat fanfara şi, în cele din urmă, doi soldaţi s-au pus pe dans. Am plecat, într-un târziu, petrecută de uralele lor şi de imnul Rusiei, pe care cerusem să-l aud în mod deosebit. Mi-a făcut plăcere întâlnirea, şi cred că şi lor.

Am ajuns acasă târziu şi l-am găsit pe Mircea în stare mult mai bună, dar tare bosumflat.

Sunt mulţumită de ce am făcut azi şi mă întreb în ce alt colţ de ţară mi-aş putea aduce zâmbetele şi încurajările. Nu vreau să pricinuiesc încurcături, dar vreau ca oamenii să simtă că le sunt alături în toate privinţele.

Am auzit că regimentul meu nu e prea departe de Bucureşti; dacă se poate, am să încerc să merg să-i văd.

Veştile de pe front sunt foarte îngrijorătoare, dar scumpii noştri soldaţi rezistă cu curaj împotriva duşmanului care încearcă să pătrundă în ţară din toate părţile.

Buftea

miercuri, 5/18 octombrie 1916

Zi lipsită de incidente. Vremea mai rece. Mulţi răniţi noi la spitalul meu, care iar e plin.

M-am întâlnit cu Marghiloman ca să vorbim despre Crucea Roşie. Am avut o discuţie foarte neplăcută cu Taţulina, din care mi-am dat seama că e o fiinţă tare bună şi, probabil, cinstită, dar de o inteligenţă extrem de limitată – m-a mişcat şi, în acelaşi timp, m-a enervat. Are ceva de fariseu în ea, un fel de „slavă Domnului că nu sunt ca alţii“ care îi strică trăsăturile bune.

Am avut mulţi oameni de văzut, ca să facem pregătiri pentru spital, trenuri etc. … Prânzul la Cotroceni, apoi iar la spital şi întoarcere acasă devreme, pentru o plimbare călare cu Barbu, Mignon, micul Georgie şi Ecaterina. Ştirile de pe front nu sunt clare, dar atmosfera e mai puţin apăsătoare.

Am primit o scrisoare emoţionantă de la nepotul meu, Friedl Hohenzollern[163], adusă de un membru al Legaţiei române şi scrisă la două zile după declaraţia de război – o scrisoare tare tristă, care încearcă să fie demnă, dar e, de fapt, un strigăt de durere. M-a făcut să vărs câteva lacrimi. Bietul Friedl, e un omuleţ atât de bun şi eram prieteni, m-a iubit de când era un băieţel firav şi singuratic, iar eu – o mătuşă foarte tânără. M-am purtat frumos cu el odată, când s-a lovit, şi n-a uitat, ca un câine recunoscător.

După cină a venit în vizită Barbu; găsindu-mă tare supărată, a fost foarte amabil, şi mi-a făcut bine.

Barbu întotdeauna e gata să ajute.

Azi a fost ziua mamei. Oare unde e? Mi-a primit telegrama?

Buftea

joi, 6/19 octombrie 1916

Vreme mult mai rece. Am stat mult de vorbă cu Ballif, în drum spre Bucureşti, şi din nou m-a izbit onestitatea lui extraordinară şi directă – e de respectat, chiar dacă uneori e greu să te înţelegi cu el.

Spitalul nostru e, din nou, plin-ochi. Am avut o dimineaţă ocupată, ca de obicei, cu o mulţime de oameni şi de întrebări.

Am cerut să mi se cerceteze spatele, care iar arată rău. Doamna Reiner m-a ars în şase locuri. Foarte dureros, dar sper că va ajuta. În vremuri atât de agitate, n-are rost să mai trebuiască să mă îngrijesc şi de mine.

Am prânzit cu Nando la Scroviştea; vremea a fost frumoasă, rece, cerul – de un albastru strălucitor. Era acolo şi generalul Berthelot, împreună cu alţi doi ofiţeri francezi, Ferigo şi un rus. L-am găsit pe Nando într-o stare de spirit excelentă, se înţelege de minune cu ofiţerii străini, pare chiar să-i facă plăcere compania lor.

Berthelot consideră că situaţia noastră nu e prea rea, că putem rezista dacă se organizează inteligent lucrurile, chiar dacă suntem atacaţi din toate părţile.

Nando a primit o scrisoare pompoasă din partea fratelui lui; domnul „Fürst“ îl tratează ca pe un străin şi „cere Maiestăţii Sale să ia înapoi regimentul pe care i l-a dat unchiul Carol“. Nando era între furie şi râs. Din fericire, cel mai tare l-a marcat ridicolul situaţiei.

Bietul Furscht![164] trebuie să se simtă lezat în multe privinţe, dar, având în vedere cât de pompos e, cel mai tare în vanitatea lui de *Familienchef*[165] se simte rănit.

M-am întors la spital, unde am rămas până destul de târziu.

Buftea

vineri, 7/20 octombrie 1916

Plecat în oraş cu Ballif, ca de obicei. Mult de muncă la spital, mulţi răniţi, câteva cazuri foarte grave, operaţii grele.

Am mers prin magazine să cumpăr cărţi – lumea se bucură când mă vede pe stradă.

Prânzul la Cotroceni. Înapoi la spital. Am vorbit cu câteva doamne despre pregătirile pentru trenurile sanitare. Întors devreme pentru plimbare călare. Invitasem să iasă cu noi şi pe un ofiţer francez, un anume *capitaine* Marchal[166], care adoră caii şi e bun călăreţ. Atmosferă minunată pentru călărie.

De câteva zile Mircea al meu e bolnav, are ceva în gât, febră foarte mare care nu cedează. Îmi fac griji. Veştile de pe front mai mult sau mai puţin mulţumitoare.

Buftea

sâmbătă, 8/21 octombrie 1916

Zi de grijă chinuitoare pentru Mircea. Durează tare mult până îmi dau seama că cineva e foarte bolnav – iar Mircea e foarte bolnav, de o boală misterioasă, cu febră foarte mare, iar gâtul nu arată atât de rău încât să justifice temperatura atât de ridicată care nu îl slăbeşte.

În ciuda stării lui, am plecat la datoriile mele obişnuite, doar că am pornit ceva mai târziu, fiindcă dr. Romalo trimisese după dr. Cantacuzino[167], ca să-i facă o analiză de sânge. Dr. Cantacuzino a considerat că nu e necesară, dar nici el n-a putut explica febra continuă. Noaptea şi dimineaţa are în continuare 40 de grade sau chiar mai mult.

Veştile de pe front sunt dintr-odată proaste. Înfrângere în Dobrogea,

lupte periculos de grele pe celelalte fronturi.

La spital am avut o dimineaţă urâtă, consumată de grijile mele, cu dureri mari de spate şi cu gândul la Mircea, care devine o teamă mistuitoare.

Am hotărât să merg să-mi văd regimentul, încartiruit într-un sat unde e uşor de ajuns din Bucureşti, şi am făcut drumul cu automobilul în ciuda temerilor mele lăuntrice – mă temeam ca soldaţii să nu fie trimişi în altă parte şi să pierd ocazia de a-i vedea, că vor intra în luptă fără ca eu să fi făcut efortul de a-i întâlni.

Drumul a fost un amestec de sentimente şi impresii contradictorii.

Mai întâi a plouat, iar cerul avea culoarea gândurilor mele.

Când, pe la patru, după o călătorie lungă şi rapidă, am ajuns în satul unde e încartiruit regimentul meu, sau poate ar trebui să spun că e ascuns, fiindcă în vreme de război ne ascundem, mai ales în ultima vreme, de avioane, s-a ivit şi soarele, cu greu. A fost o vizită-surpriză, iar ofiţerii şi soldaţii au început să se adune din toate părţile, cu încântarea pe chipuri. În scurtă vreme s-a adunat de prin căsuţe tot regimentul şi s-a aliniat în mare linişte pe două rânduri, pe drum. Am trecut prin faţa lor în sunetul ovaţiilor lor inimoase. Soarele ieşise de tot şi le lumina feţele cu o strălucire puternică.

Toţi arătau excelent, bine hrăniţi şi, lucru care m-a mirat, curaţi! ba şi bărbieriţi, deşi nu mă aşteptau şi nu avuseseră timp să se îmbrace. Am fost plăcut impresionată. Le-am dat ţigări, dulciuri şi cărţi; n-am stat decât o oră, fiindcă mă chemau înapoi grijile mele ascunse.

Vizita la scumpii mei soldaţi din Regimentul 4 Roşiori a fost tare plăcută.

Pe drumul de întoarcere am avut deliciul de a admira unul dintre cele mai splendide apusuri din câte mi-a fost dat să văd. Cerul parcă etala intenţionat toate nuanţele posibile, schimbătoare – culori de neînchipuit care se scurgeau una într-alta, zugrăveau norii cu o glorie minunată, scăldând câmpurile de pe care s-a strâns recolta într-o lumină arzătoare, până când au început să semene cu nişte pajişti de aur; cerul şi câmpiile erau nesfârşite, nici un copac, nici o casă nu întrerupea orgia de culori; a fost un apus lent, care se bucura de propria splendoare, care parcă nu voia să pălească, ci clipă de clipă îşi sporea intensitatea, trecând din albastru în verde, din verde în cenuşiu şi violet, până când, într-un sfârşit, a izbucnit în flăcări înainte să se stingă, treptat, în nuanţe mai cuminţi de galben, după care amurgul a câştigat lupta şi a şters culorile de pe cer… Norii aveau forme minunate, smocuri de lână care păreau tare groase, de parcă ascundeau lumi nesfârşite de zăpezi cuprinse misterios de flăcări şi moliciuni haotice, blânde, fără început şi fără sfârşit.

După ce s-a stins toată gloria apusului, am mers ca vântul pe un drum pe care praful fusese înmuiat de ploaie, aşa că parcă treceam

peste un strat de pluş.

Drumul a fost bun până aproape de Bucureşti, unde a început să fie plin de gropi şi obositor.

În tot acest timp, îngrijorarea cumplită pentru Mircea îmi sfâşia inima şi făcea kilometrii să pară nesfârşiţi, iar noaptea – o manta largă, în stare să acopere orice teamă, orice nenorocire.

Cu inima zbătându-mi-se în piept, am coborât în faţa uşii şi de-abia am îndrăznit să întreb cum se mai simte; mi s-a răspuns „la fel“. Am dat fuga la etaj, în camera lui: era o grămăjoară mică şi palidă şi, pentru o clipă, m-a cuprins o groază monstruoasă că murea chiar atunci, sub ochii mei. Era prea mult! Toată îngrijorarea stăpânită cu greu parcă se revărsa din mine; am izbucnit într-un plâns incontrolabil, cu sughiţuri.

Nu după mult timp şi-a revenit şi chiar a făcut gluma lui preferată, „Pfui docco“![168], şi s-a întors să se uite dacă râd.

Doctorii nu-şi dau seama ce e – citesc pe feţele lor o frământare adâncă, deşi nu şi-au pierdut speranţa.

Am fost prea supărată să cobor la cină.

Mai târziu a venit să mă vadă Barbu, întotdeauna îmi oferă un sprijin tăcut şi blând.

Buftea

duminică, 9/22 octombrie [1]916

Zi de grijă enormă pentru Mircea, deşi parcă nu mai e chiar aşa de rău; temperatura rămâne, însă, înspăimântător de ridicată. Nu înţelege nimeni ce ar putea să aibă. Totuşi, s-au hotărât să-i analizeze sângele, dar de-abia mâine vom afla.

Mai târziu am mers puţin în oraş. Nu pot îngădui temerilor să-mi stea în calea îndatoririlor. A venit multă lume la spital, să-mi aducă lucruri, să-mi ceară sfatul, să-mi vorbească; spitalul a devenit un fel de centru în jurul căruia gravitează toţi cei îngrijoraţi, generoşi, nerăbdători, cu speranţă în ziua de mâine – dimineţile petrecute acolo sunt atât de agitate, încât uneori nu găsesc nici măcar o clipă ca să urc în camera mea.

Tatarinov, ataşatul militar rus, ne-a adus medalii militare din partea lui Nicky[169] pentru că nu ne-am părăsit spitalul în timpul bombardamentelor aeriene. A fost o scuză amabilă pentru un gest frumos. Sper ca, până la terminarea războiului, să ne dovedim demni de el.

Grijile îngrozitoare pentru Mircea m-au făcut să mă întorc la prânz aici, împreună cu Nando, foarte tulburat de ştirile din Dobrogea, care sunt tare proaste. De data aceasta se pare că a fost rândul ruşilor să-şi piardă capul, în timp ce trupele noastre au rezistat hotărât, dar detaliile sunt încă puţine.

Nu m-am întors în oraş, fiindcă voiam să stau lângă Mircea. După o dimineaţă foarte ceţoasă, după-amiaza a fost frumoasă; am făcut o plimbare scurtă călare împreună cu fetele Ştirbey pe la patru, dar eram prea tristă şi îngrijorată ca să-mi facă plăcere.

Beau Paul a venit la cină să ne povestească despre vizita lui în Rusia, unde a fost trimis cu scrisori de la mine şi de la Nando pentru ţar; nu încape îndoială că am trimis omul potrivit. E inteligent, *cu o conversaţie admirabilă, îndrăzneţ*, ştie să se poarte. S-a întors cu o impresie foarte bună, iar ruşii au intenţia sinceră de a ne ajuta trimiţând trupe numeroase şi orice altceva ne mai trebuie.

Intenţiile le sunt excelente, numai să nu ne ajute prea târziu.

Dar, lucru curios, nu mă frământ atât de tare pentru Mircea, care totuşi se simte foarte, foarte rău.

În ciuda tuturor eforturilor mele, nu primesc nici un semn de la mama. Nu înţeleg. Aş vrea să găsesc o cale de a-i rupe tăcerea, mă simt tare nefericită că nu pot comunica în nici un fel cu ea.

De la începutul războiului nu am primit de la ea nici măcar un cuvânt.

Buftea

luni, 10/23 octombrie 1916

„Binecuvântată fii, nefericire, când vii singură!“, dar niciodată nu vine singură, vine în companie numeroasă, ca să ne încerce şi să vadă cât putem îndura:

Mircea are febră tifoidă – de asta mă temeam şi aşa este –, e foarte, foarte bolnav, iar Dobrogea e aproape pierdută, Constanţa a fost luată, oamenii noştri au aruncat în aer cu mâinile lor podul mare – podul atât de drag unchiului, care-i încălzea inima, podul în faţa căruia rămânea în extaz mătuşa când călătoream pe Dunăre.[170]

Nu ştiu cât de mari au fost pierderile, dar situaţia este gravă şi din nou se vorbeşte de evacuare.

Loviturile au venit una după alta. Am rămas nemişcată, întrebându-mă câte poate îndura fiinţa omenească dintr-odată.

Evacuare? cu Mircea în starea în care se află, să mergem cine ştie unde, cine ştie cum, cu copilul atât de bolnav!

Dar uneori necazurile ne izbesc cu atâta forţă, încât rămânem de-a dreptul amorţiţi, de parcă nu ne mai poate durea nimic.

Şi totuşi sper – copiii nu mor întotdeauna, chiar dacă febra îi chinuie zile întregi… întotdeauna sper în faţa nenorocirilor – speranţa şi încrederea în mine şi în alţii sunt în firea mea.

Un singur lucru am observat: în vremurile acestea de război aprig, stăpâneşte peste pământ atâta moarte, încât cei bolnavi par să piară mai uşor, de parcă spiritul vieţii ar fi înfrânt pur şi simplu de spiritul morţii.

Am avut clipe de cumplită suferinţă sufletească.

La cină a venit Nando, într-o dispoziţie foarte proastă, deşi versiunea lui asupra situaţiei militare era ceva mai puţin proastă decât a lui Brătianu.

N-am putut îndura să-l văd pe Mircea întins în pat, o grămăjoară neajutorată cu ochi sticloşi, care ne fixează, fără să ştim dacă ne recunoaşte sau nu.

În primele zile se mai plângea, îşi exprima zgomotos simpatiile şi antipatiile, era chiar în stare să glumească, avea glumele lui pe care le făcea când veneam eu, fiindcă ştia că mă amuzau, mai ales un fel anume de a le spune doctorilor „Pfui docco“, care îmi făcea o plăcere de nespus… Nu mai spune „pfui docco“…

Ce se va întâmpla?

Îmi va lua soarta copilul?

Cum voi îndura?

Cum poţi îndura aşa ceva?

Buftea

marţi, 11/24 octombrie 1916

Mircea e tot mai slăbit – în ciuda tuturor eforturilor, temperatura refuză să-i scadă.

Am chemat o soră de caritate să vadă de el noaptea. Îl îngrijesc dr. Romalo, dr. Ion Cantacuzino şi Voiculescu[171], un doctor mărunţel din Buftea, foarte devotat.

Nini şi cu mine nu putem îndura să-l vedem în starea aceasta.

seara

Mircea pare să se stingă, chiar şi după ce l-am înfăşurat în prosoape ude temperatura tot îi creşte. Nu mai vorbeşte, nu mai spune ce-i place şi ce nu-i place.

Dumnezeu să mă ajute – încerc să mă pregătesc să fac faţă, dacă se va întâmpla…

Constanţa e pierdută – dar podul n-a fost încă aruncat în aer. Berthelot spune că putem şi că trebuie să rezistăm.

Note

134. Marta Trancu-Reiner (1875–1950), prima femeie chirurg din România; căsătorită cu medicul profesor Francisc Reiner (1874–1944) (n. ed.).

135. În limba română în original (n. tr.).

136. *Ilderim: poveste în umbră şi lumină*, scrisă de regina Maria cu colaborarea Mărgăritei Miller-Verghi, traducătoarea ei oficială din 1914 (n. tr.).

137. „Porumbel“ în limba germană, dar şi numele unui tip de avion militar german foarte folosit la începutul Primului Război Mondial (n. tr.).

138. Pedepsire (germ.) (n. tr.).

139. Alexandru Romano (1887–1916), pictor, apreciat de familia regală. Ucis de o bombă aruncată de un zepelin (n. ed.).

140. Stanley Washburn, corespondent de război american (pentru ziarul britanic *The Times*) (n. ed.).

141. Marile Puteri.

142. Von Kaufmann Turkestanski.

143. Charles Y. Vopicka (1857–1935), ministrul plenipotenţiar al Statelor Unite ale Americii în România, în anii Primului Război Mondial (n. ed.).

144. Maria Cutzarida Crătunescu (1857–1919), prima femeie medic din România, militantă feministă. A înfiinţat Societatea Maternă (1897), a organizat prima creşă de fabrică (1899) (n. tr.).

145. Cuirasat mic, purtător de artilerie grea (n. tr.).

146. Matila C. (Costiescu) Ghyka (1881–1965), diplomat, eseist, memorialist. Spirit aventuros şi paradoxal (n. ed.).

147. Matila Costiescu Ghyka fusese el însuşi însărcinat, în 1908, cu aducerea în România a unor monitoare fluviale din Anglia (n. tr.).

148. Radu R. Rosetti (1877–1949), general şi istoric. Maior, apoi locotenent-colonel şi colonel în anii Primului Război Mondial. Ofiţer de Stat Major între 1914 şi 1916, iar în 1917 pe frontul din Moldova, la comanda unui regiment; grav rănit în bătălia de la Răzoare. (Căsătorit cu Ioana Ştirbey, sora lui Barbu Ştirbey şi a Elizei Brătianu) (n. ed.).

149. Constantin Prezan (1861–1943), general, comandantul Armatei a IV-a Nord, apoi şeful Marelui Stat Major General. Mareşal al României (1930) (n. ed.).

150. Constantin Diamandi (1868–1931), diplomat. Ministru plenipotenţiar la Roma (1909–1913) şi la Petersburg (1913–1918) (n. ed.).

151. Thoma Ionescu (1860–1926), medic chirurg, profesor universitar, fratele lui Take Ionescu (n. ed.).

152. Gaëtan Denize (1879–1930), preceptor de origine franceză al prinţului Nicolae, secretar al reginei Maria (n. ed.).

153. Jean-Camille Blondel (1854–1935), diplomat francez, ministru plenipotenţiar al Franţei în România (1907–1916). Rămâne în România după încheierea misiunii. Soţia lui, Jeanne. Fiica lor, Yvonne (1884–1971), căsătorită cu Ion Cămărăşescu (1882–1953), prefect de Durostor între 1913 şi 1916 şi, mai târziu, ministru de interne în guvernul Take Ionescu (1921–1922) (n. ed.).

154. Theodor Râmniceanu (1860–1932), general, adjutant regal, ataşat pe lângă principele Carol (n. ed.).

155. Wilhelm, ultimul moştenitor al coroanei germane, pe care nu a mai ajuns s-o poarte, îi purta Marthei Bibescu o dragoste neîmpărtăşită încă din 1909 (n. tr.).

156. George Enescu (1881–1955), celebrul compozitor, violonist, pianist şi dirijor. Apropiat al familiei regale. Viitor soţ al Marucăi Cantacuzino. Supranumit „Pinx“ (n. ed.).

157. Nicolae Iorga (1871–1940), istoric şi om politic. Fondator al Partidului Naţionalist-Democrat (1910), director al ziarului *Neamul românesc*. Unul dintre cei mai activi susţinători ai cauzei naţionale în anii Primului Război Mondial (n. ed.).

158. În disputele privind intrarea României în război de partea Antantei, tatăl, Petre P. Carp, ar fi declarat, într-un moment de aprindere împotriva regelui: „Voi trimite în război pe cei trei fii ai mei dacă veţi hotărî războiul, se înţelege, în armata inamică României“. Unul dintre fii murea însă în armata regelui (n. tr.).

159. Nicolae Filipescu (1862–1916), om politic conservator, Ministru în câteva rânduri, susţinător fervent al intrării României în război de partea Antantei (n. ed.).

160. Henri-Mathias Berthelot (1861–1931), general francez, şeful Misiunii Militare Franceze în România (din octombrie 1916) (n. ed.).

161. Ioan Mamulea (1873–1940), medic al Curţii Regale (n. ed.).

162. Barăcile Döcker-Bauten, un tip brevetat de construcţii transportabile (n. tr.).

163. Friedrich Victor („Friedel“), prinţ de Hohenzollern-Sigmaringen (1891–1965), fiul lui Wilhelm, fratele mai mare al lui Ferdinand (n. ed.).

164. „Fürst“, în pronunţia din regiunea de rezidenţă a casei Hohenzollern- Sigmaringen; regina o foloseşte, probabil, ironic (n. tr.).

165. Cap de familie (germ.) (n. tr.).

166. Marchal, colonel francez, membru al misiunii Berthelot (n. ed.).

167. Ion Cantacuzino (1863–1934), renumit medic şi bacteriolog (n. ed.).

168. Joc de cuvinte inventat, probabil, chiar de copil, care în loc de „pfui teufel!“ (în germană, expresie de dezgust, de respingere a ceva oferit) încearcă să spună „pfui doctor“ (n. tr.).

169. Nicolae II (1868–1918), ţar al Rusiei (1894–1917), văr primar al reginei Maria (n. ed.).

170. Podul de la Cernavodă, proiectat de Anghel Saligny (n. ed.).

171. Vasile Voiculescu (1884–1963), medic şi unul dintre poeţii de seamă ai generaţiei sale. Mobilizat, ca medic militar, pentru scurt timp la Buftea (unde se afla şi regina Maria), în toamna anului 1916, apoi în Moldova, la Bârlad (n. ed.).

III
Moartea principelui Mircea şi refugiul în Moldova (octombrie–noiembrie 1916)

Lunga agonie a micului principe — Vizită-surpriză la Iaşi — Prin Moldova — Din nou la Buftea — „La Bucureşti, cu avioanele deasupra capului“ — Bombardament la Buftea — Muzica lui Enescu — Dispute violente în familia regală — În tren, spre necunoscut. „Unde merg, pentru câtă vreme? pentru ce?“

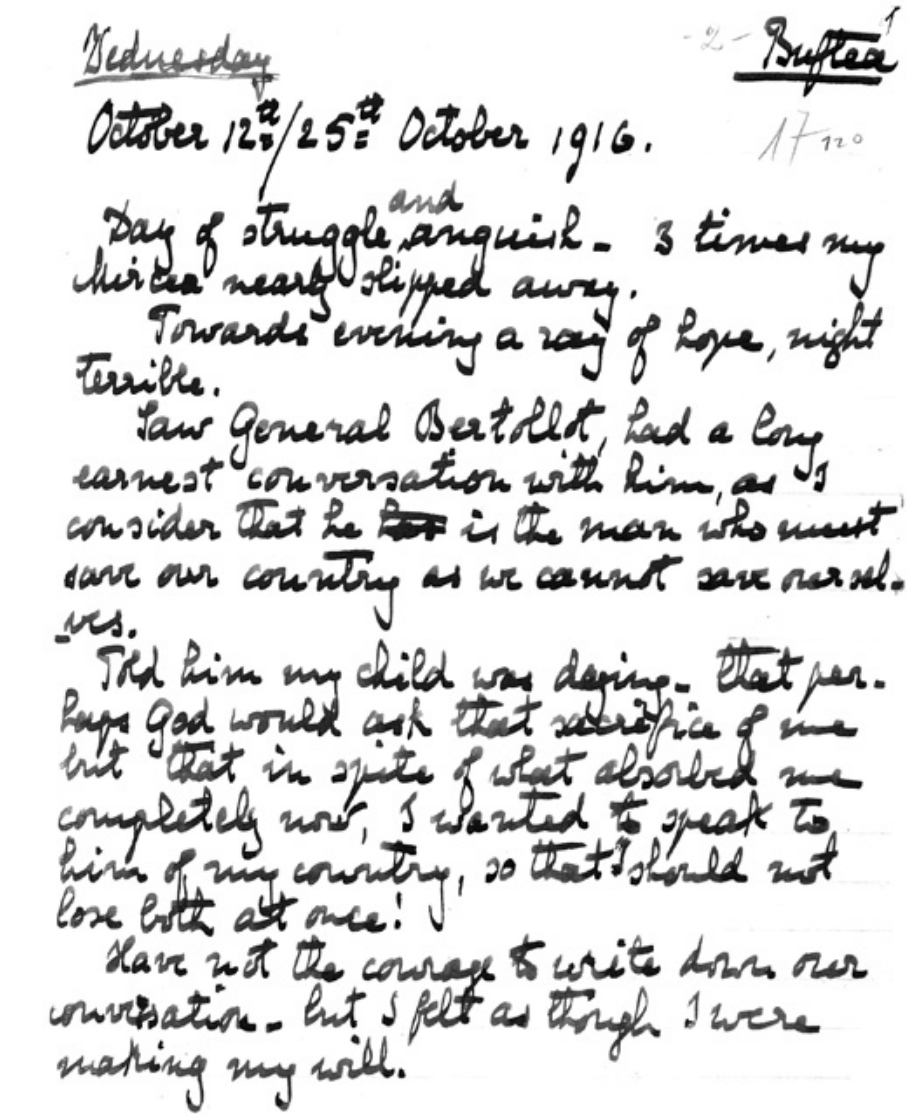
Wednesday -2- Buftea 1
October 12th/25th October 1916.
Day of struggle and anguish - 3 times my Mircea nearly slipped away.
Towards evening a ray of hope, night terrible.
Saw General Berthelot, had a long earnest conversation with him, as I consider that he is the man who must save our country as we cannot save ourselves.
Told him my child was dying - that perhaps God would ask that sacrifice of me but that in spite of what absorbed me completely now, I wanted to speak to him of my country, so that I should not lose both at once!
Have not the courage to write down our conversation - but I felt as though I were making my will.

Buftea

miercuri, 12/25 octombrie 1916

Zi de frământări şi griji – de trei ori, bietul meu Mircea era gata să ne părăsească.

Spre seară o rază de speranţă, noaptea îngrozitoare.

M-am întâlnit cu generalul Berthelot, am avut o conversaţie lungă şi sinceră, fiindcă sunt de părere că el e cel care trebuie să ne salveze ţara, de vreme ce noi nu ne-o putem salva.

I-am spus că fiul meu e pe moarte – că poate Dumnezeu îmi va cere jertfa aceasta, dar că, în ciuda lucrurilor care mă absorb cu totul

acum, vreau să-i vorbesc despre ţara mea, ca să nu-l pierd şi pe el, şi pe ea deodată!

Nu am curajul să reproduc aici conversaţia noastră, dar mă simt de parcă mi-aş scrie testamentul.

Buftea

joi, 13/26 octombrie 1916

DIMINEAŢA DEVREME

E încă în viaţă, nu credeam că va supravieţui peste noapte.

prânz

Temperatura i-a crescut ca de obicei, are pulsul slab – starea absolut critică, dar măcar ceva mai puţin gravă decât ieri.

DUPĂ-AMIAZA

Se simte ceva mai bine. La amurg am făcut o plimbare de un ceas cu Barbu – plimbare ciudată, discuţie ciudată, atmosferă ciudată, pe jumătate groază, pe jumătate pace. Îngrijorarea pentru copil şi pentru ţară se amestecă ciudat, chinuitor.

Zi caldă, câteva ore de soare puternic, înfloresc din nou toate florile – dar n-am văzut apusul.

SEARA

La cină, micul doctor Voiculescu a trimis vorbă că Mircea şi-a pierdut cunoştinţa după baie. Am dat fuga la etaj cu dr. Romalo şi l-am găsit deja ceva mai bine. Dar e limpede că nu mai suportă prea bine băile, e prea slăbit, şocul e prea mare. Dar e una din cele mai bune metode de a-i scădea temperatura.

La zece era ceva mai bine, la zece şi jumătate m-au rugat stăruitor să mă duc la culcare, fiindcă avea pulsul ceva mai bun, şi mi-au promis că mă vor chema dacă are loc o schimbare în rău.

La 12 vor să-i mai facă o baie. Mă tem de baia aceea.

Şi Voiculescu se teme, dar dr. Romalo are toată încrederea în metodă.

Buftea

vineri, 14/27 octombrie 1916

Am lăsat în urmă un coşmar monstruos. Oare am trăit o noapte, o lună, un an – nici nu ştiu.

La 12 şi jumătate a venit Ballif să mă cheme – era de la sine înţeles că el va fi cel care mă va chema. Mă ridic şi fug ca săgeata în camera lui Mircea, nu întreb nimic, Ballif nu oferă nici o explicaţie: *„Alteţa Sa Regală se simte rău“*, laconic, dar plin de înţelesuri crude, prevestind teroarea ce va să vină.

Şi teroare era.

Era deja pe jumătate dus, nu rezistase băii, pulsul i se stingea şi doctorii făceau tot posibilul să-l readucă la viaţă: injecţii, respiraţie

artificială, stimulante.

Din când în când se vedea un rezultat plăpând, apoi din nou o cădere, până când, în cele din urmă, doctorii au fost de părere că se terminase, nu se mai putea face nimic…

L-au întins în pătuţul lui – stătea acolo, alb ca varul, cu ochii pe jumătate întorşi în cap şi albul injectat. Mâinile şi picioarele îi erau ca gheaţa.

Mă simţeam de piatră, fără lacrimi, fără vorbe; nu eram altceva decât o rugă mută.

Cineva îmi şopteşte că ar fi bine să aducem un preot – accept cu o mişcare tâmpă din cap.

Se aduce un preot bătrân insuportabil, singurul din Buftea, cel mai rău soi de preot de ţară român. Nici urmă de suflet pe chipul lui, nici urmă de lumină dumnezeiască în ochi, un fel de păpuşă fără rost care îngână câteva rugăciuni în timp ce se gândeşte la banii pe care-i va primi la parter. Îi dă sufleţelului meu Sfânta Împărtăşanie cu lingura – se îneacă cu ea, cu faţa schimonosită, credeam că-l va ucide… dar se linişteşte şi rămâne întins, cu ochii aceia înspăimântători. Poruncesc să se stingă lumina mare, nu pot îndura vederea ochilor acelora… apoi mă aşez şi aştept.

Din vreme în vreme, ridic ochii către chipurile îngrijorate din jurul meu, implorându-le să-mi dea o rază de speranţă – dar nu citesc nici o nădejde în privirile lor.

Trimitem după Nando şi Carol.

Le chem mai întâi pe Miss Milne, apoi pe Lisabetta şi pe Mignon.

Puţin câte puţin, se adună la patul lui mai multe umbre, nu mă întorc să văd cine sunt – dar ştiu că toţi cei care intră îl iubesc şi sunt plini de simpatie şi grijă.

O dată, Denize cel bun şi gras se apleacă peste pat şi spune: „Doarme“. Denize e miop, iar lumina era slabă, chiar i s-a părut că doarme; lângă Denize era micuţul Georgie, tăcut – vor să-l vadă şi ei pe micuţ nevinovat care se stinge… aud suspinele femeilor, dar eu n-am lacrimi… şi aşa se târăsc ceasurile.

Aprinsesem o candelă lângă el, o candelă sfinţită pe care o găsise Barbu la una din icoanele lui acoperite cu sticlă; arde liniştit lângă doi trandafiri roz pe care i-a trimis de dimineaţă Nicolae pentru fratele lui.

Se aude rumoare şi intră în cameră Nando şi Carol, amândoi uzi de ceaţa deasă care i-a încetinit chinuitor pe drum – un drum cu maşina, probabil de la Scroviştea la Buftea, prin ceaţă şi întuneric, în toiul nopţii, cu teama în inimi.

Şi orele se târăsc…

Apoi Barbu se apleacă spre mine şi-mi spune că s-ar putea să mai dureze multe ceasuri… multe ceasuri, n-aş vrea totuşi să mă duc la

culcare… Îmi lipseşte voinţa să mă ridic de pe scaun – parcă ar trebui să rămân acolo la nesfârşit, atâta timp cât el încă mai respiră…

Doctorii se apleacă peste el, îi iau pulsul, spun că nu mai e atât de slab, că mai poate dura… probabil va dura, îmi spun voci blânde din jurul meu, îndemnându-mă să merg la culcare…

Mă ridic ţeapăn să-i ascult – poate că, dacă mă odihnesc, se vor odihni şi ceilalţi, dar cum să te odihneşti când mintea îţi e atât de scufundată în suferinţă…

Am dormit, totuşi, iar dimineaţa pe la 7 mi se spune că e mai bine, temperatura a scăzut brusc, prea brusc!… s-ar putea să însemne că noaptea trecută a fost criza – însă ar putea însemna şi începutul sfârşitului…

Dar starea aceasta ceva mai bună a persistat, doar că nu are mintea limpede, ochii lui nu recunosc pe nimeni, letargie, indiferenţă completă care îi îngrijorează.

Mă simt ca o stafie care umblă de colo-colo, sunt înţepenită cu totul, mintea, inima, membrele, chiar şi limba, care refuză să vorbească – fiindcă ceea ce aş avea de spus mă doare prea mult.

Dar sunt foarte calmă, nu ştiu de ce mă simt atât de calmă.

mai târziu

Au venit la prânz cele patru doamne ale mele – m-am gândit că ar fi urât din partea mea să nu le primesc, dar când sufăr vreau să fiu singură – nu vreau să vorbesc, nu am nimic de spus, nu-mi folosesc forţele pentru altceva decât ca să sufăr decent, fără să-i necăjesc pe ceilalţi, fără să atrag atenţia.

Ziua se scurge încet, nu e mai bine, dar nu e nici mai rău.

Toată ziua nu fac nimic altceva decât să stau şi să sper şi să mă tem.

Cum nu se prevede nici un pericol imediat, mă voi duce la culcare devreme, ca să mă odihnesc puţin.

Buftea

sâmbătă, 15/28 octombrie 1916

Noaptea m-am trezit de trei ori, primele două dăţi nu mă aştepta nici o veste înspăimântătoare, dar la cinci, când m-am dus să-l văd, era limpede că starea i se înrăutăţise, temperatura părea să-i crească, plângea cu un glas chinuit şi firav – avea ochii deschişi şi sticloşi. Dar n-aveam ce face, aşa că m-am dus din nou la culcare, însă la 7, când m-am dus din nou, l-am găsit pe bietul Voiculescu într-o stare de panică îngrozitoare, Mircea avusese o cădere bruscă, pulsul aproape că-i dispăruse.

Moment cumplit. Sunt singură cu Voiculescu şi sora – fac tot ce pot. Intră micul Georgie şi ne uităm amândoi, cu o nelinişte înspăimântată, la chipul mic şi chinuit.

La scurtă vreme pulsul începe să fie mai bun, dar îmi simţeam inima

îngheţată de frică.

Mi se spune în continuare că, acum, problema vine de la cap – nu ştiu de ce, dar asta mi se pare cel mai rău –, iar azi are o expresie atât de suferindă şi ochii i se duc în fundul capului de parcă văd năluciri pe care nu le înţelege.

Are un plânset slab şi continuu care-ţi frânge inima.

DUPĂ-AMIAZA

Aceeaşi situaţie, nici o schimbare, aceiaşi ochi sticloşi, duşi în fundul capului, şi din când în când vaietul acela chinuit, sfâşietor, care nu se mai opreşte.

La prânz au venit Nando şi Carol, foarte trişti când l-au văzut aşa.

Veştile de pe front sunt, măcar o dată, mai bune, trupele noastre au respins inamicul în mai multe locuri – dar inima mi-e prea încremenită ca să primească veşti bune, întotdeauna îmi închipui că le va urma vreun dezastru.

SEARA

Am făcut o plimbare de o oră şi jumătate cu Barbu. După-amiază liniştită de toamnă, fără soare, dar şi fără tristeţe în aer. Natura pare calmă şi resemnată, de parcă s-ar pregăti de odihnă – umblam ca prin vis. Am vorbit de multe lucruri, dar tot timpul aveam în minte chipul drag şi chinuit pe care-l lăsasem în casă.

La întoarcere, cu câţiva trandafiri târzii superbi şi o întreagă colecţie de frunze de trifoi cu patru foi, l-am găsit pe Mircea la fel. Mamulea îi pusese un bandaj mic peste ochi ca să-i ţină pleoapele obosite coborâte – azi nu a închis ochii deloc.

Cum se poate să priveşti aşa ceva zi după zi, cu inima secătuită de teamă şi nădejde?

MAI TÂRZIU

După o zi de tortură greu de îndurat, în care am simţit că, dacă mai durează mult, o să mi se risipească tot curajul, o rază de speranţă: o baie cu muştar i-a uşurat presiunea din cap – în sfârşit mişcă ochii, îi închide, chiar întoarce capul pe pernă! Să îndrăznesc să sper? Mai presus de orice, îi mulţumesc lui Dumnezeu pentru îndurarea aceasta! Dar oare va dura?

Brătianu şi Martha au trecut pentru câteva clipe, când ne aşezam la cină, înainte să aflu de schimbarea aceasta. Aveam senzaţia că nu le pot vorbi despre el, că m-aş prăbuşi la pământ dacă o fac, aşa că m-am mulţumit să le mulţumesc că au venit şi le-am spus că nu pot vorbi despre ce se întâmplă, e peste puterile mele!

Brătianu mi-a adus ştiri bune de pe front. Nu numai că am forţat inamicul să se retragă de la Târgu-Jiu, ci am luat şi mulţi prizonieri, pe lângă o baterie întreagă de artilerie pe care soldaţii noştri au putut-o folosi imediat împotriva duşmanului în retragere.

Mulţumesc Domnului şi pentru scânteia aceasta de veşti bune.

Buftea

duminică, 16/29 octombrie 1916

Azi împlinesc 41 de ani!

Ce zi de naştere – după o noapte cumplită de grijă şi speranţă, la şapte, sau poate şase, nu mai ştiu, l-am găsit pe Mircea al meu aproape dus.

Ca de obicei, îl reanimează şi pot merge jos să iau micul dejun şi să aud cuvinte amabile, dar, slavă Domnului, nu şi felicitări, toată lumea înţelege că n-aş suporta aşa ceva.

Dau fuga sus să văd cum se simte şi îl găsesc parcă ceva mai bine, dar tot cu plânsetul acela înfiorător, cu ochii injectaţi, duşi în fundul capului, orbi, îngrozitori.

Toţi mă asigură că oricum va mai trăi câteva ore, că mă pot duce pentru un ceas în oraş, la spitalul meu, fără prea mare grijă.

Am curajul acesta extraordinar, îl am doar fiindcă în ultimele zile mă simt de piatră, de parcă teama cumplită a veştejit o parte din mine.

La spital, flori, flori şi feţe îngrijorate – le zâmbesc, dar nu pot vorbi, îi rog să nu vorbească, le spun că nu pot îndura cuvintele. Îmi fac vizita cu braţele pline de flori, las pachete mari pe fiecare pat – văd ochi buni peste tot, fiecare soldat murmură mulţumiri şi, odată cu ele, urări de sănătate „prinţului Mircea“.

Nu-mi simt corpul – nu ştiu decât că zâmbesc, zâmbesc în continuare, dar buzele îmi sunt prea înţepenite ca să vorbesc… şi aşa merg de la un pat la altul, ca într-un vis fără sfârşit…

Bietul general Dragalina[172] are dureri mari, braţul i s-a infectat, urmează să-l opereze în dimineaţa aceasta, poate va trebui să-i amputeze braţul!

Vreau să aibă de ziua mea o mică plăcere cât mai mulţi oameni, în ciuda jalei mele. Fiecare trebuie să-şi poarte propria durere şi să-i împovăreze pe ceilalţi cât mai puţin. Am ordonat ca regimentul meu să primească vin şi mâncare bună, copiii din satul Buftea să primească prăjituri, răniţii mei din spital să aibă şi ei ceva gustos în plus.

Am trimis bani şi flori doamnelor care ajută în spitalele mai sărace, ca să se împartă puţină bucurie şi celor mai puţin norocoşi decât pacienţii din spitale mai bogate.

Nu trebuie să uit că sunt Mama Regina, chiar dacă mi se frânge inima.

După vizita la pacienţii mei, care azi mi-au arătat tot atâta simpatie câtă le-am arătat şi eu, mă duc undeva la etaj să mă „felicite“ miniştrii. Şi ei se abţin să vorbească prea mult, încăperea e plină de flori, flori superbe, dar singurul meu gând e „poate vor fi puse pe un

mormânt“.

După o oră şi jumătate, timp în care am simţit că fac eforturi supreme, dau fuga la automobilul meu şi mă grăbesc să mă întorc acasă… cât de repede am mers! Am închis ochii, vântul mă izbea şi trăgea de mine – trăiesc, sau sunt o stafie? sau doar visez?

Odată întoarsă la Buftea, mă grăbesc să urc scările şi îmi găsesc copilul aproape dus – pulsul îi dispărea –, din nou mă aflam în prezenţa morţii, dar din nou doctorii au obligat-o să-i dea drumul din gheare, l-au obligat pe bietul băieţel suferind să se întoarcă la viaţă!

Le-am strigat să-l lase să se ducă! Chinul era peste puterile mele, să-l lase să se ducă! E atât de uşor să te duci şi atât de greu să rămâi! Şi de fiecare dată inima mea moare odată cu el, iar speranţa, de cum se strecoară înapoi, e ucisă de noua criză care aşteaptă să-l ia cu ea.

Nu pot! Nu mai pot îndura! Şi ochişorii! Şi vaietul acela îngrozitor!

SEARA

Nu poate trăi şi nu poate muri! E o luptă cumplită. Şi pe mine mă lasă puterile, parcă nu mai pot suporta încă o dată momentele acelea când îi privesc cu sete chipul micuţ şi schimbat, după ce mi s-a spus că a pierit şi ultima speranţă, că se duce… că aproape s-a dus…

Azi am şi mai puţin curaj, nu pot sta în camera lui să-l aud cum ţipă… jalea aceasta întinsă pe şase zile mi-a consumat aproape toată rezistenţa.

Nefericirea neajutorată a lui Nando e încă o povară pe care simt că n-o pot purta – mi-e mai uşor să îndur când nu e el aici. Să fie oare pentru că nu suport cuvintele… vai! Orice, numai nu cuvinte, să nu trebuiască să mă exprim, să nu trebuiască să răspund!

După-amiază, timp de două ore, am stat întinsă în pat ca un mort, incapabilă să intru în camera de suferinţă – şi totuşi îmi spun că nu suferă… dar eu, eu sufăr, până când nu mai pot.

Muka a venit să mă vadă, mi-a făcut bine – e unul dintre puţinii oameni pe care îi îndur în jurul meu acum.

N-aş putea să cobor la cină, n-aş mai putea suporta ochi întrebători azi.

Sunt atât de obosită, mental şi fizic, încât cred că am să pot dormi.

Da, trebuie să încerc să dorm şi să uit vreme de câteva ceasuri…

Buftea

luni, 17/30 octombrie 1916

Într-adevăr, am dormit – iar el încă trăieşte…

Mi s-a spus că noaptea a fost foarte rău – m-am trezit de câteva ori, dar n-am fost în stare să mă duc, ca o laşă, simţeam că nu pot răbda ţipetele acelea…

M-am dus doar o dată, la două, dar n-am putut sta acolo mai mult de 20 de minute, nu se putea îndura aşa ceva.

Vrea să se ducă, vrea din tot sufletul, dar doctorii îl trag înapoi, întotdeauna îl trag înapoi.

Azi-dimineaţă la 7, încă o cădere şi mereu aceleaşi cuvinte: „Se poate duce în orice clipă“ – iar eu stau şi-i ascult vaietul.

Îi lasă bandajul pe ochi, n-aş putea sta acolo dacă i-ar lăsa ochii descoperiţi. I-am văzut pentru o clipă de dimineaţă: nu mai rămăsese nimic din ei, genele lui lungi şi negre, scumpele, se agăţau de un glob fără pupilă, pupila era întoarsă în sus, ascunsă vederii – nu mai rămăsese decât ceva injectat cu sânge şi alb-gălbui.

Trăiesc acum în mine două fiinţe, una care priveşte şi vede şi una care suferă. Mulţumită lor sunt în stare să scriu toate acestea…

După prânz sunt chemată în camera lui – din nou, doctorii cred că nu mai are decât câteva minute de trăit, îi cedează inima.

Stau la nesfârşit lângă el, într-o durere mută, aproape de piatră – apoi, din nou, pulsul începe să-i bată mai puternic.

SEARA

Câteva ceasuri de calm, însă ţipă în continuare, doar că pulsul îi e ceva mai puternic.

Au venit să mă vadă Brătianu, apoi Maruka, apoi Martha şi, foarte târziu, Symki.

Cu Brătianu am stat mult de vorbă. A sosit Beliaev[173], generalul rus. Brătianu spune că i-a făcut o impresie bună. A avut o discuţie confidenţială cu el, în care au stabilit câteva puncte de cea mai mare importanţă pentru România. Beliaev a dat dovadă că ştie să dea sfaturi şi e *zuvorkommend*[174].

Vreme foarte urâtă, după lunga toamnă minunată, vântul care urlă se potriveşte cu sentimentele şi gândurile mele.

Discutăm cu Maruka problema amputaţilor noştri. Crucea Roşie rusă se oferă să le dea braţe şi picioare dacă-i trimitem la Odessa să-şi facă lucrările acolo. Propunerea a fost întâmpinată în mod stupid cu rea-voinţă de autorităţile noastre, care refuză să recunoască cu sinceritate când nu sunt în stare să facă ceva cu propriile puteri. O mândrie absurdă, aş spune chiar criminală, îi împiedică să accepte simplu o ofertă făcut în cel mai simplu mod.

Am de gând să mă ocup de problemă împreună cu Maruka. I s-au deschis ochii asupra realităţilor vieţii şi mărturiseşte schimbarea prin care a trecut, ca o fiinţă loială şi sinceră ce este.

Stăm mult, împreună cu ea, la căpătâiul bietului suferind, care tot ţipă şi ţipă – cu toate acestea, ni se strecoară în inimi o speranţă firavă, timidă, nemotivată.

Cină scurtă, singuratică, împreună cu Ileana, care are lacrimi în ochii ei frumoşi şi mari; *în adâncul sufletului* i se simte îngrijorarea, deşi nu şi-o exprimă.

După cină, Mircea are încă o cădere bruscă – aproape că n-o pot

suporta, sunt la un pas de a mă lăsa doborâtă, şi în continuare ţipă şi ţipă…

Mă cuprinde, din senin, deznădejdea. Parcă mi-a pierit toată puterea – stau, nu pot gândi, nu pot face nimic… Nu pot decât să sufăr – să sufăr… să sufăr.

Îmi lipseşte curajul de a mă duce la culcare, îmi lipseşte curajul de a rămâne în camera în care răsună vaietele acelea, îmi lipseşte curajul de a auzi glasurile din jurul meu, de a privi oamenii în ochi.

Vine şi Barbu pentru câteva clipe, şi el rămâne fără cuvinte; stă alături de mine, nici măcar nu încearcă să mă consoleze, mă lasă să mă adâncesc în nenorocirea mea enormă – acum e cel mai bun ajutor pe care mi-l poate da cineva…

Apoi, ca un câine muribund, mă târăsc în patul meu şi mă întorc cu faţa la perete…

Buftea

marţi, 18/31 octombrie 1916

Noaptea nu a mai fost atât de rea încât să ne răpească orice speranţă, iar de dimineaţă pulsul nu îi mai era atât de firav ca ieri.

Ţipă în continuare, dar agitaţia aceea dureroasă pare să mai fi slăbit.

E oare o mică îmbunătăţire? Ar fi cu putinţă?

Dar ochii îi sunt tot întorşi în cap.

Nando şi-a petrecut a doua noapte pe canapeaua din salonul meu. În dimineaţa asta se întoarce la Cartierul General.

SEARA

Toată ziua a părut să se mai întremeze. A ţipat mai puţin, n-a mai fost atât de palid, în ciuda a tot ce se întâmplă nu pot opri o rază de speranţă să mi se strecoare înapoi în inimă.

M-am dus să iau prânzul cu familia Ştirbey, era acolo şi Brătianu. Ilenei îi place tare mult să se ducă pe la ei, casa noastră e tare tristă pentru ea.

A fost o zi furtunoasă, dar însorită. După prânz, Barbu mă convinge să facem o plimbare scurtă prin grădină – mă simt atât de ciudat, de parcă n-aş fi în stare să fac faţă luminii zilei. Am găsit câţiva trandafiri târzii, arată puţin păliţi de frig, dar în apă se deschid chiar şi bobocii mici. Pe cel mai frumos îl aduc întotdeauna în camera lui Mircea şi îl pun pe măsuţa de lângă patul lui.

Pe la cinci a venit Maruka – e un suflet bun, prietena pe care mi-o doresc alături cel mai mult. Are ceva foarte real în ea, în ciuda felului ei original de a fi şi a vorbi.

N-am avut tăria să cobor la cină, am cinat în pat cu Ileana.

Nici o veste de pe front. Sper ca tăcerea să nu însemne un nou dezastru.

Buftea

miercuri, 19 octombrie/1 noiembrie 1916

Noaptea a fost mai liniştită. M-am dus să-l văd la ora trei, starea îi era destul de bună.

La 7, din nou, a fost gata să-i cedeze inima.

MAI TÂRZIU

În continuare e mai slăbit decât ieri; orice fac doctorii, inima de-abia dacă-i reacţionează.

Zi mohorâtă, destul de rece, dar încă n-a dat bruma. Vremea rea pe toate fronturile stânjeneşte orice acţiune.

DUPĂ-AMIAZĂ

Slăbiciunea foarte gravă continuă, doctorii sunt foarte îngrijoraţi.

SEARA

Ziua a fost plină de frământare dureroasă. Nu mai ţipă, e atât de slăbit încât ne temem să-l mişcăm cât de puţin, fie şi ca să-i aranjăm patul şi să-l spălăm.

La prânz am trimis după doamna Mavrodi şi Taţulina ca să vorbim despre trenurile sanitare etc. … Au venit să prânzească aici şi Nando şi Carol; privim cu o îngrijorare ucigătoare starea micului nostru suferind.

Am făcut o plimbare scurtă cu Barbu prin grădină, dar nu m-am îndepărtat prea mult de casă, mă apasă prea mult grija.

Mai târziu au venit Maruka şi Symki, apoi Nando, care va rămâne aici peste noapte.

Ne temem de o noapte grea – îmi simt inima ca de plumb, mă simt la o sută de mii de leghe depărtare de cine sunt eu cu adevărat.

Veştile de pe front nu sunt rele, dar situaţia e gravă.

Nici un cuvânt de la mama.

Buftea

joi, 20 octombrie/2 noiembrie 1916

Noaptea nu a fost atât de rea pe cât ne aşteptam, iar în dimineaţa asta starea lui nu e nici mai bună, nici mai rea decât ieri.

Bietul sufleţel îşi continuă lupta eroică împotriva morţii.

Nici un semn că ar fi conştient, ochii îi sunt în continuare ca de mort.

Nu mai ţipă, dar de câteva zile are o mişcare continuă a maxilarului, clănţăne şi scrâşneşte din dinţi.

Vreme mohorâtă, rece, tristă.

PRÂNZ

Cred că se duce. Doctorii nu spun nimic, dar eu aşa cred…

DUPĂ-AMIAZĂ

Se duce, acum sunt sigură că se duce… în curând…

SEARA

Mircea a murit la 9, cu mâna în mâna mea.
Azi e *Allerseelen*
Ziua Morţilor

Buftea

vineri, 21 octombrie/3 noiembrie 1916

A murit Mircea
puiul meu – ultimul, copilaşul meu.

A murit Mircea
şi azi deja au să-l ducă la groapă.

A murit Mircea.
Erau şase, acum nu mai sunt decât cinci.
Erau trei băieţi şi trei fete, acum nu mai sunt decât doi băieţi şi trei fete.

Buftea

sâmbătă, 22 octombrie/4 noiembrie 1916

A murit Mircea.
Azi îl îngroapă în biserica de la Cotroceni.

Buftea

duminică, 23 octombrie/5 noiembrie 1916

L-au îngropat ieri.
Voi avea, oare, curajul să povestesc cum a fost? Dar ştiu că vreau să povestesc, fiindcă într-o bună zi poate se va uita, viaţa merge înainte, iar pentru alţii Mircea n-a fost decât un copilaş, un copilaş cam neascultător… care nu ocupa prea mult loc pe lume.
Într-o zi şi eu voi zâmbi din nou… chiar voi râde din nou, dar acum peste lumea întreagă sunt scrise cuvintele acestea:
A murit Mircea!
A murit Mircea!

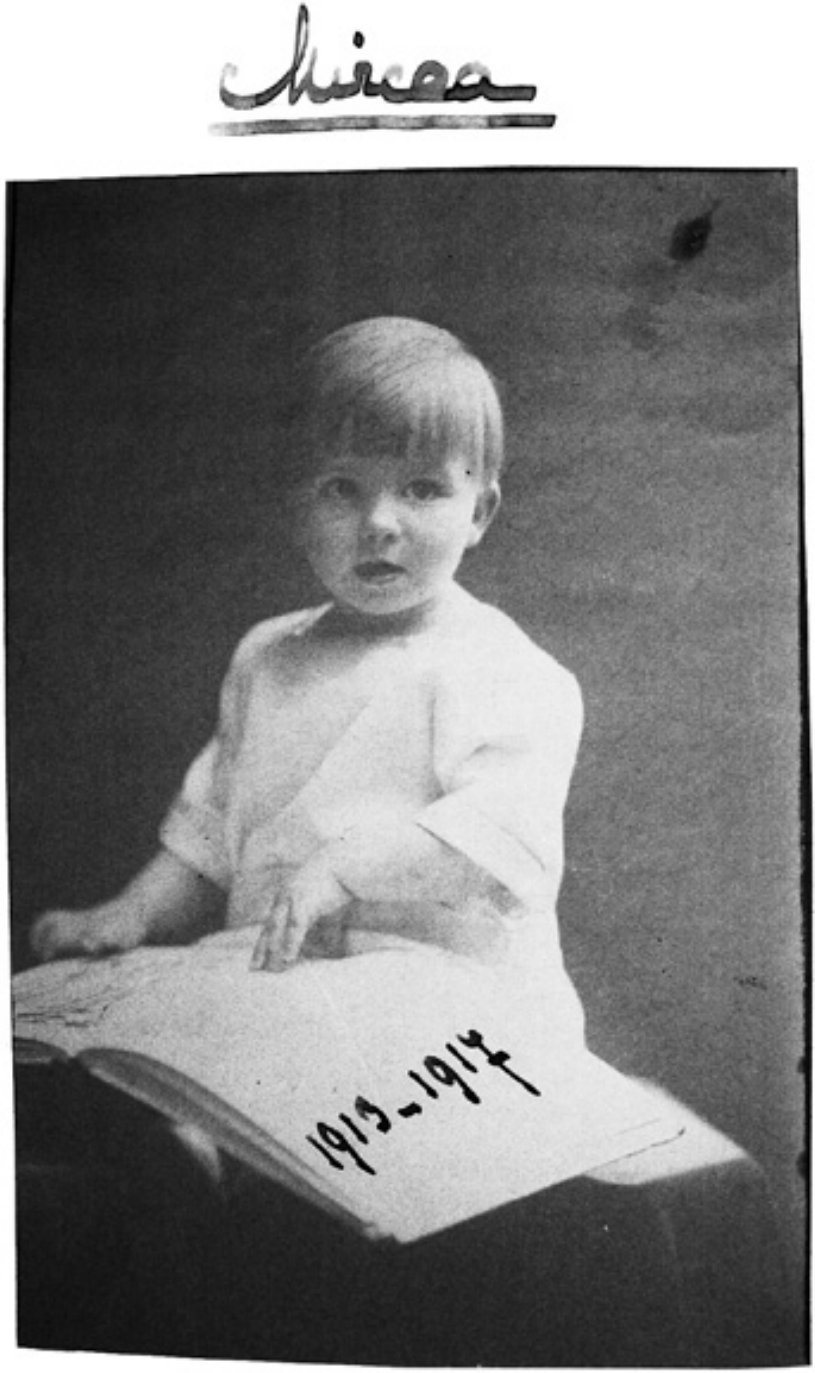

Principele Mircea.

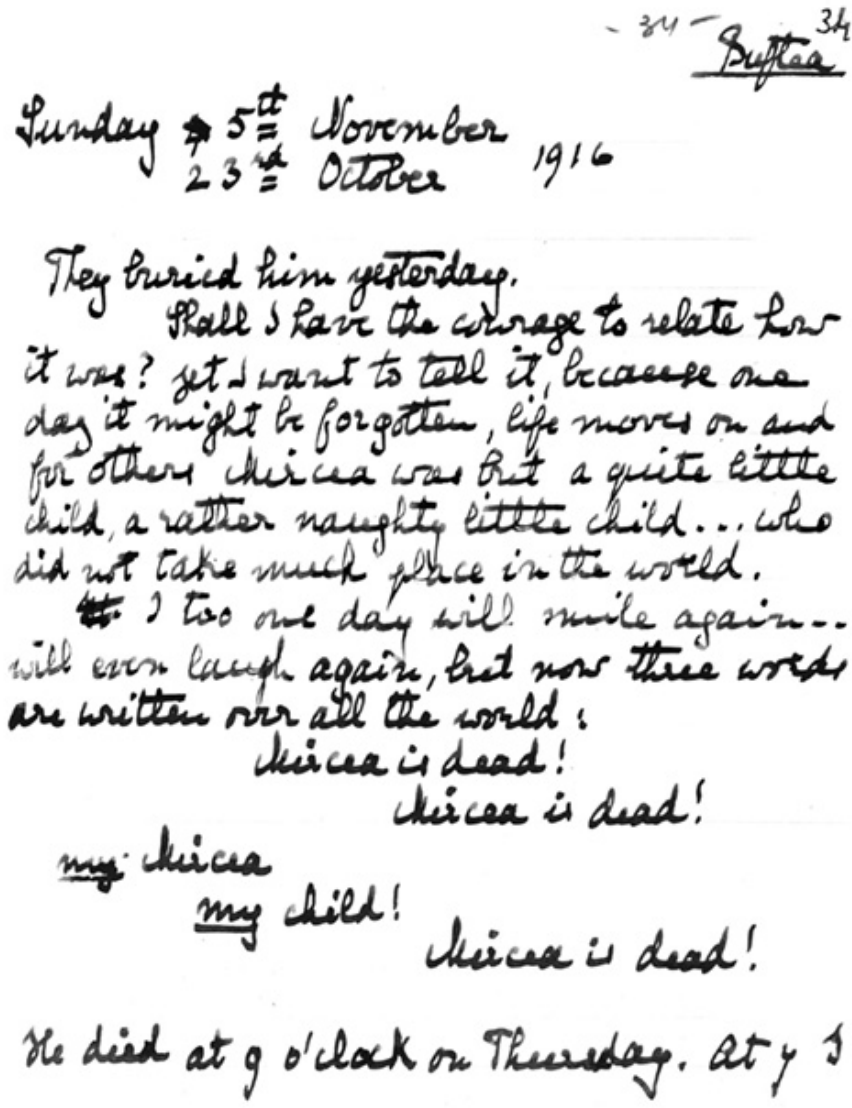

– 34 – 34
Buftea

Sunday 5th November
23rd October 1916

They buried him yesterday.
Shall I have the courage to relate how it was? yet I want to tell it, because one day it might be forgotten, life moves on and for others Mircea was but a quite little child, a rather naughty little child... who did not take much place in the world.
I too one day will smile again... will even laugh again, but now three words are written over all the world:
Mircea is dead!
Mircea is dead!
my Mircea
my child!
Mircea is dead!

He died at 9 o'clock on Thursday. at 7 I

Mircea AL MEU
copilul meu!
A murit Mircea!

A murit la ora nouă, joi. La şapte m-am [dus] la el – tăcerea doctorilor mi-a străpuns inima, erau toţi trei în cameră, după paravan, dar nu mai încerca nici unul nimic.

Ştiam ce înseamnă.

M-am uitat în jur temătoare, căutându-l pe Barbu, nu era acolo, nu-i simţeam pulsul deloc, iar doctorii tăceau după paravan… atunci am ştiut şi m-am aşezat şi am aşteptat…

Preferam să fiu singură, aşa că i-am rugat pe ceilalţi să se ducă jos

la cină… şi am rămas acolo, cu mânuţa aceea ţeapănă, fără puls, dar caldă încă, în mâna mea.

A venit Barbu – a aşteptat şi el – şi Nini, care-l ţinea de mâna cealaltă.

L-a anunţat cineva pe Nando, la Scroviştea, că sfârşitul e aproape.

Cineva mi-a şoptit că s-ar putea să mai dureze totuşi – dar n-a mai durat, deja respira mai scurt; din cauza bandajului lat de pe ochi nu i se vedea mare parte din faţă, doar bărbia şi guriţa.

La 9 şi-a tras ultima suflare – nici măcar cât un suspin – nici o luptă – ultimele clipe au fost ca o luminiţă tremurătoare care s-ar stinge… I-am văzut guriţa ca printr-un văl – mă orbeau lacrimile, dar n-am plâns.

Îmi pusesem mâna cealaltă sub capul lui, aşa ne-a părăsit – în linişte, după trei săptămâni de luptă cumplită cu un duşman care, în cele din urmă, a învins.

O vreme am stat în genunchi lângă el, cu capul pe inimioara lui care nu va mai bate niciodată.

A murit Mircea… copilaşul meu, băieţelul meu zvăpăiat, fiul meu cel mic şi încăpăţânat s-a dus… pentru totdeauna… dus…

Stătea acolo, nemişcat, se terminase lupta – era liniştea de după bătălie – un mic luptător învins, cum au fost învinşi atâţia alţii…

A trebuit să-l las în grija celorlalţi – m-am dus în camera mea şi am stat acolo, fără lacrimi. Apoi a venit Nando, şi durerea lui era grea… iar eu stăteam şi aşteptam să mă lase să intru din nou.

Mi s-a părut că a durat ore întregi până să mă pot întoarce la copilul meu… dar nu mai era copilul meu, era o figură de ceară, un mic străin palid cu o faţă foarte severă…

Se spuneau rugăciuni în jurul patului lui, toată casa a venit şi s-a adunat pe lângă pereţi – când au terminat rugăciunile m-am dus şi am dat mâna cu fiecare – dar nu i-am putut privi în ochi… trebuie să treacă ceva vreme înainte să le pot privi din nou feţele.

Apoi m-au dus la culcare.

În toiul nopţii m-am trezit şi m-am furişat în încăperea aceea tăcută. Cei care-l vegheau m-au lăsat singură şi am rămas acolo, încremenită, privind faţa a ceva ce a fost odată… copilul meu…

De o parte şi de alta a lui ardeau două lumânări înalte, altă lumină nu era.

Stătea întins în pătuţul lui, foarte drept şi rigid, cu un bandaj legat peste bărbie, dragul de el.

Am stat acolo, cu ochii uscaţi, şi l-am privit şi l-am cunoscut, şi totuşi parcă nu-l mai cunoşteam.

Avea mânuţele încrucişate pe piept, legate cu o panglică albă ca zăpada, iar eu îi pusesem peste inimă trei trandafiri roşii ca sângele.

Am stat acolo şi mi-am amintit naşterea, viaţa lui şi speranţa pe care

ne-a adus-o.

Gura îi era tristă, păstra amintirea suferinţei lungi pe care o simţise.

Ultimul lui cuvânt, spus cu multe zile în urmă, fusese „destul“, cuvântul lui Hristos.

Dar gura îi era tristă – nu era o gură de copil, ci gura cuiva care ştie.

Ce ştie Mircea acum?

Niciodată, niciodată n-am să pot uita vizita aceea tăcută în camera lui Mircea în toiul nopţii… Mircea care nu mai era Mircea, ci un mic străin cu faţa gravă „care ştia“.

La şapte dimineaţa m-am dus iar să-l văd. Era acolo şi micul Georgie – i-am implorat să-i ia bandajul din jurul feţei, după aceea a semănat ceva mai bine cu copilul meu de odinioară.

Puţin mai târziu m-am întors la el cu Barbu, care i-a ridicat căpşorul cât i-am pus eu la gât lănţişorul cu cruciuliţă.

Era foarte rece – rece ca marmura, dar foarte moale.

Am făcut amândoi deasupra lui semnul crucii, apoi li l-am lăsat celorlalţi să-l pună în sicriu.

Am trăit câteva ore îngrozitoare în aşteptarea clipei când avea să fie *aufgebart*[175] la rugăciuni.

Toată familia se învârtea în jurul meu – buni cu mine şi plini de simpatie, covârşiţi şi ei de durere –, dar ştiam că durerea mea nu era a lor, fiindcă a mea era durere de mamă.

În cele din urmă, s-au terminat toate pregătirile şi m-au lăsat din nou să mă duc la el – dar pentru ultima oară.

Stătea în sicriul deschis, înconjurat de grămezi de flori albe, aşezate cu drag de mâini iubitoare şi compătimitoare.

Stătea acolo ca un mic idol solemn, iar noi ne-am plecat capetele în faţa lui – dar odată a fost „copilul meu“…

I-am spus adio şi l-am sărutat, simplu, pe fruntea lui mică şi palidă, atât de rece. Avea părul foarte bine pieptănat, ca al unui băieţel englez, iar mânuţele îi erau încrucişate cu toată solemnitatea pe piept – nu mai era Mircea cel mic şi neascultător care întotdeauna făcea ce voia el, acum era o figură măruntă şi binevoitoare pe care aveau s-o închidă într-o cutie…

I-am pus pe piept împreună cu Barbu o iconiţă sfinţită la care ţinuserăm noi, ca să meargă cu el în mormânt.

Apoi l-am lăsat… şi n-am să-l mai văd niciodată…

niciodată…

L-au dus din casă, bătrânul grădinar german care l-a iubit atâta transformase drumul scurt pe care trebuia să-l facă sicriul într-o străduţă de flori. Când am ieşit din casă, grădina parcă înflorise din nou… Le sunt recunoscătoare celor care i-au presărat flori pe ultimul drum – au făcut toamna să pară mai puţin tristă…

L-au pus într-un vagon pe jumătate deschis, în trenul care fusese

tras pe o linie aproape de casă – nu avea locomotivă, l-au împins soldaţii până nu s-a mai văzut…

În ziua aceea nu m-am dus cu el – m-am dus în pat, m-am întors cu faţa la perete şi am plâns.

Iar a doua zi l-au înmormântat în biserica de la Cotroceni.

Toată biserica era plină de crizanteme albe – altceva nu vedeam, doar florile şi groapa neagră în care l-au coborât sub pământ.

N-am simţit că i-ar fi urât acolo, fiindcă ceea ce-l făcea Mircea al meu era în altă parte, poate, cum cred oamenii simpli, la Dumnezeu, ca să se roage pentru ţara lui…

Ileana crede că mătuşa se va bucura să-l vadă în rai şi că nu se va simţi singur acolo, fiindcă mătuşa va avea grijă de el.

Eu nu ştiu unde eşti, Mircea, micuţul meu, dar ştiu că nu eşti sub pietrele din biserică…

Acum trebuie să ţin piept unei vieţi fără el – trebuie să învăţ să trăiesc cu un membru tăiat…

Buftea

Luni, 24 octombrie/6 noiembrie 1916

Zi de întuneric.

Cum oare să-i ţin piept?

Ieri m-am dus la Cotroceni să asist la câteva rugăciuni la mormântul lui. Crizantemele se ofileau.

Toate se ofilesc.

Diseară voi pleca – le-am spus să mă ducă undeva, în vreun loc îndepărtat în care să vizitez oameni cu alte suferinţe, care să nu fie ale mele.

Barbu şi Ballif mi-au aranjat o călătorie mică. Sunt oameni buni, înţeleg.

Mă pot bizui pe ei.

Pentru asta îi mulţumesc Domnului.

În tren

marţi, 25 octombrie/7 noiembrie 1916

Zi frumoasă de toamnă.

Am făcut o vizită-surpriză la Iaşi. Am vizitat multe spitale, mulţi suferinzi.

Cred că oamenii s-au bucurat, chiar s-au simţit mişcaţi să mă vadă acolo. Nu ştia nimeni că vin.

Dar totul mă face să plâng – auzul numelui lui…

Un soldat avea portretul lui lângă pat – altul mi-a spus că e din „Regimentul Mircea“ şi m-a sfâşiat.

Probabil într-o bună zi voi fi mai tare la auzul numelui acestuia.

M-am întâlnit cu Eliza Brătianu şi cu Eliza Greceanu[176].

I-am făcut o vizită scurtă mitropolitului. Acum câteva luni am avut parte de atâta veselie la el acasă…

Târăsc de colo-colo fantoma mea, nu pe mine.

Iaşiul e plin de soldaţi ruşi. Am văzut şi mulţi soldaţi francezi, cu chipiele lor albastre.

Unii dintre răniţii pe care i-am vizitat la spitalul militar mă văzuseră şi la Feteşti şi s-au bucurat să mă revadă.

În tren am stat de vorbă cu doi generali ruşi, pe care i-am luat cu noi de la una din gări. Au luat prânzul cu mine, au fost tare bucuroşi, dar au o franceză imposibilă, am conversat prin zâmbete.

Totuşi, au plecat încântaţi.

Am văzut mulţi ruşi la gară şi câţiva francezi.

Am văzut câteva surori de caritate rusoaice şi pe contele Slieven mi se pare, în fruntea unei delegaţii a Crucii Roşii.

Când trenul tocmai pleca, am auzit un glas în mulţime, spunând în engleză: *Dear Queen*... Era Alice Cantacuzino[177], tovarăşa mea credincioasă de călărie. Aş fi vrut să pot sta de vorbă cu ea – sunt sigură că îmi simte şi ea durerea, l-a iubit şi se juca, pe vremuri, cu el.

Familia lui Ballif e la Iaşi, mă bucur că a avut ocazia să-i vadă. M-am întâlnit puţin cu micul Ballifaki.

Zi plină – îmi e mai bine când sunt obligată să trăiesc, să acţionez… să exist…

Trebuie să continui ca un automat, până ce-mi voi putea purta din nou singură greutatea inimii.

Mi-e dor de Barbu, m-am obişnuit cu sprijinul lui.

În tren

miercuri, 26 octombrie/8 noiembrie 1916

Am plecat devreme la Târgu Frumos, aproape de Paşcani, iar apoi cu automobilul la Târgu Neamţ, unde am vizitat trei spitale, unul aşezat foarte frumos pe deal, fostă cazarmă.

Am găsit totul în bună stare, doctorii făceau tot ce puteau, răniţii păreau să se simtă destul de confortabil.

La început, drumul cu maşina a fost foarte rece, dar încet-încet a ieşit soarele, a fost plăcut.

De la Târgu Neamţ am mers cu maşina la Văratic, unde sunt risipiţi prin chiliile călugăriţelor o mulţime de răniţi. Am vizitat cât de mulţi am putut.

Bătrâna stareţă a fost mişcată şi tulburată când m-a văzut – şi eu m-am tulburat când am văzut-o, am plâns amândouă. De cum mă opresc să mă gândesc, nu mai pot îndura – e mai bine când mă mişc şi fac mereu ceva.

Pe drum ne-am întâlnit cu convoaie ruseşti.

De la Văratic ne-am întors la Neamţ, din nou spitale, peste tot mare

bucurie şi mare surprindere la sosirea mea.

Am pornit spre Bicaz când se făcuse deja destul de târziu. Se duc lupte destul de aproape, în munţi.

Peste tot ruşi şi iar ruşi – de-a lungul drumului spre Bicaz a fost construită o cale ferată scurtă, care a stricat destul de rău drumul; chiar şi aşa, a fost destul de bun.

Deja se întuneca, dar îmi doream din tot sufletul să ajung la casa unde fusesem atât de fericită vara trecută. Am ajuns până acolo. Draga mea casă albă era luminată ca ziua. Acolo stă generalul rus. M-am întâlnit cu el – nu vorbeşte franceza, dar împreună cu el a ieşit din casă un ofiţer înalt şi foarte blond, care vorbea o franceză perfectă.

Veştile erau bune în părţile lor, duşmanul a fost respins peste graniţele noastre.

Drumul de întoarcere a fost splendid, luna superbă se reflecta în râul şerpuitor.

Ultima parte a călătoriei, între Piatra şi Roman, a fost foarte friguroasă.

Am ajuns la Roman prea târziu ca să mai vizitez spitalele, aşa că am hotărât să rămânem peste noapte în gara de la Roman şi să mergem la spitale dimineaţa devreme.

Când m-am întors în vagonul meu s-a prăvălit din nou peste mine toată greutatea durerii mele.

Am adormit plângând.

În tren

joi, 27 octombrie/9 noiembrie 1916

Am plecat la opt să văd spitalele din Roman. Am vizitat trei. La primul era doamna Morţun, la al doilea doamna Capri, la al treilea doamna general Istrati.

De acolo, drum lung, prin multe sate, până la Bacău.

O mulţime de soldaţi ruşi, ne-am întâlnit aproape numai şi numai cu trupe ruseşti. Foarte pitoresc. Uniformele lor sunt de culoarea prafului sau a nămolului, se amestecă întru totul cu drumul, dealurile şi colibele.

Am ajuns la Bacău şi am vizitat şi acolo trei spitale. Peste tot am găsit oameni foarte grav răniţi.

Într-un spital m-a întâlnit cu Iza Exarcu şi soţul ei, doctorul.

De la Bacău am plecat la Tescani – privelişte rurală foarte frumoasă, de pe drumul nostru care urca încet, şerpuind, sălbatică şi pitorească, foarte potrivită cu trupele ruseşti găzduite prin toate satele.

Păreau să se simtă ca acasă, găteau, îşi ţesălau caii, îşi curăţau puştile.

Purtau căciuli de astrahan, mari şi cenuşii, şi cămăşi foarte scurte, cu cingătoare de piele. Au vestoane groase, pământii (de culoarea

pământului uscat), cei mai mulţi sunt foarte de bine îmbrăcaţi şi par să aibă destui cai.

Am văzut destul de mulţi şi pe jos, mânând din urmă cirezi mari de vite.

Odată ajunşi la Tescani, am mers cu automobilul acasă la mama Marukăi şi am găsit casa locuită de ofiţeri de artilerie.

M-au salutat cu plăcere şi uimire.

M-am simţit ciudat în casa despre care îmi vorbise de atâtea ori Maruka.

Am prânzit acolo, despachetând proviziile pe care le aduseserăm cu noi.

Am plecat imediat după masă spre Comăneşti şi ne-am oprit pe drum la un spital dintr-un sat mai mic, Moineşti.

La Comăneşti m-am întâlnit cu Prezan şi subalternii lui. Am stat de vorbă cu el, părea foarte mulţumit.

De la Comăneşti ne-am dus la Târgu Ocna. Împrejurimile sunt tare pitoreşti, o parte din drum a fost foarte prost.

Acolo se află o biserică veche şi frumoasă, înconjurată de ziduri zdravene, ca o fortăreaţă, înălţată peste râu; totul arăta foarte părăsit, în ruină.

Am vizitat şi spitalul de acolo, amenajat în primărie. Am văzut, printre alţii, un bărbat, o femeie, un copil răniţi de un avion care tocmai trecuse. Am întrebat-o pe mama care stătea întinsă cu faţa în jos ce se întâmplase cu copilul şi mi-a răspuns: „Piciorul i-a rămas în casă!“

M-am aplecat peste copil, era un îngeraş de vreo cinci ani cu părul des şi negru, culcat şi el cu faţa în jos, i-am dat nişte ciocolată şi chiar s-a întors şi mi-a sărutat mâna! L-am mângâiat pe cap – era un copil tare drăgălaş –, apoi am văzut că tremura de febră şi îi clănţăneau dinţii.

Nu suport să văd copii suferind, a trebuit să ies repede de acolo.

Pe drumul între Târgu Ocna şi Adjud am avut un accident de automobil. Mergeam destul de repede, un car cu boi se întorcea să treacă drumul tocmai când veneam noi. A fost o ciocnire teribilă – carul a zburat într-o sută de bucăţi, automobilul nostru a zburat în şanţ, unde şoferul a reuşit, din fericire, să-l oprească înainte să se răstoarne; doamna Mavrodi a zburat de la locul ei şi s-a lovit la picior, ţăranul şi băiatul din car au zburat şi ei în aer, în fapt au zburat toate, dar, din fericire, n-a avut nimeni de suferit prea mult, cu excepţia carului. Boii au început să mănânce liniştiţi fânul răsturnat.

Cu ceva bani şi multe vorbe bune, lucrurile s-au rezolvat din nou. L-am încredinţat pe bătrânul ţăran ameţit unor soldaţi care treceau pe-acolo şi am plecat – automobilul nostru nu părea afectat deloc, doar biata doamnă Mavrodi avea unele dureri la genunchi şi gleznă.

Luna răsărise devreme, superbă şi enormă. În curând s-a întunecat, iar razele lunii pe râu (Trotuş) erau minunate; valea e largă, în depărtare se vedeau dealuri, iar peste ele nori, lumea părea vastă, nesfârşită, parcă înaintam printr-un vis ciudat.

Am ajuns la Adjud într-o beznă deplină; e un orăşel cu un spital mare al Crucii Roşii care nu e tocmai un spital, ci mai degrabă o mulţime de paturi provizorii aranjate în mai multe case.

Deşi am venit pe neaşteptate, i-am găsit pe doctori şi pe doamnele care-i ajută *la posturile lor*. Mi-au lăsat o impresie bună. Chirurg e tânărul dr. Leonte. Pacienţii erau în mare parte grav răniţi, câteva cazuri erau foarte grave.

Am umblat printre paturi în semiîntuneric, ca într-un vis; toţi păreau să se bucure să mă vadă, chiar şi cei mai suferinzi mă recunoşteau. Le-am dat tutun şi cruciuliţe. Locul mi s-a părut mult mai aproape de ideea mea despre un spital din vreme de război, fiindcă totul e improvizat, iar lumina slabă şi încăperile joase, văruite, îi dădeau un aer misterios, parcă ireal.

Nu am văzut altceva decât suferinţă, suferinţă, suferinţă, care nu mi-a uşurat greutatea din inimă.

Printre doamnele de-acolo am găsit-o pe Chita Cerkez.

De acolo ne-am întors la tren şi, în toiul nopţii, am făcut cale întoarsă la Buftea.

Buftea

vineri, 28 octombrie/10 noiembrie 1916

Am sosit înapoi la 8 dimineaţa. Au venit să ne întâmpine la gară Nadeja, Barbu şi micul Georgie.

O luasem cu mine şi pe bătrâna Nini, ca să mai schimbe locul.

Întoarcerea acasă nu a fost uşoară.

Barbu n-a putut sta cu mine decât câteva minute, fiindcă azi e aghiotant.

Îmi dădeam seama că trebuie să-mi reiau vechea viaţă – dar toate mă dor.

M-am hotărât să mă duc la spital. Trebuie să încep din nou. Nu pot să mă închid ca o egoistă în durerea mea.

Întoarcerea a fost foarte grea, totul îmi făcea rău.

Mi s-a părut aproape insuportabil de greu să văd din nou toate chipurile de acolo.

Generalul Dragalina a murit în spitalul nostru şi a fost înmormântat cât am fost plecată. S-au dus la înmormântare Nando şi Carol.

Am stat o vreme cu fiul lui Dragalina, ne-am plâns fiecare durerea lui, am plâns simplu, fără ruşine, eu şi omul acela masiv, am plâns şi am tot plâns, fiindcă aveam în inimi o tristeţe de neîndurat.

Mi-am făcut vizitele peste tot, ca de obicei – dar s-a schimbat ceva

în mine, ceva care nu mai poate fi la fel niciodată, niciodată…

M-am întors aici să iau prânzul cu Nadeja şi Ileana, care arată tare frumos.

Pe drumul de întoarcere am stat de vorbă cu Ballif, care a pierdut şi el, mai demult, un copil iubit. A fost mişcător să-l aud pe omul acesta dur vorbind despre durerea de atunci – şi era atât de sărac, că n-a putut face tot ce s-ar fi putut face pentru copil dacă ar fi avut bani…

După prânz m-am dus în camera mea, neştiind cum să trec peste ceasurile rămase din zi. Am avut curajul să intru cu Nini în cameră… unde a murit…

Mai târziu a venit Maruka – a fost bine că a venit – vreau să fiu singură, şi totuşi îmi face rău – nu ştiu ce vreau – nu ştiu decât că sufăr – sufăr… sufăr…

Buftea

sâmbătă, 29 octombrie/11 noiembrie 1916

Mă trezesc cu o greutate pe inimă – umblu toată ziua cu aceeaşi greutate şi mă duc la culcare cu ea mai apăsătoare decât era dimineaţa, atât ştie sufletul meu…

În fapt, m-am dus devreme la spital, mi-am făcut vizita zilnică, am împărţit vorbe bune aici, zâmbete dincolo, sfaturi bune, am ascultat plângerile oamenilor – dar propria mea durere mă închide într-un fel de cochilie de izolare, deşi eu mă mişc, fac şi gândesc, parcă totuşi e cineva cu care nu m-am obişnuit încă să trăiesc, cineva care era pe vremuri de o veselie de neînfrânt şi care acum are ceva zdrobit pe dinăuntru, cineva care credea în *la joie de vivre* în ciuda tuturor piedicilor şi care acum e ca o stafie printre oameni, despărţită de ei de o atmosferă impenetrabilă de jale prin care nu poate răzbate nimic.

Mircea al meu a murit.

Va mai putea fi vreodată ceva la fel?

Da, am să-mi fac datoria, am să-i ajut pe alţii, am să-i consolez, am să-i hrănesc, am să-i îmbrac, am să le şterg lacrimile – am să-i şi conduc, dacă e nevoie, voi merge în fruntea lor şi le voi arăta calea –, dar nu pe mine cea de ieri o urmează, ci pe o străină care nu se cunoaşte ea însăşi pe sine.

M-am întors aici la prânz, a venit Nando. Am stat în camera mea, am făcut o plimbare scurtă cu Barbu, care a rămas alături de mine o vreme – mă ajută.

După cină, Ballif mi-a adus veşti deloc bune de pe front!

Buftea

duminică, 30 octombrie/12 noiembrie 1916

Trebuie să învăţ să trăiesc, dar parcă aştept întruna ceva, ceva ce nu are cum să vină… ceva ce nu va veni niciodată…

Măcar îmi pot face datoria – sunt atâtea de făcut. Voi încerca să fac

tot ce pot, cu curaj, doar că acum le fac pe toate altfel, ca un om despărţit de viaţă, care nu ia parte în nici un fel la ceea ce face.

Mă simt de două ori mai mişcată de cei ce suferă, dar parcă îi ating cu sufletul, nu cu inima.

La spital s-a ţinut o slujbă religioasă scurtă pentru soldaţi. Am stat cu ei. Pentru prima oară, numele lui a lipsit din rugăciunea pentru familia regală: „Carol, Elisabeta, Nicolae, Ileana şi…“ numele scump n-a mai fost rostit… nu mai e nevoie să ne rugăm pentru tine, Mircea, puiul meu – Mircea al meu, copilul meu, băieţelul meu…

M-am întâlnit cu Lady Barclay. Se va deschide aici un mare spital englez şi au rugat-o pe regină să-i dea nume, iar eu i-am dat numele acela care nu mai e rostit când ne rugăm pentru ceilalţi cinci… numele pe care l-am iubit… Mircea!

Comunic din nou cu mama prin telegrame, cu ajutorul lui Adini[178] (regina Danemarcei), ceea ce îmi aduce alinare în mijlocul greutăţilor.

Am primit o scrisoare veche de două luni de la Baby, trimisă din Zürich, scrisă chiar după declaraţia de război. Veştile pe care mi le dădea despre mama sunt triste – îmi descrie o mamă bătrână şi zdrobită, terorizată în propria casă de Sandra, care trăieşte pe spatele ei, nu recunoaşte niciodată ce fac cei din jur pentru ea şi nu încearcă în nici un fel să-i facă bietei femei viaţa mai uşoară.

Scumpa mea mamă – şi nici una dintre noi nu poate merge s-o înveselească puţin.

Mai era şi o scrisoare de la Fräulein Tassovant, care spunea că mama a fost foarte afectată de declaraţia noastră de război – a fost o mare durere pentru ea, ştiam de la început că aşa va fi, scumpa mea mamă, biata de ea!

M-am întors aici şi am luat prânzul cu familia Ştirbey, apoi am făcut o plimbare cu Barbu care mi-a amintit, într-o notă tristă, de plimbările dinainte.

Am mai găsit câţiva trandafiri târzii, de toamnă – nu mai pot alege doi, pe cei mai frumoşi, ca să-i pun în vaza de lângă patul lui. Multe zile, către sfârşit, nici nu-i vedea, dar mie îmi plăcea să-i ştiu acolo – pe vremuri îi plăceau florile. Acum nu i le mai pot duce decât la mormânt.

E ciudat, nu reuşesc să mă conving să călăresc, eu, care ador călăria mai mult decât orice. Parcă ţine de un alt timp – un timp incredibil de fericit, un timp trăit de cineva care nu eram eu… sau poate acum sunt altcineva… nu ştiu.

Martha a trecut puţin, pe seară, să mă vadă.

Spatele n-a încetat să mă doară rău – dar acum chiar şi durerea fizică o simt de parcă ar fi a altcuiva.

Buftea

luni, 31 octombrie/13 noiembrie 1916

Am ţinut slujba de nouă zile în bisericuţa noastră dragă de la Cotroceni.

La mormântul lui nu era nici o floare ofilită, toate erau îngrijite, întocmai aşa cum mi-ar fi plăcut să le găsesc.

N-a venit prea multă lume, notabilităţi puţine şi unul sau doi prieteni care-mi înţeleg durerea.

Măcar de data aceasta, slujba a fost bună, demnă, simplă, cu cântări frumoase.

Îmi ţineam ochii aţintiţi la lumânările aprinse; în general, cred că mi-a făcut bine.

„În loc de odihnă, în loc de verdeaţă, fără durere…“[179] Aşa să fie, Mircea, scumpul meu, dar eu n-am să-ţi mai văd niciodată picioruşele bronzate, în ciorapi până la genunchi – aveai nişte picioruşe tare puternice şi dinţi foarte frumoşi, întotdeauna spuneam că ai mai mulţi dinţi decât are lumea. Întotdeauna mi-am dorit un copil cu ochii căprui…

Unde eşti tu acum, Mircea al meu, copilaşul meu, băieţelul meu zvăpăiat?

Muki scump
Mircea Vodă
Puiul meu de soare...

pe câte nume te chemam – Mircea, unde eşti tu acum?

În inima mea îţi spuneam Speranţă mică – Speranţă mică, de ce te-ai dus – nici nu ştii ce erai şi ce însemnai! Şi totuşi, pe pământ erai un băieţel zvăpăiat!

Am mai stat o vreme la Cotroceni, apoi am plecat cu Martha la Mogoşoaia, iar de acolo m-am întors acasă – acasă, unde el nu mai e…

Buftea

marţi, 1/14 noiembrie 1916

Azi am ajuns la Bucureşti cu avioanele deasupra capului.

Bombardamente mari, multă zarvă. Mi-am făcut treburile la spital de parcă nu se întâmpla nimic. Apoi a venit Ballif să mă anunţe că avioanele trecuseră pe la Buftea şi aruncaseră bombe în jurul casei! Fabrica ardea, dar toată lumea era teafără, mai puţin un grădinar, care a fost ucis.

Veştile m-au tulburat mult, erau acolo toţi copiii, în afară de Carol.

La 12 am avut o întrunire pentru discutarea mai multor probleme – am avut câteva clipe de mare îngrijorare pentru Barbu, care a ajuns târziu, mă temeam să nu se fi dus la Buftea după avioane – şi Ballif voia să se ducă, dar, de vreme ce am auzit că cei de acolo nu păţiseră nimic, am preferat să nu se pună nimeni în calea primejdiei fără rost, mergând drept în zona bombardamentelor.

M-am întors şi am luat prânzul târziu. Într-adevăr, a fost tare rău

aici, s-au aruncat aproape 160 de bombe peste tot în jurul casei. Deabia au avut timp să se adăpostească în pivniţa pe care o construiseră acolo şi de care am râs de atâtea ori, spunându-i „vizuina de sperietură“, cu gândul că n-o vom folosi niciodată: ce bine că au avut-o acolo azi!

Toată lumea era foarte tulburată, cu nervii mai mult sau mai puţin zdruncinaţi – a fost un atac îngrozitor.

Bietul băiat care a murit, grădinarul, era încă întins lângă o groapă enormă, chiar în spatele casei.

Slavă Domnului că nu era în grădină nici unul din copii, dar Nadeja Ştirbey şi fiica ei Maria, erau la gară şi au trebuit să fugă, văzând bombele cum cad în toate părţile! Înfiorător! Celelalte două fete erau aproape de moară şi s-au adăpostit în podul morii, printre saci – idee isteaţă.

Acum toată lumea se teme că, odată ce au descoperit Buftea, vor mai veni.

M-am plimbat prin grădină cu Barbu şi Nicky ca să vedem prăpădul. Copaci rupţi, iarba spulberată în gropile monstruoase – o pajişte arăta ca un câmp arat. Alţi copaci rămăseseră cu toate ramurile tăiate şi sparte în aşchii mărunte. Fabrica ardea într-o parte, în alta o bombă trecuse prin acoperiş fără să facă pagube prea mari. Pe dinafară, zidurile erau pline de găuri mici, de parcă se trăsese la ţintă în ele.

Buftea

miercuri, 2/15 noiembrie

Plecat devreme în oraş cu Ballif, zi foarte rece. Muncă la spital, mulţi oameni de văzut, multe de discutat.

M-am dus cu Ballif şi Lady Barclay în vizită la *Cercul Militar*, unde sperăm să amenajăm spitalul englez. E o clădire splendidă, avem în ea chiar mai mult loc decât ne trebuie.

A venit Skupiewski[180] să vorbim de spitale, toate au nevoie de ajutor – ajut peste tot unde pot, mai ales cu rufărie, de care duce lipsă toată lumea.

Am prânzit la Cotroceni, apoi m-am dus la înmormântarea bătrânei doamne Cornescu. Avea 85 de ani, i-au citit aceleaşi rugăciuni ca lui Mircea!

M-am întors la spital ca să mă întâlnesc cu câţiva oameni, printre care o doamnă din Rusia care conduce o ramură a Crucii Roşii ruse şi care a venit să deschidă un spital rus pentru soldaţii români.

Apoi m-am întors acasă – zi tristă, rece. M-au supărat o răceală şi durerea de cap.

A venit Barbu la ceai.

Întotdeauna tristeţea mă apasă cel mai tare seara. Îmi dau seama din ce în ce mai limpede că omul trebuie să-şi poarte singur durerea.

Dacă au plâns alături de tine o săptămână, celorlalţi li se pare foarte mult!

Am primit o scrisoare emoţionantă de la Ducky, ea înţelege – înţelege că dintre toate lucrurile tocmai copilul nu poţi îndura să ţi-l pierzi, nu pe cel mai mic…[181]

Situaţia pe front e foarte gravă, germanii au venit cu întăriri numeroase.

M-am dus la culcare foarte tristă.

Buftea

joi, 3/16 noiembrie 1916

M-am trezit la fel de tristă cum m-am culcat, am încercat să-i scriu lui Ducky, dar scrisoarea m-a tulburat atât de mult încât nu am simţit că nu sunt în stare să văd chip de om pentru o vreme – aşa că am rămas puţin în pat şi am hotărât să-mi îngrijesc răceala şi jalea fără să mă străduiesc să ajung la spital azi. Mi-am propus, totuşi, să merg să prânzesc cu Nando ca să mă întâlnesc cu cei doi generali, Beliaev şi Berthelot: din când în când îmi place să aud ce au de spus. N-am putut sta de vorbă pe cât aş fi vrut, dar, din câte înţeleg, lui Berthelot îi e foarte greu să se asigure că i se execută ordinele. Consideră că ar mai trebui avansaţi din ofiţerii tineri, cum s-a făcut în toate armatele de când a început războiul.

Mi-ar plăcea tare mult să aud ce spune când nu are grijă să fie politicos! Dar mă tem că n-am să am ocazia.

Am avut, totuşi, impresia că e stăpân pe situaţie şi că nu are de gând să lase frâiele să-i scape din mâini.

E adevărat că situaţia noastră e foarte gravă, mai ales pe valea Jiului şi valea Oltului.

Berthelot spune că marea greşeală e că ofiţerii nu-şi lasă oamenii să se odihnească şi că e mai bine să se folosească mai puţini oameni odată, atâta timp cât au trupe proaspete ca să le schimbe pe cele din luptă; că e absolut necesar să nu le fie prea greu încercate nici puterile, nici nervii şi că, de pildă, e o mare greşeală să se amestece soldaţii nou sosiţi cu cei care deja sunt epuizaţi, fiindcă cei obosiţi îi demoralizează, fireşte, pe cei noi.

Zi foarte rece, mi-a fost foarte frig în automobil; l-am luat pe Nicky cu mine. Barbu a fost aghiotant azi. Am venit acasă şi m-am culcat. A venit Nadeja să-mi citească.

Buftea

vineri, 4/17 noiembrie 1916

În ciuda frigului şi a zăpezii, mi-am propus să încerc să ajung la Sinaia ca să-i vizitez pe răniţii de acolo şi de la Câmpina. Drumul a fost tare greu – ninsese peste noapte, iar zăpada se topise şi lăsase în urmă râuri de nămol. Deşi merge splendid, noul meu automobil are un

cusur: apărătorile roţilor nu sunt destul de late, iar când bate vântul dintr-o parte îţi zboară tot noroiul în faţă. Azi a bătut din partea doamnei Mavrodi şi a împroşcat-o din cap până-n picioare!

Ne-am oprit puţin la Floreşti ca să vedem dacă e acolo Averescu, dar nu era, aşa că am profitat de faptul că ajunseserăm la o casă civilizată ca să coborâm şi să ne spălăm puţin.

Remarcă amuzantă a doamnei Mavrodi, în timp ce se spăla pe faţă: *N-aş putea să spun că-mi place să fiu plină de noroi, dar mai bine eu decât Maiestatea Voastră,* E MAI CONVENABIL*!*

Cât de viu mi-au amintit locurile de zilele fericite din primăvară!

A apărut imediat grădinarul, un francez amabil, care mi-a oferit nişte crizanteme superbe. I-am spus să le păstreze până mă întorc, ca să nu se ofilească.

Am pornit din nou la drum. Înainte de Câmpina am avut o pană, fiindcă ne intrase noroiul în motor; am profitat de oprire ca să luăm prânzul devreme.

În timpul prânzului am vorbit cu o femeie venită la Sinaia de la Câmpulung pe jos să-şi vadă fiul, care e în armată; i se părea absolut firesc.

I-am dat mâncare şi bani.

De la Câmpina, ne-a fost tot mai greu să înaintăm, stratul de zăpadă era mai gros şi drumul era blocat de o mulţime de convoaie. Cu mare greutate am trecut.

Pe măsură ce ne apropiam de Posada era tot mai multă zăpadă, iar când am ajuns la Sinaia am găsit troiene atât de mari, că nu mai puteam înainta. Motorul s-a încins, aşa că am hotărât să lăsăm automobilul şi să ne continuăm drumul într-o sanie care, din fericire, tocmai trecea; era o sanie hârbuită, cu un cal care şchiopăta, dar odată ajunşi la destinaţie voiam să merg măcar până la Pelişor, chiar dacă nu puteam să ajung, cum sperasem, până la Stâna, de unde speram să văd chiar şi bateriile inamice.

Am ajuns cu mare greutate la Pelişor şi nici să intrăm nu ne-a fost prea uşor, fiindcă a trebuit să trimitem pe cineva după chei. Omuleţul care are grijă de casă era gata să-şi piardă minţile de bucurie când, sub blănurile mele, a recunoscut-o pe „Regina“.

Am umblat prin toată casa, dar mi-a fost tare greu, atât era de plină de amintiri. Vara trecută am stat foarte puţin acolo, dar când m-am dus, m-am dus ca să stau cu cei mici, pereţii parcă răsunau încă de ecourile glasurilor lor. Unul din ei nu se va mai întoarce… Dintr-odată, era vară din nou şi l-am văzut alergând pe peluză şi ascunzându-se sau ieşind dintre flori, costumat în piele-roşie, cu o coroană înaltă de pene pe cap şi brăţări de pene la încheieturile lui grăsulii, agitând o toporişcă…

Şi l-am văzut urcând scările singur pentru prima dată, cum nu se

poate mai mândru de reuşita lui nemaipomenită – şi strecurându-şi faţa zâmbitoare printre stâlpii balustradei, privind în jos la mine, în hol.

Şi l-am văzut venind în camera mea dimineaţa devreme… „Mircea face dio“, şi făcând nişte reverenţe trăsnite până în pământ – şi e singurul dintre copiii mei cu care vorbeam întotdeauna româneşte.

Nu am stat decât un sfert de oră, fiindcă ne aştepta un drum lung de întoarcere şi aveam spitale de vizitat – drumul prost, zilele scurte.

Înainte să plec a sosit Wilke, cu răsuflarea tăiată şi cu doi soldaţi care se ţineau după el la fiecare pas.

Şchiopătând, caii noştri ne-au dus cu chiu cu vai înapoi la Sinaia, iar în hotelul Caraiman m-am întâlnit cu generalul Văitoianu[182] şi mulţi soldaţi răniţi. Am împărţit ţigări, dulciuri şi cruciuliţe. Un om era de la Bicaz, şi s-a bucurat enorm să mă vadă, mă ţinea minte de vara trecută, când am petrecut acolo câteva zile fericite.

Apoi am plecat din nou cu automobilul; luaseră zăpada de unde era mai mare, aşa că am ajuns la Câmpina când se întuneca, fără prea mari greutăţi. Am căutat spitalele pe întuneric. Am vizitat câteva – acolo sunt aduşi cei mai grav răniţi – şi am trecut de la un pat la altul cu darurile mele mărunte. Cred că, deşi scurte, vizitele acestea fac bine: soldaţii văd că „Mama noastră“, cum îmi spun ei, a venit să-i vadă la ceas de nenorocire şi să-i întrebe de ce-i doare şi să audă despre faptele lor de eroism.

Spitalele de acolo le-am găsit în stare destul de bună, pe cât ne putem aştepta; erau foarte simple, dar doctorii păreau să cunoască fiecare pacient şi să-şi facă datoria cu credinţă.

L-am găsit acolo pe prietenul meu, doctorul indian, cel cu care lucrasem la Zimnicea pe vremea holerei.

După ce am vizitat câteva locuri – în mare parte, spitalele fuseseră organizate în cinematografe mari –, am făcut cale întoarsă la Buftea: un drum lung, rece şi murdar, pe întuneric; vai, tare frig mai era.

Am ajuns acasă fără incidente, după o excursie de 13 ore.

A fost o plăcere să mă întind în pat!

Buftea

sâmbătă, 5/18 noiembrie 1916

Dimineaţă cu mult de lucru la spital, multe de discutat şi de aranjat.

Am vorbit cu Lady Barclay şi Jean Chrissoveloni despre pregătirile de făcut pentru spitalul englez – sperăm să sporim numărul de paturi adăugând două sau trei sute de la noi. Vom vedea cum va merge.

A venit doamna Greceanu cu o rugăminte ciudată.

M-a vizitat doamna Rattingham, am luat-o cu mine în vizitele la pacienţi.

Aveam senzaţia că nu mai pot face faţă. A venit şi Skupwieski.

M-am întors să iau prânzul cu familia Ştirbey şi Brâncoveanu.

Am luat ceaiul cu Barbu.

Seară grea, de durere insuportabilă; sunt zile, mai ales unele ceasuri din zi, când nu o pot îndura.

Buftea

duminică, 6/19 noiembrie 1916

Zi încărcată – întunecată, rece, umedă –, zi în care m-au înecat lacrimile, în care amintirea a ceea ce nu mai e m-a ţinut într-o strânsoare înăbuşitoare la fiecare pas.

Azi n-am ţinut piept cu tărie durerii – orice vorbă, orice privire, orice gând mă făcea să plâng.

Slujbă religioasă foarte emoţionantă la spital. A venit mitropolitul – au participat toţi răniţii care puteau să se mişte sau să fie mişcaţi. A cântat un cor şi am plâns – nu mă pot obişnui să nu-i mai aud numele la sfârşitul rugăciunilor. Mircea, micuţul meu, de ce te-ai dus? Şi te-ai dus atât de departe!

Toţi soldaţii noştri s-au bucurat foarte mult să-l vadă pe mitropolit, pe care l-am condus de la un pat la altul; a vorbit cu ei, i-a binecuvântat şi i-a îmbărbătat. După aceea, am trecut printre paturi împărţind iconiţele sfinţite pe care le adusese el, spre marea încântare a răniţilor.

A venit să mă vadă ducele de Luynes[183]. De ceva vreme e bolnav, probabil va trebui să plece în Crimeea ca să mai schimbe aerul.

Ştiri foarte îngrijorătoare şi triste de pe front, inamicul înaintează spre Craiova – au trecut de linia noastră de apărare şi se revarsă în locurile din România pe care eu le consider parte din inima mea – locurile superbe, pline de pace, încă nestricate de mâna omului.

Acum sunt lăsate pradă furiei omeneşti – vai! ţară frumoasă, locuri liniştite, ce va mai rămâne din voi după toate acestea?

Au venit să ia prânzul cu noi la Cotroceni Carol şi Nando – din păcate, nu au adus veşti bune.

După prânz a venit Uhrinovski să-mi citească din traducerea lui din *Tableaux roumains* ale mele: înţelege spiritul scrierilor mele şi face din traducerile lui adevărate comori.

A fost o întâlnire tristă – nu-l văzusem de multe săptămâni, şi fiecare nouă întâlnire cu oamenii care înţeleg mă tulbură foarte mult.

M-am dus la biserică – vreau să ştiu mormântul îngrijit după dorinţa mea şi, mai ales, să nu găsesc niciodată acolo flori ofilite…

Mircea, micuţul meu, dormi oare? Sau sufleţelul tău uşor a zburat drept la Domnul?

Dar trupul pe care l-am ţinut odinioară, cald, în braţe stă acum acolo, rece, sub pietrele bisericii…

Mircea

Mircea…!

M-am întors la spital. M-am întâlnit cu multe doamne pe care nu le mai văzusem dinainte de… grele întâlniri.

Veştile sunt proaste – nu ştiu cum e cu putinţă să îndurăm atâtea veşti proaste, dar iată că le îndurăm, nu facem decât să ne învăţăm speranţele să ocupe tot mai puţin loc.

Una din ştirile primite a fost mai rea decât altele: aproape tot Batalionul 2 Vânători „Regina Elisabeta“, batalionul lui Carol, a fost nimicit, nu au mai rămas în viaţă decât câţiva, iar bunul prieten al Lisabettei, Ionel Bastaki, a fost ucis şi el cu ei.

Biata fată a fost tare supărată şi n-a putut face faţă mesajului îngrozitor.

Ce ne aşteaptă?

Ce nenorociri, ce jertfe vom întâlni în cale?

A venit să mă vadă Martha înainte de cină, a scris un mic articol despre bombardamentele de la Buftea şi Mogoşoaia, despre cum au căzut bombele peste parcuri şi grădini. E exprimat elegant şi fermecător, ca tot ce scrie Martha.

Buftea

luni, 7/20 noiembrie 1916

Zi stupidă, irosită. La nouă şi jumătate se anunţaseră deja avioane, iar toţi cei care văzuseră bombardamentul dinainte erau cum nu se poate mai zguduiţi.

Ne-am petrecut mai toată dimineaţa în „vizuina de sperietură“ – m-am văzut nevoită să stau acolo cu ei, fiindcă, atunci când se tem, oamenii au nevoie de un conducător: de cum mă îndepărtam, începeau să se agite. Totuşi, a fost un adevărat sacrificiu să-mi petrec aproape toată dimineaţa sub pământ, când aveam atâtea de făcut. Din fericire, am avut-o cu noi în adăpost şi pe Nadeja cu toate fetele ei, iar Nadeja era la fel de exasperată ca mine.

Au dat ocol Bucureştiului şi Mogoşoaiei nenumărate păsări ale morţii – dar acum avem tunuri aici, aşa că nu mai zboară atât de jos. Nici o bombă nu a căzut prea aproape de noi, nu am aflat de nici o nenorocire, dar mi-au încurcat toată ziua. Nu m-au lăsat să plec cu maşina în oraş cât a fost bombardat Bucureştiul, fiindcă zboară chiar peste drumul nostru. Aşa că tot ce aveam de făcut a fost lăsat de izbelişte, pe lângă ridicolul enervant al situaţiei de a fi obligată să stau degeaba sub pământ.

„Plăcerea“ aceasta a durat până pe la trei după-amiaza, cu o singură întrerupere politicoasă la vremea prânzului.

De vreme ce tot ce avusesem de făcut trebuia făcut dimineaţa, nu m-am mai dus în oraş. Mai târziu a venit Barbu şi i-am citit câte ceva din amintirile mele. El şi Ballif prânziseră cu Berthelot, în căsuţa lui

de la Cartierul General. I-am spus lui Ballif să aibă o discuţie serioasă cu francezul, şi mi-a dat ascultare.

Ballif e de părere că pot fi de ajutor susţinându-l pe generalul Berthelot pe lângă Nando din toate puterile. A discutat mult cu col. Pétin[184]. Întâmpină greutăţi, în special când e nevoie să-i oblige pe alţii să accepte avansarea ofiţerilor mai tineri. Cei de la Cartierul nostru General se tem că anumite avansări le-ar zdruncina puterea nelimitată!

Din nefericire, ne găsim într-o situaţie militară tare dureroasă şi precară. Oltenia noastră iubită e imposibil de apărat – partea aceea minunată din ţara noastră e invadată şi trebuie lăsată pradă duşmanului; e de neîndurat, dar se pare că nu se poate face nimic, şi e cea mai bogată şi mai frumoasă, cea mai românească parte din ţara noastră.

Şi totuşi trebuie îndurate toate. Singura mea rugă e să fie scăpat bietul meu Horezu – acum aud că se duc lupte chiar acolo, ca să nu rămână negustată nici o picătură de amar. Au să distrugă, oare, colţul acela unde domneşte pacea, locul ales al inimii mele, pe care l-am iubit atâta încât am cerut ca, într-o bună zi, să fiu îngropată acolo?

Gânduri amare au venit să se adauge durerii pe care inima mea de-abia dacă e destul de mare cât s-o cuprindă.

Am primit o telegramă de la Papă, care mă felicită că am scăpat teafără după bombardamentele asupra casei mele.

Benedictus Papa XV.

Buftea

marţi, 8/21 noiembrie 1916

Vreme nu prea rece, ceţoasă, dar foarte întunecată. Am plecat devreme în oraş cu Ballif şi Nicky şi ne-am oprit în drum să-l vizităm pe generalul Petala[185], care e la Sanatoriul Elisabeta, cu nervii zdruncinaţi, după ce şi-a făcut datoria în mod admirabil vreme de două luni şi jumătate.

I s-a cerut o strădanie prea îndelungată. Mai întâi a fost în Dobrogea, apoi pe Olt; şi-a făcut datoria exemplar, păstrând controlul asupra trupelor insuficiente şi înspăimântate.

L-am găsit în stare mai bună decât mă aşteptam, foarte bucuros să-mi vorbească şi foarte clar în ceea ce avea de povestit – multe lucruri triste, care m-au nemulţumit, câteva plăcute, dar acelea, vai, puţine.

Bietul om a trăit mari greutăţi şi a renunţat, treptat, la multe speranţe şi iluzii, chiar şi la aceea că ar fi fost capabil de eforturi fizice supraomeneşti. Trebuie să fi fost îngrozitoare clipa când şi-a dat seama că nu-l mai slujeşte memoria – spunea că, la un moment dat, pur şi simplu nu-şi mai amintea unde-i sunt trupele… atunci şi-a dat seama că e pe cale să fie doborât de epuizare.

Întâlnirea a fost atât de interesantă, că mi-ar fi plăcut să stau mult mai mult de vorbă cu el, dar mă temeam să nu-l agit prea tare şi să nu-i obosesc mintea.

Multe din lucrurile pe care mi le-a spus au fost întocmai aşa cum mi le spusese şi Ballif.

M-am dus la spitalul meu, mi-am făcut vizitele, m-am întâlnit cu câţiva oameni, apoi am mers la spitalul militar, pavilionul I, unde munceşte şi conduce Maruka, ajutată de dr. Armstrong.

Din păcate, s-a întâmplat că Maruka nu era acolo, fiindcă e ziua sfântului Mihail – a fost o dezamăgire, dar era acolo minunata doamnă care o ajută mereu, mica doamnă Dobrovici, şi am făcut cunoştinţă cu dr. Armstrong, care e tot ce am putea spera de la profesia lui, ajutat cu inteligenţă şi pricepere de doi doctori mai tineri, unul englez şi celălalt american, şi de două doamne din Anglia.

Pavilionul era într-o ordine desăvârşită, curat şi bine rânduit, sanitarii erau bine raşi şi curaţi, arătau mulţumiţi şi aveau aerul oamenilor care ştiu că fac tot ce le stă în puteri. A fost amuzant să-i văd pe englezi şi pe români lucrând atât de bine împreună.

Cum vizita mea a fost întru totul neanunţată, nu mă îndoiesc că aşa stau lucrurile acolo în mod normal.

M-am întors să-i iau pe copii de la Palat (Nicky a fost cu mine la spital), iar de acolo ne-am dus la Cotroceni.

După prânz a venit să mă vadă Lala (marchiza de Belloy) – a fost o întâlnire foarte neplăcută. Cu mulţi ani în urmă a trecut prin aceeaşi suferinţă ca mine, şi nu o poate uita.

Mircea, micuţul meu, vezi tu, omul nu uită atât de uşor – poate alţii uită, dar nu şi inima de mamă!

M-am întors la spitalul meu, unde doamnele evreice au adus o mulţime de rufărie proaspătă foarte bună.

Apoi m-am întors la Buftea, unde a venit Barbu să ia ceaiul cu mine.

Am primit multe scrisori, printre ele şi una de la Loïe Fuller[186], care se oferă să ne obţină ajutor prin prietenii ei americani bogaţi.

Am să-i scriu – mi-e tare dragă Loïe a mea cea devotată.

Buftea

miercuri, 9/22 noiembrie 1916

Am hotărât să merg cu automobilul la Câmpulung, cu Ballif şi doamna Mavrodi, ca să vedem cât de departe putem ajunge şi în ce stare se află spitalele, răniţii, soldaţii, populaţia.

Zi blândă – dar atâta noroi pe drumuri, încât ne-a îngreunat foarte mult înaintarea, fiindcă îneca motorul şi îl încingea, astfel încât am avut mai multe pene.

Am ajuns, totuşi, la Câmpulung pe la ora unu; plecaserăm de acasă la nouă, punctuali.

Acolo am găsit un spital de prim-ajutor, de departe cel mai dureros de vizitat. Tocmai erau aduşi răniţii drept din tranşee – bucăţi de omenire nenorocite, chinuite, sfâşiate, în uniforme zdrenţuite şi murdare, mult mai zguduitor decât arată în paturi, fiindcă acum îi vedeam în toată deznădejdea şi epuizarea lor.

Unii aveau doar răni uşoare, alţii erau mai grav răniţi, altora le degeraseră picioarele, iar doi erau pe moarte, cu craniile zdrobite. Stăteau întinşi pe tărgi, aşa cum fuseseră aduşi de pe câmpul de luptă, cu chipuri livide, iar sunetul sinistru al horcăielilor de moarte umplea încăperea.

Am umblat printre răniţi, am vorbit cu ei şi mi-am împărţit darurile umile – ştiau bine cine sunt, se vedea că se bucură că venisem să-i văd în fundul acela îndepărtat de ţară.

După aceea, l-am căutat peste tot pe generalul Cotescu, comandant peste părţile acelea, şi pe încă un general al cărui nume nu mi-l mai amintesc.

Au fost uimiţi şi bucuroşi să mă vadă pe neaşteptate. În timp ce stăteam acolo, în automobilul meu, şi vorbeam cu ei, au început să ne dea ocol pe deasupra avioanele, aşa că am fost invitată în casă. Am profitat de cele câteva minute sub un acoperiş ca să-mi mai curăţ din noroiul de pe faţă.

Lucrurile merg destul de bine acolo, duşmanul e ţinut pe loc, dar cu strădanii şi eforturi enorme, iar soldaţii au mult de suferit.

Bubuitul tunurilor ne-a urmat o bucată de drum la întoarcere, fiindcă se pare că invadează şi cealaltă vale, dincolo de Curtea de Argeş.

Am luat prânzul undeva pe drum, întrerupţi de un avion – pe drum am avut mai multe pene din cauza noroiului şi am ajuns pe la patru şi jumătate la Piteşti, unde am vizitat alte spitale, trecând de la pat la pat ca să văd sute de răniţi.

Sărmanii! Am văzut suferinţe îngrozitoare şi atâţia ochi răbdători, plini de durere. Toţi se bucură să mă vadă, doctorii, surorile, răniţii: se simt mai puţin părăsiţi, mai puţin ameninţaţi de primejdii când vin pe neaşteptate printre ei.

După două ore petrecute printre bieţii oameni, am plecat spre casă; era o noapte plăcută, frumoasă, iar deasupra noastră stelele formau pe cer nenumărate modele complicate – noaptea era liniştită, fără vânt, iar drumul ar fi fost plăcut dacă n-ar fi fost noroiul care ne-a pricinuit atâtea pene şi ne-a făcut să ajungem la Buftea pe la zece şi jumătate.

Cei de aici au avut parte de o zi oribilă, cu avioane, aşa că cea mai mare parte a timpului şi-au petrecut-o în „vizuina de sperietură“.

Buftea

joi, 10/23 noiembrie 1916

Am reuşit să plec devreme în oraş, nestingherită de avioane. Vremea e destul de caldă, cerul e acoperit, lor le place cel mai mult cerul albastru şi frumos.

La spital, dimineaţă liniştită. A venit Enescu să le cânte ofiţerilor, dintre care unul e în stare foarte gravă, se poate să fie nevoiţi să-i taie piciorul – are mari dureri şi arată înfiorător. Am stat în salonul mic al ofiţerilor şi am ascultat muzica lui Pinx – mă rănea şi mă alina în acelaşi timp.

Veştile de pe front sunt cum nu se poate mai proaste, atât de proaste încât nici măcar nu vorbesc despre ele, fiindcă până şi cuvintele îmi fac rău. Totul se duce de râpă, suntem înfrânţi, germanii sunt la Craiova, am pierdut toată Oltenia noastră frumoasă, ruşii nu-şi încep ofensiva, nu ştiu ce se va întâmpla, nici măcar n-am încercat să-l văd pe Nando – marile nenorociri întotdeauna se află destul de repede

M-am întors acasă să iau prânzul cu familia Ştirbey şi Brătianu. Biata Ileana nu se simţea prea bine – dar a fost tare drăgălaşă.

Am avut curajul să fac o plimbare călare. De când cu boala lui Mircea, mi-a produs o repulsie aproape morbidă gândul de a mă sui din nou pe cal, exerciţiul meu preferat – aşa că am hotărât să mă descotorosesc de starea aceasta cu forţa. Am galopat nebuneşte, dar inima îmi era nespus de grea.

Barbu a luat ceaiul cu mine, apoi am plecat cu automobilul la Mogoşoaia, singură, ca s-o văd pe Martha, care e la pat. Conversaţie foarte apăsătoare, amândouă eram foarte triste, dar în continuare nutresc mai multe speranţe decât ea, în ciuda durerii mele. Arăta foarte drăguţ în patul ei vechi şi roşu, în încăperea simplă, cu un farmec desuet, înconjurată de icoane vechi şi lucruri aşezate cu gust, cu părul frumos despletit şi ochii superbi foarte pasionaţi – da, azi a fost cu adevărat frumoasa şi fascinanta Martha.

M-am întors acasă tristă, prin întuneric şi furtună, şi am întârziat la cină. După cină a venit Barbu, şi durerea adunată în mine aproape că m-a doborât.

Am rămas în pat, în capul oaselor, până la unu şi un sfert, scriindu-i lui Carol, care nu se comportă aşa cum speram eu. Cum poate sta locului în colţul lui confortabil când în ţara lui se duc lupte atât de nemiloase şi de deznădăjduite?

Nu înţeleg, mă dezamăgeşte amarnic!

„Noaptea totul este de foc: lacrimile, stelele, sărutările."

Buftea

vineri, 11/24 noiembrie 1916

Zi de îngrijorare tot mai grea – veşti proaste din toate părţile.

Bulgarii au trecut Dunărea la Zimnicea – înaintează spre Bucureşti, ar putea ajunge în mai puţin de două zile. De data aceasta ne aşteaptă

fuga şi toată disperarea care vine cu ea.

Am reuşit, cumva, să primesc vestea liniştită, oricât de groaznică a fost. Ce putem face în faţa inevitabilului, în faţa dezastrului? Am sperat şi am tot sperat, în ciuda situaţiei am fost convinsă că nu se va ajunge aici, dar iată că s-a ajuns şi trebuie să-i ţinem piept, cum am ţinut piept tuturor încercărilor, una după alta.

Azi m-am întâlnit cu câteva persoane la spitalul meu – câţiva ofiţeri belgieni, bătrânul amiral Fournier[187] şi douăsprezece surori de caritate pe care le-a adus cu el din Franţa şi, în fine, un general rus.

Cel mai mult mi-a plăcut bătrânul amiral Fournier, cu care m-am şi înţeles bine. E un bătrân domn încântător şi sclipitor, de 75 de ani, plin de viaţă, inteligent, interesat de toate. Ne-am împrietenit foarte repede şi am avut discuţii foarte interesante, pe care acum sunt prea obosită să le povestesc.

Pe Nando nu l-am văzut deloc, deşi situaţia e disperată, nu mi-a trimis nici un mesaj, nu a luat nici o măsură pentru evacuarea noastră, nu m-a înştiinţat ce am de făcut.

Din fericire, îi am pe Barbu şi pe Ballif, aşa că pot trage nădejde să nu fiu luată prizonieră, deşi nu se ştie unde am să-mi găsesc o casă.

Situaţia e ciudată, cu totul disperată – în scurtă vreme, se prea poate să nu mai am ţară şi, cu toate acestea, nu simt deloc că totul ar fi pierdut. Probabil că mâine soarta noastră se va decide singură – probabil că mâine va însemna fuga!

Pare incredibil că s-a ajuns aici, dar aşa este!

MAI TÂRZIU

A venit să mă vadă aici amiralul Fournier. În puţină vreme, ne-a înţeles toate slăbiciunile, e gata să ne ajute – e un bătrân diplomat care a văzut multe. Cunoaşte dificultăţile cu care se confruntă Berthelot şi ar vrea să fie om de legătură între el şi Nando, ar vrea să aranjez eu. Toată lumea care a descoperit starea de plâns în care ne aflăm speră că voi putea eu să ajut! Dar cum aş putea? Nando se agaţă din răsputeri de Statul lui Major, care l-a prins cu totul în mreje, dar eu, ca şi ceilalţi, îmi dau seama că adevărata boală nu se poate vindeca dacă nu tăiem partea bolnavă, iar Nando nu vede care e partea bolnavă, deşi, atâta timp cât ea rămâne neatinsă, lucrurile nu se vor schimba în bine. Cei care au interesul să-şi ascundă greşelile mai degrabă ar vedea ţara înfrântă decât să îngăduie să vadă şi alţii ce au făcut – sau, mai degrabă, ce nu au făcut; de aceea îl mint pe Nando şi îl pun să-i numească pe prietenii lor netrebnici în funcţii pe care ar trebui să le primească oamenii cu adevărat capabili, ca nu cumva prietenii cei netrebnici să le devină duşmani şi să-i dea în vileag! Au ţesut o pânză atât de deasă, că Nando nu se mai poate desprinde din ea.

Vai! Dar s-ar putea desprinde dacă ar avea curajul de a privi

lucrurile în faţă, *să taie în carne vie*, să recunoască de unde i-ar putea veni sprijinul adevărat. *Se încurcă în jumătăţi de măsură* crezând că, dacă-şi ascund lor înşişi adevărul, îl ascund şi de ceilalţi!

Eu le văd pe toate cu o limpezime îngrozitoare! Simt că trebuie să ajut, dar cum aş putea? Cum aş putea eu, femeia, să vin şi să spun: „Planurile voastre sunt proaste, cifrele despre care vorbiţi sunt false – ceea ce susţineţi că aveţi nu există decât pe hârtie, vă ascundeţi slăbiciunile acuzându-i pe alţii. Generalii voştri sunt incapabili şi preferă *să se acopere unii pe alţii* decât să salveze ţara!“ Situaţia e disperată, iar mâine va trebui, probabil, să fugim!

Da, la asta s-a ajuns! Ballif şi Barbu s-au întors de la Cartierul General să mi-o spună. Azi nu trebuie să spun nimic, mâine trebuie să mă trezesc devreme şi, cât timp sunt plecată, Ballif va pregăti toată casa de plecare, ca să fim gata să pornim seara.

Da, la asta s-a ajuns – trebuie să fugim!

Am primit de la Carol un răspuns disperat la scrisoarea mea, NU ÎL LASĂ SĂ PLECE. Mâine trebuie să merg să duc lupta aceasta în locul lui!

În tren

sâmbătă, 12/25 noiembrie 1916

Aşadar, aici s-a ajuns – trebuie să fug!

Dar să povestesc lucrurile în ordine, sunt atât de tragice încât merită să le scriu pe rând, aşa cum s-au întâmplat.

Programul hotărât de ieri a fost îndeplinit întocmai şi, dintre toate zilele dureroase, aceasta a fost o zi încărcată de durere, ba chiar peste măsură!

La ora nouă am plecat cu Barbu la Cartierul General, ca să-l căutăm pe Nando, de vreme ce el n-a venit după mine, dar în primul rând ca să duc lupta în locul lui Carol, o luptă pe care am de gând să o câştig, printre atâtea pe care le pierdem!

L-am găsit pe Nando calm, are un fel al lui curios de a primi *înfrângerile* de parcă nici nu îl deranjează, uneori mi se pare că nici n-a înţeles prea bine ce înseamnă.

I-am spus că am fost anunţată că trebuie să plec; şi eu eram calmă, foarte calmă, dar vai, Doamne! nu pentru că nu mi-aş fi dat seama de situaţie.

Nando e de acord, oarecum distras, că da, e mai înţelept să plec. Păstrându-mi calmul pe dinafară, îl întreb dacă s-a gândit unde ar trebui să mă duc! Întrebarea îl tulbură, se vede: ezită, îşi bâlbâie răspunsul şi în cele din urmă recunoaşte că a crezut că „au aranjat Ştirbey şi Ballif unde urmează să plec“.

Oricât de greu de crezut ar părea, nici nu i-a trecut prin minte ce s-ar alege de noi dacă ar trebui să plecăm! Totul a fost plănuit de Cartierul lui General, dar el nici măcar nu a întrebat ce cale vor apuca

regina şi restul familiei regale, deşi am patru copii cu mine şi am avut cinci!

Sunt obişnuită cu lipsa lui de prevedere, căci toată căsnicia noastră eu am fost cea care a purtat greutatea a tot ce trebuia rânduit, dar acum lucrurile nu mai sunt în mâinile mele, suntem în război – nu pot spune că voi merge acolo sau dincolo după bunul meu plac, trebuie să mă mulţumesc să merg unde pot, dar capii armatei ar trebui să hotărască unde trebuie să plece regina.

I-am răspuns, calm, că, de vreme ce nu se prevăzuse nimic pentru mine şi copiii mei, probabil am să aflu singură sub ce acoperiş îmi pot adăposti capul regal; l-am rugat să nu se deranjeze şi l-am asigurat că sunt obişnuită să am grijă de mine singură – lucruri la auzul cărora a părut să se simtă uşurat, fără să-şi dea seama ce însemnau de fapt vorbele mele...

Apoi am anunţat că nu venisem să vorbesc despre mine, ci despre Carol şi că, de vreme ce urmează să plec (unde – nu se ştie), nu vreau să-mi iau rămas-bun fără să mă fi asigurat că va merge şi Carol pe front. Carol era prezent şi urmărea îngrijorat semnele luptei care începea, gata să intervină de partea mea dacă ar fi fost nevoie.

Eu şi Nando am început să ne duelăm cu aceleaşi vechi scuze folosite încă de la începutul războiului: că nu e momentul, că avea de gând, oricum, să-l trimită etc. etc.

Am rămas neclintită, hotărâtă să-mi apăr poziţia măcar de data aceasta, convinsă fiind că mi-am câştigat dreptul la adevăr, că l-am câştigat prin suferinţa sufletească incredibilă din ultimele două luni. I-am spus că nu venisem ca să fiu amânată cu promisiuni vagi, ci ca să stabilesc ziua sau chiar ora la care urmează să plece. Atunci, Nando a încercat să pară furios şi să mă facă să tac, dar nu venisem ca să fiu redusă la tăcere. Am folosit cuvinte foarte grele, i-am spus că se comportă ca un criminal, că se joacă cu viitorul fiului său, cu dreptul lui sfânt la inima poporului! că singurul nostru fiu ajuns la maturitate trebuie să fie cea mai puternică verigă între dinastie şi poporul suferind, că trebuie să fie văzut peste tot, ca un stindard printre cei ce luptă, ca o consolare pentru răniţi, ca o răsplată pentru cei viteji. Apoi, întorcându-mă către fiul meu, am spus: „Trebuie să pleci mâine, dacă nu azi! Iar odată ce pleci de aici nu te mai întoarce, sau vor pune din nou mâna pe tine; du-te din tabără în tabără, de la general la general, pe orice vreme, pe orice drum, oricare ar fi greutăţile, trăieşte viaţa lor, fii prietenul lor, ajutorul lor, ajută-i să creadă că eşti peste tot, că nici o strădanie nu e prea mare, nici o jertfă prea grea“. Apoi, întorcându-mă din nou spre Nando, am spus că venisem să câştig lupta aceasta şi că, dacă încerca să-mi stea în cale, aveam să chem în ajutor oamenii din stradă! Că am toată ţara în spate ca să-mi susţină vorbele, că acum, când se destramă toate în jurul meu, când las în

urmă fără o vorbă de împotrivire totul, casa, căminul meu, chiar şi micul mormânt proaspăt săpat, nu vreau să plec cu promisiunile vagi pe care le-am tot primit.

A fost o întâlnire furtunoasă, fiul meu mi-a susţinut punctul de vedere cât a putut, şi cred că am învins. În orice caz, Carol mi-a promis că va pleca mâine, indiferent ce obiecţii i se vor ridica. Apoi i-am privit pe amândoi cu tristeţe şi le-am spus: „Orice ar fi, aşa cum stau lucrurile acum, nu veţi avea prea mult de mers până pe front – iar dacă mai pierdeţi mult timp, poate nici nu veţi mai avea la ce armată să vă duceţi!“

Apoi m-am ridicat de parcă avusesem o conversaţie obişnuită şi am plecat cu Barbu la Bucureşti.

Acolo mă aşteptau la spital alte scene chinuitoare. Veştile rele se răspândiseră, iar răniţii mei erau evacuaţi, mulţi deja plecaseră; deja se înteţea atmosfera de panică, peste tot erau feţe îngrijorate, ochi roşii şi zâmbete care purtau în ele o întrebare dureroasă.

Şi eu eram tare supărată – încă nu ştia nimeni că plec, dar, de vreme ce plecau din spital, aveam ocazia să-mi iau rămas-bun de la răniţii mei.

În rândul ofiţerilor au fost scene de o tristeţe disperată – stăteam pe un scăunel între paturile a doi dintre cei mai bolnavi, ţinându-i de mână, şi plângeam cu toţii de parcă am fi fost cei mai vechi prieteni. Micul nostru Bulgăraş era disperat la gândul plecării – groaza de greutăţile drumului şi de teama de a fi luaţi prizonieri dacă ar fi rămas aproape îi înnebunea, înlătura toate barierele, fiecare îşi lăsa să se vadă sentimentele, fiecare deplângea situaţia după firea şi educaţia lui sau după starea nervilor.

Iar eu stăteam printre ei şi nu găseam nici o vorbă de consolare sinceră, fiindcă, dintre toţi, poate eu eram cea mai crâncen lovită; în cele din urmă, mi-am ascuns capul în palme şi am plâns. Atunci au devenit cu toţii bărbaţi din nou, simţind că trebuie s-o aline pe femeia aceasta nefericită – pe regina lor…

Într-un sfârşit, a trebuit să mă rup de ei, ştiind că îmi iau rămas-bun pentru totdeauna; se agăţau de mâinile mele, îmi mulţumeau cu toţii, îmi spuneau că nu vor uita niciodată ce am făcut pentru ei. Înainte să plec, l-am îmbrăţişat pe micul nostru Bulgăraş, copilul spitalului cel răsfăţat şi tare suferind, şi l-am sărutat, apoi am ieşit în fugă.

Azi m-a aşteptat la fiecare pas un chin sufletesc incredibil.

Al doilea pas al agoniei a fost despărţirea de Cotroceni – care mi-a fost casă vreme de douăzeci şi trei de ani, casa pe care am extins-o şi decorat-o chiar eu, de care am fost mândră şi pe care am iubit-o. Nu trebuia să las frâu liber emoţiilor, fiindcă nu trebuia să ştie nimeni că ne aflam acolo pentru ultima oară.

Încă nu-mi luasem cel mai dureros rămas-bun, Barbu promisese să

mă însoţească… Barbu, care a împărţit cu mine, mai mult decât oricare altul, necazul şi durerea şi bucuria… despărţirea de bietul mormânt mic…

Da, Mircea al meu, te-am lăsat… te-am lăsat singur sub pietrele reci ale bisericii – Mircea, te-am părăsit, doar pe tine, dintre toţi copiii mei, te-am lăsat singur-singurel! Şi totuşi, Mircea, micuţul meu, poate că îmi zâmbeşti de undeva de sus, poate că înţelegi cum nu înţelege nici unul din noi, cei de jos, ce înseamnă lacrimile pământeşti, micuţul meu, poate eşti mult mai puţin singur decât biata ta mamă fără casă, dar lasă-mă, totuşi, să mai spun odată toate numele dragi pe care ţi le dădeam – acum că m-am despărţit până şi de mormântul tău

Muki al meu

Mircea Vodă

Băieţelul inimii mele

Muguraş de viaţă

Speranţă mică

L-am lăsat în urmă şi, cu el, şi casa mea – n-am vorbit, aproape că nici n-am vărsat o lacrimă, numai lui Steinbach i-am pus în mână o scrisoare scurtă, în germană, şi i-am spus doar „Dă-o cui va veni aici în locul meu“, iar el m-a privit cu groază în ochi. *„Werden Majestät nicht wiederkommen?“*[188] a întrebat el, iar eu i-am spus *„Es kann sein, dass ich nicht wiederkomme“*[189], apoi am sărit în automobil şi am plecat.

Iată ce am scris în scrisoarea pe care i-am lăsat-o – în germană:

„Ich weiss nicht, wer das Haus bewohnen wird, das Haus was ich lieb gehabt – ich bitte nur, dass man die Blumen nicht wegnimmt von dem neuen kleinen Grab.“[190]

Tragică a fost şi întoarcerea la Buftea, unde în lipsa noastră se făcuseră minuni: am umblat prin camerele pustii care, cu câteva ceasuri înainte, fuseseră plăcute şi confortabile, iar acum arătau ca nişte cerşetori lăsaţi fără haine.

Înainte de plecare l-am rugat pe Barbu să vină să mai mergem o dată, împreună, în camera în care a murit – am intrat împreună, doar noi doi, şi, aprinzând o lumânare, am stat unde fusese patul lui şi acolo ne-am amintit în tăcere, fără cuvinte, zilele de agonie în care s-a purtat şi s-a pierdut o altfel de luptă.

Mircea, micuţul meu, pe locul unde ai murit am stat amândoi, iar eu, mama ta, am plâns…

Pe ceilalţi i-am trimis pe toţi înainte la tren, unde urma să se servească o masă pentru mulţimea de oameni care se vor folosi şi ei de trenul meu, dar eu am preferat să mă mai duc o dată la casa familiei Ştirbey, ca să împart cu ei o ultimă cină.

Sărmanii, îi compătimeam din toată inima, durerea mea nu mă făcea deloc insensibilă la durerea lor, simţeam ce simţeau şi ei, jeleam cu ei, dar nici unul din noi nu încerca să se plângă – doar Nadeja, care

întotdeauna se exprimă liber, avea un potop de acuzaţii la adresa felului cum am fost conduşi şi o mulţime de vorbe grele pentru cei care făcuseră atâtea greşeli.

Nu mi-am ridicat glasul ca să acuz pe nimeni – poate ţara noastră are nevoie să fie lovită crunt, poate trebuie să trecem prin atâtea necazuri ca să scăpăm de stricăciunea morală care se înstăpânise aici.

Pentru o clipă, când am ajuns în sfârşit la tren, am simţit că mi se va frânge inima. Ştiam că toate lacrimile mele pentru Mircea le-am vărsat, pentru copilaşul meu mort.

Destul de târziu, Barbu a venit să-şi ia rămas-bun de la mine – o despărţire sfâşietoare de cel mai bun prieten al meu… *a fost odată*[191].

În tren

duminică, 13/26 noiembrie 1916

A început necunoscutul: unde merg, pentru câtă vreme? Pentru ce?

Trenul e foarte plin, toate doamnele mele şi tot felul de rude de-ale lor, familia Ştirbey, Denize şi familia lui, o puzderie de servitori, o mulţime nesfârşită, nesfârşită de bagaje.

Ballif a făcut minuni.

Toată lumea e cumplit de tristă.

Nu ştiu unde voi locui, nu s-a hotărât nimic, niciodată în viaţă nu am mai plecat, ca azi, în necunoscut.

Trezire tristă, cu multe lacrimi. Nadeja şi fetele ei sunt într-o disperare adâncă – am încercat să le înveselesc. Crunte zile, într-adevăr.

Spre ora prânzului am ajuns la o gară pe nume Grajduri, unde ne-am oprit deocamdată, în timp ce Ballif a plecat înainte la Iaşi, cu o locomotivă, ca să cerceteze oraşul şi să vadă unde aş putea locui. Situaţie ciudată, în care niciodată n-am crezut că am să mă aflu.

Barbu a cumpărat acum două luni o căsuţă acolo pentru familia lui.

Nu mă plâng – după durerile prin care am trecut, a nu şti unde merg nu pare mare lucru.

M-am lăsat în grija lui Ballif, va face tot ce se poate, e un adevărat geniu când vine vorba de aranjat lucrurile, sever, uneori chiar îngrozitor cu alţii, dar pentru mine e un sprijin nepreţuit, un slujitor devotat în cel mai nobil sens al cuvântului.

Mi-e un dor cumplit de Barbu.

Nu ne-au venit nici un fel de ştiri.

Vremea e rece, bate un vânt puternic, care urlă în jurul trenului.

Note

172. Ioan Dragalina (1860–1916), general, comandant al Armatei I de pe Valea Jiului; a murit în urma rănilor primite în luptă (n. ed.).

173. M.A. Beliaev (1863–1918), general rus, şeful Misiunii Militare Ruse în România (1916). Numit ministru de război al Rusiei în ianuarie 1917. Executat de bolşevici (n. ed.).

174. Amabil, săritor (germ.) (n. tr.).

175. Expus pentru rude şi prieteni, înainte de îngropare (germ.) (n. tr.).

176. Eliza Greceanu, născută Aslan, soţia lui Petre Greceanu (1864–1919), general şi aghiotant regal. Doamnă de onoare a reginei (n. ed.).

177. Alice Cantacuzino (1899–1979), fiica soţilor Mihail şi Maruca Cantacuzino (n. ed.).

178. Alexandrina Augusta de Mecklenburg-Schwerin (1879–1952), nepoată de soră a mamei reginei Maria (n. tr.).

179. În limba română în original (n. tr.).

180. Lucjan Skupiewski (1897–1949), doctor în medicină, a organizat şi condus spitalele pentru răniţi din Bucureşti în timpul Primului Război Mondial (n. ed.).

181. În 1903, fiica Victoriei Melita din prima căsătorie murise de tifos (n. tr.).

182. Artur Văitoianu (1864–1956), general de corp de armată, prim-ministru (1919) (n. ed.).

183. Ducele de Luynes, membru al unei mari familii nobiliare, ataşat, din 1916, pe lângă Legaţia Franţei la Bucureşti (n. ed.).

184. Victor Pétin, colonel, apoi general; şef de stat major al generalului Berthelot şi principalul său colaborator (n. ed.).

185. Nicolae Petala (1869–1947), general (n. ed.).

186. Loïe Fuller (1862–1928), dansatoare americană, reprezentantă de seamă a dansului modern; avea să obţină un împrumut pentru România cu ajutorul prietenilor ei de la ambasada americană din Paris; mai târziu, a servit drept intermediar în rarele comunicări dintre regină şi Carol II, plecat la Paris cu Elena Lupescu (n. tr.).

187. Ernest Fournier (1842–1934), amiral francez, fost comandant al escadrei din Mediterana; în misiune în România în 1916 (n. ed.).

188. Maiestatea Voastră nu se mai întoarce? (germ.) (n. tr.).

189. Se prea poate să nu mă mai întorc (germ.) (n. tr.).

190. Nu ştiu cine va ocupa casa aceasta, casa pe care am iubit-o – rog doar să nu se ia florile de pe micul mormânt proaspăt (germ.) (n. tr.).

191. În limba română, adăugat ulterior în original (n. tr.).

IV
Primele săptămâni la Iaşi
(noiembrie–decembrie 1916)

„O regină în căutarea unui acoperiş“ — Instalarea la Iaşi — Vizite în spitale şi discuţii politice — De vorbă cu Brătianu — „Oamenii şi-au pus nădejdea în mine“ — Conversaţie chinuitoare cu Ferdinand — Regina insistă pentru numirea lui Prezan în fruntea Marelui Cartier General — Clipe de destindere acasă la Sybille Chrissoveloni… — Spre o schimbare de guvern? — Avertismentul lui Brătianu: „nu e o idee înţeleaptă să intru în luptă contra lui“

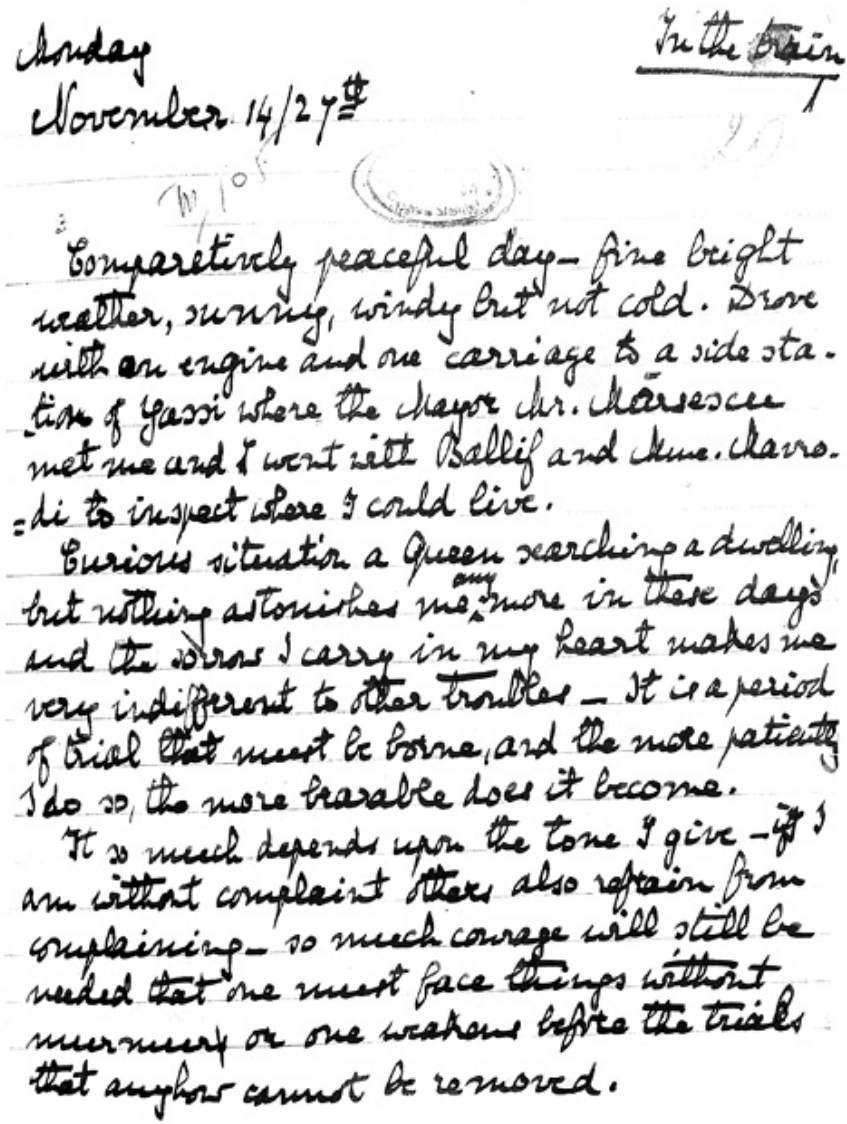

Monday
November 14/27th

In the train
1

Comparatively peaceful day – fine bright weather, sunny, windy but not cold. Drove with an engine and one carriage to a side station of Yassi where the Mayor Mr. Mârsescu met me and I went with Ballif and Mme. Mavrodi to inspect where I could live.

Curious situation a Queen searching a dwelling, but nothing astonishes me any more in these days and the sorrow I carry in my heart makes me very indifferent to other troubles – It is a period of trial that must be borne, and the more patiently I do so, the more bearable does it become.

It so much depends upon the tone I give – if I am without complaint others also refrain from complaining – so much courage will still be needed that one must face things without murmuring or one weakens before the trials that another cannot be removed.

În tren

luni, 14/27 noiembrie

Zi mai liniştită faţă de ieri – vreme bună, cer limpede, cu soare, a bătut vântul, dar n-a fost frig. Am mers cu locomotiva şi un singur vagon până la o haltă din apropierea Iaşiului, unde a venit să ne întâmpine primarul, domnul Mârzescu[192], iar de acolo am mers cu Ballif şi doamna Mavrodi să vedem unde aş putea sta.

Ciudată situaţie – o regină în căutarea unui acoperiş –, dar nimic nu mă mai uimeşte în ultima vreme, iar durerea pe care o port în inimă

mă lasă întru totul indiferentă la alte necazuri. E o vreme de încercări pe care trebuie să le îndurăm şi, cu cât mai răbdător le îndur, cu atât mai uşor sunt de purtat pe umeri.

Depinde foarte mult de tonul pe care îl dau eu – dacă nu mă plâng, se abţin şi ceilalţi. Vom mai avea nevoie încă de mult curaj, aşa că trebuie să facem faţă situaţiei fără crâcnire, ca să nu ne slăbim puterile înaintea încercărilor de care oricum nu putem scăpa.

Cel mai bun loc unde s-ar putea aşeza anturajul meu numeros ar fi, în mod sigur, Corps d'Armée[193] – clădirea nu e primitoare, are urâţenia şi vulgaritatea clădirilor publice româneşti, dar e solidă, în stare bună şi are camere multe.

Am mers şi până la Miroslava, domeniu care-i aparţinuse prietenei mele Olga Sturdza[194], *née* Mavrocordat, şi unde mai fusesem în vizită cu mulţi ani în urmă. Mi-e drag locul, e plăcut şi are o grădină veche superbă, cu privelişte frumoasă, cred că m-aş simţi bine aici – ar fi destul de mare, dar e pustiu cu desăvârşire. Totuşi, am hotărât împreună cu Ballif să ne ocupăm şi de el – cine ştie cât va dura exilul nostru, şi poate pe la primăvară…

Ne-am întors la tren să luăm prânzul. Apoi am făcut o plimbare lungă, tare plăcută, cu Nadeja şi Nicky, urcând un deal împădurit până la un sătuc umil, uitat de lume şi pitoresc.

După ceai, Nadeja ne-a citit. N-avem nici o veste deosebită. Ziua de azi a fost o oază de linişte în mijlocul bătăliei, o pauză înainte de ceea ce pare să ne aştepte.

În tren

marţi, 15/28 noiembrie 1916

În continuare locuim în tren, dar am avut o zi plină.

Spre marea mea bucurie, i-am întâlnit din pură întâmplare pe ofiţerii mei răniţi, într-un tren militar care oprise în gara noastră. Am tot aşteptat o ocazie să văd unul din trenurile sanitare care mă interesează şi pentru care numisem mai multe doamne să îngrijească de răniţi, aşa că m-am târât pe sub alt tren, care era între al meu şi al lor, şi m-am pomenit drept în faţa unui vagon în care erau tocmai ofiţerii noştri şi sora de caritate, o franţuzoaică micuţă, care îi îngrijea acolo – a fost o încântare de ambele părţi. Am zâmbit şi am lăcrimat, nici prin gând nu ne trecuse că aveam să ne revedem atât de curând. Am trimis după băuturi calde la trenul meu, apoi am inspectat restul trenului sanitar.

La scurtă vreme a urmat a doua bucurie: a sosit micul Georgie cu al doilea tren, cu bagajele noastre şi cu restul servitorilor.

Mi-a adus telegrame şi o scrisoare tristă de la Barbu cel credincios, dar puţine veşti.

După prânz am plecat cu o parte a trenului spre Iaşi. Călătoria n-a

fost lipsită de întreruperi şi a durat de trei ori mai mult decât ne aşteptam, fiindcă trenurile merg anevoie şi prost.

Pe drum am întâlnit un tren sanitar rusesc foarte frumos, pe care l-am vizitat; fusese aranjat de mătuşa Minnie[195] (împărăteasa-mamă a Rusiei). Era condus de un ofiţer cazac foarte chipeş. Frumos tren, aproape că stârnea invidia!

Apoi a urcat în trenul meu amiralul Fournier ca să discutăm. Îl îngrozeşte starea cadrelor superioare ale armatei noastre şi vrea o audienţă la Nando. Se pare că îi e greu să o obţină, nu ştiu de ce; o voi aranja eu, i-am telegrafiat lui Barbu, dar de la depărtare, comunicaţia fiind atât de anevoioasă, nu e uşor.

Când am ajuns în sfârşit la Iaşi, am mers cu automobilul la casa Corpului Armatei, unde urmează să ne mutăm, iar acolo m-a căutat doamna Prezan, care mi-a spus toate lucrurile pe care, vai, le ştiu deja – dar tot îmi e greu să le aud. E adevărat, Nando îşi risipeşte tot prestigiul pe care l-a avut la începutul războiului – ce păcat! Cel mai rău e că nici nu-şi dă seama, întotdeauna refuză să privească lucrurile în faţă.

De acolo am plecat la un spital mare, de pe dealul Copou, amenajat într-o fostă şcoală, cu o privelişte superbă. La început, speram să pot prelua o parte din el ca să-mi fac acolo un spital al meu, dar e mult prea mare, imposibil, deprimant de mare; totuşi, ar putea fi transformat într-un spital splendid, poate pentru misiunile străine.

Se întuneca deja, eram foarte obosită şi în ziua aceea ar fi trebuit să mă odihnesc. Mi-am târât picioarele prin toată clădirea aceea enormă, însoţită de Lisabetta şi de Nicky, şi chiar am găsit acolo doi din răniţii care fuseseră evacuaţi din spitalul meu. Deocamdată, e mai mult pentru cei evacuaţi sau în convalescenţă.

M-am întors la tren târziu, după multe opriri. Îmi păstrez buna dispoziţie cât de bine pot – dar durerea răzbate la suprafaţă oricând.

În tren

miercuri, 16/29 noiembrie 1916

Zi liniştită, zi de odihnă – nu m-am simţit foarte bine, aşa că am stat mai tot timpul pe canapea, în vagonul meu. Afară era ceaţă şi ploua.

Ballif s-a dus la Iaşi să facă pregătirile necesare cu casa. S-a întors târziu şi mi-a spus că micul Georgie şi doamna Kopkov au făcut minuni şi că se terminase de despachetat aproape totul.

Am primit o telegramă de la Barbu care mă anunţa că veştile sunt ceva mai bune, vor urma bătălii importante. Carol îşi respectă promisiunea, merge de la un front la altul, iar Nando pleacă în sfârşit să viziteze trupele.

Am avut o vizită cu totul neaşteptată din partea unui ofiţer englez[196] care voia să ajungă la colonelul Thompson[197] şi la Cartierul General –

venise din Rusia, unde petrecuse trei luni.

Dintre tovarăşii mei de călătorie, cei mai mulţi sunt încă aici, ceea ce o enervează pe Miss Milne, care nu are o fire prea blândă. Tot timpul critică şi se împotriveşte la orice, nu ştim motivul.

În tren

joi, 17/30 noiembrie 1916

Azi se împlinesc patru săptămâni de la moartea lui Mircea – Mircea, micuţul meu. M-am înconjurat cu fotografiile lui – nu sunt multe, era un băieţel zvăpăiat, greu de fotografiat. Le privesc şi mă întreb cum e cu putinţă să existe un portret, chiar şi un portret cu zâmbetul lui, cu dinţişorii frumoşi de care eram atât de mândră, iar el să nu mai fie, să fi pierit pentru totdeauna, pentru totdeauna, iar toată jalea mea adâncă să fie în van.

Mircea, micuţul meu, măcar eşti departe de rele şi de dureri, departe de vuietul luptelor, departe de vrajbă…

Aici, pe noi ne frământă grijile – trebuie să fi început marea bătălie, bătălia care trebuie să hotărască soarta Bucureştiului –, cum e cu putinţă să trăieşti clipe de asemenea îngrijorare ucigătoare şi să rămâi pe loc? Dar ce aş putea face altceva? Nu mi se îngăduie să dau fuga înapoi, şi apoi cu ce aş putea ajuta, în vreme ce aici turma mea rătăcitoare are nevoie de mine? Stăm în continuare în tren.

Azi-dimineaţă m-am dus la Iaşi cu automobilul, fiindcă trenul ne-a fost adus mai aproape de oraş. Casa noastră e în continuare un haos, dar măcar am rânduit camerele şi cum vom locui acolo. Încăpem toţi, am reuşit chiar să păstrez două încăperi pentru doamnele mele. Deocamdată, vor locui cu mine Symki şi Taţulina.

Micul Georgie şi doamna Kopkov au trudit ca nişte sclavi – în astfel de clipe, trebuie să fim recunoscători peste poate când ne vedem înconjuraţi de ajutoare credincioase. N-am să-i pot răsplăti niciodată îndeajuns pe Ballif şi pe micul Georgie pentru cum m-au slujit în zilele acestea grele.

M-a prins din nou doamna Prezan. Multe dintre toate cele câte mi le-a spus erau rezonabile – dar, fireşte, fiind femeie, unele lucruri nu le poate privi decât din punctul ei de vedere.

M-am dus într-o scurtă vizită la spitalul Crucii Roşii să văd cum le mai merge ofiţerilor mei răniţi. Se simţeau pe cât de bine se poate spera în împrejurările acestea schimbătoare, dar se vedea în ochii lor că tânjesc după paradisul spitalului meu drag de la Palat.

Deocamdată, sora lor de caritate era doamna Irina (care a fost *première*[198] la o modistă franţuzoaică, dar e o soră foarte devotată), iar maica şi călugărul lor erau din vechea noastră congregaţie – dar se tem că vor fi despărţiţi, iar în privinţa aceasta n-am nici o putere. Ce tristă şi dureroasă situaţie!

După aceea, am fost cu copiii la Miroslava; le-a plăcut la fel de mult cât mi-a plăcut şi mie, şi am început să ne facem planuri, uitând pentru o clipă marea greutate care ne apasă pe inimi.

M-am întors la prânz. Cei mai mulţi dintre refugiaţi sunt încă în tren cu mine, spre marele dezgust al lui Miss Milne, care ar vrea să-i vadă plecaţi, fiindcă acum le-a cam scăpat din frâu pe fetele mele. Nadeja mi-a citit toată după-amiaza. Spre seară m-a copleşit o tristeţe cumplită. Azi n-am primit nici o veste, se joacă mize enorme şi, peste toate acestea, jalea cruntă pentru Mircea iese la iveală iar şi iar. Mai ales când vine Ileana să mă vadă – erau de nedespărţit, iar acum e mereu singură.

După cină am avut o discuţie lungă cu credinciosul meu Ballif.

În tren

vineri, 18 noiembrie/1 decembrie 1916

Vizită la Iaşi dimineaţa, am ajutat la rânduit lucrurile prin casă, am aranjat puţin mobila, am încercat să acopăr puţin pereţii oribili, care-mi fac silă. Neapărat trebuie să-mi fac un colţişor al meu, care să-mi amintească puţin de casă! M-am întâlnit cu Henri Catargi, cu Muka. Cu Muka încercăm să înjghebăm un spital. Sărmana de ea e scoasă din minţi, ca toată lumea, fiindcă n-are nimic de făcut, dar altfel rabdă cu veselie greutăţile şi îmi face bine s-o văd. Ballif şi micul Georgie lucrează de minune, îi mulţumesc lui Dumezeu că mi-a trimis să-mi fie alături doi oameni atât de cinstiţi şi de devotaţi. Cei care ne ajută cu adevărat sunt de două ori mai valoroşi în astfel de clipe.

Fetele mele au reuşit să-şi facă şi ele un colţ confortabil, cu ajutorul unui tâmplar evreu mărunţel şi vioi, adus cu noi de la Buftea.

Am întârziat puţin cu prânzul.

Toată ziua am tremurat în aşteptarea veştilor, care ne-au sosit de-abia la şapte şi jumătate, sub forma unei telegrame de la Barbu. Duşmanul nu e departe de Copăceni, căsuţa mea iubită de la ţară. E greu să aud despre înaintarea inamicilor prin locurile pe care le cunosc ca-n palmă!

Disperarea gândului că mă aflu atât de departe în astfel de momente e mare, şi apoi mă simt o laşă, unde mai pui că vreau să ştiu, să ştiu! Iar acum nici măcar nu am un spital ca să pot face ceva pentru răniţi; sunt clipe tare grele, când trebuie să-mi adun toată puterea morală.

După cină am stat iarăşi mult de vorbă cu Ballif, care crede că trebuie să mă convingă că situaţia nu e chiar atât de disperată. Prin loialitatea lui tăcută faţa de mine reuşeşte măcar să-mi ia de pe umeri o parte din grijile materiale.

Ce om bun şi cinstit, atât de devotat, atât de discret, de o corectitudine extraordinară în tot ceea ce face – o, dacă România ar avea mai mulţi oameni ca el!

Înainte de culcare am plâns din nou, ca de obicei, pentru ceea ce nu se mai poate întoarce.

În tren

sâmbătă, 19 noiembrie/2 decembrie 1916

Plecat devreme la Iaşi ca să continui aranjarea camerelor noastre, care încep să capete o oarecare formă; totuşi, încă nu ne putem muta acolo, deşi se face imposibilul.

Se atârnă pe pereţi toate covoarele şi vechile lucrurile pe care le-am avut, ca să le ascundem urâţenia teribilă; vreau ca măcar camera mea să aibă cât de cât ceva care să amintească de mine.

Nu am parte de prea multă linişte, mie mi se aduc la cunoştinţă toate problemele legate de spitale şi de *misiunile străine*. M-am întâlnit cu Lady Barclay şi bătrânul domn Hudson – ea a fost tare amuzantă, a povestit despre călătorie, sosire şi toate celelalte în cel mai comic fel cu putinţă! Şi totuşi, n-ar fi trebuit să se ajungă aici.

Voi încerca să ajut pe toată lumea, dar va mai dura ceva vreme, acum totul e într-un mare haos.

A apărut Maruka şi m-a luat, fără să admită împotriviri, la acel *Palais-taudis*[199] în care trăieşte, un locşor înghesuit, cu trei camere, în care se intră direct din stradă. Mişu a fost târât şi el din colţul întunecat unde scria – părea prăfuit şi deranjat, voia să adopte faţa serioasă, *de circonstance*, dar râsul irezistibil al Marukăi nu-l lăsa. Maruka te înveseleşte întotdeauna. Încercăm să adunăm ceva din materialele de la spitalul militar ca să aranjăm un loc în care să lucrăm amândouă.

Acum, fireşte, în disperarea lor, cu toţii aşteaptă totul de la mine; să-mi dea Domnul inteligenţa şi mijloacele de a învinge puhoiul tot mai mare de greutăţi!

Ieri n-am primit nici o ştire clară de pe front, ceea ce e îngrozitor de greu de îndurat când se dau bătălii atât de mari şi de importante.

M-am întâlnit cu Vasiliu, căruia i-am dat unele însărcinări şi l-am trimis să încerce să afle câteva informaţii importante înainte să fac pregătirile necesare pentru ceilalţi.

M-am întors şi am luat prânzul târziu. După-amiaza am scris şi am citit, către seară m-a ajuns toată durerea care mă cuprinde în fiecare zi şi pe care trebuie să încerc de fiecare dată s-o înăbuş. De la Nando n-am primit nici un semn, nici o vorbă, nici o întrebare de când am plecat. Am primit o scrisoare foarte veche de la Barbu, mă bucur de ea.

În tren

duminică, 20 noiembrie/3 decembrie 1916

Altă dimineaţă plină la Iaşi. Vreme rece. Camerele mele încep să arate deja foarte plăcut. I-am primit pe cei de la misiunea engleză,

nişte uriaşi impunători cu feţe blânde, foarte dornici de muncă. Fac pregătirile necesare ca să-i trimit la Roman, unde e mare nevoie de ajutor.

Apoi am primit o parte din misiunea franceză risipită prin ţară, încerc să le găsesc un rost şi lor, dar depinde de ce pot face eu. Un doctor mic şi plin de energie pune pe picioare un spital pentru cazuri contagioase lângă oraş, la Vila Greierul. Nici o greutate nu-l sperie, nimic nu i se pare imposibil. Mi-a făcut bine, cu vitalitatea şi inteligenţa lui de *débrouillard*[200], aşa că i-am promis tot sprijinul meu şi mi-am propus să văd totul cu ochii mei chiar azi.

M-am întors la tren târziu să prânzesc, apoi am plecat imediat spre locul acela îndepărtat.

Doctorul a recurs tot felul de soluţii ingenioase pentru a-şi duce la bun sfârşit misia atât de dificilă A găsit o fermă în apropiere, unde le va aşeza pe bătrâna soră Pucci cu surorile ei şi unde va găsi mijloace de trai chiar dacă iarna îl va izola acolo.

Omuleţul nu e mânat înainte de altceva decât de *Nächstenliebe*[201]; e o plăcere să-i vezi felul de a fi vesel, entuziast, care-l îndeamnă să ia în seamă greutăţile sau să treacă peste toate.

Pe drumul ne întoarcere ne-am abătut pe la Cetăţuia, pe care Mignon n-o văzuse şi unde l-am întâlnit pe mitropolit. Au reparat cu mare gust locul acela pe care-l iubesc, fiindcă are o aşezare minunată, de unde se vede tot oraşul. Iaşiul are o poziţie foarte fericită şi, văzut de pe vreunul din multele dealuri care-l înconjoară, e o frumuseţe. Seară rece, cu un vânticel muşcător, dar foarte uscată.

Ştirile de pe front, deşi cum nu se poate mai îngrijorătoare, au fost ceva mai bune ieri dimineaţă, dar în orice clipă putem primi vestea dezastrului.

Am primit o scrisoare lungă de la Barbu, trimisă joi.

Cartierul General s-a mutat la Buzău.

În tren

luni, 21 noiembrie/4 decembrie 1916

O zi în mare parte la fel. Iaşi dimineaţa, citit şi scris după-amiaza şi, tot timpul, o îngrijorare din ce în ce mai mare pentru ceea ce se petrece. Veştile se contrazic, unii anunţă că Bucureştiul a căzut deja, alţii susţin că nu.

A venit la cină doamna Antonescu – discuţia cu ea m-a tulburat mult, ne înconjoară atâtea lucruri insuportabil de triste.

Încerc din răsputeri să înjghebez un spital, dar, neavându-l pe Barbu alături, mi-e greu să ştiu pe ce pot conta din punct de vedere financiar.

Fiecare îngrijorare sau durere nouă aduce iarăşi la suprafaţă jalea pe care o port în mine. M-am dus la culcare cu inima tare grea.

În tren

marţi, 22 noiembrie/5 decembrie 1916

M-am trezit cu inima la fel de grea ca la culcare – ba chiar a trebuit să mă ridic de la masă la micul dejun fiindcă nu-mi puteam stăpâni lacrimile.

Am fost la Iaşi ca de obicei, m-am întâlnit cu primarul Mârzescu şi soţia lui, apoi cu St. Aulaire (ministrul francez) şi cu amiralul Fournier, care insistă amândoi că nu se mai pot face greşeli, că Rusia şi România trebuie să lucreze mai strâns împreună şi că trebuie sacrificat măcar Iliescu, care în rândurile lor e considerat un trădător. Ei par să dea problemei o importanţă disperată, dar nu ştiu dacă Nando va avea curajul să se rupă de „clica“ aceea pe care încă o susţine.

Deocamdată nu ni s-a confirmat căderea Bucureştiului.

M-am dus la spitalul Crucii Roşii să-mi vizitez ofiţerii răniţi.

După-amiaza am făcut o scurtă plimbare cu Nicky şi Mignon, apoi am scris şi am citit, în aşteptarea veştilor care sosesc întotdeauna către seară.

Au sosit şi erau cum nu se poate mai proaste – marea bătălie care trebuia să salveze Bucureştiul a fost pierdută – nu mai există speranţă. După un succes admirabil asupra bulgarilor (armatele lui Prezan), două zile mai târziu, armata lui Socec, care făcea parte din trupele lui Prezan, a avut un eşec răsunător la sud. La nord, pe linia Piteşti–Titu–Câmpulung, presiunea era enormă, nu puteam rezista, aşa că armata lui Averescu a primit ordin să se retragă din Predeal; deci totul e pierdut, tot ce ne-a fost casă, tot ce ne-a fost drag. Nu ne mai rămân decât Moldova şi o părticică din Dobrogea.

Când ni s-a confirmat vestea cumplită, mi-am dat seama că, în ciuda a ceea ce se întâmplă, inima mea tot se agaţă de speranţă. Până acum am trăit cu nădejdea de a mă întoarce la micul mormânt, acum e în mâinile duşmanului! Cât de greu îmi e! O clipă am simţit că am să mor de durere. După cină a venit Ballif să vorbească cu mine, devotamentul lui plin de curaj mi-a făcut bine.

Iaşi

miercuri, 23 noiembrie/6 decembrie 1916

Azi după-amiază ne-am mutat din tren în noua noastră locuinţă. E chiar tare plăcută, destul de confortabilă şi bunul nostru colonel a reuşit să aducă toate necesităţile materiale care lipseau, căzi de baie, cuptoare, cazane de rufe etc.… Camerele mele sunt aproape frumoase, fiindcă le-am aranjat cu multe lucruri, covoare şi câteva mobile confortabile, pe care le-am adus cu mine. Dintr-un adăpost oribil am făcut o căsuţă în care mă pot refugia fără să mă simt chiar atât de lipsită de orice cămin.

De-abia sosisem, pe la patru, că m-a copleşit o mare de oameni. Toată lumea vrea să fie sub protecţia mea, francezi, englezi, americani, doctori, asistente, civili. Munca e grea, fiindcă mijloacele mele s-au împuţinat foarte mult şi riscă să se împuţineze cu fiecare zi. Încerc, totuşi, să ajut unde pot, să găsesc soluţii, să-mi folosesc influenţa. Nu vreau să-i dezamăgesc mai ales pe străinii veniţi la mine, fiindcă vom avea nevoie de ajutorul lor. Necazul este că nu sunt bine informată, e greu să-mi dau seama încotro să mă îndrept.

Am cerut să fie inclus în comitetul medical dr. Romalo, ca să-l pot folosi ca pe un agent al meu. Primarul nu arată nici urmă de reavoinţă faţă de mine, ceea ce este excelent. Financiar, însă, nu ştiu cât mă pot întinde, iar Barbu, sfătuitorul meu, nu e aici. I-am scris lui Nando să-l rog să mi-l trimită. Dar tot creşte în mine gândul că trebuie să mă duc să vorbesc cu Nando la Cartierul General; trebuie discutate probleme prea grave, trebuie găsite răspunsuri la întrebări care privesc întreg viitorul nostru, viitorul ţării, viitorul cauzei.

S-a ajuns în situaţia în care, dacă nu se acţionează cu o hotărâre absolută, totul va fi pierdut, chiar şi puţinul, vai!, care ne-a rămas.

Iaşi

joi, 24 noiembrie/7 decembrie 1916

Zi grea din multe puncte de vedere – mă apasă probleme de tot felul, din toate părţile, încerc să ajut la găsirea soluţiilor, dar e tare greu, mijloacele ne sunt slabe, fiindcă guvernul a plănuit prea puţin pentru viitor şi s-a contat pe izbândă, nu pe nenorocire. Toată dimineaţa mi-am petrecut-o în întâlniri cu oamenii. Henri Catargi nu mai conteneşte despre situaţia cu amiralul Fournier, acum ar trebui să mă amestec şi în politica externă. M-am întâlnit cu Constantinescu Porcu, cu domnul Miles, de la Legaţia americană, însoţit de trei ofiţeri americani, şi în cele din urmă cu Lady Barclay, foarte amuzantă, foarte însufleţită, care tot încearcă să obţină înlesniri pentru doctorii ei englezi şi e exasperată de domnul O'Leary, bătrânul gentilom răspunzător de misiune. Peste tot promit să ajut cât pot, dar niciodată nu promit imposibilul. Înainte de prânz a apărut Maruka, şi ea foarte stăruitoare, care vrea să ajungem la o hotărâre cu privire la spitalul meu, pe care speră să-l conducă împreună cu mine.

S-a întors după prânz şi ne-am dus pe jos până la maternitatea pe care mi-au oferit-o pentru spitalul meu. E o clădire frumoasă, mai ales în ce priveşte saloanele, deşi tot ce e *dépendance* lasă întru câtva de dorit. Cred, totuşi, că îl voi putea pune pe picioare dacă totul se face cu chibzuinţă şi dacă voi avea parte de un oarecare ajutor. Şi eu sunt nerăbdătoare să deschid spitalul, iar doamnele mele, care nu au nimic de făcut, sunt înnebunite de nerăbdare să înceapă din nou munca.

Plimbarea pe străzi n-a fost prea uşoară. O aveam cu mine pe Astra,

care era îngrozită de trecători, aşa că prefera să se repeadă în faţa tramvaielor electrice şi a automobilelor. Iar de cum au auzit că e Regina pe stradă oamenii au început să mă urmeze, unii chiar alergau înaintea mea să-mi anunţe sosirea, apoi se întorceau să mă privească în faţă.

Vreme rece, dar plimbarea mi-a făcut bine.

A venit Nadeja la ceai.

Am primit o scrisoare lungă de la Barbu, în care nu-mi povestea decât lucruri triste. Apoi a venit Romalo, cu o mulţime de chestiuni de rezolvat şi tot aşa, tot aşa mai departe…

Iaşi

vineri, 25 noiembrie/8 decembrie 1916

Ziua a început cu audienţe, cu oameni de primit.

Cu ministrul Angelescu am avut multe lucruri de hotărât, are atâtea de făcut că nu mai ştie să le dea de capăt şi nu e un om destul de puternic încât să facă faţă atâtor greutăţi: promite multe şi îşi respectă puţine din promisiuni.

Am vorbit cu domnul Benett, care tocmai a sosit din Anglia şi mi-a adus câteva scrisori. M-am întâlnit cu Olga Sturdza şi cu căpitanul Perezeanu – pe amândoi mi-a fost greu să-i văd, ţin de vremuri mai fericite.

Am hotărât pe loc să merg chiar eu cu automobilul la Roman ca să aranjez problema doctorilor mei englezi şi să văd dacă vor fi primiţi acolo şi dacă pot găsi locuinţe acceptabile pentru ei şi ai lor.

Am plecat la 12, cu Ballif şi Taţulina, iar prânzul l-am luat pe drum. Drum rece, două pene, am ajuns pe la trei şi jmătate.

Rezultatul a fost mulţumitor, dr. Mârzescu se bucură mult să primească ajutor, fiindcă nu mai face faţă. Scene absolut comice cu bătrâna doamnă Nevruz Khan[202], care a venit să mă vadă la spital – până la urmă, casa ei a fost luată pentru misiunea engleză. Ballif a aranjat lucrurile foarte inteligent. Totul s-a rezolvat repede, iar doamna, plină de entuziasm, mi-a sărutat mâinile şi picioarele, îngenunchind în faţa mea şi declarând că şi casa, şi inima, şi viaţa ei îmi aparţin. Luându-i cuvintele în sensul cel mai propriu, i-am spus că acum de casă am nevoie – iar bunul meu colonel mi-a şoptit că ar fi excelent dacă m-aş duce să văd casa, fiindcă era cea mai dragă ambiţie a doamnei, aşa că m-am dus. Din nou, scene de devotament exaltat şi îngenuncheri repetate la picioarele mele. Nu-mi pot înăbuşi un mic râset la amintirea doamnei acesteia, atât de orientală, alături de bătrânul domn O'Leary, englezul meu cel sec! Vor fi nişte scene la care ar râde şi zeii, odată ce se mută misiunea acolo trebuie să mă duc să le văd.

Ne-am întors acasă foarte repede – nici o pană! Nici măcar nu mi-a

fost prea frig, deşi vremea e rece. Drumul e bun, l-a curăţat gerul. Seara am avut parte de bucuria de a-l vedea pe Barbu, care sosise în lipsa mea.

Iaşi

sâmbătă, 26 noiembrie/9 decembrie 1916

Zi rece. Mulţi oameni de văzut. Mă bucur că-l am pe Barbu aici. Am avut atâtea de făcut încât nici n-am putut pune piciorul afară din casă.

Veşti proaste din toate părţile – laşii încep să vocifereze.

Fiindcă sunt puternică, toţi cred că-mi pot spune lucrurile care mă dor cel mai mult – „Ei i se poate spune adevărul " – vai! da, mie mi se poate spune, dar numai fiindcă sunt în stare să le ascult nu înseamnă că nu sufăr!

Toată ziua, durerea mea n-a făcut decât să sporească întruna, tot ce am auzit a fost insuportabil, tot ce am gândit a fost insuportabil – parcă nu mai aveam de ce să mă agăţ, nici o nădejde, nici o uşurare. Fiecare om pe care-l întâlneam îmi aducea o durere nouă, până când, la ora cinei, suferinţa şi-a atins culmea şi m-am prăbuşit, în sfârşit, într-un paroxism de jale care nu se poate compara decât cu durerea fizică.

Iaşi

duminică, 27 noiembrie/10 decembrie 1916

Ninge! Pământul e alb, dar gândurile mele sunt negre şi chinuite.

Barbu e încă aici. Am hotărât ca mâine să mă duc la Cartierul General să vorbesc cu Nando.

M-am întâlnit cu Poklevski (ministrul rus), care pleacă şi va fi înlocuit de un general.

Multe lucruri de hotărât, de discutat, de rânduit – lucruri de cea mai mare gravitate, care ameninţă să se înrăutăţească pe zi ce trece.

Azi, însă, sunt calmă. Cred că ne-ar fi uşor dacă ne-ar putea muri inima. Dar cum să renunţi la speranţă şi totuşi să trăieşti, şi totuşi să plămădeşti altă speranţă de care să te agăţi?

Veştile sunt în continuare proaste – nu ştiu cum se va sfârşi.

După prânz am avut o întrunire a comitetului pentru ajutorarea refugiaţilor. Olga Sturdza şi mitropolitul mi-au adus un ajutor practic.

Trăiesc într-o agonie a nesiguranţei faţă de ziua de mâine.

Totul e durere, gândurile despre viitor, gândurile despre trecut – din trecut n-a mai rămas nimic!

Iar mormântul lui Mircea e în mâinile duşmanului.

Cine trăieşte în casa mea, în camerele mele – iubita mea cămăruţă cafenie, dormitorul meu mare şi celelalte încăperi pe care le aranjasem cu atâta grijă şi iubire? Mă voi mai întoarce vreodată, va putea inima omenească să-şi înceapă viaţa din nou?

Trăiesc oare în realitate, sau într-un vis nefiresc?

Nu se poate şti ce se petrece acolo, în partea aceea din ţară care, cu atât de puţin timp în urmă, era încă a noastră – nu se poate şti nimic, nimic.

Nu a trecut mult de când mergeam cu automobilul la Sinaia, Câmpina, Câmpulung, Piteşti ca să vizitez spitalele! Încă era ţara mea! Şi acum? Vai, ce chin! Şi când mă gândesc că am fi fericiţi fie şi dacă am putea să păstrăm Moldova şi să nu plecăm din Iaşi!

La ceai a venit Barbu, e o minune să-l am cu mine, dar nu va ţine mult.

Înainte de cină m-am întâlnit cu Brătianu şi am încercat să-l conving că trebuie să se acţioneze cu o mână sigură şi că lucrurile nu trebuie lăsate să meargă *la întâmplare*, cum se întâmplă acum – chiar şi în cea mai neagră nenorocire, trebuie să încercăm să ajutăm şi să nu ne lăsăm pradă disperării şi lâncezelii. Oamenii noştri sunt prea plini de vechile lor prejudecăţi, de vechile lor ranchiune, de vechile lor ambiţii. În vremuri atât de groaznice, de nefireşti, în război, putem avea şi atitudini nefireşti, atâta timp cât sunt ferme şi de folos. De asta încerc să-i conving. E vremea pentru acţiune, chiar şi pentru o acţiune autocratică, dacă este necesar. E nevoie de un braţ puternic şi pentru a pedepsi, şi pentru a ajuta. Dar oamenii noştri sunt prea moi, de aceea vreau să încerc să-l conving pe Nando, la Cartierul General, că până şi în treburile „civile“ trebuie pusă ordine militară. ACUM E MOMENTUL CÂND SE POATE FACE.

După cină l-am primit pe noul ministru rus, generalul Mosolov[203], un gentilom de curte inteligent, cu un aer viclean, care e de mult un apropiat al lui Nicky[204] şi care ştie şi a văzut multe. Cred că vom avea necazuri cu ruşii, nu mă îndoiesc, acum suntem prea slăbiţi, cu armata pe jumătate nimicită şi ţara pe jumătate furată, lipsiţi de toate bogăţiile noastre!

Gânduri triste, realităţi triste, griji triste – triste, triste, triste…

Barbu a venit din nou să mă vadă, ceea ce mi-a făcut bine – apoi am stat multă vreme şi am scris scrisori pentru cei din Rusia.

Mosolov mi-a adus scrisori de la Alix[205], Ducky şi mătuşa Miechen[206].

Zorleni

luni, 28 noiembrie/11 decembrie 1916

Am venit aici, la Cartierul General. Loc urât, prost întreţinut, dar înăuntru arată destul de bine, fiindcă au adus o parte din mobila frumoasă salvată de la Sinaia.

Chiar m-a tulburat profund vederea mobilei din camera mea de aur, până şi a pernelor mele preferate etc.

Dar nu mi-ar plăcea deloc să locuiesc aici – casa e prost aşezată, împrejurimile sunt prost întreţinute.

Încă din tren, a trebuit să primesc vizită după vizită. Brătianu, Mosolov, generalul Fournier.

Am sosit cu puţin înainte de prânz. Nando rămâne calm, în ciuda nenorocirilor noastre. Carol e trist, dar tinereţea întotdeauna îşi păstrează speranţa.

General Râmniceanu
and Prinz Stirbey at Bârlad

Generalul Theodor Râmniceanu şi Barbu Ştirbey la Bârlad.

to persuade him to listen to what I had to say, to listen to the things he does not see and hear if one lives in one little round, to try and make him listen to things "outside".

It is very difficult to talk to him because he always interrupts and one cannot ever give him a clear picture of what one means because he barks into each of one's sentences. And yet I had to talk. People hope in me! However difficult it is, painful, terrible, I must make him listen. He does not realise certain things, nor the power he has if only he would use it, nor to what complete disaster we are going if he "ne veut pas réagir."

Talked with all the energy of despair, till my head ached so that I thought it would burst.

Explained that Iliesco must go.

That Prezan must be given a big position where he can work, because he is the one who has the confidence of the army and the public.

That severe measures must also be taken for

Prânz mare, cu toţi aghiotanţii şi cu Brătianu, Mosolov şi Fournier.

După prânz am avut o discuţie lungă cu Nando, în încercarea de a-l convinge să asculte ce aveam de spus, să asculte ceea ce nu vede şi nu aude trăind într-un cerc strâmt, să asculte lucrurile „de afară“.

E foarte greu să vorbeşti cu el, fiindcă întotdeauna te întrerupe şi nu poţi nici măcar să-i explici clar ce vrei să spui, fiindcă îţi taie fiecare propoziţie. Şi totuşi TREBUIA să vorbesc. Oamenii şi-au pus nădejdea în mine! Oricât de greu, de dureros, de teribil ar fi, trebuie să-l fac să asculte. Nu-şi dă seama de anumite lucruri, nici de câtă putere ar avea dacă ar folosi-o, şi nici către ce dezastru enorm ne îndreptăm dacă *nu va lua atitudine*. Am vorbit cu toată energia disperării, până a început să mă doară capul de parcă era gata să-mi plesnească.

I-am explicat că Iliescu TREBUIE să fie demis.

Că Prezan TREBUIE să primească o poziţie importantă, de unde să poată acţiona, fiindcă el e cel în care stă încrederea armatei şi a poporului.

Că trebuie luate măsuri severe şi pentru partea de populaţie care nu e în armată, fiindcă nu se poate admite *la débandade*.

Poate, totuşi, câteva picături din argumentele mele i s-au strecurat în minte, mai ales că mă susţine şi Carol, iar acum, că s-a plantat sămânţa, mă vor ajuta şi alţii.

A venit să mă vadă Elena Muruzi (Cretiano)[207], întotdeauna amuzantă, chiar şi în clipe de dezastru.

Înainte de cină am avut o conversaţie lungă şi gravă cu generalul Berthelot. Mi-a părut rău să văd că şi-a pierdut încrederea în multe privinţe, dar m-am bucurat să îmi dau seama că şi el a ajuns la concluzia că omul de care trebuie să ne folosim e Prezan.

Dorm în încăperea în care s-a pus mobila mea din camera de aur, pe pătuţul îngust pe care mi l-a sculptat bătrânul Liemann după o imagine care mi-a plăcut.

Cred că Nando nu simte lucrurile la fel ca mine, fiindcă mintea lui nu cuprinde atâtea lucruri în acelaşi timp.

Ghidigeni

marţi, 29 noiembrie/12 decembrie 1916

Sunt acasă la Sybille. Am venit aici cu Nando, Symki şi Barbu, pe la ora ceaiului – am înaintat încet din cauza ceţii foarte dese.

Ziua petrecută la Cartierul General a fost de-a dreptul deprimantă, veşti rele din toate părţile, nimeni nu-mi dă o rază de speranţă. Mi se spune, de pildă, să încerc să îndrept situaţia insistând să se măsuri drastice pentru salvarea restului armatei şi, în clipa următoare, mi se spune „Nu avem armată!“ Mi se spune că trebuie să stărui ca regele să se înconjoare de oameni energici, capabili, cinstiţi, iar când cer nume, mi se răspunde, dând din umeri, „Nu avem oameni!“ Iar cu uneltele acestea lumea se aşteaptă ca eu, o femeie, o regină constituţională, să salvez ţara de la dezastru, ba chiar s-o salvez prin mijlocirea altcuiva, chiar chinuindu-mi mintea din toate puterile cum să fac să-mi îndes cu forţa gândurile în gândirea înceată a regelui, care este susţinut de un prim-ministru plin de prejudecăţile vechi şi de politici de partid, incapabil să privească lucrurile din alt punct de vedere, incapabil să-şi închipuie altă stare de fapt decât cea de acum. Eu, una, aş fi energică, aş lua măsuri drastice, chiar dacă nepopulare, în încercarea de a salva ultimele petice din biata noastră ţară, dar cum s-o fac dacă nu mă sprijină nimeni, dacă nu mă susţine nimeni, dacă nu am oameni pe care să pot conta? M-a copleşit cea mai adâncă disperare. Mă lupt cu torente furioase de nenorocire. Se pare că nu voi fi scutită de nimic, nu, nici măcar de a vedea că, în clipele nefericite, sunt în stare să

arunce cu pietre în mine, cea pe care o iubeau. Şi totuşi, oamenii valoroşi întorc ochii spre mine şi strigă: „Ajutor, ajutor, ajutor! TU trebuie să ne ajuţi“. Şi întotdeauna, fiindcă mă consideră puternică, mă împovărează cu adevăruri oribile, cu „previziuni“ de neîndurat despre primejdiile care ne aşteaptă, despre jocurile necinstite, despre egoismul, trădarea şi toate lucrurile pe care trebuie să le îndur cu inima mea de femeie care a pierdut deja atâtea. La drept vorbind, moartea ar fi uşoară prin comparaţie – şi mereu acelaşi strigăt: „Ajutor! Ajutor! Tu trebuie să ne ajuţi, tu trebuie să găseşti o cale, să-i influenţezi pe cei care trebuie influenţaţi“.

Doamne, dacă a avut vreodată o femeie nevoie de ajutorul Tău, eu sunt aceea! Dar eşti atât de departe, acolo, în ceruri!

Totuşi, am să încerc, am să mă zbat mai departe, orbeşte, fiindcă nu văd nici o lumină, fără nădejde, fiindcă nu găsesc pe nimeni care să mă ajute, dar tot înainte, tot înainte, până la sfârşit – astfel încât să cad măcar faţă cu duşmanul, ca regină a lor, chiar şi nedorită.

Nu îndrăznesc nici măcar să scriu totul aici, tot ce am auzit – poate mai târziu, când vom fi pierdut totul sau când vom fi câştigat ceva, am să scriu.

Mi-am petrecut dimineaţa în spitalele din Bârlad. Vizitele mele printre răniţi au devenit infinit mai dureroase – cum să le dau speranţă când până şi eu am atât de puţină? Am avut, din nou, senzaţia ciudată a poverii atâtor ochi asupra mea, dar la început ochii aceştia mulţi, deşi grei, îmi ridicau moralul, în loc să mă tragă în jos; acum, însă, parcă sunt încă un lanţ în jurul picioarelor mele şi aşa încătuşate de prea multe piedici. Uneori îmi vine să strig, ca micuţul meu Mircea, „Destul, destul!“ Ajunge! O singură inimă nu poate purta decât o singură povară de durere, nu durerea unui întreg popor deznădăjduit, e prea mult… prea mult.

Am luat prânzul la Cartierul General, i-am avut oaspeţi pe Brătianu şi Ferigo – aerul era greu de senzaţia unui dezastru de neocolit, care se apropie iute.

După prânz am stat din nou de vorbă cu Nando, cu Barbu, cu Ballif, şi nicăieri nu văd limpede ce pot face – fiecare nu face decât să mă împovăreze şi mai tare cu convingerea tot mai fermă că aici se sfârşesc toate.

Destul! Destul!

A fost foarte odihnitor s-o văd pe Sybille şi să-i văd spitalul excelent întreţinut, încrederea ei că în cele din urmă vom izbândi, curajul ei, optimismul ei, spiritul ei de o curăţie desăvârşită, loialitatea ei englezească de nezdruncinat, prietenia ei devotată, însufleţită – cu toatele aşa de plăcute privirii ca o floare crescută într-un lac de noroi.

Spitalul ei e admirabil. Şi e întreţinut în întregime din mijloacele lor. Are în jur un cârd de fete îmbrăcate în alb, e o insuliţă de tihnă

dulce.

Dar trebuie să merg mai departe, locul meu e în mijlocul frământării, printre strigătele de disperare. Vârtejul de calomnie, laşitate, lăcomie egoistă, speranţe părăsite şi strigăte de ambiţie frustrată, haosul dezordinii şi dezorganizării – acesta e ogorul pe care trebuie să lucrez, acesta e drumul pe care trebuie să învăţ să nu-l urmez, dar vai, Doamne, cu vorbele copilului meu mort îmi vine să strig către tine: „Destul! destul!“

Zorleni

miercuri, 30 noiembrie/13 decembrie 1916

M-am trezit în patul mare, roz-alb al lui Sybille, după o noapte bună, m-am bucurat de luxul unei băi minunate, înconjurată numai de lucruri curate, elegante, confortabile, de un mic dejun excelent, servit frumos, de lucruri îmbietoare pe fafurii de porţelan fin – pentru o clipă, m-am simţit departe de război şi de prigoană, sufletul meu iubitor de astfel de plăceri s-a bucurat de alinările acestea atât de materiale, s-a simţit la el acasă, ca peştele în apă!

Atmosfera atât de veselă şi de binevoitoare din jurul lui Sybille, dăruirea faţă de ceilalţi împăcată şi armonioasă, alături de credinţa ei puternică în tot ce e bun, în rezultate fericite, în noi începuturi, în victoria finală, toate acestea au fost un balsam pentru sufletul meu sfâşiat, dar în acelaşi timp mi-au adus lacrimi în ochi. Iar băieţelul ei este o minune, bine crescut, politicos, atent, loial şi iubitor ca şi mama lui.

Vederea copiilor care se joacă împreună mă emoţionează şi mă face să plâng – am devenit o fiinţă atât de firavă, toate mă dor pe dinăuntru atât de rău, încât acum şi bunătatea mă tulbură, mai mult chiar decât orice altceva. Îl iubesc pe micul Nicky al lui Sybille, parcă e şi el o parte din fiinţa ei pură.

La zece, Nando a plecat cu Barbu la Cartierul General, iar eu am plecat cu Sybille şi Symki la şcoala de şoferi „Regina Maria“, unde se pregătesc şoferii pentru ambulanţele noastre.

Şi acolo am găsit o atmosferă bună. Jean şi Sybille fac totul cu devotament. M-a mişcat să văd că oamenii de acolo erau învăţaţi să înţeleagă că pentru MINE fac totul – că strădania MEA şi binecuvântarea mea sunt cu ei prin loialitatea acestor doi prieteni. Da, mi-a făcut bine, tare bine, în aceste clipe când alţii sunt gata să ridice mâna chiar şi împotriva propriei regine pe care o iubeau, fiindcă ea s-a învrăjbit cu toţi!

Oamenii aceştia doi, Sybille şi Jean, muncesc pentru un ideal – Domnul să le binecuvânteze munca şi să-i îngăduie să înflorească aşa cum merită.

Pe drumul spre casă, m-am oprit cu Symki la o gară unde îşi aşezase

Constanţa Cantacuzino „barăcile“ pentru răniţi. I-am făcut o vizită pe neaşteptate. În ziua de azi, toate întâlnirile sunt emoţionante – apasă prea multă durere pe toate inimile şi, pe deasupra, am observat că cei care nu m-au mai văzut de atunci se gândesc la suferinţa mea şi nu îndrăznesc să se atingă de ea, dar ar vrea, totuşi, să-mi arate compătimire! Lucrul acesta mă face să trec prin toată gama emoţiilor; am ochii mereu umezi!

M-am întors la Cartierul General să iau prânzul.

După prânz, discuţii grele cu Ballif, Barbu şi Carol, cu care am cercetat prăpastia în care ne aflăm, situaţia noastră faţă de duşman şi faţă de aliatul nostru de temut, Rusia – situaţie dureroasă, oriîncotro ne-am întoarce. Mai mult, după recenta lor victorie asupra bietei noastre ţărişoare, germanii au trimis în lumea întreagă propuneri de pace! Primele propuneri adevărate, oficiale, care ne fac să ne întrebăm dacă nu cumva au o înţelegere secretă cu Rusia! Ce s-ar întâmpla atunci? Unde am ajunge? Care ne-ar fi soarta?

Acum toate par cumplite sub ameninţarea distrugerii, oriîncotro m-aş uita nu văd decât primejdii şi durere.

O, Mircea, micuţul meu, tu eşti, fără îndoială, mai fericit acolo, în pământ!

Mi-am petrecut mai toată după-amiaza discutând, în parte cu Barbu, despre lucruri mai plăcute.

În tot acest timp, duşmanul ne împinge înapoi trupele, iar noi nu ştim dacă ruşii chiar au de gând să ne apere teritoriul!

Cu greu s-ar găsi situaţie mai tragică!

M-am culcat devreme, în pătuţul aurit şi îngust care vine din vremuri şi locuri mai fericite.

Zorleni – Iaşi

joi, 1/14 decembrie 1916

Am avut parte de o noapte bună. E o binecuvântare să poţi dormi după toate cele petrecute, iar somnul meu sănătos nu m-a părăsit, în ciuda necazurilor. M-a trezit un soare superb – când străluceşte atât de glorios soarele, nu-ţi poţi înăbuşi sentimentul că tot a mai rămas ceva fericit în lumea noastră cea nefericită.

Cum aveam toată dimineaţa la dispoziţie, m-am hotărât să-i mai fac o vizită Constanţei Cantacuzino, de vreme ce ultima dată ne grăbeam. E una dintre femeile acelea eroice şi loiale, cu inimă nobilă, dar cu aparenţă aspră.

Am prânzit cu col. Thomson şi un ofiţer japonez despre care am auzit că e foarte inteligent, dar care nu poate conversa prea bine în altă limbă decât rusa.

Thomson e mâhnit adânc şi sincer de ce ni s-a întâmplat.

Am plecat la trei şi jumătate, cu convingerea că în zilele acestea

trebuie făcuţi paşii necesari. Situaţia e aproape disperată, dar ar mai putea fi salvată, în parte, dacă ruşii se ţin de cuvânt. Întrebarea e dacă se vor ţine de cuvânt, sau dacă vom fi înşelaţi acum, când ne găsim la strâmtoare.

Un lucru e hotărât: Iliescu trebuie demis, iar în locul lui trebuie pus Prezan. Dar, deocamdată, în tot ceea ce priveşte armata, suntem întru totul în mâinile ruşilor. Toată lumea pare de acord că nădejdea noastră cea mai mare e în Nicky însuşi; mi se spune că eu, în special, trebuie să păstrez cu el o legătură strânsă şi călduroasă. Voi face ce pot – dar nu ştie nimeni prin ce chin sufletesc trec; uneori mi se pare că n-am să-l pot îndura până la sfârşit, că apasă prea multe pe inima mea care, vai!, le ia pe toate în seamă prea mult.

Încerc să închid ochii la partea josnică a firii omeneşti dar, vai!, aceasta iese la iveală atât de evident, încât e greu să rămâi orb.

Marea mea forţă venea din încrederea deplină în omenire, în ciuda a tot ce am văzut. Încrederea aceasta îmi e zdruncinată puţin câte puţin, şi asta doare cel mai tare!

Fiindcă sufăr alături de ei cea mai aspră soartă, încep să se întoarcă împotriva mea, în loc să mă sprijine loial; împotriva mea, care până ieri le eram cea mai bună prietenă!

Citim despre astfel de lucruri, dar e altfel când trebuie să le trăim zi după zi.

În tren am avut o conversaţie lungă şi dureroasă cu Ballif şi Symki, şi am hotărât să renunţ la gândul de a avea un spital al meu. Planul acesta, în loc să-i bucure pe oameni, pare să le trezească gelozia şi reaua-voinţă. E unul din lucrurile greu de închipuit, una din feţele urâte ale omenirii pe care e greu să le înduri. La început am fost revoltată. Ballif a aşteptat, liniştit, până mi s-a potolit disperarea şi indignarea, apoi a început să croiască, foarte rezonabil, dar cu chibzuinţa lui neiertătoare, un plan ca să pot fi de folos în alte feluri, pe tăcute, fără să calc pe nimeni pe bătături. Din ce în ce, trebuie să învăţ să renunţ la toate. Trebuie să învăţ că, în vremurile acestea de restrişte, nu mă pot aştepta la nici un ajutor, dar că trebuie să ajut în continuare, în ciuda răuvoitorilor care mă înconjoară. E o lecţie grea, dar probabil binefăcătoare – nu trebuie decât să încercăm să fim îndeajuns de puternici încât s-o îndurăm şi să nu o lăsăm să ne frângă inima. Întotdeauna m-am considerat puternică, iar acum a venit vremea să-mi dovedesc mie însămi că sunt; poate că ultima şi cea mai amară dezamăgire a mea va fi să-mi pierd iluzia aceasta despre mine însămi.

Nietzsche spune:

„Tu dois construire plus haut que toi-même, mais il faut d'abord que tu sois construit toi-même carré de la tête à la base."[208]

Rămâne de văzut dacă sunt şi eu clădită *„carré de la tête à la base*"!

Copiii se bucură că m-am întors.

Din păcate, s-a petrecut un incident neplăcut între mareşal şi Ballif– Georgescu – cât de obositor! Va trebui să încerc să îndrept lucrurile!

M-am culcat cu gândul că ziua de mâine nu poate aduce decât noi necazuri şi dureri.

Iaşi

vineri, 2/15 decembrie 1916

Vreme frumoasă. Din nou, senzaţia aceea că, dacă soarele e în stare să strălucească atât de glorios, se poate să mai trăim vreodată zile fericite.

Zi plină până la refuz. Toată lumea vrea să mă vadă, la sfârşitul zilelor ca aceasta mă simt stoarsă de ultimele puteri, fiindcă toate discuţiile sunt încărcate de emoţie, fiecare gând e dureros, fiecare pas – o povară nemăsurată pe umeri.

M-am întâlnit mai întâi cu Henri Catargi, după ce am umblat prin toată casa cu Ballif ca să iau seama tuturor încăperilor, posibilităţilor, limitelor – am coborât chiar şi în pivniţă ca să văd ce provizii avem. Totul e păstrat într-o ordine admirabilă, impecabilă.

Sunt ei ţepoşi cei doi soldaţi ai mei şi e greu să te înţelegi cu ei, dar nu-i întrece nimeni la muncă şi organizare.

După Henri, a venit să mă vadă Jean Chrisso., care-mi insuflă elan, atât e de activ, de plin de spiritul de rezistenţă de care avem nevoie, de pregătit să lupte pentru un ideal, în ciuda greutăţilor, de dispus să găsească o cale acolo unde nu mai pare să existe nici o speranţă – da, mi-a făcut bine. Aş vrea să avem mai mulţi oameni ca el, ţara noastră trebuie trezită ca să-şi ducă lupta cu spatele drept, *să moară în glorie* cel puţin, dacă nu poate supravieţui. Dar încetineala greoaie a căilor oficiale, încleiate şi convenţionale, ne îmbolnăveşte, chiar şi acum se fac simţite simpatiile partinice în locul impulsului superior către idealuri mai curate şi mai severe.

Dar trebuie să ajutăm! Trebuie, chiar dacă nu vor, trebuie să-i aducem la vederi mai înalte.

Ce ocazie minunată ar avea Nando, chiar şi acum, în mijlocul dezastrului, dacă ar fi un bărbat destul de puternic şi de înţelept ca să reclădească!

Îl vom ajuta cu toţii, noi, cei mai tineri, cu un ideal mai pur, îl vom obliga să acţioneze aşa cum l-ar mâna inima, dar cum nu are curajul s-o facă.

A fost menţionat în faţa mea numele lui Mişu drept unul din oamenii cu care am putea începe să muncim curat, ca posibil prim-ministru – ideea are meritele ei, se cuvine luată în considerare.

După Jean, a venit Lady Barclay, cu rugăminţi de ajutor pentru îndeplinirea cărora a fost chemat din nou incomparabilul Ballif. Nu

trecuseră nici două ore, că Ballif deja găsise ce trebuia: un loc mai mare pentru păstrarea proviziilor Crucii Roşii engleze.

Am făcut o plimbare scurtă cu Ileana. Din când în când trebuie să mai ies. Am luat-o cu noi pe Astra şi am mers la o cazarmă în care sunt ţinuţi caii noştri de la palat. Drumul a fost foarte noroios, dar ziua a fost minunată, ca primăvara.

Pe drum am văzut într-o birjă un general rus a cărui faţă mi se părea foarte cunoscută. Mergeam înainte, fără să mă uit în jur, când, dintr-odată, cineva îmi taie calea şi mă salută cum nu se poate mai corect – generalul Gadon! Un vechi prieten din vremuri mai fericite. Aceeaşi faţă plăcută, dar cu părul încărunţit, acelaşi zâmbet atrăgător, dar cu ochii trişti. Nici ochii mei nu mai sunt veseli ca odinioară! Am schimbat câteva cuvinte, amândoi foarte tulburaţi de întâlnirea aceasta din senin, în oraşul unde sunt aproape exilată. L-am rugat să vină să mă vadă la cinci şi jumătate.

M-am întors acasă să iau prânzul şi am găsit-o acolo pe Nadeja, emoţionată, înlăcrimată, cu o durere de cap şi fără urmă de curaj, disperată, *weil sie nicht genug schläft*[209], într-o stare generală de plâns – mult mai rea decât când stătea cu mine în tren.

După prânz am plecat cu automobilul, cu Ileana, Nicky şi Ballif, la Miroslava, unde adăpostiserăm câteva vaci. I-am găsit acolo pe Balş şi pe soţia lui[210], Balş de la Crucea Roşie, ceea ce m-a întristat, fiindcă e de bănuit că cercetează casa cu gândul s-o transforme în spital, în timp ce eu, în adâncul inimii, nădăjduiam că ar putea deveni un colţişor care să ne îndulcească exilul!

Ei bine, vom vedea.

Imediat ce m-am întors, discuţie lungă şi interesantă cu Fasciotti, ministrul italian. Vede „bubele“ situaţiei şi doreşte sincer să ne ajute, înţelegând că mare parte din ce se putea face a rămas nefăcut. E de părere că e absolut necesar ca Nando să vorbească în Parlament, să ţină piept furtunii şi să ia taurul de coarne. Sunt întru totul de acord cu el. O atitudine bărbătească, patriotică, netemătoare încă ar mai putea salva multe acum.

După Fasciotti a venit generalul Gadon, care mi-a dăruit câteva clipe fericite, amestecate cu multă tristeţe; am vorbit despre ce a fost şi ce este acum.

Şi-a păstrat acelaşi fel de a vorbi, aceeaşi voce blândă şi aceeaşi atitudine caldă, acelaşi chip plăcut, deşi acum părul i-a albit aproape tot, *însă e acelaşi bărbat fermecător* de odinioară.

Gadon a fost unul din aghiotanţii unchiului Serghei[211] la încoronarea ţarului.

Mai târziu, a comandat unul din regimentele de gardă. A căzut în dizgraţie din cauza unei revolte în rândul soldaţilor lui.

După Gadon a venit Maruka, revoltată de ideea de a renunţa la

spital. Dar şi ea are moralul bun.

Zi plină de emoţii, cu multă muncă, foarte obositoare, cum îmi sunt toate zilele de la o vreme, aproape de neîndurat, şi totuşi pline de elanul posibilităţilor de neatins, pe care încă le-am mai putea atinge dacă MAI MULŢI dintr-ai noştri s-ar strădui împreună, cu loialitate şi tărie.

La cină, Cella – am vorbit cu ea după masă, apoi a trebuit să-i scriu lui Barbu o scrisoare foarte lungă, la care am stat să chibzuiesc până la miezul nopţii, fiindcă trebuia vorbit despre multe lucruri, iar el e legătura mea cu ce se petrece acolo!

Apoi, în sfârşit, la culcare.

Iaşi

sâmbătă, 3/16 decembrie 1916

Zi foarte asemănătoare cu cea de ieri.

M-am întâlnit cu dr. Armstrong şi Chrissoveloni, nu mai vorbesc de toţi ceilalţi.

La 12 m-am dus să-i fac o scurtă vizită Nadejei. Biata de ea nu e făcută *pentru frământări*, îşi pierde capul, cumpătul şi judecata.

Căsuţa ei e tare frumoasă.

O trimite pe biata Sally înapoi în Anglia. Sally e devastată, fiindcă ne iubeşte ţara şi nu se poate întoarce acasă, trebuie să muncească şi să-şi întreţină părinţii. Sper să aranjez ceva pentru ea, poate în Suedia, ca mai târziu să se poată întoarce, poate chiar în casa mea.

La Nadeja am stat puţin de vorbă cu Brătianu.

Am invitat-o la mine la prânz pe Olga Sturdza. E dispusă să-mi dea Miroslava, dacă-mi face plăcere. Ballif a fost încântat.

După prânz, comitet pentru refugiaţi. Cred că vor munci cu cap. Primarul e un om bun.

Am făcut o plimbare scurtă cu „Bambino“ al lui Nicky. Nicky era fericit, foarte mândru să mă plimbe cu automobilul în public, dar foarte emoţionat, de teamă că Bambino nu o să se ridice la înălţimea situaţiei. Bambino s-a prezentat mai mult sau mai puţin bine, dar pavajul prost din Iaşi îi afectează nervii.

Am petrecut câteva minute cu Ileana, care voia să picteze o ulcică foarte mică cu vopseluri foarte lipicioase. În acelaşi timp, aveam o discuţie foarte serioasă cu Ballif. După aceea, audienţă cu doamna Tache Ionescu, care pleacă în Anglia, apoi cu mama Marukăi, tragică şi foarte tulburată. După ea am primit-o pe Sally, şi tot aşa până la cină.

După cină m-am spălat pe cap.

Veşti despre o victorie a francezilor.

Prezan a acceptat conducerea Cartierului General. Barbu îmi scrie că radiază încredere.

De la trupele noastre nici o veste deosebită.

În continuare trăiesc, mă mişc şi muncesc de parcă n-am fi în primejdie să fugim şi de aici.

Iaşi

duminică, 4/17 decembrie 1916

Zi cu soare minunat, mai potrivită cu primăvara, dar n-am avut timp să ies de dimineaţă, fiindcă de la nouă şi jumătate n-am mai apucat nici să suflu.

În aer pluteşte o agitaţie tot mai mare – o crâncenă încleştare între bine şi rău, o dorinţă de regenerare, dar cei care au avut puterea în mâini se tem ca de moarte să n-o piardă. Toate acestea le simt, îşi trimit antenele iscoditoare către mine.

După zile de tristeţe aproape zdrobitoare, simt cum mi se trezeşte din nou spiritul de luptă şi vreau să ajut, să muncesc, să salvez ce pot. Ştiu că e un ţel aproape imposibil, dar credinţa mişcă munţii din loc, iar eu am să fac tot ce-mi stă în puteri înainte să mă mărturisesc învinsă.

Am trimis după Iorga, i-am spus că trebuie făcute eforturi pentru ridicarea moralului general al armatei şi al populaţiei şi că trebuie să mă ajute. Va face un mic plan de lucru.

I-am primit pe Jean, pe Mişu Cantacuzino, pe unul din doctorii mei englezi, uriaşii, întors pentru o zi de la Roman, unde e încântat de munca lui, şi pe dr. Mârzescu, ba chiar şi pe preţioasa şi incomparabila mea doamnă Nevruz Khan. Dimineaţă plină până la refuz, cu eforturi mentale şi dureri de inimă. Sunt atât de prinsă în mijlocul tuturor curenţilor, speranţelor şi temerilor, încât îmi vine să exclam, cu propriile cuvinte scrise acum doi ani:

„Poate fi inima destul de încăpătoare pentru…“

Cu mulţimea aceasta de audienţe am ajuns până la ora gustării fără să fi putut pune piciorul afară, în frumuseţea de soare care parcă mă chema.

Imediat după prânz am plecat la Stânca, în două automobile, cu o parte din oamenii noştri. Am întâlnit *coloane* nesfârşite de ruşi.

La ora cinci au început din nou audienţele: *le Marquis de* Beaumont, care a venit cu ambulanţele mele „Regina Maria“, Psychas[212] şi soţia, noul ministru elveţian, FOARTE agreabil, şi, în sfârşit, Fasciotti, cu care am avut o conversaţie serioasă. Am discutat o posibilă remaniere ministerială – am schiţat un plan, ca Nando să se prezinte în faţa parlamentului cu o hotărâre. E întru totul de acord cu mine că Nando TREBUIE să apuce taurul de coarne, că trebuie să deschidă şedinţa Parlamentului, că trebuie să prezinte o imagine curajoasă şi patriotică, să ia lucrurile asupra lui într-o oarecare măsură, să se arate drept sprijinul poporului la ceas de nevoie. Nando încă MAI POATE izbândi,

numai să vrea. Oamenii ştiu că e cinstit, dar îl cred slab. Acum nu trebuie arătată nici o slăbiciune.

Mâine plec la Bârlad, fiindcă nu e timp de pierdut şi trebuie să stau de vorbă cu Nando şi Barbu.

După cină l-am mai primit şi pe bătrânul amiral Fournier, iar în răstimpuri am avut de scris scrisoarea pe care urmează să i-o ducă lui Nicky. Zi de activitate şi muncă mentală fără odihnă, concentrată.

Când mă gândesc că s-a ajuns aici! Că am ajuns să lucrez eu, eu!, la politici înalte în asemenea clipe – n-aş fi crezut că e cu putinţă!

Francezii au avut o victorie răsunătoare aproape de Vaux. De pe frontul nostru nu avem veşti clare, dar ce aud nu sună prea liniştitor.

Iaşi

luni, 5/18 decembrie 1916

M-am dus cu Mignon şi Ballif la Zorleni să mă întâlnesc cu Nando şi să vorbesc cu el. Trei ore cu automobilul, din fericire deloc frig, dar prima parte a drumului a fost foarte proastă, cu noroi gros. Zi frumoasă. Ajuns chiar la timp pentru prânz.

Fusese invitat şi Prezan, mi-a făcut plăcere să-l văd şi să stau de vorbă cu el, fiindcă am insistat foarte mult să i se dea locul pe care-l ocupă acum: şef al Marelui Cartier General. L-am găsit calm, energic, deloc deznădăjduit, în ciuda situaţiei foarte grele. E plin de tact, împăciuitor, consideră, ca şi mine, că trebuie făcut tot posibilul pentru păstrarea bunelor relaţii între armata rusă şi cea română, deplânge, ca şi mine, faptul că au fost întâmpinaţi atât de rece, fără nici o manifestare de simpatie. În general, avem aceleaşi păreri în multe privinţe. L-am luat deoparte într-o încăpere ca să putem vorbi mai liniştiţi.

Pe Nando l-am găsit într-o dispoziţie bună, urmând, într-o oarecare măsură, direcţia pe care vreau să-l văd urmând-o. Am avut o discuţie lungă cu Barbu care mi-a făcut bine şi am simţit, ca întotdeauna, ce sprijin enorm îmi e omul acesta; îmi pregătise terenul dinainte, loial, aşa cum l-am rugat.

Nando mi-a citit o scrisoare foarte frumos compusă, în română, pe care i-o scrisese lui Brătianu ca să-i spună că va deschide el însuşi şedinţa Parlamentului. Aşadar, primul pas fusese făcut, iar toate eforturile mele nu vor fi fost cu totul irosite. L-am convins şi că trebuie să vină aici cel puţin cu o zi înainte. Nando e întotdeauna cam vag când vine vorba de date.

La trei şi jumătate l-am primit pe generalul Saharov[213], un omuleţ cu înfăţişare ponosită, care vorbeşte foarte prost franceza. Îi lipseşte aerul plăcut pe care-l au atâţia ruşi, nu are nici un pic de *„charme Slave“*! Dar se spune că îşi face datoria cu pricepere, iar asta e cel mai important. N-aş putea spune că a fost prea încurajator. Îşi dă seama că

situaţia noastră e cum nu se poate mai serioasă şi că graniţele ne sunt imposibil de apărat, dar cred că va face tot ce poate, e în joc nu doar siguranţa, ci şi onoarea lui! Trebuie să mă agăţ de credinţă şi de nădejde, în afară de ele nu ne-au mai rămas multe!

La prânz, discuţii înflăcărate. Nando s-a aprins, a expus câteva teorii bine intenţionate, dar nu foarte inteligent formulate, pe care Carol a încercat să le combată. Era acolo şi Vintilă Brătianu, o imitaţie mai însufleţită a fratelui său.

La patru şi un sfert am plecat înapoi, luându-l cu noi pe Barbu. Încă un drum de trei ore, automobilul a mers bine şi am ajuns acasă la şapte. Cu totul, şase ore cu automobilul, într-un aer foarte răcoros, chiar dacă nu rece.

Mignon era epuizată, dar eu suport bine drumurile lungi cu maşina atâta timp cât nu mi-e frig.

După cină a venit Barbu să mă vadă. Am mai discutat multe lucruri, am stabilit planuri de acţiune.

M-am culcat pe la 11.

Iaşi

marţi, 6/19 decembrie 1916

Onomastica ţarului şi a lui Nicky. M-am dus la Mitropolie la slujbă, care a ţinut două ore şi un sfert, nici nu ştiam ce mă aşteaptă. Am stat în picioare tot timpul, picioarele îmi îngheţaseră, dar slujba a fost bine făcută, cu ordine şi demnitate, cu cântări frumoase. O parte a fost în rusă, un preot rus avea o voce formidabilă, pe care o stăpânea minunat; avea un fel al lui de a-i spori intensitatea treptat, până când palpitai şi te minunai văzând câtă forţă poate avea. În astfel de voci e ceva care-ţi inspiră admiraţie şi respect, ţin de minunile lumii.

Dimineaţa n-am avut timp să mă întâlnesc cu nimeni, dar am oprit-o la prânz pe doamna Antonescu, care-i adusese un cadou lui Nicky.

Mai târziu am stat de vorbă cu ea. Şi ea îşi dă seama că e nevoie de o schimbare care să inspire ţării o încredere proaspătă în propriile forţe.

După prânz am ieşit cu Nicky, în Bambino al lui, fiindcă nimic nu-i face mai multă plăcere, şi trebuie să mărturisesc umil că şi pe mine mă amuză, într-un fel copilăresc, inocent; în adâncul inimii mele a rămas ceva din copilărie, iar a pleca aşa într-o maşinărie minusculă şi destul de nesigură *à l'aventure* mă distrează, e un fel de a mă relaxa după atâta muncă serioasă. Am plecat cu Ileana pe genunchi şi ne-am vizitat ofiţerii răniţi din spitalul Crucii Roşii, unde se află acum. Nicky le-a adus tortul de ziua lui. Pe unul dintre ei, care începuse să se simtă mai bine, l-am găsit tare bolnav. Îi făcuseră ceva la rană, se instalase infecţia şi avea febră foarte mare. Am trecut şi prin celelalte saloane, am vorbit cu unii dintre ei. Apoi am lăsat-o pe Ileana în grija lui Nini

şi am plecat cu Nicky să explorăm oraşul cu Bambino, care nu s-a comportat chiar bine tot timpul, s-a poticnit de câteva ori în mijlocul unor străzi necunoscute, unde se adunau ciopor în jurul nostru copilaşi evrei până reuşeam să pornim din nou.

A venit Barbu şi am avut parte de compania lui plăcută vreme de o oră şi jumătate. Înainte de cină l-am primit pe Uhrinovski, care e trist fiindcă a primit veşti proaste de la mama lui, bine-cunoscuta cântăreaţă românca Nuovina. E bolnavă, la Paris, şi nu se poate duce s-o vadă.

După cină s-a întors Barbu. Se întâlnise cu câţiva oameni politici, nu crede că vor merge toate fără piedici, cum îmi doresc eu.

Nu mă îndoiesc că, aruncându-mă împotriva voinţei mele în marele joc al politicii, am deschis, în multe privinţe, porţi noi către dezamăgiri amare. Cu toate acestea, mă simt obligată moral să lupt pentru ceea ce cred că e drept. Trăim vremuri prea grave ca să stăm şi să lăsăm lucrurile să meargă la voia întâmplării, deşi ar fi de departe calea cea mai uşoară.

Iaşi

miercuri, 7/20 decembrie 1916

Zi plină de gânduri, îndoieli şi frământări. Toţi vin la mine, fiecare cu convingerea lui, cu nădejdea lui, cu ura lui. Iar eu trebuie să ascult şi să încerc să judec şi să fiu imparţială şi să nu-mi pierd capul.

În tot tumultul, Barbu e ca o stâncă tăcută pe care mă pot odihni din când în când.

Au venit să vorbească cu mine bătrânul Pherekyde şi Dimitrie Greceanu[214], iar la sfârşit Brătianu, care a ghicit că încerc să provoc o schimbare în starea de acum a lucrurilor. El mereu adulmecă adversarul, şi a făcut mişcarea foarte inteligentă de a lua taurul de coarne. Ştie că e mai puternic decât mine, dar ştie şi că eu sunt singura forţă care i-ar putea pricinui supărări. Crede că am contribuit la îndepărtarea lui Iliescu. A fost o oră şi jumătate foarte stânjenitoare. Nu se poate discuta cu el, fiindcă vorbeşte tot timpul, măturându-ţi la o parte toate argumentele. Nu a recunoscut nici o greşeală, nici din partea lui, nici din partea alor lui, Antanta singură e răspunzătoare pentru tot dezastrul în care ne aflăm. Discuţia nu putea să iasă la nici un liman şi era şi foarte neplăcută, fiindcă îmi e un adversar veritabil aici, în ţara aceasta. E obişnuit cu puterea şi cu mijloacele de a o păstra, partidul cel mai puternic e al lui şi dacă alţii încearcă să facă o mişcare are la dispoziţie mijloacele de a-i zdrobi, îmi dau bine seama; aşadar, e greu de luptat împotriva lui.

Mi-a dat de înţeles politicos că nu e o idee înţeleaptă să intru în luptă contra lui.

M-am simţit deznădăjduită – cum am putea începe o reformă dacă

el nici măcar nu recunoaşte că ar fi ceva în neregulă?

Crede că eu am provocat căderea lui Iliescu şi nu recunoaşte că ar fi lipsit ceva în acţiunile armatei sau că ar fi existat neorânduială şi falsitate, ba chiar era gata să tăgăduiască şi dovezile. După o vreme, n-am mai spus nimic şi l-am lăsat să vorbească. Nu am avut nici o intenţie de a-l trata ca pe un duşman sau ca pe un rival, nu am făcut decât să sugerez că, de vreme ce s-a ajuns la o criză, ar fi bine să o luăm de la început cu mijloace mai curate.

Dar mi-am dat seama limpede că venise să mă zdrobească pe mine, femeia, cu superioritatea lui şi să mă facă să înţeleg că, dacă va fi să ajungem rivali, eu voi fi cea care va pierde.

Pe dinafară era calm şi melancolic, spunea că e dispus să dea înapoi în faţa mea, fiindcă regele a suferit deja destul şi că n-ar vrea să fie el pricină de neînţelegeri între un bărbat şi soţia sa! Câtă impertinenţă! O spune doar fiindcă ştie că nu sunt la fel de uşor de stăpânit ca Nando şi îşi dă seama că, dacă e să se confrunte la un moment dat cu o împotrivire reală, va fi pentru că eu încerc să-i păstrez lui Nando dreptul de a stăpâni, a gândi şi a judeca singur.

Dar, având şi eu suflet de luptător, apreciez isteţimea mişcării lui! Era atitudinea care i-ar fi adus cele mai multe foloase!

NU am fost mulţumită de întrevederea noastră.

După prânz am avut „întâlnirea refugiaţilor“. Constantinescu Porcu s-a dovedit din nou în stare să găsească soluţii practice la probleme grele.

Am primit în sfârşit o scrisoare de la mama, o scrisoare cumplită – plină de jale copleşitoare la auzul veştii morţii lui Mircea şi de amărăciune definitivă şi de neîmpăcat fiindcă am intrat în război. Se pare că sunt acuzată că aş fi dorit războiul, în Germania sunt considerată răspunzătoare, toată ura şi răzbunarea lor se întorc către mine. Mama nici nu voia să-mi scrie, să comunice cu mine cât ar dura războiul, doar moartea lui Mircea a convins-o să-şi întrerupă tăcerea ca să-mi trimită un cuvânt de simpatie, pentru ca apoi să se întoarcă la tăcerea şi resentimentul ei amar.

Cum poate crede că aş fi de vină pentru războiul acesta? Tocmai ea, rusoaică, e atât de supărată că ne-am alăturat taberei vechii ei patrii. Ciudate situaţii a provocat războiul acesta!

Biata mama, vorbele tale grele sunt o povară în plus pentru inima mea şi aşa îngreunată, dar mai presus de toate plâng pentru că văd că te-ai lăsat pradă ranchiunei, iar aceasta trebuie să fie o suferinţă şi mai mare decât toate cele pe care le am eu de îndurat – fiindcă eu nu simt ciudă, nu am ură pentru nimeni în inimă!

Apoi am primit o veste fericită: vine Ducky să mă vadă! Scumpa mea soră, Ducky, va sosi foarte curând!

Vine şi George Mihailovici, vechiul meu prieten. Dar nu cred că vin

împreună.

Aşadar, în mijlocul atâtor tristeţi şi necazuri, voi avea bucuria de a o vedea pe Ducky; e o binecuvântare.

Iaşi

joi, 8/21 decembrie 1916

Nando a sosit la micul dejun, venit la Iaşi pentru şedinţa Parlamentului de mâine. A venit şi Carol.

Zi grea, plină de discuţii politice şi griji în care sunt amestecată şi eu. M-am întâlnit cu Lady Barclay, care a reuşit măcar să-şi pună rezervele la loc sigur.

Am petrecut aproape toată ziua în discuţii, discuţii obositoare şi fără roade; Brătianu e jignit, ceilalţi nu se înţeleg, atmosfera e furtunoasă, nimeni nu pare înclinat să facă concesii, aşa că situaţia pentru Nando şi pentru mine e absolut neplăcută.

După prânz m-am dus să vizitez un spital, mare şi curat, dar sărac – vreau să-i ajut, să le trimit câte ceva din ce le lipseşte.

M-am întâlnit cu Porcu cel bătrân şi gras – iar după-amiaza a fost tulburată şi ea de discuţii şi griji. Colonelul Răşcanu[215] s-a întors dintr-o misiune în străinătate şi am avut o discuţie interesantă cu el. După cină am avut discuţii şi mai serioase cu Barbu. Situaţia e nesigură şi gravă din cauza primejdiei mişcărilor militare.

Iaşi

vineri, 9/22 decembrie 1916

Mare bucurie, la 11 a sosit Ducky! La început am fost mult prea încântate de întâlnire ca să putem vorbi despre altceva decât despre lucruri fără importanţă. A adus-o cu ea pe doamna ei de companie, Madame Drnavo, şi pe bătrânul general Hartong.

La scurtă vreme după sosirea ei, a trebuit să plecăm la şedinţa Parlamentului. Am fost întâmpinaţi foarte călduros. Discursul lui Nando a primit multe aplauze. Vreme frumoasă, soare chiar ca primăvara.

Toată după-amiaza am stat de vorbă cu Ducky, cu scurte întreruperi. Aveam atâtea, atâtea de discutat, am vorbit despre toate, mai puţin despre marea mea durere, era ca o rană pe care nici ea, nici eu nu îndrăzneam s-o atingem.

Către seară a avut o discuţie lungă cu Brătianu, Ducky ne va fi de ajutor în multe feluri. Dar, vai, veştile de pe front sunt în continuare rele. De data aceasta e vorba de Dobrogea. Din nou, ruşii au fost înfrânţi, Brăila şi Galaţiul se află din nou în primejdie – e prea mare deznădejdea. Nu vom primi chiar nici o veste bună? Nu va atrage nimic sorţii de partea noastră?

Ducky a adus o mulţime de rufărie şi feşe, un dar minunat, primit cu recunoştinţă.

După cină am stat mai întâi în camera mea, cu toată familia, apoi Nando s-a întors la Zorleni. Eu şi Ducky am mai stat de vorbă până aproape de ora unu.

În cele din urmă am găsit curajul să vorbesc despre Mircea – iar când în sfârşit am reuşit, mi-a făcut bine.

E o mare alinare s-o am alături pe sora mea după trei ani de despărţire, şi ce ani! Ce ani îngrozitori!

Ştie despre război. A sprijinit activ mai toate organizaţiile de ajutorare şi are o energie admirabilă şi o înţelegere profundă a lucrurilor în general. *E o forţă.*

Slavă Domnului că a venit.

Iaşi

sâmbătă, 10/23 decembrie 1916

Zi de activitate mentală obositoare.

Cu Ducky se poate discuta cum ai discuta cu un bărbat. Are curajul de a face faţă oricărei posibilităţi, de a ataca orice subiect, de a accepta orice situaţie. Ajută şi cu problemele evacuării, în special pentru răniţii noştri de la Brăila şi Galaţi, fiindcă veştile din Dobrogea, din păcate, numai bune nu sunt.

De la 11 la 1 am avut amândouă o mulţime de audienţe. După prânz am făcut un *tournée* al spitalelor ruseşti şi am vizitat un tren al Crucii Roşii ruseşti, unde ni s-a oferit imediat un ceai foarte bun.

La 5 aveam întâlnire cu comitetul pentru spitalele „Regina Maria“; apoi a venit Maruka. Ea şi Ducky s-au înţeles tare bine, au stat de vorbă despre toate cele.

După cină am făcut pachete de Crăciun pentru soldaţi – toată lumea a muncit cât a putut. A fost cum nu se poate mai comic să-i vedem pe bătrânul Hartong şi pe micul Georgie cum coseau pachetele în pânză de sac, solemn, cu ace lungi.

Am muncit până la 11 şi jumătate, când ne-a ajuns o oboseală teribilă.

Note

192. George Mârzescu (1877–1926), om politic liberal, primar al Iaşiului, între 1916 şi 1918 ministru al agriculturii şi domeniilor (n. ed.).

193. Casa Cantacuzino-Paşcanu, pe atunci sediul Corpului IV de Armată (n. tr.).

194. Olga Sturdza (1884–1971), născută Mavrocordat, căsătorită cu Mihai D. Sturdza (1876–1941), nepotul domnitorului Moldovei Mihail Sturdza (n. ed.).

195. Maria Feodorovna (1847–1928), soţia ţarului Alexandru III (unchiul reginei Maria) şi mama ţarului Nicolae II (n. tr.).

196. Maiorul Scales.

197. C.B. Thompson (1875–1931), colonel, apoi general, ataşat militar britanic în România între 1915 şi 1917. După război, ministru al aerului în guverne laburiste (n. ed.).

198. Croitoreasă-şefă (fr.) (n. tr.).

199. Palatul-cocioabă (fr.) (n. tr.).

200. Descurcăreţ (fr.) (n. tr.).

201. Iubirea faţă de aproapele (germ.) (n. tr.).

202. Informaţii despre doamna Nevruz Khan, la Constantin Argetoianu, *Memorii* (vol. V, ed. Machiavelli, Bucureşti, pp. 155–156); „armeancă bogată din Roman“, căsătorită cu un general persan; rămasă văduvă, a venit în ţară, iar în vremea războiului a făcut o adevărată pasiune pentru regina Maria (n. ed.).

203. Aleksandr A. Mosolov (n. 1854), general; pentru scurt timp, la sfârşitul anului 1916 şi în primele luni din 1917, ministrul plenipotenţiar al Rusiei la Iaşi (n. ed.).

204. Aici şi, uneori, mai departe în text, ţarul Nicolae II (n. ed.).

205. Alexandra Feodorovna/Alix de Hesse, soţia ţarului Nicolae II (n. tr.).

206. Ducesa Maria Pavlovna/Maria de Mecklenburg-Schwerin, căsătorită cu Vladimir Aleksandrovici, unul dintre unchii ruşi ai reginei Maria (n. tr.).

207. Elena Moruzi, născută Bărcănescu (1881–1976); căsătorită mai întâi cu diplomatul Gheorghe Cretzianu, apoi cu generalul George Moruzi (1876–1939) (n. ed.).

208. „Ceva care te depăşeşte trebuie să-nalţi. Dar mai întâi ar trebui să te zideşti pe tine însuţi, bine aşezat ca trup şi suflet.“ Friedrich Nietzsche, *Aşa grăit-a Zarathustra*, Humanitas, Bucureşti, 2012, ed. IV, p. 117, trad. Ştefan Augustin Doinaş (n. tr.).

209. Fiindcă nu doarme destul (germ.) (n. tr.).

210. Gheorghe Balş (1868–1934), inginer, arhitect şi istoric de artă; soţia sa, Marieta, născută Ştirbey (n. ed.).

211. Serghei Aleksandrovici, frate al mamei reginei Maria şi al ţarului Alexandru III, asasinat în 1905 (n. tr.).

212. Panteles Psychas, ministrul plenipotenţiar al Greciei în România (n. tr.).

213. V.V. Saharov, general rus, comandantul trupelor ruseşti pe frontul românesc (1916–1917) (n. ed.).

214. Dumitru Greceanu (1860–1920), om politic conservator, ministru al lucrărilor publice între 1916 şi 1918 (n. ed.).

215. Ioan Răşcanu (1874–1952), general, ministru de război (1919–1921); între 1914 şi 1916 a fost şef al Secţiei operaţii din Marele Stat Major (n. ed.).

V
În pragul unui nou an
(decembrie 1916–ianuarie 1917)

Remanierea guvernului — O retragere în Rusia? — Regina e nemulţumită de Brătianu — Ar merge în Rusia pentru a-i cere ţarului sprijin pentru România — Take Ionescu acceptă, Brătianu se opune — Asasinarea lui Rasputin; ştiri îngrijorătoare de la Petrograd — Intrigi în casa reginei — Zile geroase — Acalmie pe front — Principele Carol şi Brătianu în Rusia

Sunday
December 11th 24th 1916 Jassy

All the morning with short interruptions worked at our packets for the soldiers. It is real hard work and we get quite exhausted. Nicky works splendidly, till he gets ringing wet, he is everywhere at once and enjoys it tremendously.

At 12 o'clock saw general Petala who is nearly quite well again. Saw Lady Barclay as ever full of bursting activity. Sent old Sir George a plum-pudding, for abroad it is Xmas evening.

My angry old Mama is celebrating Xmas, in a very reduced circle - and instead of allowing her heart to soften, she will harden it against the daughter she loved!

Poor old lonely Mama!

After lunch drove with Dudy to pay a visit to the Metropolitan, after that to the Cetatuia, it was cold but a lovely evening the sun already low, throwing a marvellous orange shine upon church and

Iaşi

duminică, 11/24 decembrie 1916

Toată dimineaţa, cu mici întreruperi, am lucrat la pachetele pentru soldaţi. Munca e chiar grea şi ne epuizează. Nicky lucrează de minune, până se face leoarcă; e peste tot, tot timpul, şi îi face o plăcere nebună.

La ora 12 l-am primit pe generalul Petala, care s-a însănătoşit aproape de-a binelea. Am vorbit şi cu Lady Barclay, care e, ca întotdeauna, plină de o energie debordantă. I-am trimis bătrânului Sir George o budincă cu prune, fiindcă în alte ţări e seara de Ajun.

Mama mea cea furioasă sărbătoreşte Crăciunul într-un cerc foarte restrâns, bătrânica de ea – şi, în loc să-şi lase inima să se înmoaie, o va înăspri şi mai mult faţă de fiica pe care a iubit-o!

Biata mama, cât de singură trebuie să fie!

După prânz am mers cu Ducky, cu automobilul, să-i facem o vizită mitropolitului, apoi la Cetăţuia; a fost o seară rece, dar minunată, iar soarele, aproape de apus, arunca o poleială portocalie superbă peste biserică şi clădirile din jur.

După ceai, discuţie lungă cu Ducky, apoi din nou muncă grea la pachetele noastre, cu câteva mâini de ajutor în plus.

Am primit cabinetul remaniat[216], de fapt pe Brătianu cu noul cabinet: Tache Ionescu, Dumitru Greceanu, Mihail Pherekyde, Mihail Cantacuzino, bătrânul Istrati[217] şi Mârzescu, fostul primar al Iaşiului.

Am avut o discuţie aprinsă cu Ducky, Nando şi Barbu, fiindcă mulţi erau de părere că bătrânul Saharov ar pune mai mult elan în strădaniile lui dacă l-ar încuraja personal Victoria Melita, mare ducesă a Rusiei.[218]

Eram gata să plec cu ea imediat, ea era gata să meargă, Nando n-a avut nimic împotrivă, dar, vai, trenurile noastre îngrozitoare ne pun atâtea piedici, încât a devenit imposibil să ajungem la destinaţie, şi se pare că drumurile pe care am putea merge cu automobilul sunt deocamdată închise.

După cină am muncit din nou la pachete până la unsprezece şi jumătate.

Iaşi

luni, 12/25 decembrie 1916

Dimineaţa am lucrat la pachete, cu doar câteva întreruperi, am avut spor, toată lumea a muncit din greu. Vreme frumoasă, cu un soare superb.

După prânz m-am dus cu Ducky, Nando şi Nicky la spitalul militar, iar de acolo am plecat cu Ducky la gară să-l vizităm pe un prinţ cazac rănit în ultimele lupte de lângă Focşani. Era un bărbat în vârstă. Apoi ni s-a oferit imediat inevitabila ceaşcă de ceai, în acelaşi tren, în vagonul prinţului Kropotkin[219], care e unul din şefii Crucii Roşii ruse.

Prinţul caucazian nu ştia o vorbă în altă limbă decât a lui, aşa că ne-am mulţumim să ne zâmbim, iar apoi mi-a transmis lucruri amabile prin ceilalţi: „E o onoare pentru el că a fost rănit apărându-mi ţara“ etc.

A venit în vizită Eliza Brătianu, o Eliza cu totul schimbată, resemnată şi religioasă, care primeşte toate încercările prin care trecem cu o nobilă resemnare nemaivăzută la ea. Crede în reclădirea din temelii, ca şi mine.

M-am întors acasă cu Ducky să luăm ceaiul, apoi ne-am pus din nou

pe muncă la pachete, cu ajutorul câtorva domnişoare din Iaşi.

Înainte de cină l-am primit pe Barbu, iar Ducky pe Mosolov – veştile de pe front nu sunt bune, aşa că vor să-l convingă pe Nando să mute Cartierul General – Nando nu se îndură, iar eu îl înţeleg. Mâine, ca să-i dăm ocazia lui Ducky să vorbească cu Saharov, am hotărât să plecăm seara cu Nando la Zorleni şi să petrecem acolo ziua următoare.

După cină, din nou lucru la pachete până la unsprezece şi jumătate. A venit Uhrinovski, care va pleca cu scrisorile, foarte elegant în uniforma lui verde şi îngrijită, şi a trebuit să coasă cu noi. Eu îi spun Humpty Dumpty.

Am muncit mult, m-am dus la culcare foarte obosită.

Iaşi

marţi, 13/26 decembrie 1916

Am continuat să muncim din greu la pachete, se înmulţesc ca prin farmec, toată lumea munceşte din răsputeri. Vremea e în continuare uimitor de frumoasă. A venit să ne ajute şi doamna Antonescu.

După prânz am luat-o pe Mignon şi am plecat cu automobilul în afara oraşului, aproape, să-mi văd regimentul, sau mai bine spus ce a rămas din el; se îndreaptă spre Botoşani.

Clipe grele, emoţionante, triste – au rămas atât de puţini! A trecut atâta timp de la ultima noastră întâlnire! Mircea al meu s-a dus – din ei au murit jumătate, au murit degeaba, ne-au fost smulse trei sferturi din ţară! Ce întâlnire! Am plâns, da, mărturisesc de-a dreptul, am plâns! Şi cei mai mulţi dintre ofiţerii mei aveau, şi ei, lacrimi în ochi. A fost aproape de neîndurat. S-au păstrat, pe cât posibil, bunele tradiţii. S-au aliniat pe caii lor care tremurau, slabi şi obosiţi, iar eu am trecut prin faţa rândurilor, vai, cât de scurte!, şi am primit ovaţii însufleţite. Micul Romalo mi-a adus chiar şi un buchet, un mănunchi uriaş de vâsc în jurul căruia reuşiseră să lege o panglică decolorată, albastră, culoarea regimentului lor – nu-mi pot da seama de unde au făcut rost de panglică!

Da, a fost o întâlnire cumplit de tristă, aşa am simţit toţi – am simţit greşelile care s-au făcut, ne-am dat seama de pierderile fără rost, de deznădejdea cruntă a retragerii şi a înfrângerii: atâţia tineri care nu se vor întoarce niciodată! Ochii noştri au văzut moartea, suferinţa şi groaza, inimile noastre au simţit jalea, dezamăgirea, aproape disperarea. Şi totuşi le-am vorbit cu curaj, chiar dacă a trebuit să-i rog să-mi ierte lacrimile.

După ceai am lucrat din nou la pachete, la fel şi după cină, până am plecat la gară la zece şi jumătate, ca să mergem la Zorleni.

Iaşi, Zorleni

miercuri, 14/27 decembrie 1916

După o noapte petrecută destul de bine în tren, am coborât la

Zorleni la opt şi jumătate. Ne-am dus la Cartierul General să luăm micul dejun.

După micul dejun am plecat împreună cu Ducky, cu un automobil, să încercăm să ajungem la Constanţa Cantacuzino, la Tutova, dar de la ultima mea vizită drumul s-a stricat atât de rău, încât înaintam încet de parcă am fi mers pe jos.

Era pe drumurile acelea tot ce se poate imagina, convoaie ruseşti şi româneşti, refugiaţi, trupe, automobile, unii mergând într-o direcţie, alţii în cealaltă, iar noi nu puteam decât să urmăm o cale îngustă prin mijlocul lor, pe care dădeam în groapă după groapă – înaintam atât de încet, încât a trebuit să ne întoarcem înainte să ajungem la destinaţie.

Pe marginea drumului zăceau cai morţi sau pe moarte – iar peste toate acestea strălucea soarele din cerul fără nori, superb, deloc potrivit cu tot restul, dar care, totuşi, ne aprindea într-un fel ciudat nădejdea care dăinuie întotdeauna în adâncul inimii.

La prânz, Saharov, Berthelot, Prezan – apoi multe discuţii, nu tocmai nereuşite în general, deşi fiecare chestiune, fiecare efort, fiecare soluţie se amestecă în munţii de greutăţi care uneori, pentru o clipă, mă opresc în loc; apoi îmi croiesc din nou drum înainte şi încerc să găsesc răspunsuri noi, speranţe noi, metode noi – iar în tot acest timp mă simt ca un atom neînsemnat în marea tragedie copleşitoare prin care trece lumea!

La cinci am plecat din nou. Am stat cu Ducky în vagonul meu şi ne-am odihnit puţin, citind fiecare cartea ei.

Am sosit târziu, am cinat la nouă – apoi am lucrat până la 11. Am mers la culcare foarte obosite.

Iaşi

joi, 15/28 decembrie 1916

Muncă din nou – avem deja peste o mie de pachete, lucrează la ele toată lumea.

La 12 l-am primit pe St. Aulaire, ministrul francez, *beau causeur*, *mauvais-coucheur*[220], la drept vorbind. Nu reuşesc să-l văd cu ochi buni. Cred că i-ar plăcea să domine orice situaţie.

După prânz m-am dus la regimentul meu, care e în continuare în bivuac lângă Iaşi, şi le-am dus pachetele de Crăciun – a fost mare bucurie.

După ceai, iarăşi muncă, au venit mai multe doamne, prinţesa Moruzi[221], doamna Vlădoianu, doamna Lucia Greceanu, soţii Psychas – s-a lucrat de zor. Am devenit tare pricepute, aşa că mormanul de pachete creşte văzând cu ochii.

După cină, din nou muncă. La cină a venit Cella, iar după cină – Iorga, care ne-a amuzat cu poveştile lui interminabile. A ţinut un discurs *à la Chambre* care a avut un succes răsunător. A făcut un *„éloge du Roi“* foarte frumos şi emoţionant.

Iaşi

vineri, 16/29 decembrie 1916

Nando a venit să ia micul dejun cu noi, împreună cu George Mihailovici. M-am bucurat să-l revăd, a fost o întâlnire prietenoasă în vremuri grele. Am stat mult de vorbă. E o mare distracţie să-i vezi împreună pe el şi pe Ducky: deşi sunt buni prieteni, se ciondănesc.

Regina, în uniformă de infirmieră, alături de prinţul Nicolae.

Regele Ferdinand.

Au trebuit discutate o mulţime de probleme, deosebit de grea fiind cea a trenurilor. Ruşii ar vrea să le aibă la dispoziţie, fiindcă, ce-i drept, merg prost şi nu sunt în bună ordine, dar românii, fireşte, se tem să le cedeze ce e al lor într-o vreme când le-au mai rămas atât de puţine. Întrebări arzătoare, cu urmări grele indiferent ce se hotărăşte. Am făcut tot ce am putut ca să îndulcesc relaţiile dintre cele două părţi, fiindcă mie mi se încredinţează totul, „amândouă feţele problemei“. Din păcate, după toate întrebările care mi s-au pus, toate propunerile care mi s-au făcut, toate conversaţiile pe care le-am purtat, se pare că ruşii nu cred că ne-ar putea apăra ţara! Că se prea poate să ne aştepte tot exilul – exilul adevărat! Gândul îmi trezeşte o asemenea teamă încât îl accept în linişte, fără vorbe, plângeri sau proteste, aşa cum accept gândul morţii.

Se vorbeşte despre diverse oraşe din Rusia unde ne-am putea refugia şi stabili o colonie românească: Harkov, Ekaterinoslav, Poltava – dar, deşi primesc gândul, mintea şi inima mea încă nu-l pot accepta. Să ajungem proscrişi, rătăcitori care nu mai au nimic al lor – cum se poate îndura un asemenea gând? Cum vom trăi? Pentru ce vom munci? O, nu, Domnul să ne ajute să nu se ajungă acolo! Nu tocmai acolo – Doamne! Doamne! N-are să se umple niciodată paharul?

Iar pe tine, Mircea, micuţul meu, te-am lăsat singur acolo! Printre lucrurile care au fost!

Nu avem nici o veste dintr-acolo! Nici una!

Am stat mult de vorbă cu Barbu. Toată dimineaţa mi-a fost ciopârţită în bucăţele – apoi am lucrat la pachete, dar n-am avut pace.

După prânz am luat automobilul şi am plecat cu Ducky şi George la Miroslava. După ceai, din nou discuţii, din nou muncă, din nou întreruperi. Toate problemele sunt arzătoare, toate eforturile sunt imense, toate gândurile mă dor – şi totuşi râd, muncesc şi mă străduiesc, ajut şi lucrez şi chiar par veselă. Dar povara din sufletul meu n-are nume!

La cină au venit George şi doi ofiţeri foarte amabili. După cină, din nou muncă, din nou discuţii.

Nando s-a întors la Zorleni.

Iaşi

sâmbătă, 17/30 decembrie 1916

Mai ocupată ca niciodată – tot ce am de făcut pare să se adune şi să se tot adune la nesfârşit.

Dimineaţa am avut de văzut câţiva oameni şi de discutat o mulţime de probleme, cu tot cu Ducky. Am pus *punctele pe i* în toate lucrurile pe care urmează să i le spună lui Nicky, fiindcă a promis să se oprească pe la Stavka[222] în drum spre casă.

Înainte de prânz m-am dus cu automobilul la gară, prin ploaie, cu ea şi cu Ballif şi ne-am bălăcit printr-un noroi de nedescris ca să ne uităm la vagoanele care ar putea fi transformate într-un tren sanitar rus, pe care l-ar pune pe picioare Ducky.

Greutăţile se ivesc la fiecare pas, dar facem tot ce putem ca să le depăşim, lucrând împreună, noi, surorile; putem trece peste multe piedici, dar munca noastră e nesfârşită şi toate problemele sunt nespus de grele şi de obositoare.

La prânz ne-a vizitat George, iar după prânz l-am dus cu automobilul, împreună cu Ducky, pe la spitalele ruse, unde le-a împărţit medalii şi Cruci ale Sfântului Gheorghe răniţilor şi muribunzilor. Am văzut scene mişcătoare şi oameni cu răni cumplite.

Extinderea spitalului (spitalul rus) ne pune mari probleme, se află într-o parte din Notre Dame de Sion[223] şi nu au destul loc. M-am dus să vorbesc cu bătrâna stareţă, pe care am găsit-o exasperată fiindcă toată lumea voia să-i ia casa. Scene tragicomice prea lungi ca să le mai descriu.

Am rătăcit la nesfârşit în semiîntuneric, printre răniţi, în marele spital rus pentru evacuaţi din apropierea gării. Întotdeauna am cu mine o mulţime de ţigări şi le împart *cu amândouă mâinile* peste tot unde mă duc. Le-am dat tuturor soldaţilor care mi-au ieşit în cale, chiar şi celor care stăteau degeaba pe afară, lucru care le-a făcut mare plăcere.

M-am întors acasă târziu ca să iau ceaiul şi am avut discuţii

nesfârşite cu Brătianu, în timp ce încăperea mare de alături era plină de doamne care veniseră să ne ajute cu munca, iar pe lângă ele Eliza Greceanu şi generalul Greceanu, care a dat dovadă de mare curaj în război. Pachetele noastre se tot înmulţesc, muncim foarte organizat.

De-abia am avut timp să mă schimb pentru cină. După cină am avut, în continuare, mult de lucru, multe probleme de rezolvat cu Ducky, care pleacă, multe pachete de făcut pentru Crăciun, scrisori de scris pentru Nicky – şi toate cu mintea obosită şi inima grea, fiindcă mi-e greu s-o văd că pleacă; mi-a fost de mare ajutor, m-a încurajat şi m-a însufleţit.

La 11 şi jumătate am condus-o pe Ducky la gară – trenul a întârziat ceva vreme până să pornească. Ne-am despărţit cu un regret imens, dar mi-a promis, cu voia Domnului, să se întoarcă imediat după *sărbători.*

M-am culcat, în sfârşit, foarte obosită, la douăsprezece şi jumătate.

Iaşi

duminică, 18/31 decembrie 1916

Zi ştearsă, ploioasă. Am alergat prin spitale, mai mult sau mai puţin în inspecţie – spitale tare sărace. Toate au nevoie de lucruri. Am promis să ajut pe cât pot.

La prânz au venit George, Lala şi Colette Plagino[224], care pleacă din nou cu trenul ei sanitar.

După prânz m-am alăturat Societăţii Doamnelor Ortodoxe, care împărţea daruri pentru copiii săraci – cei mici au fost tare drăgălaşi. M-am întors să beau o ceaşcă de ceai cu George, apoi l-am dus în vizită la mitropolit, după care m-am întors acasă să lucrez, să-i primesc pe doctori şi să rezolv probleme legate de spitale.

La cină s-au întors George şi cei doi însoţitori ai lui, iar după masă toată lumea a muncit împreună, ca de obicei, au venit şi Cella şi soţii Psychas.

Îmi simţeam inima grea, fiindcă îmi era tare dor de Ducky, fiindcă veştile sunt în continuare rele şi îngrijorătoare, fiindcă zilele acestea ar trebui să fie *zile de sărbătoare*, şi nu pot fi decât triste.

Iaşi

luni, 19 decembrie 1916/1 ianuarie 1917

În alte ţări e Anul Nou – ce va aduce? Despre cel care tocmai s-a încheiat chiar pot spune „ajungă anului răutatea lui“, şi, vai!, cel ce vine promite şi mai multe răutăţi! Veştile sunt proaste, speranţa păleşte pe zi ce trece. Mă lupt să fac tot ce am de făcut, de parcă aş avea timp destul, de parcă aş mai avea ţară, dar toate par lipsite de orice nădejde.

Ziua a fost ceva mai puţin ocupată. Au venit de dimineaţă să mă vadă câţiva oameni, printre ei şi Jean Chrissoveloni. Am vorbit mult

şi, dintr-odată, discuţia s-a întors spre Mircea şi am izbucnit într-un plâns care m-a uşurat – de multe zile n-am mai plâns, mi-am întărit inima şi lucrez fără să las să se vadă durerea copleşitoare care pândeşte în spatele fiecărui gând, al fiecărei amintiri. După prânz am făcut o mică plimbare cu Nicky, în Bambino, la ceai a venit George, după ceai m-au vizitat multe doamnei din Iaşi, iar la şapte a venit Brătianu să discutăm despre evacuare şi alte asemenea probleme dureroase. Azi mi-a displăcut compania lui, mi se pare prea moale – nu-mi place cum vede lucrurile, e un mare patriot, dar prea influenţat de opiniile personale, prea partinic chiar şi acum. Niciodată nu mă simt mai descurajată, ba chiar mai umilită, decât după discuţiile cu el. În vremurile acestea atât de grele aş vrea să se poată face lucrurile mai deschis, fără să ne agăţăm de formele atât de uzate şi nu foarte reuşite.

Am încercat să menţionez faptul că mi se pare o greşeală aducerea Cartierului General la Iaşi – dar n-a fost deloc de acord, vrea să-l aibă pe Nando aici fiindcă nu vrea ca partea militară să aibă vreo putere adevărată – eu cred că acum doar o conducere militară reală şi cinstită ar mai putea aduce o oarecare ordine în administraţia noastră de-a dreptul putredă. Acum, Brătianu, văzând că nu a izbândit, vrea să pună toate greşelile pe seama ruşilor şi refuză să admită că s-ar fi făcut vreo greşeală de partea noastră. Eu cred că doar recunoscându-ne greşelile putem începe să le îndreptăm. George a venit la cină cu domnii care-l însoţesc: pleacă la Odessa, cu gândul să se întoarcă în curând. Dragul de el, prieten vechi şi cu suflet bun.

Iaşi

marţi,20 decembrie 1916/2 ianuarie 1917

Toate zilele îmi sunt pline de probleme arzătoare şi vin atâţia oameni să-mi spună ceva, să-mi ceară ceva, să mă implore să fac un lucru sau altul sau să împiedic să se facă un lucru sau altul, încât capul îmi stă să explodeze.

Mişu Cantacuzino (care se numără printre noii miniştri şi nu a vrut deloc să fie inclus în cabinet) a venit să-mi explice prin câte frământări a trecut până să accepte numirea. E un om cinstit, păcat că nu e mai inteligent.

Un anume grup şi-a pus în gând că *salvarea ţării* ar fi asigurată dacă m-aş duce eu, IMEDIAT, să vorbesc cu ţarul şi să-l rog să facă un efort supraomenesc ca să salveze ce-a mai rămas din ţara noastră. În mişcarea aceasta şi-au pus toată nădejdea. Mă pun într-o poziţie foarte dureroasă, fiindcă pentru a merge să vorbesc cu ţarul trebuie să am susţinerea regelui şi a guvernului, iar până acum nu văd nici un semn în sensul acesta. Înainte de prânz am vizitat spitalul mare de la Liceul Internat, organizat de Crucea Roşie, cu 500 de paturi. Lucrează acolo

doctori francezi foarte buni. Era curat, bine întreţinut, răniţii păreau să fie bine îngrijiţi, dar au greutăţi cu încălzirea, fiindcă transporturile de lemne vin greu; din fericire, nu e prea frig.

După prânz m-am dus în vizită la un ofiţer francez rănit, comandantul Mercier, care a fost foarte curajos şi fost rănit grav pe Dunăre (e ofiţer naval), un bărbat amabil, cu o faţă deschisă, blond, cu ochi albaştri, mari şi destul de înfundaţi în cap. Nando l-a vizitat nu demult şi l-a decorat cu Mihael Vitiaz [*sic*]. N-aveam ce să-i aduc, afară de o crenguţă de vâsc şi un portret al meu. După aceea am venit acasă şi m-a vizitat dr. Ion Cantacuzino ca să-mi vorbească de laboratoarele lui şi să-mi ceară să le acord sprijin şi protecţie deosebită – ce om minunat! De câte ori vorbesc cu el mă farmecă. Mi-a povestit multe lucruri triste – din păcate, în ziua de azi rar aud altceva.

Apoi, munca obişnuită, cu mai multe doamne din Iaşi. Pachetele noastre sunt tot mai numeroase, iar lucrurile de împachetat se împuţinează.

La sfârşit a venit Maruka şi, luând-o puţin deoparte într-o încăpere înainte de cină, a făcut o scenă formidabilă în legătură cu ideea de a mă duce la ţar. A mers chiar până într-acolo încât m-a acuzat că nu vreau să fac tot posibilul pentru a salva ţara, spunând că soarta ei e în mâinile mele, că doar de mine depinde, dar că nu vreau să mă duc fiindcă sunt sclava lui Brătianu, că-l las să mă înăbuşe, că puţin contează dacă vizita mea la ţar mi-ar atrage umilinţa, că dacă m-aş ridica la înălţimea poziţiei mele ar trebui să accept şi umilinţa şi că, dacă nu mă duc, chiar şi poporul meu mi se va întoarce împotrivă, considerându-mă o laşă pentru că n-am făcut tot ce-mi stătea în puteri; mi-a spus lucruri oribile, care mi-au îndurerat mintea, şi inima, şi sufletul. Am încercat să-i explic că nu pot pleca aşa, la întâmplare, ci doar cu sprijin, că sunt gata să îndur orice umilinţă pentru ţara mea şi că, fără îndoială, dacă aş fi întru totul sigură că intervenţia mea personală pe lângă ţar ar fi de vreun folos, nu aş accepta nici o obiecţie, dar că mă tem că e prea târziu, că vizita mea n-ar mai schimba situaţia militară. A devenit foarte violentă, m-a chinuit cum nu se poate spune, fiindcă ea nu vedea nici o piedică, nici o greutate, nu voia să vadă decât lipsă de elan şi laşitate din partea mea. În cele din urmă, am ajuns să plângem amândouă; a fost o scenă foarte dureroasă.

Prin urmare, am întârziat la cină, iar după cină am muncit din nou, n-am mai avut oaspeţi.

Iaşi

miercuri, 21 decembrie 1916/3 ianuarie [1917]

Azi, Mircea al meu ar fi împlinit patru ani, băieţelul meu vioi şi cu

ochii căprui, Speranţă mică! Muki al meu! Mircea Vodă! Vai! De ce n-a putut fi altfel? Copilul meu, copilul meu!

Nando a venit la micul dejun. La 11 s-a ţinut o slujbă religioasă pentru Mircea, la Mitropolie. Mă tot gândeam cum stă acolo singur, departe de noi toţi, în mâinile duşmanului, şi am plâns de parcă stătea să mi se rupă inima! Cântările au fost frumoase – aici, la Mitropolie, slujbele sunt bine făcute şi demne.

O! Mircea, Mircea, de ce a trebuit să te duci?

Azi, Nando a avut o zi cum sunt ale mele aici: nici o clipă de odihnă, griji de tot felul – la Zorleni are o viaţă mult mai liniştită!

Azi, el şi Brătianu nu s-au înţeles prea bine. E imposibil să îl combaţi pe Brătianu, imediat face o problemă personală din orice. Îmi dau seama ce se va întâmpla acum: vor apărea conflicte între el şi grupul care susţine conducerea militară. Nando înclină spre ei, vrea să înceapă să pună ordine în lucruri. Brătianu nu vrea să se pună ordine nicăieri, se teme prea mult de revelaţii, de lucrurile care ar ieşi la lumină. Poate jucăm un joc periculos, dar Nando şi cu mine VREM să facem ordine, să aducem lumină şi aer în putreziciunea aceasta. În timpul neutralităţii, Nando a fost ţinut în loc tot timpul de Brătianu cu argumentul că ar risca să-şi piardă popularitatea, dar acum Nando e mult mai popular decât Brătianu, aşa că vechea ameninţare şi-a pierdut puterea. Brătianu REFUZĂ să încerce mijloace mai noi şi mai curate, dar noi VREM să le încercăm. Poate prin încercarea aceasta vom pierde totul, dar amândoi suntem de părere că singura speranţă de regenerare a ţării noastre stă într-o atmosferă morală mai sănătoasă. E greu, fireşte, dar trebuie să începem, şi nu se poate începe decât când suntem înarmaţi, ca acum, iar arma noastră este armata, singurul lucru care poate atârna mai greu decât puterea înăbuşitoare a unui guvern tiranic şi nu întotdeauna onest.

După prânz m-am plimbat puţin cu Nicky în Bambino, apoi am stat mult de vorbă cu Barbu, iar după ceai l-am primit pe Mosolov. Am vorbit şi cu un doctor francez[225] pe care încerc să-l ajut şi care n-a fost prea bine tratat de ai noştri – am să-l sprijin şi am să-l încurajez cât pot.

Seara au venit multe doamne să ne ajute cu munca.

După cină a venit Pinx şi ne-a cântat, vai, cât de frumos a cântat! La zece şi jumătate Nando a plecat din nou. M-am spălat pe cap.

Iaşi

joi, 22 decembrie 1916/4 ianuarie 1917

Zi petrecută printr-un şir nesfârşit de spitale! Dimineaţa şi după-amiaza. Mătuşa Minnei mi-a trimis o mulţime de dulciuri pentru răniţi, aşa că acum pot merge pe la ei cu mâinile pline, până acum nu am avut dulciuri, fiindcă în Iaşi nu se găsesc deloc. Sunt o mare

bucurie. Pentru ofiţeri pregătesc săculeţi drăguţi cu numele meu, pe care îi umplu cu dulciuri, ţigări şi cuţitaşe pentru corespondenţă cu numele meu. Daruri foarte umile, dar, când sunt atâţia şi nu se găseşte nimic de cumpărat, ce se poate face?

După-amiază foarte încărcată, n-am avut timp să suflu – primisem o scrisoare de la Loïe Fuller şi pur şi simplu n-am găsit nici o clipă liberă să-i răspund. M-am însărcinat şi cu grăbirea transportului de lemne pentru spitale, fiindcă până acum nu s-a făcut nimic, iar răniţii îngheaţă în paturi.

După cină a venit Iorga, iar pe Lala am avut-o invitată la cină – era foarte încântată de aceeaşi idee: să mă duc în Rusia ca să-mi salvez ţara, să mă duc la Nicky şi să vin înapoi cu el! Mai spunea că doar eu o pot face, că în toată istoria nici o femeie n-a avut ocazie mai minunată de a face o faptă glorioasă, de a deveni izbăvitoarea ţării ei, că trebuie, trebuie să mă duc! A fost extraordinar de elocventă, chiar m-a mişcat. Dar cei rezonabili nu mi-ar îngădui CU NICI UN CHIP să mă duc – şi CUM aş putea să mă duc fără aprobarea lui Nando şi a guvernului? Pentru mine nu ar fi nici un efort, nu mi-ar păsa nici dacă aşa îndura umilinţe, atâta timp cât aş fi convinsă că rugămintea mea ar schimba cursul lucrurilor, că i-ar înflăcăra pe ruşi şi mi-ar scăpa ţara de la pieire! O! cât aş vrea să se poată!

Să mă duc? Vai, fireşte că m-aş duce, chiar şi fără folos, numai de m-ar lăsa!

Iaşi

vineri, 23 decembrie 1916/5 ianuarie 1917

Zi de muncă fără oprire. Vreme frumoasă ca primăvara. O parte a dimineţii mi-am petrecut-o plimbându-mă cu Nicky în Bambino. Mai întâi le-am dus ofiţerilor noştri răniţi mici daruri de Crăciun, apoi am plecat în explorare printr-un noroi teribil. Când e în toane bune, Bambino nu se lasă oprit de nimic. Am vizitat căsuţa Elizei Greceanu – nu duce până la ea nici un drum, doar un câmp nămolos, dar casa e superbă. Am privit-o indiscret, am vizitat toate colţişoarele.

După prânz am dus-o pe Nadeja cu automobilul la Miroslava – a fost o zi tare frumoasă, dar cu un noroi îngrozitor.

Multă muncă şi multe întâlniri toată după-amiaza, până ce mintea mea aproape că a refuzat să mai gândească.

După cină, Iorga.

M-am culcat foarte obosită.

E a opta aniversare a Ilenei – un copil adorabil, tare bun şi fermecător. A fost încântată de darurile mărunte, ridicol de modeste, adunate de pe unde s-a putut.

În fiecare zi în care ar trebui să ne bucurăm ne gândim la Mircea şi la casa care e acum în mâinile duşmanului.

Iaşi

sâmbătă, 24 decembrie 1916/6 ianuarie 1917

Nando a venit la micul dejun. M-am întâlnit cu Barbu înainte de micul dejun. Se petrec evenimente militare importante, în care ne-am pus multe speranţe – dar în ultima vreme eu sper foarte puţin. Pentru o vreme, norocul şi-a întors faţa de la noi.

Zi cu multă muncă. N-am ieşit deloc, am primit mai puţină lume. Am trudit la pachetele pentru front şi pentru spitale, am încercat să găsesc daruri modeste pentru ajunul Crăciunului.

Am hotărât, împreună cu copiii, să nu mai împodobim brad, n-am fi în stare să ne uităm la el fără Mircea! Fără casa noastră! Fără jumătate de ţară! Aşa că ne-am mulţumit să ne împărţim micile cadouri la cină.

Aveam inima cumplit de grea din cauza paşilor acelora mărunţi pe care n-am să-i mai aud niciodată, din cauza ochilor acelora închişi pentru totdeauna; ochi căprui, atât de dragi. Am încercat să fiu veselă, iar după cină ne-am continuat munca – aşa e cel mai bine, aşa ne putem îndura povara prea mare a durerii.

Iaşi

duminică, 25 decembrie 1916/7 ianuarie 1917

Ziua de Crăciun! Pe vremuri era o zi plină de flori, toţi prietenii şi toate cunoştinţele îmi trimiteau flori, casa îmi arăta ca o grădină. Aici nu se găsesc flori cu nici un chip, nici măcar una! Nici cel mai mic bucheţel de violete, iar lipsa aceasta crudă a florilor e una din durerile mele: pentru prima dată în viaţă, nu am în jur nici o floare, aici nu avem decât vâsc, dar, din fericire, din abundenţă, copacii sunt pur şi simplu împovăraţi de el.

La 11 m-am dus la Mitropolie pentru slujba oficială; înainte şi după, muncă, muncă, nu ne oprim deloc din muncă, am avut spor, pachetele noastre s-au înmulţit. În seara asta vom trimite trei mii pe front – patru sute le-am dat deja regimentului meu, o mie sunt gata pentru spitale, dar noi muncim în continuare, fără oprire, fără odihnă.

I-am invitat la prânz pe soţii Barclay, fiindcă el e foarte lacom, ca să se bucure şi el de budinca cu prune şi aşa-zisul „bufet cu vârf“, o tradiţie în casa noastră de pe vremea tatei.

După prânz, întrevedere foarte neplăcută cu doamna Aslan, soţia generalului despre care se spune că e răspunzător de dezastrul de la Turtucaia. Fireşte, ea spune că soţul ei e nevinovat etc. etc. Astfel de întâlniri sunt urâte, dar fac parte din sarcinile unei regine – o parte chinuitoare!

La trei a venit un doctor francez să-mi arate noile automobile cu echipamente pentru radiografie, care tocmai au venit – foarte ingenioase. Se pare că în Franţa au dat rezultate remarcabile, iar guvernul nostru a comandat câteva pentru front.

Mai târziu, din nou muncă, iar la patru şi jumătate a venit Barbu să ne spună, mie şi lui Nando, că veştile sunt proaste, că toate speranţele care atârnau de noua combinaţie militară s-au spulberat fiindcă, în mijlocul unei ofensive începute cu succes, ruşii au dat ordinul de retragere. Disperarea noastră a fost tragică! Pentru o clipă, amândoi am rămas de-a dreptul zdrobiţi, cu gândul că totul a fost în van, că nu mai putem nădăjdui în nici un efort, că nu mai putem face altceva decât să stăm pe loc şi să pierdem totul… totul… totul!

După o oră de deznădejde, am hotărât că ar fi o laşitate să ne lăsăm doborâţi şi că, atâta timp cât ne-a mai rămas o palmă de Românie de salvat, TREBUIE s-o salvăm sau să încercăm măcar s-o salvăm, cu orice preţ! Apoi ne-am gândit la ceea ce au venit atâţia să mă convingă să fac: să mă duc chiar eu la ţar şi să-l implor să ne salveze ţara! În cel din urmă am căzut de acord că e un pas pe care l-am putea face, pe care, poate, TREBUIE să-l facem. Cel mai bine ar fi să mergem amândoi, dar în astfel de clipe Nando NU POATE pleca! Eu, însă, pot, dacă trebuie.

Am trimis după Brătianu şi Tache Ionescu, ca să discutăm şi cu ei. A fost o întâlnire memorabilă. Brătianu s-a opus, Tache era de acord. Eu şi regele am vorbit deschis şi simplu, iar el s-a întors către mine, emoţionant, cu rugămintea de a încerca să-i conving să mă lase să fac ceea ce ne-ar durea pe amândoi să facem. Ce altceva ar mai putea face pentru ţara lui decât să se ofere să-şi trimită regina ca să implore pentru poporul său, când nu poate merge el însuşi? Brătianu a considerat că ar fi sub demnitatea Coroanei. Eu am declarat că o regină nu poate fi umilită decât dacă SE SIMTE umilită şi că, dacă nu mă ofer măcar să fac pasul acesta, voi simţi că n-am făcut tot ce se putea face ca să-mi salvez ţara. E aproape peste puterile mele să plec acum, am atâtea de făcut, depind atâtea de mine şi s-ar putea să mă întorc doar ca să părăsesc din nou ţara pentru totdeauna, dacă misiunea mea se va fi dovedit în van, şi totuşi mă ofer să merg! Ce altceva aş mai putea face?

Tache a acceptat propunerea, Brătianu s-a opus în continuare, dar a spus că e de părere că ideea are atâţia susţinători încât probabil că am s-o fac oricum.

A fost o discuţie foarte tulburătoare, după care eu şi Nando ne-am simţit pur şi simplu slăbiţi, dar convinşi că am făcut ceea ce TREBUIA să facem. Fireşte, Barbu ne-a fost de mare ajutor, ca întotdeauna, şi bun sfătuitor.

Primul pas a fost să-i trimitem o telegramă lui Ducky *ca să încercăm terenul* şi să vedem dacă vizita mea la Petrograd ar fi acceptabilă.

Nando a plecat la Zorleni la zece şi jumătate. Barbu a rămas aici să mă ajute în clipele grele care vor veni.

Chiar când era gata să plece Nando, am primit o telegramă de la ţar, în care ni se spunea că ar fi foarte bucuros să-i primească pe Carol şi

Brătianu (o combinaţie hotărâtă de Ducky împreună cu Brătianu); am hotărât să nu-i arătăm telegrama lui Brătianu până nu primim un răspuns de la Ducky în ceea ce priveşte vizita mea.

Iaşi

luni, 26 decembrie 1916/8 ianuarie 1917

Zăpadă şi chiciură.

Multe de făcut, muncă, oameni de primit, probleme grele de rezolvat – vizita mea în Rusia, călătoria etc. de cântărit, combinat, rânduit în fel şi chip. Din fericire a rămas Barbu aici să mă ajute. Nepreţuitul meu Ballif nu se simte prea bine, munceşte prea mult, îşi face prea multe griji, *îşi face prea mult sânge rău*. În ziua de azi, orice problemă e însoţită de greutăţi atât de mari, încât nu avem cum să nu cădem pradă disperării – dar eu, una, n-am să renunţ până la sfârşit, până ce nu murim ori eu, ori ţara mea; uneori mi se pare că moartea ar fi o odihnă desăvârşită! Dar e o laşitate să gândeşti astfel. Îmi amintesc mereu cuvintele lui Washburn: „Ţara aceasta poartă AUR în ea, dar aurul trebuie să se adune pe lângă ceva, domnia voastră şi regele trebuie să fiţi acel ceva în jurul căruia să se poată aduna aurul!“ Aşa să fie!

I-am trimis lui Ducky o telegramă despre ideea mea de a veni în Rusia – mă tem că nu va fi prea plăcut, unde mai pui că la curtea ţarului se petrec frământări teribile. Se spune că Rasputin cel atât de detestat a fost ucis, ucis de Dmitri Pavlovici şi de tânărul Iusupov, că familia imperială e revoltată împotriva ţarinei, că cer să fie trimisă la o mânăstire.[226] Multă lume o urăşte; pesemne că vreun eveniment aparte a adus ura aceasta la culme. În orice caz, se întâmplă ceva ciudat şi înfiorător – în mod sigur voi ajunge acolo într-un moment foarte greu. M-am întâlnit cu Mosolov şi i-am spus că am de gând să mă duc – ideea l-a speriat, dar a fost amabil şi înţelegător, recunoscând că ţarul poate fi *„mişcat“*. Tocmai aici e necazul: cu el ne-am putea descurca, dar ţarina este o primejdie, fiindcă se pricepe de minune să-i stingă entuziasmul cu apă rece. Cât e de trist când o femeie capătă o influenţă rea asupra unui bărbat! Extrem de grele sunt şi problemele care ţin de evacuare – în continuare, transportul cu trenul îngreunează foarte mult situaţia. Disperate şi grele zile trăim!

La prânz a venit Thomson, iar după prânz am fost cu Lisabetta la spitalul Sf. Spiridon ca să le ducem bolnavilor darurile de Crăciun. Am petrecut acolo două ore şi jumătate, mergând prin spitalul nesfârşit. Din păcate, sunt prost hrăniţi, doctorii se plângeau din toate părţile. Sunt acolo câţiva doctori francezi.

La cinci şi jumătate au venit, ca de obicei, o mulţime de doamne să ne ajute cu munca – eu nu aveam prea mult timp să lucrez, eram întreruptă la fiecare pas.

Mi-am încheiat ziua, după cină, cu o discuţie cu Ballif şi apoi una cu Mosolov – discuţii arzătoare, tragice. Uneori necazurile şi greutăţile mele mi se par de-a dreptul fantastice, atât sunt de mari!

M-am dus la culcare foarte obosită şi foarte tristă.

marţi, 27 decembrie 1916/9 ianuarie 1917

Vreme frumoasă, rece, zăpada nu s-a topit şi drumurile sunt tare alunecoase; bieţii căluţi care trag toate cele urcă dealurile cu mare greutate.

La lucru, ca de obicei; dimineaţa, vizită cu Lisabetta la unul din spitale ca să împărţim săculeţii de Crăciun – spital tare nenorocit, arăta mai mult a grajd decât a spital, tutunul şi dulciurile mele au fost foarte bine venite; locul mi-a lăsat o impresie de tristeţe, deloc mulţumitoare.

După prânz m-am întâlnit cu Olga Sturdza, apoi cu Morţun, să vorbim despre tot felul de probleme ale sculptorilor, pictorilor şi scriitorilor săraci. Apoi, în sfârşit, am avut parte de o oră de odihnă şi tihnă, ceea ce nu mi s-a mai întâmplat de când locuiam în tren.

Înainte de cină, din nou muncă, împreună cu mai multe doamne. Am primit-o pe doamna Costinescu. După cină iarăşi muncă şi o întrevedere cu Barbu, care se străduieşte să rezolve, împreună cu mine, problemele ce ţin de evacuare şi care sunt nu doar complicate, ci şi foarte triste.

Azi Mignon împlineşte 17 ani. E o fată tare bună şi drăgălaşă, veselă şi zâmbitoare, care îndură cu bună dispoziţie toate împrejurările vieţii. Chip dulce, păr blond superb, dar, ca şi Lisabetta, e mult prea grasă – nu pot pricepe de ce sunt fetele mele atât de grase.

Iaşi

miercuri, 28 decembrie 1916/10 ianuarie 1917

Zi petrecută prin spitale. Dimineaţa, cele ruseşti şi româneşti – spitalele ruseşti sunt admirabil organizate şi întreţinute.

După-amiaza, spitalele franţuzeşti şi româneşti. Din nou, spitalul francezilor era incomparabil mai bine organizat decât cel românesc – mai multă ordine, mai multă curăţenie, mai multă înţelegere şi grijă; din păcate, nu se poate tăgădui că românilor mei nu le stă în fire să fie ordonaţi, precişi şi practici.

Toată ziua m-am simţit tare descurajată, nu primesc decât veşti rele, speranţa pare să pălească pe zi ce trece, toate par să fi căzut într-o dezordine, deznădejde şi dezorganizare desăvârşită; cred că are de-a face cu situaţia ţării, înfrântă şi invadată, dar e greu să-ţi croieşti drum prin toate acestea, e greu să le ţii piept.

Chiar şi Porcu, venit să mă vadă seara, m-a descurajat. La cină am avut-o invitată pe contesa Zoppola.

Din Rusia, deocamdată nici un răspuns.

Iaşi

joi, 29 decembrie 1916/11 ianuarie 1917

Dimineaţa mi-am permis un răgaz de care aveam mare nevoie – de mult nu m-am mai odihnit.

Discuţie lungă cu Barbu şi Ballif despre problemele evacuării, despre reorganizarea casei noastre acolo, întrebări grele, fiindcă vorbim despre necunoscut. Ballif şi mareşalul nu se înţeleg prea bine, aici e greutatea. Ballif se consideră jignit de mareşal într-o problemă personală, iar el, din păcate, e foarte neiertător. Asta complică cu atât mai mult lucrurile cu cât Ballif e OMUL potrivit pentru toate pregătirile, pentru a organiza oamenii, în timp ce bătrânul Henri e uituc şi confuz. Dar, dacă se ajunge la un *règlement* anume, sper să reuşească, deşi va fi mai greu, fiindcă nu va mai fi vorba de casa mea, cum e cea de aici şi era cea de la Buftea, ci de casa mea şi a lui Nando, împreună. Niciodată nu ascult zvonurile despre oamenii în care mă încred, *îi susţin* odată ce le-am dat anumite drepturi oficiale, altfel aş şubrezi tocmai ordinea pe care eu însămi am stabilit-o. Din păcate, Nando nu face la fel – el ascultă orice plângere, chiar şi privitoare la cei în care are cea mai multă încredere, fapt ce îi descurajează pe cei care încearcă să-l slujească în orice împrejurări.

Zi însorită, frumoasă. După prânz m-am dus cu Lisabetta la un spital mai mic să împărţim săculeţii de Crăciun. După ceai mi-am odihnit puţin picioarele obosite, iar la 7 l-am primit pe Mosolov. Situaţia de la Petersburg îl îngrozeşte. E adevărat, Rasputin a fost ucis – toată lumea e convinsă că Dmitri a avut ceva de-a face cu asasinatul, a fost repudiat. Trepov[227] şi-a depus demisia, acum e prim-ministru un necunoscut, ţarina pare să fi câştigat tot ce şi-a propus, ceea ce deznădăjduieşte pe toată lumea, fiindcă influenţa ei asupra ţarului e considerată fatală şi nefericită. Bietul bătrân avea veşti rele şi despre fiul lui – toate sunt triste. Locul hotărât pentru exilul nostru, dacă se ajunge acolo, e Herson, un orăşel aproape de Marea Neagră, dincolo de Odessa. Mie îmi place alegerea – orice, numai nu Nordul, atâta cer! M-am culcat înainte de cină, a venit Barbu să vorbim.

Iaşi

vineri, 30 decembrie 1916/12 ianuarie 1917

La micul dejun au venit Nando şi Carol. Am stat mult de vorbă. Cum sunt obosită fizic şi mă dor toate, glasurile lor mi s-au părut tare zgomotoase, iar disputele – tare obositoare. Ne-a venit un răspuns din Rusia. Ducky consideră că nu e un moment potrivit să mă duc. Situaţia familiei e prea încordată după furtunile cumplite prin care au trecut. Până la urmă, mă simt uşurată, deşi m-aş fi bucurat să fac asta pentru ţara mea. Acum s-a hotărât că vor merge Carol şi Brătianu, ceea ce îi va înfuria pe unii, dar nu mă pot împotrivi valului, am făcut

tot ce am putut; uneori, soluţiile nu mai sunt în mâinile noastre şi trebuie să ne mulţumim să stăm deoparte şi să privim, fără să ne irosim energia cu lucruri pe care nu le putem schimba.

M-am dus cu Lisabetta la spitalul lui Mignon să împărţim săculeţii mei de Crăciun. E primul spital care va fi evacuat, pacienţii vor fi trimişi în Rusia – începutul unei aventuri al cărei sfârşit nu-l putem prevedea. Vremuri grele şi ciudate, când din toate părţile ameninţă spaime stranii şi dureri şi greutăţi necunoscute.

După prânz, câteva audienţe – apoi nu m-am mai simţit în stare de nimic şi m-am dus la culcare, sperând să mă odihnesc, numai că n-am avut parte de tihnă, tot timpul m-a căutat cineva, până am simţit că nu mai pot.

Tot aşa au mers lucrurile până după cină, pe care am luat-o la mine în pat – discuţii militare aprinse, soţul meu a vorbit atât de tare, încât am simţit că-mi plesneşte capul. În asemenea împrejurări, patul nu promite prea multă odihnă!

Iaşi

sâmbătă, 31 decembrie 1916/13 ianuarie 1917

Ultima zi din an, aşa că e potrivit să spunem că e o zi de dezastru, care va rămâne marcată de un accident de tren oribil. La ora unu noaptea, trenul care face legătura dintre noi şi Bârnova a suferit o nenorocire. Frânele i-au cedat, şinele erau în pantă, trenul era supraaglomerat, ca întotdeauna, vagoanele au deraiat şi s-au răsturnat, sute de oameni au fost răniţi şi ucişi, iar pe lângă toate astea a avut loc şi o explozie şi mulţi au murit în flăcări.

Toată dimineaţa am umblat cu fetele şi cu Nicky din spital în spital, vizitând răniţii; suferinţe cumplite, imagini cumplite.

Mereu mă surprinde că Nicky cere să vină cu mine: nu-i e groază de spitale şi întotdeauna se oferă să mă însoţească şi să mă ajute. E o trăsătură ciudată în firea lui altfel excesiv de înflăcărată, de neobosită, de agitată.

La prânz m-a vizitat Norton-Griffith[228], un englez încântător care a ajutat la recuperarea sau distrugerea proviziilor de ţiţei şi de cereale. E unul din englezii aceia liniştiţi şi pricepuţi, cu ochi albaştri, sinceri şi atenţi, un bărbat brunet, puternic, plin de curaj şi iubitor de acţiune. E genul de om pe care oricui îi place să se bizuie, se simte imediat că e un conducător înnăscut, dispus să muncească şi să-i pună şi pe cei din jur la muncă fiindcă e un conducător adevărat, oamenii l-ar urma în mod firesc, simţind că va şti ce trebuie făcut. Nu e doar membru al Parlamentului, ci şi soldat, şi a fost trimis aici de guvernul britanic.

Altfel, ziua s-a remarcat printr-o efervescenţă formidabilă în rândul politicienilor noştri. Tabăra lui Tache e tare supărată şi dezamăgită că

nu mă duc în Rusia şi deosebit de furioasă că pleacă, în locul meu, Brătianu şi Carol. Ei cred că e o intrigă de-a lui Brătianu – eu, care cunosc toate mişcările de culise, ştiu că nu e adevărat. În orice caz, s-a produs o agitaţie de-a dreptul copilărească. Din păcate, naivul Mişu Cantacuzino e o pradă uşoară pentru St. Aulaire, care încearcă să-l asmută împotriva lui Brătianu, căruia pare să-i poarte o antipatie personală, din cine ştie ce motiv.

Prin toate acestea, partidul lui Tache încearcă să se folosească de mine, sperând să formeze, prin măguliri (măguliri pricepute) un grup de interese în jurul meu, nu opus regelui, ci opus lui Brătianu. O singură greşeală fac: mă judecă după nivelul lor, îşi închipuie că şi eu judec după considerente personale, uitând că pentru mine nu e vorba de un om sau de altul, ci doar de binele ţării mele; de aceea nu mă pot prinde şi folosi cum ar vrea. Nu vreau să am un partid în jurul meu – sunt aici doar ca să-l ajut pe rege cu sfaturi şi o mână fermă, nu ca să ţes intrigi în jurul unui om pe care cineva doreşte să-l zdrobească. Nu vreau un Brătianu prea puternic, cred că ar fi un dezastru pentru ţară şi pentru rege, pentru morală, obiceiuri, pentru binele general, dar nu vreau nici mijloace nefolositoare şi vulgare de a-l înlătura, iar dacă fac parte dintre cei care nu vor să-l vadă atotputernic nu e fiindcă e vorba de BRĂTIANU, ci fiindcă, văzută ca sistem, politica ce atârnă de un singur om sau o singură familie mi se pare distrugere curată pentru ţară! Vai, de ce am fost eu chemată să iau parte la toate acestea! Eu, care detestam din inimă tot ce înseamnă politică!

După cină a venit Iorga cu un cor şi cu câţiva actori şi actriţe, după obiceiul numit de români Vicleim, o veche tradiţie de Anul Nou, în care cântăreţii umblă din casă în casă cântând şi făcând zarvă, purtând cu ei o stea mare de hârtie aurită; de obicei o fac copiii săraci, care primesc mici daruri, nuci, mere, ceva de băut. Iorga compusese un fel de poezie populară pe care a recitat-o Nottara[229].

La 11, Nando a plecat iar la Zorleni, nu suportă să stea aici, în mijlocul unui cuib de intrigi – nu-şi dă seama ce viaţă duc eu de aproape două luni!

Iaşi

duminică, 1/14 ianuarie 1917

Zi minunată – luminoasă, însorită, ca de primăvară. Anul Nou! N-ar însemna, poate, să cer prea mult dacă aş vrea să fie mai bun decât cel care a trecut.

Simţindu-mă încă obosită, am mai stat în pat până la 12, dar n-am avut parte de odihna după care tânjeam – mă tulbură prea mulţi oameni.

I-am avut invitaţi la prânz pe mitropolit şi pe soţii Duca, dar aveam mintea complet goală, nu-mi amintesc să mă fi simţit vreodată atât de

stupidă – cred că sunt momente, după o încordare continuă, când se impune o reacţie şi când mintea şi corpul cer insistent odihnă. E un fel de epuizare care te cuprinde când te opreşti o clipă din efort. E clipa când moare calul – din fericire, nu mă simt aproape de moarte (*unberufen*)[230], dar sunt obosită, atât de obosită!

După prânz m-am plimbat cu Nicky în Bambino, am vizitat-o pe Maruka, care şi-a pus spitalul pe picioare; vreme superbă, apus superb. După-amiază mai mult sau mai puţin liniştită, cu destul de multă muncă – m-am culcat devreme.

Iaşi

luni, 2/15 ianuarie 1917

Încă o zi petrecută în spitale. Dimineaţa, spitalul evreiesc şi încă unul, mai mic. După-amiaza, Caritas, care e foarte bine întreţinut. În spitalul mic şi fără nume am văzut cazuri cumplit de triste de nebunie şi oameni căzuţi în mintea copiilor: n-am să uit niciodată un ofiţer care-şi pierduse minţile de tot. Cei de acolo încearcă să-l ajute să înţeleagă ce spun cei din jur, apoi îl văd că-şi ia capul în mâini, într-un gest de durere şi teamă nesfârşită, de parcă şi-ar da seama de efortul inutil de a încerca să înţeleagă sau să-şi amintească. Vremea e nespus de frumoasă.

Seara a venit să mă vadă generalul Berthelot – pleacă în Rusia pentru două săptămâni să stea de vorbă cu capii militari ai ţării, e de părere că forţa ofensivei germane a început să slăbească şi că ruşii ar putea nu doar să reziste, ci chiar să atace. În general, a fost încurajator, spune că un singur om ar fi potrivit pentru a conduce armata rusă de la noi – Nikolai[231]! Numai dacă l-am putea aduce aici! Mă întreb dacă aş putea eu încerca!

M-am culcat devreme, fiindcă mă simt tare rău. Mă lupt cu o răceală.

În zilele de pace, Caritas e spital de copii, sub conducerea doamnei Vlădoianu. În spitalul mai mic şi fără nume am întâlnit-o pe fiica lui Muzicescu, dirijorul celui mai bun cor din România. Părea să îi pese de pacienţi şi să aibă grijă de ei.

Iaşi

marţi, 3/16 ianuarie 1917

Aveam de gând să mă duc la spital, dar au fost tot felul de încurcături şi am pierdut timp. Atmosfera din casa mea nu e prea plăcută, se ţes intrigi, bunul meu Ballif s-a schimbat, nu mai e politicos şi amabil, orice pare să-i trezească bănuieli – azi-dimineaţă n-a fost amabil nici măcar cu mine şi n-am putut obţine informaţia pe care o doream fiindcă s-a purtat cu o rea-voinţă de neclintit, ceea ce din partea lui e nemaiauzit. Simt că ar fi la mijloc o mână de femeie, şi asta mă exasperează; sunt cel mai blând om de pe lume, dar ce-i al

meu e al meu, în astfel de momente învie în mine tot sângele tiranilor de pe vremuri, sunt plină de bunăvoinţă, dar refuz să-şi bată cineva joc de mine în propria casă – în casa mea eu sunt stăpână, şi n-am de gând să-mi las voinţa să fie săpată din temelii de intrigi. Dacă aşa e să fie, prefer să arunc pe uşă afară pe toată lumea, chiar şi pe cei la care ţin cel mai mult. Fiecare om are limitele lui, iar acestea sunt ale mele, nu vreau şi nu pot să rabd ca tocmai sub acoperişul meu să nu pot primi ceea ce doresc, fiindcă alte influenţe îmi subminează dorinţele, ordinele, rânduielile. Am nevoie de loialitate şi de adevăr, de cum simt cea mai mică urmă de înşelăciune mă înfurii şi mi se termină toată răbdarea. Sunt în stare să susţin un om la bine şi la greu, orice mi-ar spune alţii, până când îmi intră şi mie în suflet o undă de îndoială – dar odată ce-a intrat, s-a terminat, mi-e silă şi mai degrabă aş sparge totul în jur într-o mie de bucăţi decât să continui aşa. Astfel m-am simţit ieri, lucrurile nu pot merge aşa. Din fericire, mâine vine Barbu, am să vorbesc mai întâi cu el. Mă ajută, îmi limpezeşte mintea şi mă împiedică să merg prea departe într-o direcţie sau alta, dar, în acelaşi timp, e destul de uman şi ştie să-mi înţeleagă punctul de vedere, chiar dacă e mai neobişnuit.

Am ieşit la plimbare cu Lisabetta, vremea a fost de o frumuseţe incredibilă, primăvăratică, atât de însorită, dar a fost şi foarte mult noroi. Am fost în vizită la doamna Blondel, care a a fost prinsă în accidentul teribil cu trenul, are coaste rupte şi răni interne. Era acolo şi fiica ei, Yvonne Cămărăşescu. Şi ea a fost implicată în accidentul de tren şi a scăpat, ca prin minune, pe geamul vagonului răsturnat, cu fusta deja în flăcări. A spus că niciodată n-a înţeles mai bine cât preţuieşte viaţa! Lumina soarelui era o minune, cel mai mărunt lucru era o bucurie. Am avut o audienţă cu prinţul Brâncoveanu – e vorbăreţ şi agitat, nu reuşesc să-l privesc cu simpatie.

După-amiaza am plecat cu Nicky, în Bambino, într-o lungă *explorare*, în care am hotărât să încercăm să găsim capătul Iaşiului – am aflat că se termină în nămol, iar aşa-zisul drum era blocat de un porc gras. Cât am mai râs! Uneori trebuie să râd, ca să nu mi se frângă inima şi ca mintea să nu se lase pradă durerii. Plimbările noastre ridicole cu Bambino îmi aduc uşurare sufletească, fizică, devin din nou un copil care se bucură de preţioasa maşinuţă condusă de un copil. Nu pot explica latura aceasta a firii mele, pot spune doar că am fost făcută pentru o viaţă fericită şi simplă, fiind independentă şi aventuroasă, dar mă găsesc adusă cu forţa într-o poziţie cu complicaţii nesfârşite – măcar în vreme de război, dacă altceva nu avem, cel puţin de adevăr să avem parte! Cred cu tărie în asta – dacă oamenii mei n-ar ţese intrigi şi nu s-ar mânca între ei, dacă nu s-ar simţi ofensaţi din orice! Toate astea par foarte confuze! Dar nu fac decât să-mi las frâu liber gândurilor şi impresiilor fiindcă am mintea, inima şi sufletul prea

pline!

Am primit-o pe doamna Perticari, foarte dramatică – e de ceva vreme în oraş, dar întâmplător nu mi-a spus nimeni; se pare că a venit chiar cu trenul lui Nando, de Anul Nou.

Spre seară, deznădejdea mea s-a adâncit şi, cum stăteam deoparte şi lucram în încăperea mare cu toţi ceilalţi, m-am pomenit dintr-odată că plâng cu lacrimi mari de jale. Dorul meu de Mircea se trezeşte din când în când, ca nişte valuri enorme de durere, şi toate celelalte suferinţe şi necazuri se adună în jurul durerii aceleia până îmi vine să mă întind pe jos şi să mor!

Iaşi

miercuri, 4/17 ianuarie 1917

A venit Barbu, devreme, şi am avut o discuţie lungă, m-a liniştit şi mi-a dat sfaturi bune – îmi aduce o mare alinare, o alinare adevărată – în fapt, singura mea alinare în zilele acestea de greutăţi aproape zdrobitoare. La micul dejun au venit Nando şi Carol. Carol pleacă în Rusia în seara asta. Merge cu Brătianu, col. Angelescu, generalul Râmniceanu şi cei doi aghiotanţi ai lui, Atanasescu şi Vârtejanu.

La 11 şi jumătate m-am dus cu Lisabetta pe la spitale, din care unul în stare foarte tristă: „Oltea Doamna“, o fostă şcoală, în care erau mai mult răniţi cu probleme la ochi. Ca de obicei, le trebuie rufărie. Apoi am vizitat altul, o şcoală cu răniţi evacuaţi de la Piteşti; acolo nu păreau să aibă atâta nevoie de ajutor, iar doctorul care conducea spitalul părea foarte organizat şi practic.

Am avut mai multe discuţii cu Barbu, care m-a convins să vorbesc deschis cu credinciosul meu colonel, ca să nu las să se adune între noi ranchiuna, aşa că spre seară am trimis după el şi i-am explicat că mă face tare nefericită atmosfera de nemulţumire şi intrigă care mi-a intrat în casă. I-am mai spus că, până acum, noi doi am lucrat întotdeauna foarte bine împreună, dar că, de când alte influenţe au început să joace un rol prea important în viaţa lui, mi se pare că nu mă mai slujeşte cu aceeaşi plăcere, în asemenea măsură încât acum, când am nevoie de ceva din partea lui, simt că se supune împotriva voinţei sale, de parcă interesul şi devotamentul lui ar sta în altă parte! Am mai spus că, oricât de bună şi de înţelegătoare aş fi, am de gând să fiu stăpână în casa mea; că, dacă l-am făcut pe el stăpân peste tot ce e aici, DOAR el a primit această putere şi că, dacă şi-a pus în minte s-o împartă cu altcineva, atunci dorinţele mele au fost foarte greşit înţelese; că mai degrabă aş renunţa să-i cer orice serviciu, oricât de însemnat ar fi pentru mine, decât să ştiu că nu sunt EU singura pe care o slujeşte; că niciodată n-aş putea să păstrez serviciile cuiva decât dacă acel cineva mi-ar fi cu adevărat devotat MIE şi ar pune interesele mele mai presus de ORICE; că în privinţa aceasta sunt un tiran şi de o

gelozie fără compromisuri, că niciodată n-aş pune atâta putere în mâinile unui singur om, cum am făcut în cazul lui, dacă aş şti că vrea să împartă puterea aceea cu o persoană pe care eu n-am numit-o în acest scop; că, dacă atunci când am nevoie de el simt că nu vine de bună voie fiindcă preferă să se distreze cu altcineva, atunci nu consider că îşi îndeplineşte partea lui din înţelegere şi că aş prefera să fac o schimbare completă, deşi aş regreta-o amarnic, dacă ceea ce speram eu că ar fi o prietenie de durată între noi e menită să se sfârşească prin intrigi femeieşti. Am fost directă într-un fel crud, aproape brutal, cum nu poţi fi decât cu *un om de valoare*, cum nu poţi fi decât atunci când te mână o sinceritate neconvenţională şi pătimaşă ca a mea – cei mai mulţi oameni îmi sunt indiferenţi, faptele şi obiceiurile lor nu sunt treaba mea, dar oamenii MEI trebuie să fie oamenii MEI şi ai nimănui altcuiva: dacă simt fie şi cea mai mică urmă de neloialitate, prefer să mă descotorosesc cu totul de ei. Pentru mine nu contează nimic atâta timp cât în inima mea simt că sunt tratată cu loialitate, purtare pe care alţii o critică; dacă ceva pare ciudat, nu îmi pasă câtuşi de puţin atâta vreme cât nu am EU îndoieli, dar odată ce am îndoieli s-a dus toată buna înţelegere. Atunci trebuie ori să lămuresc neînţelegerea, ori să fac o schimbare radicală – dar prefer s-o fac făţiş, cu o explicaţie cinstită, decât prin intermediul intrigilor altora.

Trebuie să recunosc că omul a suportat chinul acesta foarte bine, are în el ceva nebunesc, care nu se încovoaie, are o mândrie şi o rigiditate deloc practice, dar are, cum spun francezii, *du caractère,* şi îl respect pentru asta. Nu pot transcrie aici toată conversaţia noastră, dar s-a încheiat cu o strângere de mână loială şi cred că s-au risipit mare parte din norii care ne apăsau. Totuşi, e tare greu să convingi oamenii să trăiască împreună în pace!

Barbu mi-a fost de mare ajutor, e atât de plin de tact, de răbdător şi de imparţial!

Iaşi

joi, 5/18 ianuarie 1917

E limpede că azi atmosfera din casă e mai uşoară, se simte mai multă bunăvoinţă de ambele părţi.

Mosolov ne-a invitat să venim la gară să vedem un tren formidabil organizat de un deputat rus, Purişkevici[232] – un tren cu provizii. Călătoreşte de la un front la altul şi aduce spitalelor şi armatei cele trebuincioase, pe lângă câteva bunuri de lux: cărţi, calendare, hârtie, creioane, lanterne electrice, instrumente muzicale, provizii alese – ca un tren magic, încărcat cu toate comorile care s-ar putea închipui pentru soldaţii răniţi sau cei care luptă încă.

Mai mult, au fost extraordinar de generoşi şi mi-au dat daruri

pentru vreo 10 000 de răniţi – în vremuri de război accept totul fără stânjeneală, cu recunoştinţă!

La 12 şi jumătate a venit mitropolitul cu icoanele, l-am rugat să rămână la prânz. După prânz am vizitat Spitalul Brâncovenesc şi mi-am împărţit micile cadouri celor 500 de soldaţi şi 70 de ofiţeri.

La ceai a venit Barbu; după ceai a venit doamna Perticari, care e tare nefericită, apoi am lucrat puţin cu doamnele care vin întotdeauna, apoi am primit-o în audienţă pe prinţesa Ghyka – sora reginei Natalia a Serbiei. E o femeie fermecătoare, inteligentă, cu înclinaţii artistice, pe care dintotdeauna mi-am dorit s-o cunosc şi care, spre deosebire de mulţi alţii, a venit acum în România tocmai PENTRU CĂ ţara trece prin necazuri, deşi ea trăieşte în străinătate.

După cină plec la Zorleni să mă odihnesc puţin în locşorul acela liniştit.

Grui Sânger va veni cu mine şi cu Ballif, sper să fac câteva plimbări plăcute călare – dar mă doare gâtul şi-mi va face plăcere să nu mai am nici o doamnă în jur o vreme.

Am mare nevoie de odihnă, *de détendre mes nerfs*!

Zorleni

vineri, 6/19 ianuarie 1917

Din păcate, am ajuns aici pe o vreme foarte rea, o ploaie cu lapoviţă care apoi s-a preschimbat în zăpadă.

Gâtul mă doare destul de rău, mă tem că nu voi avea parte de plimbările călare la care speram. Dar la prânz Ballif a anunţat că Moruzi mi-a oferit calul alb pe care mi-l doream de atâta vreme: e de părere că, în vremurile acestea grele, animalul cel preţios va fi mai în siguranţă în mâinile mele, şi are dreptate.

Mi-am petrecut ziua în cea mai mare linişte, odihnindu-mă, citind şi scriind. Barbu a venit şi a stat cu mine mai toată după-amiaza, i-am citit jurnalul meu.

M-am culcat devreme.

Zorleni

sâmbătă, 7/20 ianuarie 1917

Locul acesta e cum nu se poate mai odihnitor după viaţa mea prea plină şi prea încărcată de griji de la Iaşi. Dar, vai, nici vorbă de călărie – simţim pentru prima dată anul acesta iarna adevărată, cu zăpadă şi cu ger aspru; cum pământul de dedesubt era într-o stare teribilă, îngheţul l-a făcut de-a dreptul imposibil, iar zăpada nu e destul de multă încât să-l acopere bine. E o dezamăgire, îmi doream mult să fac câteva plimbări călare sănătoase, dar altfel îmi petrec zilele într-o binecuvântată odihnă – de luni de zile nu m-am mai odihnit atât de bine, e limpede că la Cartierul General nu se ducea o viaţă prea încordată!

Deocamdată, veştile de pe front nu sunt prea rele: încă nu aflăm nimic prea îmbucurător, dar nici îngrijorător. Prezan şi soţia lui au venit să ia prânzul cu noi, împreună cu generalul Cristescu[233], care ceruse să mă vadă. L-am luat deoparte în camera mea şi am stat de vorbă. Îl cunosc prea puţin ca să pot să-i judec valoarea. Ştiu că e considerat un bun *officier d'État Majeur*. Faţă de mine a arătat o antipatie extraordinară, violentă în ce-l priveşte pe Brătianu, pe care, din câte ştiu, Brătianu i-o întoarce cordial. Am vorbit cu el şi despre Carol: din nou, acelaşi gând care mă bate şi pe mine – Carol îşi pierde timpul şi e, el însuşi, o valoare irosită, trebuie să i se dea o însărcinare responsabilă şi activă.

Doamna Prezan, deşi şi-a schimbat mult aspectul, are în mare parte aceleaşi purtări: aş putea spune că pare să fi rămas aceeaşi mică intrigantă de pe vremuri, şi n-am de gând să-i îngădui să se amestece în viaţa mea sau în vieţile oamenilor care au de-a face cu mine.

Am petrecut o zi tare plăcută, în mare parte citind cu Barbu. A venit Moruzi şi mi-a adus frumuseţea de cal alb.

Nici o veste care să ne tulbure, toată lumea e într-o stare de bună dispoziţie.

M-am culcat devreme.

Zorleni

duminică, 8/21 [ianuarie] 1917

Încă o zi liniştită, i-aş putea spune chiar leneşă. Afară e o iarnă adevărată, grea, aşa că, din păcate, nici vorbă de călărie şi nici de altă formă de mişcare, fiindcă drumurile sunt de-a dreptul impracticabile cu piciorul, automobilul sau trăsura, iar pentru sănii nu e destulă zăpadă. Totuşi, într-un anume fel liniştea aceasta absolută îmi face bine – îmi dă o rezervă de energie după lunile în care am cheltuit mai multă decât aveam. Aşa că mă mulţumesc să stau în camera mea, să citesc, să scriu şi să pun să mi se citească sau să-i citesc eu lui Barbu – o viaţă foarte confortabilă, un răgaz în frământarea aceasta nesfârşită.

Carol a ajuns la Petrograd. Dacă e frig aici, cât de frig trebuie să fie acolo!

La prânz am avut invitaţi câţiva ruşi, pe Saharov, Berg şi ofiţerul cazac care conduce trenul mătuşii Minnie, cel cu care m-am întâlnit când eram încă în tren, la Grăjdeni. De atunci au tot lucrat aproape de front, dar şi ei vorbesc despre problemele legate de drumuri şi transport.

Am stat mult de vorbă cu generalul Sischievici, aghiotantul lui Saharov, care vorbeşte franceza mai bine decât el. Acum sunt mult mai încrezători decât erau, dar nu vor să înceapă ofensiva înainte să aibă totul pregătit, pentru a o porni în două locuri din Dobrogea şi pe toată linia. De atâtea dezastre am avut parte, încât nici nu ne putem

închipui o vreme când victoria ar fi din nou de partea noastră!

Par să lucreze foarte bine cu Prezan. Am stat puţin de vorbă şi cu Saharov, e plin de indignare la adresa unuia dintre generalii lui, Zurikov, care întotdeauna se retrage înaintea celui mai mărunt atac. Era chiar amuzant, cu franceza lui stricată. Lucru curios, Saharov are în el ceva copilăros – cred că alţii nu observă, dar mie mi se pare că are ceva de copil sincer, poate vine din faptul că nu se poate exprima fluent în franceză.

Am petrecut o după-amiază plăcută, citind cu Barbu. La cină n-am avut nici un oaspete, m-am culcat devreme.

Zorleni

luni, 9/22 [ianuarie] 1917

Vremea e tot rece, de iarnă, imposibil de călărit; dacă aş vrea, m-aş putea plimba pe jos printr-un sat dărăpănat şi trist, pe drumuri pe care zăpada de-abia acoperă şleaurile tari, îngheţate, lăsate în noroiul acela oribil, pe care eşti în primejdie să-ţi rupi piciorul la fiecare pas. Dar, cum aşa ceva nu mă ispiteşte, stau liniştită în casă.

În general, lucrurile merg ceva mai bine, dar situaţia e în continuare dominată de o mare lipsă de organizare. E limpede că aici se lucrează prea puţin, toată lumea pare să stea locului într-o mulţumire leneşă, lucru cu care, din păcate, nu pot fi de acord; oricât de mult i-aş deranja, simt că e de datoria mea să-i trezesc din lâncezeală. Nando ar putea face o mulţime de lucruri, sunt multe privinţe în care influenţa lui ar putea fi benefică, numai să vrea să acţioneze. În vremuri atât de grele pentru ţară, nu are nici un drept să stea locului şi să lase lucrurile să se facă singure. Atitudinea lui mă întristează, simt că trebuie să încerc să-i provoc o reacţie. Nu mă pot amesteca personal în probleme militare, dar îi pot da câte un imbold în ceea ce consider eu a fi direcţia corectă. Drept consilier militar îl am pe severul şi neiertătorul Ballif, un om cu un simţ neobosit al datoriei, care n-ar da niciodată un sfat pe care n-ar fi dispus să-l susţină până în pânzele albe; drept ajutor îl am pe Barbu, care are mult mai mult tact şi îi poate vorbi lui Nando fără să-l irite. Ideea noastră e că Nando ar trebui să se înconjoare de câţiva aghiotanţi FOARTE capabili şi inteligenţi, care să formeze un fel de birou militar şi să-i asigure întotdeauna informaţii corecte despre tot ce se întâmplă – un fel de informatori ai lui, care să verifice lucrurile în toate privinţele şi să muncească din greu în serviciul regelui, ca să fie CU ADEVĂRAT în legătură cu tot ce se petrece, nu doar vag informat. Oameni pe care să se poată bizui cum mă bizui eu pe Ballif, care să aibă curajul să-l pună să facă ceea ce TREBUIE să facă şi să acţioneze cu spor şi chibzuinţă, astfel încât Marele Cartier General să fie cu adevărat în mijlocul acţiunii. Acest birou militar ar lucra în strânsă colaborare cu Statul

Major, ca să nu fie loc de ranchiună sau rivalitate, ci doar de ajutor reciproc. Fireşte, totul depinde de alegerea unor oameni cu adevărat valoroşi. De aceea, sarcina mea şi a lui Barbu e să-l convingem pe Nando că ideea e excelentă şi că trebuie să o discute cu Ballif şi Stârcea şi să hotărască ce ofiţeri s-ar ridica la înălţimea situaţiei. Nando a acceptat docil valoarea ideii şi, după cină, i-a chemat la fel de docil pe cei doi de mai sus ca să vorbească cu ei. Rezultatul încă nu l-am aflat.

Dimineaţa am petrecut-o în discuţii militare cu Ballif şi citind cu Barbu.

La prânz l-am avut invitat pe Ferigo, ataşatul militar italian, pe un ofiţer belgian foarte agreabil şi pe ataşatul militar sârb.

După prânz l-am vizitat pe generalul Mavrocordat, care e bolnav, apoi am citit şi am stat de vorbă cu Barbu, la fel şi după cină; nu m-am mai culcat atât de devreme.

Zorleni

marţi, 10/23 ianuarie 1917

Am hotărât să mai rămân aici până vineri seara, iar la întoarcere să-l iau pe Nando cu mine şi, dacă se va putea, să merg cu el pe front a doua zi ca să-mi împart pachetele – sper că se va putea aranja. Vremea e în continuare rece, tot nu se poate călări. Am plecat pe jos cu Ballif să ne uităm la depozitele militare de la gară. Acolo m-a întâmpinat bătrânul general Zaharia (general de intendenţă) şi m-am uitat la toate, mi-au dat şi câteva valuri minunate de stofă groasă de lână, din care se vor putea face halate minunate pentru răniţi, lucru care mi s-a cerut în multe spitale.

Ziua a trecut fără evenimente deosebite – viaţa pe care o duc ei aici chiar e PREA uşoară, am ajuns la concluzia că eu, la Iaşi, am parte de toată munca. Aşa cum văd eu lucrurile, NU ar trebui să trăiască aşa aici. Veştile de pe front sunt puţine, operaţiunile stau pe loc, dar nu se poate tăgădui că, în general, situaţia e ceva mai bună. În adâncul inimii nutresc speranţa că poate vom rămâne măcar cu partea aceasta de ţară.

Am petrecut o seară plăcută, citind şi vorbind cu Barbu. Am avut plăcerea de a primi trei exemplare din cartea pe care am scris-o, *Ţara mea*, schiţele mele româneşti cu toate fotografiile superbe care le ilustrau. E publicată de *The Times* pentru ajutorarea Crucii Roşii române. E o ediţie foarte frumoasă, cu portretul meu ca soră de caritate la început. I-am citit câteva pasaje lui Barbu şi am căzut de acord că, deşi suntem, fireşte, părtinitori, cartea ni se pare bună: descrieri frumoase ale unor lucruri frumoase. Mi-a pricinuit o durere stranie vederea fotografiilor cu locuri şi biserici care ieri erau ale noastre, iar azi se află în mâinile duşmanului.

La cină a venit doamna Dissescu – exasperant de stupidă, spune nişte enormităţi, mi se pare că nu se cuvine să fii în continuare *bochofile*[234], mai ales acum, când suntem învinşi de ei. E o bătrânică amabilă, dar ieri stupiditatea ei m-a scos din sărite şi nu m-am putut abţine să nu remarc: „Haideţi mai întâi să-i batem pe germani, şi apoi n-avem decât să ne placă!“

Zorleni

miercuri, 11/24 ianuarie 1917

Gerul continuă – dimineaţă liniştită, pe la 12 am făcut o plimbare pe jos prin sat, cu Barbu şi Ballif, am cercetat ici-colo. Ne-am întâlnit cu o turmă întreagă de oi mânate dintr-un loc în altul; unele erau aproape moarte de frig şi foame. N-am putut îndura să le văd, aşa că Ballif a adunat nişte ţărani şi le-am împărţit vietăţile muribunde, cu făgăduiala că nu le vor vinde, ci vor încerca să le pună pe picioare.

Îl invitasem la prânz pe Norton-Griffith, dar n-a putut ajunge la timp, fiindcă drumurile sunt proaste şi venise de la Iaşi cu automobilul.

Înainte de ceai am stat mult de vorbă – sper că va rămâne la noi în ţară, e dispus să ne ajute cu toate greutăţile şi să obţină sprijin din Anglia. Specialităţile lui sunt căile ferate, tunelurile şi construirea de tranşee – visul nostru ar fi să-i punem în mâini căile ferate ale ţării, dar s-ar putea să ne lovim de piedici din partea ruşilor. Din nou m-a impresionat puterea tăcută a omului, e tocmai soiul care ne trebuie aici, printre oamenii noştri care au nevoie să se adune în jurul unei cauze.

După-amiază şi seară încântătoare, petrecute citind şi vorbind cu Barbu. Deja zilele sunt mai lungi.

Griffith s-a întors de la Bârlad după cină şi am vorbit mult cu el şi cu Nando. Prezan chiar îi oferise căile ferate, dar rămân dificultăţile cu ruşii. Oferta îl tentează, fiindcă e un om de acţiune şi îşi dă seama că transporturile noastre feroviare sunt la rădăcina tuturor greutăţilor cu care ne confruntăm.

Înainte să mă culc am mai vorbit o dată cu Barbu. Ballif a plecat la Iaşi, iar eu am de gând să-l urmez împreună cu Nando vineri seara, iar în seara următoare să plec cu Nando undeva aproape de front; Ballif s-a dus să facă toate pregătirile, fiindcă sper să iau cu mine şi pachetele. Aş mai vrea şi să mă opresc la Roman să văd cum se mai descurcă doctorii mei englezi.

Zorleni

joi, 12/25 ianuarie 1917

Zi liniştită, chiar nimic de povestit, în afară de faptul că am primit telegrame cifrate din Rusia. Se pare că cei de acolo încă mai iau în considerare o căsătorie între Carol şi una dintre fiicele lui Nicky – n-aş

fi crezut că se vor gândi la asta tocmai acum, când biata noastră ţară de-abia mai există, când de-abia dacă mai avem un acoperiş deasupra capului. Dar, în fond, ideea e măgulitoare şi o putem lua ca pe un semn bun! Problema e cu Carol – tare mă îndoiesc că ar vrea să se căsătorească.

N-am ieşit deloc, fiindcă gâtul mă tot necăjeşte, deşi îl îngrijesc în toate felurile.

Iar a început să ningă.

Zorleni

vineri, 13/26 ianuarie 1917

Stratul de zăpadă s-a îngroşat mult. Împrejurimile sunt de un alb orbitor.

Dimineaţă liniştită, am citit şi am ajutat la descifrarea telegramelor sosite din Rusia, de la Carol şi Brătianu. Brătianu vrea să se întoarcă înainte de întâlnirea cu reprezentanţii Marilor Puteri, fiindcă ţările mici nu vor lua parte la discuţii. Eu, Nando şi Carol suntem de părere că ar trebui să rămână acolo, ca să nu piardă ocazia unică de a discuta cu oameni importanţi.

După prânz m-am dus să împart bani şi prăjituri la o şcoală de copii de ţărani orfani care stăteau în casa mare ocupată acum de Nando şi oamenii lui. Acolo mi s-a oferit un mieluşel, care m-a urmat peste tot ca un câine şi s-a instalat la mine în cameră alături de Dana; e o vietate drăgălaşă, ca o jucărie albă cu care s-ar juca copiii – şi behăie întocmai ca o jucărie.

După-amiază liniştită, am citit cu Barbu – mă întristează gândul că răgazul meu de odihnă liniştită se apropie de sfârşit.

Ştiu că toate grijile mele vor reîncepe de cum ajung înapoi la Iaşi.

Am plecat din Zorleni la zece şi jumătate; noapte foarte rece.

Note

216. Au avut loc dispute crâncene în ce priveşte reformarea cabinetului. Nando, susţinut de mine, a considerat necesar să includă un număr de oameni din celălalt partid, condus de Tache Ionescu, lucru la care i s-a opus hotărât partidul lui Brătianu, care voia să se agaţe de putere singur. Au fost clipe foarte grele, Brătianu, obişnuit cu conducerea lui despotică, avea de gând să facă presiuni asupra regelui prezentându-şi demisia dacă se vorbeşte de schimbare. Măcar o dată, Nando a fost ferm. I-am explicat că Brătianu nu mai e omul puternic care era înainte de începerea războiului şi că, dacă regele nu arată acum că poate stăpâni, nu va mai avea ocazia aceasta. Din păcate, formarea unui cabinet cu totul nou n-a fost posibilă, regele nu dispune acum de oameni care să-i stea împotrivă lui Brătianu. După multe lupte de toate părţile, s-a format cabinetul acesta, nu întru totul mulţumitor, nimeni n-a fost tocmai satisfăcut, dar cel puţin n-a câştigat nici una din părţi în mod special, ceea ce, în împrejurările încordate de acum, a fost, poate, mai bine. Cel mai bine ar fi fost să avem un cabinet cu totul nou şi curat – dar, vai, nu se găsesc oameni cu adevărat capabili!

217. Constantin I. Istrati (1850–1918), chimist şi medic, profesor la Universitatea din Bucureşti, om politic. În 1916–1917, ministru al industriei şi comerţului (n. ed.).

218. În 1905, Victoria Melita se recăsătorise cu marele duce Kiril Vladimirovici, vărul ei primar şi văr primar al ţarului Nicolae II (n. ed.).

219. Nikolai Dmitrievici Kropotkin (1872–1937), prinţ rus, consilier de stat şi maestru de

ceremonii al Curţii Imperiale (n. ed.).

220. Priceput la conversaţii, caracter neplăcut (fr.) (n. tr.).

221. Maria Moruzi (1863–1921), căsătorită cu Alexandru Cuza, fiul domnitorului; în 1898, în urma unei relaţii episodice cu Ionel Brătianu, a avut un fiu, Gheorghe I. Brătianu, viitorul istoric (n. ed.).

222. Marele Cartier General al armatei imperiale ruse şi, mai târziu, al Armatei Roşii; în 1916, se afla la Moghilev, în Belarusul de azi (n. tr.).

223. Institutul Francez condus de călugăriţele ordinului Notre Dame de Sion, în a cărui clădire funcţionează azi Filarmonica de Stat din Iaşi (n. tr.).

224. Una dintre cele mai devotate surori de caritate ale Crucii Roşii, soţia lui George Plagino, primul român participant la Jocurile Olimpice (n. tr.).

225. Dr. Vuillet.

226. Grigori Efimovici Novîh, zis Rasputin, pretins călugăr, proroc şi vindecător, a ajuns să aibă o puternică influenţă asupra familiei imperiale ruse. A fost asasinat în decembrie 1916 de către prinţul Iusupov, marele duce Dmitri şi deputatul monarhist Purişkevici (n. ed.).

227. Aleksandr Fiodorovici Trepov (1862–1928), prim-ministru al Rusiei între 1916 şi 1917 (n. ed.).

228. Sir John Norton-Griffith (1871–1930), inginer, locotenent-colonel britanic, membru al Parlamentului. În 1916 este trimis în România cu misiunea de a distruge sondele de petrol de la Ploieşti înainte de a încăpea pe mâinile germanilor (n. ed.).

229. Constantin Nottara (1859–1935), actor, una dintre marile personalităţi ale teatrului românesc (n. ed.).

230. Ferească sfântul (germ.) (n. tr.).

231. Marele duce Nikolai Nikolaevici Romanov, aflat la comanda armatei ruse la începutul războiului, destituit la insistenţele lui Rasputin şi numit din nou comandant suprem al armatei de Nicolae II, în ultimul său act oficial înainte de abdicare (n. tr.).

232. Vladimir Mitrofanovici Purişkevici (1870–1920), om politic rus, ultraconservator; a participat la asasinarea lui Grigori Rasputin (n. ed.).

233. Constantin Christescu (1866–1923), general, sub-şef al Marelui Cartier General în 1917 (n. ed.).

234. Germanofil, de la *boche* – german (fr.) (n. tr.).

VI
O iarnă geroasă şi tristă
(ianuarie–martie 1917)

Grea situaţie sanitară — Nu sunt lemne pentru încălzirea spitalelor — Regele şi regina printre soldaţi — Ducky la Iaşi — Vreme „monstruos de geroasă“ — Doctorul Ion Cantacuzino în fruntea serviciului sanitar — O răceală care nu vrea să treacă — Trădarea colonelului Sturdza — Degradarea generalului Socec — Regina dezamăgită de oameni — Pachete cu ajutoare din Rusia — Revoluţia din februarie şi abdicarea ţarului

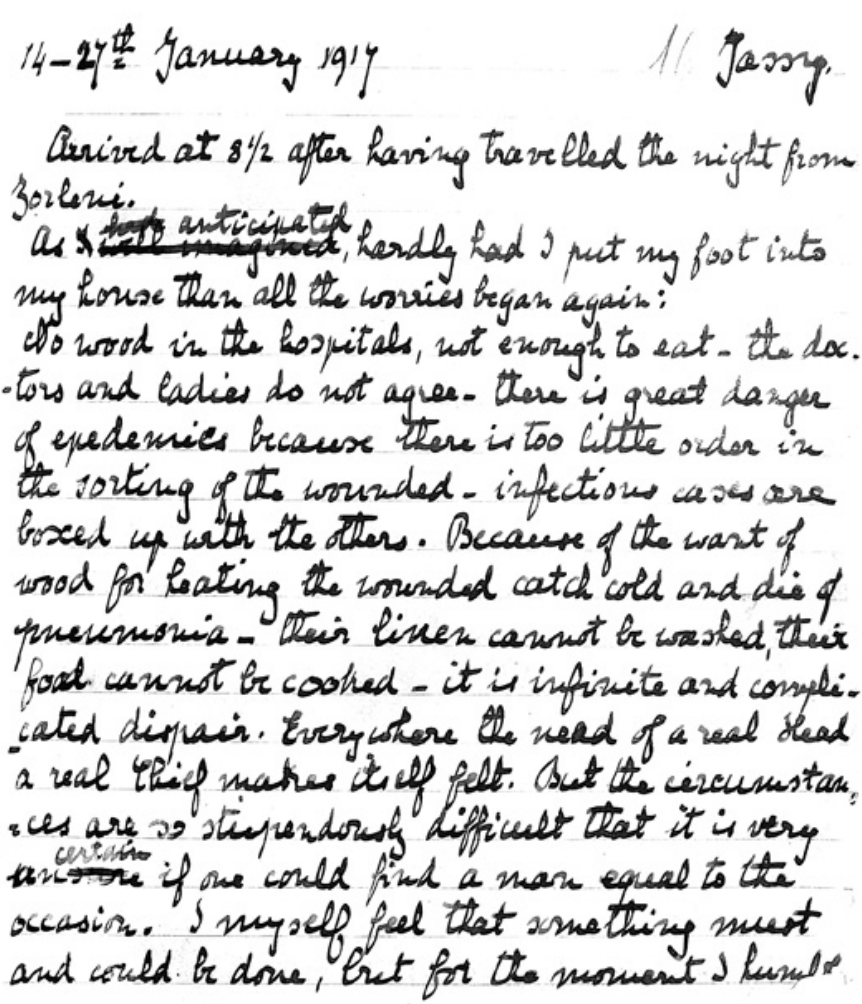

14–27th January 1917 Jassy.

Arrived at 8½ after having travelled the night from Zorleni.

As ~~I had imagined~~ anticipated, hardly had I put my foot into my house than all the worries began again: No wood in the hospitals, not enough to eat – the doctors and ladies do not agree – there is great danger of epedemics because there is too little order in the sorting of the wounded – infectious cases are boxed up with the others. Because of the want of wood for heating the wounded catch cold and die of pneumonia – their linen cannot be washed, their food cannot be cooked – it is infinite and complicated disgrace. Everywhere the need of a real Head a real Chief makes itself felt. But the circumstances are so stupendously difficult that it is very ~~rare~~ certain if one could find a man equal to the occasion. I myself feel that something must and could be done, but for the moment I hum[ble]

Iaşi

14/27 ianuarie 1917

Am sosit la opt şi jumătate, călătorind noaptea de la Zorleni.

După cum mă aşteptam, nici nu am apucat să pun bine piciorul în casă, că au şi reînceput toate grijile: în spitale nu sunt lemne, nu au destulă mâncare, doctorii şi doamnele nu cad de acord, pericolul de epidemie e mare fiindcă răniţii nu sunt triaţi după o ordine clară şi cazurile infecţioase sunt internate alături de ceilalţi. Din cauza lipsei de lemne pentru încălzire, răniţii răcesc şi mor de pneumonie, nu li se poate spăla rufăria, nu li se poate găti – totul a căzut într-o disperare nesfârşită şi complicată. Peste tot se simte nevoia de un şef adevărat, de un adevărat conducător. Dar împrejurările sunt atât de absurd de grele încât nu e deloc sigur că am putea găsi un om care să se ridice la înălţimea cerinţelor. Şi eu simt că trebuie făcut ceva, că se poate face, dar deocamdată mărturisesc cu umilinţă că nu văd calea de ieşire din încurcăturile acestea.

Trenurile sanitare sunt şi ele într-o stare foarte rea, peste tot se face simţită lipsa de supraveghere. Oamenii noştri nu sunt încă îndeajuns de educaţi ca toată lumea să-şi facă datoria, au nevoie să fie urmăriţi, certaţi, ajutaţi, iar aici supravegherea aceasta e neglijată.

Toate sunt îngrozitor, nespus de grele. Ştiu că retragerea aceasta bruscă, în urma căreia duşmanul victorios ne-a smuls trei sferturi din ţară, cea mai bogată parte, a complicat şi încurcat enorm totul, ştiu că ne luptăm cu piedici aproape de netrecut, ştiu toate astea, dar în acelaşi timp am convingerea că oamenii NU îşi fac datoria, nu au învăţat încă s-o facă. Vai! Nenorocirea lor va trebui să ajungă şi mai mare până să înţeleagă că fiecare bărbat, până la ultimul, trebuie să se străduiască, şi că fiecare femeie trebuie să facă tot ce poate, şi că toată suflarea trebuie să muncească împreună pentru ţară.

Dimineaţa mi-a fost ocupată cu discuţii nesfârşite din toate părţile. Pe Ileana am găsit-o în pat, a fost vaccinată împotriva contagiunii ameninţătoare care, în curând, se va răspândi peste tot; se simţea foarte rău, avea febră mare.

La prânz ne-a vizitat bătrânul prinţ Oldenburg[235], inspectorul-şef al Crucii Roşii ruse. E deja foarte bătrân, dar cred că e o teroare în toată puterea cuvântului pentru toţi cei aflaţi în subordinea lui, conduce cu mână de fier. E extraordinar de urât.

După prânz am vizitat trenul-spital al tinerei ţarine, un tren superb, excelent organizat şi întreţinut. E condus de un general foarte amabil, slab, cu o faţă vulturească şi cu o soţie foarte veselă, încântată de vizita noastră, grasă şi mărunţică; a fost la Coburg şi Rheinhardsbrunn pe vremea tatălui meu, aşa că era nemaipomenit de fericită să mă vadă şi să-mi vorbească. Mi-au oferit din trenul lor rufărie pentru 200 de răniţi.

Toată seara a fost un du-te-vino neîncetat de oameni cu eternele plângeri, până când m-am hotărât să adun câţiva miniştri, împreună

cu Prezan, şi să încerc să-i oblig să lucreze laolaltă pentru binele întregii situaţii.

I-am chemat pe Constantinescu Porcu, Vintilă Brătianu, Greceanu şi Tache.

N-aş putea spune că am ajuns la rezultate prea mulţumitoare. Le-am explicat că, în cele opt zile petrecute la Cartierul General, am găsit acolo toată bunăvoinţa şi am obţinut să se dea ordine pentru transporturile de lemne pentru spitale, şi că eram sigură că totul e în bună regulă, dar că, ajungând la Iaşi, am aflat că nu se executase nici un ordin şi că bieţii mei răniţi mureau ca muştele, nu de răni, ci de pneumonie din cauza frigului din spitalele neîncălzite, că nu erau lemne pentru fiert apa, că nu li se puteau spăla rufele, aşa că stăteau în paturi ori pe jumătate goi, ori în cămăşi atât de murdare încât erau un focar de infecţie. Vorbind, simţeam cum mă cuprinde deznădejdea cumplită din pricina situaţiei; în unele zile nu e nici pâine, fiindcă morile nu pot lucra din lipsă de combustibil! Totuşi, de jur împrejurul Iaşiului, destul de aproape, se află lemne tăiate din abundenţă: doar greutatea aprovizionării face totul imposibil.

Miniştrii au declarat că, atâta timp cât Cartierul General e la Bârlad şi nu se poate stabili nici o cale de comunicare, e de aşteptat ca lucrurile să meargă prost, fiindcă nu se acţionează unit din toate părţile. Eu sunt în continuare de părere că aşezarea Cartierului General românesc şi a celui rus într-un oraş deja prea plin nu a făcut decât să ne îngreuneze situaţia. Mărturisesc că m-a cuprins deznădejdea, fiindcă nu văd nici o VOINŢĂ fermă de a depăşi greutăţile, ci mai degrabă o pornire de a se acuza reciproc. Mă simţeam tare neajutorată, fiindcă nu am puterea adevărată pe mână, ci doar dreptul de a încerca să ajut acolo unde pot, de a convinge, de a da idei, de a încerca să unesc eforturile tuturor; dar dreptul real şi recunoscut de a da ordine nu îl am. Pentru a putea să fac bine cu adevărat ar trebui să am alături câţiva oameni energici, care să aibă mână liberă să acţioneze şi să aibă răspunderea faptelor lor.

Ştiu că toate acestea sunt încă destul de vagi, dar, împinşi de nevoie şi de nimic altceva, va trebui să ajungem la o altă stare a lucrurilor, va trebui să găsim un conducător, cineva care să ne poată scoate ţara din haosul în care se zbate acum.

Nu am obţinut altceva decât promisiunea lor că vor lucra împreună şi faptul că au discutat chiar azi câteva ore despre problemele pe care li le-am supus.

Nando a venit în mijlocul întâlnirii să-mi susţină punctul de vedere.

La zece şi jumătate a trebuit să ne întrerupem discuţiile, fiindcă plecam pe front.

În tren, între Roman şi Bacău

duminică, 15/28 ianuarie 1917

Am petrecut o zi plină la Roman, vizitând spitalele. Am început cu spitalul mare unde munceşte dr. Mârzescu, în perfectă înţelegere cu doctorii englezi, uriaşii mei. Doctorii englezi, cu tot personalul lor englezesc, surori, bucătari, infirmieri, lucrează la parter, iar Mârzescu are etajul – împreună, îngrijesc peste 700 de răniţi. L-am luat pe Norton Griffith cu mine ca să cerceteze lucrurile şi să întrebe de detalii, să vadă dacă lipseşte ceva. S-ar părea că totul e în foarte bună stare, dar de peste tot primesc aceeaşi plângere: bieţii răniţi sunt ţinuţi prea mult în trenuri, pe drum, chiar dacă uneori distanţele sunt mici, şi călătoresc zile întregi fără să fie îngrijiţi aproape deloc, aşa că de multe ori apar cazuri de cangrenă care nu mai au nici o speranţă şi care îi costă viaţa sau un braţ sau picior.

S-ar PUTEA face ceva pentru îndreptarea situaţiei acesteia atât de crude.

După spitalul mare, m-am dus la unul mai mic, organizat de doctori francezi, iar de acolo m-am întors la trenul meu să iau prânzul. După prânz am plecat la spitalul ruşilor şi peste tot am împărţit ţigări şi dulciuri, ceea ce a bucurat pe toată lumea. Ruşii mă privesc cu ochi buni şi recunoscători, de câini blânzi – dar nu ne putem vorbi.

A trebuit să mă grăbesc puţin, fiindcă se schimbaseră planurile, iar trenul meu trebuia să plece mai devreme, ca să mă întâlnesc cu Nando la Oneşti, la vremea cinei. Nando era pe front, aproape de mânăstirea Caşin, unde încă luptă cei mai buni soldaţi ai noştri, Divizia 8; se bat fără încetare de la începutul războiului şi au dat dovadă de un curaj extraordinar.

Înainte să plec din Roman am vizitat casa unui localnic, la invitaţia entuziastei mele prietene, doamna Nevruz Khan; acolo mi s-a oferit ceai şi am fost înconjurată de doctori de mai multe naţionalităţi, englezi, francezi, români, ruşi. Şi-a făcut apariţia şi G.V.B., s-a întors şi Norton-Griffith, apoi am plecat repede, am dat fuga la tren şi m-am întâlnit cu Nando la Oneşti, unde am luat o cină târzie.

Nando era mulţumit de ce făcuse în ziua aceea, fusese în tranşee, îi găsise pe soldaţi în stare bună şi cu moralul ridicat.

Carol e tot în Rusia.

N-am primit nici o veste de la Ducky, nu ştiu când se întoarce.

M-am culcat devreme, am dormit adânc.

În tren

luni, 16/29 ianuarie 1917

Zi petrecută printre soldaţi. De dimineaţă, la Oneşti, Nando a decorat trei steaguri, câţiva ofiţeri şi mai mulţi soldaţi. Ceremonie mişcătoare, sub zăpada care cădea. E zăpadă peste tot, totul e alb, şi cerul, şi pământul, atât de alb că te dor ochii.

După-amiaza am plecat din nou, în altă direcţie, căznindu-ne cu

automobilele prin troiene, cu o mulţime de greutăţi şi de opriri, până la un sat în apropierea căruia se regrupau trupe numeroase. Am trecut prin faţa lor, ca într-un fel de paradă, am primit urale inimoase şi am întâlnit multe feţe bucuroase să ne vadă, dar oamenii arătau atât de zdrenţuiţi, de împovăraţi, aveau chipurile negre-cafenii şi ochi pătrunzători, care păreau să vadă departe. Părea să le fie şi frig, nu erau destul de bine îmbrăcaţi pentru frigul acesta crunt.

Soldaţii pe care i-a decorat Nando dimineaţă făceau parte din faimoasa Divizie 15, care a a luptat vitejeşte încă de la început, mai întâi în Dobrogea, apoi în munţi, lângă Oituz, unde armata încă ne apără graniţele.

Printre ofiţerii decoraţi au fost şi col. Sturdza[236] şi col. Gorski; s-a remarcat generalul Grigorescu[237], care s-a acoperit de faimă în timpul războiului.

Trupele făceau parte din Divizia 15, soldaţi deosebit de bravi. Acum avem destul de puţine trupe pe front, acolo luptă în mare parte ruşii, iar românii apără doar o mică porţiune, cât timp armata noastră împuţinată şi epuizată se regrupează ceva mai în spate.

Nando a împărţit decoraţii şi aici, a durat mult mai mult decât de dimineaţă, fiindcă erau mult mai mulţi; bătea un vânt puternic dinspre nord şi, încet-încet, mi s-a făcut foarte frig. Zăpadă, zăpadă peste tot, cerul şi pământul albe, amândouă fără sfârşit şi fără început.

Mă copleşea emoţia privindu-i pe vitejii care, împotriva unor forţe atât de copleşitoare, atât de prost echipaţi, ţin în loc un duşman mult mai puternic. E adevărat că acum, când avem în cale piedici atât de înspăimântătoare, e tare greu să facem tot ce trebuie făcut – dar eu CRED că, dacă toată lumea s-ar strădui ceva mai mult, li s-ar putea îmbunătăţi puţin situaţia.

Ne-am întors la tren cu automobilele, printr-o adevărată furtună de zăpadă furioasă, din cele care fac totul să pară înceţoşat, ca în vis, iar când e foarte frig parcă mă fac mai mică şi îmi pierd o parte din personalitate – mă micşorez!

La Bacău a venit să mă vadă doamna Averescu, în timp ce Nando mai inspecta câteva şcoli militare, deşi se întunecase deja.

Nu se poate tăgădui că Averescu lasă o impresie foarte bună – se vede că ştie ce vrea şi că oamenii îl urmează de bunăvoie, fiindcă e un adevărat conducător. Ia măsuri inteligente – dacă am putea să fim ceva mai siguri de caracterul lui, ar putea fi omul pe care-l căutăm.

Am ajuns la Roman la vremea cinei, pe care am luat-o în tren, împreună cu un general rus, aghiotant al generalului Lecinski, care era la pat cu bronşită: e un bărbat înalt şi slab, care vorbeşte o franceză foarte bună. Îl văzusem de ieri, în spitalul ruşilor.

După cină am vorbit cu Barbu despre impresiile zilei şi m-am culcat devreme.

Ne-au însoţit peste tot col. Ferigo, ataşatul militar italian, şi col. Cumont, a.m. belgian. Ferigo e italianul tipic, cu un entuziasm sincer, şi crede într-o victorie sigură. Cumont e un bărbat ceva mai în vârstă, cu un aer englezesc, foarte plăcut şi foarte distins.

Iaşi

marţi, 17/30 ianuarie 1917

Am ajuns la timp pentru micul dejun. Am dormit de minune în tren, îmi place să dorm în tren, iar după frigul aprig de ieri îmi era tare somn. Acasă toată lumea era bine. Nando s-a dus la casa lui, care e nu departe de a noastră, fiindcă aici nu avem destul loc pentru toată lumea. E o casă mare, destul de frumoasă, în care a trăit Cuza pe vremuri. L-am vizitat acolo, mobila e o adunătură de toate felurile, sunt câteva scaune vechi, frumoase şi câteva dulapuri de la Sinaia, ferestrele n-au perdele, nu există covoare, amestecul e de-a dreptul bizar.

De acolo, după ce mi-am inspectat rezerva de medicamente date de ruşi, m-am dus să vorbesc cu doctorul francez care face leacurile acelea miraculoase pentru arsuri. L-am găsit pe omul a cărui faţă fusese arsă în întregime complet recuperat, cu pielea arătând normal, nici urmă de arsuri sau cicatrici, nici o durere – fără îndoială, e un leac miraculos. Se poate folosi şi pentru degerături. Doctorul insistă că multe cazuri de picioare îngheţate ar putea fi prevenite dacă soldaţii şi le-ar muia în parafină obişnuită – dar, din păcate, probabil ar fi greu să se facă rost de parafină pe front.

Cea pe care o foloseşte doctorul e un fel de ceară numită Ambrine.[238]

După prânz am făcut o plimbare cu sania împreună cu Nicky; după-amiază frumoasă, multă zăpadă, de mulţi ani n-am mai avut atâta. Am primit vestea minunată că, dacă totul merge bine, Ducky va sosi mâine, pe la ora 12. Spre seară au venit doamnele să mă ajute la lucru, ca întotdeauna, dar nu le-am putut ţine companie prea mult, fiindcă trebuia să mă întâlnesc cu un gentilom rus venit de la Petrograd să ne ajute cu evacuarea la Herson. Parcă tot nu-mi vine să cred că se va ajunge până într-acolo, dar e mai bine să avem totul pregătit ca, dacă se întâmplă ce-i mai rău, să nu avem de-a face cu un dezastru. E un tânăr plăcut, foarte înalt şi vorbăreţ, care discută foarte sincer planurile Rusiei. Ura lor împotriva ţarinei e formidabilă, o consideră o adevărată nenorocire căzută asupra ţării, nu e om care n-ar scăpa bucuros de ea prin orice mijloace. Cât de cumplit! Nu-mi pot închipui ceva mai groaznic decât să fii urâtă de propriul popor, iar ca regină nu e deloc greu să te faci iubită, mai ales în Rusia, unde ţarul şi soţia lui sunt consideraţi aproape sfinţi. Mai târziu l-am primit pe Mosolov – am vorbit de multe lucruri, îmi place bătrânul, ne

înţelegem bine. Şi el e foarte direct. M-am întâlnit cu doctorul mărunţel din trenul lui Purişkevici, ca să-i mulţumesc pentru tot ce ne-a dăruit. Strălucea de fericire, se parfumase atât de tare cu ocazia întrevederii, încât mi-a lăsat un miros în toată camera – din fericire, un miros plăcut. I-am dat o fotografie a mea, ceea ce l-a încântat. Mi-a adus o cutie de bomboane excelente de ciocolată de la Odessa, pe care am primit-o cu mare recunoştinţă, fiindcă în ziua de azi nu se mai găseşte nici un fel de ciocolată, e un adevărat lux.

După cină m-am spălat pe cap.

Iaşi

miercuri, 18/31 ianuarie 1917

Bucurie mare la sosirea lui Ducky – toată lumea e încântată, cei de aici o plac mult, toată lumea i-a recunoscut personalitatea remarcabilă, tăria de caracter şi inteligenţa, pe lângă faptul că e atât de plăcută şi foarte amuzantă, cu felul ei minunat de a povesti lucrurile în doar câteva cuvinte.

Trenul ei a venit pe la unu, deşi trebuia să sosească la douăsprezece; am aşteptat cam trei sferturi de oră la gară.

E o mare, mare bucurie s-o ştiu din nou aici, pentru mine prezenţa ei schimbă lucrurile complet, totul devine mai uşor, e adevărat că „*geteiltes Leid, halbes Leid*“[239] dar, vai, despre „*geteilte Freude*“[240] nu se prea poate vorbi acum; totuşi, chiar şi lucrurile mărunte devin plăcute când ai pe cineva de acelaşi sânge cu tine alături, pe cineva care simte ca tine, gândeşte ca tine, a fost crescut la fel.

După prânz, mare agitaţie şi veselie la despachetarea mulţimii de lucruri pe care ni le-a adus – lucruri folositoare şi lucruri pentru stomac: rachiu de cireşe de casă, dulciuri, ceai, un peşte afumat excelent etc. Cizme impermeabile ruseşti, mari, haine de piele, şaluri de Orenburg, cutii cu vopseluri şi tot aşa mai departe… Nicky a primit două anvelope şi, pe lângă ele, a fugit cu o haină de piele căptuşită cu blană. Ileana a primit calul şi trăsurica pe care le cerea de atâta timp, pe lângă alte surprize mărunte. A fost ca un Crăciun întârziat.

Iar apoi încă o bucurie! Provizii nesfârşite, minunate pentru soldaţii mei şi pentru spitale, mii şi mii de lucruri: cămăşi şi pantaloni, mănuşi şi cearşafuri, halate de spital şi feşe, medicamente şi lucruri de cusut, o donaţie generoasă, splendidă, care pentru noi e mai scumpă decât aurul. E o binecuvântare de nedescris, fiindcă de la o zi la alta situaţia ni se îngreunează tot mai mult. Despachetatul nostru a umplut casa de o senzaţie minunată de mulţumire şi entuziasm. În ultima vreme ni se întâmplă atât de puţine lucruri plăcute!

Doamnele au venit să lucreze ca de obicei. La şase am avut un comitet pentru ambulanţele „Regina Maria“.

Conversaţii nesfârşite şi interesante cu Ducky despre situaţia din

Rusia, care e foarte primejdioasă, din cauza urii tot mai mari împotriva ţarinei, care face ca până şi ţarul să fie privit pieziş; se vorbeşte într-ascuns despre înlăturarea celor doi într-un fel sau altul. Tot mai mulţi oameni sunt trimişi în exil, nimeni nu mai e în siguranţă, se fac numiri stupide, nejustificate, oricine ajunge ministru.

Am primit o scrisoare de la Carol şi, minune a minunilor, una de la mama, o scrisoare cu ton de împăcare, dar foarte tristă. Sărmana mama, cât aş vrea să ne putem întâlni cu ea undeva; plănuiam cu Ducky să încercăm să ne vedem la vară undeva în Suedia.

Noaptea Nando a plecat la Zorleni.

Iaşi

joi, 19 ianuarie/1 februarie 1917

Nimic deosebit de povestit, deşi ziua a fost destul de plină. Am vorbit mult cu Ducky, avem atâtea şi atâtea să ne spunem, lucruri de toate felurile, amintiri, gânduri, părerile noastre despre viaţă şi oameni, experienţele, concluziile la care am ajuns, ce gândim despre bucurie sau durere, despre reuşită sau nenorocire, cum ne afectează lucrurile în general şi ce contează cu adevărat în viaţă. Trebuie să spun că ne înţelegem de minune şi ne dăm seama că, deşi de la vârsta de 17 ani vieţile ni s-au despărţit cu totul, ne înţelegem cu adevărat şi suntem mai apropiate una de alta decât de oricine altcineva. Avem aceeaşi esenţă, aceeaşi temelie, avem, în mare parte, aceleaşi cusururi şi aceleaşi calităţi.

M-am întâlnit cu Jean Chrisso., am avut o discuţie lungă cu el. Îmi place să stau de vorbă cu el, e capabil să rămână impersonal şi se poate discuta cu el despre chestiuni abstracte.

În momentele de răgaz, am împărţit minunăţiile pe care mi le-a adus Ducky – ne-am sfătuit mult unde trebuie trimise ca să fie cât mai de folos, nevoie de ele e peste tot, aşa că mă doare inima să le trimit într-un loc, şi nu în altul. Am hotărât ca trei sferturi din ele să le trimit trupelor pe care le-am vizitat de curând.

La ora trei, Ducky s-a dus, nu tocmai bucuroasă, dar cu amabilitate, la un spectacol de teatru, un aşa-zis *festival russe* – după trei sferturi de oră m-am dus s-o iau şi am făcut o mică plimbare cu automobilul ca s-o vizităm pe doamna Mavrodi, care e bolnavă, şi să-i ducem nişte lichioruri ruseşti excelente pe care le adusese Ducky special pentru ea.

Am luat ceaiul doar cu Ducky şi i-am citit *Ţara mea*; o interesează scrierile mele şi am hotărât ca, în ciuda lucrurilor pe care le avem de făcut, să ne îngăduim un scurt răgaz ca să citim în linişte. L-am avut invitat la cină pe un ofiţer rus, un anume baron Wrangel, un bărbat înalt şi incredibil de slab, foarte amabil, care ne încurajează să vizităm frontul rus, ceea ce ne tentează foarte mult. Mai târziu am stat mult cu Ducky, am vorbit şi am citit *Ilderim*.

Iaşi

vineri, 20 ianuarie/2 februarie 1917

Dimineaţă mai mult sau mai puţin liniştită, chiar am pictat împreună cu Ducky – a inventat un mod de a picta pe bucăţele de lemn tablouri miniaturale, care, înrămate apoi frumos, devin mici obiecte de artă fermecătoare. Nu e nevoie de mult loc ca să lucrezi la ele şi, cu un pic de imaginaţie, se pot crea mici comori adorabile; a devenit o adevărată expertă, dar eu de-abia încep să învăţ. Ileana a venit să lucreze cu noi şi a desenat cu mare plăcere nişte cai formidabili – întotdeauna desenează cai. Fireşte, am fost întrerupte de multe ori cu probleme urgente şi întotdeauna grave. S-a întors prinţul Urusov de la Crucea Roşie rusă, îi trebuie vagoane etc. etc, şi din nou a fost chemat minunatul meu Ballif ca să înlesnească totul.

Toate sunt din ce în ce mai grele. Gerul aspru care durează de ceva vreme agravează problema combustibilului până la disperare, iar hrana e tot mai puţină şi căile ferate, atât cele ruseşti, cât şi cele româneşti, sunt în stare foarte proastă. În privinţa aceasta, situaţia e extrem de serioasă, mai ales că ne ameninţă o epidemie de tifos în primăvară dacă nu se iau măsuri, dar măsurile nu se iau fiindcă organizaţia noastră sanitară nu are nici un şef propriu-zis. Am încercat să obţin numirea lui Ion Cantacuzino alături de Slătineanu, aproape că reuşisem, dar, din nu se ştie ce motive, iniţiativa s-a ciocnit de împotrivirea lui Vintilă Brătianu, ministru de război, şi, ca de obicei, nu s-a făcut nimic, iar acum situaţia devine disperată, TREBUIE FĂCUT CEVA şi, ca de obicei, eu sunt cea care trebuie să încerce să răzbească, dar va trebui să mut munţii din loc! Tare greu mai e!

După prânz am plecat cu Ducky şi cu Ballif într-un automobil decapotat să vedem unde se taie lemnele, aproape de Iaşi. După-amiază superbă, dar un frig crud, îngrozitor, e aproape imposibil să te îmbraci atât de bine cât să nu îngheţi. Am văzut chiar cum se aduceau lemnele în oraş, am văzut cum se taie, am văzut cum le cară în spate prizonierii austrieci până la căruţele şi maşinile care le vor aduce în oraş. Ni s-a făcut foarte frig; mai ales Ducky, deşi bine îmbrăcată, a îngheţat.

Apoi l-am primit pe Ion Cantacuzino: tot ce avea de povestit era deplorabil, dar şi-a exprimat foarte clar părerea despre ce trebuie făcut – primul pas necesar ar fi să-i obţinem numirea în fruntea întregii organizaţii sanitare.

La şapte a venit să mă vadă Iza Exarcu, am stat mult de vorbă, a devenit foarte rezonabilă şi trebuie să spun că ne-a făcut plăcere discuţia. Acum se numeşte Exarcu Hasselman, s-a căsătorit cu un doctor. S-a schimbat mult, şi-a pierdut toată frumuseţea, dar în continuare are acel aer de înaltă distincţie.

După cină am citit puţin cu Ducky din *Ilderim*, îi place.

Am primit o telegramă de la Barbu, care mă anunţă că Nando va veni aici duminică dimineaţă.

Iaşi

sâmbătă, 21 ianuarie/3 februarie 1917

Vremea e în continuare monstruos de geroasă, de mulţi ani nu-mi amintesc să fi avut parte de un asemenea frig în România; e de-a dreptul îngrozitor şi complică enorm situaţia din spitale.

Şi azi-dimineaţă am pictat împreună puţin, iar copiii ni s-au alăturat, Lisabetta cu mare pricepere, Mignon oftând, Ileana cu încrederea celor opt ani ai ei.

La 11 m-am dus la spitalul Marukăi. Ea nu era acolo, fiindcă nu se simte bine, dar m-au condus dr. Armstrong şi un doctor român mărunţel şi amabil. Toate mergeau bine, mi-a lăsat o impresie plăcută, doctorii sunt excelenţi, surorile – grijulii şi atente. Am văzut câteva cazuri foarte grave şi mulţi ochi bântuiţi de moarte, dar părerea mea e că se face pentru ei tot posibilul, în împrejurări foarte grele. Le-am dat multe din paturile mele excelente, masa de operaţii, multe din instrumente, o mulţime din lucrurile mele.

La ora 12 a venit dr. Slătineanu şi am avut o discuţie lungă; îmi dau seama mai mult ca niciodată că trebuie făcut ceva. Dr. Cantacuzino TREBUIE pus la conducere, trebuie să existe un şef, dar se pare că partidul lui Brătianu se împotriveşte – însă dezordinea şi neglijenţa supravegherii sanitare nasc pur şi simplu haos. Chiar şi acum, când ultima fărâmă de ţară e ameninţată de distrugerile cumplite ale unei epidemii, politica trebuie să intervină şi să-şi facă stricăciunile.

Ce am văzut după prânz nu se poate descrie în cuvinte. Aici, la şcoala militară, adunaseră o gloată de fiinţe nefericite care nu avuseseră ocazia să ajungă la spital. Stăteau culcaţi grămadă pe podea sau pe nişte cârpe murdare în chip de saltele, muribunzii şi cei într-o stare mai puţin disperată, înghesuiţi la un loc într-o aglomerare înfiorătoare – aproape dezbrăcaţi, aproape deloc hrăniţi, nici vorbă de igienă sau curăţenie. Din umbră mă fixau fiinţe pe jumătate moarte de foame, livide, care întindeau mâini rugătoare, încăperea răsuna de gemete amestecate cu sunetul tulburător al celor care-şi trag ultima răsuflare. A fost o privelişte mai monstruoasă decât oricare alta din câte am văzut – cine e răspunzător pentru ea, de ce s-a îngăduit o situaţie atât de strigătoare la cer nu ştiu. N-am putut face altceva decât să le dau ţigările pe care le adusesem cu mine şi să promit că mă voi întoarce cu mâncare.

M-am întors la cinci cu un cazan enorm de supă şi cu pâine, iar pe lângă ele, cu tot felul de haine călduroase adunate de pe unde am putut. De data asta am luat-o pe Ducky cu mine şi am trecut prin gloata nenorocită, hrănindu-i cum am putut. Muribunzii erau în

continuare aruncaţi la grămadă cu cei care nădăjduiau să trăiască! Nu voi uita prea curând imaginile acelea.

Trebuie luate frâiele în mâini, nu se mai poate continua aşa, trebuie să avem un conducător responsabil, care să organizeze totul, cineva care TREBUIE ascultat, iar eu nu îl văd DECÂT pe Ion Cantacuzino şi TREBUIE să-i obţin numirea.

La şapte a venit Flers să mă vadă, întotdeauna îmi fac plăcere întâlnirile cu el, vrea să publice o serie de articole în *Le Figaro* în onoarea României, care să înceapă cu unul despre rege. Spune că România e prea puţin cunoscută, iar actele ei de eroism şi suferinţele ei nu trebuie ascunse. Dar mai întâi trebuie să se întâlnească, în sfârşit, cu Nando.

I-am promis că voi încerca să aranjez.

După cină am stat cu Ducky şi am terminat de citit *Ilderim*. I-a plăcut, a spus că e o poveste bună.

Nu se simte prea bine, are atacuri de febră, dar, fiind fiica mamei, se târăşte de colo-colo şi face ba una, ba alta, indiferent de cât de bolnavă e.

Iaşi

duminică, 22 ianuarie/4 februarie 1917

Nando a venit la micul dejun. Puţin mai devreme sosise Barbu, ca să-mi spună ce trebuia să ştiu.

Am petrecut o dimineaţă agitată, încercând să pictez şi primind vizite din oră în oră, de la oameni care nu mi-au spus altceva decât lucruri care mi-au îndurerat inima şi sufletul.

Nu m-am simţit prea bine, de aceea n-am fost în stare să le îndur ca de obicei. Parcă treceau peste mine valuri mari de durere care ameninţau, din clipă în clipă, să mă facă să izbucnesc în lacrimi.

A venit Lady Barclay. Era toată numai zâmbet şi a muncit mult şi cu spor.

La prânz a venit George. A fost tare vorbăreţ, amuzant, ca întotdeauna, în compania lui Ducky, deşi lucrurile despre care a trebuit să vorbim nu erau tocmai vesele.

După prânz am plecat cu Ducky să vizităm o mânăstire, Frumoasa, aflată chiar la marginea oraşului şi transformată în spital pentru boli de ochi. Mi s-a cerut să-l inspectez, fiindcă şi el se înscrie printre ororile scandaloase. Din nou, nu există cuvinte să descrie ce am găsit, deşi lucrează acolo un doctor excelent, Staicovici[241], şi un alt doctor, tânăr, foarte amabil, al cărui nume nu-l ştiu şi care vorbea fluent toate limbile, chiar şi engleza. Situaţia din spital îi adusese pe doctori într-o stare de deznădejde enormă şi indignată. Într-un spaţiu gândit pentru 300 de pacienţi erau înghesuiţi 700, în nişte înjghebări ca de grajd, fără ventilaţie, cu podele de pământ nămolos, paturile puse unele

peste altele, nici vorbă de lumină; acolo erau îngrămădite sufletele acelea nefericite, cu boli de ochi cumplite, ca să nu mai vorbim de toate formele de tifos. Nu aveau loc să-i izoleze, nu aveau amenajări sanitare, situaţia era deplorabilă şi primejdioasă, dar şi aceasta, cu puţină ordine şi bunăvoinţă din partea autorităţilor, s-ar PUTEA îmbunătăţi. Am umblat cu Ducky prin spital ca într-un coşmar îngrozitor, întrebându-ne câtă nenorocire poate îndura omul până să se prăbuşească. Paturile erau atât de apropiate că nu aveai loc între ele, ceea ce făcea munca doctorilor aproape imposibilă. Erau atât de disperaţi încât mă implorau să-i ajut, dar ce pot eu să fac? Deocamdată nu pot decât să insist asupra numirii lui I. Cantacuzino, iar odată ce ajunge el la conducere să-l susţin şi să-i sprijin autoritatea cu toată puterea de care dispun.

În inima mea, am luat hotărârea că voi rezolva problema înainte de venirea nopţii.

De acolo, mi-am croit drum cu greu prin zăpadă, împreună cu Ducky, preţ de câţiva kilometri, până la o gară îndepărtată, ca să vedem vagoanele pe care le pregăteşte ea. Nu era mulţumită de cum s-a lucrat, se făcuseră prea puţine. Dar am obosit foarte tare înotând cu cizmele noastre mari, ruseşti, prin atâta zăpadă, mai ales că nici una nu ne simţeam prea bine.

Ne-am întors după ora ceaiului şi l-am găsit pe George Mihailovici aşezat deja în camera mea, aşteptându-ne nerăbdător. Acolo a rămas până aproape de vremea cinei.

Maria Moruzi a insistat să mă vadă o clipă, eu îl aşteptam pe Nando să aranjez cu el problema Cantacuzino, Barbu avea să-mi spună o seamă de lucruri, doamnele mele se înghesuiau pe lângă mine să mă roage să primesc pe câte cineva în audienţă etc. şi toate în acelaşi timp, aşa că mă simţeam nenorocită şi de-abia îmi mai puteam reţine lacrimile. Clipe groaznice, când simţi că nu e destul să fii un singur om, când nici mintea, nici inima, nici trupul nu mai pot îndura încordarea.

Maria Moruzi mi-a vorbit despre toate ororile pe care le cunosc deja; cu Nando, mulţumită ajutorului lui Barbu, am obţinut numirea lui Cantacuzino, apoi a trebuit să mă grăbesc să mă schimb, iar George şi gentilomii lui deja veniseră la cină.

După cină m-am dus cu Ducky să ascultăm puţină muzică la Maruka. Muzică plăcută, odihnitoare pentru sufletele prea împovărate.

Iaşi

luni, 23 ianuarie/5 februarie 1917

M-am trezit cu puţină febră, nu mă simţeam foarte bine şi în continuare îmi venea să plâng prosteşte la tot pasul! Toate par prea grele, prea complicate, prea oribile, de parcă nici o forţă omenească

nu poate sta împotriva unei asemenea apăsări şi deznădejdi. Dar eu voi îndura, am jurat să îndur până la sfârşit, până la sfârşitul cel amar, dar poate că va fi un sfârşit glorios, în adâncimile cele mai ascunse ale sufletului, eu încă mai cred că va fi glorios, deşi vremurile sunt din ce în ce mai grele.

Germania a declarat război *pe viaţă şi pe moarte* cu submarinele, fără somaţie, vor arunca în aer tot ce pluteşte pe mări în anumite regiuni – totul! Chiar şi vasele neutre! Nu se va da nici un avertisment, nu se vor sinchisi de nici o viaţă. E o ameninţare monstruoasă şi lasă impresia că ar fi în stare s-o pună în aplicare. Prin urmare, America şi Spania şi-au retras ambasadorii şi sunt pe picior de război. Ce-a ajuns de biata noastră lume!

Azi am hotărât să stau liniştită, să nu fac nimic, ca să-mi ajut bietul corp îndurerat.

La prânz i-am invitat pe Flers şi Griffith; l-am rugat pe Griffith să mă ajute, dacă poate, cu scoaterea unor vagoane blocate, în care se află barăcile demontabile de care are nevoie Ion Cantacuzino ca să-şi înceapă considerabila muncă de *curăţenie*. Vagoanele sunt blocate undeva într-o gară mică, Rafaila, şi între ele şi noi se află 22 de trenuri!

Îmi place Griffith, îmi lasă impresia că e încrezător, iar asta îmi face bine în vremurile acestea de grele încercări.

Am pictat mult cu Ducky, apoi i-am citit din *Glasul de pe munte*[242], pe urmă mi-a citit ea mie, fiindcă cititul mă face să tuşesc – gâtul meu nu o duce prea bine.

Frigul aprig continuă.

La şapte a venit Barbu să ne citească declaraţia de război cu submarinele a lui Bethmann-Hollweg[243].

După cină, Ducky mi-a citit până târziu.

Iaşi

marţi, 24 ianuarie/6 februarie 1917

În continuare nu mă simt prea bine, am o febră care mă slăbeşte, mă doare gâtul şi sunt răguşită, dar sunt mai puţin deznădăjduită, parcă mă simt din nou pregătită să trudesc şi să îndur; totuşi, am hotărât să rămân în casă, în speranţa de a scăpa de răceală, fiindcă am de gând să plec în curând cu Ducky, dacă va fi posibil, pe frontul rusesc de aici, din ţară. Câţiva ruşi de treabă, veniţi cu daruri pentru armata lor, ni le-au oferit nouă, ceea ce, fireşte, ne-a încântat.

Azi a fost, în mod neaşteptat, o zi plină de veşti plăcute, atât de rare în ultima vreme.

Un român mărunţel, cu faţa rozalie şi ochi sinceri, pe nume Ioanide, a venit să mă vadă în numele lui Loïe Fuller, cu o propunere extraordinară, o propunere fabuloasă, nici mai mult, nici mai puţin,

într-atât încât nici n-am s-o pun pe hârtie, de teamă să nu fie totuşi o iluzie. Dar americanii cred în mine, rezonează cu personalitatea mea, cred că salvarea ţării stă în mâinile mele şi vor să mă ajute. Dumnezeu să-i binecuvânteze – deocamdată n-am să spun mai mult, draga de Loïe, dintotdeauna am simţit, cumva, că are să-mi facă un bine.

I-am primit în audienţă pe soţii Van Sperseel – tare obositori oameni şi, poate şi din cauza răcelii, mi s-au părut tare greu de suportat.

Conversaţii interesante cu Barbu, e un prieten extraordinar de bun – încearcă să ne ajute tot timpul, văzând cât de disperată e situaţia.

La prânz ne-a vizitat un ofiţer englez de-a dreptul fermecător[244] care se ocupă de vehiculele blindate; are o faţă fină, mereu proaspăt bărbierită, nemişcată, cu ochi care îşi păstrează puritatea, e un om admirabil în toate privinţele. După prânz am avut ocazia să stau mai mult de vorbă cu el. I-am vorbit de unele greutăţi cu care mă lupt, în special de teama mea de foametea şi epidemiile care ne ameninţă, şi el a promis că mă ajută, aşa că l-am rugat ca tot ce s-ar trimite să-mi fie trimis mie direct, ca şi cum ar fi cadouri. Sunt din ce în ce mai convinsă: cu cât mai multă putere de dăruire pot aduna în propriile mele mâini, cu atât mai mult îl pot ajuta pe Nando şi poporul nostru; cu cât pot face mai multe, din punct de vedere material, pentru răniţii şi armata mea, cu atât mai devotaţi îmi vor fi. Iar toţi oamenii valoroşi ajung, treptat, la concluzia că ajutorul se găseşte în jurul tronului. Dacă, pe lângă aceasta, aliaţii mei îmi umplu mâinile, voi obţine o putere enormă, în cel mai sfânt sens al cuvântului.

A venit la prânz şi dr. Cantacuzino, şeful organizaţiei sanitare ales de mine.

Colonelul meu arată tare bolnav, îmi fac griji pentru el.

Am petrecut o după-amiază destul de liniştită pictând, până la ora ceaiului, apoi citind; la 6 Ducky s-a dus la Maruka şi mi-a venit în vizită Barbu – a fost tare bun cu mine şi face tot ce poate să ne ajute în mod inteligent.

Azi, în sfârşit, a fost o zi care a adus un strop de alinare inimii mele prea îngreunate – azi oamenii din jur mi-au părut buni şi gata să ajute.

Mircea, micuţul meu, se mai află şi clipe de uşurare pe lumea aceasta obosită!

Iaşi

miercuri, 25 ianuarie/7 februarie 1917

Puţine de povestit azi. Îmi tratez răceala, ceea ce înseamnă că e a treia zi la rând în care nu am ieşit din casă, fiindcă eu şi Ducky vrem să plecăm pe frontul rusesc şi, de vreme ce ea va trebui să se întoarcă acasă în curând, trebuie să plec în una din zilele următoare; fiind atât de frig, ar fi mai bine să fiu cât de cât sănătoasă. În ultima vreme m-am simţit foarte rău.

Am aflat cu dezamăgire că situaţia cu Ion Cantacuzino NU e hotărâtă, cum credeam. În lunga lor audienţă de ieri la Nando, cu Cantacuzino, Porcu şi Vintilă Brătianu, opozanţii au vorbit atât de bine şi de mult, încât Nando a ameţit de tot şi, în cele din urmă, a aprobat un aranjament cu totul inacceptabil pentru Cantacuzino, care îl leagă de mâini şi de picioare şi îl face sluga celorlalţi, luându-i chiar şi avantajele pe care le are acum – fireşte, în asemenea condiţii nu poate accepta, iar eu trebuie să mă pun din nou pe muncă. Vai, dar grele şi obositoare vremuri trăim!

Nando s-a dus să viziteze nişte trupe din apropiere, cu automobilul.

Barbu trebuia să meargă cu el până la Târgu Frumos ca să vorbească cu Averescu, dar bietul de el se simţea foarte rău – am vorbit foarte puţin cu el. Mai târziu, seara, am auzit că excursia lor se încheiase mai mult sau mai puţin în zăpadă, fiindcă azi-noapte a nins mult şi s-au făcut troiene. Dar veştile nu erau clare. În orice caz, Barbu nu s-a întors, cum mă aşteptam; aveam mare nevoie de el, trebuia să lucrez ceva cu el, întotdeauna trebuie să mă ajute când mi-e greu şi nu ştiu ce m-aş face fără el. Dar e tare trist că, până şi în clipele acestea de mare nevoie, mi se pun piedici când vreau să-mi ajut ţara. Îmi trebuie mult curaj ca să nu cad în disperare.

Dimineaţa am pictat mult cu Ducky, apoi am primit câteva asistente şi ofiţeri ruşi în problema trenurilor ruseşti.

La prânz au venit Olga Sturdza, Jean şi Sybille. Am petrecut o după-amiază liniştită, pictând şi citind cu Ducky – mai spre seară a stat cu noi şi Ileana, care a ascultat cu mare interes poveşti din care înţelegea foarte puţin. Acum citim *De ce?*, după ce am terminat *Glasul de pe munte*.

Din păcate, Lisabetta iar şi-a sucit genunchiul, a alunecat afară. Asta înseamnă că trebuie să stea în pat o vreme.

Se poate să plecăm pe frontul rusesc mâine seară, dar nu s-a hotărât încă nimic, fiindcă într-o oarecare măsură depinde de Saharov, care trebuie să hotărască unde şi cum ar fi mai bine să mergem.

După cină am citit cu Ducky – a ascultat şi Mignon. Acum citeşte Ducky, fiindcă eu tuşesc – îmi place s-o aud citind scrierile mele, citeşte frumos.

Iaşi

joi, 26 ianuarie/8 februarie 1917

Zi melancolică – toată lumea e puţin bolnavă. La micul dejun am început o discuţie despre ambulanţele mele „Regina Maria“. Se ţes intrigi ca să-mi fie luate – am vorbit cu Ballif despre asta, nu mi-a dat răspunsuri prea inteligente. Nu cred că a intenţionat să mă rănească, dar asta a făcut. La început m-am străduit să rămân calmă, dar exasperarea trezită de prea multe dezamăgiri şi prea multă durere

fierbea în mine în timp ce vorbeam, până când m-am înfuriat foarte tare, mai întâi, şi am spus, cum se întâmplă în astfel de ocazii, toate lucrurile amare pe care le înăbuşisem de atâta timp – că mi s-a luat totul, nădejdea, mândria, ţara, copilul, încrederea, convingerile, casa, că degeaba m-am dat de ceasul morţii în căutarea unor oameni care să mă ajute să reclădesc, că nu mi-a mai rămas nimic, că nu mai am nici mândrie, nici ambiţie, doar o inimă încă fierbinte de atâta dragoste, care cere cu umilinţă să muncească şi să ajute, dar nici măcar asta nu i se îngăduie: a trebuit să renunţ la spitalul meu, acum încă mai am ambulanţele, bine întreţinute şi bine organizate, gata să ajute armata cu pricepere, iar dacă acum au de gând să mi le smulgă chiar şi pe acestea, atunci îi implor sincer ca, dacă nu pot suporta o regină care a încercat să-i ajute, să mă îngroape undeva într-o fântână adâncă şi să pună o piatră grea peste mine, iar odată ce au scăpat de singurul prieten sincer al ţării lor, să-şi facă treaba şi să sfâşie şi să-şi împartă ce a rămas între ei până nu mai e nimic; dar că, în adâncul inimii, sper doar să nu-mi fie dat să aud despre asta, fiindcă acum, că am văzut cum şi-au început munca, mă îngrozeşte gândul la ce va urma. Mi-au curs de pe buze râuri de amărăciune, nici nu ştiam că adunasem atât de multă, a fost ca şi cum aş fi scos dopul unei sticle sub presiune. Apoi, firește, totul s-a sfârşit cu lacrimi amare, tare amare. Ducky a fost foarte bună cu mine, şi ea avea lacrimi în ochi, mi-a luat partea şi le-a spus că niciodată nu încetează s-o uimească cum vin la mine pentru toate lucrurile mari şi mărunte, iar apoi mă leagă de mâini şi de picioare şi nu mă lasă să ajut, îmi iau orice posibilitate, orice drept, orice ocazie. În cele din urmă, am ajuns atât de tulburată, încât a trebuit să mă duc să mă întind în pat, unde a venit şi Ileana şi s-a culcat lângă mine ca să încerce să mă consoleze. E un copil tare bun, dulce, adorabil. Am vorbit despre Mircea şi am plâns, mi-am plâns toată durerea într-o stare de nenorocire abjectă, neajutorată.

Thursday January 26th
" " February 8th 1932

Jassy

Rather melancholy day - everybody feeling rather ill At breakfast a discussion was begun about my automobiles Regina Maria. Intreagues are being made to take them from me - I talked to Ballif about them, his answers were not very clever. I dont think he really meant to hurt me, but he did. At first I tried to remain calm - but exasperation of too much disappointment, too much grief too much suffering welled up as I talked, finally I became first frightfully ~~xx~~ angry and said as happens in those occasions all the bitter things I had supressed for so long - saying that everything had been torn from me, my hopes, my pride, my country, my child, my trust, my belief - my home, that in vain I had turned from side to side to find people to help me in building up again - that nothing was left to me, that I had neither pride nor ambition only a heart still glowing with love that asked humbly

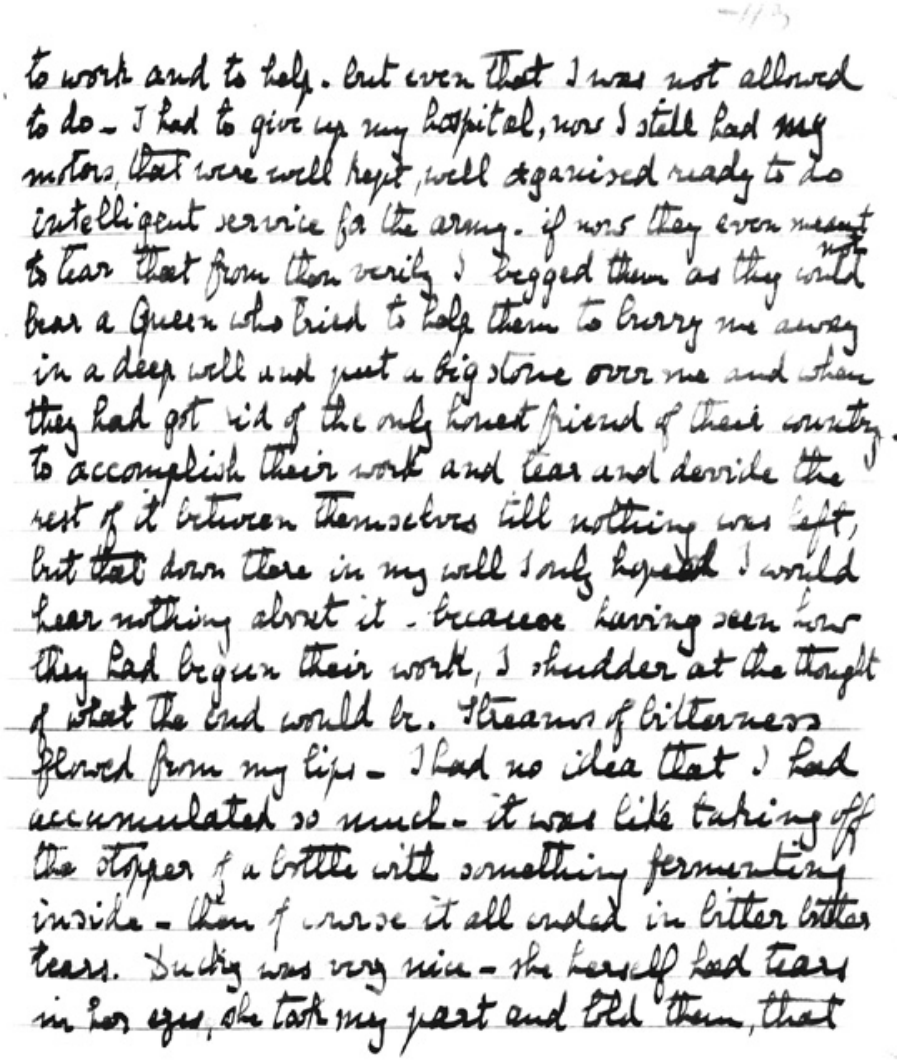
to work and to help. But even that I was not allowed to do - I had to give up my hospital, now I still had my motors, that were well kept, well organised ready to do intelligent service for the army. if now they even meant to tear that from them verily I begged them as they would bear a Queen who tried to help them to hurry me away in a deep well and put a big stone over me and when they had got rid of the only honest friend of their country to accomplish their work and tear and deride the rest of it between themselves till nothing was left, but that down there in my well I only hoped I would hear nothing about it - because having seen how they had begun their work, I shudder at the thought of what the end would be. Streams of bitterness flowed from my lips - I had no idea that I had accumulated so much - it was like taking off the stopper of a bottle with something fermenting inside - then of course it all ended in bitter bitter tears. Ducky was very nice - she herself had tears in her eyes, she took my part and told them, that

Mai târziu a venit Ballif, care vorbise cu generalul Prezan despre situaţia ambulanţelor, care deocamdată va rămâne nerezolvată. Eram încă în pat. N-am spus mai nimic, atât de nefericită eram, dar a vorbit cu el Ducky, care stătea lângă mine. El a declarat că, în ciuda a ceea ce am spus eu, toată lumea contează pe mine, că eu sunt SINGURA persoană în care-şi pun nădejdea şi de la care aşteaptă ajutor; eu i-am răspuns cu amărăciune că nu s-ar spune şi că îl pot asigura că, dacă azi sora mea mi-ar propune să plec cu ea în exil, m-aş duce! Vai, am fost amară, amară, amară, chinina n-ar fi fost nimic pe lângă mine! Dar Ducky şi bunul meu colonel au continuat să vorbească peste capul meu, ca şi cum aş fi fost un copil bolnav – şi e adevărat că aşa şi păream în clipele acelea, nu era în mine atunci nimic din regina biruitoare!

Mai târziu am pictat cu Ducky. A venit Jean Chrissoveloni, au discutat problema ambulanţelor „Regina Maria“ şi a promis să se ducă personal la Prezan să-i explice situaţia.

Toţi copiii mei au fost vaccinaţi, unii pentru a doua oară, Ileana şi Nicky pentru a treia oară, şi tuturor le-a fost tare rău, au avut febră mare.

După cină, pe Ileana a apucat-o o durere puternică în partea inferioară a stomacului, care ne-a speriat foarte tare; am trimis după dr. Romalo, dar el n-a părut îngrijorat şi a spus că injecţiile acestea au uneori astfel de reacţii ciudate şi neplăcute. Nici eu, nici Ducky nu ne-am simţit prea bine, de data asta ne-am dus la culcare devreme.

Nando trebuia să se întoarcă, dar, din cauza troienelor enorme, trenul lui a rămas, probabil, blocat undeva.

Iaşi

vineri, 27 ianuarie/9 februarie 1917

Am avut o noapte urâtă – răceala mi-a ajuns în bronhii şi hârâi când respir, ceea ce mă supără când stau în pat, fiindcă mă face să tuşesc. Am nevoie de odihnă şi din alte motive, dar azi nu pot rămâne în pat. Mă simt doborâtă fizic şi sufleteşte, dar nu trebuie să renunţ, sunt prea multe de făcut, în ciuda furiei mele împotriva celor care îngreunează lucrurile.

Ne-am gândit că s-ar putea să merg în curând în Rusia – la început voiam să mă duc cu Ducky, dar e destul de greu de aranjat fiindcă, fiind regină, trebuie să fiu primită oficial etc. etc.

Ideea căsătoriei lui Carol a revenit în actualitate, cu destulă seriozitate. Mai întâi s-au făcut propuneri din partea lor, acum s-a aflat şi aici despre asta şi văd ce bucurie intensă, enormă ar aduce dacă s-ar face. Trebuie să spun că mie nu mi-a trecut prin minte o astfel de idee tocmai acum, când ţărişoara noastră de-abia dacă mai există.

Dar, dată fiind starea de umilinţă în care se află acum, şi mie mi-ar face plăcere un astfel de eveniment fericit. Rămâne de văzut dacă tinerii pot fi convinşi să se înţeleagă.

Oricum, se discută din nou ideea vizitei mele în Rusia.

Nando a venit la micul dejun. Excursiile lui militare s-au încheiat în zăpadă, cu tot felul de aventuri. Bietul Barbu, care plecase bolnav, a rămas în automobil şi, chiar şi cu febră mare, a mers ore în şir prin zăpada orbitoare şi s-a simţit din ce în ce mai rău, până a leşinat, sărmanul de el: ridicându-se de la o masă interminabilă, a căzut dintr-odată la pământ înainte să apuce să iasă din încăpere. A rămas acolo, ca mort. Spre seară l-am vizitat acasă, fiindcă nu are voie să se ridice din pat, iar eu aveam prea multe probleme importante de discutat cu el.

În ciuda stării de mare slăbiciune, a avut conversaţii lungi şi interesante cu Averescu, conversaţii importante – dar încă nu voi vorbi de ele aici.

M-am întâlnit cu o mulţime de oameni, am avut multe discuţii, nu toate mulţumitoare, greutăţile se înmulţesc văzând cu ochii. Dragul de George şi-a făcut din nou apariţia şi a rămas la prânz, cină şi ceai. Mie şi lui Ducky încă ne e rău, aşa că nu oferim o companie la fel de plăcută ca de obicei, dar am pictat mult şi am făcut obiecte drăguţe.

La prânz a venit Eliza Brătianu.

Vremea e în continuare cumplit de friguroasă, dar azi a fost foarte frumos.

Căile ferate sunt într-o stare din ce în ce mai proastă; ameninţarea foametei devine tot mai palpabilă.

Şi totuşi trebuie să avem curaj şi să nu ne lăsăm doborâţi!

Iaşi

sâmbătă, 28 ianuarie/10 februarie 1917

M-am trezit cu o stare foarte rea. Trebuia să-l însoţesc pe George, împreună cu Ducky, la decorarea unor soldaţi ruşi, dar am hotărât să renunţ, fiindcă amândouă aveam febră.

La prânz l-am avut invitat pe Keller, general de cavalerie rus. Îmi era tot mai rău, m-am târât de colo-colo până n-am mai putut, apoi am căzut la pat cu febră mare – la timp, se pare, fiindcă eram în pragul pneumoniei.

Eram la pământ. Dr. Romalo s-a ocupat serios de mine.

Îmi amintesc o stare de nefericire cruntă.

Am vorbit puţin cu Barbu, care n-ar fi trebuit să vină, fiindcă şi el e bolnav încă.

duminică, 29 ianuarie/11 februarie 1917

Febră, stare neplăcută, jalnică.

Mi-a fost foarte rău toată ziua. Rău de tot, rău cum rareori mi-a fost.

Gâtul, plămânii, capul, spatele, toate îmi sunt o masă de nefericire dureroasă şi epuizată; nici n-am putut să dorm.

Ducky trebuia să plece, dar a hotărât să rămână până vede că mă simt mai bine.

Iaşi

luni, 30 ianuarie/12 februarie 1917

Am avut o noapte cumplită, un iad, dar pe la ora trei m-a lovit o criză violentă, însoţită de transpiraţie abundentă, şi în sfârşit temperatura, care era foarte ridicată, mi-a scăzut.

Mă simt neputincioasă ca un nou-născut, dar am capul mult mai limpede. Gâtul mă doare în continuare foarte rău; respir mult mai uşor.

Ducky a hotărât să mai rămână până poate fi sigură că sunt pe calea însănătoşirii. E tare bună cu mine, mă îngrijeşte ca o mamă.

Nando mi-a adus ştiri oribile: se crede că Alexandru Sturdza, care a dispărut misterios de câteva zile, e un trădător de cea mai joasă speţă. Crăiniceanu, fiul generalului, a fost prins cu manifeste semnate de Sturdza asupra lui, în care armata era chemată să se predea duşmanului şi să-şi unească forţele cu prizonierii de partea cealaltă pentru a-i izgoni pe ruşi din ţară!

marţi, 31 ianuarie/13 februarie 1917

Azi-noapte am dormit, dar un somn apăsător, bântuit de povestea cu Sturdza! Să fie, oare, adevărat? Dacă da, e cea mai rea lovitură din câte am avut de îndurat până acum! Cea mai ticăloasă, cea mai diavolească, cea mai infamă şi tragică! Şi când te gândeşti că Nando l-a decorat acum doar câteva zile!

Nando e aproape doborât! Şi nu e de mirare! Dar parcă nu-mi vine să cred că Sturdza ar păta numele tatălui lui cu o asemenea faptă!

Azi mă simt mai bine, nu încape îndoială, deşi sunt departe de a fi sănătoasă, nici vorbă să mă ridic din pat. Dar trebuie s-o las pe Ducky să plece – nu-mi mai e atât de rău, încât s-o întârzii.

Şi Barbu s-a îmbolnăvit din nou.

Dragul de George e tot aici şi vine să ia toate mesele cu noi, foarte trist că nu are ocazia să mă vadă mai des.

Ar trebui să vorbesc cât mai puţin, dar nu se poate, toată lumea are ceva să-mi spună, să mă întrebe, ceva de discutat. Am vorbit cu mulţi oameni despre multe probleme importante, toate subiectele sunt arzătoare, interesante şi monstruos de complicate.

L-am văzut pe Griffith, care, din păcate, pleacă, dar e dispus să se întoarcă; toţi ţinem la el şi îl apreciem. E puternic, nobil şi priceput – oamenii se simt onoraţi să-l urmeze. Şi Ducky are o părere excelentă despre el.

Seara, spre nefericirea mea, Ducky a plecat.

Iaşi

miercuri, 1/14 februarie 1917

Mă simt mult mai bine, dar sunt ridicol de slăbită şi tremur, nici vorbă să mă pun pe picioare deocamdată.

Am vorbit din nou cu Griffith, care pleacă azi. Nando l-a decorat, ceea ce a părut să-i facă mare plăcere. Şi Nando speră să se întoarcă.

Dragul de George vine de câte ori poate şi se simte foarte jignit când mă răpesc alţii şi mă obosesc, iar el nu poate să mai stea cu mine.

La 6 am vorbit puţin cu Barbu, arată ca o stafie. Sunt sigură că n-ar fi trebuit să vină, dar, de vreme ce eu n-am putut să ajung la el, a încercat el să ajungă la mine; aveam atâtea să ne spunem, e greu să fim despărţiţi tocmai acum, când fiecare clipă aduce subiecte atât de

importante de discutat.

După cină, Nando a plecat la Zorleni.

Îmi e un dor cumplit de Ducky.

Iaşi

joi, 2/15 februarie 1917

Mă simt mai bine, dar încă nu am voie să mă ridic din pat.

Am pregătiri importante de făcut, am din nou capul limpede, mă simt în stare să-mi reiau îndatoririle, însă nu mi se îngăduie încă să mă dau jos din pat.

Am o speranţă mare şi minunată de ajutor – o speranţă care s-ar putea îndeplini, dar încă n-am să vorbesc despre ea, mi-e prea teamă să n-o văd că piere.

Am vorbit cu prinţesa Maria Moruzi despre problemele Crucii Roşii.

Cantacuzino (Ion) e numit în sfârşit şeful organizaţiei noastre sanitare. Mă bucur foarte mult, sper că va izbândi, dar îl aşteaptă o muncă aproape supraomenească. S-a lovit de împotriviri considerabile, dar eu şi Nando am triumfat – sper că am ales bine, alegerea noastră e de cea mai mare importanţă.

George m-a acaparat cât a putut azi, fiindcă diseară pleacă.

Barbu e din nou bolnav, n-a putut veni. Mă tem că a ieşit prea curând din casă. Sunt foarte tristă că nu pot să ajung la el, întotdeauna a fost ajutorul şi sfătuitorul meu.

Dragul de George a plecat la zece şi jumătate seara, după ce a luat cina aici şi a stat de vorbă cu mine nestingherit, după pofta inimii. Scumpul de el are nevoie de iubire şi primeşte tare puţină. E mişcător de devotat lui „Minny“[245] a lui, care se poartă urât cu el fiindcă nu-l iubeşte. George are o inimă iubitoare, pe care n-o vrea nimeni, lucru foarte trist. Eu şi Ducky îi arătăm cât mai multă afecţiune, ca să aibă parte de câteva ore fericite în viaţă. S-a rupt de noi cu mare greutate, se vedea limpede, şi îi e atât de teamă să nu fie uitat!

Mi-am luat rămas-bun şi de la gentilomii care au venit cu el. Colonelul lui mi-a făcut o mare plăcere spunându-mi că s-a îndrăgostit de Grui Sânger şi că niciodată n-a văzut cal mai frumos – fără îndoială, a spus-o ca să mă înduioşeze. În ultima clipă, după ce mi-a spus rămas-bun, dragul de George a trebuit dus neapărat de Nicolae la grajduri să-l vadă pe favoritul adorat; cu incidentul acesta mi s-a încheiat ziua.

Iaşi

vineri, 3/16 februarie 1917

Mă simt mai bine, dar tot slăbită, nenorocită, ameţită, nici nu mi-am dat seama cât de bolnavă am fost.

Zi mai liniştită, cu mai puţine vizite.

Barbu e în continuare bolnav. Fetele mele au fost vaccinate din nou,

pe Lisabetta o doare genunchiul.

Afacerea Sturdza i-a oripilat pe toţi, rămâne un mister. Unii jură că e nevinovat, alţii că e vinovat – eu mai degrabă l-aş crede nevinovat până se dovedeşte contrariul, dar povestea e foarte urâtă.

Am vorbit cu contesa Zoppola, care pleacă, încearcă să ajungă în sfârşit în Italia. E tot frumoasă, dar cea mai împrăştiată şi mai nepractică femeie din câte am cunoscut. Are faţă de mine un devotament fanatic, care mă face să mă simt aproape stânjenită.

M-am ridicat din pat şi am stat câteva ore pe canapeaua din camera cealaltă. După ceai mi-a citit Symki; la şapte au venit să mă vadă Maruka şi Alice.

Sper să pot rezolva în curând problema cu *cei amputaţi*, probabil vor fi trimişi într-un oraş din Rusia.

Toată lumea are ceva mai multă speranţă de când a fost numit Ion Cantacuzino în fruntea *Sănătăţii Publice*, să-i dea Dumnezeu puterea de a munci cu folos, fiindcă e aproape la fel de important ca armata.

Frigul s-a mai înmuiat, în ultimele zile am avut un soare superb.

Temperatura încă nu mi-a revenit la normal.

Iaşi

sâmbătă, 4/17 februarie 1917

Noaptea mi-a fost bine, dar la trezire m-am simţit foarte rău. Mă exasperează boala – e tare lungă şi obositoare.

S-a întors Carol, foarte mulţumit, arată foarte bine, s-a îngrăşat puţin. În general, a rămas cu o impresie bună, dar şi în Rusia o mulţime de lucruri URMEAZĂ să se facă, dar nu se fac din lipsă de hotărâre.

Se fac multe promisiuni cu cea mai bună credinţă, dar nu toate se respectă, iar uneori se respectă prea târziu. Dar Carol s-a întors cunoscând enorma energie latentă din ţara aceea imensă – voiam s-o cunoască.

Toată ziua m-am simţit rău, oribil de ameţită şi de tristă, deşi m-am ridicat pentru câteva ore de pe canapea. L-am primit pe generalul Fersen, care s-a întors cu Carol până la noi.

Mica doamnă Antonescu a venit să mă vadă şi chiar mi-a adus două flori! Doi crini de iarnă portocalii, primele flori de care am avut parte de când am plecat în exil – de vreo patru luni.

La ceai a venit Cella, mi-a spus că traducerile lui Iorga după *My Country* au fost foarte bine primite şi apreciate, chiar şi printre domnii în vârstă ai lumii literare.

Oraşul Moscova mi-a trimis 40.000 de ruble (120.000 de franci) pentru efortul meu de război.

Seara m-am simţit mai rău, aşa că a venit doctorul şi mi-a făcut un *Priessnitz*[246] ca să dorm cu el. Mi-a fost rău, am avut febră, m-a durut

capul, una peste alta am fost tare nenorocită şi deloc în stare de tot ce trebuie să fac.

Iaşi

duminică, 5/18 februarie 1917

Am dormit destul de bine, dar la trezire n-am fost tocmai în apele mele, e limpede că nu sunt încă însănătoşită – altfel n-aş fi atât de exasperant de slăbită.

L-am primit pe Brătianu la 12; s-a întors din Rusia foarte mulţumit, în general, a fost interesant, măgulitor, plăcut, a văzut o mulţime de oameni, o mulţime de locuri şi o mulţime de lucruri.

Am stat câteva ore pe canapea, dar nu m-am simţit bine.

După-amiază am stat în mare parte liniştită, dar chiar şi aşa au venit prea mulţi să mă vadă, mi s-au pus prea multe întrebări, mi s-au povestit prea multe lucruri triste, iar temperatura mi-a crescut, îngrijorându-l pe bietul Romalo, iar când a venit vremea de culcare eram îngrozitor de obosită, nici nu pot spune cât! Of, eram aşa de obosită! Simţeam că mă sfârşesc de oboseală!

Carol a plecat la Zorleni.

Iaşi

luni, 6/19 februarie 1917

Mi-e mai bine, temperatura – normală. Noaptea m-am simţit bine, sunt mai odihnită, dar departe de a fi însănătoşită.

Am avut marea bucurie de a-l vedea pe Barbu, care e din nou mai mult sau mai puţin sănătos. Azi nu am voie să mă ridic din pat.

A venit în vizită doamna Mârzescu şi mi-a adus ciorapi lucraţi de mână la şcoala ei. I-a venit ideea să preiau eu spitalul mare, Sf. Spiridon, fiindcă e prost administrat. I-am spus că nu pot accepta decât în anumite condiţii – prima fiind ca TOT oraşul să-şi dorească acelaşi lucru şi să-şi exprime dorinţa.

După prânz mi-au pus *ventuze* pe spate, e prima dată când mi s-a pus aşa ceva – mi s-a părut tare neplăcut.

Am avut o după-amiază destul de liniştită, întreruptă de colonelul meu şi de Irina Procopiu[247], fiecare cu o problemă mai arzătoare decât cea dinainte – toate problemele sunt arzătoare!

Spre seară a început să mă doară gâtul – nenorocită boală!

Iaşi

marţi, 7/20 februarie 1917

Noapte grea, cu mari dureri în gât. Dimineaţa mi-a fost, din nou, mai bine.

În continuare sunt obligată să rămân în pat, temperatura încă nu mi-a scăzut până la normal.

A venit Barbu să mă vadă, el chiar se simte mai bine, dar tot trebuie

să aibă grijă.

Azi nu am primit pe nimeni, ca să mă odihnesc bine, altfel iar mă obosesc prea tare, de aceea îmi revin atât de încet. Din fericire, Ducky mi-a lăsat câteva cărţi interesante.

Azi n-am primit nici o veste deosebită, dar tot ce aud continuă să fie îngrijorător şi neplăcut.

Spre seară mi-a citit Symki *Le Roi Tobol*.

Iaşi

miercuri, 8/21 februarie 1917

Încă nu mă simt bine.

Zi de melancolie oribilă – fiindcă se pare că azi a fost degradat în public bietul Socec – Socec! Socec simpaticul, grăsunul, zâmbitorul, priceputul, a trebuit să îndure umilinţa publică sub ochii întregului Iaşi, când i-au smuls galoanele şi l-au îmbrăcat în haine de deţinut – e condamnat la cinci ani de muncă silnică.

Nu ştiam că va fi azi. Eram cu Symki, am auzit tropăitul soldaţilor care treceau şi am întrebat-o de ce trec atâţia; mi-a răspuns că era vorba de Socec; am întrebat-o ce s-a întâmplat cu Socec – nu ştiam! Atunci mi-a spus!

Parcă mi s-a întunecat ziua, parcă viaţa nu merita trăită, iar lumea părea un loc prea urât să trăieşti în el – cum se poate ca un om să îndure asemenea umilire!

Parcă nu mai puteam să trag aer în piept! Îmi venea să ţip de durere – era insuportabil, insuportabil!

Fusese laş! Întorsese spatele şi dăduse bir cu fugiţii, trăgându-şi brigada după el! Da, fără îndoială, nu există nici o scuză, e o crimă monstruoasă! Dar pedeapsa e şi mai monstruoasă, mult mai bine ar fi fost să-l împuşte, de o mie de ori mai bine să-l împuşte – să-l împuşte!

Îl cunosc pe Socec de când am venit în ţară, mereu zâmbea, era foarte spilcuit, bogat, plin de succes, ţipător de mulţumit de sine, şi de viaţă, şi de soartă, şi de omenire. Cei mai buni cai, cea mai bogată nevastă, cel mai larg zâmbet, cea mai lăudăroasă limbă, prieten al copiilor, mare mâncăcios, mare băutor, mare fumător, mare vorbăreţ, mereu plecat în străinătate cu tot felul de însărcinări, un om pe care nu l-am apreciat niciodată, dar care era un tovarăş din zilele mai fericite şi mai luminoase – şi să sfârşească astfel… astfel…

Toată ziua nu mi-a stat gândul la altceva, îmi imaginam scena într-o sută de feluri, publicul cinic, care se umflă în pene, tot Iaşiul invitat să-i vadă prăbuşirea, cum a fost adus, cum a rămas acolo fără apărare şi cum, sub cerul Domnului, i s-au luat „gradele“, cum a rămas în picioare şi n-a murit!… nu pot îndura gândul… nu-l pot îndura!… parcă înnebunesc când mă gândesc ce trebuie să fi fost! Mai ales fiindcă nu-mi pot înăbuşi senzaţia că trebuie să fi fost vreo greşeală la

mijloc.

M-am ridicat din pat şi am stat pe canapea câteva ceasuri – dar încă nu mi-e bine, e limpede că încă nu mi-e bine.

Spre seară a venit în vizită Barbu.

Nando a venit de la Zorleni.

Probleme complicate de rezolvat – e soiul de om cu care e greu să vorbeşti, e foarte obositor când eşti bolnavă.

Dr. Romalo e şi el bolnav – mă îngrijeşte Mamulea.

Iaşi

joi, 9/22 februarie 1917

Nando e tot aici, eu încă nu mă simt bine. Am avut discuţii foarte obositoare, mai obositoare decât pot eu suporta, bolnavă cum sunt, dar ce pot face altceva decât să lupt în continuare, aşa cum îmi dictează ceea ce eu consider a fi datoria mea, să încerc să-i conving şi pe alţii să muncească, să ajungă la o soluţie, să nu cedeze, să facă eforturi supraomeneşti, să facă imposibilul în împrejurări imposibile – dacă fiecare om şi-ar îndeplini partea lui cu devotament, deznădejdea de zi cu zi a situaţiei s-ar mai îndulci puţin, măcar puţin! Nu cer minuni! Cer doar efort şi dorinţa de a ajuta! Nu plecarea capetelor fără speranţă şi observarea dificultăţilor, inerţia criminală de care sunt înconjurată din toate părţile, lipsa de energie, de mijloace, de „credinţa care mută munţii din loc“, pe care rar o văd – şi chiar şi Nando a mers până într-acolo încât m-a acuzat că mă amestec în lucruri care nu mă privesc, cum îmi închipui că strădaniile mele mărunte ar putea îmbunătăţi starea absolut înfiorătoare în care se află lucrurile? I-am spus că nu am iluzii că eu, cu mijloacele mele mărunte, aş putea rezolva ceva, dar că, atâta timp cât mai am suflu în mine, cât mai am un ban în pungă, voi face tot ce pot, absolut tot ce pot ca să uşurez toată suferinţa pe care o pot uşura, ca să încurajez toate spiritele pe care le pot încuraja şi ca să lupt împotriva celor care nu-şi fac datoria şi nu vor să muncească; că poate îmi e sortit să-mi frâng inima cu eforturile mele fără să fi reuşit nimic, dar chiar şi atunci am să pot să mor ca un cal care cade înhămat, cu ultima picătură de vlagă stoarsă din el.

Şi am să lucrez, am să tot lucrez, neîncetat, neobosită, oricât m-ar costa, chiar dacă truda e de o mie de ori mai mare decât rezultatul!

Tot ce aud e îngrozitor – trebuie să-mi închid inima ca să nu sufăr de toate, trebuie să-mi pun un zăbranic peste minte ca să nu văd în viitor lucruri care m-ar umple de furie.

După prânz l-am primit pe Chrissoveloni – am vorbit mult.

La ceai a venit Barbu.

După cină, alte conversaţii fără rezultat, discuţii cu Nando, atât de inutile, încât până la urmă l-am rugat să mă lase singură, fiindcă îmi

secătuia puterile fără nici un rezultat folositor, iar doctorii îmi spun să stau liniştită, altfel nu mă voi însănătoşi; măcar, dacă e să-mi fac rău, să fie cu un scop bun, nu pentru certuri fără rost şi sterile care nu duc la nimic şi nu fac decât să-mi zdrobească inima, curajul, credinţa, speranţa…

Cel puţin cu colonelul meu, după ce mi-a spus nişte lucruri oribile, oribile, am stat mai târziu şi am încercat să le repar pe cât îmi îngăduie mijloacele mele firave – dar cu Nando stau şi vorbesc şi iar vorbesc până când se înfurie pe toţi şi toate şi nu se face nimic!

Iaşi

vineri, 10/23 [februarie] 1917

Nu mă lasă să mă ridic din pat! Şi m-am săturat de stat în pat, m-am săturat până peste cap, sunt atât de slăbită, îmi e atât de rău, sunt atât de ameţită, de dezgustată de mine însămi şi de toate.

Nando e tot aici – ducem la nesfârşit discuţii importante şi foarte obositoare, care nu-mi ajută deloc însănătoşirea. Încerc din răsputeri să fiu răbdătoare *şi bună sfătuitoare*, am grijă să nu dau sfaturi greşite sau gândite în grabă, dar simt că e nevoie de energie. Dacă nu se pot găsi oameni noi, atunci trebuie obligaţi cei vechi să-şi facă datoria şi nu trebuie tolerată nici o falsitate, nici un favoritism. Acesta e crezul meu; aceasta e limba pe care o vorbesc, revin mereu la acelaşi subiect. Nu schimbări bruşte, ci insistenţa severă pe îndeplinirea datoriei, iar dacă tot nu se face nimic, atunci e nevoie de schimbare, fiindcă nu s-a respectat făgăduiala de a munci, de a face, de a ajuta; trebuie insistat sever ca pedeapsa să vină imediat, ca oamenii să vadă că a-ţi face datoria e avantajos din toate punctele de vedere.

În zilele noastre, cea mai mică neglijare a îndatoririlor atrage după ea dezastrul şi pierderea a nenumărate vieţi, aşa că nu e timpul pentru delăsarea egoistă a unei mâini de oameni.

Vor să-i dea lui Ballif o funcţie importantă – eu aş face sacrificiul acesta, dar numai dacă ar fi vorba de o poziţie cu adevărat ÎNALTĂ şi INFLUENTĂ, în care talentele lui să poată fi folosite pentru binele ţării; altfel nu mă va convinge nimic să renunţ la el.

Nando e în toane ceva mai bune – are nevoie să-şi verse oful, apoi se mai poate vorbi cu el, dar, când eşti bolnavă, vărsatul ofului e foarte obositor pentru cel peste care se varsă.

Uneori sunt foarte obosită, îngrozitor, dureros, zdrobitor de obosită – dar trebuie să am curaj şi să nu cedez, nici măcar în gând nu trebuie să cedez.

L-am văzut pe amiralul Kratzovski, care pleacă în Elveţia cu o misiune, şi i-am dat o scrisoare pentru sora mea, Baby.

L-am văzut şi pe Benett, care se întoarce în Anglia. Englezii sunt extrem de siguri că ÎN CURÂND toate vor merge bine.

Iaşi

sâmbătă, 11/24 februarie 1917

Zi prea puţin diferită. Încă nu sunt sănătoasă, sunt extrem de slăbită, stare detestabilă, nefirească.

Am vorbit din nou cu Nando, Barbu şi Ballif despre toate problemele noastre atât de grele.

L-am trimis pe micul Georgie la Ducky, la Petrograd, să cumpere tot felul de alimente, cu toţi banii pe care i-am avut la dispoziţie[248]; cred că e cel mai bun lucru pe care-l pot face, fiindcă ne aşteaptă foametea. Ducky va ajuta şi ea cât poate, sunt sigură de asta.

Nando e cumplit de îngrijorat de toate. Încerc, împreună cu Barbu, să-l ajut cu toată energia şi inteligenţa noastră, puse laolaltă. De multe ori apelăm şi la Ballif, iar sfaturile lui sunt întotdeauna limpezi, cinstite, precise, neîndurătoare şi extraordinar de impersonale, nu e în ele nici pic de ură, deşi omul e ca de cremene.

Mi s-a adus vestea bună că au ajuns cinci vagoane cu daruri pentru armata noastră, trimise pe numele meu de marele duce Alexei, ţareviciul cel tânăr.

Dumnezeu nu mă părăseşte de tot în clipele când încerc din răsputeri să ajut!

Carol merge din loc în loc, inspectează, pune întrebări – am să-l trimit cu rufărie şi provizii la mai multe regimente, trebuie să vadă cu ochii lui şi, peste tot pe unde merge, trebuie să am grijă să nu meargă cu mâna goală, nenorocirea soldaţilor e prea mare.

Câteva lucruri tot mai pot face – dar trebuie făcute acum, acum, în timpul crizei acesteia dureroase, atroce.

Am trimis prima decoraţie „Regina Maria“ unei tinere doamne franţuzoaice care a îngrijit cu splendidă abnegaţie cazurile de boli infecţioase de la Vila Greierul, de lângă oraş, şi s-a molipsit de cea mai rea formă de tifos. S-a dus la ea Symki împreună cu grasa de Lala Belloy, care e prietenă cu fata bolnavă – îi e foarte rău, şansele de însănătoşire sunt mici.

Bietul nostru Costescu de la poliţie e şi el foarte bolnav de câteva zile.

Ne aşteaptă calamităţi îngrozitoare din cauza bolilor care ne vor năpădi încetul cu încetul.

Iaşi

duminică, 12/25 februarie 1917

De ieri, vremea e din nou cumplit de geroasă, dar zilele sunt deja mult mai lungi; în fond, e un semn de speranţă, un semn că în curând vom lăsa iarna în urmă – şi ce iarnă a fost!

M-am întâlnit cu Mavrocordat, care a fost la Herson, oraşul unde vom locui dacă va trebui să plecăm din România. Descrierile nu sunt

prea îmbietoare, cel mai mult mă întristează gândul că acolo nu sunt copaci, dintotdeauna am simţit că n-aş putea trăi într-un loc fără copaci!

Sunt în continuare ţintuită la pat, cu febră destul de mare. Costescu e grav bolnav – îmi pare tare rău de el.

Conversaţii lungi şi sincere cu Barbu. Ne gândim mai serios ca oricând că Ballif al meu ar trebui pus într-o poziţie militară importantă – dar pentru mine va fi un sacrificiu enorm, cum vor mai merge treburile casei şi ale mele fără el?

Dar probabil că n-au să-l ia, tocmai pentru că el e OMUL care i-ar putea ajuta.

A venit să mă vadă Constanţa Cantacuzino, i-am oferit un ceai şi am vorbit mult. Fireşte, nu aveam de vorbit decât despre lucruri triste, dar amândouă suntem curajoase, aşa că am anticipat mai degrabă CE mai putem încă face, în loc să deplângem lucrurile care nu s-au făcut; am fost de acord că, dacă avem nevoie să plângem, o putem face mai târziu, mai târziu, când vom avea timp să ne odihnim.

Constanţa nu poate, pur şi simplu nu poate crede în trădarea lui Sturdza – tot sufletul ei, toată onoarea, toate convingerile ei se ridică împotriva ideii. E nepotul ei, fiul surorii ei mai mari, iar familia lor a fost întotdeauna foarte loială, onorabilă şi cinstită; ea însăşi, Constanţa, seamănă mai degrabă a bărbat loial şi onest decât a femeie.

Mai târziu a venit din nou Barbu, am discutat iarăşi situaţia şi ne-am chinuit minţile în încercarea de a ne da seama cum să ajutăm.

În general, azi mi-a fost mai bine, am fost mai puţin slăbită, mai puţin ameţită, nu mi-a mai fost atât de greaţă.

Iaşi

luni, 13/26 februarie 1917

Nimic deosebit de povestit. Sunt ţintuită la pat în continuare. Costescu e foarte bolnav, ne facem griji pentru el, nu există îndoială că are o formă de tifos, dar doctorii sunt foarte tulburaţi de cazul lui. Tocmai ce a fost vaccinat ÎMPOTRIVA tifoidei.

Vremea s-a încălzit dintr-odată, zăpada se topeşte din toate părţile.

Carol a ajuns cu mare greutate cu automobilul la Bârnova ca să ducă provizii din partea mea regimentelor încartiruite acolo. I-a găsit foarte nenorociţi, dar deja începe să le fie mai bine.

Am stat mult de vorbă cu Nando, apoi cu Barbu, despre situaţie în general şi, mai hotărât ca oricând, mi-l cer pe Ballif al meu!

Ileana iese în fiecare zi cu pesmeţi şi ceai în termos ca să împartă oamenilor celor mai nenorociţi pe care-i întâlneşte pe străzi. De multe ori o însoţeşte şi Mignon – în ultima vreme nu-mi mai mănânc pâinea, de fiecare dată o pun deoparte ca s-o ia cu ele.

Carol s-a întors cu o durere rea în gât, sper că nu va fi prea bolnav, i-am spus cum să se îngrijească noaptea ca să fie cât mai bine cu

putinţă mâine dimineaţă. În ultima vreme munceşte din greu – am de gând să-l ţin aici, să nu-l las să se întoarcă la Cartierul General. Lucrează mult mai bine când e sub îndrumarea mea, îşi pune la treabă adevăratele talente.

M-am săturat de pat, am să le propun doctorilor să-mi ignore temperatura şi să mă lase să-mi reîncep viaţa obişnuită. De două zile, de când nu-mi mai dau medicamente, îmi e mai bine.

Nici Symki nu se simte prea bine, sper că nu va trece şi ea prin oribila *gripă*.

Iaşi

marţi, 14/27 februarie 1917

Vreme superbă, vine primăvara, dar, vai, împreună cu ea nu vin veşti bune, ci doar zvon de nenorocire şi proastă organizare, de foamete şi boală, de nesinceritate şi hoţie. Îţi trebuie o inimă foarte curajoasă ca să le înduri pe toate şi să nu cazi în disperare.

Ideea ca Ballif să devină *secretarul general* al ministrului de război e acceptată de toată lumea, iar eu trebuie să-i dau vestea şi să văd dacă vrea – eu, una, mă îndoiesc, e postul cu cea mai mare răspundere din toată armata şi e aproape o cruzime să-i ceri unui om care nu mai e „în temă“ să accepte o asemenea poziţie în asemenea momente – dar se pare că avem o nevoie arzătoare de un om ca el acolo.

După prânz am trimis după el – eram tot în pat – şi i-am spus că regele mi-a cerut să fac un mare sacrificiu; să renunţ la el pentru binele armatei, fiindcă se vrea numirea lui, omul care a fost întotdeauna dat deoparte şi ignorat, în poziţia cea mai importantă din toată armata! Bietul om a rămas cu totul fără grai – la început am crezut că nu va putea suporta şocul, l-am văzut cum se face alb la faţă, am văzut cum a început să i se zbată inima, cum i-au venit lacrimi în ochi, am văzut cum se luptau în el o mie de emoţii, apoi prima teroare care a răsărit dintre ele a fost teama că cineva încearcă să-l îndepărteze de mine, de poziţia pe care o are în casa mea, o poziţie pe care a păstrat-o atât de onorabil şi de loial. Atunci l-am liniştit imediat, spunându-i că un asemenea gând nu e demn de el şi că ştie bine că, dacă aş fi vrut să mă părăsească, i-aş fi putut foarte bine spune; că sunt de părere că e vremea să se ducă şi că n-am să îngădui niciodată să apară subterfugii între el şi mine; că noi doi am lucrat dintotdeauna împreună cu loialitate şi că vom rămâne loiali unul altuia până la sfârşit, cu orice situaţie ne-ar fi dat să ne confruntăm; că toată munca pe care am făcut-o împreună are la temelie o înţelegere sinceră şi completă, cu mult peste ceea ce există de obicei între o regină şi „supusul ei“, şi că tocmai loialitatea care ne stă în fire amândurora a făcut posibilă o asemenea situaţie; că, în ciuda suferinţei de a nu-l mai avea în serviciul meu personal, nu pot decât să

mă simt onorată că, din toată armata, tocmai pe OMUL MEU l-au ales ca să ajute ţara să treacă peste cele mai grele clipe.

Cu cât mai mult se gândea, cu atât mai bine înţelegea că i se face o cinste, dar sufletul lui de soldat protesta împotriva unui astfel de post, fiindcă ar fi preferat să se ducă într-un regiment şi să moară ca un soldat!

Am stat mult de vorbă, analizând problema pe toate părţile – a refuzat să dea un răspuns hotărât, a spus că se simte sincer incapabil pentru o asemenea poziţie, după ce a fost dat la o parte atâta timp, izolat de toate, că, de vreme ce nu se mai simte *la înălţimea aşteptărilor*, nu ştie cum ar putea accepta o ASEMENEA funcţie în ASEMENEA vremuri. Se desfăşura sub ochii mei lupta covârşitoare a unui om cinstit, aflat la un punct de cotitură în viaţă, un bărbat puternic confruntat cu o problemă enormă, care nu poate fi rezolvată dintr-odată; trebuie să lupte singur, să se gândească. Îl sfâşiau o mie de sentimente contradictorii, durerea de a mă părăsi, uimirea formidabilă că a fost ales din senin pentru unul din cele mai de seamă posturi, după ce ani de zile a fost ţinut deoparte, ignorat, trecut cu vederea, el, un om care nu are nici o ambiţie personală, un om pe care nu-l poţi cumpăra nici cu iubire, nici cu bani, nici cu onoruri, un om dur, cu inima bună, poate chiar duioasă – iar acum, din senin, i se pune în faţă o propunere la care mulţi ar râvni, care i-ar atrage putere, cinste şi rang. A fost un moment cu adevărat greu pentru el.

L-am ajutat cât am putut, i-am spus că eu şi regele ne confruntăm cu cea mai mare criză din viaţa noastră şi că suntem obligaţi să-i chemăm în ajutor pe toţi cei pe care-i considerăm demni de a munci alături de noi în astfel de clipe înspăimântătoare! I-am vorbit despre cât voi suferi să-l pierd, despre cât aş vrea să ţin locul pe care l-a ocupat în casa mea liber, să nu caut pe cineva să-l înlocuiască decât temporar, aşa încât, ORICUM ar merge lucrurile în noul lui post, să se poată ORICÂND întoarce la mine, fie că a avut parte de izbândă, fie că nu acolo; cred că am reuşit să-i arăt că, în asemenea clipe, poate avea încredere în mine şi că poate găsi în mine o prietenă.

Am sfârşit amândoi foarte emoţionaţi, mi-a sărutat mâinile de multe ori şi mi-a promis că, oricare i-ar fi răspunsul, loialitatea pe care mi-o poartă e de neclintit, iar de asta sunt SIGURĂ.

Bietul nostru Costescu s-a molipsit, probabil, de cea mai groaznică boală dintre toate, *tifosul exantematic*, boala aceasta cumplită care a pustiit Serbia, i-a distrus armata şi i-a ucis doctorii.

De unde a luat-o sărmanul om?

Am dat ordine să fie îngrijit aici, spitalele sunt prea pline, în casă poate fi îngrijit mai bine; odată ce s-a instalat, boala nu mai e molipsitoare în sine, iar oamenii trebuie să se obişnuiască să trăiască înconjuraţi de boală, ţine de ororile războiului şi trebuie acceptată

împreună cu celelalte. În astfel de vremuri, oamenii trebuie să-şi făurească o mentalitate nouă.

I-am declarat doctorului Romalo că de azi, în ciuda temperaturii etc., am de gând să mă declar vindecată, iar că de mâine mă ridic din pat; a fost de acord cu mine, aşa că mâine „am să mă ridic, am să-mi iau patul şi am să umblu!“

În viaţa mea nu am transpirat atât, cred că am pierdut câteva kilograme bune!

Iaşi

miercuri, 15/28 februarie 1917

Pentru prima dată de mai bine de două săptămâni, am umblat prin casă. M-am simţit ca o stafie, cu capul mai greu decât picioarele, de parcă pierdusem balast şi pluteam nesigură peste ape. Dana (căţeluşa mea cocker) a fost înnebunită de bucurie când m-a văzut din nou pe picioare şi toţi ai casei m-au salutat emoţionant, bucuroşi să mă aibă din nou în mijlocul lor.

Zgomotul de la masă mi s-a părut greu de suportat, îmi făcea capul să se învârtă, dar am rezistat până la patru şi jumătate după-amiaza, apoi m-am târât din nou în pat, neputând rămâne toată ziua pe picioare.

La 11 l-am primit pe primarul oraşului, un anume Racoviţă[249], locuitor al Iaşiului care s-a căsătorit cu una din tinerele pe care le cunoşteam foarte bine, Netty Negruzzi. E încă tânăr şi doritor de muncă, deşi condiţiile în care va trebui să muncească sunt aproape disperate: oraşul e plin până la refuz, cu o populaţie de zece ori mai numeroasă decât cea obişnuită, epidemiile se dezlănţuie din toate părţile, hrana se împuţinează, aprovizionarea e aproape imposibilă, cai nu sunt, puţinii rămaşi mor fiindcă nu avem hrană pentru ei – hrană care, din nou, nu se poate obţine fiindcă nu se poate transporta, iar bieţii căluţi pe care-i mai avem fac drumuri nesfârşite în căutare de fân şi mănâncă jumătate din el pe drum ca să nu moară.

Necazurile şi dezastrul au venit atât de repede, încât oamenii şi-au pierdut capul şi de-abia după ceva vreme şi-au dat seama de situaţie, iar când s-au trezit din lâncezeală era prea târziu: starea de haos şi proastă organizare ajunsese atât de rea, încât nici o putere omenească nu o mai poate îndrepta.

Armata noastră a fost înfrântă, a trebuit să se retragă în neorânduială, părăsind oraş după oraş, iar toate casele, spitalele, depozitele şi proviziile au trebuit, şi ele, abandonate; răniţii au fost evacuaţi dacă s-a putut, necesităţile cele mai preţioase au fost salvate dacă s-a putut, dar de câte ori nu s-a putut! La acestea s-au adăugat panica, dezordinea, înşelătoria, încercările multora de a scoate câştig din confuzia generală, imposibilitatea de a ignora situaţia, teroarea

eternă că va trebui să renunţăm şi la următoarea poziţie, ţara care devine tot mai mică, mai săracă, mai disperată, singura cale ferată pe care încearcă să se mişte toate: evacuaţii, proviziile, muniţiile; ruşii au fost chemaţi în ajutor şi se revarsă din direcţia opusă şi toate acestea trebuie îndurate de un popor care aproape că şi-a pierdut minţile – sarcina e, într-adevăr, aproape supraomenească!

Ruşii, veniţi ca salvatori, s-au dovedit în curând a fi o greutate în plus, fiindcă au venit ca un puhoi fără sfârşit. Ne-am bucurat să-i vedem, însemnau oprirea inamicului, speranţa de a ne păstra o parte din teritoriu, dar la început nu s-a gândit nimeni la cealaltă primejdie: foametea! Mulţimea aceasta nenumărată de ruşi trebuie să mănânce! Proviziile aduse au fost neîndestulătoare, aşa că au cumpărat tot ce au găsit – bani aveau destui, iar pofta le era mare! Ţăranii nu şi-au dat seama că, în curând, banii nu le vor mai fi de nici un folos, fiindcă ce ar fi putut cumpăra într-o ţară care dăduse totul? Ca lăcustele de pe vremuri, ruşii aceştia care înaintau încet, bine hrăniţi, neobosiţi, în uniformele lor pământii au devorat ţara, erau neînchipuit de mulţi! Erau deja în război de doi ani, erau obişnuiţi să aibă grijă de ei înşişi, să-şi facă provizii, să prevadă! Puţin câte puţin, cei care veniseră să ne izbăvească au devenit o primejdie pe care n-o prevăzuse nimeni.

În ultima vreme am încercat să mă concentrez, să privesc în urmă, înainte şi în jur, să încerc să cuprind cu mintea întreaga situaţie dezastruoasă; uneori, aproape că mă părăseşte curajul în faţa a ceea ce văd.

Pe lângă toate celelalte, am avut două luni de iarnă aprigă, cum nu-şi mai aminteşte nimeni să fi văzut în ţara aceasta de ani de zile. Regimentele care trebuiau să se regrupeze au ajuns într-o stare aproape deplorabilă, aprovizionarea a devenit aproape imposibilă, s-au înscăunat foamea, frigul, nenorocirea – a devenit aproape imposibil să ajungi dintr-un loc în altul, iar în vremuri mai fericite oamenii noştri nu s-au mai întâlnit cu obligaţia severă de a-şi face fiecare datoria, aşa că mulţi au lăsat-o nefăcută; de aici dezordinea, necinstea, lipsa de inspecţii propriu-zise, lipsa de supraveghere continuă. Pe toate le-am văzut cum se apropie, fără să-mi dau seama de detalii, şi toată iarna mi-am folosit toată puterea în încercarea de a-i convinge pe cei răspunzători să facă eforturile necesare, să nu stea locului, să nu rămână cu braţele încrucişate, şi totuşi s-a făcut FOARTE puţin! Românii întotdeauna îşi închipuie că în ultima clipă va interveni Dumnezeu, sau soarta, sau norocul ca să-i salveze! Dar mottoul meu e: ajută-te singur şi te va ajuta şi Dumnezeu! Tot încerc să-l împărtăşesc şi celorlalţi, dar fără prea mare succes.

Acum au început să se trezească – dar ce vor găsi? O situaţie atât de gravă, atât de deznădăjduită, încât ar face să tremure şi cea mai bravă inimă!

Primarul mi-a cerut *întregul concurs*! Pe vremuri poate aş fi zâmbit la gândul că primarul vine la regină să-i ceară ajutorul! Dar în ziua de azi am învăţat să nu zâmbesc când mi se adresează astfel de cereri, ci să-mi primesc tăcută partea de povară şi de muncă.

Ca un prim ajutor, i-am spus să se ducă la Carol, care-l poate ajuta cu problema aprovizionării etc. De luni de zile nu s-a putut face curăţenie în oraş fiindcă nu a avut cine să lucreze şi nu a existat nici un mijloc de transport, mai întâi caii au fost luaţi de armată, iar mai târziu au murit aproape toţi!

La prânz l-am avut invitat pe Prezan. Toată ziua, ocupaţia noastră de căpătâi a fost să rânduim nenumăratele lucruri pe care mi le-a trimis micul Alexei pentru soldaţii mei. Sunt din nou bogată, am un tezaur minunat de tot felul de lucruri: rufărie, tutun, săpun, pesmeţi, pâine, mănuşi, ciorapi, creioane, bricege, zahăr, sare, peşte afumat, făină, pâslari, căciuli, vestoane, cămăşi, nuci şi seminţe de floarea-soarelui (ţăranilor le place tare mult să le mănânce), hârtie de scris şi cărţi poştale şi câte altele!

Toată lumea ia ceva să dea câte unui nefericit de pe stradă, sau cuiva pe care-l ştie în suferinţă şi vrea să-l ajute.

După prânz am primit-o pe Alina Miclescu, cu care am stat mult de vorbă despre lucruri sincere şi tragice.

Ceaiul l-am luat în pat. A venit Barbu şi am început din nou să discutăm situaţia şi să ne stoarcem minţile. Am trimis după Ballif şi, împreună cu Barbu, am încercat din nou să-l conving că el e omul care poate salva situaţia din armată, spre binele nostru, al tuturor. El a protestat, ne-a contrazis fiecare argument, ne-a arătat greutăţile uriaşe, dar cu cât mai mult vorbea, cu atât mai convinşi eram că el e omul potrivit. În două zile, nu, într-o singură zi s-a pus *la curent* cu situaţia într-o măsură uimitoare – dar e adevărat că e aproape o cruzime să ceri o asemenea străduanie din partea unui singur om!

Prin oraş mişună tot felul de zvonuri; Ion Duca e cel mai mare ţesător de scandaluri, de fapt altceva nici nu face – printre altele, se spune că uneltesc pe la spatele celui mai bun prieten al meu, Barbu, şi că sunt implicată într-o conspiraţie militară pe care i-am ascuns-o cu grijă!

Vai, e adevărat, limbile care n-au ce face îşi găsesc mereu câte ceva de lucru!

Carol se face folositor în continuare. Tot mai am febră, dar mâine am de gând să mă ridic din pat! Bietul Costescu e FOARTE bolnav.

Lui Tanguliţa, poneiul adorabil al Ilenei, a trebuit să i se taie frumuseţea de coadă cu păr lung, din cauza neglijenţei cuiva de la grajduri! Au lăsat o rană să se infecteze şi coada n-a mai putut fi salvată!

Iaşi

joi, 16 februarie/1 martie 1917

Încerc să-mi reiau viaţa pe cât posibil, dar nici acum nu mă ţin bine pe picioare.

Mi-am petrecut o parte din dimineaţă despachetând ce am primit din Rusia. La zece şi jumătate a venit Eliza Brătianu. Aproape că mă temeam de întâlnirea cu ea, dar am găsit-o blândă, împăciuitoare, drăgăstoasă şi amabilă, a fost o plăcere să vorbesc cu ea. În plus, şi-a revenit din starea de deznădejde nefericită în care a aruncat-o prima parte a războiului, iar acum e din nou gata de muncă.

M-a rugat să-l văd mai des pe soţul ei, mi-a spus că i-ar face bine – dar i-am zis cu toată sinceritatea că EL nu-mi face MIE bine şi că, după fiecare vizită din partea soţului ei, sunt mai descurajată; că în general evit să-l văd tocmai de aceea, că după ce vorbesc cu el, mi se pare că mi-au fost scoase toate oasele din trup şi nu-mi mai rămâne nimic cu care să încerc să muncesc.

La prânz l-am avut oaspete pe noul ataşat militar sârb, un soldat curajos care s-a aflat o vreme în fruntea diviziei sârbe din Dobrogea.

După prânz a venit Lala Belloy cu sora Pucci – Lala era foarte întristată de nenorocirea cruntă care a cuprins tot ce o înconjoară, întristată de munca supraomenească şi totuşi insuficientă pe care o investeşte în spitalul Brâncoveanu, cu ajutorul fiicei ei, Colette. Lucrează eroic şi dă tot ce are ca să le facă mai uşor traiul nefericiţilor invalizi, dacă se poate. În fiecare zi, situaţia devine tot mai grea – acum avem mai mulţi bolnavi decât răniţi, iar numărul de morţi e mult mai mare, spitalele sunt prea pline, cei externaţi nu sunt vindecaţi pe de-a-ntregul, iar spitale pentru convalescenţi nu există; nefericiţii care ar trebui să fie destul de întremaţi ca să se întoarcă la regimentele lor nu o pot face şi nu au unde să se ducă! Şi totuşi spitalele NU POT să îi mai ţină, fiindcă deja stau câte doi, uneori chiar trei în pat! Şi din toate părţile vin tot mai mulţi şi mai mulţi.

Sora Pucci stă în afara oraşului, la Vila Greierul, şi îngrijeşte de *contagioşi* împreună cu un doctor francez excelent. Am avut plăcerea de a-i da provizii din belşug, a plecat încântată.

A sosit încă un dar minunat de la tânăra ţarină, multă rufărie, medicamente şi provizii pentru spitale.

Spre seară a venit Barbu să mă vadă, am fost trişti şi conversaţia noastră a fost foarte sumbră.

M-am întins în pat chiar înainte de cină. După cină am stat mult de vorbă cu Carol, care a început să-mi fie de mare ajutor.

Bietul Costescu e FOARTE bolnav. Inima îi e slabă şi o febră atât de mare pune la grea încercare inima.

Iaşi

vineri, 17 februarie/2 martie 1917

Iar a început să ningă. Am avut parte de o dimineaţă liniştită, dar cu mult de muncă, în care am despachetat şi aranjat lucrurile primite din Rusia, o mulţime îmbucurătoare de lucruri, din care vom trimite cel puţin o duzină de lăzi unuia din cele mai nefericite regimente: zahăr, tutun, săpun, pesmeţi, rufărie, creioane, hârtie, prosoape şi conserve; e o adevărată bucurie să poţi să dăruieşti cu amândouă mâinile.

După prânz iar am despachetat – munca aceasta te murdăreşte îngrozitor. La trei a venit Jean Chrissoveloni să primească ordine privind ambulanţele „Regina Maria“, care îşi vor începe în curând adevărata muncă pe front.

Mi se cer lucruri din toate părţile şi, slavă Domnului, mulţumită generozităţii ruşilor, nu sunt nevoită niciodată să refuz.

Barbu a venit la ceai. Mari greutăţi din toate părţile, guvernul e îngrijorat, unii cârtesc, mai ales împotriva lui Brătianu, Nando se află într-o poziţie dificilă. Vorbesc la nesfârşit cu Barbu şi încerc să privesc situaţia fără părtinire, fără simpatii sau antipatii personale.

A nins toată ziua – şi tocmai ce se topise! Zău că nu ne trebuia mai multă zăpadă!

Umblă zvonuri despre o victorie reală a englezilor, dar nu mai cred în veşti bune – prea e totul întunecat!

Totuşi, bietul Costescu se simte puţintel mai bine.

N-am luat cina împreună cu ceilalţi, dar nici nu m-am întins în pat, am rămas în cameră, iar mai târziu am ajutat la desfacerea şi ordonarea mulţimii de pachete.

Încet-încet îmi revin puterile, dar doctorii nu mă lasă încă să ies din casă.

Iaşi

sâmbătă, 18 februarie/3 martie 1917

Acum un an a murit biata mea mătuşă, la ora 8 dimineaţa. Cât de limpede îmi amintesc fiecare detaliu! Stătusem mai toată noaptea alături de ea. Către ora şase am observat o mare schimbare, în ciuda respiraţiei îngreunate (murea de o inflamaţie a plămânilor), fusese până atunci perfect conştientă, dar acum devenise oarecum confuză, deşi încă mă recunoştea. A murit două ore mai târziu, cu o mână în mâna mea şi cealaltă în mâna bătrânei Burin, camerista ei credincioasă. Sfârşitul a fost uşor, ba chiar o mare uşurare, fiindcă lupta ei pentru fiecare răsuflare era îngrozitoare, dar încet-încet s-a domolit până s-a oprit de tot. Era o dimineaţă frumoasă, însorită. Azi ninge şi e furtună, a nins toată noaptea – dar mai e şi războiul!

La ora 11 s-a ţinut o slujbă de pomenire, dar mie, din păcate, nu mi s-a îngăduit să mă duc, fiindcă până acum nu am ieşit din casă, iar biserica e mare şi bătută de curent. Biată mătuşă! S-au petrecut de atunci lucruri atât de grave, încât celor mai mulţi moartea ta li se pare

foarte îndepărtată! Eu însă îmi amintesc de tine cu recunoştinţă, fiindcă aveai inima mare şi frământată, plină de iubire şi de ură!

Am muncit toată dimineaţa la despachetat şi organizat darurile ruşilor – la fel şi după prânz, până la patru, când a venit în vizită E. Perticari. Mai târziu a venit Barbu.

În general, ziua a fost liniştită.

Adun lucrurile pe care le voi trimite fiecărui regiment – haine, rufărie, săpun şi tutun.

Acum e sigur că lui Costescu îi e mai bine – nu îndrăznesc să spun că nu mai există nici o primejdie, dar avem speranţe.

Iaşi

duminică, 19 februarie/4 martie 1917

Zi de muncă la despachetat şi rânduit darurile ruşilor. De dimineaţă a venit Eliza Brătianu să mă ajute. Acum are un temperament blând, foarte schimbat – lucru ciudat, acum eu sunt cea care, într-un fel, şi-a pierdut încrederea; încă mai cred că se poate face ceva, am de gând să lucrez cât pot de mult, să fac tot ce pot, dar mi-am pierdut încrederea că voi primi vreun ajutor, mi-am pierdut încrederea în cei care ar trebui să cârmuiască şi să conducă, cred că celor care au dictat şi au îndrumat li s-a îngăduit să se folosească de mijloace necinstite şi nedrepte, care nici azi nu sunt pedepsite îndeajuns, astfel încât nu există nici urmă de ordine adevărată sau de patriotism adevărat, ci doar o lăcomie egoistă şi dragostea de profit personal, chiar dacă suferă din pricina asta mii de oameni.

E un lucru cumplit să-ţi pierzi încrederea, parcă se lasă o întunecime peste toate, şi e cu atât mai greu pentru o fire ca a mea, fiindcă de obicei sunt atât de încrezătoare, mă încred în mine şi în ceilalţi; în mine mă încred şi acum, dar, vai, încrederea în poporul meu începe să pălească şi poate că, dintre amărăciunile mele, aceasta e cel mai greu de îndurat. Poate nici nu ar trebui să scriu despre asta, dar în paginile acestea am fost cinstită până în adâncul inimii şi poate că într-o zi voi putea să tai pagina aceasta şi să mărturisesc cu bucurie că m-am înşelat – dea Domnul aşa să fie!

După prânz am stat de vorbă cu Barbu şi i-am mărturisit o parte din ceea ce scriu acum; a încercat să mă convingă că sunt nedreaptă – sper că sunt, sper că sunt! Nu am altă dorinţă, dar deocamdată mi-am pierdut ÎNCREDEREA! M-am agăţat atâta timp de ea, prin încercări atât de grele, cu curaj, fără să îngădui să mi se strecoare în suflet nici o îndoială, dar acum mi-a intrat în inimă şi mă îndoiesc, mă îndoiesc că poporul meu e în stare să se stăpânească pe sine însuşi!

Ştiu că nefericirea care ne-a lovit e enormă, că n-am fost cruţaţi de nici o încercare, nici o greutate, nici o oroare, nici o teamă, că e foarte greu să stai drept în asemenea împrejurări, ştiu că avem oameni

cinstiţi şi inimi cinstite, dar sunt atât de rare şi e greu să clădeşti o casă când ai doar câteva grinzi, acela nu poate fi decât un schelet de casă. Da, azi m-am adâncit în deznădejde mai mult ca oricând, fiindcă îmi vine din adâncul sufletului, din teama înfiorătoare că materialele cu care speram să clădesc sunt putrede şi nu pot sta în picioare! E o mărturisire îngrozitoare din partea unei regine, o mărturisire monstruoasă, care-mi zdrobeşte sufletul şi îmi frânge inima; dea Domnul să mă înşel – să mă înşel!

La prânz a venit generalul Kazakievici, comandantul rus al oraşului, un bărbat amabil, plăcut, pe care l-a îngrijit de mai multe ori Ducky, fiindcă a fost rănit de patru ori în timpul războiului.

După prânz l-am primit pe Duca. Îl acuzasem că nu munceşte şi a venit să se disculpe, să-mi arate că m-am înşelat. A fost politicos, agreabil, mi-a vorbit despre tot ce a făcut, tot ce a avut de gând să facă şi tot ce are de gând să facă de-acum încolo. Întotdeauna mi-a plăcut, îmi e aproape prieten, am trăit în mica lui „culă“, am petrecut acolo zile fericite, dar în starea care m-a cuprins nu ştiu dacă mai pot crede în vorbe; va trebui să văd înainte să cred, ca Toma necredinciosul, va trebui să ating! Dar vreau să fiu centrul lor, cea care-i călăuzeşte spre lumină – dacă nu cred în ei, cum aş putea să-i conduc?

Poate e doar o descurajare trecătoare; în orice caz, voi munci în continuare, de parcă nu mi-ar fi fost niciodată zguduită încrederea!

Barbu a venit la ceai şi a fost foarte amabil, mai târziu a venit Maruka şi a fost şi ea tare drăguţă.

Iaşi

luni, 20 februarie/5 martie 1917

Astăzi nimic special, multă muncă împreună cu câteva doamne – despachetatul lucrurilor primite din Rusia le amuză. Sunt foarte bogată mulţumită lucrurilor pe care mi le-au trimis, dar şi profund recunoscătoare. Acum Eliza Brătianu mă vizitează regulat.

La zece au venit Goga[250] şi Cella; Goga voia să-mi citească câteva traduceri pe care le-a făcut după scrierile mele şi care vor apărea mâine în *România*, noul ziar care urmează să fie trimis tuturor trupelor. De data aceasta sunt despre Mircea, le-a tradus minunat – dar sunt prea triste, de-abia pot îndura să-mi aud propriile cuvinte.

Nando a avut un *consiliu de miniştri*, a făcut apel la miniştri să lucreze împreună, într-un efort comun, ca o inaugurare a unei epoci de muncă cinstită şi corectă.

La ceai a venit Barbu. În ultima vreme sunt foarte tristă, de mult n-am mai fost aşa; a încercat să mă încurajeze, a fost foarte bun cu mine. În seara asta pleacă cu Nando la Zorleni.

Către seară, Nando a primit o scrisoare foarte violentă şi, aş spune

eu, foarte nedreaptă din partea Marukăi, scrisoare care l-a tulburat şi, în acelaşi timp, l-a înfuriat – Maruka afirma că toţi cei cu inima curată încep să-şi piardă nădejdea în el, fiindcă îi susţine pe aceia care-şi folosesc necinstit puterea şi îi descurajează şi îi înăbuşă pe toţi aceia care vor metode mai curate şi o nouă eră a dreptăţii şi cinstei; într-un fel, scrisoarea ei s-ar putea numi chiar ameninţătoare, nu a fost deloc o scrisoare politicoasă, lăsa impresia distinctă că a fost inspirată de alţii, dar de cine, mă întreb?

Nando a plecat după cină – m-am dus la culcare foarte tristă.

Costescu se simte mai bine, dar biata doamnă franţuzoaică pe care am decorat-o a murit la Vila Greierul.

Iaşi

marţi, 21 februarie/6 martie 1917

Multe audienţe de dimineaţă. Doctorii francezi, doamna Rosetti Solescu, născută Giers şi, de două luni, văduva bătrânului Rosetti, vorbăreţul incurabil, care spunea întotdeauna că totul e cât se poate de bine şi a murit dintr-odată, dându-şi seama că nu e totul cât se poate de bine. Apoi doamna Florescu, soţia aghiotantului nostru, care tocmai şi-a pierdut un copil – am plâns împreună; încă nu pot suporta să vorbesc cu mame care şi-au pierdut copiii.

După-amiază am lucrat cu toate doamnele la desfăcutul şi ordonatul pachetelor.

Ducky mi-a trimis vorbă că speră să ne trimită trenul cu alimente la începutul săptămânii viitoare.

După-amiază am vorbit timp de două ore cu Constantinescu Porcu; în ciuda multelor lui defecte, e ministrul cu care reuşesc să lucrez cel mai bine. E chibzuit şi muncitor.

Iaşi

miercuri, 22 februarie/7 martie 1917

M-am trezit într-o stare destul de proastă. Am început să scriu un articol pe care i-l promisesem lui Goga pentru România, despre căderea Bucureştiului acum trei luni – când am acceptat nu mi-am dat seama cât de greu îmi va fi.

Am stârnit toată durerea care sălăşluieşte, adormită, în sufletul meu şi pe care numai voinţa mea o ţinea ascunsă, dar mi-am concentrat gândurile asupra a tot ce am pierdut, am deschis cu de-a sila toate rănile care au sângerat în acelaşi timp şi am petrecut o dimineaţă urâtă, în compania celor mai crude amintiri – articolul acela chiar a fost scris cu sângele meu!

Mă simţeam aproape bolnavă de durere şi am plâns atât de mult, că nici n-am putut să-mi arăt faţa la micul dejun – dar am terminat articolul. Nu ştiu dacă e bun, dar ştiu că mi-am pus inima şi sufletul în el!

A venit să mă vadă *prinţesa* Bogdan[251] – a avut bunătatea de a oferi o parte din casa ei de la ţară, de la Gâdinţi, ca sanatoriu pentru ofiţeri.

Am ieşit afară în sfârşit, a fost o după-amiază frumoasă, am mers cu sania cu Lisabetta. Zăpada a început să se topească, dar în afara oraşului e încă multă şi albă.

După ceai am lucrat la pachete împreună cu o mulţime de doamne. Din toate părţile, atât din spitale, cât şi din partea trupelor, mi se cer lucruri, iar eu dau şi tot dau, tot mai mult şi mai mult, cât pot.

Carol îşi continuă inspecţiile şi le duce soldaţilor lucruri de la mine. Ieri a fost la Poieni, azi în altă parte – a găsit foarte mulţi bolnavi, condiţii de trai foarte proaste şi un singur doctor la mii de oameni.

Am să fac ce pot.

M-am culcat înainte de cină, fiindcă mă durea rău capul.

Iaşi

joi, 23 februarie/8 martie 1917

Vreme ploioasă. Dimineaţa am muncit mult, la fel şi seara – azi nu am prea multe de povestit. Am primit telegrame mişcătoare de la toate trupele cărora le-am trimis lucruri – încă am multe de trimis, e singura mea plăcere în ultima vreme.

L-am primit pe Creţianu[252], care are de gând să se întoarcă în Spania, dacă va putea. I-am dat o scrisoare pentru Ena[253].

Iaşi

vineri, 24 februarie/9 martie 1917

Nando a venit de la Zorleni la micul dejun. Situaţia politică nu e deloc liniştită, unele voci sunt furioase că îl păstrăm pe Brătianu în funcţie; Nando i-a adus pe Saharov, şeful lui de stat-major, şi pe Prezan la micul dejun.

Îmi place micul Saharov. Cred că e un individ onest, dar faptul că nu vorbeşte franceza e un neajuns; totuşi, m-am mai obişnuit şi învăţ să-l ajut cu ceea ce vrea să spună. Dinspre partea militară rusă avem probleme, vor să retragă din trupe – ar fi păcat, după ce au venit aici cu atâtea dificultăţi de aprovizionare, după ce ne-au mâncat toate proviziile ţării, să-şi retragă trupele fără să fi făcut nimic! Pe Saharov îl indignează ideea şi spune chiar el, în franceza lui stricată, „*ça honte pour Russie!*“[254].

Altă zicere amuzantă a lui Saharov, care discuta cu mine utilitatea unei vizite a lui Nando în Rusia, pentru a vorbi cu ţarul: „*Roi doit aller, mais vous allez avec roi, faut aller avec roi… Roi parle, Tzar parle, moi parle, militaires parlent, vous souriez, Tzar dit oui! Russie aime beaucoup vous!*“[255]

Am lucrat împreună cu câteva doamne, l-am primit pe bătrânul general Lambru[256], care acum e foarte favorizat de guvern fiindcă vorbeşte împotriva lui Prezan. E un bătrânel plăcut, amuzant,

inteligent, care îşi acordă sieşi şi e tratat cu o importanţă pe care nu o are. Din păcate, românii mei, în ciuda crizei cumplite prin care trecem, cred în continuare că se vor salva mâncându-se între ei; preferă să vorbească mai degrabă decât să facă şi e drept că e mai uşor, mai ales pentru români, care în general se pricep să vorbească.

Apoi am primit *un spiţer*, protejat al Irinei Procopiu, care mi-a dat o lampă inventată de el pentru parfumarea şi curăţirea atmosferei din încăperi.

M-am bucurat să-l revăd pe Barbu, fiindcă întotdeauna cu el am cele mai importante discuţii şi mi-e foarte dor de el când lipseşte.

Vreme frumoasă, am ieşit la o plimbare în automobil cu cele două fete ale mele, cu braţele pline de tot felul de provizii pe care le-am împărţit soldaţilor nefericiţi, cu figuri înfometate, pe care i-am întâlnit pe drum. Vai, sunt mult prea mulţi soldaţi nenorociţi care aleargă, sau mai degrabă şchiopătează şi se târăsc de colo-colo. Trebuie să găsesc o cale de a-i ajuta. Din păcate, aici marea greutate e găsirea unui loc – Iaşiul e tare aglomerat. Voi încerca să fac ceva cu Eliza Brătianu. Dacă nu pot obţine altceva, măcar *un adăpost* unde să poată merge ca să mănânce ceva şi să bea un ceai cald.

Barbu a luat ceaiul cu noi.

După cină am lucrat cu Nando, care era binedispus.

Iaşi

sâmbătă, 25 februarie/10 martie 1917

Zi frumoasă, apă multă de la zăpada topită, mizerie îngrozitoare.

Am muncit ca de obicei, pachetele din Rusia parcă nu se mai sfârşesc, mi se umplu braţele de bogăţii interminabile pentru care sunt nespus de recunoscătoare. Eliza Brătianu vine de două ori pe zi şi lucrează de departe cel mai organizat şi mai ordonat.

Am primit un dar considerabil şi de la Crucea Roşie engleză.

La 11 l-am primit pe ministrul Antonescu[257], am avut cu el o discuţie interesantă, are un fel de a formula lucrurile clar şi precis, e o plăcere să-l asculţi.

La 12 a venit Barbu.

După prânz m-am dus cu Carol şi Mignon să vizităm un sat nu foarte departe, unde e încartiruit un regiment în condiţii foarte mizere.

Peisaj trist, cu zăpadă pe jumătate topită şi o murdărie de nedescris, leşuri de cai risipite pe marginea drumului. Satul în sine era sordid, nenorocit, murdar, părăsit, pe jumătate îngropat în noroi şi zăpadă înmuiată – iar printre cocioabe rătăceau spectre palide şi zdrenţuite, în chip de soldaţi, cu haine rupte, feţe livide şi ochii înfundaţi în cap, rămăşiţele a ceea ce a fost odată un regiment; de mult suferă de frig, foame şi boli.

Am venit încărcată. În urma mea, un alt automobil aducea provizii de săpun, ceai, pesmeţi, tutun, dulciuri. Pentru ofiţeri am adus ceai, ciocolată şi ciorapi de calitate. Pentru cei mai bolnavi am adus rom şi rachiu. Pe lângă proviziile considerabile, şi automobilul meu era plin de lucruri pe care le-am împărţit cu mâinile mele celor din jur. Fiinţe sărmane, descărnate, care chiar mi-au înălţat urale când şi-au dat seama cine sunt. Trebuie să spun însă că întregul tablou m-a umplut de o tristeţe dureroasă.

Barbu a venit la ceai, mai târziu am vorbit puţin cu Maruka, iar când m-am dus să mă îmbrac, am lăsat-o să lămurească lucrurile cu Nando.

După cină am lucrat cu toţii împreună.

Iaşi

duminică, 26 ianuarie/11 martie 1917

Dimineaţă, munca obişnuită cu despachetatul, până la ora 11, apoi două audienţe: o doamnă în vârstă, scăpătată, care se pare că a fost odinioară bogată, tânără şi frumoasă, dar acum e o biată umbră şi trăieşte într-un pod înghesuit împreună cu o refugiată. Nu mi-a cerut nimic, dar mi-a dat de înţeles foarte limpede că aş putea-o ajuta într-o mulţime de privinţe. Voi face tot ce pot. Cred că cele mai bune ar fi nişte provizii, banii nu sunt de nici un folos într-un loc unde nu se găseşte nimic de cumpărat. După bătrâna doamnă l-am primit pe dr. Bogdan[258], care se ocupă de spitalul militar. E din alt soi, prosper, gras, cu părul alb şi expresia unui câine de casă bine îngrijit, mulţumit de sine însuşi şi de restul lumii, care spunea că în spitalul lui totul merge bine, ceea ce nu mi-e dat să aud prea des. Avea nevoie de paie şi termometre, termometre ştiu că îi pot da, iar Carol va trebui să încerce să-i facă rost de paie. În plus, i-am promis câteva din conservele mele de supă excelente, trimise din Rusia, ceea ce l-a încântat. În cele din urmă, grăsuţul cel simpatic s-a lăsat într-un genunchi şi mi-a oferit o carte de versuri superb legată, pe care i-o trimisese pentru mine o nepoată a lui din Paris. În sfârşit, o audienţă care m-a făcut să zâmbesc!

Înainte de prânz ne-a vizitat puţin Barbu. După masă, eu şi Lisabetta am umplut automobilul cu tot felul de lucruri şi am plecat în căutarea celui mai nenorocit colţ de oraş.

Prin nămol, zăpadă pe jumătate topită şi o mizerie incredibilă, am găsit un cuib de nenorocire de nedescris, un fel de *coloană* de soldaţi bătrâni, şterşi, înfometaţi, cumplit de murdari, rău-mirositori şi căzuţi, cu chipuri înfiorătoare şi ochi ficşi – le-am dat din plin „covrici“ [*sic*], zahăr, ţigări, mănuşi şi fulare, apoi, fiindcă nu aveam destule cu noi, ne-am întors acasă, în ciuda drumului oribil, ne-am umplut din nou automobilul şi ne-am întors la ei.

Nu ne-a fost foarte uşor să ne împărţim comorile, fiindcă s-au bulucit atât de grăbiţi în jurul automobilului, încât aproape că ne-au sufocat cu mirosul lor îngrozitor – dar i-am mustrat cu cea mai severă română de care sunt în stare, spunându-le să vină pe rând şi că fiecare va primi câte ceva.

Ne-am întors pe alt drum şi, pe altă stradă, ne-am întâlnit cu un grup de soldaţi în marş, sfrijiţi, într-o stare aproape la fel de rea ca primii; ne-am oprit din nou şi, cum ne mai rămăseseră multe provizii, am luat munca de la capăt. Erau pe jumătate înnebuniţi de bucurie şi din nou ne-au înăbuşit cu un miros pe care nu-l pot uita. Bieţii de ei! Nu s-au spălat de luni de zile şi Dumnezeu ştie în ce condiţii au trăit!

O, da, înfrângerea, retragerea şi invazia sunt lucruri urâte, crude şi cumplite!

La 5 a venit Barbu, la 7 au venit dr. Slătineanu şi primarul să încerce să aranjeze împreună cu mine deschiderea unui nou spital.

Iaşi

luni, 27 februarie/12 martie 1917

Azi, vestea bună că englezii au intrat în Bagdad. Sper că va fi o lovitură dureroasă pentru turci.

Dimineaţă, muncă şi audienţe. L-am primit pe Greceanu, fratele doamnei Cincu, pe care vrem să-l numim inspector peste toate spitalele din Iaşi; are un talent deosebit pentru o astfel de sarcină şi ar fi omul potrivit la locul potrivit, dar în România omul potrivit la locul potrivit e detestat; totuşi, în vremuri de mare restrişte trebuie obligaţi să facă ce e corect. Am primit şi un doctor francez foarte mulţumit de ceea ce a făcut pentru Spitalul Cultura, care se afla într-o situaţie deplorabilă şi pe care l-a curăţat şi l-a adus la o stare decentă.

Imediat după prânz am plecat cu Carol să vizităm trupele de la Poieni; drum lung pe drumuri înfiorător de proaste. Aveam automobilul plin cu provizii, m-am oprit la tot pasul să hrănesc sufletele înfometate şi zdrenţuite de pe drum. Acolo încă mai era zăpadă multă, e o pădure foarte frumoasă care-i aparţine lui Nando. Nu l-am găsit pe col. Broşteanu, dar am dat de alt ofiţer, scund şi amabil, care s-a purtat foarte politicos şi a fost încântat să ne vadă. Le-am adus o mulţime de provizii pentru soldaţi. Am vizitat un mic dispensar în care înjghebaseră nişte paturi de lemn; oamenii erau foarte bolnavi, cu *febră recurentă*. Le-am dat dulciuri şi zahăr. A fost emoţionantă bucuria pe care au arătat-o la vederea mea, nu-mi mai dădeau drumul mâinilor şi nu se lăsau până nu-mi spuneau toate păsurile lor.

M-am dus la căsuţa pe care o avem acolo, în care deocamdată locuieşte colonelul – era în inspecţie cu generalul Petala. Am găsit-o acolo pe soţia unui doctor, bolnavă. M-am plimbat puţin cu Carol prin

sat, care e tare nenorocit, şi le-am dat oamenilor o parte din provizii. Am vorbit cu ofiţerii, apoi am plecat din nou la drum. Trupele sunt risipite prin mai multe sate din împrejurimi.

La întoarcere ne-am oprit la Vila Greierul ca să-i vizităm pe bolnavii de *tifos exantematic*. Biata franţuzoaică tânără care a murit de tifos exantematic la Vila Greierul, domnişoara Hennet de Goutel, a fost îngropată azi la mânăstirea Notre Dame de Sion. Spitalul e administrat de dr. Clunet, soţia lui şi sora Pucci împreună cu surorile ei – minunat administrat. Cei de acolo erau în mare parte doctori şi ofiţeri, toţi groaznic de bolnavi. Am umblat printre paturi şi am vorbit cu ei. Unii delirau, alţii îşi pierduseră cu totul cunoştinţa, dar alţii se simţeau destul de bine încât să se bucure de vizita mea.

Mai târziu, sora Pucci ne-a oferit ceai. Şi eu am adus multe provizii, căci altceva mai bun nici nu li se poate oferi acum.

M-am întors târziu, printr-un noroi de nedescris, şi l-am găsit pe Barbu aşteptându-mă.

La şapte a venit să mă vadă Mosolov. Discuţiile lui cu ţarul şi ţarina despre planul căsătoriei au mers foarte bine. Totuşi, n-aş putea spune că situaţia militară se arată prea promiţătoare. Ei bine, trebuie să fim răbdători şi să avem curaj, împrejurările în care ne aflăm sunt foarte grave şi trebuie să le facem faţă. Prevăd nenorociri şi mai mari şi sacrificii crunte, dar unele evenimente nu le putem stăpâni!

După cină am muncit din nou. Mai târziu m-am spălat pe cap.

Iaşi

marţi, 28 februarie/13 martie 1917

Pe la ora nouă a venit Barbu cu ştiri îngrijorătoare. La Petersburg e revoluţie. Încă nu ştim ce formă anume a luat, dar mai târziu ne-a venit vestea că regimentele refuză să tragă în populaţie şi îşi descarcă armele în aer sau îşi împart cartuşele revoluţionarilor, după ce şi-au ucis ofiţerii!

Sper că Ducky nu e în primejdie – sper că focul nu se va răspândi, ar fi dezastruos pentru cauza noastră.

La 11 am avut o audienţă lungă cu Tache Ionescu. A fost plăcut şi inteligent, e uşor să stai de vorbă cu el. Am discutat despre situaţie, politica internă şi externă, oameni, rege, trecutul şi viitorul nostru şi o mulţime de alte lucruri. Toată lumea arde de indignare că trădătorul Crăiniceanu n-a fost condamnat la moarte, ci că tribunalul militar i-a găsit *circumstanţe atenuante*. Probabil Nando va anula verdictul.

M-am dus în vizită la Costescu, care se reface încet după o boală foarte gravă. L-am găsit schimbat, tare slăbit, dar bucuros să mă vadă şi foarte recunoscător pentru îngrijirea pe care a primit-o.

După prânz am mers cu Lisabetta, cu automobilul încărcat, în cele mai sărace cartiere din oraş şi am împărţit multe lucruri, hrană, zahăr

şi îmbrăcăminte: mănuşi, ciorapi, fulare şi cămăşi. Am ajuns în nişte locuri incredibile, unde lumea parcă se sfârşea în noroi. Ne-am grăbit să ne întoarcem, l-am luat cu noi pe Ballif şi ne-am dus în vizită la Spitalul Cultura, pe care un doctor francez mărunţel şi plin de energie l-a organizat de minune. Era un loc înfiorător, acum e tot sărăcăcios, dar ordonat şi curat.

M-am întors fiindcă aveam o audienţă cu Brătianu, care a durat aproape două ore. Şi-a pus în joc tot farmecul şi a fost foarte amabil, dar n-am căzut de acord în toate privinţele; el susţine că cei mai mulţi şi-au făcut datoria, iar eu, din păcate, cred că FOARTE mulţi NU şi-au făcut-o.

După Brătianu a venit Barbu – am vorbit doar despre lucruri îngrijorătoare şi tulburătoare.

După cină am lucrat cu toţii.

Iaşi

miercuri, 1/14 martie 1917

Veştile din Rusia sunt în continuare proaste. Soldaţii din Petrograd s-au revoltat, se spune chiar că se îndreaptă către Ţarskoe Selo şi că au fost trimise divizii de pe front să înăbuşe revolta. Acum rămâne de văzut dacă acestea din urmă se vor dovedi loiale sau dacă ideile revoluţionare s-au răspândit şi în restul armatei, ceea ce, fireşte, ar fi foarte grav. Nici măcar nu ne putem gândi ce s-ar întâmpla cu noi dacă situaţia din Rusia s-ar înrăutăţi. Ar însemna un dezastru total, în toate privinţele. Nici nu-mi pot închipui ce s-ar întâmpla – s-ar sfârşi totul!

La un moment dat, în timpul zilei, veştile au fost ceva mai promiţătoare, dar spre seară iar s-au înrăutăţit.

Dimineaţă am avut audienţe – Dissescu şi Crupenski de la Sf. Spiridon, care a venit să se justifice, după ce a fost acuzat că spitalul mare n-a fost bine administrat. A venit să-mi explice cu ce greutăţi formidabile a trebuit să se lupte. Le cunosc, vai, Iaşiul era un orăşel somnoros, mândru de instituţiile lui, care în vreme de pace erau suficiente; apoi a venit războiul şi, la început, toate au mers destul de bine, nu era prea împovărat – dar a urmat invadarea ţării şi toţi s-au adunat aici. Iaşiul a fost copleşit, n-a putut face faţă greutăţilor.

La prânz au venit Prezan şi un francez, col. Marie. E un omuleţ plăcut, ofiţer de artilerie, şi a ajutat în luptele de apărare a Sinaiei şi a Văii Prahovei. Vorbeşte cu drag de Sinaia şi îi vin lacrimi în ochi când îşi aminteşte de retragere.

După prânz am plecat din nou cu fetele în obişnuitele noastre expediţii printre sărmani. De data aceasta am ales să ne îndreptăm spre Miroslava. Am avut tot felul de peripeţii. Pe o bucată de drum se putea merge, dar apoi am dat de troiene şi am rămas blocate de trei

ori; a trebuit să ne tragă de acolo nişte căluţi nenorociţi detaşaţi de la transporturile militare de aprovizionare. Am întâlnit mulţi soldaţi, unii într-o stare deplorabilă, jalnică. De fapt, una din întâlnirile acestea m-a convins să încerc un drum pe care încă nu se putea merge cu automobilul. Am văzut un biet soldat tânăr, se vedea că trebuie să fi fost foarte bolnav, care se târa cu mare chin pe drumul nesfârşit. L-am întrebat unde merge şi a spus numele unui sat îndepărtat. L-am luat în automobil, lângă şofer, în locul lacheului, care a trebuit să stea pe treapta portierei, şi mi-am pus în gând să încerc să-l duc la destinaţie, iar pe drum am mai cules încă un nefericit. Dar, vai, intenţiile mele caritabile au fost zădărnicite de troienele de zăpadă, aşa că a trebuit să-mi las în drum sărmanii invalizi înainte să ajungem în sat, dar nu înainte de a le da mâncare şi bani.

M-am întors târziu. A venit Barbu, am vorbit de lucruri triste şi îngrijorătoare.

Pachetele noastre din Rusia s-au terminat. Ne pare tare rău că nu mai avem de muncit la ele.

M-am culcat devreme, destul de obosită.

Iaşi

joi, 2/15 martie 1917

Veştile din Rusia sunt în continuare foarte tulburătoare. Zvonurile se contrazic. Unii spun că ţarul e gata să abdice în favoarea fiului său, cu ţarina ca regentă, alţii spun că ar urma să-i ia locul fratele lui, Mihail, şi că s-a format un nou cabinet răspunzător, dar nu ştie nimeni de către cine. Alte zvonuri spun că ţarul are de gând să reziste şi că se vor aduce trupe de pe front ca să înăbuşe revoluţia.

Spre seară, deşi nu ştiu de ce, m-am simţit mai liniştită. Veştile din Rusia nu s-au răspândit, prin minune, în rândul populaţiei, ceea ce e bine fiindcă, dacă lucrurile s-ar agrava şi Rusia ar încheia o pace separată, ar însemna sfârşitul nostru şi al României ca ţară liberă.

Nando a pus mâna pe un întreg jurnal al lui Sturdza. De-acum, din păcate, nu mai încape îndoială că e un trădător, a fost chiar văzut de partea inamicului. În jurnal vorbeşte despre nemulţumirea lui continuă; era convins că e un reformator neînţeles, care ar trebui să-şi conducă ţara către mai bine. Îi consideră pe ruşi cei mai aprigi duşmani ai noştri, prin urmare a preferat să se alăture germanilor pentru a-i izgoni pe ruşi din ţară. Nu se consideră un trădător, ci un revoluţionar! Vorbeşte foarte urât de Nando şi, ca toţi „*bochofiles*“, declară că EU am pricinuit intrarea în război! Mă tem că aceasta e versiunea care va rămâne în istorie. Că EU am pricinuit războiul!

Am avut mai multe audienţe. Multedo împreună cu alţi doi spanioli, doctorul francez, Lancien, care face leacurile acelea minunate pentru arsuri – l-am decorat în numele lui Nando. Pe lângă profesia de

doctor, e şi deputat, aşa că s-au iscat dispute serioase cu privire la decoraţia aleasă pentru el.

Incident emoţionant: Un ofiţer care şi-a pierdut braţul în luptă a venit să-mi aducă 1.500 de franci. A făcut o invenţie, pentru care ministerul de război îi dăduse un premiu. A refuzat să păstreze banii şi mi i-a adus mie, implorându-mă să-i folosesc pentru îngrijirea amputaţilor, iar 500 să fie daţi companiei lui din regimentul în care a luptat.

După prânz am plecat cu Symki şi dr. Romalo să vizităm spitalul pentru bolnavi de tifos de la Galata, administrat tot de un doctor francez şi câteva din călugăriţele surorii Pucci. Dr. Vuillet s-a molipsit şi el de tifos exantematic şi a fost în pragul morţii, dar acum, slavă Domnului, îşi revine. L-am vizitat în căsuţa în care e îngrijit, o clădire mică şi foarte ordonată, în sătucul îngrozitor de murdar din apropierea spitalului. I-am adus şi o decoraţie din partea lui Nando, a fost foarte mişcat, avea lacrimi în ochi. Întotdeauna a fost unul din doctorii francezi care mi-au plăcut cel mai mult, are o faţă sinceră, oarecum tristă, şi e încă tânăr, deşi părul îi încărunţeşte.

Spitalul în sine era sărăcăcios, dar bine întreţinut, curat şi ordonat. Lucrează acolo mai multe călugăriţe din Societatea St. Vincent de Paul şi o doamnă franţuzoaică. Sunt internaţi soldaţi foarte bolnavi, am văzut pacienţi în toate stadiile bolii, pe moarte, într-un delir violent, complet inerţi, alţii pe cale de recuperare, dar cei mai mulţi îşi dădeau seama cine sunt şi au fost foarte emoţionaţi să mă vadă. Le-am dat dulciuri şi zahăr.

Preotul francez care a venit cu surorile era pe moarte. M-am dus să-l văd – dar aproape că se sfârşise, era întins în pat, îşi trăia ultimele clipe în cea mai sărăcăcioasă cămăruţă din câte se pot închipui. Avea un chip nobil. A fost o mare durere şi o mare pierdere pentru călugăriţe.

Am împărţit prin tot spitalul proviziile obişnuite, pe care le-am dus şi celor mai nenorociţi soldaţi în zdrenţe. Au primit cu înfrigurare, cu mâinile întinse, tot ce am avut să le dau. Vai, pentru cai nu am nimic şi nu încape îndoială că duc lipsă de mâncare, ca şi oamenii.

M-am întors şi am luat ceaiul târziu, cu Barbu, pe care l-a chemat Fasciotti să-i spună o poveste îngrijorătoare despre Panaitescu, şeful poliţiei noastre secrete, despre care aliaţii spun că ar fi plătit de germani.

După cină, Barbu s-a întors să-mi spună că dovezile pe care credeau că le au împotriva lui s-au dovedit a nu fi nimic.

Iaşi

vineri, 3/16 martie 1917

Veşti incredibile din Rusia cum că Nicky a abdicat! Atât în numele

lui, cât şi al fiului lui! Că şi-a numit în locul lui fratele, pe Mihail, şi pe marele duce Nicolae Nicolaevici ca generalissim. Nici nu pot cuprinde cu mintea situaţia, e îngrozitor! Nu avem detalii, dar ce am auzit e destul de rău.

Când a primit vestea că la Petrograd e revoluţie, ţarul a plecat de la Stavka spre Ţarskoe Selo, dar n-a reuşit să ajungă acolo! i-au blocat trenul şi nu a putut face altceva decât să se îndrepte spre armata lui Ruski, spre nord. Acolo, din câte am auzit, s-a întâlnit cu doi deputaţi din Duma şi şi-a semnat declaraţia de abdicare.

Nu-mi pot închipui prin ce ceasuri a trecut, împiedicat fiind să ajungă la Ţarskoe, la Alix, care se afla, fără îndoială, în mare primejdie, cine ştie, poate că nici nu ştia nimic de ea, fiindcă revoluţia a fost îndreptată cu totul împotriva lor şi a conducerii lor, în special împotriva ei şi a lui Protopopov, ministrul pentru a cărui păstrare în Duma insistase ea pe lângă Nicky, în ciuda obiecţiilor tuturor.

Ce vremuri pentru femeia aceasta care, prin fanatismul ei, a atras criza asupra familiei, ea, care nu asculta de nimeni şi s-a îndepărtat, încet-încet, mai întâi de toate rudele, apoi de întreaga societate, care nu se mai arăta nicăieri, care se ascundea ori la Ţarskoe, ori în Crimeea, care se înconjura cu oameni de-a dreptul necunoscuţi, ce au avut asupra ei o influenţă dezastruoasă, fiindcă, pe lângă toate celelalte, era şi de o ambiţie pătimaşă, cu desăvârşire convinsă că judecata ei nu poate da greş, că ea şi numai ea are dreptate, că nimeni în afară de ea nu înţelege cu adevărat… Treptat, a îngăduit urii să-i intre în inimă, se purta precum cei mai răi tirani de pe vremuri, voia ca totul să se facă după cum voia ea şi, din păcate, avea o influenţă totală asupra lui Nicky, căruia-i dădea sfaturi greşite, pe care el le urma întotdeauna – dacă din iubire, teamă sau slăbiciune nu ştie nimeni. În ultimii ani, situaţia se înrăutăţise din ce în ce; Rasputin era atotputernic, influenţa lui asupra împărătesei decidea care miniştri erau păstraţi şi care erau demişi, au fost izgoniţi oameni de familie bună, prieteni credincioşi, s-au comis greşeli peste greşeli, familia a încercat s-o avertizeze, sora mea chiar a avut îndrăzneala de a se duce să-i spună ÎNTREG adevărul, s-o prevină în legătură cu nemulţumirile care mocneau, cu calea greşită pe care pornise, cu faptul că începeau s-o urască toţi, de la cel mai bogat la cel mai sărac; i-a spus tot adevărul groaznic, dar n-a folosit la nimic – ea n-a recunoscut că ar fi făcut vreo greşeală, cât de mică, doar ea avea dreptate, doar ea înţelegea situaţia, poporul şi datoria ei faţă de ţară. Era mai rău decât oarbă, era o fanatică hotărâtă că ceea ce face e drept!

Iar acum, iată ce a atras asupra soţului, copiilor şi ţării ei! Ce clipe trăieşte femeia aceea! Mă întreb cum a îndurat! Şi era departe de el când s-a întâmplat, iar el nu putea ajunge la ea! La femeia a cărei influenţă îl adusese în stare să-şi sacrifice tronul şi viitorul!

Stau şi mă gândesc la toate, mi se par tragice şi înfricoşătoare.

Cât despre cum se va sfârşi totul, asta încă nu ştim. Cum va influenţa războiul şi soarta noastră, iarăşi nu se ştie.

Seara a venit Mosolov să mă vadă, foarte agitat, fiindcă mai auzise de la Alexeev[259] că abdicarea lui Nicky şi venirea pe tron a lui Mişa tot nu îi mulţumea, se părea că înclină spre republică!

Toată situaţia e misterioasă şi foarte gravă, îmi fac mari griji. Sper că Ducky e în siguranţă. Sper ca trupele de pe front să nu se revolte, totul e foarte îngrijorător.

Domnul Denize mi-a spus ceva ce m-a bucurat. Cumnatul lui era pe front când au sosit ziarele cu articolele mele. Au avut un succes dincolo de aşteptări. Soldaţii au fost atât de încântaţi şi de emoţionaţi, încât şi-au scos de pe chipie literele „CC“[260], pe care încă le purtau, şi le-au înlocuit cu „M&F“, făcând literele din orice le era la îndemână, iar cei care nu purtau chipie şi-au desenat litera M pe nasturi, cu creionul, sau au scrijelit pe ei numele meu. Nu pot tăgădui că vestea îmi face MARE plăcere, fiindcă e semn că vorbele mele le-au ajuns la inimi.

După-amiază am ieşit, ca de obicei, cu automobilul plin de hrană şi îmbrăcăminte. A fost soare, dar un frig aprig.

La întoarcerea acasă am întâlnit un întreg convoi de prizonieri care cărau butuci de foc. Ne-am oprit şi am început să le împărţim provizii. Erau aproape nebuni de bucurie, ne-au înconjurat automobilul ca nişte lupi înfometaţi, mai-mai că ne smulgeau lucrurile din mâini mie şi Lisabettei. Le-am dat tot ce am avut, îşi doreau foarte tare zahăr şi ţigări. Sărmanii de ei, tare mă bucur că m-am oprit – la început mă temeam că sunt prea mulţi şi că n-am să am destule lucruri. Au fost atât de bucuroşi, încât, la un moment dat, m-am pomenit că butucii lor se tot ciocneau peste capetele noastre! Erau germani, unguri şi cehi.

Iaşi

sâmbătă, 4/17 martie 1917

Vreme rece, cu brumă, de parcă iarna n-a durat şi aşa destul, de parcă n-avem nevoie de soare şi de iarbă verde!

Veştile din Rusia au devenit ceva mai precise. E adevărat, Nicky a abdicat. S-au trimis armatei trei proclamaţii, una din partea lui, în care îşi lua rămas-bun de la trupe şi spunea că, pentru binele ţării şi pacea dinăuntrul graniţelor, abdică în favoarea fratelui lui, Mihail. Cât de dureros trebuie să fi fost, nu-mi pot închipui ceva mai trist. Acum câteva săptămâni a sfidat întreaga Rusie de dragul soţiei lui, care a ales să insiste ca ţarul să păstreze în Duma un om nepotrivit şi să-i izgonească pe cei care i-ar fi fost slujitori şi prieteni credincioşi. A sfidat întreaga familie, şi i-a făcut pe toţi duşmani, s-a purtat ca un

stăpân tiranic şi nedrept şi nici un avertisment nu l-a făcut să înţeleagă că ei doi dansau pe marginea prăpastiei! Iar acum, dintr-odată, a trebuit să abdice şi să vadă cum se înfăptuiesc toate schimbările pe care el refuzase să le facă. Acum câteva zile încă ar mai fi putut salva situaţia prin câteva concesii rezonabile şi puţină fermitate faţă de soţia lui absurdă, care îşi asuma drepturi pe care nu le are nici o regină şi nici o împărătească – lucru care i-a atras şi ura nobilimii, şi pe a săracilor. Acesta e lucrul ciudat şi urât pentru care a detestat-o toată lumea, de la cel mai mărunt soldat la bogaţii din palate, ca să nu mai vorbim de familia pe care a umilit-o fără încetare şi a ignorat-o. Tot ce a făcut a fost făcut greşit, iar când şi-a dat seama că nu reuşeşte, i s-a umplut inima de ură şi înverşunare – în loc să încerce să-şi schimbe felul de a fi, l-a exagerat, n-a recunoscut că s-ar putea înşela, ci şi-a închipuit în continuare că trebuie să le dea lecţii tuturor, că doar ea are dreptate. Îşi făcuse o imagine cu totul greşită despre puterea ei. Chiar şi cel mai iubit suveran trebuie să-şi folosească puterea cu blândeţe, or ea era detestată şi se folosea de o putere pe care n-o poseda decât mulţumită slăbiciunii soţului ei, pentru a impune ţării oameni intolerabili. Ce crude şi cumplite i-au fost orbirea şi tenacitatea cu care a mers pe calea greşită! O judec ca un om din aceeaşi „meserie“. A avut toate şansele, a pornit în viaţă ca femeie tânără şi frumoasă, lumea îi era deschisă, se afla în fruntea tuturor, căci în Rusia puterea ţarului şi a ţarinei e cu adevărat mare – şi şi-a irosit toate posibilităţile fiindcă n-a ştiut să iubească! Acesta e, după părerea mea, motivul din spatele a tot ce s-a întâmplat, nu a ştiut să iubească!

Şi-a făcut datoria aşa cum i s-a părut ei bine, a înfăptuit lucruri bune şi a împărţit daruri, dar n-a iubit! Nu spune oare apostolul Pavel, în capitolul acela superb din Corinteni, „Dacă aş grăi în limbile oamenilor şi ale îngerilor, iar dragoste nu am, făcutu-m-am aramă sunătoare şi chimval răsunător. Şi de aş împărţi toată avuţia mea şi de aş da trupul meu să fie ars, iar dragoste nu am, nimic nu-mi foloseşte“? Iar ea nu avea pic de IUBIRE, a lăsat ura să-şi facă sălaş în inima ei!

A doua proclamaţie trimisă armatei a fost de la Mişa, care se declară regent şi nu foloseşte încă titlul de ţar. Iar a treia e de la Nikolai, care trimite un salut foarte milităresc tuturor armatelor şi le cheamă să-l urmeze către izbânda finală şi sigură!

La 11 m-am dus la un spital condus de un francez foarte amabil, dr. Devaux, care face nişte tratamente excelente pentru nervi. Acolo e internat micul nostru Bulgăraş.

La prânz i-am avut invitaţi pe un general francez, colonelul belgian Cumont şi pe ofiţerul rus, contele Berg, care vorbeşte o română perfectă. Am discutat foarte deschis cu el despre situaţia din Rusia; în

ciuda durerii pricinuite de pierderea unui ţar bun şi cinstit, cu toţii se simt uşuraţi că s-a întâmplat ceea ce s-a întâmplat, fiindcă situaţia devenise intolerabilă şi nimeni nu mai putea îndura atmosfera creată de ţarină. Toată lumea o acuză, aici opinia e unanimă. Nu-mi pot închipui lucru mai oribil pentru o femeie şi o suverană. Poate se consolează considerându-se martiră.

După prânz am plecat în expediţia obişnuită printre cei nenorociţi, cu automobilul plin de daruri simple. De data aceasta l-am luat cu mine pe Barbu, ca să vadă cu ochii lui că nu exagerez când vorbesc despre greutăţi de neacceptat.

Am întâlnit lucruri atât de triste, încât m-am întors cu hotărârea fermă că trebuie să fac ceva, că voi face ceva pentru mulţimea aceasta de nefericiţi pe jumătate morţi de foame, cărora li se dă drumul din spitale într-o stare care nu le îngăduie încă să se întoarcă la regimentele lor. Am discutat problema cu Barbu, nu sunt sigură încă în ce fel s-ar putea aplica, dar eu o văd în forma unor *adăposturi* foarte rustice, făcute din scânduri, unde să se poată odihni şi să primească de mâncare şi ceva cald de băut.

Cum nu voiam să pierd timp, am trimis după Perieţeanu, şeful căilor ferate, şi l-am întrebat dacă mi-ar putea da scânduri. A spus că da şi s-a arătat doritor chiar să-mi construiască el *barăcile* dacă vreau – i-am spus că mă voi gândi şi îi voi da de ştire.

După cină l-am chemat pe Ballif în camera mea şi m-am sfătuit serios cu el în privinţa acestei chestiuni. M-a ajutat, a fost amabil şi, cum am insistat că nu e timp de pierdut, am hotărât că poate cel mai bine ar fi să facem prima încercare pe drumul acela din spatele Galatei, unde văd de obicei cea mai mare mizerie, şi să construim acolo un fel de magazie sau hambar în care să poată petrece noaptea cei care nu sunt în stare să meargă mai departe. În acelaşi timp, eu aş găsi o cale de a le oferi ceai fierbinte şi ceva de mâncare.

Ballif e dispus să mă ajute. Vrem să facem totul cât mai simplu, fără surle şi trâmbiţe şi fără amestecul nici unor societăţi, autorităţi etc. Ca să nu pierdem timp, l-am rugat pe Perieţeanu să vină mâine după prânz ca să merg cu el la Galata şi să vedem ce se poate face.

Dacă e cu putinţă, am să fac şi aici o magazie cu ceai, vizavi de casa mea, unde e un loc liber.

Iaşi

duminică, 5/18 martie 1917

Veştile din Rusia se contrazic în continuare şi nu sunt foarte limpezi. Partea militară pare liniştită cu privire la continuarea războiului, dar programul noii stăpâniri pare revoluţionar până în cele mai mici detalii. Se spune că s-au instalat în Palatul de iarnă, peste care flutură steagul roşu. Pe de altă parte, se spune că Mişa a renunţat

la dreptul lui la tron. Ce înseamnă toate acestea? Vor republică? Cum se va sfârşi? Cum să nu fii cumplit de îngrijorat când tot viitorul tău depinde de ţara aceea măreaţă?

Vremea e în continuare rece, anul acesta primăvara refuză să vină tocmai pentru că avem ATÂTA nevoie de ea.

La 11 au venit să mă viziteze Mosolov şi doi gentilomi de la Crucea Roşie. Mi s-a oferit din nou o cantitate bine-venită de rufărie. Dumnezeu întotdeauna mă ajută când încep să mi se golească mâinile. Până acum, mulţumită darurilor generoase din Anglia şi Rusia, mai ales din Rusia, am putut să dau ajutor de fiecare dată când mi s-a cerut.

Am vorbit cu Barbu înainte de prânz. La prânz i-am avut oaspeţi pe Fasciotti (ministrul italian) şi soţia lui.

După prânz am plecat cu automobilul plin în expediţia mea obişnuită, urmată de un al doilea automobil în care erau Ballif şi Perieţeanu, ca să le arăt unde vreau să-mi construiesc acel *adăpost*; am găsit locul potrivit şi mi s-a făgăduit că se vor începe lucrările imediat, apoi mi-am luat rămas-bun de la ei şi am mers mai departe cu Mignon, căutând oameni pe care să-i ajutăm cu puţină mâncare şi câte ceva de îmbrăcat.

Azi am avut cu mine un bidon plin cu vin de Porto şi le-am putut da celor pe care i-am găsit slăbiţi şi doborâţi ceva de băut, o adevărată binecuvântare.

În drum spre casă am apucat pe strada Nicolina, o stradă tare tristă, unde am găsit alte nenorociri crunte; acolo m-am oprit să hrănesc o adunătură de nefericiţi. Au venit valuri-valuri, le-am dat tot ce am avut. După aceea m-au aclamat din toată inima.

Expediţiile acestea zilnice printre cei săraci şi înfometaţi sunt singura mea consolare; astfel pot alina cu mâinile mele, preţ de câteva ceasuri, o parte din nenorocirea care ne copleşeşte.

Barbu a venit târziu, vorbise cu Mosolov despre ce telegrame să trimită Nando noilor autorităţi din Rusia.

E foarte important să păstreze relaţii directe şi prietenoase cu Nikolai, comandantul suprem al armatei. Soarta noastră stă, în mare măsură, în mâinile lui.

La şapte a venit unul din doctorii de la Roman, Fitz-Williams; spitalul lor merge perfect, au şi surori de caritate din Rusia, totul funcţionează bine!

Iaşi

luni, 6/19 martie 1917

Îngrijorările cu privire la situaţia din Rusia continuă, deşi deocamdată nu pare să existe nici o primejdie să încerce să încheie o pace separată, caz de care România are cele mai multe motive să se

teamă. Dar, pentru moment, nu are ţar şi încă nu e clar cum se vor încheia lucrurile.

Diamandi ne tot trimite telegrame, aşa că suntem mai mult sau mai puţin informaţi. Veştile pe care le-am primit spun că Nicky e la Stavka, probabil aşteaptă să-i predea lui Nikolai comanda trupelor. Se spune că atitudinea lui Kiril e demnă şi corectă, în timp ce Nikolai Nikolaevici pare să se bucure, cel puţin pe dinafară, de căderea împăratului şi să fraternizeze în mod nedemn cu revoluţionarii. Dmitri[261] a fost rechemat din exil.

Dacă Mişa nu acceptă tronul şi dacă ţara nu e declarată republică, următorul la tron ar fi Kiril. Ducky ar fi o împărătească bună în vremuri tulburi, dar ar însemna să avem prea mult noroc!

Azi vremea e chiar mai caldă, dar plouă.

La 11 a venit în vizită Lady Barclay. Munceşte cu spor, e foarte energică şi activă, dar e greu să lucrezi cu ea şi e extraordinar de răzvrătită, îi place să se facă totul după cum vrea ea; totuşi, se pricepe de minune să pună lucrurile în mişcare, să le insufle oamenilor elan şi să nu piardă timpul. Are multe calităţi, dar la temelia firii ei e o anumită vulgaritate americană care de multe ori îmi repugnă.

De ceva vreme mă îngrijorează mai puţin politica internă, dar asta nu înseamnă că lucrurile s-au liniştit, ci doar că nu m-au atins în mod atât de direct. Mă întreb ce exemplu le vor da celor de aici tulburările din Rusia; de obicei, astfel de lucruri au urmări şi în ţinuturile învecinate.

La prânz am avut invitaţi patru generali: Prezan, Petala, Istrati, …..[262]. N-am stat prea mult de vorbă cu nici unul din ei.

După prânz am plecat cu Mignon, cu gândul să vizităm spitalul de la Frumoasa, o mânăstire superbă de la marginea oraşului, dar drumurile erau atât de proaste, încât n-am putut ajunge. Ploua şi drumul, deja imposibil, fusese stricat în parte ca să se construiască o cale ferată. N-a fost chip să ajung acolo cu automobilul şi, de vreme ce pe jos nămolul mi-ar fi ajuns până la genunchi şi nu trimisesem vorbă să fiu aşteptată, de data aceasta am renunţat, ceea ce nu-mi stă în fire.

Dar am hrănit mulţi nenorociţi pe drumul într-acolo şi la întoarcere, le-am dat chiar şi ceva cald de băut, fiindcă aveam cu mine bidoane cu ceai cu rom, luat drept de pe foc. M-am întâlnit cu căruţe pline de soldaţi bolnavi în drum spre spitale, Dumnezeu ştie de unde veniseră; a fost o încântare să-i văd cum se bucură de băutura mea tare şi caldă.

La întoarcere am dat din nou de drumuri în stare foarte proastă, care au forţat motorul. În perioada aceasta, drumurile pur şi simplu nu sunt bune de nimic.

Ileana a făcut o colectă pentru adăpostul meu şi mi-a adus peste 2.000 de franci!

Barbu a venit ca să ia ceaiul cu noi, destul de târziu; am vorbit mult

şi i-am citit câte ceva din însemnările mele.

După cină am lucrat.

Iaşi

marţi, 7/20 martie 1917

La trezire, vremea era superbă, însorită; e „baba“ mea, sper să fie semn bun.

Azi n-am primit nici o veste deosebită din Rusia. M-am dus puţin până la locuinţa lui Nando să văd cum e aranjată. Una peste alta, e o casă plăcută, iar acum e plină de cele mai frumoase mobile salvate de la Sinaia. Am găsit covoare frumoase şi preţioase chiar şi în camerele servitorilor, tratate fără pic de grijă, lucru care m-a indignat. În casa lui Nando nu pare să-şi dea seama nimeni care lucruri sunt fine şi preţioase, mă cutremur când văd cum le-au aruncat peste tot!

Am primit-o pe tânăra domnişoară Caragiali, care era în America la izbucnirea războiului şi care a strâns bani de la românii de acolo.

La prânz au venit St. Aulaire şi Nadeja cu fiica ei Maria, pe care le invitasem anume la o masă copioasă, fiindcă mâncarea lor a început să se împuţineze.

După masă am plecat cu Carol să vizităm spitalul mare pentru bolnavi de tifos exantematic de la Socola, care în vreme de pace e un azil de nebuni enorm, cu multe pavilioane. E destul de departe de oraş, are o aşezare frumoasă.

Acolo l-am găsit pe doctorul Laugier, român de origine franceză.

Spitalul începea să meargă mulţumitor. Ne-am petrecut toată după-amiaza trecând de la un bolnav de tifos la altul şi văzând, ca de obicei, o cantitate insuportabilă de nefericire şi suferinţă – dar o suferinţă incredibil de răbdătoare.

Cei mai mulţi şi-au dat seama cine suntem şi au fost FOARTE bucuroşi să mă vadă. Le-am dat dulciuri, le primesc întotdeauna cu mare plăcere.

Într-unul din spitalele mai mici, un fel de dispensar înghesuit dintr-un sat de lângă Socola, am început să le dau ceai cu rom, care a părut să-i învioreze foarte mult; unii ajunseseră de-a dreptul schelete, dar erau foarte recunoscători chiar şi pentru cel mai mărunt bine.

Ne-am încheiat după-amiaza la Vila Greierul, unde i-am adus rufărie şi provizii surorii Pucci şi am vizitat din nou toţi pacienţii; pe mulţi dintre ei îi mai văzusem şi înainte.

Nu mai e nevoie să spun că pe drumul într-acolo şi la întoarcere i-am hrănit, ca de obicei, pe cei care arătau cel mai înfometaţi şi mai nenorociţi.

M-am întors de-abia la şase şi jumătate. Mă aştepta Barbu. Am luat împreună un ceai întârziat.

A fost prima zi de primăvară. Câţiva copii chiar mi-au adus un

bucheţel de „viorele“[263], dar drumurile sunt într-o stare de nedescris.

Am vorbit puţin cu Eliza Greceanu. Cavaleria din nordul Moldovei mă aşteaptă cu nerăbdare; am de gând să mă duc să-i vizitez.

Note

235. Aleksandr de Oldenburg (1844–1932), prinţ, şeful serviciilor sanitare ale armatei ruse în timpul Primului Război Mondial (n. ed.).

236. Alexandru Sturdza (1869–1939), colonel, fiul lui Dimitrie A. Sturdza. Decorat cu puţin timp înainte de a dezerta, trecând la inamic! (n. ed.).

237. Eremia Grigorescu (1864–1919), general, comandantul Armatei I, eroul bătăliei de la Mărăşeşti (n. ed.).

238. Ambrine, un amestec de gutapercă topită în parafină într-o autoclavă, a fost folosit cu mare succes în spitalele Franţei, cu ajutorul lui Henri de Rothschild, care a obţinut cu unele greutăţi formula de la inventatorul ei; numeroase imitaţii mai simple, mai ieftine şi mai puţin eficiente circulau printre doctorii englezi (n. tr.).

239. „O durere împărtăşită e înjumătăţită“ (germ.) (n. tr.).

240. Zicala continuă: „o bucurie împărtăşită e îndoită“ (germ.) (n. tr.).

241. Nicolae Staicovici (1865–1934) (n. ed.).

242. Roman al reginei Maria (n. tr.).

243. Theobold von Bethmann-Hollweg (1856–1921), om politic german, cancelar al Imperiului între 1909 şi 1017 (n. ed.).

244. Locker Lampson.

245. Prinţesa Maria a Greciei şi Danemarcei, plecată în Anglia cu ambii copii înainte de izbucnirea războiului; nu aveau să se revadă (n. tr.).

246. Prişniţ, compresă (germ.) (n. tr.).

247. Irina Procopiu (1873–1954), născută Berindei. Căsătorită cu Ion Procopiu, preşedintele sindicatului ziariştilor (n. ed.).

248. Cam 450.000 de franci.

249. Nicolae A. Racoviţă (1878–1948), medic şi om politic, primar al Iaşiului din ianuarie 1917 (n. ed.).

250. Octavian Goga (1881–1938), poet şi om politic, unul dintre cei mai activi susţinători ai idealului de întregire naţională (n. ed.).

251. Familia Bogdan pretindea că se trage din Muşatini, de unde şi „titlul princiar“. Dimitrie Bogdan (1876–1969), deputat în anii Primului Război Mondial. Soţia sa, Roxana, „Roro“, născută Mavrocordat (n. ed.).

252. Gheorghe Cretzianu (1865–1931), diplomat, ministru plenipotenţiar la Madrid între 1913 şi 1922 (n. ed.).

253. Victoria Eugenie de Battenberg, soţia lui Alfonso III, regele Spaniei, şi verişoară primară a reginei Maria (n. tr.).

254. Asta ruşine pentru Rusia! (fr.) (n. tr.)

255. Regele trebuie mers, dar dumneavoastră merge cu rege, trebuie mers cu rege… Rege vorbeşte, ţar vorbeşte, eu vorbeşte, militari vorbesc, dumneavoastră zâmbiţi, ţar zice da! Rusia iubeşte mult la dumneavoastră! (fr.) (n. tr.)

256. Dumitru Lambru (1860–1926), general (n. ed.).

257. Victor Antonescu (1871–1947), om politic liberal. În anii războiului, ministru de justiţie (1914–1916) şi de finanţe (1916–1917), apoi ministru plenipotenţiar la Paris (1917–1919) (n. ed.).

258. George Bogdan (1859–1930), medic, profesor la Universitatea din Iaşi (n. ed.).

259. Mihail Vasilievici Alexeev (1857–1918), general rus, şef al Marelui Stat Major între 1915 şi 1917 (n. ed.).

260. Monograma regelui Carol I (n. tr.).

261. Marele duce Dmitri Pavlovici, exilat ca urmare a implicării sale în asasinarea lui Rasputin (n. tr.).

262. Spaţiu liber în manuscris (n. tr.).

263. În limba română în original (n. tr.).

VII
Raze de speranţă
(martie–mai 1917)

Vine primăvara — Regina scrie pentru soldaţi — Rusia şi iar Rusia — Comentariile lui Berthelot, „grăsunul bătrân şi simpatic“ — Tifosul exantematic — Boala şi moartea doctorului Clunet — Trenul sanitar al prinţului Kropotkin — „Ruşii par să se agaţe acum de mine, bucuroşi să aibă pentru ei măcar o regină“ — Neobosită, prin spitale — Regina îşi scrie testamentul — Vizita lui Gucikov, noul ministru de război al Rusiei — În mijlocul soldaţilor, cu generalii Averescu şi Grigorescu — „Nesiguranţa aceasta dinspre Rusia apasă toate spiritele“— Soldaţii ruşi vor să-l detroneze pe Ferdinand — Nando prinde aripi! — Senzaţionalul domn Albert Thomas

Arhiva istorică UBB Cluj-Napoca Centrala Sibiu

Wednesday 8th 21st March 1917. Jassy

Spring seems really to have set in ~~really~~ at last, it is warm, the snow is melting, the mess on the roads fearful.

In the morning "le Prince" Bogdan came to bring me a thousand Francs for my "~~Cabrit~~ Cabri", he promissed me a chestnut thoroughbred.

Had a long talk with Ballif about military things, then with Cards new man Col. Gavanescu to make a sort of program of the military work he is to do, serious work, one must only get Card little by little to take to it and spend more time over it, not doing it quite so rapidly, with more seriousness in fact. I told Gavanesco, that that was his part, that he must use his pedagogical talents to lead my son little by little to take a deep and helpful interest, so that the link between him + the army should become real + lasting.

Iaşi

miercuri, 8/21 martie 1917

Primăvara pare să se fi instalat în sfârşit, e cald, zăpada se topeşte, pe drumuri e o murdărie îngrozitoare.

De dimineaţă a venit „*prinţul*“ Bogdan să-mi aducă o mie de franci pentru adăpostul meu şi mi-a promis un pur-sânge roib.

Am stat mult de vorbă cu Ballif despre chestiunile militare, apoi cu noul om al lui Carol, col. Găvănescu[264], ca să alcătuim un fel de program al sarcinilor militare pe care trebuie să le ducă la capăt – sunt sarcini serioase, pe Carol nu-l poţi convinge să se apuce de muncă şi să-i dedice mai mult timp decât încetul cu încetul, nu dintr-odată, e chiar mai serios aşa. I-am spus lui Găvănescu că acesta e rolul lui, că

trebuie să-şi folosească talentele pedagogice ca să-mi convingă fiul să capete, treptat, un interes adânc şi activ pentru problemele acestea, astfel încât legătura dintre el şi armată să devină reală şi de durată.

Primesc o mulţime de telegrame cu mulţumiri de la toate regimentele. De-abia când le primesc îmi dau seama câte lucruri am trimis, iar emoţionant e faptul că în multe se face aluzie la articolele pe care le-am scris, ceea ce-mi arată că au fost citite peste tot. Cineva mi-a telegrafiat cu mesajul încântător că darurile mele au răspândit bucuria şi entuziasmul peste tot unde au ajuns şi că toţi soldaţii mei sunt nerăbdători să intre din nou în luptă, că fiecare speră să fie primul care să intre în Bucureşti, ca să fie cel dintâi care să pună flori pe mormântul lui Mircea!

Mircea, micuţul meu, atât de rar îndrăznesc să vorbesc de tine, fiindcă încă nu pot îndura – iar luxul lacrimilor e un lux pe care trebuie să mi-l îngădui foarte rar acum –, dar îmi ESTE dor de tine, micuţul meu, de ochii tăi căprui, de glasul tău subţirel şi vesel, de lipăitul picioruşelor tale pe podele!

Îmi e *Heimweh*, Mircea, micuţul meu!

La 12 a venit Barbu cu raportul obişnuit asupra situaţiei. Din Rusia, nimic special, dar către seară am primit o telegramă de la Ducky, care spunea că, dată fiind starea lucrurilor în ultimele zile, nu mi-a putut trimite proviziile pe care le doream! Sper să nu însemne că până la urmă n-am să le mai primesc deloc, ar fi îngrozitor. Ce s-a întâmplat, oare, cu micul Georgie?

După prânz l-am primit pe bătrânul Saligny[265], apoi am plecat cu Mignon şi Miss Milne la Vila Greierul, unde Miss Milne a acceptat să meargă ca să îngrijească o vreme bolnavii de tifos exantematic, cât sunt bolnave surorile de caritate de acolo. E o hotărâre curajoasă, sper doar că n-am trimis-o la o sarcină prea primejdioasă; mă rog să meargă totul bine. La sosire, am aflat că în dimineaţa aceea muriseră trei pacienţi. Am întâlnit o doamnă disperată, care plângea sfâşietor – era văduva unuia din ei. Scene încărcate de suferinţă. În orice caz, în curând am să mă duc din nou pe la ei cu automobilul să văd cum se mai simte biata Leila. Cred că va fi o muncă grea şi dureroasă.

Pe drumul într-acolo şi la întoarcere am hrănit şi am dat de băut multor suflete nenorocite. M-am oprit să las nişte dulceaţă la spitalul mic şi modest pe la care am trecut ieri şi unde oamenii se bucuraseră atât de mult de vizita mea, ca să vadă că mi-am amintit de ei. Le place tot ce e dulce.

M-am întors ceva mai devreme decât de obicei. Am petrecut o după-amiază plăcută cu Barbu; fără vreun motiv anume, nu ne-am mai simţit atât de trişti. Am stat puţin de vorbă cu Iorga. Îl roade o gelozie stupidă fiindcă scriu pentru *România*, deşi recunoaşte că articolele mele le fac mare plăcere soldaţilor. I-am promis să scriu ceva deosebit

şi pentru el, pentru ziarul lui, probabil despre Iaşi. Cum soldaţii mei mi-au apreciat atât de mult scrierile, am să încerc să mai trimit ceva la *România*, fiindcă e ziarul publicat special pentru cei de pe front. În ediţia de ieri a fost un răspuns foarte înduioşător la articolele mele: „De la inimile noastre la a ei“, fiindcă al meu fusese „De la inima mea la a lor“.

Ballif mi-a mai spus că soldaţilor le-au plăcut foarte mult scrierile mele, că au făcut o punte ADEVĂRATĂ între mine şi ei, aşa că am fost răsplătită pentru curajul de a scrie într-un fel atât de public, răsplătită chiar mult mai mult decât mă aşteptam.

Iaşi

joi, 9/22 martie 1917

Vremea de primăvară continuă, e o mare bucurie să vedem soarele, să simţim aerul mai cald, chiar şi cei mai nenorociţi încep să ridice capetele.

Mi-am petrecut dimineaţa scriind – la 11 a venit Flers, am stat mult de vorbă, e un om foarte plăcut şi amuzant. Înainte de prânz a venit Barbu, care nu avea nici o ştire nouă.

După prânz am făcut prima plimbare călare după multă vreme. Mi-a făcut o enormă plăcere; rămâne îndeletnicirea mea preferată, îmi dă o senzaţie de libertate şi independenţă ca nimic altceva. Grui a fost la fel de bucuros de galop ca mine. Am mers departe şi repede. Mignon şi Ileana au venit cu mine, a fost o după-amiază minunată. Drumurile erau pe jumătate înzăpezite, pe jumătate pline de noroi cu apă, dar pe alocuri era chiar praf!

Barbu a venit târziu, iar după el a venit Mosolov, care e de-a dreptul zdrobit. Veştile din Rusia sunt în continuare neclare. Deocamdată doar atât e sigur: nu există ţar, iar trupele au jurat credinţă noii „conduceri“. Situaţia pare atât de ciudată şi de nelalocul ei în Rusia, unde „tătucul ţar“ a avut întotdeauna un rol atât de important.

Bietul Mosolov nu ştie nimic de familia lui aşa că, fireşte, e foarte îngrijorat. Făcea parte din curtea ţarului, aşa că poziţia lui e deosebit de dureroasă.

Micul Georgie ne-a telegrafiat că încă nu poate pleca spre casă şi ne-a întrebat dacă să mai aştepte. I-am spus să mai stea o săptămână.

Iaşi

vineri, 10/23 martie 1917

Am plecat pe jos devreme, cu Symki, să ne uităm la depozitul cu provizii pentru spitale. Mai avem încă o mulţime de lucruri, dar nu e destul pentru toate rugăminţile pe care le-am primit. Paturile, din păcate, le-am dat deja pe toate, mi-au fost luate unul câte unul – cum să refuzi când nevoia e atât de mare?

Restul dimineţii am scris. Cu puţin înainte de prânz a venit Barbu.

După ce am mâncat am plecat cu Mignon, ne-a dus Carol cu automobilul pe drumul Galatei, unde vreau să-mi construiesc adăpostul; tocmai aduceau scândurile.

Niciodată nu mă duc acolo degeaba, e nevoie imediată de toate proviziile mele. Ca de obicei, am găsit multă nefericire şi m-am oprit la tot pasul să hrănesc bărbaţi, femei şi copii, dar mai ales soldaţi. Am întâlnit o căruţă care ducea o mulţime de soldaţi bolnavi – le-am dat ceaiul cu rom cald, e o bucurie să vezi cum îi înviorează, cum după aceea chiar şi cel mai slăbit îşi ridică puţin capul şi încearcă să-mi zâmbească. Am mers până la Miroslava, m-a durut inima când am văzut cum au sluţit locul – copaci tăiaţi fără milă, peste tot risipită o mizerie de nedescris – şi mi s-a făcut rău când l-am văzut. Iar dintre atâtea gunoaie îşi înălţau capetele micile „viorele“[266] de un albastru viu. Dintr-odată s-a făcut iar frig, nu mă îmbrăcasem prea călduros, aşa că am îngheţat.

Pe drumul de întoarcere m-am oprit la şcoală să-i vizitez pe cercetaşii refugiaţi, cărora le-am împărţit dulciuri; tuturor soldaţilor care treceau pe drum, tineri şi bătrâni, bolnavi şi sănătoşi, le-am dat tutun şi zahăr din belşug.

La ceai a venit Barbu – voia să-mi spună că în ultima vreme Carol e criticat fiindcă nu e destul de muncitor, iar Găvănescu nu va rămâne în funcţie dacă n-are de gând să-şi ia îndatoririle mai în serios. M-a îndurerat să aud asta, fiindcă am încercat din răsputeri să-l conving pe Carol să-şi facă datoria şi primesc tare puţin ajutor. Pe lângă acestea, problemele militare chiar n-ar trebui să cadă pe umerii mei chinuiţi şi greu împovăraţi.

Barbu s-a dus să stea de vorbă cu Carol, cu rezultate excelente: la cină, Carol m-a anunţat că luni pleacă la Botoşani. Sper ca, încet-încet, cu ajutorul lui Găvănescu, să se obişnuiască cu munca serioasă şi continuă.

După cină mi-am terminat micul articol despre „venirea primăverii“ pentru ziarul soldaţilor. Sună oarecum prostuţ, dar sper că nu e aşa. Merită să scriu pentru ei, sunt atât de recunoscători.

Iaşi

sâmbătă, 11/24 martie 1917

Spre marea mea deznădejde, când m-am trezit am văzut pământul şi copacii acoperiţi de un strat gros de zăpadă! Nu e tocmai frig, dar ninge abundent. Dezgustător! Şi deja suntem în 24 martie.

M-am dus la Sf. Spiridon să vizitez câteva biete infirmiere care s-au molipsit de tifos exantematic; le-am adus nişte portocale şi vin, pe care îl cer insistent cei care au început să se simtă mai bine. Odată ajunsă la spital, firește, m-au luat în primire toţi doctorii şi a trebuit să vizitez mai multe saloane, aşa că nu m-am mai putut duce la celelalte

spitale, unde voiam să vizitez o franţuzoaică suferindă şi ea de aceeaşi boală cumplită.

M-am întors acasă şi l-am primit pe Brătianu, care mi-a adus o telegramă de la Ducky, în care mă anunţa că, deşi au aderat la noua conducere, poziţia lor e încă nesigură. Toate astea mă îngrijorează şi mă întristează mult. Într-adevăr, poate că ordinea veche din Rusia era de-a dreptul imposibilă, dar era ordinea pe care o cunoşteam din copilărie, iar numele ţarului purta atâta glorie! Şi când te gândeşti că, prin proasta lor cârmuire, l-au adus la un asemenea sfârşit. Acum sunt prizonieri ai propriului popor. Se spune că vor pleca în Anglia. E de necrezut gândul că nişte fiinţe cu o putere mai presus de a tuturor au ajuns fără casă!

La prânz i-am avut invitaţi pe domnul şi doamna Van Sperseel, belgieni – ea e antipatizată de toată lumea. Îl invitasem şi pe un ofiţer de marină francez mărunţel, de Breda.

De data asta n-am mai ieşit după-amiază. L-am primit pe un ofiţer polonez foarte amabil, prieten al Cellei, apoi a venit şi Cella, fiindcă voiam să vorbesc cu ea despre traducerea ultimului meu articol. Mi-au cerut mai multe ziare să scriu pentru ele, dar *România* mă interesează în primul rând, fiindcă ajunge pe front şi scriu îndeosebi pentru soldaţii mei. Mi-au venit în minte câteva legende drăguţe şi vreau să le scriu de Paşti.

Barbu a venit la ceai, dar amândoi eram destul de amărâţi şi de trişti. Situaţia noastră, cât timp Rusia trece prin frământările de acum, e foarte îngrijorătoare şi nu încape îndoială că duşmanul va profita de ea!

După ceai a venit Iorga cu notele despre Iaşi şi despre Muntele Athos pe care i le cerusem. Mi-a adus 1.000 de franci, strânşi în două zile din vânzările cărţii *Ţara mea*.

Iaşi

duminică, 12/25 martie 1917

Zi rece, mohorâtă, neprietenoasă, tristă. Atmosfera nu e deloc primăvăratică, îţi simţi inima mai grea pe o astfel de vreme cenuşie. Dar pentru mine, de obicei, 25 martie era tocmai adevăratul început al primăverii!

Cum mai călăream pe vremea asta! Plimbări călare lungi şi fericite, care mă făceau să simt că am lăsat iarna în urmă. Îmi amintesc senzaţia delicioasă de libertate, când plecam în zori pe un cal bun şi odihnit, cu cerul albastru deasupra, cu întinderile pustii şi largi în jur, când lumea parcă era a mea. Uneori călăream până foarte departe, la o pădurice plină de brânduşe galbene… îmi plăcea tare mult pădurica aceea.

Am stat o oră şi mai bine la spitalul francez Notre Dame de Sion,

unde m-am dus să vizitez o doamnă franţuzoaică doborâtă de îngrozitorul tifos. Fireşte, a trebuit să vizitez şi restul spitalului. E foarte bine întreţinut, mai toţi pacienţii erau doar răniţi. Domnişoara Ventura ajută ca soră de caritate alături de celelalte surori franţuzoaice. Am adus câteva *delicatese* pentru ofiţerii francezi bolnavi şi am împărţit exemplare din *Ţara mea* – Iorga a avut ideea bună să tipărim o ediţie ieftină.

Din punctul nostru de vedere, situaţia Rusiei e foarte tristă – nici măcar Nikolai n-a fost acceptat în fruntea armatei. Marii duci sunt daţi la o parte cu totul. E foarte important pentru mine şi Nando, mai ales pentru mine; iar în ceea ce priveşte ţara mea, starea de fapt îmi răpeşte unul din avantaje, fiindcă EU eram cea care putea obţine cu cea mai mare uşurinţă favoruri de la ţar, puteam să fiu cu adevărat de ajutor ţării, dar acum s-a terminat. Într-un fel, îmi slăbeşte prestigiul într-un sens vulgar, iar nemulţumiţii s-ar putea să observe – stranii lucruri ni se mai întâmplă în ziua de azi, trebuie să fim pregătiţi pentru orice!

Au prânzit cu noi Mosolov, fiica lui şi bătrânul Saharov. Toţi erau foarte trişti şi întunecaţi la faţă, ei ţin de orânduirea veche şi nu se pot obişnui cu cea nouă. Nici eu nu mă pot obişnui cu cea nouă. Mă gândesc la biata mama, ce şoc cumplit trebuie să fie pentru ea.

După-amiază n-am mai ieşit, fiindcă nu mă simţeam prea bine şi aveam nevoie să-mi odihnesc trupul chinuit. Le scriu soldaţilor o mică legendă pentru Vinerea Mare.

La ceai a venit Barbu, mi-a citit puţin, dar cel mai mult am vorbit, am vorbit despre lucruri triste, în spatele cărora se simţea o teamă înfrigurată. I-a dat lui Nando ideea de a lua legătura direct cu George (regele Angliei) ca să aibă o cale de comunicare cu un suveran aliat, acum că, din păcate, legătura noastră cu Nicky s-a rupt. Cred că e un sfat bun. Şi bietul Nando se simte trist, *are toate motivele*, dar în general rezistă cu tărie. Grele vremuri trăim!

Am primit şi o veste bună: micul Georgie a primit învoire de la noua conducere să plece cu toate proviziile noastre – mă bucur mult, îmi era tare teamă că n-am să-mi mai primesc hrana atât de trebuincioasă. Colecta Ilenei pentru adăpostul meu a depăşit 5.000 de franci.

M-am culcat imediat după cină, îngrijorată, tristă şi deznădăjduită.

Iaşi

luni, 13/26 martie 1917

Vreme frumoasă. Primăvara revine, dar odată cu ea îmi creşte în inimă un dor cumplit de tot ce am pierdut. Iarna ne-a apăsat atât de greu, încât ne-a înăbuşit dorinţele şi regretele. Dar suflarea primăverii ne face să ne gândim cu mai multă înflăcărare la locurile pe care le iubeam, la chipurile care făceau parte din viaţa noastră…

Am plantat atâtea flori anul trecut – făceam economii, fiindcă erau atâţia oameni nevoiaşi, aşa că n-am cumpărat nimic, dar am început să ne amenajăm grădinile. Pentru cine au să înflorească anul acesta? Sau poate în ura lor, îndreptată îndeosebi spre mine, duşmanii ne-au smuls chiar şi plantele. Da, am „un dor mare“[267] de grădinile mele, de locurile pe care le-am iubit – de celălalt „dor“, cel mai înalt, n-am să vorbesc, de el vorbesc foarte rar, deşi are primul loc în inima mea, dar, fiindcă am nevoie de tot curajul şi toată puterea de care sunt în stare, nu îndrăznesc să ating o rană încă deschisă; mă tot întreb, totuşi, Mircea, dacă îţi duce cineva la mormânt primele flori ale primăverii. Pe vremuri mânuţele tale grăsulii îmi aduceau cele dintâi flori de primăvară…

Da, e primăvară, dar suntem în exil şi se prea poate să ne aştepte vremuri şi mai rele.

La 11 a venit să mă vadă Berthelot, grăsunul cel bătrân şi simpatic – e un bun prieten al României şi îl întristează vederea bieţilor noştri soldaţi în atâta suferinţă. Crede că ruşii nu îi tratează corect. Deplânge evenimentele din Rusia, mai ales dacă vor duce la instaurarea unei republici, ceea ce pare de aşteptat. Ca toţi cei care judecă drept, îşi dă seama că Rusia nu e încă pregătită pentru forma aceasta de guvernare. Toate ar fi mers atât de bine dacă n-ar fi întrecut măsura – dar îmi închipui că nu se poate, gustul şi mirosul libertăţii sunt prea dulci, nu se pot gusta în doze mici, trebuie băute cu înghiţituri mari, până te îmbeţi, şi de-abia apoi trebuie să te întorci şi să pui ordine în lucruri. Îmi fac griji pentru Ducky şi, personal, mă simt foarte pierdută neavând pe nimeni în marea ţară vecină la care să pot apela; pentru mine, orânduirea veche era foarte folositoare – dar vai, „*vous souriez, Tzar dit oui*“ ţine de trecut acum!

La prânz i-am avut invitaţi pe Elena Perticari şi pe Marincovici, ministrul sârb.

Deşi vremea a fost foarte frumoasă, m-am gândit că ar fi mai bine să mă odihnesc, fiindcă nu mă simţeam prea bine, aşa că am rămas în cameră, cu ferestrele deschise, şi am terminat o mică legendă pe care o scriu pentru soldaţi, de Vinerea Mare – e o idee care mi-a venit şi care mi se pare destul de drăguţă.

Îmi place mult să scriu pentru ei, acum că ştiu că le înseninează puţin zilele şi că îi face să se simtă mai aproape de mine. Merită efortul de a le oferi ceva din talentul meu (dacă îi pot spune talent) de a mă exprima – dar ceva talent cred că trebuie să am, altfel cum i-aş putea face pe toţi să plângă? Cred că, atunci când simţi cu adevărat ceea ce scrii, nu se poate să nu le transmiţi emoţii celorlalţi. De exemplu, o scrisoare bine scrisă, care freamătă de sentimente, nu te poate lăsa indiferent. Şi apoi, am un fel de a scrie simplu, pe care îl poate înţelege oricine.

La ceai a venit Barbu şi mi-a citit. Am încercat să fim veseli, dar ne apăsa pe inimi o mare greutate, iar sunetele trezirii primăvăratice ne-au dat o nostalgie cumplită după zilele mai fericite care s-au dus.

Ce simte Ducky? Sper din suflet ca micul Georgie să-mi aducă o scrisoare de la ea – dar e tare leneşă cu scrisorile, deşi scrie atât de bine.

Diseară Carol pleacă la Botoşani. Va rămâne acolo cam o săptămână. Probabil că am să plec după el la sfârşitul săptămânii acesteia, ca să vizitez divizia de cavalerie.

Iaşi

marţi, 14/27 martie 1917

Vreme superbă. Dintr-odată s-a făcut foarte cald. Am plecat devreme la spitalul din Liceul Internat ca să duc lucruri pentru amputaţi. M-am întors pentru audienţe, Coandă de la forţele navale şi mai târziu Duca, de la care am primit ziare din Germania în care se vorbea despre România – o lectură deloc plăcută, dar nu era în ele nimic deosebit de jignitor.

După prânz m-am dus cu Mignon la Vila Greierul să întrebăm de dr. Clunet, care s-a îmbolnăvit şi el de boala cumplită a pacienţilor pe care-i îngrijeşte. A fost o după-amiază minunată. Pe drum m-am oprit la micul spital pentru bolnavi de tifos dintre Socola şi Greierul. Am intrat singură, lăsând-o pe Mignon în automobil, şi i-am vizitat pe bieţii oameni de acolo, cărora le-am adus ceai fierbinte cu rom, dulciuri şi zahăr. Pe drum m-am oprit şi să hrănesc câţiva cai bătrâni şi amărâţi şi un şir fără număr de soldaţi pribegi; le-am mai dat ţigări şi multor ruşi, am făcut o mulţime de lucruri!

L-am găsit pe dr. Clunet în căsuţa lui, ceva mai jos de spital. Îl îngrijea soţia lui. Era într-o stare destul de rea, dar m-a recunoscut, a reuşit chiar să scoată câteva cuvinte. I-am adus nişte compoturi, se pare că pe acestea le poate mânca.

I-am vizitat şi pe toţi invalizii de la Vila Greierul. L-am întâlnit acolo pe dr. Cantacuzino, care făcea o inspecţie.

M-am întors acasă târziu, îmi era foarte cald şi eram foarte obosită.

La ceai a venit Barbu şi am citit împreună frânturi din ziarele germane.

M-am culcat imediat după cină, îngrozitor de obosită, cu dureri în tot corpul. Primele zile călduroase sunt epuizante!

Iaşi

miercuri, 15/28 martie 1917

Vreme ploioasă. Azi mi-am asumat o datorie foarte dureroasă: m-am dus să vizitez partea din gară unde sunt aduşi bolnavii pentru triere, ca să spunem aşa. Nu mi-a fost dat să văd privelişte mai oribilă şi mai zguduitoare. Nici măcar n-am să încerc s-o descriu – toată ziua mi s-a

sfâşiat inima amintindu-mi. Am făcut ce am putut ca să-i aţâţ pe cei din jur să facă ceva în privinţa aceasta, dar e foarte greu să ajuţi. Uneori mă simt de-a dreptul neputincioasă. Unele nenorociri sunt prea mari ca să le poţi privi – eu nu pot nici măcar să mă gândesc la ce am văzut azi.

Am rătăcit printr-un noroi negru de nedescris, cu ceai fierbinte cu rom, dând de băut celor care mai erau în stare să bea – unii nu mai erau în stare de nimic în afară de moarte!

La prânz, discuţii dureroase. Am încercat să-l conving pe Nando că trebuie luate frâiele în mâini, m-am frământat atâta încât aproape că mi-a venit rău şi nu cred că am obţinut mare lucru. *Nu pot să fac imposibilul* şi fiecare dă vina pe altul până mă ia ameţeala.

După prânz am plecat cu Mignon ca să văd cum merge munca la adăpostul meu de pe drumul Galatei. Lucrările avansează. Am împărţit multă mâncare şi ceai celor care aveau nevoie.

A plouat mai tot timpul.

La ceai a venit Barbu – am citit şi am vorbit.

Veştile din Rusia sunt în continuare tulburi şi deloc liniştitoare.

Se spune că Maruka se implică în politică, ceea ce ar fi mare păcat. Tare mă tem că-şi va arde degetele.

M-am culcat devreme, ridicol de obosită.

Iaşi

joi, 16/29 martie 1917

Azi n-am făcut nimic deosebit, nu m-am făcut de folos în nici un fel. Vremea a fost superbă. M-am trezit cu o durere de cap aprigă. După micul dejun am făcut o scurtă plimbare cu automobilul ca să-mi mai limpezesc capul; e un aer încântător, primăvăratic, dar trezeşte în mine dorul de casă. M-am întors la audienţe, mai întâi cu George Diamandi[268], care simpatizează cu mine. De ani de zile îl ţine în pragul morţii o boală de inimă în stare avansată, arată cumplit, dar e inteligent şi trăieşte intens, ştiind că poate muri în orice clipă. Am avut discuţii interesante, am cugetat la starea ţării, la popor, la război, la evenimentele din Rusia. Îmi place omul. N-a atacat pe nimeni anume, lucru pentru care îi sunt profund recunoscătoare.

Apoi i-am primit pe prinţul Urusov şi soţia lui, amândoi zguduiţi de abdicarea lui Nicky – nici ei nu ştiu ce se va întâmpla cu ei. Mi-au spus detalii triste, care au îndurerat inimile credincioase ţarului. În fond, chiar dacă a făcut greşeli, unii trebuie să-l fi iubit şi să fi ţinut la el.

La prânz i-am avut invitaţi pe soţii Psychas, Averescu şi un ofiţer francez foarte amabil, pe nume Nicolaï. Averescu ştie ce vrea, munceşte din greu, lasă o impresie bună, dar e întotdeauna puţin bizar, parcă niciodată nu ştii ce gândeşte în adâncul lui.

După cină am făcut o plimbare călare cu Ballif. Eu l-am luat pe Ardeal, superbul cal alb de care sunt foarte ataşată. Ne-am întâlnit cu Barbu, George Moruzi şi Drossu, care ni s-au alăturat. Vremea era superbă, pământul era în stare destul de bună. Mi-a făcut bine, deşi mă durea rău capul. Mai târziu ni s-a alăturat şi Ileana, care arăta foarte dulce pe Tanguliţa al ei cel fără coadă.

Îmi place Ardeal, are gura bună, un galop excelent, trap bun, nu se sperie de automobile zgomotoase dacă trec pe lângă el.

Barbu a venit să ia un ceai întârziat. Plimbarea ne-a făcut bine amândurora, nu ne mai simţeam atât de trişti.

După cină m-am spălat pe cap.

Iaşi

vineri, 17/30 martie 1917

Nimic special de povestit. L-am primit pe ministrul Greceanu, care a avut marea amabilitate de a veni să-mi spună că a fost pe front şi a văzut cu ochii lui cât de mult le-au plăcut soldaţilor articolele mele din ziare. M-a implorat să vin ceva mai târziu pe front ca să inaugurez un spital, lucru pe care am să-l fac cu mare plăcere. După Greceanu l-am primit din nou pe bătrânul dr. Bogdan de la Spitalul Militar, la fel de zâmbitor şi de mulţumit de sine, de lume şi de ceilalţi, încântat de supele pe care i le-am trimis, încântat de ajutoarele lui, încântat de starea spitalului, dar în continuare doritor de paie şi lemne. L-am trimis la Ballif, care cred că l-a ajutat. Apoi l-am primit pe Perieţeanu de la căile ferate, apoi pe dr. Mamulea, apoi pe noul aghiotant al lui Nando, Ţenescu, pe care l-am implorat să se ocupe de oroarea de la gară şi să-l oblige pe Nando să dea ordinele necesare[269]; apoi a venit Barbu să mă vadă câteva minute şi am hotărât să facem o plimbare călare, fiindcă vremea era atât de frumoasă. Aşa că am mai călărit puţin la trei, i l-am împrumutat lui Barbu pe Ardeal şi eu l-am luat pe minunatul Grui; am avut parte de o plimbare excelentă, ne-am întâlnit cu Drossu, care ne-a arătat unde locuieşte familia Prezan – o căsuţă plăcută, la capătul Copoului, ascunsă de pădure, imposibil de văzut de pe drum.

Ne-am delectat cu un galop-două, am mers destul de departe – ne era tare „dor“[270] de pădurile de la Buftea. Mi-a făcut bine galopul, e singurul lucru care mă binedispune – descopăr din nou şi din nou că îmi face aceeaşi plăcere.

Mai târziu, Barbu a venit la ceai, am citit şi am vorbit.

După cină, la 10, am plecat să vizitez regimentele de cavalerie din nordul Moldovei.

Am avut marea plăcere să primesc o scrisoare de la Ducky. Îmi povestea că au trăit zile precum cele despre care citim în cărţile de istorie, zile de teamă şi primejdie, cu mulţimea sub ferestre, strigând

şi trăgând focuri de armă pe străzi. Au simpatizat cu mişcarea pentru o guvernare mai liberă, aveau idei foarte liberale, noii conducători le erau prieteni, dar, cum strada a preluat conducerea şi au trebuit făcute concesii mulţimii, e de aşteptat că vor fi sacrificaţi de dragul menţinerii păcii în interiorul graniţelor, cel puţin deocamdată. A fost o scrisoare curajoasă şi nobilă, cum era de aşteptat din partea ei. Spune că Diamandi a fost tare ca o stâncă şi că s-a dus să-i vadă cu orice preţ, când mulţi prieteni apropiaţi i-au părăsit.

(în tren)

sâmbătă, 18/31 martie 1917

Toată ziua am inspectat cavaleria, a fost o zi plăcută, care mi-a făcut bine şi mi-a dat o impresie mai puţin tristă decât am avut în ultima vreme cu privire la armata noastră şi la toate celelalte, mai ales la Iaşi şi în împrejurimi. Am vizitat 14 regimente din opt sate. Totul era extraordinar de bine organizat, aşa cum se fac toate când e răspunzător de ele Ballif.

Am plecat la opt şi un sfert de la gara Vereşti şi am urmat circuitul desenat de Ballif pe pagina alăturată.

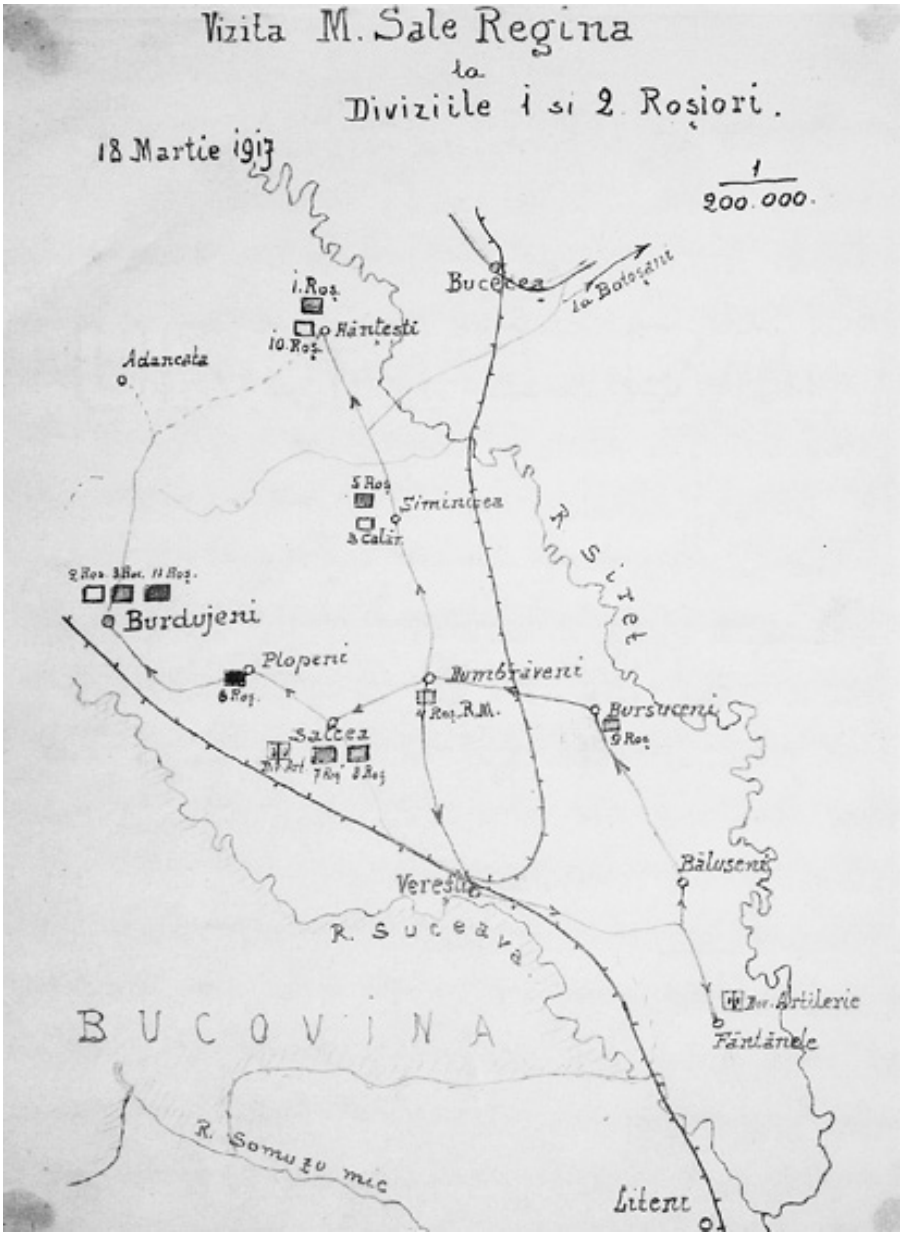
Vizita M. Sale Regina
la
Diviziile 1 si 2 Roșiori.
18 Martie 1917
1
200.000
Bucecea
la Botoșani
1. Roș.
10. Roș.
Hănțești
Adâncata
5 Roș.
Șimnicea
Călin
R. Siret
2 Roș. 3 Roș. 11 Roș.
Burdujeni
Ploperi
6 Roș.
Rumburăveni
4 Roș. R.M.
Bursucani
9 Roș.
Salcea
7 Roș.
8 Roș.
Bălușeni
Vereștii
R. Suceava
Art. Artilerie
Fântânele
BUCOVINA
R. Somuzu mic
Liteni

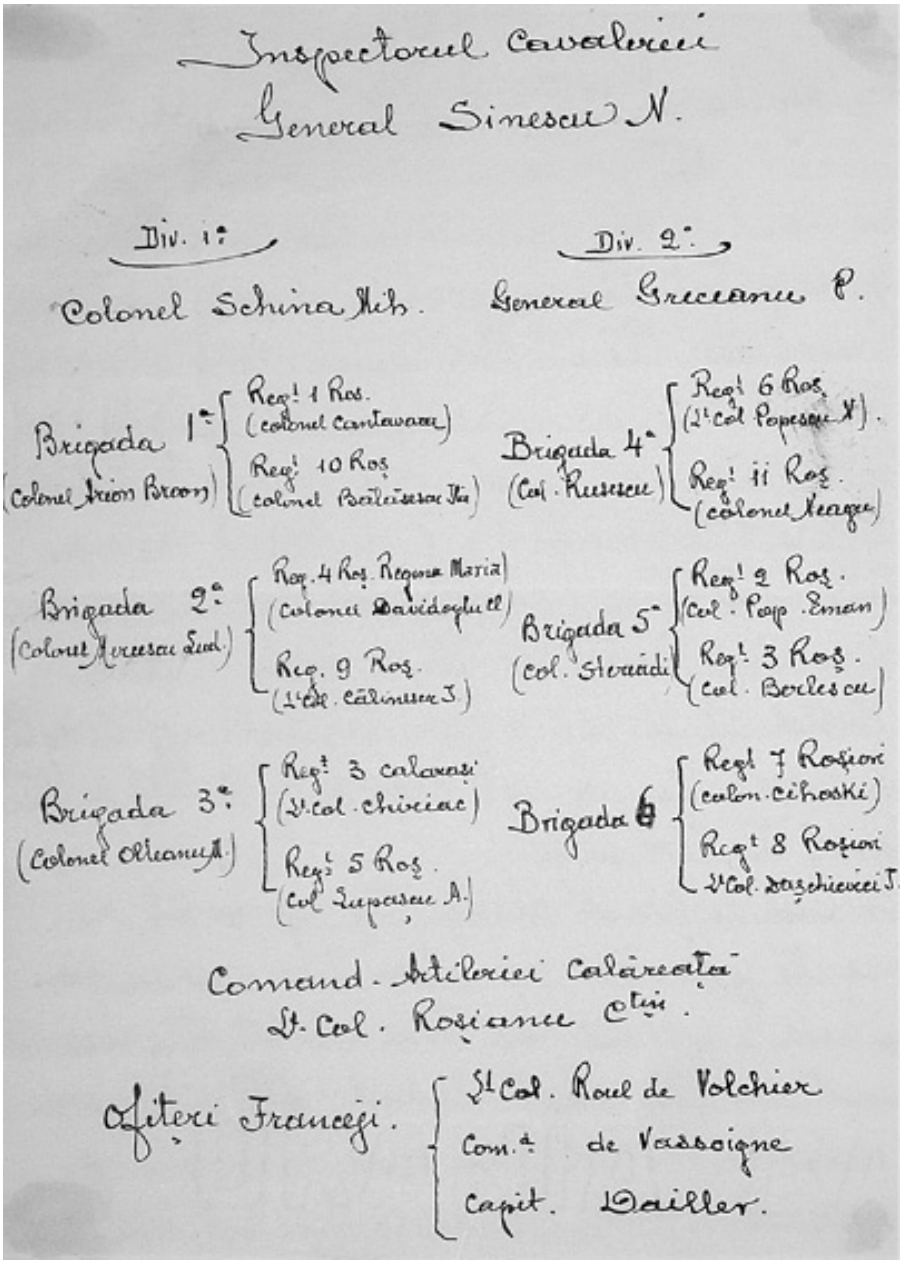

În fiecare sat, regimentul sau regimentele erau aliniate în câmp deschis, iar eu le treceam în revistă, însoţită de ovaţii. Trebuie să spun că arătau destul de bine şi erau bine îmbrăcaţi – cei mai mulţi erau foarte tineri. Toţi erau pe jos, caii nu şi-au revenit la fel de bine ca oamenii. În fiecare sat, şcoala sau primăria fusese prefăcută în spital. Peste tot unde mergeam, îi găseam într-o stare satisfăcătoare – foarte curaţi, nu prea înghesuiţi.

La Hănţeşti, Dumbrăveni şi Salcea am găsit mulţi bolnavi de tifos

exantematic. În special Regimentul 10 Roşiori a avut mult de suferit. Şi bietul meu regiment, al patrulea, a suferit mult.

Peste tot unde mergeam, locurile erau împodobite cu primele flori de primăvară, care înfrumuseţau totul, mai ales ghioceii şi brânduşele mov. Am fost departe de flori atâta vreme, încât mi-au făcut o mare bucurie. Într-un loc, la Siminicea, presăraseră pe pământul pe care urma să calc brânduşe mov; în alt loc, totul era împodobit cu ghiocei, altundeva – cu ghiocei şi viorele. Toată suflarea îmi umplea braţele de flori, aşa că le-am putut duce buchete proaspete tuturor bolnavilor, pe lângă dulciuri, ceea ce i-a bucurat mult.

Ziua a fost frumoasă, m-a însoţit Carol, care venise să se întâlnească cu noi mai devreme, dimineaţă, la Botoşani. Mi-am simţit inima mai uşoară când am auzit din nou uralele trupelor mele, iar când am ajuns în sfârşit la Dumbrăveni, pe la miezul zilei, m-am emoţionat de cât de frumos m-au primit, iar când am auzit din nou imnul naţional mi-au venit lacrimi în ochi. Apoi am vizitat un spital mare, bine întreţinut şi încăpător, dar cu mulţi pacienţi grav bolnavi. Am adus o mulţime de lucruri pentru trupe, dar nu le-am putut oferi cu mâna mea. Le-am lăsat la generalii şi coloneii lor, ca să împartă cantităţi dinainte stabilite la fiecare divizie şi brigadă. Am adus şi multe lucruri pentru spitale.

La Dumbrăveni am luat prânzul cu toţi ofiţerii mei, în casa lui Leon Ghika. A fost o plăcere să-i revăd – fireşte, câteva chipuri lipseau. Erau acolo şi Leon Ghika şi fratele lui, dar am fost invitata roşiorilor. Totul a fost foarte frumos, dar, fiind un prânz militar, a durat mult. Carol n-a vrut să accepte un loc de onoare, ci a stat printre ofiţerii foarte tineri de la capătul mesei.

După prânz am plecat mai departe – de data aceasta, urma să vizităm divizia lui Greceanu. Ne-a întâmpinat la Salcea. Ca întotdeauna, arăta ireproşabil. Şi la Salcea e un spital mare. Din păcate, pierdem mulţi doctori din cauza tifosului acestuia îngrozitor. Parcă toţi se îmbolnăvesc mai devreme sau mai târziu. Cum e transmis de insecte, e foarte greu să te fereşti în vremurile acestea de dezordine şi murdărie.

Ne-am încheiat vizitele la Burdujeni, la graniţa dintre România şi Bucovina. Acolo am întâlnit-o pe doamna Greceanu, care m-a invitat în căsuţa ei câteva minute, ca să-mi ureze bun-venit şi să mă spăl puţin. Feţele ne fuseseră împroşcate ba cu praf, ba cu noroi. Dimineaţa ne-am împotmolit în nămol într-un loc şi am pierdut trei sferturi de oră, dacă nu o oră întreagă, până să fim scoşi cu mare greutate, cu mai mulţi boi. Spre Burdujeni, drumul era mai bun.

La Burdujeni erau trei regimente şi un spital foarte mare amenajat în gară, foarte bine organizat, fiindcă gara e enormă şi bine construită. Acolo nu aveau pacienţi de tifos, dar foarte mulţi sufereau de *febră*

recurentă.

Evenimentul final a fost un ceai de proporţii, în cea mai mare sală a gării, la care mi-au fost prezentaţi cam 200 de ofiţeri.

Doamna Greceanu mi-a oferit o prăjitură cu ciocolată excelentă şi un ceai delicios, cumpărat la Suceava, oraşul ruso-româno-austriac care se află chiar peste graniţă.

De la Burdujeni ne-am întors la Vereşti, unde m-am urcat din nou în tren la ora şapte. A fost cu mine şi Taţulina.

Iaşi

duminică, 19 martie/1 aprilie 1917

Am ajuns la Iaşi la opt şi jumătate, după o călătorie care a durat toată noaptea. Vreme frumoasă, dar cu vânt puternic. La micul dejun am povestit familiei peripeţiile de ieri, într-un stil deloc militar.

Am luat-o pe grasa de Mignon la plimbare. Ne-am dus s-o vizităm pe Eliza Brătianu, acasă la ea.

La prânz am avut-o invitată pe Cella. După prânz le-am citit ei şi lui Nando începutul celui de-al doilea volum din *Ţara mea*. I-am făcut pe amândoi să plângă.

La trei am făcut o plimbare călare de două ore, cu Ballif. Eu eram pe Ardeal, el pe Coconaş. Bătea vântul îngrozitor. La întoarcere i-am întâlnit pe toţi cercetaşii, aliniaţi, care mi-au înălţat urale şi mi-au aruncat flori albastre. Ardeal a fost cuminte, dar i-a fost foarte greu, fiindcă tocmai treceam peste un şanţ.

La ceai a venit Barbu. Am avut multe de citit şi de discutat – timpul trece tare repede. Din păcate, îngrijorător de mulţi doctori sunt bolnavi. Mâine mă duc la Vila Greierul să-l văd pe Clunet, care se simte foarte rău. Am vorbit puţin cu sora Pucci – sunt foarte îngrijorate. Călugăriţele cad pradă bolii una după alta, ca şi doctorii.

Se spune că vremea frumoasă va goni măcar boala aceasta – să sperăm că aşa va fi! Dar ce altă boală se va mai ivi?

După cină am scris la *Ţara mea* până la 11.

Iaşi

luni, 20 martie/2 aprilie 1917

Vreme frumoasă, dar deja foarte uscată şi prăfoasă. După micul dejun am plecat cu Nando la Vila Greierul să-i vizităm pe dr. Clunet şi pe ceilalţi pacienţi. Aveam cu mine câteva documente semnate pentru decoraţii, fiindcă, din păcate, decoraţiile încă n-au ajuns. L-am găsit pe dr. Clunet FOARTE bolnav, cu totul inconştient, dar dr. Le Laurier, care îl înlocuieşte deocamdată, încă nu şi-a pierdut speranţa.

Unii din ceilalţi se simţeau mai bine. I-am vizitat şi am vorbit cu fiecare pacient care era în stare să vorbească. Toată clădirea era scăldată în soare, dar saloanele erau pline de suferinţă. Patru surori sunt bolnave, iar una, mai în vârstă, e într-o stare foarte gravă. Sora

Pucci umbla peste tot, ca de obicei, şi făcea totul pentru toată lumea, mereu veselă, mereu amuzantă. Ne-au dus să vedem totul, chiar şi spălatul rufelor, de care se ocupau doi *militiens* bătrâni la fântână. Bătrânii voiau ţigări, pe care le-au primit pe loc de la mine. Drumul până acolo e, din păcate, foarte prost.

I-am avut invitaţi la prânz pe generalul Berthelot şi pe aghiotantul lui, Marchal; amândoi erau binedispuşi. Berthelot nu e deznădăjduit nici măcar în ceea ce priveşte armata noastră, dar deplânge evoluţia situaţiei din Rusia şi se întreabă, ca şi noi, care vor fi urmările.

Mă tot gândesc la Ducky şi mă întreb prin ce ceasuri de cumpănă trece acum şi cum se va sfârşi totul pentru ea. Nu-mi pot închipui lucru mai crud decât, dintr-odată, să nu fii în propria ţară, nimic altceva decât un fel de prizonier.

La trei am făcut o plimbare călare plăcută cu Barbu şi am găsit câteva locuri noi, excelente pentru galop. Eu am călărit pe Grui, Barbu pe Coconaş, şi a fost o plăcere. Am luat ceaiul cu Barbu acasă. După cină am scris la *Ţara mea*.

Am avut o scenă emoţionantă cu Nicky, i-am citit capitolul pe care tocmai îl terminasem, despre Cotroceni, în care vorbeam despre grădina noastră, biserica noastră şi Mircea – dintr-odată m-a îmbrăţişat şi a izbucnit în lacrimi. Apoi am vorbit despre Mircea şi despre toate lucrurile pe care le-am pierdut.

Iaşi

marţi, 21 martie/3 aprilie 1917

Vremea a devenit extraordinar de caldă şi oribil de prăfoasă – aerul e încărcat de praf, foarte neplăcut, avem nevoie de o ploaie bună.

La scurtă vreme după micul dejun am plecat cu Symki la Galata să vedem cum merge lucrul la „baraca“ mea. Arată foarte bine şi până sâmbătă va fi gata cu totul. M-am oprit la tot pasul să hrănesc nefericiţii pe care i-am întâlnit pe drum. Am mers şi până la spitalul cel mic şi sărăcăcios din sat, să împart şi acolo lucruri. Doctorul a căzut şi el victimă îngrozitoarei febre tifoide. I-am promis să mă întorc în zilele următoare cu o supă bună pentru bolnavi, care, fireşte, sunt înfometaţi.

Înainte de prânz a venit Barbu să-mi citească ştiri din Rusia – sunt cât de cât paşnice, dar tot îmi fac griji. Mă tem că nemulţumirile în ceea ce-l priveşte pe Brătianu se înteţesc, s-ar putea să ne aştepte vremuri grele pentru politică. Tache Ionescu i-a spus lui Barbu că vizita mea în rândul trupelor i-a bucurat mult pe soldaţi şi că toată lumea a fost încântată de felul cum m-am prezentat. E o binecuvântare, e tare greu să mulţumeşti oamenii.

La prânz i-am avut invitaţi pe ministrul elveţian, un domn foarte plăcut, şi pe Andrews, *însărcinatul cu afaceri* american.

După prânz am mers cu automobilul împreună cu Mignon la Vila Greierul să-i duc *bunătăţi*, cum promisesem, colonelului Holban: pâine albă, proaspătă cu unt şi un borş excelent cu bucăţi de carne de pui.

Pe drum m-am oprit la bietul spital înghesuit unde îi vizitez din când în când pe nefericiţii grav bolnavi care au parte de atât de puţină îngrijire, deşi, într-un fel rudimentar, se ocupă cineva de ei. Le-am adus obişnuitele mele daruri mărunte, iar celor mai slăbiţi le-am dat să bea ceai cu rom.

La ieşirea din spital, m-am întâlnit cu un preot catolic care tocmai venea de la Vila Greierul şi care mi-a dat vestea dureroasă că Clunet a murit! A fost o lovitură grea. Speram din toată inima să-şi revină, el, care se ocupase de tot spitalul, care cu o energie neobosită şi un curaj admirabil rânduise totul bine şi luptase împotriva unor greutăţi înfricoşătoare. Iar acum a murit şi el, victimă a propriului devotament, a propriei abnegaţii. Vai! Tristă, tristă veste.

Când am ajuns acolo, toată lumea era înlăcrimată. Biata lui soţie stătea pe marginea patului în care el era întins atât de liniştit, dar atât de palid şi nemişcat, el, care era întruchiparea energiei şi a vieţii. Entuziasmul pe care-l arăta faţă de munca lui avea în el chiar ceva uşor *exaltat*, neliniştit. Erau o pereche cum nu se poate mai devotată, iar soţia lui va naşte în august. Primul copil l-a pierdut chiar înainte să vină aici, soţul o luase cu el ca să-şi mai uite durerea, iar acum l-a pierdut şi pe el, a rămas singură într-o ţară străină!

Am încercat să găsesc vorbe care să-mi exprime compasiunea, căci de consolare nu poate fi vorba în astfel de clipe. Dar era simplă şi demnă în durerea ei. Dacă n-ar fi fost situaţia în care se află, ar fi rămas aici, liniştită, să-i continue munca. E o femeie mărunţică şi drăguţă, cu ochi mari, negri, patetici.

A fost foarte, foarte tristă vizita mea la Vila Greierul!

Pe drumul de întoarcere am întâlnit alte suflete nenorocite, cărora le-am dat o fărâmă de ajutor.

Barbu a venit la ceai – am stat de vorbă şi tot ce era trist mi s-a învolburat în inimă până am izbucnit într-un plâns amar.

După cină, Nando a plecat pe front, unde vrea să vorbească cu soldaţii, să le facă unele promisiuni pentru soarta lor după încheierea războiului.

În seara asta a apărut articolul meu despre primăvară.

Iaşi

miercuri, 22 martie/4 aprilie 1917

Vreme foarte caldă şi vântoasă. Am avut multe audienţe.

Mai întâi Kropotkin, care a terminat pregătirile pentru trenul sanitar, începute împreună cu Ducky. Ne-am întristat amândoi, deplângând noua situaţie din Rusia. Mă voi duce să vizitez trenul

vineri, am hotărât împreună că va purta numele meu, adăugând cu tristeţe „atâta timp cât trenurile vor mai primi nume de regine“.

Apoi l-am primit pe un ofiţer inginer care construieşte toate „barăcile“ militare pentru bolnavi. Apoi pe Colette Plagino, care venise de la trenul ei sanitar, apoi pe Panaitescu[271], care mi-a tradus *Why* şi care vrea acum s-o şi tipărească. Era plin de simpatie şi înţelegere. Am încheiat cu ministrul Antonescu şi Danielopol[272] de la *Banca Naţională*, care a venit să-mi ofere bani pentru lucrările mele de caritate, lucru absolut acceptabil întotdeauna. Mottoul meu – „ajută-te şi vei fi ajutat“ – începe să se adeverească.

La prânz au venit Lala şi fiica ei.

După prânz am făcut o plimbare călare foarte plăcută cu Alice Cantacuzino şi bunul meu colonel. Am călărit pe Ardeal şi m-am bucurat de câteva galopuri excelente, încheiate la ceai la doamna Prezan, în căsuţa lor drăguţă din pădure. I-am găsit acolo pe Olga Sturdza şi soţul ei. E incredibil de înalt.

Am fost consultată de Crainic, care-mi îngrijeşte dinţii, apoi m-am dus s-o vizitez pe Maruka, care se odihneşte.

La cină a venit doamna Dissescu, care a adus cu ea lână, nuci, prune, provizii pentru soldaţii mei.

M-am culcat devreme, mă încearcă o răceală.

Iaşi

joi, 23 martie/5 aprilie 1917

Zi plină. Ieri am scris o rugăminte de ajutor pentru ţara mea, care va fi trimisă în America. Am petrecut două ore la Spitalul Militar, care se află în stare bună. Bătrânul Bogdan strălucea de fericire, era mulţumit ca de obicei, se înţelege de minune cu pacienţii lui, e încântat de tot ce i-am adus, încântat de personal, încântat de el însuşi – în ziua de azi vezi aşa de rar oameni atât de încântaţi, încât îţi fac bine.

La întoarcere am primit-o pe *baroana* de Rochefort, o româncă destul de neinteresantă, dar admirabilă, care a fost căsătorită mai demult cu un francez şi care a trăit multă vreme la Giurgiu. Era prietenă cu mătuşa.

După prânz am plecat cu doamna Mavrodi şi Ballif spre un sat îndepărtat unde sunt încartiruite două regimente de artilerie. Am ajuns acolo fără incidente, pe un drum destul de bun. Am fost primită cu mare bucurie (venirea mea a fost neaşteptată) şi am petrecut mult timp vizitând spitalele organizate cu mare greutate, sub conducerea plină de energie şi inteligentă a unui doctor francez. Aranjaseră unul enorm şi foarte curat într-un fel de hambar uriaş. Erau foarte mulţi soldaţi bolnavi. Erau şi spitale mai mici. Le-am vizitat pe toate şi peste tot am fost primită cu cea mai mare recunoştinţă, iar dulciurile şi

ţigările mele au fost cum nu se poate mai apreciate, chiar şi cei mai bolnavi le cereau.

De la ofiţerii de acolo am aflat că prietenul nostru Radu Rosetti e bolnav într-un sat mult mai îndepărtat – ei spuneau că tot de tifos exantematic suferă, dar de scurtă vreme. În ciuda drumurilor proaste, am hotărât să plecăm şi să încercăm să ajungem acolo. Într-un loc, automobilul n-a mai putut trece. A fost un moment de confuzie, dar eu îmi pusesem în gând să ajung acolo. Norocul a făcut ca doctorul francez să se întoarcă de acolo tocmai atunci, într-o trăsurică prăpădită, care tremura din toate încheieturile. Fără şovăială, am hotărât să urc în ea cu Ballif şi doctorul francez, lăsând-o pe doamna Mavrodi abandonată în automobil. Am avut parte de o călătorie îngrozitoare, pe drumuri imposibile, pe care trăsura noastră mergea mai mult pe două roţi. Caii erau nişte mârţoage slabe şi chinuite, drumul era tot mai rău, iar în cele din urmă am coborât şi am făcut restul călătoriei pe jos. Soldaţii mi-au înălţat ovaţii asurzitoare şi mi-a fost foarte greu să trec prin faţa lor cu suficientă demnitate, pe pământul frământat, tot numai noroi întărit ca piatra, plin de gropi mici şi dure, în care riscai să-ţi suceşti glezna la fiecare pas.

L-am găsit pe Rosetti într-o căsuţă destul de plăcută, pe un pat de campanie. Când l-am văzut noi, era foarte vesel, dornic de vorbă, nerăbdător să-mi povestească tot ce a făcut pentru trupele lui. Chiar s-a comportat excelent, sper din tot sufletul să nu se fi molipsit cu adevărat de boala aceea cumplită, ar fi prea trist. Mi s-a oferit chiar o ceaşcă de ceai, pe care am acceptat-o fiindcă, fiind răcită, îmi era tare sete. N-am avut timp să vizitez spitalele de acolo, care erau risipite prin mai multe case, dar am promis să mai vin, ceea ce voi şi face, în ciuda drumurilor proaste. Merită să merg, dacă le face atâta plăcere.

Ne-am întors la automobil în acelaşi fel. Era deja foarte târziu, dar răsărise o lună superbă. Stabilisem ca, la întoarcere, să mă aştepte în satul Galata încă un automobil cu un ceaun mare cu supă bună şi hrănitoare pentru cotlonul nenorocit pe care-l ştiu acolo şi unde sunt adăpostiţi o mulţime de oameni înfometaţi, într-o stare de plâns, jumătate spital, jumătate *asile de nuit*, în care domnesc groaza şi suferinţa cruntă. Era deja întuneric, dar am intrat cu însoţitorii mei în locul acela cumplit şi am început să hrănesc ruinele omeneşti pe care le-am găsit acolo. Murdăria, nenorocirea şi condiţiile sordide, abjecte sunt greu de descris. De-abia dacă mai erau fiinţe umane cei care dormeau pe şi sub nişte mese de lemn. Le-am dat supa, ceaiul, pâinea şi toate obiectele de îmbrăcăminte pe care le adusesem cu mine. Era o privelişte cumplită, care te umplea de deznădejde, numai suferinţă şi degradare.

Am ajuns acasă de-abia la opt şi jumătate şi, fireşte, toată lumea îşi închipuia că ni s-a întâmplat ceva – răceala mea nu se prezenta deloc

mai bine după o excursie atât de lungă şi plină de peripeţii.

M-am dus în pat devreme şi am scris câteva versete din Biblie pentru ziarul lui Iorga – ştiu unele splendide, atât de potrivite – voi cita unul din Iezechiel, care cred că e foarte grăitor pentru împrejurările în care ne aflăm.

„Oaia pierdută şi rătăcită o voi întoarce la staul, pe cea rănită o voi lega şi pe cea bolnavă o voi întări, iar pe cea grasă şi tare o voi păzi şi voi păstori cu dreptate.“

Iezechiel 34, vers. 16

Iaşi

vineri, 24 martie/6 aprilie 1917

Zi tare urâtă, vânt de furtună, care a stârnit praful. Nando s-a întors de pe front foarte mulţumit. A petrecut acolo două zile pline şi cu folos. A ţinut trupelor un discurs despre răsplata de după război, spunând că trebuie să li se dea pământ mai mult, ca recompensă pentru că şi-au apărat ţara atât de bine. A revenit cu impresii bune şi îmbucurătoare de pe front, unde a găsit şi spitalele în stare excelentă.

La 10 şi jumătate a venit Kropotkin să mă ia ca să-mi arate trenul sanitar pe care l-au pregătit – cel la care a început lucrul împreună cu Ducky. M-a întristat vizita – lucrurile s-au schimbat tare mult. Ne-a fost un ajutor atât de bine-venit, iar acum, de o vreme, parcă nici nu mai există. Pe lângă celelalte dureri ale mele, vin şi suferinţa, şi dezamăgirea aceasta. M-a ajutat şi sufleteşte, şi material s-o am aproape, ca vecină, să ştiu că oricând pot apela la simpatia, bunătatea şi inteligenţa ei.

Inspecting the Kropotkin Train.

Regina inspectează trenul lui Kropotkin.

Trenul arăta foarte bine şi se ocupau de el nişte surori fermecătoare.

Aveau un cort frumos, care aparţine de tren, şi cu ocazia aceasta pregătiseră o masă mare pentru nişte soldaţi români, care au venit să mănânce o supă excelentă, cu un orez delicios cu şuncă, toate servite

foarte îmbietor în farfurii de metal frumoase şi curate. Drumul până acolo şi înapoi a fost oribil, cu un praf îngrozitor.

Ruşii care ţineau la vechiul regim par să se agaţe acum de mine, bucuroşi să aibă printre ei măcar o regină. Trebuie să fie greu să te vezi dintr-odată fără ţar şi fără familie conducătoare, când toată viaţa ai fost obişnuit să-i consideri centrul lumii.

După prânz am plecat cu doamna Antonescu şi Ballif, în automobil, la mica vilă care a aparţinut soţilor Greceanu. Întotdeauna mi-am dorit s-o văd. Acum îi aparţine Muzzei Cesianu, care s-a căsătorit cu un Cantacuzino. E un loc adorabil, cu o aşezare fermecătoare şi cu o frumuseţe de livadă, o vie şi o pădurice. Tocmai aşa cum îmi place mie, dar, din păcate, e mult prea mic pentru o reşedinţă regală.

În inspecţie la trenul lui Kropotkin.

Ne-am plimbat prin grădină. Împrejurimile începeau să înverzească – era un colţişor împăcat şi fericit, care părea tare îndepărtat de război şi necazuri. Erau acolo părinţii Muzzei, oameni buni şi optimişti, care iau lucrurile aşa cum sunt şi cred că totul se va termina cu bine. Dar drumul până acolo şi înapoi a fost oribil, cu un vânt îndârjit şi un praf de nu vedeai în faţa ochilor, tare neplăcut şi cu atât mai greu de suportat, cu cât sufeream de o răceală rea. Dar şi la plecare, şi pe drumul de întoarcere am întâlnit mulţi nefericiţi pe care i-am hrănit şi cărora le-am dat de băut, soldaţi rătăcitori şi căruţe pline de fiinţe amărâte şi bolnave. Pe la ora ceaiului a venit biata doamnă Clunet, care nu mi-a acceptat propunerea de a veni să stea cu noi aici, în casă. Pe soţul ei îl îngroapă abia luni, aşa că nu are curajul de a-l părăsi mai înainte, iar apoi speră să plece curând. Clunet şi-a exprimat dorinţa de a fi îngropat printre pacienţii lui care au murit la Vila Greierul. E tare trist gândul că nu i-a fost dat să trăiască şi să-şi ducă munca la capăt. Îmi aduc aminte atât de bine prima dată când l-am văzut, atât de plin de energie şi viaţă, încât m-a înveselit, chiar cufundată cum eram în deznădejde şi tristeţe.

Barbu a venit să ia ceaiul târziu cu noi. Nu-l mai văzusem de două zile, fiindcă a fost cu Nando pe front. Şi el s-a întors cu o impresie bună. El a fost cel care l-a încurajat pe Nando să le vorbească soldaţilor şi s-o facă înainte ca alţii să aibă ocazia să-i ia decizia din mâini. Am citit împreună câteva articole din ziarele ruseşti despre evenimentele recente din Rusia, unele din ele foarte mişcătoare.

Sunt răcită rău.

În sfârşit, a sosit micul Georgie, care arată tare slab şi înfometat, dar a reuşit să ne aducă toate proviziile. A văzut tot felul de lucruri şi a trecut prin multe. Deocamdată, sărmana Ducky nu ne mai poate ajuta cu nimic. Ea şi Sonia au fost foarte bune cu el, dar Diamandi nu l-a ajutat deloc.

Iaşi

sâmbătă, 25 martie/7 aprilie 1917

Azi – nimic deosebit de povestit. Am avut o răceală urâtă şi m-am simţit foarte rău, aşa că n-am ieşit, fiindcă bătea un vânt puternic şi era mult praf.

Le-am primit în audienţă pe doamna Mumuianu, apoi pe doamna Nevruz Khan, două figuri absolut comice. Doamna Mumuianu plânge după biata ei Constanţă (a fost căsătorită cu primarul oraşului). Doamna Nevruz Khan era într-un extaz al regretului fiindcă, în şirul meu de vizite la regimentele de cavalerie, trecusem pe la Hănţeşti, unde e casa ei, iar ea nu fusese acolo. Mai voia şi să vorbească cu Nando, aşa că am aranjat să revină după prânz ca să-l întâlnească.

După-amiaza am stat liniştită. Scriu o mică legendă despre Muntele Athos.

La ceai a venit Barbu.

Barbu fusese să-l vadă pe Radu Rosetti în satul unde se află, ca să încerce să-l aducă aici. Dar Rosetti a refuzat să se mişte, vrea să rămână printre soldaţii lui. E adevărat, are boala aceea îngrozitoare!

Iaşi

duminică, 26 martie/8 aprilie 1917

Dimineaţă liniştită, am încercat să scriu, dar am avut parte numai de întreruperi, aşa că n-am înaintat mai deloc. Noaptea a plouat, şi lumea arăta chiar mai verde azi-dimineaţă. Nando e la Botoşani, vizitează şcolile. Am primit-o pe Lady Barclay, care mi-a anunţat sosirea cuiva pe nume Baker, care ne va fi foarte folositor; speră şi să obţină o mulţime de materiale. Înainte de prânz a venit Barbu cu nişte ziare ruseşti interesante. Nu-mi place cum arată lucrurile în Rusia, merg prea departe cu democraţia lor, răspândesc idei primejdioase în armată, aşa că mă întreb cum se vor sfârşi toate.

America a declarat, într-adevăr, război Germaniei, iar Brazilia caută şi ea motiv de gâlceavă.

L-am primit şi pe un ofiţer[273] francez aflat la conducerea aviaţiei noastre.

Am primit-o câteva momente şi pe Maruka; m-a invitat să vin după-amiază la spitalul ei, unde vor ţine o mică festivitate de Duminica Floriilor. M-am dus, a fost foarte frumos. Mai întâi o slujbă scurtă, api domnişoara Pruncu le-a vorbit despre ce înseamnă „suflet“, apoi a luat cuvântul doamna Rosetti (mama Marukăi), care a vorbit remarcabil despre „suferinţă“ şi despre cum, prin ea, putem atinge idealuri superioare. A vorbit într-un fel pe care să-l poată înţelege şi soldaţii, lucru care m-a uimit, fiindcă de obicei e destul de *exaltată* în vorbire. Dar, în fond, trăind mult la ţară, printre ţărani, a luat contact cu ei şi îi înţelege.

Apoi am vizitat toate saloanele şi le-am împărţit nişte dulciuri

excelente şi cărţi poştale semnate, toate foarte apreciate. A fost o plăcere să le văd feţele încântate şi nerăbdătoare când treceam printre ei. E un spital plăcut, cu atmosferă foarte prietenoasă – se vede că oamenii sunt trataţi bine şi îngrijiţi cu suflet. A fost un moment mişcător, când unul din răniţi, care are talent la muzică, şi-a luat mica vioară ieftină şi a cântat cu multă simţire *Trăiască Regele*, iar toţi cei care se pricepeau au început să cânte în cor. Salonul era plin de soare, toate doamnele şi surorile, în haine albe ca zăpada, stăteau în picioare printre paturi, a fost cu adevărat *foarte impresionant*.

La conducerea spitalului se află excelentul doctor englez Armstrong.

I-am vizitat şi pe *bolnavii de tifos*, pe care, din fericire, i-au putut izola într-un salon la parter. Sunt mulţumită de vizită.

Barbu a venit la ceai, am petrecut împreună o seară plăcută.

Dar nu-mi place cum se arată lucrurile în Rusia.

Iaşi

luni, 27 martie/9 aprilie 1917

Am plecat devreme cu automobilul, însoţită de doamna Antonescu, să văd cum merge adăpostul meu; e aproape gata şi arată foarte bine, iar deocamdată e minunat de curat – dar, vai, nu va rămâne aşa. De acolo m-am dus să vizitez „colţul ororilor“, unde am fost acum câteva zile, la întoarcerea din vizita la Voineşti; l-am găsit părăsit, iar vechii mei Hungergesellen[274] dispăruseră. Venisem cu braţele pline, dar nu le-am putut da nimic; m-am bucurat, totuşi, să văd că s-a făcut curat în groapa aceea infecţioasă. Am întrebat unde fuseseră trimişi şi mi s-a spus că au fost transferaţi toţi la nişte „barăci“ de sub Cetăţuie. M-am dus acolo, pe nişte străzi oribile, dar nu i-am găsit pe nefericiţii mei, ci pe mulţi alţii care aveau la fel de multă nevoie de darurile mele ca ei, aşa că m-am întors cu mâinile goale. Acolo m-am întâlnit cu dr. Staicovici, doctorul de ochi care a făcut ordine la Frumoasa, un om pe care-l apreciez, foarte muncitor şi, spun eu, cu inima bună.

Se construiesc acolo nişte barăci mari pentru convalescenţi, tocmai ce am vrut de la început să se facă, iar pe lângă ele, *etuve* pentru dezinfectarea hainelor.

Înainte de prânz a venit Barbu.

Symki s-a dus la înmormântarea bietului dr. Clunet şi a altor patru francezi îngropaţi în acelaşi timp: una din tovarăşele surorii Pucci, domnişoara Flipp, infirmieră, col. Dubois, care a murit în urma rănilor primite, după o suferinţă de cinci luni, şi un simplu soldat francez, care a murit la spital. Lumea spune că a fost o ceremonie frumoasă şi emoţionantă.

Am luat seama tuturor proviziilor care mi-au venit din Rusia, am o colecţie splendidă de lucruri folositoare, aşa că voi putea merge peste tot cu braţele pline, singura mea bucurie în ultima vreme.

După prânz am mai scris puţin la legenda mea, apoi m-am dus cu automobilul la soţii Prezan. Am stat de vorbă cu el despre hotărârea de a nu trimite ofiţeri tineri, de-abia ieşiţi de pe băncile şcolii, în sate infectate unde se pot molipsi de tifos – ar fi tare păcat, un sacrificiu nefolositor şi DELOC practic. Apoi am stat de vorbă cu ea, a insistat foarte mult asupra necesităţii unei schimbări în guvern, e plină de ură la adresa lui Brătianu, declară că TOATĂ LUMEA aşteaptă şi tânjeşte după o schimbare, că nimic n-ar fi mai dezastruos decât dacă regele s-ar agăţa de cabinetul actual. Revenea iar şi iar asupra subiectului. Astfel de insistenţe sunt foarte obositoare când ştii că au în ele un dram de adevăr, dar că cei care vorbesc nu pot vedea situaţia din toate părţile şi nici înţelege primejdia şi greutatea unei schimbări în astfel de momente.

M-am întors acasă şi am luat ceaiul cu Barbu, n-am făcut altceva decât să discutăm situaţia politică din ţară, fără să ajungem la vreo concluzie mulţumitoare.

După aceea l-am primit pe Ion Cantacuzino, care are nevoie de cinci din ambulanţele mele „Regina Maria“ pentru gară, apoi pe doamna Lucia Greceanu, care are nevoie de ajutor pentru un spital mic de lângă reşedinţa ei de la ţară. Sunt atâtea nevoi peste tot şi, vai, proviziile mele pentru spitale se termină. Am dat şi am tot dat încât nu mai am aproape nimic.

După cină am mai scris la legendă.

Iaşi

marţi, 28 martie/10 aprilie 1917

Noaptea a venit o ploaie frumoasă, plouă încă, totul arată foarte schimbat şi înverzit.

L-am primit pe ducele de Luynes, care avea de povestit lucruri interesante, fiindcă a fost în Crimeea şi în Caucaz, chiar până la Trebizonda. A fost mult timp alături de Nikolai, chiar era cu el când a primit vestea că a fost numit generalissim al întregii armate ruse. Se pare că plecase să-şi ia în primire noua funcţie cu mari speranţe! Luynes l-a văzut şi pe Dmitri cel exilat.

La prânz au venit Cella şi Otilia.

Am vorbit cu Nicu Lahovary despre ambulanţele „Regina Maria“, mi-a adus un *raport* despre rezultatele lor. Am aranjat să-i împrumut cinci lui I. Cantacuzino, ca să-l ajut cu ce e de făcut la gară, iar una să fie detaşată la Voineşti; altfel, programul le-a rămas neschimbat.

Ploaia nu s-a oprit şi, cum sunt încă răcită destul de rău, am rămas acasă să lucrez la legendă. Barbu a venit la ceai, am avut o mulţime de lucruri de citit şi probleme politice complicate de discutat.

După cină am scris până târziu.

Iaşi

miercuri, 29 martie/11 aprilie 1917

Carol s-a întors de la Botoşani foarte mulţumit. După prânz, Găvănescu mi-a dat raportul – era foarte satisfăcut de cum merg lucrurile.

Carol pleacă din nou sâmbătă, ca să petreacă Paştele cu trupele, pe front.

Am plecat devreme ca să-mi văd adăpostul terminat. Le-am luat cu mine pe Ileana şi pe Woodfield. E o casă chiar drăguţă. Au venit şi Perieţeanu, şi micul inginer care l-a construit, pe lângă tot felul de oameni de la spital, foarte încântaţi să mă aibă drept vecină, care speră să-mi poată folosi clădirea drept casă de convalescenţi pe lângă spitalul lor. A trebuit să le explic că n-a fost făcută pentru asta, dar am vorbit cu Perieţeanu despre construirea unei barăci mari alături, pentru nevoile spitalului, astfel încât, încet-încet, să transformăm locul într-un colţişor folositor şi civilizat. E acolo un preot amabil, îmi place faţa lui. Totul era încântător de proaspăt, mulţumită ploii de ieri.

Când m-am întors acasă, m-au luat în primire Romalo, apoi doamna Mavrodi, deşi aşteptau să mă vadă Nadeja şi Elena Moruzi – credeam că n-am să mai apuc să vorbesc cu ele. N-o mai văzusem pe Nadeja de un veac. E. Moruzi e mereu veselă şi binedispusă, ia lucruile aşa cum sunt, e puţin excentrică atunci când se pune pe povestit.

Barbu a venit târziu, cu multe articole interesante, pe care le-am păstrat pentru după-amiază.

După prânz am făcut o plimbare călare cu Mignon şi Alice. Pământul era în stare bună, dar, nu ştiu de ce, m-a supărat o durere de spate, cred că de la răceală. Totuşi, mi-a făcut plăcere călăritul, ca întotdeauna.

La ceai a venit Barbu. Aveam foarte multe de citit.

Mica doamnă Clunet, scumpa de ea, a venit să stea peste noapte la mine. A luat cina cu noi, tare drăguţă, blândă şi resemnată. După cină am avut cu ea o discuţie care m-a făcut să plâng mai tare decât ea.

Înainte de cină l-am primit pe inginerul francez de la gară, e disperat şi îmi cere ajutorul, având toată încrederea în puterea mea de a-l sprijini! Am să încerc! Dar de ce-şi închipuie toţi că-i pot ajuta eu, acolo unde alţii nu au reuşit? E foarte măgulitor, dar foarte obositor.

Iaşi

joi, 30 martie/12 aprilie 1917

Zi frumoasă de primăvară. M-am dus devreme cu copiii la biserica Sf. Spiridon. Au primit împărtăşania, Ileana mea dragă pentru prima oară. A fost solemnă şi adorabilă. De acolo m-am dus la spitalul evreiesc, unde sunt adunaţi mulţi bolnavi de tifos exantematic; spitalul e rezervat doar pentru boala aceasta. Am văzut pacienţii, rânduri-rânduri, unii în stare foarte gravă, unii pe cale de recuperare. Slavă

Domnului, nu mor foarte mulţi dintre ei, mai puţin cei care ajung aici într-o stare deja disperată. Le-am dat dulciuri şi tutun. Chiar şi celor mai suferinzi le plac tare mult dulciurile. Dr. Costinescu[275] se ocupă de spital cu energie şi devotament.

M-am întors târziu, obosită şi întristată, tare întristată – în unele zile toată durerea din mine iese la suprafaţă şi atunci toate mi se par de neîndurat. Azi orice m-a făcut să plâng şi totul mi s-a părut imposibil; mai ales *meschinăria omenească*, în unele zile, e mai mult decât pot suporta. Nu am, în astfel de clipe, nici răbdare, nici curaj, nu simt decât un dezgust enorm şi încărcat de oboseală.

După prânz l-am primit pe Diamandi, ministrul nostru de la Petrograd. A fost interesant să ascult tot ce avea de spus. Nu pare prea îngrijorat. Ducky e teafără şi, deocamdată, nu o ameninţă nici o primejdie, dar poziţia lor e foarte şubredă.

Apoi am plecat cu Barbu la Stânca: arată foarte frumos, sunt o mulţime de flori sălbatice. De acolo am mers într-un sat dincolo de care se află un spital pe care voiam să-l vizitez. M-am dus cu automobilul plin de perne, de care aveau mare nevoie. Am apucat pe nişte drumuri foarte rele. Deşi foarte sărac, am găsit spitalul foarte curat şi îngrijit. Le-am adus ceai şi dulciuri. Unii erau tare nenorociţi.

Ne-am întors acasă târziu şi, la şapte şi un sfert, i-am primit pe Dumay, inginerul francez, pe Ţenescu, pe Romalo şi pe alţi doi domni, ca să discut cu ei problema gării şi ca să insist asupra ducerii la bun sfârşit, cu mai mult elan, a treburilor necesare. Bietul francez e cuprins de deznădejde. Am făcut tot ce am putut, am luat câteva hotărâri care, sper eu, vor fi îndeplinite. Sper că am putut să împing lucrurile înainte – dar în seara asta am avut nevoie de tot curajul, fiindcă mă apăsa o tristeţe enormă, aproape copleşitoare; e o senzaţie oribilă, îmi vine să izbucnesc în lacrimi în orice clipă, e o *Weltschmerz*[276] disperată! În ultima vreme, dorul meu de casă şi de Mircea sunt imposibil de suportat.

M-am culcat devreme, foarte îndurerată.

Micuţa doamnă Clunet a plecat după-amiază în Franţa. Domnul s-o apere şi s-o ducă acasă cu bine.

Iaşi

vineri, 31 martie/13 aprilie 1917

Vinerea mare – de obicei mă duceam la biserică şi la comuniune, aici nu am biserică, nu am atâtea lucruri!

M-am simţit foarte nefericită, parcă apăsa pe toată casa un fel de greutate, o rea-voinţă, o nemulţumire, aşa că am trimis după colonel şi am spus lucrurilor pe nume, i-am spus că nu pot trăi într-o atmosferă încărcată de resentimente, că am senzaţia că e ceva în neregulă, că, de când a intrat sub o influenţă care nu e a mea, s-a

schimbat mult în rău, că simt din partea lui o rea-voinţă extraordinară şi de neînţeles, nu am acceptat că e legată de mine direct, dar îi simt consecinţele, îmi amărăşte viaţa şi îmi stânjeneşte munca. I-am spus că, până şi în situaţia aceasta, încerc să ajut pe toată lumea, să am mâinile mereu pregătite, urechile mereu deschise, inima mereu atentă la orice strigăt de durere. Dar am observat că, dacă i se pare chiar şi pentru o clipă că am discutat un lucru cu altcineva, nu-mi mai oferă nici sfat, nici sprijin, că de-abia dacă-mi mai răspunde, că, în ciuda corectitudinii lui, în astfel de clipe e aproape nepoliticos. I-am pus toate treburile casei în mâini, l-am ajutat, l-am apărat când a fost atacat, l-am sprijinit împotriva plângerilor din partea altora, dar nu pot face astfel de lucruri decât dacă noi doi lucrăm în perfectă înţelegere, altfel propria mea casă mi se pare respingătoare şi toată munca pe care o am de făcut mi se pare prea grea, fiindcă nu sunt omul în stare să trăiască într-o atmosferă de neîncredere şi supărare nemărturisite. Am revenit, din nou, asupra unei influenţe fatale căreia i se lasă pradă şi care preface un conducător care odinioară vedea limpede lucrurile într-un tiran răzbunător şi bosumflat care-mi îngreunează viaţa de zi cu zi. El a protestat vehement împotriva „influenţei rele de la parter“, cum i-am spus eu, iar eu am insistat vehement asupra existenţei ei, fiindcă ştiu că acolo îşi are răul rădăcina. A spus că îmi e mai devotat ca oricând şi că îi face rău să vadă cum cer ajutor altora când, pe vremuri, făcusem totul doar cu el. I-am răspuns că el însuşi mă împinge să fac astfel, chiar împotriva voinţei mele, tocmai pentru că răspunde ideilor mele cu o ostilitate inexplicabilă care, iar şi iar, indică o anumită influenţă răuvoitoare care distruge tot ce a fost paşnic şi prietenos între noi. Am adăugat că mă obişnuisem să apelez la el ca la un prieten adevărat şi bun sfătuitor, dar că acum, din pricina noii atitudini de-a dreptul insuportabile, mă văd obligată moral să apelez la alţii, lucru care văd limpede că-l nemulţumeşte, numai că nervii mei nu mai suportă *răutatea ostilă* cu care sunt tratată în ultima vreme; că, dacă preferă să-şi ofere întreaga loialitate unei simpatii nemărturisite care îi umple inima de o ură mocnită împotriva tuturor celorlalţi din casă – ei bine, eu, una, n-am să accept una ca asta şi nu va aduce între noi altceva decât nefericire! În astfel de împrejurări spun TOT ce am pe inimă, nu-mi pasă dacă sunt aspră sau nedreaptă – dacă acuzaţiile mele sunt false, cu atât mai bine, atunci mi se poate dovedi pe drept că mă înşel, iar dacă sunt adevărate, slujesc de avertisment că în nici un caz nu am de gând să le las să-mi tulbure pacea. Trebuie să spun că-l admir pe omul acesta în asemenea situaţii, se comportă cu cel mai mare respect şi bunăcuviinţă, iar după astfel de furtuni aerul întotdeauna se limpezeşte şi avem parte de o nouă perioadă de prietenie şi încredere reciprocă, fiindcă fiecare reporneşte, ca să spun aşa, de la început.

După aceea am observat o mare schimbare în bine la Taţulina, a făcut eforturi să fie amabilă chiar şi cu ceilalţi, şi-a lăsat deoparte aerele insuportabile de superioritate care au ajuns să exaspereze pe toată lumea. Întreaga situaţie ajunsese ca un abces care trebuie spart. M-am dus drept la centru şi l-am spart – rezultatul avea să se vadă imediat. Nu sunt în stare să-mi clocesc ranchiuna, mai ales împotriva oamenilor care-mi plac – trebuie s-o scot la lumină.

După confruntare, am făcut pace cu bunul meu Ballif şi am rezolvat câteva probleme şi planuri de a ajuta în diverse locuri.

Barbu a venit cu ştirea că bietul Rosetti se simte rău, că nu pare să aibă prea multe speranţe.

După prânz am plecat la o plimbare cu Lisabetta, pe care, din păcate, iar o doare rău genunchiul. Ne-am strecurat într-o vie care nu ştiu cui aparţine, dar care m-a fascinat de mult, cu nucii ei superbi şi pentru că am bănuit că trebuie să se vadă de acolo o privelişte frumoasă. În teorie, sunt mereu în căutarea unui loc în care să construiesc o casă. Nici acesta nu m-a dezmăgit. Am avut o aventură amuzantă. Am întâlnit acolo o moaşă *refugiată* de la Focşani, o femeie care crede că are vise profetice şi a cărei singură dorinţă arzătoare era să mă întâlnească şi să mi le povestească; după părerea ei, era o coincidenţă de-a dreptul miraculoasă, trimisă de Dumnezeu, ca eu, regina României, să vin cu totul întâmplător, în vinerea mare, tocmai unde se refugiase ea. Dădea pe dinafară de o încântare extatică. Apoi m-a luat în primire şi stăpâna locului, la fel de încântată; nu locuia acolo, venea doar din când în când să vadă cum mai stau lucrurile şi, din nou, era o minune de la Dumnezeu că venisem tocmai în ziua aceea. Niciodată n-am intrat fără permisiune pe proprietatea cuiva cu rezultate atât de vesele. Deşi plângea de bucurie că ne-a întâlnit, bătrâna *proprietară* a viei a refuzat să dea mâna cu noi, fiindcă era Vinerea Mare: a pus mâinile la spate şi a spus că ea în Vinerea Mare posteşte şi se împotriveşte ispitelor celor mari! Mai târziu, povestindu-mi aventura, am declarat râzând că morala poveştii e: „Fii regină şi du-te în grădini care nu-ţi aparţin“. Morala mea a avut mare succes.

Barbu a venit să ia ceaiul aici şi am încercat să ne înveselim unul pe altul! Nu e uşor în ziua de azi. Dar după aceea ne-am simţit ceva mai alinaţi.

La şapte şi jumătate a fost o slujbă foarte lungă la biserică – la Mitropolie. De fapt, a fost o ceremonie foarte frumoasă, dar în bisericile noastre cântatul prost strică totul. În Rusia astfel de slujbe sunt foarte frumoase şi emoţionante.

Mi-am terminat legenda despre Muntele Athos.

Iaşi

sâmbătă, 1/14 aprilie 1917

M-am dus devreme să-l văd pe bietul Rosetti, care acum e îngrijit într-un pavilion de la Caritate. M-a recunoscut şi mi-a vorbit în engleză, dar se simte foarte rău, nu gândeşte limpede, vrea să spună un lucru, dar spune altceva. Nu are dureri, dar e doar pe jumătate conştient şi tare mă tem că nu are prea multe şanse.

De acolo m-am dus cu Irina şi Ballif la un spital care se află tocmai în partea cealaltă a oraşului şi despre care mi s-a spus că e foarte neglijat şi are mari lipsuri. Aşa l-am şi găsit, sărăcăcios şi neglijat, e clar că doctorii nu îşi fac datoria, dar am văzut nenorociri şi mai mari, aşa că nu m-a tulburat prea rău – cel puţin pacienţii aveau paturi. Dar, cum ţine de Sf. Spiridon, ar trebui să fie într-o stare mai bună şi mai bine administrat.

După prânz le-am luat pe Nadeja, Ecaterina, Nini, Ileana, Fetiţa, Nicky şi un prieten la Stânca, în două automobile, şi am cules o mulţime de flori de câmp; a fost o ieşire nevinovată şi liniştită, care mi-a făcut bine.

Barbu a venit la ceai, era foarte trist şi deznădăjduit, foarte afectat de starea lui Rosetti, care se înrăutăţeşte văzând cu ochii. Sughiţurile pe care le avea azi-dimineaţă s-au înteţit, doctorii spun că e un semn foarte rău.

Cât de trist – dacă moare, copiii lui vor rămâne şi fără tată, şi fără mamă. Sunt în Anglia, cu Miss Osborne.

La miezul nopţii m-am dus la Înviere la Mitropolie, dar n-am stat până la sfârşitul slujbei.

M-am întors acasă şi am luat o cină târzie cu ai mei. Ballif pregătise şi un festin pentru toţi servitorii, în curte. M-am dus să ciocnesc ouă cu ei şi m-am culcat la unu şi jumătate.

Iaşi

duminică, 2/15 aprilie 1917

Duminica Paştelui, zi frumoasă de primăvară. Dimineaţă m-am dus să duc mâncare mai multor trupe. Mai întâi am fost la nişte recruţi care sunt în bivuac la Copou. N-am fost mulţumită de starea în care i-am găsit, erau tare slabi şi arătau lipsiţi de vlagă, trebuie hrăniţi bine. Le-am dat vin, se spune că face minuni. Apoi m-am dus într-o parte a Iaşiului foarte populată, unde le-am adus lucruri unor bărbaţi mai în vârstă, ponosiţi, care făceau parte din coloane, motiv de mare bucurie pentru populaţie şi de schimburi de „Hristos a înviat“, cu multe zâmbete şi multă bunăvoinţă. Pomii începeau să înflorească, aşa că până şi cele mai nenorocite mahalale căpătaseră un aer festiv.

Pe drumul de întoarcere mi-am umplut automobilul cu primele crenguţe de păducel înflorite. Eram cu Mignon, Nicky şi Ballif. Ballif e foarte bine dispus, din nou mult mai amabil de când am avut discuţia aceea. Are atâtea calităţi încât nu le putem lăsa să fie îngropate sub

neînţelegeri.

Barbu a venit înainte de prânz ca să ne felicite de Paşti şi să ne aducă veşti ceva mai bune despre Rosetti, care pare să se simtă puţin, foarte puţin, mai bine decât ieri.

După prânz am plecat cu Ballif şi doamna Mavrodi, prin Voineşti, la Horleşti, unde l-am găsit pe Rosetti, şi către alt sat dintre cele două, unde se reformează nişte regimente în condiţii şi împrejurări deloc satisfăcătoare; multă nefericire, boli şi lipsuri. Ballif a pregătit totul de minune. Tot ce voiam să le dăruiesc a plecat înaintea mea. Am găsit regimentele aliniate în careuri mari, cu o masă cu darurile mele în mijloc. Mai întâi am trecut prin faţa soldaţilor, iar ei m-au aclamat, apoi le-am dat cărţi poştale semnate ofiţerilor şi le-am spus cum vreau să se împartă proviziile pe care le-am adus. Dar cea mai mare parte a timpului mi-am petrecut-o printre bolnavi, care erau, din păcate, mult prea mulţi. În primul sat aveau condiţii destul de bune, dar la Horleşti erau într-o stare de plâns. Un singur doctor la sute de oameni şi cei mai mulţi ofiţeri din regiment, bolnavi. Am umblat printre ei şi le-am dat dulciuri, ţigări şi rachiu sau ceai cu rom celor mai bolnavi. Am mers încet, ca să simtă că am venit să stau cu ei. Am încercat să le ofer cât mai multă mângâiere şi încurajare, i-am dat fiecăruia şi câte o cruciuliţă pe care s-o poarte la gât. M-au privit o mulţime de ochi recunoscători. Într-un loc din Horleşti, cei care nu erau în pragul morţii fuseseră scoşi din casa dărăpănată în care erau îngrijiţi şi înşiruiţi pe un fel de bancă, pe care stăteau aşezaţi sau întinşi. Am trecut pe la fiecare şi le-am dat tot ce le-am putut da, dulciuri, ceva de băut, tutun şi vorbe bune. Era foarte cald, erau mulţi, soarele îmi bătea în ochi, toată lumea voia să mă vadă în acelaşi timp, mă tot strigau din toate părţile, întruna.

După aceea m-am simţit obosită, cum era de aşteptat, şi îmi era foarte sete – iau unele măsuri de siguranţă, dar mi se spune că îi ating prea mult, că nu am grijă; totuşi, cum să arăţi cea mai mică ezitare sau aversiune când suferă atât de mult? Am încredere că Dumnezeu mă va ajuta să trec prin toate fără să mă molipsesc şi eu, fiindcă cred că pot fi de ajutor ţării mele acum, când e important să nu-şi piardă curajul. E adevărat, totuşi, că e tulburător să te gândeşti că o singură înţepătură de insectă e de ajuns ca să doboare şi pe cel mai puternic om şi e greu să mă feresc de insecte când umblu printre atâţia nefericiţi.

Când eram gata să plec, unul din bărbaţii scheletici, emaciaţi printre care trecusem s-a ridicat cu greu pe picioare şi mi-a mulţumit că am venit să-i văd în sfânta duminică a Paştelui, „că am venit de la palatul meu în mijlocul mizeriei lor“, apoi s-a lăsat să cadă din nou printre bolnavi. Soarele apunea, oamenii nu erau decât nişte umbre, dar ultimele raze parcă se adunaseră toate pe rochia mea albă. Aveam

ochii plini de lacrimi, în clipa aceea am simţit, cum mi s-a întâmplat de multe ori, că de la inima mea către a lor a trecut ceva foarte puternic, foarte adevărat, foarte sfânt, ceva care va dăinui.

Peste tot unde m-am dus azi, copiii şi soldaţii mi-au adus buchete mari de ciuboţica-cucului.

M-am întors acasă târziu, cu sentimentul că vizita mea n-a fost în zadar, că, cel puţin cât priveşte moralul, le înveselise mult duminica Paştelui. Drumurile sunt foarte rele: călătoria până acolo şi înapoi n-a fost prea odihnitoare. La întoarcere, trecând prin Voineşti, i-am găsit pe doctorul francez Humberg şi pe ofiţerii din Regimentul Artilerie aşteptându-mă pe marginea drumului. M-am oprit să vorbesc cu ei. Doctorul mi-a spus că rata mortalităţii a scăzut vizibil. Era clar încântat să mă revadă şi m-a anunţat că a dat spitalului mare pe care a reuşit să-l înfiinţeze numele „Regina Maria“. Se vede că e unul din republicanii care au înţeles că o regină poate fi şi altceva decât un rău necesar. Ideea mă face să zâmbesc.

Când am ajuns acasă la şapte şi un sfert, l-am găsit pe Barbu aşteptându-mă. Am băut o ceaşcă de ceai târzie împreună, am citit câteva telegrame, apoi am făcut o baie şi m-am dus la culcare imediat după cină, cu senzaţia că mi-am trăit ziua cu folos.

Iaşi

luni, 3/16 aprilie 1917

Am terminat scrisorile pe care vreau să le trimit în Rusia, fiindcă am ocazia să le trimit în siguranţă, printr-un francez. Îmi doresc tare mult să primesc veşti de la Ducky şi să aflu despre mama, nu mai ştiu nimic de ea de multă vreme. Cumplit de grele vremuri trăim! Comunicarea devine din ce în ce mai grea.

La 11 m-am dus la o casă de lângă una din bisericile mari ca să hrănesc o mulţime de refugiaţi. I-am servit cu mâna mea pe toţi, cu ouă, cozonac şi dulciuri, iar copiilor le-am dat cruciuliţe. A fost foarte obositor, fiindcă toţi erau la mese şi trebuia să mă aplec peste primul rând ca să ajung la cei din spate, unde mai pui că era foarte cald şi erau mulţi. Afară am luat-o de la capăt cu o puzderie de copii. A durat cel puţin o oră şi jumătate.

La prânz i-am avut invitaţi pe Kropotkin şi pe fiica lui, care îşi ajută tatăl cu munca la trenul meu. După prânz am primit o doamnă, fosta soţie a unui anume Russo, care a fost în regimentul meu cu mult timp în urmă şi pe al cărei fiu l-am îngrijit în spitalul meu din Bucureşti. Era o grăsună veselă, deloc doborâtă de vicisitudinile vieţii. Fără îndoială, o femeie *cu caracter bun*.

Apoi am plecat cu Lala să-i vizităm pe *exantematici* pe drumul Socolei. M-am dus la colţişorul sărac pe care-l cunoşteam, am împărţit mici daruri şi am fost primită cu bucurie. Apoi m-am dus la baraca

mare construită pe deal, alături, pentru convalescenţi. A fost o după-amiază superbă şi, deşi goală şi nu foarte confortabilă, baraca nu arăta prea trist – dar, cu toate că li se spune convalescenţi, am găsit acolo oameni tare nenorociţi. Le-am dat tot ce am putut, pe lângă multe vorbe bune, celor mai slăbiţi le-am dat rachiu; le-am lăsat iconiţe de pus pe pereţi şi i-am dat fiecăruia o cruciuliţă de pus la gât. Bomboanele acrişoare le fac mare plăcere, fiindcă toţi au gura uscată.

De acolo am mers mai departe la Vila Greierul, care acum poartă numele Spitalul Clunet – dar Clunet nu mai e, deşi amintirea lui e cum nu se poate mai vie printre noi toţi. Era frumos acolo, totul înverzeşte, peste tot sunt flori de câmp, păsările cântau, dar Clunet n-a mai prins primăvara! Să sperăm că, acolo unde s-a dus, are parte de lucruri mai bune decât primăvara şi florile.

Cei de acolo s-au bucurat să mă vadă. I-am vizitat pe toţi bolnavii şi le-am adus cărţi poştale semnate, apoi m-am dus la micul cimitir dintre copaci, la poala pădurii – un loc tare liniştit. La sfârşit, am primit o ceaşcă de ceai de la scumpa mea soră Pucci. Acolo l-am întâlnit pe Kropotkin cu câteva din surorile lui şi doctorul lor francez – conversaţie foarte plăcută şi animată la ceai.

Pe drum într-acolo şi la întoarcere am hrănit şi am dat de băut multor soldaţi bolnavi, încărcaţi în căruţe, şi multor pribegi care s-au bucurat mult să găsească un ajutor pe drum. O după-amiază bună, plină – îndrăznesc să spun că n-a fost fără folos.

Mai târziu a venit Barbu şi m-am odihnit cât am stat de vorbă cu el, apoi am citit şi am compus o telegramă pentru preşedintele Wilson.

După cină m-am spălat pe cap.

Rosetti s-a simţit rău toată ziua, dar cât mai e viaţă mai e şi speranţă – aşa spun chiar şi cei mai pesimişti doctori.

Iaşi

marţi, 4/17 aprilie 1917

M-am trezit foarte obosită, dar promisesem că mă voi duce la Liceul Naţional unde lucrează francezii la spital. Din păcate, în curând pleacă, dar voiau să-mi ofere toate materialele care tocmai le sosiseră. Un dar minunat – va ajunge pentru cel puţin două spitale complete!

Acolo m-au primit toţi doctorii şi toate surorile, pe lângă Berthelot, St. Aulaire şi ducele de Luynes. M-a mişcat şi m-a bucurat darul lor atât de frumos şi de bine-venit, şi am încercat să-mi exprim plăcerea sinceră.

Apoi i-am vizitat pe toţi bolnavii şi răniţii. A fost şi Mignon cu mine, fiindcă e spitalul în care a lucrat ea şi de care a rămas foarte ataşată.

Am primit o scrisoare de la o femeie bolnavă de tifos din spitalul Sf. Spiridon, care mă roagă să vin s-o văd, spunând că, acum că s-a îmbolnăvit şi ea după ce i-a îngrijit cu credinţă pe cei bolnavi, înţelege

cât s-au bucurat soldaţii când m-am dus la ei. Aşadar, după prânz m-am dus s-o văd. Era o femeie foarte simplă, care a fost *infirmieră* în spital. Era perfect conştientă şi trecuse de partea cea mai rea a bolii, dar era foarte copilăroasă, cum devin toţi o vreme după boala aceasta cumplită. Insista să rămân cu ea ca să-i oblig pe doctori să-i ia sânge, era convinsă că asta i-ar salva viaţa. A fost încântată să mă vadă.

Fireşte, odată ce venisem la spital a trebuit să-i vizitez şi pe mulţi alţii, deşi nu mă simţeam tocmai în stare, dar TARE se mai bucură, iar cele mai mici daruri ale mele sunt foarte binevenite.

M-am întors acasă devreme, la ceai a venit Barbu. Rosetti chiar se simte ceva mai bine. Ştirile de pe frontul francez şi englez sunt bune; avansează.

După cină m-am dus la Maruka să ascult muzică.

Iaşi

miercuri, 5/18 aprilie 1917

Zi liniştită. Aveam nevoie să mă odihnesc, aşa că am rămas în pat toată dimineaţa ca să-mi scriu testamentul – testamentul unei regine exilate, în care am împărţit toate lucrurile pe care le am aici, dacă va fi să mor.

Acum câţiva ani făcusem alt testament, pentru lucrurile mai importante. Prefer însă ca, dacă voi muri, toată lumea să primească o mică amintire de la mine, aleasă de mine însămi – fiindcă poate sunt oameni foarte umili cărora aş vrea să le las câte ceva şi care nu ar apărea pe o listă oficială, asta pe lângă faptul că îmi place gândul că, după moartea mea, oamenii vor primi lucruri pe care le-am ales EU pentru fiecare.

Am luat prânzul cu familia Ştirbey – un prânz de familie, foarte liniştit.

La trei şi jumătate a venit să mă vadă col. Berindei. A trăit vremuri grele. Îl nemulţumesc multe lucruri, dar n-a venit să se plângă.

Veştile militare din Franţa sunt bune. Englezii şi francezii înaintează. Zilele acestea se duc lupte crâncene şi oribile, de cea mai mare importanţă.

Domnul Economos a venit de la Odessa şi m-a anunţat că s-a restabilit ordinea, că lucrurile încep să meargă mai bine ca oricând, că soldaţii încep să se potolească şi să revină la disciplină. El a călătorit uşor şi confortabil, nu l-a supărat nimeni. Se pare că a avut loc o mare schimbare în mai bine, să sperăm că aşa va şi rămâne!

Şi Rosetti se simte mai bine. Dea Domnul să se însănătoşească!

Barbu a venit la ceai. Am citit amândoi.

M-am culcat devreme – am mare nevoie să mă odihnesc câteva zile în fiecare lună, pe cât se poate.

Vremea a fost mult mai rece.

Iaşi

joi, 6/19 aprilie 1917

Mi-am petrecut dimineaţa în pat, scriindu-mi testamentul. Sper că n-am uitat pe nimeni. Făcând o socoteală a lucrurilor pe care le am aici, îmi dau seama că sunt foarte puţine.

A fost o zi rece şi ploioasă. N-am ieşit, fiindcă aveam nevoie să stau liniştită. La prânz a venit Elena Perticari, am vorbit despre spital.

După prânz l-am primit pe Mavrodi[277] de la teatru, care mi-a adus 12.000 de franci din încasările de la reprezentaţiile pentru amputaţi.

Francezii şi englezii au parte de victorii în continuare. Aici trăim vremuri de îngrijorare politică. Cabinetul nu reuşeşte să ajungă la o decizie privind reforma agrară, conservatorii vor să-şi părăsească funcţiile. Sper ca nimeni să nu facă ceva necugetat sau irevocabil. Conservatorii cred că Brătianu vrea să-şi răscumpere prin chestiunea aceasta popularitatea pierdută, promiţând mai mult decât poate face.

Fireşte, orânduirea veche s-a schimbat enorm. *Marea proprietate* va dispărea – nu e de mirare că oamenii ca Mişu Cantacuzino o presimt. Propunerea care se vrea a fi adoptată e ca fiecare *mobilizat* să aibă dreptul la cinci hectare după război. Nando înclină spre soluţia aceasta. Conservatorii declară că e o metodă prea periculoasă, fiindcă s-ar putea să fie mai mult decât avem. Eu cunosc prea puţin situaţia. Personal, cred că soluţia de a oferi cinci hectare fiecărui bărbat care şi-a făcut datoria sună corect – dar şi eu sunt puţin neîncrezătoare în metodele lui Brătianu, ca şi ceilalţi; niciodată nu pot fi tocmai sigură că nu se va încheia totul în favoarea lui într-un fel sau altul, *că nu-i va trage pe ceilalţi pe sfoară* cu cine ştie ce vicleşug. Le înţeleg neîncrederea.

Barbu a venit la ceai, am discutat problema, întorcând-o pe toate părţile.

Mişu Cantacuzino mi-a vorbit despre chestiunea terenurilor, foarte supărat, şi mi-a spus că e posibilă o divizare a cabinetului şi că, fiind acasă în seara asta, a fost de părere că e mai corect să mă anunţe că schimbarea aceasta e de neevitat.

Nando va avea bătăi de cap.

După cină, muzică la Maruka, muzică superbă, care mi-a pătruns până în adâncul sufletului, m-a durut şi în acelaşi timp mi-a făcut bine.

Iaşi

vineri, 7/20 aprilie 1917

Vremea e mai rece, noaptea a plouat. Totul e foarte verde.

Am stat mult de vorbă cu Ballif. E în continuare convins că oamenii nu îşi fac datoria.

La zece şi un sfert m-am dus la spitalul Brâncoveanu, unde am

petrecut două ore împărţind lucruri printre răniţi şi bolnavi. Îmi obosise rău spatele, mai ales că de vreo două săptămâni sufăr de o înţepeneală supărătoare în toate membrele. Cred că vine de la răceală, fiindcă nu se poate să mă fi ajuns bătrâneţea dintr-odată.

Lala m-a condus prin spitalul Brâncoveanu, lucrează acolo cu fiica ei, Colette, de dimineaţa până seara. Vorbeşte tot timpul cu răniţii despre mine, aşa că m-au primit ca pe o adevărată mamă. De Paşte le trimisesem cărţile mele poştale semnate, pe care le atârnau deasupra paturilor. Mulţi le agăţaseră ca pe nişte icoane, încadrate de rămurele de brad.

Printre răniţi era şi un german, i-am dat o cruciuliţă ca tuturor celorlalţi. A spus că o va păstra „*als ewiges Andenken an die Frau Königin*“[278]. Sărmanul, pe ei îi tratez întotdeauna cu mai multă blândeţe.

După prânz am primit trei domni, noii *epitropi* de la Sf. Spiridon. Sper ca noul *efort* să fie încununat de succes. Apoi l-am primit pe Diamandi, care pleacă din nou în Rusia. I-am dat o scrisoare pentru Ducky.

După aceea am plecat s-o vizitez pe doamna Antonescu, care şi-a cumpărat o căsuţă frumoasă în Copou, cu grădină tare drăguţă şi cu pădure.

Barbu a venit la ceai. Am vorbit mai ales despre problema *agrară*, care e extrem de importantă şi asupra căreia miniştrii nu cad de acord. Va provoca o schismă între conservatori şi liberali. Mă tem că aici conservatorii se înşală. Trebuie făcute concesii, concesii radicale, nu e vremea de promisiuni vagi.

Mă tem că situaţia aceasta îi va face probleme lui Nando.

La şapte şi un sfert a venit Brătianu să-mi spună că există neînţelegeri între miniştri, dar că el nu are de gând să cedeze. M-a mai anunţat că mâine soseşte Gucikov[279], noul ministru de război al Rusiei. Probabil îl vom invita la cină mâine. M-am culcat devreme, cu dureri de membre.

Iaşi

sâmbătă, 8/21 aprilie [1917]

Dimineaţa, audienţe. A venit dr. Desfosse, un francez, cu soţia, am vorbit despre problema amputaţilor; ştie totul despre subiect şi vrea să ne ajute. E foarte interesat de ţăranii noştri, e de părere că s-ar putea face foarte multe în privinţa lor. Apoi am primit un ofiţer francez foarte amabil, De Renty – crede că ruşii chiar vor face ceva din punct de vedere militar, sper că aşa va fi. Apoi l-am primit pe un mic ofiţer francez care a desenat un afiş foarte drăguţ pentru amputaţi şi mi-a adus originalul. Barbu a venit cu puţin înainte de prânz, acum suntem foarte interesaţi de problema agrară.

După prânz am mai scris la testament. Barbu a venit la ceai, am citit şi am discutat *problema terenurilor*, care acum frământă pe toată lumea. Sperăm că Nando va putea păstra guvernul unit. Barbu se străduieşte să-l ajute pe Nando, întotdeauna e conciliant şi *de bon conseil*. Fasciotti încearcă şi el să-l convingă pe Tache Ionescu să-l susţină pe rege în schimbarea aceasta mare şi importantă.

Îmi pregătesc bagajele, fiindcă voi pleca pentru trei zile la Roman, Bacău şi Oneşti. Aveam de gând să plec în seara asta, dar voi amâna pe mâine, fiindcă îl aşteptăm pe ministrul de război rus, Gucikov.

După cină am scris până după 11.

Iaşi

duminică, 9/22 aprilie 1917

Azi-noapte, furtună mare, frig şi vânt puternic. Mă tem pentru pomi.

Am avut multe de făcut acasă, am scris şi am pregătit lucruri pentru soldaţi.

După prânz m-am dus la şcoala mea unde sunt îngrijiţi orfanii, le-am dat dulciuri şi cruciuliţe, apoi m-am dus s-o vizitez pe doamna Mavrodi, care e bolnavă la pat. Deşi în vârstă, arăta tare drăguţ în pat, cu părul ei cărunt, ondulat natural, şi expresia pură, resemnată. Primise veşti triste de la sora ei, ai cărei doi nepoţi preferaţi muriseră pe neaşteptate, în timp ce mama lor era plecată, de o scarlatină fulgerătoare. O, biata mamă! Doamna Mavrodi trăieşte într-o casă tare ciudată, terminată pe jumătate, cu nişte scări imposibile, ca de pod – dar cele două încăperi sunt mari, albe şi aerisite, cu vedere frumoasă spre Galata. Am venit acasă să iau ceaiul. Barbu a venit foarte târziu, fiindcă lucra pentru Nando, care are mâine un consiliu de miniştri pentru chestiunea agrară, şi voia să-i asigure lui Nando toate documentaţia, ca să nu fie în dezavantaj în faţa miniştrilor. Barbu ne e foarte devotat şi credincios, nu ştiu ce s-ar face Nando – *a fost odată*[280] – fără el. Dar am avut prea puţin timp să discutăm despre problemă, care, sinceră să fiu, mă interesează şi pe mine foarte mult.

Am încheiat ziua cu o cină în onoarea noului ministru de război rus, Gucikov, un bărbat în vârstă cu un aer simplu, cu ochelari.

A fost o senzaţie ciudată să iau cina alături de bărbatul acesta inteligent, care reprezintă noua orânduire şi care a ajutat la răsturnarea celor din familia mea. Recunosc că mă încercau sentimente contradictorii, în acelaşi timp resentiment şi interes, o oarecare admiraţie latentă amestecată cu fireasca repulsie a cuiva din clasa mea pentru uzurpatori; a fost o cină ciudată, în timpul căreia m-a animat o înfrigurare stranie. Au fost invitaţi şi Brătianu şi soţia lui, Vintilă Brătianu, Barbu şi Henri Catargi. Trebuie să spun că a fost o mare plăcere să stau de vorbă cu Gucikov. Cred că, dacă întâlnirea ar fi fost mai puţin publică, mi-ar fi spus o mulţime de lucruri. Aşa, a

trebuit să tatonez terenul, situaţia era foarte nouă. Mi-a spus lucruri amabile, printre altele, că ţara mea mă iubeşte şi că muncesc din greu pentru ea – i-am spus că sper să fie aşa, sper ca ţara şi poporul meu să mă iubească, fiindcă şi eu îi iubesc, cât despre munca pe care o fac, nu e decât o părticică din tot ce aş vrea să fac sau ar trebui să fac, dar împrejurările sunt grele, biata noastră ţară e greu încercată. După cină l-am întrebat dacă sora mea se află în siguranţă; mi-a răspuns că acum da, dar că la început întreaga situaţie fusese foarte primejdioasă.

Nando îl primise în audienţă înainte de cină, iar lui îi vorbise foarte deschis, spunându-i că ceea ce s-a făcut a fost inevitabil – împrejurările au schimbat felul în care se gândiseră să procedeze, ei hotărâseră şi doriseră doar abdicarea ţarului în favoarea fiului său, dar evenimentele s-au desfăşurat cu mare repeziciune, iar situaţia de acum a fost rezultatul a ceea ce au mai reuşit să salveze.

Mi-ar fi plăcut să stau de vorbă cu el mult mai mult, dar timpul era prea scurt, trenul lui pleca înaintea alui meu.

Am mai avut timp de o discuţie scurtă cu Barbu – amândoi ne simţeam emoţionaţi într-un mod ciudat, trăim vremuri tare frământate.

La zece şi jumătate am plecat la Roman, în uralele mulţimii de soldaţi români şi ruşi adunaţi la gară.

Iaşi

luni, 10/23 aprilie 1917

Zi plină la Roman – spitale de dimineaţa până seara –, o zi demnă de o regină. Am început imediat după ora nouă, cu spitalul foarte mare care se află pe jumătate sub conducerea doctorului meu englez, Fitz-Williams, care lucrează cu toată unitatea lui şi cu una sau două surori rusoaice, în timp ce etajul e condus de excelentul doctor român Mârzescu. E un spital enorm, am petrecut două ore umblând printre soldaţii mei. Am fost întâmpinată cu mare bucurie, simţeam că prezenţa mea le face plăcere; în general, simt cum se îndreaptă înspre mine dinspre poporul meu o iubire adevărată, puternică, ceva extraordinar de real şi de vibrant, care devine tot mai înflăcărat. Sper că nu mă înşel, cred că nu mă înşel.

Am împărţit tot felul de lucruri bolnavilor şi răniţilor şi am semnat cărţi poştale pentru toate surorile şi doctorii. Englezii mei arătau foarte mulţumiţi, le străluceau feţele de mulţumire că am venit să-i vizitez. Partea lor din spital se numeşte Spitalul Mircea – planul fusese să se instaleze în noua clădire a Cercului Militar din Bucureşti.

De acolo m-am dus la micul spital al doamnei Averescu, foarte bine organizat în câteva case particulare – case româneşti drăguţe, mici, văruite, cu ziduri groase. M-au rugat să gust nişte mâncare delicioasă pe care o gătiseră pentru pacienţi, un fel de tocăniţă groasă cu orz şi

carne.

De acolo ne-am grăbit să ne întoarcem la gară ca să ne spălăm. Am avut parte de o vreme ploioasă, tare rece, a turnat întruna. Apoi ne-am dus să luăm prânzul cu doamna Nevruz Khan, un prânz excelent, la care singurii alţi invitaţi au fost cei doi fraţi uriaşi, doctorii englezi, şi George Manu. Mărturisesc că m-am lăcomit, uimită de cât de bună putea să fie mâncarea.

Imediat după prânz am plecat iar să vizitez alte spitale. Mai întâi unul mare şi bine întreţinut, administrat de doctori francezi foarte buni, membri ai societăţii mele, „Regina Maria“. Au în grijă cazurile cu cele mai grave răni. Peste tot am fost întâmpinată cu imensă bucurie.

De acolo am plecat la un spital mai mic, dar la fel de bine îngrijit, apoi la Gâdinţi, la o casă destul de aproape de Roman, care aparţine familiei lui Dumitru Bogdan şi pe care ne-au oferit-o ca reşedinţă de vară, dacă vrem. Ploua cu găleata şi era foarte frig – şi Symki, şi eu aveam feţele împroşcate cu noroi. Bogdanii nu erau acolo, dar mama doamnei, foarte entuziastă, ne-a primit cu braţele deschise şi cu exclamaţii de bucurie. E un conac vechi, cu un anume grad de confort modern, sunt sigură că am încăpea toţi, şi e o casă frumoasă, cu o aşezare foarte plăcută aproape de Siret. Am cerut apă ca să mă spăl pe mâini de infecţiile din spital, m-am uitat la camere, apoi am plecat din nou, fiindcă nu aveam timp de pierdut.

Regina în vizită la un spital din Bacău.

Regina împreună cu soţia generalului Alexandru Averescu la Bacău.

La spitalul pentru bolnavi de tifos, croindu-ne drum prin nămol.

Ne-am dus la spitalul pentru bolnavi de tifos exantematic, care e destul de departe de oraş; am găsit oameni tare bolnavi, în condiţii aspre, cel puţin doi în fiecare pat. Dar se vedea că se făceau toate eforturile pentru îngrijirea lor, erau trataţi cu cea mai mare grijă, în ciuda condiţiilor mizere inevitabile. Aici, poate mai mult decât oriunde altundeva, am fost întâmpinată cu drag şi bomboanele mele acre au fost primite cu încântare enormă şi lacomă. A trebuit să mai

trec o dată printre ei, atât de tare s-au bucurat să le primească. Ploua foarte tare, aşa că şi noroiul era abundent, iar când am ajuns acasă la doamna Nevruz Khan pentru ceai nu eram tocmai curaţi sau prezentabili – dar cel puţin hainele mele de spital sunt atât de nepretenţioase şi de practice, încât nu lasă impresia că s-ar vrea elegante, sunt un fel de uniformă, iar acoperământul pentru cap, alb, ca de călugăriţă, îmi dă un aspect cât de cât îngrijit, deşi se cam mototoleşte. Doamna Nevruz Khan strânsese o mulţime de oameni doritori să mă vadă, în special doctori şi câteva rude de-ale ei, şi mi-a oferit o prăjitură excelentă, pe care am apreciat-o foarte mult, un fel de foaie de patiserie foarte subţire cu miere – foarte lipicioasă şi delicioasă. Am încercat să fiu amabilă cu toată lumea în timp ce mă îndopam cu bunătatea aceea lipicioasă, apoi mi-am continuat drumul spre spitalul militar, unde mi-am încheiat activităţile zilei pe la şapte şi jumătate. Am luat cina *à trois* în tren, cu Symki şi Ballif, dar nu-mi era tocmai foame, după ce mă hrănise atât de bine doamna Nevruz Khan.

În mai multe spitale am văzut prizonieri germani răniţi. M-au primit cu un „să trăiţi“ pe care-l învăţaseră special pentru această ocazie. Le-am dat tot ce le-am dat şi soldaţilor mei şi am stat de vorbă cu fiecare, întrebându-i de unde sunt, despre familia lor etc. Au fost la fel de bucuroşi să mă vadă ca şi românii mei. Într-un loc, doi dintre ei, care se simţeau mai bine, îşi puseseră *Feldgrau*[281] şi îi îngrijeau pe ceilalţi.

La gară, în faţa vagonului meu se adunaseră o mulţime de soldaţi ruşi şi mi-am pus în gând, împreună cu Ballif, care era binedispus, să-i facem pe noii republicani să aclame o regină. Aşa că am deschis un geam şi am început să le arunc pachete cu ţigări. Au înnebunit de entuziasm şi bucurie, într-atât încât mă temeam că au să se omoare între ei, în asemenea hal se împingeau spre mine.

M-am distrat de minune aruncându-le ţigările, peronul era o mare de chipuri şi mâini – apoi mi-au înălţat nişte ovaţii asurzitoare, din toată inima. Mă pregăteam să mă culc, când am fost chemată din nou, fiindcă un ofiţer rus voia să-mi mulţumească în numele soldaţilor lui pentru ceea ce le dăruisem. Astfel s-a încheiat o zi plină şi destul de obositoare. La sfârşitul ei, patul mi s-a părut moale şi bun.

(Trebuie să adaug că, după câteva zile, doamna Nevruz Khan a venit cu ştirea că soldaţii ruşi au declarat că sunt o regină aşa cum trebuie şi că le-ar plăcea să devin ţarina Rusiei! Cu câteva zile în urmă încercaseră să rupă tablourile cu regele şi cu mine din gară, spunând că nu mai există regi şi regine. Ce pot face câteva ţigări şi câteva zâmbete!)

(în tren) Bacău

marţi, 11/24 aprilie 1917

Încă o zi foarte plină.

Mai întâi am trecut în revistă câteva companii de mitraliori de munte, care plecau pe front. Erau o mulţime de soldaţi, mai întâi am trecut prin faţa lor, aliniaţi într-un şir care nu se mai sfârşea, întins pe mai multe străzi, apoi au trecut ei prin faţa mea în marş, printr-un noroi îngrozitor.

Am plecat devreme la spitale. Mai întâi unul militar enorm, nesfârşit, amenajat într-o baracă. Am umblat prin el cam două ore, dar n-am reuşit să acopăr mai mult de jumătate. Generalul şi doamna Averescu mă întâmpinaseră la gară, ei m-au condus peste tot. Am dat dulciuri, tutun, cruciuliţe şi icoane în stânga şi în dreapta, până au început să mă doară braţul şi spatele. De la spitalul acela uriaş am plecat la altul, improvizat într-un fel de hambare mari – foarte curat şi frumos, cu paturi de lemn foarte simple, dar suficiente. Se vede că s-au făcut eforturi mari, care par să fi dat roade. De acolo m-am dus la un atelier pe care l-a deschis doamna Averescu pentru armată, în care lucrează soţiile şi fiicele soldaţilor, făcându-se de folos şi în acelaşi timp câştigând ceva.

Apoi am vizitat cantina, organizată tot de doamna Averescu pentru refugiaţi; tot ce face ea e practic şi rezonabil, fără fasoane şi lucruri inutile. De acolo am plecat să iau prânzul cu soţii Averescu, într-o casă nouă, frumoasă şi curată, în care locuiesc acum şi care aparţine unui evreu. E foarte *Jugendstil*, cu reproduceri după Böcklin[282] şi tot confortul modern. Prânzul a fost excelent şi mi-a făcut foarte bine să stau jos puţin după atâtea spitale! După masă m-am odihnit puţin, o jumătate de oră, în camera pe care o pregătiseră pentru mine, chiar m-am întins niţel pe pat, fiindcă mă durea puţin capul şi îmi simţeam picioarele şi spatele foarte obosite. Apoi am plecat din nou să vizităm alte spitale; unul mare, administrat de doctorii mei de la „Regina Maria“, foarte bine întreţinut şi în perfectă ordine. De acolo ne-am dus la un altul, întreţinut de oraş, şi el plin de soldaţi răniţi şi bolnavi, dar am văzut şi câteva femei. În sfârşit, am vizitat un spital rusesc mare şi am împărţit şi acolo nenumărate ţigări, dulciuri şi cărţi poştale pentru toţi doctorii şi surorile. Aşa s-a făcut ora şase şi ne-am întors la soţii Averescu să luăm ceaiul, împreună cu mai multe doamne, doctori şi ofiţeri. Eram foarte obosită, dar mi-am adunat puterile ca să zâmbesc în continuare şi să fiu amabilă. Averescu şi soţia lucrează cot la cot, ea îl ajută enorm. Rămâne totuşi foarte modestă, nu are în ea nici urmă de aroganţă, trăieşte doar ca să facă bine. Casa lor e admirabil de îngrijită şi chiar nu au decât servitoare germane! Elise, care a venit să mă ajute să mă schimb, a fost încântată. Trebuie să spun că soţii Averescu mi-au lăsat impresia că sunt oameni foarte civilizaţi şi practici.

I-am invitat la cină în trenul meu. Am discutat mult despre război şi politică, despre ruşi, despre speranţele şi temerile noastre.

M-am dus la culcare epuizată. Braţul drept mi-a înţepenit de tot de atâta împărţit dulciuri printre bolnavi.

A plouat mai toată ziua. Spre seară cerul s-a limpezit puţin, dându-ne speranţe pentru mâine, când vom avea nevoie de vreme frumoasă.

Slujba dinainte de vizita de la spital.

Oneşti

miercuri, 12/25 aprilie 1917

Zi plină de bunăvoinţă şi entuziasm cald, o zi care îmi alină inima şi îmi dă curajul de a munci în continuare. Plouase toată noaptea, dar dimineaţa, deşi nu era soare, cerul era limpede şi vremea promitea să se facă frumoasă mai târziu.

Am plecat devreme cu automobilele spre locul din Oneşti unde s-a deschis primul spital „Regina Maria“. Nu mă aşteptam la o asemenea primire – îmi închipuiam că am să-mi vizitez spitalul nou şi atât. Dar nici vorbă, am fost primită cu toate onorurile, de trupe româneşti şi ruseşti şi de numeroşi ofiţeri francezi. M-a întâmpinat generalul Grigorescu, soţii Averescu veniseră cu mine. La gară, gardă de onoare. Am ajuns la Oneşti şi am găsit trupele aliniate într-o piaţă enormă – totul fusese decorat emoţionant şi toţi ţăranii din sat, în mare parte femei, au luat parte la recepţie şi mi-au aruncat flori la picioare pe măsură ce înaintam. Construiseră un chioşc şi, mai întâi de toate, a avut loc o slujbă religioasă lângă el, iar generalul Grigorescu a ţinut un discurs. Apoi mi-au fost prezentaţi toţi doctorii, ofiţerii francezi, ofiţerii ruşi, după care am vizitat spitalul, cu răniţii aşezaţi într-o casă particulară şi cu câteva barăci mari pentru bolnavi. Totul e condus de societatea mea, „Regina Maria“, iar principalul organizator şi truditor e Jean Chrissoveloni, care însă s-a ţinut în spate, lăsându-le toate onorurile celorlalţi.

Am găsit totul în perfectă ordine. Le trimisesem multe materiale şi nu duceau lipsă de nimic. Doctorii francezi mi-au lăsat impresia de mare eficienţă – erau foarte atenţi, nu se ţineau de glume, doar de muncă.

Le-am împărţit daruri tuturor invalizilor, tuturor *sanitaires*, tuturor doctorilor şi am semnat cărţi poştale pentru ofiţerii de diferite naţionalităţi. Domnea un mare entuziasm şi toate inimile păreau însufleţite de o bucurie de nestăpânit. Apoi am fost condusă solemn la un chioşc unde urma să luăm prânzul, printre rânduri de soldaţi şi ţărănci care aclamau. Femeile mi-au aruncat la picioare toate florile primăverii. Aleseseră pentru prânz un loc minunat, aproape de râul Trotuş, unde trebuie să fi fost pe vremuri o pădure, dar acum nu mai erau decât câţiva copaci, pe ceilalţi îi tăiaseră ruşii – totuşi, locul rămăsese foarte frumos.

Prânzul a fost lung, dar cum nu se poate mai vesel şi cordial, iar

spre sfârşit trebuie să mărturisesc că a devenit destul de zgomotos, fiindcă toată lumea lăsa să izbucnească bucuria şi entuziasmul pe care le simţeau. S-au ţinut multe discursuri, mai întâi Grigorescu, în cinstea regelui, apoi Averescu, în cinstea mea, iar apoi un ofiţer francez încântător s-a ridicat şi a recitat câteva versuri pe care le scrisese pentru mine, apoi din nou Grigorescu şi-a ridicat paharul în cinstea Aliaţilor şi de fiecare dată uralele erau însoţite de cântece. Mai ales după ce au băut în sănătatea mea, au început să cânte *La arme* de parcă chiar atunci se pregăteau să plece la luptă. Am băut (fără discurs) în sănătatea armatei noastre, iar entuziasmul celor prezenţi s-a manifestat sonor şi călduros.

După tradiţia militară, prânzul parcă nu se mai sfârşea, cred că am stat acolo două ore şi jumătate, pe care nu le-am putut îndura decât mulţumită enormei satisfacţii pe care o arătau toţi mesenii. Buna doamnă Averescu era gata să plângă şi îşi ascundea lacrimile zâmbind; spre disperarea soţului ei sever, a dat tonul, cu vocea ei frumoasă, cântecelor care s-au cântat. Am avut tot felul de muzici, fanfară militară, nişte lăutari militari excelenţi, un cor de roşiori şi un cor românesc de fete de ţărani. Domnea o veselie nesfârşită. Îmi simţeam inima uşoară ca fulgul şi de mai multe ori mi-am stăpânit cu greu lacrimile, atâta vreme a trecut de când nu m-am mai simţit veselă! Dar m-am simţit înduioşată şi fericită că prezenţa mea a fost prilej de atâta bucurie. În sfârşit, a insistat şi preotul să ţină un discurs destul de lung. Unul din ofiţerii ruşi, un conte polonez care încă dinainte de prânz abia dacă îşi stăpânea entuziasmul şi care mă urmase peste tot ca un câine iubitor cât am făcut vizita la spital, a dat pe dinafară după prânz şi, nereuşind să ajungă la mine, şi-a revărsat tot *preaplinul inimii* în urechile lui Symki – a declarat că nu ar putea părăsi România fără să recucerească Capitala în numele reginei şi că până şi din mormânt va auzi clipa când mă voi întoarce acolo şi se va bucura, chiar de sub pământ; a devenit liric şi emoţionant, iar în cele din urmă, când în sfârşit am plecat şi mi-am luat rămas-bun de la toţi ofiţerii pe rând, polonezul cel entuziast s-a lăsat să cadă în genunchi ca să-mi sărute mâna, declarând că trăieşte cea mai sfântă zi din viaţa lui, fără să-i pese că-l vedea toată lumea.

Din fericire, vremea nu s-a stricat şi, din când în când, soarele a răzbătut printre nori.

De la Oneşti am plecat cu trenul la frumoasa şi vechea mânăstire Caşin, care se află printre dealuri, înconjurată de ziduri străvechi ca de fortăreaţă, la capătul satului. Suntem şi mai aproape de front.

Din nou am avut parte de o primire emoţionantă. Erau adunaţi o mulţime de soldaţi, sub comanda vechiului meu prieten din vremea holerei Ruginski, care încă de atunci are obiceiul să-şi împodobească soldaţii cu flori sau rămurele verzi, cum făceam eu. Acum, dacă văd

un regiment întreg cu flori la chipie sau la butoniere, pot fi sigură că e al lui Ruginski.

Toţi soldaţii erau aliniaţi până la vechea mânăstire, iar pe partea cealaltă se strânseseră toate femeile; în timp ce urcam spre mânăstire pe covoare în culori vii pe care le întinseseră pe treptele vechi, toate femeile îmi apucau mâinile să le sărute, în timp ce de partea cealaltă soldaţii ovaţionau. Am ajuns la pridvorul mare care duce spre curtea interioară a mânăstirii; a fost una din cele mai frumoase şi mai emoţionante recepţii de care am avut parte. Peste tot se întindea verdele crud al primăverii, presărat cu copaci încărcaţi de flori, iar pe fundal se vedeau dealurile şi, mai departe, linia albastră a munţilor mai înalţi.

În curte m-au întâmpinat preoţii, în veşmintele lor viu colorate, şi m-au condus în biserică pentru o slujbă scurtă – scaunul sau tronul meu regal fusese împodobit cu flori albe, iar pe jos erau risipite petalele lor, la tot pasul se făcuseră eforturi înduioşătoare pentru primirea mea, care nu rămân niciodată neapreciate. Afară, în curtea închisă între ziduri mari şi groase, era mormântul proaspăt al unui locotenent tânăr, căzut nu demult, un loc de odihnă frumos; am pus pe el florile pe care le aveam în braţe.

După aceea, înainte să plec, am împărţit cărţi poştale semnate tuturor ofiţerilor care erau acolo, apoi am plecat la gară, foarte mulţumită de ziua aceasta.

La gară mă aştepta încă un rămas-bun emoţionant, toată lumea era adunată, contele polonez nu lipsea şi am plecat cu trenul, în sfârşit, împreună cu soţii Averescu.

Înainte de cină a venit Averescu să vorbească cu mine. L-am rugat să fie cu totul sincer şi să-mi spună dacă e ceva care-l supără îndeosebi. Nu pot reproduce toată conversaţia, dar concluzia a fost că i se pare nedrept că sunt puşi în funcţii importante ofiţerii de rang înalt fără să fie consultat şi el.

E un om ciudat, deloc înclinat spre empatie, dar care dă impresia că se stăpâneşte şi pe sine, şi pe ceilalţi.

Ziua s-a încheiat cu o cină împreună cu soţii Averescu în trenul meu, iar după cină, o conversaţie lungă şi despărţirea de ei, la nouă şi jumătate, la Bacău.

După aceea m-am dus la culcare, mult mai puţin obosită decât în celelalte două zile.

Iaşi

joi, 13/26 aprilie 1917

M-am întors după trei zile foarte pline. Copiii şi Nando sunt binedispuşi. Şi aici a plouat mult şi e frig. Am avut multă treabă prin casă. Sosiseră în sfârşit nişte pachete din Anglia şi Franţa şi câteva

cutii bine-venite cu donaţii de la Crucea Roşie. Acestea mă bucură întotdeauna cel mai tare, fiindcă astfel nu merg nicăieri cu mâna goală. Până acum n-am fost niciodată părăsită când am avut nevoie de ajutor şi când au început să mi se termine proviziile.

Eu şi Barbu aveam o mulţime de veşti interesante de împărtăşit. Mi-a povestit cum au decurs problemele politice. Consiliul de miniştri la care a participat Nando s-a desfăşurat bine. A reuşit să împace cele două părţi făcând mici concesii conservatorilor, pe care i-a câştigat de partea lui, iar liberalii n-au avut satisfacţia de a-i da afară. Ruşii nu ne dau prea multe motive de speranţă şi ne aşteptăm cu toţii ca Germania să profite într-un fel sau altul de frământările de la ei. Situaţia e îngrijorătoare.

După prânz am mers cu dr. Mamulea, Ballif şi Georgescu cu automobilul să vedem adăpostul meu, care acum e terminat, şi să hotărâm cum ar fi mai bine să-l folosim. Am ajuns la concluzia că, deocamdată, ar fi bine să aducem în el convalescenţii de la spitalul Galata, pe care i-aş putea ţine şi hrăni acolo, ca spitalul să aibă un *débouché*, iar bieţii oameni slăbiţi să nu fie externaţi într-o stare prea proastă.

Am pus să se construiască o a doua baracă, mai mare şi mai simplă, pentru acelaşi scop; îi va îngriji dr. Mamulea, iar eu am să am grijă să-i hrănesc bine.

A fost foarte frig şi a bătut un vânt aspru.

Barbu a venit la ceai, punctual, am vorbit despre o mulţime de lucruri şi am citit.

Am primit câteva scrisori din Anglia, dar foarte vechi, pline de urări de bine pentru biata noastră ţărişoară.

Iaşi

vineri, 14/27 aprilie 1917

Zi de audienţe, o zi din acelea când n-am nici o clipă liberă ca să stau jos şi să chibzuiesc. Mai întâi am avut o discuţie lungă şi foarte prietenoasă cu Ballif despre multele probleme din casă şi despre situaţia lui în particular – a fost foarte amabil, deloc supărat, am reuşit să vorbim despre câteva adevăruri destul de delicate fără să ne rănim reciproc sentimentele. Dar situaţia dintre cele două case (a mea şi a lui Nando) nu e deloc simplă, apar invidii fireşti şi cealaltă parte, fiind mai puternică material, încearcă să şicaneze partea noastră, care e recunoscută drept superioară moral. Toată lumea admiră munca lui Ballif şi încearcă s-o imite, dar în acelaşi timp încearcă şi s-o distrugă sau să profite de pe urma ei, cum e firea omului!

După Ballif, am primit-o pe doamna Greceanu (Dumitru) care-mi oferă proprietatea ei de la Stânca, dar există o piedică destul de mare: are un fiu insuportabil care refuză să renunţe la camerele lui de acolo,

deşi casa e a mamei lui; a durut-o inima să-mi povestească toate acestea.

Apoi am primit-o pe Olga Sturdza, ca să discutăm problemele refugiaţilor. Vom ţine o întâlnire mare, ca să anunţăm întregii societăţi ce am făcut.

După aceea l-am primit pe Marchal, aghiotantul lui Berthelot, care pleacă cu generalul lui în Rusia, ca să ne apere interesele.

Apoi a venit Barbu cu multe acte importante.

După prânz am primit o delegaţie militară din partea unui regiment – un general, un colonel, un căpitan, un locotenent şi un sublocotenent – care voiau să-mi ofere scuze pentru felul în care am fost primită în dimineaţa de Paşte, când mă dusesem să duc daruri regimentului, iar ofiţerii nu fuseseră de faţă. Am fost foarte amabili şi demni unii cu ceilalţi. Mi-am folosit toate cunoştinţele de limbă română şi mi-am arătat sentimentele cele mai patriotice, a fost de-a dreptul emoţionant şi puţin ridicol, dar o lecţie foarte sănătoasă.

Apoi am primit-o pe o doamnă poloneză, grasă şi plină de vitalitate, de la Crucea Roşie, o femeie foarte muncitoare. Inspectează toate organizaţiile poloneze de pe întregul front. A mai fost aici o dată, când ne-a vizitat Ducky, dar atunci eram bolnavă.

Mai târziu am ieşit călare cu Alice Cantacuzino. Eu am călărit pe Ardeal, care era foarte odihnit şi trăgea de hăţuri, iar la întoarcerea acasă m-a apucat o criză bruscă de lumbago, foarte dureroasă, aşa că a trebuit să renunţ la galop, simţindu-mă tare umilită şi supărată. Niciodată nu mi s-a mai întâmplat aşa ceva! Nu înţeleg – dar de ceva vreme m-a tot încercat o durere pe toată partea stângă.

Barbu a venit la ceai târziu, dar am avut tot timpul dureri mari la cea mai mică mişcare. E foarte supărător, fiindcă am foarte multe de făcut şi nu pot să umblu şchiopătând de colo-colo, am nevoie de toată energia, deopotrivă fizică şi sufletească.

Barbu m-a certat că tratez atât de tragic un lucru mărunt, dar orice neajuns fizic mi se pare *o degradare* şi o prevestire a împuţinării puterilor!

M-am culcat cu dureri mari, după ce am terminat un capitol din *Ţara mea* pentru Iorga.

Iaşi

sâmbătă, 15/28 aprilie 1917

M-am trezit tot cu dureri, îmi e foarte greu să mă mişc, toată partea stângă de la mijloc în jos îmi e înţepenită de o durere chinuitoare. E o agonie să mă ridic şi să mă aşez. Dacă merg nu mă doare, dar am declarat că azi, dacă mi-ar cădea coroana pe jos, nu m-aş apleca s-o ridic. E clar că e o durere sciatică.

M-am ridicat din pat, totuşi, iar la zece m-am dus să-l vizitez pe

Rosetti şi să-i aduc un buchet de lăcrămioare minunat de proaspete. L-am luat cu mine şi pe Ballif, care îi e prieten.

Sărmanul Rosetti are foarte mult de recuperat, dar se vede că îşi revine. E foarte schimbat, bietul de el, l-a emoţionat vizita mea, am vorbit puţin, dar n-am vrut să-l obosesc, fiindcă încă e foarte slăbit.

Rudele lui Rosetti spun că, dacă şi-a revenit, e indirect şi mulţumită mie, fiindcă dacă nu l-aş fi găsit în satul acela îndepărtat poate ar fi aflat prea târziu.

Urcarea şi coborârea din automobil au fost extraordinar de dureroase. La 11 şi jumătate l-am primit pe Vintilă Brătianu, venit să vorbim despre diferitele societăţi şi fundaţii.

După-amiază aveam de gând să mă duc la Vila Greierul, dar aveam dureri prea mari, aşa că am rămas acasă şi am început lucrul la o prefaţă pentru cartea despre România a doamnei Will Gordon[283], care m-a rugat mult s-o scriu. O fac cu plăcere, fiindcă, vai, am atâtea de povestit!

Barbu a venit la ceai, apoi a venit Andrews de la Legaţia americană, iar mai târziu Brătianu, care pleacă în Rusia, de data aceasta fără mare tragere de inimă – e un Brătianu întristat şi pesimist.

Am primit veşti bune de la Loïe Fuller, care va începe să-mi trimită lucruri. A plecat în America, dea Domnul să nu-i fie atacat vasul!

M-am întins în pat înainte de cină, cu mari dureri. Mă exasperează, fiindcă am nevoie de toate forţele! De ce trebuie să mă trădeze propriul corp în asemenea clipe?

Iaşi

duminică, 16/29 aprilie 1917

M-am trezit tot cu dureri mari, dar spre seară s-au domolit simţitor; totuşi, fiind o zi rece, am hotărât să nu fac prea multe şi să mă îngrijesc puţin.

Oricum am avut multe de făcut dimineaţă, voiam să termin prefaţa, dar am avut parte de întreruperi tot timpul. L-am primit pe noul general rus care-l înlocuieşte pe Saharov, generalul Scerbacev[284]. E mai distins decât bătrânul nostru prieten Saharov şi vorbeşte o franceză mult mai bună – în ceea ce priveşte restul, doar timpul va putea arăta din ce aluat e făcut. Am luat prânzul acasă la Nando, doar noi, familia, şi Lala, soţul ei, de Luynes, Flers şi Pétin, un prânz franţuzesc! A fost foarte *gemütlich*. Ducele de Luynes mi-a spus că fostul nostru ataşat militar rus, Tatarinov, a jucat un rol de-a dreptul dezgustător la începutul războiului: a ţesut toate intrigile posibile pentru a face *du mauvais sang* tot timpul între ruşi şi români, înşelând ambele părţi în acelaşi timp. Mai spuea că el l-a „*săpat*“ pe primul general rus din Dobrogea, Zaioncikovski. S-a comportat ruşinos.

După-amiază am rămas acasă să mă odihnesc, să scriu şi să vorbesc

cu dr. Desfosse despre problema amputaţilor. E foarte doritor să ne ajute şi după întoarcerea în Franţa. Mi-a mărturisit, spre marea mea uimire, că e un *regalist* înfocat, lucru ciudat în zilele noastre, când domnesc democraţia şi revoluţia. Pleacă cu câţiva din mutilaţii noştri la Ecaterinograd, unde ruşii au promis să le facă braţe şi picioare.

Symki lucrează din plin, cu energie, tact şi inteligenţă, la problema amputaţilor.

Barbu a venit la ceai.

După cină am scris până pe la 11 – mă simt mult mai bine.

Iaşi

luni, 17/30 aprilie 1917

A început să-mi treacă înţepeneala. Încă nu mă pot apleca să ridic nimic de pe jos, dar mă pot întoarce de pe o parte pe cealaltă în pat şi mă pot aşeza şi ridica de pe scaun fără dureri.

L-am primit pe Grigri Greceanu să vorbim despre taberele de convalescenţi. L-am chemat şi pe Ballif să discutăm împreună, apoi pe dr. Romalo. N-am reuşit încă să ajungem la o soluţie clară, fiindcă trebuie să văd dacă pot obţine un flux regulat de provizii din Rusia.

Apoi am încercat să scriu, dar n-am avut timp, singura perioadă când pot scrie netulburată e la primele ore ale dimineţii, după ce mă trezesc şi înainte să înceapă să mă întrerupă toţi, sau, uneori, seara, dacă nu sunt prea obosită, dar în general sunt în stare să CREEZ mai bine dimineaţa.

A venit să mă vadă Roro Bogdan la 12 fără un sfert, era foarte nerăbdătoare să mergem în vizită la reşedinţa ei de la ţară, la Gâdinţi.

La prânz am avut-o invitată pe Eliza Brătianu, pe care o încurajez mult să se ocupe de o grădină şi o mică fermă, ca să mă ajute cu lapte, ouă şi legume pentru spitale şi invalizi. Cel mai mult mi-ar plăcea s-o facă undeva aproape de Galata, fiindcă e un colţ de lume cu totul lipsit de nădejde, de care mă ocup…

După prânz m-am dus cu Symki la Golia să-i vizităm pe amputaţi. Symki a muncit foarte mult, a făcut minuni, va face aici un locşor tare drăguţ. Deocamdată erau adăpostiţi într-o încăpere mare, cu ferestre multe, care a fost muzeu, şi muncesc toţi, cei mai mulţi fac coliere din mărgele de sticlă – unele chiar foarte frumoase. Un om înduioşător mi-a oferit un colier pe care-l făcuse special pentru mine, alb cu negru, cu crucile mele.

Unul a venit şi mi-a spus că, deşi şi-a pierdut braţul drept, singura lui dorinţă e să se întoarcă pe front, nu i-aş putea da eu permisiunea să se ducă?

Am umblat cu Symki prin toate ungherele curţii dragii noastre mânăstiri Golia, cu zidurile ei vechi şi cele patru turnuri în colţuri, apoi ne-am dus s-o vizităm pe Elena Perticari, care e bolnavă. Trăieşte ca vai de lume într-o căsuţă incredibil de sărăcăcioasă, nu are nici măcar pat, nici urmă de dulap în care să poţi pune ceva, nici un confort, o adevărată casă de refugiaţi. Deşi foarte bolnavă, arăta acelaşi spirit puternic dintotdeauna, femeia aceasta are în ea o tărie de neîmblânzit şi atât de multă bunătate – dar e prea furtunoasă şi impetuoasă pentru viaţa de zi cu zi, altfel admirabilă când e nevoie de cineva cu voinţă care să se implice.

M-am întors să iau ceaiul cu Barbu.

După cină am sortat fotografiile pe care le voi trimite la ziarele străine.

Iaşi

marţi, 18 aprilie/1 mai 1917

Iar s-a încălzit – din fericire, fiindcă avem nevoie de puţină căldură pentru bolnavi.

Azi-dimineaţă am încercat să mă ţin de scris, am înaintat puţin. L-am primit câteva minute pe Fotin Enescu[285], care pleacă la Odessa şi care mă va ajuta să primesc alimente de acolo. Vreau să vină regulat, ca să nu rămân niciodată fără provizii. Se pare că situaţia s-a aranjat destul de bine.

Mai târziu l-am primit pe domnul Baker, noul adjunct al Crucii Roşii engleze, care mi-a adus o mulţime de lucruri din Anglia şi e gata să-mi aducă şi mai multe, doar să spun ce-mi trebuie. Anglia ne poate ajuta în toate privinţele.

Domnul Baker mi-a lăsat o impresie excelentă, pare FOARTE inteligent, puţin timid, ştie exact cum să obţină ce vrea – e deja bătrân, are părul alb şi e puţin surd, dar vorbeşte multe limbi, ajunge la concluzii direct, ai siguranţa că va face ceea ce promite şi că abordează greutăţile cu umor. Mă bucur să am o nouă sursă de obiecte preţioase, rufărie, instrumente, hrană, pânză de cort etc.

După prânz am scris puţin, apoi am ieşit cu Nicky în preţiosul lui Bambino, care a suferit nenumărate reparaţii şi de la care ne aşteptam să fie în stare excelentă. N-a fost aşa, iar în vârful Copoului ne-am poticnit.

Au sărit să ne dea ajutor o mulţime de oameni, printre care bătrânul Mosolov, care trecea pe-acolo în automobil, cu fiica lui; a răsărit de undeva şi un ofiţer naval care ne-a oferit sfaturi şi ajutor, apoi câţiva soldaţi etc. etc. Bambino s-a împotrivit tuturor intenţiilor amabile ale celor din jur. În cele din urmă, am coborât din maşină şi am plecat pe jos cu Dana până la casa doamnei Antonescu. A fost o vizită atât de surprinzătoare, încât era gata-gata să leşine de bucurie şi uimire. Ne-am plimbat prin păduricea ei drăguţă. Începuseră să cânte privighetorile!

Barbu a venit la ceai – împreună am petrecut o după-amiază plăcută, dar îngrijorarea pluteşte în aer, e o stare de încordare, mai ales că nu ştie nimeni ce au de gând să facă ruşii. Fiind 1 Mai, azi au avut loc întruniri importante, chiar şi aici, în oraş. S-au purtat foarte cuviincios, dar s-au ţinut câteva discursuri care nu-şi aveau locul.

La cină au venit Cella şi doamna Dissescu. După cină, doamna Dissescu ne-a ghicit tuturor în cărţi. A fost tare amuzantă, mai ales cu draga şi grăsuna de Taţulina, faţă de care cărţile au fost cum nu se

poate mai indiscrete! Pentru mine, toate cărţile pe care le-a întins doamna Dissescu au fost negre – „grijă“, iar undeva, foarte departe, vremuri mai bune aduse de *o mare adunare de oameni importanţi*.

Spre seară a fost o furtună cu fulgere şi ploaie bună.

Iaşi

miercuri, 19 aprilie/2 mai 1917

Azi se împlinesc şase luni de la moartea lui Mircea al meu, şase luni de când s-a dus puiul meu – şase luni! Şi el e singur-singurel acolo! Nu ştiu ce s-a ales de mormântul lui! Grădina noastră trebuie să fie plină de flori frumoase zilele acestea – şi nu-i pot pune nici măcar una pe mormânt! Are parte de multă linişte, sau de zgomot? Şi cum arată bietul nostru Bucureşti? Chiar au tăiat toţi copacii, cum se spune? N-aş putea îndura! Copacii nu cresc la loc nici într-o viaţă de om, cu atât mai puţin într-un sfert de viaţă!

O, multe lucruri vor fi de neîndurat, cred, dacă ne vom mai întoarce vreodată! Mă întreb cum vom suporta să privim din nou locurile atât de schimbate – dar CÂTE lucruri nu suportăm!

La 11 s-a ţinut o slujbă pentru Mircea al meu – băieţelule, băieţelule! De ce a trebuit să te duci? –, dar ce folos, te-ai dus! Şi nu te mai poate aduce înapoi nimic. Patru ani scurţi am avut să te cunosc. Mă întrebam cum vei arăta când vei fi băiat mare, ce fel de bărbat vei ajunge să fii – dar nu-mi era dat să aflu.

Băieţelule, cum ar fi fost viaţa ta aici, cum te-ai fi simţit în casa aceasta?

Am vorbit cu Barbu despre el şi despre biserica de la Cotroceni şi mi-a povestit cum, după ce am plecat noi, în ultimele zile înainte să fie şi ei nevoiţi să plece din capitală, s-a dus cu Nando seara târziu la Cotroceni, la micul mormânt al lui Mircea.

În jurul Bucureştiului se duceau şi se pierdeau lupte aprige – se auzeau tunurile din toate părţile, nu mai era nici o speranţă de a salva situaţia. Barbu promisese să nu plece fără să mai vadă o dată mormântul lui Mircea. S-au dus acolo, doar el şi Nando, biserica nu era luminată, au bâjbâit la lumina chibriturilor pe care le mai aprindeau din când în când, până au ajuns la mormânt şi au stat acolo, ascultând tunurile şi ştiind că a doua zi aveau să fie departe. Toată ziua stătuseră mai mult cu trupele… văzuseră înfrângerea cu ochii lor… ştiau că totul era pierdut, iar acolo, sub pietrele reci ale bisericii, era culcat micuţul pe care fusesem nevoită să-l las în urmă. Tragice clipe, într-adevăr.

După prânz l-am primit pe dr. Slătineanu ca să vorbim despre diverse probleme – i l-am prezentat lui Nando, ca să poată discuta între ei unele lucruri.

Apoi m-am dus cu Ballif şi Mamulea la Galata şi mi-am vizitat

adăpostul terminat şi construcţia de alături, la care încă se lucrează; după aceea i-am vizitat pe *exantematicii* de la Galata şi le-am dat dulciuri şi tutun.

Barbu a venit târziu.

Toată lumea aşteaptă cu nerăbdare să vadă pe ce cale vor apuca ruşii – ieri a fost o atmosferă ciudată.

Iaşi

joi, 20 aprilie/3 mai 1917

Vreme ploioasă şi destul de rece.

M-am dus devreme, încărcată cu daruri, la spitalul unde lucrează Mignon. Le-am dat câte ceva unor *protejaţi* speciali care au nevoie de ceva mai multă hrană şi mângâiere.

Iar avem griji în casă – tare supărător. Servitorii spun că Ballif nu-i hrăneşte îndeajuns, cameristele spun că Taţulina le umileşte stând degeaba şi făcând ironii, în timp ce colonelul le ceartă. Mareşalul era şi el furios pe Ballif – bietul colonel, e foarte cinstit şi excelent ca om, dar în anumite împrejurări îl cuprinde un fel de nebunie ciudată şi e absolut imposibil să discuţi cu el, devine mult prea aspru şi îi scoate pe toţi din sărite – apoi, în dragostea lui necugetată pentru Taţulina, este de-a dreptul orb şi face lucruri pe care le-ar condamna hotărât în starea lui de rectitudine morală; e tare păcat şi îmi provoacă griji de care nu am nevoie, va trebui să le fac observaţii oamenilor pe care-i apreciez, dar colonelul refuză să primească reproşuri din partea altcuiva în afară de mine.

La prânz i-am avut invitaţi pe St. Aulaire, Tache Ionescu, un ofiţer francez şi un ofiţer român, colonelul regimentului pe care l-am vizitat la Tomeşti iarna, regimentul care suferea atât de rău şi era adăpostit în condiţii atât de crude. Au murit de boli cinci sute dintre ei!

Francezul a fost foarte agreabil, deşi nu avea un aspect deosebit de plăcut. La prânz am avut discuţii animate, s-au povestit amintiri despre unchiul şi mătuşa – Tache Ionescu e foarte abil în conversaţie, la fel şi St. Aulaire, nici eu nu sunt tocmai nepricepută, aşa că a fost un prânz foarte plăcut, la care s-au atins în treacăt multe subiecte, inclusiv pericolul rus, care tulbură pe toată lumea. Ofiţerul francez mi-a spus că se teme că, din pricina ruşilor, războiul NU se va încheia anul acesta, fiindcă din nou nu s-a ajuns la un atac general. Nu ştie nimeni ce va putea oferi sau face armata rusă!

După prânz l-am primit pe bietul Saharov, care pleacă, tare trist, deznădăjduit şi pesimist. Bietul bătrân, ca mulţi alţii, îşi vede sfârşitul carierei, sfârşitul onorurilor, al poziţiei sale – sfârşitul multor speranţe. Nu ştiu ce om a fost cu adevărat, dar eu mă ataşasem de el, într-un fel. La trei am plecat singură cu automobilul să le iau pe doamna Antonescu şi doamna Petrescu, sora doamnei Prezan, ca să

vizităm şcoala cea mare „Vasile Lupu“, pe care vor s-o facă spital, cu 500 de paturi. Dar nu au aşternuturi! Nici saltele nu au, iar eu NU POT să le fac rost de ele.

A plouat şi a fost destul de frig, dar toate înverzesc frumos şi toţi merii sunt înfloriţi. Adusesem cu mine mâncare pentru unii invalizi din şcoală – doi tuberculoşi care trebuie hrăniţi bine.

La ceai a venit Barbu, eram amândoi într-o dispoziţie melancolică, nesiguranţa aceasta dinspre Rusia apasă toate spiritele. Ţara ne e plină de ruşi – şi, dintr-odată, hoarda uită de disciplină, toţi soldaţii de rând au primit drepturi şi nu mai recunosc nici o autoritate care nu le convine. Situaţia e neplăcută, ca să nu spun mai mult. Poate stau pe un vulcan, nu ştiu, dar, în orice caz, nu mă simt îngrijorată, mai bine să muncesc în continuare şi să nu tremur, chiar dacă ziua de mâine va aduce moartea, schimbarea sau izgonirea.

În ultima vreme strâng versurile pe care mi le scrie lumea, astfel încât, dacă vreodată poporul meu mi se va întoarce împotrivă, să rămână dovadă că odată am fost iubită.

După cină am scris scrisori pentru Anglia.

Lorsque la guerre horrible qui déchire le monde
Dans la sanglante tourmente aura fait jour toujours
Quand pour l'histoire même dans une nuit profonde
Elle ira se confondre avec les anciens jours
La légende vivra et sa voix poétique
Chantera bien longtemps en plus humbles foyers
Elle seule évoquera tous ces combats épiques
Où des millions d'humains se sont entr'égorgés
François Joseph, Guillaume, maudits soit leur tombeau!
Par eux du genre humain à jamais accusés
Démons qui déchaînèrent l'effroyable hécatombe
De ceux qui par eux sont tous massacrés
Resteront les mandats qui font frémir encore
Mais la légende aussi, à côté de l'horreur
Saura faire revivre toute ma part d'aurore
La folie souveraine semeuse de bonheur
Dont la douce frégate semblable à la marotte
Traversa cette époque en séchant tant de pleurs
Son nom vivra Marie si doucement sonore
Elle sera l'amour, à tout jamais vainqueur!

Juin 21/4 mai 1917

Dr V. P. Lem

Dr. Le Laurier had composed these verses for the occasion and said them at lunch.

Sur le vieux pont branlant
Se croisent deux femmes blanches
La Reine est en avant
L'autre tête penche
Coiffé de la cornette
Sœur Lucie réfléchit
Une même toilette
Un seul cœur les unit.

V? L. Laurier

Iaşi

vineri, 21 aprilie/4 [mai] 1917

Zi frumoasă, nici caldă, nici rece, şi în sfârşit nu a fost nici praf, nici noroi.

Am avut o mulţime de lucruri de făcut – atmosfera e tot mai nesigură, oamenii sunt îngrijoraţi. Barbu a venit devreme, fiindcă azi plănuisem să iau prânzul la Vila Greierul, apoi m-am dus în vizită la doamna Mavrodi, care a fost bolnavă; voiam să-i spun câteva lucruri care mă îngrijorează despre oamenii din casa mea şi să o rog să mă ajute. Pare puţin absentă, dar înţelege foarte bine şi nimeni nu se pricepe mai bine decât ea să spună ce trebuie spus.

Imediat după 12 am plecat cu grasa de Lala spre Vila Greierul, ca să prânzim acolo cu cei de la spital. Pare ciudat să mergi să iei prânzul într-un spital de boli infecţioase – dar a fost o enormă plăcere pentru eroii care trudesc acolo zi şi noapte; am adus la masă câteva bunătăţi. Sora Pucci mai adusese şi ea ceva, a fost veselie şi multe conversaţii – dar am fost treisprezece…

Dr. Le Laurier compusese versurile acestea în onoarea ocaziei şi le-a recitat la prânz.

Apoi, vizită printre bolnavi, în general erau în stare mai puţin gravă decât data trecută, parcă boala e mai puţin virulentă, mor mai puţini.

De acolo m-am dus cu dr. Le Laurier şi dr. Pascal să vizităm o mânăstire mică şi fermecătoare pe care o văzusem de departe, albă ca zăpada pe fundalul pădurii. Era un loc minunat, unde domnea pacea – un cimitir vechi şi frumos, cu cruci prăvălite printre flori superbe de ciuboţica-cucului, umbrite de nuci încă neîmbrăcaţi în frunze. Pădurea însă de-abia înverzise, chiar şi stejarii aveau frunze fragede – iar pe fundalul verdelui acestuia crud, splendid, din loc în loc erau copaci plini de flori, albi de parcă erau ninşi. M-am bucurat o vreme de dulceaţa încântătoare a locurilor, apoi am plecat să vizitez spitalele mai mici, bietele aşezăminte de la marginea drumului pe unde trec atât de des. Ca de obicei, m-am dus cu braţele pline şi am dus şi toate buchetele de ciuboţica-cucului şi lăcrămioare pe care tocmai le culesesem. Totul arăta mai puţin decăzut, oamenii parcă nu mai erau atât de nenorociţi, numărul de morţi era ceva mai mic.

Sanitarul care lucrează cu credinţă acolo mi-a devenit prieten destul de bun, e un om simplu, dar pare să-şi înţeleagă munca şi, de fiecare dată când vin (vizitele mele sunt întotdeauna neanunţate), îl găsesc şi pe el, şi micul spital într-o desăvârşită curăţenie.

M-am întors târziu şi Barbu m-a întâmpinat cu veşti proaste. Ne facem mari griji pentru ziua de duminică. Toate semnele arată că ruşii au de gând să facă ceva rău, care îl vizează în mod direct pe rege. În noua lor nebunie, vor să „elibereze“ România de „tiranie“, pentru care motiv vor să pună mâna pe rege şi să-l oblige să abdice, cum au făcut cu ţarul lor – cel puţin aşa spun zvonurile care circulă peste tot. Poporul nostru e indignat, fiindcă, spre deosebire de ruşi, îşi iubesc regele mai mult ca oricând. Cu greu s-ar găsi situaţie mai urâtă: să fii, cum s-ar spune, la mila unei haite de anarhişti fără cap, când propria ta ţară te iubeşte. Fireşte, discutăm ce ar fi mai bine să facem – probabil că Nando va pleca pe front mâine, iar pentru mine şi copii se va aranja o excursie pentru duminică. Eu, una, nu-mi pot imagina că vor încerca un gest disperat, dar pentru prima dată sunt puţin îngrijorată – ar fi un dezastru de-a dreptul stupid să fii maltratat de propriul aliat, de oamenii care au fost trimişi ca să ne ajute să salvăm ţara. E un gând absurd, monstruos. Fireşte, în primul rând trebuie să

evităm să arătăm orice urmă de ostilitate şi mai ales să nu dăm nici un semn că am încerca să le oprim uneltirile etc. – dar oamenii ne iubesc, cum ar putea privi cu mâinile încrucişate cum suntem trataţi astfel de nişte străini în propria noastră ţară? Ce i-ar putea convinge să stea deoparte, chiar dacă, într-o asemenea împrejurare, primul foc de armă ar putea atrage un dezastru sângeros? Ca să mă exprim cât mai ponderat, ar trebui să spun că e îngrozitor de *ungemütlich*[286].

După cină m-am sfătuit cu Nando şi Ballif – ar fi mai multe metode de a rezolva „izbucnirea“ de duminică. Am stat o vreme singură în cameră, încercând să citesc, dar mă simţeam tulburată şi îngrijorată; m-am bucurat când s-a întors Barbu să mă vadă, pe la 11.

M-am culcat la 12 şi am dormit adânc, cu vise stranii.

Iaşi

sâmbătă, 22 aprilie/5 mai 1917

Înainte de ora nouă a venit Barbu să vorbească despre problema arzătoare. S-a hotărât ca aliaţii noştri să meargă la Scerbacev şi să îi spună că nu pot accepta relele purtări ale trupelor lor faţă de un rege care e de partea lor. Scerbacev a înţeles franceza superbă a lui St. Aulaire mai puţin decât italiano-franceza urâtă a lui Fasciotti, se pare că grăsunul acela urât, dar inteligent a exprimat cel mai grăitor ce aveau în gând.

După micul dejun am stat de vorbă cu Ballif, apoi l-am primit pe Jean Chrisso. ca să vorbim despre „Regina Maria“ etc. Barbu s-a întors la 12, îngrijorarea rămâne serioasă, dar parcă se strecoară în aer, imperceptibil, o senzaţie de uşurare – aşa merg lucrurile.

La prânz l-am avut invitat pe col. Davidoglu, care mi-a comandat regimentul, dar care pleacă fiindcă a fost avansat. Mi-a adus veşti bune despre regimentul meu. În general, mi-a spus lucruri îmbucurătoare despre starea de spirit de acolo. A fost încântat de toţi ofiţerii lui, în afară de Alexe Mavrocordat, de care s-au descotorosit. Nando pleacă câteva zile pe front şi Nicky va merge cu el, ca mare favoare, iar eu nu mai am nevoie să-mi fac griji pentru unul din copii pe parcursul acestor câteva zile agitate. După prânz am stat mult de vorbă cu Davidoglu şi am aranjat cu Ballif trimiterea unei părţi din proviziile mele, cu Carol, la Căiuţi şi Oneşti.

Apoi am plecat cu Irina Procopiu, noi într-un automobil, iar în spatele nostru încă unul plin cu şunci. Am mers din spital în spital şi le-am împărţit! A fost o plimbare comică pentru o regină, dar nu trebuie să uităm că în zilele noastre hrana e foarte importantă.

La sfârşit, m-am dus să inspectez tabăra de convalescenţi, care arată foarte bine. Au instalat multe corturi ruseşti, foarte curate şi frumoase, chiar păreau să se simtă bine în ele.

Şi aici am trimis mâncare – acum cea mai mare ambiţie a mea e să-

mi hrănesc trupele. În general, problema hranei e ceva mai puţin gravă.

Barbu a venit la ceai cu veşti ceva mai bune. Fasciotti a venit de două ori cât era Barbu cu mine, ca să vorbească cu el. Se pare că Scerbacev a făcut unele promisiuni că nu vom fi deranjaţi. Thompson a încercat să-l convingă pe Nando să nu se ducă pe front azi, dar Nando de-abia aştepta să plece, încântat la gândul că va petrece câteva zile printre soldaţii lui.

Spre seară s-a simţit o uşurare a atmosferei.

După cină a venit doamna Mavrodi cu o hârtie care i-a fost dată de noul „Partid al Muncii“, sau *Partidul Muncitorilor*, semnată de ei toţi, în care spuneau că au primit asigurări din partea revoluţionarilor ruşi că nu au decât cele mai prieteneşti intenţii către România şi regele său.

După cină m-am dus la Maruka să ascult muzică; au fost mulţi invitaţi. Muzică foarte frumoasă, *Poème* al lui Chausson m-a tulburat foarte tare, m-a făcut să plâng în colţul meu întunecat. Dintr-odată, am văzut în faţa ochilor, aievea, cum stăteam în genunchi alături de Mircea, la scurtă vreme după moartea lui, cu degetele pe ochii lui ca să-i închid pleoapele – am retrăit clipa iar şi iar, nu ştiu de ce!

Lună superbă, noapte luminoasă – aerul era plin de mirosul liliacului.

Iaşi

duminică, 23 aprilie/6 mai 1917

Zi frumoasă. Am plecat devreme cu fetele şi cu Ballif la Hârlău, unde sunt multe spitale pe care promisesem să le vizitez. Ne-am dus mai întâi la Deleni, unde e un conac frumos, vechi, cu o grădină bătrână şi superbă, înconjurată de nişte fermecătoare ziduri de piatră vechi, care aparţine unui bătrân Ghica-Deleni[287]. Una din fiicele lui e soţia lui Stârcea (aghiotantul lui Nando). Am fost primiţi foarte frumos şi invitaţi să rămânem la prânz. Ne-am plimbat şi am admirat terenurile de pe lângă casă. S-ar putea face aici nişte grădini splendide. Livadă încântătoare, împrejmuită cu ziduri; încredinţat mâinilor pricepute ale unui grădinar englez, locul ar putea deveni un paradis.

La scurtă vreme după prânz am plecat cu Mignon la spitale. Mai întâi am vizitat regimentul din satul Deleni şi spitalul militar, unde am fost primite cu ovaţii şi cu o mulţime de flori. Am trecut în revistă câteva rânduri de soldaţi, le-am vizitat „bordeiele“[288], apoi mi-au fost prezentaţi toţi ofiţerii şi cadeţii, foarte mulţi tineri, de-abia ieşiţi din şcoală.

Apoi am mers la Hârlău, unde am vizitat spitale de tot felul. Peste tot am adus daruri bolnavilor şi răniţilor şi am lăsat provizii – vizitele

acestea ne-au ocupat cam trei ore, am încheiat cu o *baracă* imensă în care erau adăpostiţi exantematicii. Mignon a fost foarte dulce, devine o soră medicală foarte pricepută. De locul acesta se ocupă în special Adina Polizu[289] şi soţul ei, care au făcut o muncă excelentă. Nu am reuşit să vizitez toate spitalele. Hârlău e un orăşel foarte mic, cu o biserică veche şi interesantă de pe vremea lui Ştefan cel Mare, dar cu prea multe părţi restaurate de Lecomte[290] ca să-şi mai păstreze farmecul străvechi.

Foarte obosită după vizitele la atâtea spitale, am fost conduse să luăm ceaiul cu soţii Polizu, în casa lor frumoasă, ceva mai sus de oraş. Au o grădină splendidă, pe care o adoră, şi, deşi deja obosită, n-am putut rezista rugăminţilor arzătoare ale domnului Polizu de a-mi arăta locurile lui preferate. La sfârşit am luat o gustare consistentă. Veniseră şi Barbu şi familia lui, cu Ileana şi Nini – toată lumea era foarte obosită, fiindcă fuseseră hurducaţi pe drumuri tare proaste. A fost primul contact al lui Nini cu adevăratele drumuri româneşti şi nu i-a făcut plăcere. Soţii Polizu s-au oferit să le ţină peste noapte la ei pe Ileana şi Nini, dar Nini a protestat, aşa că nu ne-a rămas altceva de făcut decât să rezistăm unui drum de încă două ore şi jumătate pe drumuri desfundate.

N-am avut prea mult timp să stau de vorbă cu Barbu, fiindcă era prea multă lume cu noi şi necazurile lui Woodfield au acaparat complet cele câteva minute petrecute acolo. Biata Nini nu suportă prea bine greutăţile.

Mărturisesc însă că a fost o zi de-a dreptul regală în ceea ce priveşte oboseala. Am ajuns acasă de-abia la nouă. Din cauza genunchiului, Lisabetta nu s-a putut ocupa de partea activă a muncii împreună cu noi, dar a discutat amabil cu familia Ghica-Deleni; oricum, ea nu e de prea mare folos în spitale, îi displac prea mult. Şi mie mi-au displăcut, dar dorinţa mea arzătoare şi tot mai mare de a aduce un strop de consolare şi de ajutor printre suferinzi îmi inspiră dorinţa intensă de a le vizita pe toate, de a merge peste tot.

La sosirea la Iaşi, am auzit că totul fusese calm, nu avusese loc nici o manifestaţie – oraşul era la fel de liniştit ca întotdeauna.

Îl invitasem pe Thompson la cină. Voiam să-i spun de ce n-a rămas regele în oraş în duminica aceasta. Am stat mult de vorbă, deşi drumul de atâtea ore, în viteză, prin aerul tare mă făcuse tare somnoroasă.

M-am culcat la 11 şi jumătate, toropită de o oboseală sănătoasă.

Iaşi

luni, 24 aprilie/7 mai 1917

Zi liniştită, pe lângă cea de ieri – sunt puţin înţepenită după toate hurducăturile de ieri, drumurile româneşti nu sunt nici pe departe odihnitoare. Dimineaţă am scris o scrisoare, apoi audienţe: Derussi[291]

(cu soţia), care pleacă în Suedia ca ministru. Înainte a fost ministrul nostru la Sofia şi era germanofob chiar înainte ca vremurile să facă orientarea aceasta convenabilă. Apoi l-am primit pe domnul vicar de la Mitropolie, care voia să-l ajut să tipărească pentru soldaţi câteva cărţi sfinte scrise de el; e amuzant cu câte probleme felurite mă caută oamenii.

Barbu a venit în vizită înainte de prânz, nu avea nici o veste anume, în afară de faptul că la Petrograd guvernul pare să câştige putere, au avut loc manifestaţii enorme pe străzi, atât în favoarea, cât şi împotriva guvernului – cei care susţin guvernul, războiul şi ordinea au câştigat, se spune chiar că ceilalţi au fost convinşi să adopte o poziţie rezonabilă – dea Domnul ca evenimentele acestea să prevestească o schimbare în mai bine. În orice caz, e o destindere după tensiunile cumplite din ultimele zile, care au fost ca un coşmar, deşi, slavă Domnului, n-am crezut SERIOS că ni se va întâmpla ceva nouă personal; totuşi, situaţia a fost critică.

La prânz l-am avut invitat pe bătrânul domn Baker de la Crucea Roşie, un gentilom tare inteligent, priceput la vorbă şi energic, foarte capabil în toate privinţele.

După prânz am mers cu Lisabetta să vizităm adăpostul meu de la Galata, unde s-au instalat deja unii din invalizii mei, care arată foarte mulţumiţi şi sunt încântaţi de mâncare. Mai e doar problema paturilor, care sunt ceva cam tari, trebuie să le fac mai moi cu nişte saltele, dar e foarte greu să faci rost de material cu care să le umpli. După ce i-am dat nişte zahăr, o bătrână prietenoasă mi-a zâmbit şi mi-a făcut următoarea urare frumoasă: „Să fiţi dulce pentru toată ţara!“

Vremea a fost dezgustător de rece. M-am întors devreme, am citit liniştită o oră, apoi mi s-a făcut foarte somn. La cinci a venit Barbu, am citit şi am stat de vorbă – nu mai eram atât de trişti, se părea că grijile ne-au lăsat un răgaz, cel puţin o zi. Veştile de pe frontul franco-englez sunt în continuare bune – dar ce jertfe cumplite, nemaiauzite! De ar porni ruşii într-o ofensivă puternică! Atunci poate Antanta s-ar vedea în sfârşit victorioasă!

După cină am stat de vorbă cu familia şi doamnele, apoi m-am culcat devreme.

Iaşi

marţi, 25 aprilie/8 mai 1917

Zi plină de agitaţie. L-am primit pe Barbu la 10, mi-a adus veşti destul de bune. La 11 am plecat cu doamna Antonescu şi Ballif către un sat îndepărtat, unde mi s-a spus că sunt mulţi bolnavi şi lipsă mare de orice sprijin, deşi de zece zile e acolo un doctor bun, nerăbdător să pună lucrurile în bună rânduială. Cu ajutorul mereu practic al lui Ballif, am trimis înaintea noastră o mulţime de lucruri, ca să nu ajung

acolo cu mâna goală. O parte din călătorie a fost foarte frumoasă, printr-o pădure superbă, care de-abia se îmbrăcase într-un verde crud – dar aproape tot drumul a fost prost, ne-a hurducat tot timpul. Vremea a fost tare plăcută, nici caldă, nici rece, cerul albastru, soarele puternic. Ne-am oprit undeva în pădure ca să luăm un prânz frugal, apoi am plecat mai departe spre satul pe care trebuia să-l vizitez. Am găsit acolo, într-adevăr, cea mai cruntă mizerie – nu aveau absolut nimic! Se înjghebase un spital într-un fel de şcoală, care era în acelaşi timp nici mai mult, nici mai puţin decât teatru! Iar ca să completeze imaginea lugubră, muribunzii fuseseră întinşi pe scenă. Nu aveau rufărie, aşa că toţi soldaţii stăteau în paturi în uniforme; era o privelişte sfâşietoare. Am trecut printre ei şi i-am consolat cât am putut, dar mulţi, vai, erau dincolo de orice consolare.

I-am vizitat şi pe convalescenţi, care stăteau afară la soare şi au apreciat mult ţigările şi dulciurile. Mi-am împărţit proviziile, pachete foarte bune, printre ele 500 de cămăşi, indispensabili, săpun, ceai, cafea, cacao, unt, şuncă slabă şi grasă, conserve de supă, saci de orez, orz, paste făinoase, legume uscate pentru borş, peşte uscat, brânză, rachiu şi rom, toate în cantităţi mari – şi zahăr pe lângă ele.

I-am spus doctorului să se ocupe de toate acestea şi să le împartă după nevoi, nu numai în spital, ci şi printre bolnavii din sat, care suferă de aceeaşi boală. Am vizitat şi o familie în care şi soţul, şi soţia sufereau de tifos – toţi erau înghesuiţi pe un pat mizer, într-o casă cât un dulap. Am încercat să le vorbesc, să le spun că vor primi ajutor, dar aveau minţile înceţoşate de boala aceasta cumplită. Cei doi copii mai mici, deşi stăteau în acelaşi pat, erau sănătoşi. Lucru curios, se pare că cei mici rareori se molipsesc de această formă de tifos.

Din satul acela am mers la Ţibăneşti, moşia domnului Carp, unde se ducea de multe ori Nando iarna la vânătoare. Şi acolo am vizitat bolnavii, unii erau în corturi – nişte corturi foarte joase, care îmi îngreunau foarte mult trecerea printre ei, fiindcă trebuia să mă îndoi şi în acelaşi timp să împart ce adusesem cu mine. Draga mea doamnă Antonescu se strecura pe lângă mine peste tot şi mi-a fost de un mare ajutor – e o femeie tare bună şi blândă, tovarăşă excelentă în ciuda timidităţii; ţin foarte mult la ea.

Ne-am dus şi la conacul lui Carp, în care stăteau tocmai ruşii – ce ironie! M-am dus cu flori la mormântul bietului Petru. A căzut chiar la începutul războiului, în Transilvania. Cred că era preferatul mamei lui, iar acum o desparte de mormântul lui linia frontului!

Ballif a propus să ne ducă acasă pe alt drum, spunând că e la fel de bun, dar cel puţin e mai scurt – ei bine, de pe vremuri drumul se mai schimbase şi era groaznic de prost. Ne-au trebuit trei ore ca să ne întoarcem şi am fost scuturaţi fără milă de la început până la sfârşit. O dată chiar ne-am poticnit într-un sat, unde, în ciuda uscăciunii

desăvârşite, reuşise să rămână un petic de noroi vechi în care ne-am oprit; au trebuit să ne scoată cu zece boi.

În timpul opririi am băut o ceaşcă de ceai şi am împărţit localnicilor chec, zahăr şi ţigări. Copiilor le-am dat şi cruciuliţe, ceea ce a părut să le facă mare plăcere. În ultima vreme întotdeauna am braţele pline, a da iar, şi iar, şi iar e singura mea plăcere.

Un căruţaş bătrân, adorabil, ciufulit, cărunt şi pitoresc mi-a spus că m-a mai văzut o dată pe drumul Socolei (de foarte departe) şi că le împărţeam zahăr soldaţilor; părea încântat să mă revadă de mai aproape. Era un individ prietenos, zâmbitor şi vioi – i-am dat ţigări, zahăr şi o cruciuliţă.

Am ajuns acasă la şapte, foarte zdruncinaţi, dar mulţumiţi; a fost o seară frumoasă. Barbu mă aştepta, am vorbit puţin, nu era mare lucru de spus.

Iaşi

miercuri, 26 aprilie/9 mai 1917

Zi frumoasă, caldă şi însorită. Am avut mult de lucru, trebuia să-mi pun ordine în toate scrierile şi să citesc mai multe lucruri pe care vreau să le trimit în Anglia.

La 11 am primit doi americani de la Asociaţia Creştină a Tinerilor[292], veniţi să-şi ofere ajutorul. Au venit cu Andrews. Am stat mult de vorbă despre ce ar putea face ca să ne sprijine eforturile. Vor să lucreze numai sub conducerea mea şi să rămână în strânsă legătură cu mine, ceea ce e, fără îndoială, cel mai bine; le-am explicat, totuşi, că nu sunt omul care să organizeze, că eu văd ce trebuie făcut, unde e cea mai mare nevoie, dar ei, cu cunoştinţele şi experienţa lor superioare, trebuie să-mi spună CUM ar fi mai bine să facem totul. Îi interesează îndeosebi ajutorarea populaţiei civile. I-am încurajat cât am putut, le-am spus tot ce-şi poate permite să spună o regină care vorbeşte făţiş, mi-am folosit ceea ce Barbu numeşte „şarmul meu“ ca să-i fac cât mai doritori să mă ajute. Le-am descris durerile, jalea, nenorocirile, nevoile noastre, le-am aţâţat interesul şi simpatia. Am vorbit despre credinţa mea în inima generoasă a Americii, le-am spus câtă prietenie mi-a arătat întotdeauna ţara lor, cum ne-am zbătut toată iarna în condiţii îngrozitoare, cum nădejdea parcă ne-a renăscut acum în inimi şi cum eu, ca regină, mă consider întâia slujitoare a poporului meu, muncitoare şi luptătoare, pe care greutăţile o fac şi mai hotărâtă să le depăşească; le-am spus tot ce puteam spune ca să-i însufleţesc pentru munca pe care se pregătesc să o facă, să-i leg de mine, fiindcă e cel mai bine să lucreze cu mine. Sper că ne vor da un ajutor adevărat cu energia, ordinea şi fondurile americane. Am visuri mari ca, dacă va vrea Domnul, să ajut la reconstruirea ţării după război şi sper ca americanii să mă ajute în multe privinţe.

După americani i-am primit pe generalii ruşi din noul lor StatMajor. Amândoi vorbeau o franceză acceptabilă. Păreau să spună că lucrurile se liniştesc. Erau Golovin şi prinţul Masalski.

Înainte de prânz au venit Barbu şi Henri Catargi cu tot felul de probleme şi hârtii – unele, lucru rar, chiar plăcute.

După-amiaza am petrecut două ceasuri şi jumătate printre exantematici, în marele spital al Crucii Roşii, Sf. Sava, pe care, în mod curios, nu-l mai vizitasem. Am văzut oameni într-o stare disperată, dar doctorii erau amabili şi păreau pricepuţi. Lucrau acolo cu mare devotament o actriţă, doamna Bârsescu, şi cele două surori ale ei.

M-a emoţionat un tânăr, student la medicină mi se pare, care îşi revenea după un tifos foarte grav; s-a bucurat atât de mult să mă vadă, încât era de-a dreptul tulburător. L-am întrebat dacă vrea să-i trimit ceva, dacă îşi doreşte ceva anume; mi-a răspuns că, acum că m-a văzut, nu mai are nevoie de nimic, îi e de ajuns; apoi a izbucnit în lacrimi şi a sărutat cartea poştală semnată pe care i-o dădusem.

Barbu a venit la ceai şi am citit documentele trimise din Rusia – diferite aprecieri privind revoluţia, scrise de intelectuali ruşi, în cea mai mare parte profesori. Păreri foarte contradictorii, mai puţin într-o privinţă: cu toţii cred şi îşi doresc ca războiul să continue până vor fi înfrânţi germanii.

Bieţii germani, ce vremuri vor trăi când, în sfârşit, efortul lor enorm va începe să se năruie! De ce au adus războiul la proporţiile acestea îngrozitoare, nemiloase?

După cină am citit în linişte în camera mea. Înainte de cină am vorbit mult cu Eliza Suţu[293] despre cum să organizăm cât mai bine taberele de convalescenţi etc.

Iaşi

joi, 27 aprilie/10 mai 1917

Prima zi cu adevărat caldă – aproape prea caldă. Cel puţin camerele mele sunt pline de flori, flori trimise sau dăruite, fiindcă o grădină a mea nu am. E vremea liliacului – Iaşiul e plin de liliac şi de peste tot primesc lăcrămioare care îmi umplu încăperile de o mireasmă încântătoare. Toate regimentele pe care le-am vizitat îmi trimit flori, vin din toate părţile şi îmi bucură sufletul.

Greceanu (Grigri) a venit să mă vadă devreme ca să vorbim despre barăcile construite, se temea că vor fi luate de trupe, că nu le vor lăsa pentru spitale.

Nando s-a întors de pe front şi era foarte încântat, mulţumit de tot ce a văzut, mi-a propus să mă ia cu el data viitoare, idee pe care am acceptat-o bucuroasă.

La 10, întrevedere lungă cu Baker, Eliza Suţu şi un ofiţer naval englez, mărunţel, pe care mi l-a trimis Locker Lampson, ofiţerul englez

cel amabil care ne-a vizitat acum câteva luni şi cu care am vorbit despre necazurile noastre – el i-a încurajat pe cei de la Asociaţia Creştină a Tinerilor să vină să ne ajute. A fost o discuţie cu folos. Domnul Baker şi „Creştinii“, cum am să le spun de-acum celor de la Y.M.C.A., sunt dispuşi să lucreze împreună şi să mă ajute în orice privinţă le-aş indica. Baker e şi el gata să mă ajute cu tot ce îmi trimite Loïe Fuller. Cred că Baker îmi va fi de MARE ajutor în multe feluri, nici n-ar fi putut fi trimis un om mai potrivit.

Apoi l-am primit pe Danielopol de la Banca Naţională, care mi-a adus bani, 205.000 de franci, pentru ajutorarea invalizilor (ca să-i hrănim bine).

Apoi a venit Barbu şi am stat mult de vorbă, era nerăbdător să-i dea un mesaj lui Nando, dar Nando a întârziat la prânz o jumătate de oră, dacă nu mai mult. După prânz l-am primit pe generalul Petala, care tocmai s-a însănătoşit şi el după ce a suferit de tifos – mi-a promis că barăcile noastre sanitare nu vor fi folosite de armată.

La trei şi un sfert am plecat cu Nadeja şi Caterina la mica mânăstire frumoasă de la Repedea. Ne-am plimbat prin împrejurimi, fermecate de frumuseţea locurilor, de privelişte, de pacea care domnea acolo. Drumurile sunt tot mai proaste, ne zdruncină fără milă. A fost foarte cald. La întoarcere i-am făcut o vizită scurtă surorii Pucci şi m-am oprit de multe ori să împart ceai, ţigări şi zahăr celor pe care i-am întâlnit pe drum.

M-am întors acasă destul de târziu. Am luat ceaiul cu Barbu, care apoi s-a dus să încerce să facă pace între servitoarele mele, care de la o vreme se tot ceartă. Bietul Barbu, mereu trebuie să facă pe omul păcii, am pierdut tare mult timp cu asta.

Iaşi

vineri, 28 aprilie/11 mai 1917

Zi rară, fără audienţe. Am început un capitol nou din Ţara mea, fiindcă am terminat prefaţa pentru cartea doamnei Gordon. Vremea a fost furtunoasă, dădea semne de ploaie, dar nu a plouat. Mi-ar fi plăcut puţină ploaie, e tare mult praf, lucru supărător când umbli cu automobilul, dar supărătoare e şi starea îngrozitoare a drumurilor.

Acum lucrează şi Lisabetta la spital, se ocupă de treburile secretariale în camera cu pansamente.

Nando a primit o delegaţie a evreilor şi le-a făcut promisiuni că şi ei vor avea drepturi, că toţi cei care-şi varsă sângele pentru ţară vor fi trataţi la fel după terminarea războiului.

Barbu l-a sfătuit pe Nando să se afirme cât mai mult în absenţa lui Brătianu, ca să-i arate, lui şi altora, că e propriul stăpân. Tot Barbu l-a convins pe Nando să acţioneze repede în problema evreilor. Nando nu a fost niciodată antisemit, mereu a fost împotriva persecutării evreilor.

Acum Anglia şi America dau deosebită atenţie tratamentului viitor al evreilor. Nando e foarte binedispus, i-a priit vizita pe front. Cred că îi cresc aripi. Va şti vreodată cu cât drag am cultivat eu şi Barbu aripile acestea ca, la nevoie, să poată zbura singur? Barbu a fost de un ajutor enorm şi istoria nu va şti niciodată câte a făcut, fiindcă e un om atât de tăcut şi de modest.

După prânz, Nicky m-a scos la plimbare cu Bambino, ne-am dus până la casa doamnei Prezan, ca să-i aducem cărţi şi o fotografie cu doi ofiţeri răniţi despre care ne povestise foarte emoţionant Ileana. În drum spre casă am părăsit drumul principal şi ne-am abătut prin tabăra Regimentului 9 Vânători, în maşinuţa noastră ridicolă. Am avut un mare succes, trupele ne-au aclamat tunător şi am trecut printre rânduri, Nicky fiind foarte mândru de el şi de preţiosul lui Bambino.

M-am întors acasă, am luat-o pe Irina în automobilul meu mare şi am plecat să-mi vizitez convalescenţii de la adăpost. I-am găsit mulţumiţi şi fericiţi, deja arătau mult mai bine.

Azi vremea a fost foarte schimbătoare la Iaşi, a fost soare, dar destul de frig. Pe drumul de întoarcere m-am oprit şi am împărţit o mulţime de zahăr, biscuiţi şi tutun printre săraci. Dar ţiganii mă necăjesc tare mult.

Barbu a venit la ceai. Am petrecut o după-amiază plăcută, cu inimile ceva mai uşoare; ultimele zile ne-au insuflat speranţă. După cină m-am spălat pe cap.

Iaşi

sâmbătă, 29 aprilie/12 mai 1917

Zi superbă, nici prea caldă, nici prea răcoroasă. M-am plimbat într-o grădiniţă foarte pipernicită, cu câinii. M-am gândit la grădina mea de la Cotroceni, m-am întrebat dacă li se îngăduie grădinarilor s-o îngrijească, m-am gândit la Cotroceni şi m-am întrebat dacă mai există şi mi-am amintit câte vise îmi făceam despre cum aveam să-l înfrumuseţez!

Am scris puţin, apoi am decorat-o pe doamna Bonné, o *infirmieră* militară franţuzoaică, fiindcă a muncit cu credinţă la gară, s-a molipsit de tifos, iar acum e pe cale de recuperare şi se întoarce în Franţa. E o figură interesantă – seamănă cu *vivandierele* de pe vremuri. Salută ca un soldat şi nu se teme de nimic. A muncit în campanii aproape trei ani, a fost luată prizonieră de germani la Villeroy chiar la începutul războiului, a reuşit să evadeze. A plecat în Serbia, a urmat întreaga retragere a sârbilor în Albania pe timpul iernii, prin munţi, călare, şi a pierdut tot ce avea. A avut 11 copii, trei în primul an, doi în al doilea – nu a reuşit să crească decât trei şi e divorţată. E mobilizată pe toată durata războiului şi încă şase luni după aceea. Are o energie de neînfrânt, chiar şi moartea a cruţat-o şi îşi revine după boala

ucigătoare care face atâtea victime.

La 11 a venit Flers să-mi descrie cum a fost în *turneu* cu Carol printre soldaţii de pe front. A venit încântat, cu veşti despre colonelul meu francez cel entuziast, care mi-a trimis versuri noi şi care e de părere că războiul n-ar fi prea lung nici dacă ar mai dura încă zece ani, atât de înflăcărat îşi doreşte acum să slujească România. Fireşte, Flers mi-a povestit toate astea în felul lui fermecător.

A venit Barbu şi m-a anunţat că Anglia îmi trimite 5.000 de lire – veste oricând binevenită.

La prânz i-am avut invitaţi pe un general rus cu nume italian, Ragoza, şi pe *marchizul* de Vésin, care a venit cu unul din grupurile medicale din Franţa. După prânz şi-a dat raportul Găvănescu, care părea mulţumit de modul în care se desfăşoară lucrurile, de el însuşi şi de Carol. Deocamdată îl vor ajuta pe Nando cu avansările. L-am rugat din suflet să ţină ochii şi urechile deschise, să discute lucrurile şi cu Ballif şi să aibă grijă ca Nando să nu fie rău sfătuit.

Apoi am plecat cu Lisabetta şi Ecaterina la fostul teren de curse, care acum e ocupat de o pistă aviatică şi de o tabără militară mare. Am împărţit ţigări soldaţilor, spre marea lor bucurie – au şi acolo o tabără de convalescenţi. I-am întrebat dacă au nevoie de ajutor, iar ofiţerii m-au asigurat că deocamdată se descurcă excelent, sunt bine hrăniţi şi mulţumiţi.

Ne-au ovaţionat zgomotos şi se vedea cât de încântaţi erau de vizita noastră. Apoi ne-am dus la hangare, să vedem avioanele. A fost o după-amiază foarte frumoasă, liliacul e în floare chiar şi în cele mai sărăcăcioase grădini, iar irişii încep să-şi arate movul glorios. Se simte un suflu de întoarcere la viaţă prin biata noastră ţară – parcă Moartea îşi mai pierde din puteri, iar nădejdea înalţă capul.

Barbu a venit la ceai. Câţiva miniştri se agită cu privire la faptul că Nando s-a pronunţat în chestiunea evreilor fără să-i fi consultat mai întâi şi pe ei – îndrăznesc chiar să spună că a fost un act neconstituţional, deşi, în acelaşi timp, recunosc că trebuia făcut, dar nu cu autoritatea regelui ca unică bază. Li se pare oarecum ciudat să-l vadă pe rege, care pare atât de timid şi aflat la mila lor, cum face ceva de unul singur – nu prea le place, fiindcă în adâncul inimii ştiu că acum se bucură de mai mult prestigiu decât ei. În războiul acesta, regele s-a distins cel mai mult, iar dacă i se aduce vreun reproş lui Nando, e acela că îl păstrează pe Brătianu – aşa că, măcar de data aceasta, Nando nu se poate lăsa intimidat de propriul cabinet, fiindcă miniştrii nu stau pe o temelie prea solidă!

Toate acestea sunt interesante, dar şi puţin primejdioase, fiindcă *il y a un vent de révolution qui souffle*. E adevărat, se vorbeşte despre detronarea regilor – dar sunt şi regi care, uneori, îşi doresc să se elibereze de unele lanţuri care-i leagă, ca să facă ceea ce ştiu că

trebuie făcut şi s-o facă deschis, fără să accepte o mie de concesii faţă de un sistem care are şi el laturile lui îndoielnice. Dacă regele e un rege bun, animat doar de dragostea de ţară, se poate conta pe el că se va purta mai puţin egoist decât sfătuitorii lui, care întotdeauna trebuie să-şi protejeze interesele proprii. În unele clipe, regele trebuie să aibă curajul să-şi joace atuurile – îşi pune în joc, poate, propriul tron, dar cel puţin o face cu nobleţe, pentru binele poporului. Dacă după aceea toţi îi întorc spatele şi îl izgonesc, atunci aşa e vrerea sorţii şi se întâmplă la ceasul când trebuie să se întâmple, atunci când domneşte forţa oarbă, iar voinţa unui singur om nu înseamnă nimic. Dacă poporul nostru rămâne credincios, poate că noi, doi oameni destul de simpli, îi vom putea conduce prin jale şi durere către un viitor mai curat şi mai bun. Poate nu e decât un vis, dar cel puţin e un vis curat!

La cină au venit Henri Catargi şi Barbu, iar Nando i-a decorat, ceea ce le-a făcut mare plăcere.

M-am culcat devreme.

Iaşi

duminică, 30 aprilie/13 mai 1917

M-am simţit obosită, cu dureri peste tot, aşa că am rămas în pat până pe la 11 şi jumătate, scriind la următorul capitol din Ţara mea, un capitol despre bietul meu Copăceni.

Am primit o scrisoare lungă de la Ducky – o scrisoare tragică, o scrisoare sfâşietoare, care-mi chinuie sufletul, o scrisoare plină de cea mai neagră disperare şi de cea mai adâncă şi mai deznădăjduită agonie – de la început m-am temut că va trece prin asta şi totuşi am încercat să sper că nu va fi aşa. O scrisoare cumplită, care vorbeşte de o durere profundă, nemângâiată, crudă şi înspăimântătoare în intensitatea ei fără speranţă. Nu putea să nu sufere astfel – fiindcă ce a mai rămas? Cum spune ea: nici mândrie, nici speranţă, nici bani, nici viitor, iar trecutul drag e şters de prezentul îngrozitor – n-a mai rămas nimic, nimic! Iar eu nu pot să mă duc la ea! Nu pot fi de nici un folos, de nici un ajutor, n-o pot alina. Cum m-aş putea duce eu, regina, în Rusia acum, sau să trimit pe unul dintre ai mei acolo? Biata Ducky, atât de mândră, de ce a trebuit să-i fie toată viaţa atât de tragică, după cum îi prevestea chipul – dar poate nu e încă sfârşitul! Se poate şti ce se va mai întâmpla?

La 12 a venit Barbu – i-am citit scrisoarea lui Ducky şi am plâns!

La prânz i-am avut invitaţi pe Maruka, Mişu, bătrânul Baker şi Grigri Greceanu. Maruka ne-a mâncat prânzul savuros cu mare plăcere.

După prânz am plecat cu Mignon şi Baker la Cetăţuie, unde Maruka organizează un spital pentru convalescenţi. E un loc tare frumos, iar Maruka s-a instalat acolo ca mândră stăpână. Trebuie să recunosc că i

se potriveşte – tot ce face ea e mai întâi pitoresc şi de-abia apoi practic. Am tachinat-o şi, spre durerea mea, chiar am jignit-o cu glumele mele, fiindcă spre seară s-a dus la Symki să-i spună că i-am rănit sentimentele.

Mă doare inima la gândul că mi-a luat cuvintele drept critică, fiindcă nu am prietenă mai dragă decât ea, dar e atât de bizară şi imperială în felul ei irezistibil în tot ceea ce face, e stăpână peste atâţia sclavi care-i fac toate toanele, încât uneori pur şi simplu nu-mi pot înăbuşi un zâmbet afectuos, pe care mi l-a încurajat chiar ea, cu exagerările ei adorabile. Nu pot să nu zâmbesc – iar uneori zâmbesc puţin prea tare, ca să o scap pe draga de ea de ridicol, fiindcă unii, mai ales străinii, nu-şi dau seama dacă trebuie să îi ia în serios sau nu toate aerele şi graţiile, tot ce spune – fiindcă nu se poate tăgădui că nu e tocmai imaginea obişnuită a unui şef de spital!

A bătut vântul şi a fost aproape frig.

M-am întors acasă să iau ceaiul. I-am citit lui Barbu prefaţa pentru cartea doamnei Gordon. I-a plăcut, nu a avut obiecţii de făcut, deşi e un critic tare sever, nu în privinţa stilului, ci în privinţa gândirii şi a acurateţii.

Am vorbit mult despre Ducky şi situaţia în care se află; orice gând despre ea îmi provoca o agonie adâncă. Nu are nici măcar *layette*[294] pentru copilul pe care îl aşteaptă – poate chiar fiul pe care şi-l doresc de atâta vreme! Printr-un noroc extraordinar, eu mi-am adus aici tot trusoul, trebuie să i-l trimit.

Fireşte, conversaţia despre ea ne-a adus la discuţii despre împrejurările în care ne aflăm şi despre toată nesiguranţa crudă a situaţiei din lume în ziua de azi.

Am uitat să spun că după prânz l-am primit pe Marchal, el mi-a adus scrisoarea lui Ducky; se întâlnise cu ea în persoană şi fusese foarte mişcat s-o vadă pe femeia aceasta mândră şi curajoasă într-o situaţie atât de cruntă. Mi-a vorbit cu indignare îndârjită despre evenimentele din Rusia. Vizitatorilor le e foarte greu să ajungă la Ducky, dar îmi scrie că atât Brătianu, cât şi Diamandi s-au comportat admirabil.

Bunul meu Ballif nu se simte bine şi chiar mi-a urmat sfatul şi nu a venit la cină.

După cină mi-am terminat capitolul din *Ţara mea*.

Iaşi

luni, 1/14 mai 1917

Am rămas în pat până la 12, cu gândul să mă odihnesc şi să am puţin timp ca să scriu, dar a fost o iluzie – au venit peste mine o mulţime de oameni. Mai întâi Nando şi Carol, cu discuţii militare, apoi ordine pentru micul Georgie, Ballif al meu nu se simte prea bine şi

chiar a acceptat să stea în pat ca să se îngrijească. Apoi dr. Romalo, supărat şi indignat de tot felul de lucruri, apoi Maruka şi în cele din urmă Eliza Suţu, cu care pun la cale un plan general prin care să-mi centralizez toate organizaţiile folositoare, ca să nu le mai pun la socoteală pe Symki, Cinculaki şi Nini, aşa că n-am scris prea mult şi am mai avut şi dureri când m-am ridicat să mă îmbrac ca să-i primesc pe Barbu şi pe Eliza Brătianu, care au venit înainte de prânz.

După prânz l-am primit pe Slătineanu, care venise cu mai multe probleme şi insista mai ales asupra decorării câtorva doctori. În general, lucrurile stau mai bine.

Nu mult după ora trei, am plecat cu Ecaterina şi micul Georgie la prietenii pe care i-am cunoscut acum câteva zile, convalescenţii din tabăra de pe terenul de curse, cărora le-am adus delicatese şi foarte multe ţigări. Nu se aşteptau să mă revadă atât de curând, dar au reuşit să-şi adune fanfara şi să mă primească cu imnul naţional şi multe urale. Fireşte, eram cum nu se poate mai *bienvenue* – am împărţit ţigări şi tuturor soldaţilor pe care i-am întâlnit pe câmp, chiar şi celor care erau perfect sănătoşi şi îşi făceau exerciţiile.

În mahalale m-am oprit şi am împărţit zahăr.

Barbu a venit la ceai, am citit şi am discutat ştirile politice şi nu numai. Mai târziu a venit din nou Eliza Suţu şi, împreună cu Barbu, am vorbit despre planul nostru de lucru, cu care el s-a arătat de acord, spunând că e excelent.

După cină am scris în camera mea până aproape de ora 12.

Iaşi

marţi, 2/15 mai 1917

Vreme tare urâtă. Azi n-am făcut nimic care să ceară efort, am stat acasă şi am scris mai tot timpul, dar am şi primit câţiva oameni, printre care Lady Barclay dimineaţa, energică şi deocamdată rezonabilă, sub influenţa liniştitoare a domnului Baker.

La prânz i-am avut invitaţi pe Multedo, soţii Antonescu şi Ferigo – am aranjat ca E. Perticari să ia prânzul aici în fiecare marţi şi sâmbătă. Îmi fac griji pentru ea, se ofileşte pe picioare şi nu ştim de ce. A ajuns un adevărat schelet, doar capul, mâinile şi picioarele îi sunt mari, restul se împuţinează pe zi ce trece, iar când stă jos e tare mică, ea, care era o femeie atât de frumos clădită. E foarte îngrijorător.

Multedo a fost mai amuzant ca niciodată, dar, vai, franceza lui e aproape de neînţeles.

Bietul meu Ballif e tot la pat, are un atac acut de lumbago sau ceva asemănător. Durerea îl obligă să se îngrijească – altfel protestează. Nu îndrăzneşte nimeni să se apropie de el, cu excepţia lui Georgescu – dacă îndrăzneşte Taţulina, noi, fireşte, nu ştim, dar micul Georgie îl îngrijeşte mai devotat decât şi-ar îngriji vreun fiu tatăl.

După prânz l-am primit pe Porcu, gras şi urât, deloc binedispus – Porcu, care vede cum se desfăşoară evenimentele în jurul lui, scăpate de sub controlul lui isteţ, Porcu, la fel de gras şi ceva mai puţin sigur de importanţa şi puterea lui excesivă. N-a venit cu vreo treabă anume, ci doar ca să păstreze legătura cu mine, *care sunt unul din făuritorii viitorului*.

La ceai a venit Barbu, aveam o mulţime de ziare ilustrate foarte vechi peste care voiam să ne uităm. Am vorbit despre planurile mele de centralizare a eforturilor de ajutorare din toate părţile şi timpul a trecut repede şi plăcut. Nando e răcit, aşa că nu a venit la cină. Am scris în camera mea până aproape de ora 12.

Iaşi

miercuri, 3/16 mai 1917

Zi destul de liniştită. Am avut mult de scris dimineaţa. Capitolul despre Copăceni din Ţara mea e foarte apreciat, am reuşit să redau bine cum ne simţeam eu şi regele înainte de război. La 11 am primit-o pe Olga Sturdza, am stat mult de vorbă, mai întâi despre activităţile noastre de caritate, apoi despre lume şi viaţă în general.

Barbu a venit foarte târziu, apoi am plecat în grabă să iau prânzul cu Nando acasă la el, e răcit rău şi n-a mai ieşit din casă. Ballif e tot la pat, din păcate cu dureri mari, îngrijit înduioşător de micul Georgie, care mă salvează cu loialitatea lui în lipsa lui Ballif şi prin intermediul căruia avem conversaţii lungi.

După prânz m-am dus în vizită la doamna Prezan, care a fost operată. Era la Brâncoveanu. Am găsit-o slăbită şi foarte galbenă la faţă, o îngrijea Iza Exarcu, care a îmbătrânit atât de tare, încât de-abia am mai recunoscut-o.

De acolo am mers cu automobilul, împreună cu Taţulina, la adăpostul meu, unde am găsit mare mulţumire, iar convalescenţii sunt îngrijiţi foarte bine, unii chiar vor pleca duminică. L-am văzut pe dr. Vuillet, care s-a întors din şederea de odihnă în străinătate şi sper că se va întoarce în sfârşit la Galata – deocamdată e detaşat la Greierul.

M-am întors destul de devreme. Am scris în camera mea până a venit Barbu la ceai. Mi-a citit capitolul din *Ţara mea* în română şi l-a impresionat.

Înainte de cină a venit Brătianu, care tocmai s-a întors din Rusia. Situaţia i-a lăsat impresia de haos, un haos uneori de-a dreptul comic, atât de desăvârşită e dezordinea şi *neorânduiala*. Nu ştie nimeni CE se va întâmpla. Nu există nici un conducător propriu-zis şi oricine vrea poate face orice, cu excepţia celor care au fost la putere. Nu am avut la dispoziţie mult timp pentru discuţii, fiindcă a venit târziu.

Brătianu s-a întâlnit de două ori cu Ducky. Au vorbit mult. A găsit-o împăcată şi demnă, dar foarte tristă. Totuşi, din scrisoarea pe care mi-

a adus-o de la ea am rămas cu senzaţia că Brătianu i-a mai luminat puţin deznădejdea, i-a dat, dacă pot spune aşa, ceva mai multă speranţă.

Dragul meu George mi-a trimis şi el o scrisoare, una drăguţă, în care nu se plânge deloc, foarte simplă şi naturală şi deloc gândită, cum e felul lui.

Ducky a avut ocazia să-mi mai trimită provizii. O parte le-a adus Brătianu.

După cină am scris în camera mea până aproape de ora 12.

Iaşi

joi, 4/17 mai 1917

Zi furtunoasă – sunt semne de ploaie, dar nu plouă, ceea ce e păcat, fiindcă ne-ar face bine.

Multe audienţe. Mai întâi dr. Costinescu, în chestiunea trenurilor sanitare. Am hotărât să iau problema din mâinile Taţulinei, care nu ştie să lucreze decât când e instalată confortabil la ea în cameră, înconjurată de servitori care să-i asculte ordinele. Nu e în stare să-şi facă griji pentru alţii, să se *mobilizeze*, să le impună oamenilor ordinea, să intervină, să se frământe, să-şi ia asupra ei problemele, să găsească soluţii, să se gândească ce poate face, să aibă curajul de a depăşi greutăţile, să vorbească cu autorităţile, să pună întrebări miniştrilor, nu e în stare, în fapt, de miile de încurcături în care trebuie să intri în ţara aceasta din clipa în care te hotărăşti să faci un lucru bun. Taţulina tronează, e de o mie de ori mai impunătoare decât mine faţă de cei care muncesc de fapt, în timp ce ea nu face altceva decât să mănânce şi să se simtă în largul ei; când ceilalţi se lovesc de un neajuns, spune „v-am zis eu“ şi, de cum apare cea mai măruntă complicaţie, vine la mine, cu capul într-o parte, să vadă dacă pot eu să fac ceva; dacă încearcă altcineva să o ajute se consideră jignită de moarte. După ce a digerat greşit spiritul militar al asprului nostru colonel, îl foloseşte greşit, fiind severă şi agresivă faţă de cei care sunt, în teorie, sub comanda ei, fără să încerce să-i ajute. De fapt, a fost un eşec total în sarcina pe care i-o alesesem; în nici unul din eforturile mele n-am avut parte de atâta *mauvais sang* şi am avut chiar momente de sinceră furie, într-atâta m-a exasperat fiinţa aceasta cu *neghiobia* ei invidioasă şi leneşă în privinţa aceasta. Am ajuns la concluzia că nu poate fi de ajutor pentru nici o activitate care se petrece în afara casei, pentru care ar trebui să se frământe şi să îşi cheltuiască atenţia personală. E capabilă să ţină servitorii la respect făcând paradă de superioritatea ei enormă. Instalată confortabil, bine hrănită, primeşte temenele înainte să apuce să dea ordine folositoare unei adunături de servitori supuşi şi atenţi, care, nefăcând parte din clasa ei, nu-i pot judeca limitele inteligenţei – cam atât am descoperit din calităţile ei de când trăim

sub acelaşi acoperiş. *Mauvaise camarade*, strică întotdeauna relaţiile cu ceilalţi. Refuză să vadă pe toată lumea, nu se apropie de nimeni, nu ia parte la nici o conversaţie decât ca să-ţi dea de înţeles că se pricepe mai bine decât tine şi că nu-i poţi anunţa nimic ce să nu fi ştiut dinainte. Pe mine mă serveşte cu toată atenţia, îmi şterge nasul, îmi aranjează părul, îmi adună de pe jos lucrurile care-mi cad, toate serviciile mărunte pe care le pot face şi singură – dar să-mi facă serviciul de a fi amabilă cu alţii, care reprezintă trei sferturi din datoria unei doamne de companie, asta nu poate sau nu vrea să facă. M-a umplut încet-încet de exasperare, şi pe mine, şi restul casei. La toate acestea, ca să fiu corectă, trebuie să adaug că nu-mi închipui nici o clipă că o face din *răutate*. Nu cred că e *rea*, suferă doar, cum spune glumeţ una din colegele ei, „de stupiditate acumulată"! Biata Taţulina, acum îmi pictează o carte, îmi ilustrează foarte drăguţ *Légende orthodoxe* – la asta se pricepe foarte bine. Se închide *à double tour*[295] la ea în cameră şi munceşte toată ziua, fumând şi primind doar cele câteva persoane pe care vrea să le vadă şi care sunt suficient de perfecte ca să se asocieze cu virtutea ei imaculată!

Ei bine, am spus-o – am revărsat luni şi luni de exasperare, dar n-am spus totul, „oful" cel mai important pe care-l am împotriva ei nu l-am scris, fiindcă poate paginile acestea vor fi citite de alţi ochi şi nu vreau să-i pricinuiesc nici un rău; de lucrurile pe care le-am descris aici s-ar putea râde, dacă n-am trăi în vreme de război, iar dacă n-ar fi trăit în aceeaşi casă cu mine probabil nu mi-ar fi provocat decât o enervare măruntă.

După dr. Costinescu, pe care l-am însărcinat cu trenurile militare, cu restricţia că trebuie să rămână, totuşi, sub conducerea mea, am primit-o pe Paulina Oteteleşanu, care conduce unul din trenuri, un suflet amabil şi teribil de comic, care râde întotdeauna în faţa greutăţilor.

Apoi l-am primit pe un ofiţer englez, Laycock, care conduce Departamentul de informaţii – nimic care să-i de dea furcă Taţulinei! A fost timid faţă de mine, nesigur cum să procedeze, foarte impresionat (cum a şi mărturisit) că se află în prezenţa unei regine, ceea ce m-a făcut să-mi spun în sinea mea „*même cela existe encore en nos temps d'anarchie*"[296]. În ciuda timidităţii lui, am avut discuţii interesante. Apoi le-am văzut pe fiicele lui Coandă, care îl vor ajuta pe Kropotkin cu trenul. Sunt încântate şi foarte nerăbdătoare să înceapă munca.

După prânz m-am dus să întreb de doamna Prezan, care a fost operată. Am văzut-o câteva clipe, e slăbită, dar doctorii spun că se recuperează după aşteptări. O îngrijeşte prietena ei, Iza Exarcu. De acolo m-am dus cu Taţulina la adăpostul meu, unde invalizii mei arătau cum nu se poate mai mulţumiţi şi foarte bine hrăniţi. Dr. Mamulea se ocupă de toate cu mare devotament şi grijă. L-am văzut

puţin şi pe dr. Vuillet, care s-a întors din străinătate. Tare sper că va lua în primire din nou spitalul de la Galata.

Am luat ceaiul cu Barbu, care e îngrijorat şi trist. Mavrocordat şi-a permis să-l critice pe rege în faţa „amploiaţilor“ lui Barbu, comentând faptul că i-a dat lui Barbu o decoraţie de seamă; faptul l-a tulburat pe Barbu mult mai mult decât m-aş fi aşteptat – dar are toată dreptatea să nu lase incidentul să treacă fără să ceară o explicaţie. Pe lângă asta, veştile din Rusia sunt departe de a fi liniştitoare. Guvernul a demisionat şi s-a format o organizaţie nouă, cu problemele de război în sarcina lui Kerenski[297]. Toate acestea fac situaţia extrem de precară. Nu încape nici o îndoială că suntem în mare dificultate, o dificultate în care am ajuns în mod foarte nedrept! Se prea poate să ne aştepte încă multe, Dumnezeu ştie ce.

După cină am scris mult la capitolul despre Sinaia din *Ţara mea*. L-am terminat şi cred că arată bine. M-am culcat destul de târziu.

Iaşi

vineri, 5/18 mai 1917

L-am primit pe Barbu devreme. E încă îngrijorat şi nefericit. Am încercat să-l înveselesc, dar avea una din zilele acelea ale lui de pesimism negru. Am primit-o pe Marietta Balş, care a venit să-mi mulţumească pentru generozitatea din trecut şi să-mi ceară mai multe! E o femeie muncitoare, minunată şi modestă, o adevărată sfântă, întocmai opusul a ceea ce descriam ieri. Face totul cu mâinile ei, cu o modestie extraordinară şi cu o abnegaţie totală şi de-a dreptul uimitoare.

Apoi am plecat cu Symki şi micul Georgie la zona de triaj de la gară, unde lucrurile sunt în sfârşit aproape cum trebuie, nu se compară cu iadul pe care l-am găsit acolo ultima oară. Am satisfacţia de a şti că sunt într-o oarecare măsură răspunzătoare de îmbunătăţirea aceasta, fiindcă am insistat iar şi iar să se rezolve problema, ba chiar l-am însărcinat pe Ţenescu, aghiotantul lui Nando, cu datoria specială de a supraveghea lucrările şi problemele de acolo. Acum marea baracă „de triaj“ e terminată, locul e împrejmuit ca să fie izolat de restul, bieţii nefericiţi au, cât de cât, paturi pe care să stea, au sanitari şi câţiva doctori, totul pare posibil.

Barbu a venit înainte de prânz. După prânz l-am primit pe Rosetti, care şi-a revenit, dar tot e puţin cam slab, palid şi tremură. Nu-şi aminteşte absolut nimic – două săptămâni s-au şters cu totul.

Apoi am plecat la un galop splendid cu Alice şi micul Georgie pe pista de aviaţie, fostul teren de curse. Am călărit pe Grui, care era într-o stare excelentă, nu m-a mai durut nimic, am primit urale tunătoare de la trupele de acolo. Am galopat foarte mult. La ceai a venit Barbu, tot trist şi melancolic, cufundat într-o deznădejde ciudată. Ballif al

meu e tot la pat.

Iaşi

sâmbătă, 6/19 mai 1917

Barbu a venit devreme să-mi mulţumească că l-am ajutat cu mica lui luptă. Nando i-a dat satisfacţie spunându-i lui Mavrocordat că a făcut o greşeală criticând ordinea pe care a stabilit-o el în propria casă, ordine pe care, în cazul acesta, o moştenise de la regele dinaintea lui.

L-am primit pe Poklevski, care s-a întors ca ministru. Am stat mult de vorbă despre lucruri foarte interesante, dar în nici un caz liniştitoare. Prefer întoarcerea lui înlocuirii cu un ministru nou – aşa, ne întâlnim ca prieteni vechi, pe un teren schimbat şi nesigur, şi putem vorbi deschis despre lucruri; situaţia din Rusia e ciudată, ca să nu spunem mai mult, aşa că numirea lui e plăcută şi simplifică nişte împrejurări complicate.

Am vorbit din nou cu Barbu înainte de prânz, e un prieten adevărat şi bun, întotdeauna încearcă să facă tot posibilul şi să ne pregătească pentru orice urgenţă. La prânz i-am avut invitaţi pe ministrul Greceanu cu soţia (care mi-a fost *dame de palais*), pe primar cu soţia, pe soţii Racoviţă şi pe Elena Perticari, care, mi s-a părut mie, arăta ceva mai bine.

După prânz am plecat cu două automobile să le luăm pe fetele familiei Ştirbey şi am pornit toţi la Stânca, unde ne-am plimbat. Ca de obicei, am găsit locul tare frumos şi *plin de distincţie*. Vremea a fost frumoasă, deşi aici, cum se întâmplă de multe ori, bătea vântul destul de tare.

Ne-am întors şi am luat ceaiul cu Barbu, care se simţea ceva mai puţin trist, dar, vai, nu avem parte de altceva decât de griji şi necazuri. Acum Găvănescu ne dă de furcă protestând în problema decoraţiilor şi e gata să plece, tocmai când el şi Carol începuseră să lucreze perfect împreună! TARE supărător! Cât de greu e să te înţelegi chiar şi cu oamenii cei mai de treabă! Încerc să salvez situaţia. După cină s-au certat copiii – „*le vent de l'anarchie qui souffle!*“

Iaşi

duminică, 7/20 mai 1917

La zece l-am primit pe Jean Chrissoveloni, ca să vorbim despre ambulanţele „Regina Maria“ şi inaugurarea Spitalului Mircea, care nu se poate face acum fiindcă doctorul francez s-a îmbolnăvit de tifoidă. I-am primit pe Creştini şi am mai discutat cu ei ce urmează să facă. Apoi a venit St. Aulaire să mă anunţe că francezii vor să-mi ofere la Médaille d'Or des Épidémies, bătută special pentru mine, fiindcă în vreme de război nu se bat monede de aur. A fost o plăcere să stau de vorbă cu el şi cred că simte tot mai multă prietenie faţă de România,

văzând cu câtă tărie îşi îndură greutăţile şi cât de rău a fost tratată de vecina ei cea mare. Barbu a venit la ora lui obişnuită să discutăm şi a insistat foarte mult asupra trimiterii lui Carol în America.

La prânz a venit prinţesa Moruzi, care conduce Crucea Roşie, şi doi ofiţeri francezi foarte amabili. Sunt probleme în spitalul unde lucrează Mignon şi, de curând, şi Lisabetta, între doctorul francez şi *intendenţa* română; fireşte, tot eu trebuie să încerc să liniştesc apele, toate problemele din casă şi din afară vin la mine.

Apoi am făcut o plimbare călare de două ore, care mi-a făcut mare plăcere şi la care i-am invitat pe generalul Cumont (tocmai ce a fost numit general) şi pe ducele de Luynes, cărora le-am împrumutat caii mei, Ardeal lui Cumont şi Coconaş lui Luynes. A venit şi Barbu, dar cu calul lui. Am găsit pământul în stare bună, a fost foarte cald, dar ne-am simţit bine. Convalescenţii mei m-au primit din nou foarte zgomotos, spre marea dezaprobare a lui Grui.

M-am întors la ceai cu Barbu, a fost o gustare *gemütlich*, deşi nu avem de discutat decât probleme grave şi îngrijorătoare. De parcă nu era de ajuns, oamenii casei se tot ceartă, lucru tare supărător. Găvănescu se simte jignit din cauza unei decoraţii şi vrea să plece tocmai când Carol a început să lucreze atât de bine cu el. Taţulina şi Symki nu se înţeleg deloc, aşa că am hotărât ca, de cum mă voi putea întoarce în ţară, sau chiar dacă nu mă mai întorc, din august, să nu mai primesc nici o doamnă de companie să locuiască cu mine în casă, ci să păstrez doar două camere pentru *la dame du jour*, doamna de companie căreia îi vine rândul să petreacă ziua la palat, iar în rest să stau liniştită. Cred că aşa va fi cel mai bine pentru toată lumea. Taţulina nu se înţelege bine cu cei din jur şi arată de parcă a fost dată afară în ploaie, are un aer bosumflat şi jignit şi creează în casă o atmosferă grea şi neplăcută. Doamna Mavrodi le-a spus despre hotărârea mea, ca să îşi poată căuta apartamente.

După cină i-am luat la mine în cameră pe Carol şi Nando ca să vorbim despre ideea cu America. Carol pare surprins. Ideea îl tentează foarte mult, dar, după cum mă aşteptasem, îl tulbură mult gândul de a-şi părăsi ţara în asemenea clipe, mai ales când se discută numirea lui în serviciul activ în fruntea unei armate.

L-am lăsat să cântărească problema serios. Ca să nu-mi închei ziua fără să mai am parte de o grijă, l-am chemat pe micul Georgie ca să-i dau un ordin şi am auzit că Ballif se află într-o stare foarte gravă şi că primise de la mareşal un document pe care îl consideră insultător. Se pare că a văzut roşu în faţa ochilor de indignare şi furie, iar bietul Georgie a fost dat afară din cameră şi îşi face griji pentru sănătatea lui.

Apoi am vrut să scriu, dar eram prea tulburată.

Iaşi

luni, 8/21 mai 1917

Vremea s-a schimbat, au venit ploaia şi furtuna şi e destul de frig, după o noapte apăsătoare, grea, în care am dormit prost, agitat, frământată de gânduri rele.

Am vizitat, împreună cu Symki şi micul Georgie, un spital foarte sărac, în care se făceau toate eforturile de a păstra lucrurile într-o stare acceptabilă. E administrat de un doctor bun, care în viaţa obişnuită era doctor de copii. Au fost deosebit de bucuroşi să mă vadă, fiindcă e un spital atât de sărăcăcios. Le-am dat daruri din belşug, iar ei le-au primit cu toată recunoştinţa – atât doctorii, cât şi invalizii mi-au mulţumit înduioşător înainte să plec. Un amputat a ţinut chiar un mic discurs, întru totul din proprie iniţiativă, ca să-mi mulţumească. A găsit cuvinte mişcătoare, care mi-au ajuns la inimă.

La întoarcerea acasă l-am primit pe George Balş, ca să discutăm problemele Crucii Roşii, apoi pe Victor Antonescu, ministrul, ca să rezolvăm câteva probleme băneşti ale societăţii mele, „Regina Maria“. Barbu a venit înainte de prânz, dintr-odată pluteşte ceva mai puţină încordare în aer. Se pare că ruşii se organizează. Kerenski a preluat Ministerul de Război şi ţine trupelor discursuri energice; mai mult, dă ordine hotărâte care vor avea, nădăjduiesc, efectul scontat. Toţi s-au cam săturat de starea haotică şi primejdioasă în care trăiesc.

La prânz i-am avut invitaţi pe Radu Rosetti şi Kazakievici, *Platzkomandant*[298] rus, un reprezentant tipic al regimului vechi, foarte întristat de cele întâmplate, de fapt chiar ruşinat, dar prietenos, amabil, cu umor, bucuros să se vadă din nou la o masă regală. Era prieten cu Nicky în tinereţe, i-a fost o vreme aghiotant. Face parte din Regimentul Preobrajenski[299] – câte motive de întristare pentru schimbarea aceasta!

Am stat mult de vorbă cu Radu Rosetti despre Ballif, care îi e bun prieten. Ballif e în continuare ţintuit la pat şi obosit, şi-a înrăutăţit starea înfuriindu-se seara trecută.

Am reuşit să peticesc problemele cu Carol şi Găvănescu. Mai întâi am stat de vorbă cu Găvănescu, apoi am trimis după Carol şi aş putea spune că au plecat braţ la braţ ca doi *amorezi* împăcaţi. Dar, fireşte, acum nu e mulţumit Râmniceanu. Cineva tot trebuie să fie jignit sau enervat, *ohne dem geht es eben nicht ab*[300]. Dar în haosul acesta a trebuit să lupt în interesul lui Carol, fiindcă lucrau chiar bine împreună.

După-amiază nu am făcut prea multe, doar am vizitat-o pe doamna Prezan, care se simte mult mai bine. L-am întâlnit acolo şi pe Prezan, am stat de vorbă prieteneşte 20 de minute. Când m-am întors acasă am vorbit mult cu Mamulea despre înfiinţarea noii mele organizaţii. Am stabilit câteva detalii şi am întors lucrurile pe toate părţile.

Barbu a venit târziu la ceai, am vorbit despre situaţie, am citit

telegramele politice şi atmosfera ni s-a părut ceva mai puţin apăsătoare – aşa sunt vremurile frământate în care trăim, pline de suişuri şi coborâşuri.

La cină am avut-o invitată pe Cella, după cină ne-a cântat puţin, apoi i-am citit câte ceva din scrierile mele – capitolul despre Comana-Călugăreni, cel despre Cotroceni şi ultimul, despre Sinaia, care încă n-a apărut, dar pe care am să i-l trimit mâine lui Iorga.

Iaşi

marţi, 9/22 mai 1917

Vreme extrem de rece, dar e timpul irişilor – mi-au umplut camera de albastru, deşi nu am o grădină a mea, nici măcar una foarte modestă –, însă lumea îmi trimite flori, aşa că măcar primăvara îmi aduce un strop de culoare şi parfum, deşi sunt o regină refugiată, fără casă.

Am avut parte de o dimineaţă liniştită, am avut timp să scriu. Am început capitolul despre Curtea de Argeş, sper să iasă bine. Am devenit ambiţioasă, cred că cele despre Copăceni şi Sinaia au fost bune, aşa că acesta nu trebuie să se lase mai prejos – şi apoi, intri într-o anumită rutină. Deocamdată, articolele mele sunt *très en faveur*, aşa că de ce să nu le fac oamenilor plăcere atunci când pot? E drept însă că e ultimul lucru pe care m-aş fi imaginat făcându-l – să scriu într-o bună zi, *în vreme de război*, articole în ziarul lui Iorga, pe care să le aprobe publicul în general! Eu, care nu scriam niciodată, care aveam o părere destul de slabă despre puterea mea intelectuală! Ca să vezi, multe lucruri neaşteptate se mai întâmplă!

Mi s-a anunţat prin telegramă că voi primi nişte bani de la Paris pentru ambulanţele mele „Regina Maria“, foarte bine-veniţi.

Barbu a venit fără vreo veste anume.

Elena Perticari a venit la prânz, e în continuare departe de a se fi întremat.

Imediat după prânz am plecat la Voineşti, împreună cu Carol, micul Georgie şi Găvănescu, să vizităm spitalul la care lucrează Humberg cu devotament, în satul acela îndepărtat. Pe drum ne-am oprit la adăpostul meu şi i-am găsit pe convalescenţi în stare foarte bună şi mulţumiţi. Îmi pregătiseră un cor şi, deşi erau risipiţi pe afară, s-au adunat şi au cântat mai întâi imnul naţional, apoi unul compus special în onoarea mea.

10th May 1917

10 Mai 1917.

The invalids and the flags.

10th May 1917

La Voineşti am petrecut câteva ore vizitând cele trei spitale, dintre care cel principal e sub conducerea lui Humberg şi îmi poartă numele. Omuleţul acesta e foarte muncitor şi, lucru înduioşător, chiar şi cei mai bolnavi, care delirau, s-au întors spre mine să-mi spună cât de bine îi îngrijeşte doctorul. Nu erau acolo decât exantematici, cele mai

grave cazuri – spitalul a fost amenajat într-un hambar mare, cu multă atenţie şi spirit de prevedere. Avea un aspect foarte îngrijit, iar bucuria de a mă vedea *se revărsa din toate părţile*. În mijloc fusese pus portretul meu, împodobit cu flori ca o icoană, iar numele „Regina Maria“ era tipărit chiar şi pe hârtiile de deasupra fiecărui pat – Regina Maria! Regina Maria, îmi vedeam numele oriunde întorceam ochii!

Le-am oferit, ca de obicei, micile mele daruri şi vorbe bune. Am luat obiceiul de a trece printre ei foarte încet, ca bolnavii să nu rămână cu impresia unei vizite grăbite. E ciudat, dar toţi, chiar şi cei cu febră mare, îmi spun întotdeauna pe nume, mă recunosc – mereu mă uimeşte lucrul acesta.

Pe lângă spitalul „Regina Maria“ al lui Humberg, mai e unul mare, cu suferinzi de *febră recurentă* etc., condus de un doctor român foarte bun. Toţi par să muncească din greu şi cu spor aici.

M-am întors acasă pe la şase şi jumătate, după ce mi-am făcut datoria pe deplin, lucru de-a dreptul virtuos azi, fiindcă am avut o durere rea de cap, iar drumurile pline de gropi sunt tare greu de suportat. Am lăsat provizii pentru spital şi le-am dat doctorilor şi ofiţerilor cărţi poştale semnate şi cărţi.

Barbu a venit la ceai. Am citit câteva articole despre Rusia. Am încercat să-mi odihnesc capul chinuit, dar nu se poate odihni, trebuie să-şi facă griji şi să se gândească la prea multe lucruri.

După cină chiar am jucat cărţi cu copiii.

Iaşi

miercuri, 10/23 mai 1917

Zece Mai! Ziua noastră naţională! Câte amintiri îmi readuce în minte! Anii lungi ai tinereţii, când, an după an, îmi pregăteam cele mai frumoase haine pentru ocazia aceasta, ca să fac o impresie cât mai frumoasă în faţa poporului. Mi-i amintesc pe unchiul şi mătuşa, pe toţi copiii mei la diferite vârste, îmbrăcaţi îngrijit şi nerăbdători. Chiar şi când erau foarte mici îi luam cu mine în ziua aceea să vadă parada. Era o zi de glorie pentru bătrânele Gran şi Nini. Doar micul Mircea n-a venit cu noi niciodată, ceilalţi merseseră cu noi la vârsta lui, dar numai Mircea al meu avea un temperament schimbător, nu puteai fi sigur că va sta cuminte, Mircea al meu era un băieţel zvăpăiat!

Băieţelul acela zvăpăiat nu mai e zvăpăiat, stă nemişcat şi tăcut în mormântul lui peste care nu mai pot să risipesc flori de 10 Mai! Ce face oare bietul nostru Bucureşti azi? Ce gânduri, ce nădejdi, ce disperare îl încearcă? Care din noi se va mai întoarce acolo şi pe cine vom mai găsi la întoarcere?

Ei bine, pentru noi 10 Mai a fost o zi emoţionantă. La zece am plecat cu automobilul pe pista de aviaţie; mai întâi am asistat la o slujbă religioasă, în mijlocul tuturor trupelor, apoi Nando a decorat

câţiva ofiţeri şi soldaţi, apoi trupele au trecut în marş prin faţa noastră, iar după aceea soldaţii au dansat şi au făcut tot felul de reprezentaţii.

Rezultatul unor eforturi supraomeneşti!

Totul devenea înduioşător la gândul că cei mai mulţi dintre oamenii aceştia au fost în bătaia focului, că erau rămăşiţele armatei noastre, care la început a fost de două ori mai mare! Că, prin greutăţi de neînchipuit, prin lipsurile şi mizeria iernii trecute, ceea ce vedeam aici era un efort incredibil de reconstrucţie, în împrejurări cumplit de grele. Era deosebit de mişcător când ne gândeam la miile şi miile care sunt acum sub pământ, seceraţi de focuri de armă, boli şi mizerie. Îmi apare în faţa ochilor iarna trecută, ca un coşmar pe care mintea omenească de-abia dacă poate să-l cuprindă – vai! Doamne, dă să nu mai trăim o asemenea iarnă!

Înainte să plecăm de acolo am fost salutaţi cu ovaţii răsunătoare. Odată ce am urcat în automobil, stând în picioare, vedeam întregul câmp şi l-am convins pe Nando să-şi scoată chipiul şi să-l fluture către ei, cum fac şi ei când sunt cuprinşi de entuziasm. Stăteam alături de el şi făceam cu mâna – a urmat un tunet de urale. Toţi soldaţii au început să alerge către noi, aruncându-şi chipiele în aer, alţii şi le puseseră în vârful baionetelor şi fluturau armele, i-a copleşit un incredibil suflu de entuziasm; am plecat petrecuţi de uralele lor.

Stătuserăm acolo mai bine de trei ore! Dar vremea era minunată, însorită, cu cer albastru, însă nu prea caldă. De-abia la întoarcere mi-am dat seama că mă arsesem de tot pe gât, atât de rău încât m-am ales cu o băşică în toată legea. La fel a păţit şi Mignon. Nu ne dăduserăm seama cât de puternic fusese soarele.

După prânz m-am odihnit puţin, apoi am mers la teatru şi acolo a fost foarte cald, iar atmosfera a fost tare entuziastă – toţi foarte patrioţi, foarte loiali. Sala era plină de soldaţi şi ofiţeri care au cântat împreună *Trăiască regele*, în cor.

Ne bucurăm şi ne simţim impresionaţi când vedem ce popularitate imensă a căpătat Nando, în ciuda lipsei de victorii din război. Acum e iubit şi apreciat de popor. Au înţeles în sfârşit simplitatea cinstită şi gata de sacrificiu a omului acestuia. Felul în care le-a împărtăşit fără să se plângă toate nefericirile i-a câştigat un loc în inima poporului. Eu eram foarte populară de mulţi ani, aşa că diferenţa nu e atât de vizibilă, dar pentru el e o adevărată *răsturnare de situaţie*.

Am luat un ceai târziu cu Barbu. Voiam să citim împreună capitolul despre Sinaia, care a apărut în *Neamul românesc*, dar am avut parte numai de întreruperi, nu ne-am putut bucura de tihnă.

M-am culcat devreme, după ce ne-am îngrijit, şi eu, şi Mignon, pielea arsă; ne tratăm cu Ambrine şi sperăm să vedem rezultate bune.

După paradă i-am făcut o vizită neaşteptată bunului meu Ballif, care

încă are dureri, dar acum stă pe scaun. În nici un caz nu m-ar fi primit dacă ar fi fost încă bolnav la pat.

Iaşi

joi, 11/24 mai 1917

Dimineaţă liniştită, fără audienţe. Am scris puţin, nu mă simţeam prea bine, eram ameţită şi mă durea capul. La prânz i-am avut invitaţi pe doamna Vlădoianu, pe generalul Vinogradski, un rus amabil, care vorbeşte bine şi alte limbi, doi ofiţeri francezi şi pe soţii Catargi.

După prânz am făcut o plimbare călare pe pista de aviaţie, cu Mignon, Alice şi Barbu.

M-am întors şi am luat ceaiul cu Barbu. Nici un eveniment special, nici o ştire, nu m-am simţit tocmai bine.

La cină ne-a venit vestea bună că italienii au avut o victorie importantă.

Taţulina suferă de dureri de picior, nu s-a recuperat după cele trei ore de stat în picioare ieri.

Iaşi

vineri, 12/25 mai 1917

Zi frumoasă de vară, dar fără ploaie, ieri dădea toate semnele că va ploua.

Dimineaţă liniştită. Bietul Ballif a venit să ia micul dejun cu noi şi arăta tare rău, încă are dureri mari şi, din păcate, e departe de a se fi însănătoşit. Am stat puţin de vorbă cu el după masă, dar l-am trimis repede înapoi, mi-am dat seama că suferea în continuare.

Au venit Olga Sturdza şi doamna Dissescu să vorbim despre problema orfanilor. Am discutat, am decis, în principiu, ce vom face. Au strâns mulţi bani miercuri cu o *colectă* pe străzi.

După prânz, împreună cu Irina Procopiu şi micul Georgie, m-am dus cu o mulţime de flori de care mi-a făcut rost Alice Cantacuzino la cimitirul mare, unde sunt îngropaţi toţi soldaţii săraci, şi am pus flori pe cât mai multe morminte, dar, din păcate, nu pe toate, erau prea multe. Biete morminte, era o adevărată pădure de cruci şi, deşi erau atât de multe, se pare că fiecare cruce înseamnă că acolo sunt îngropaţi zece soldaţi! Cruci mici, sărăcăcioase, fără nume, rustice! Am să încerc să fac în colţul acela o grădină cu flori, ca toate crucile să se înalţe dintr-un câmp de culoare. Doar că acum e greu să facem rost chiar şi de bulbi şi seminţe, totul e greu. Am pus flori şi pe mormintele ofiţerilor, ale doctorilor şi ale francezilor căzuţi pentru noi. La plecare, cu cine ne-am întâlnit pe neaşteptate? Cu grasul de Porcu, care venise chiar ca să îngrijească de morminte! I-am apreciat efortul, fiindcă e o dovadă de bunătate. După aceea m-am dus la „Vasile Lupu“ să aduc provizii pentru bolnavi, apoi acasă la doamna Prezan – tocmai o aduseseră înapoi după operaţie, se simţea mult mai

bine şi se bucura să se vadă din nou acasă. Erau acolo şi Prezan, Iza Exarcu şi doamna Petrescu, în căsuţă plutea un aer de *sărbătoare*, am fost foarte *bine-venită*.

Barbu a venit la ceai. Am citit şi am vorbit, apoi a venit Carol să discutăm ideea cu America, iar după el – bătrânul Catargi, cu probleme complicate.

Mă supără un ochi, iar ceafa arsă mă doare şi e greu de tratat.

Iaşi

sâmbătă, 13/26 mai 1917

Zi liniştită. Dimineaţă am scris, iar înainte de 12 l-am primit pe Scerbacev cu aghiotantul lui. Am stat puţin de vorbă: Scerbacev consideră că situaţia se anunţă mai bună şi se declară mulţumit. Să sperăm că nu se leagă singur la ochi sau că nu încearcă să ne lege pe noi la ochi.

Decorarea steagului Regimentului 9 Vânători.

Regina trece în revistă trupele.

La zece m-a vizitat Brătianu să discutăm despre planul cu plecarea lui Carol în America. *În principiu*, e de părere că ideea e excelentă, dar prevede şi unele dificultăţi. Cea dintâi e cea la care ne-am gândit cu toţii, faptul că ar pleca tocmai când urmează să aibă loc o ofensivă, dar sunt şi altele la care nu ajunsesem cu gândul: cum ar urma să traverseze Carol Rusia, oficial sau neoficial? Dacă oficial, nu e oare o insensibilitate faţă de cei căzuţi, iar dacă neoficial, cum va privi guvernarea actuală actul acesta? Apoi, Brătianu e de părere că s-ar putea ca Aliaţii noştri să se simtă jigniţi dacă Carol se duce în America şi nu îi vizitează şi pe ei. Totul trebuie pus în balanţă şi cântărit atent înainte să luăm o decizie.

La prânz l-am avut invitat pe un general englez foarte amabil, pe nume Poole. A venit în inspecţie, în special la artilerie, şi a fost uimit s-o găsească în stare atât de bună. Biata noastră armată s-a recuperat de minune şi starea de spirit e foarte schimbată. Acum, trupele noastre au alt elan. Îi mulţumesc lui Dumnezeu. Din marile noastre nenorociri am învăţat şi unele lecţii, dar ce lecţii grele – totuşi, poate aşa se făureşte un popor!

După prânz am ieşit călare cu Barbu, a fost teribil de cald, dar pe nici unul din noi nu ne deranjează căldura şi a fost o adevărată plăcere. Am plecat de la pista de aviaţie şi am ajuns pe drumul de la Stânca.

La cinci şi jumătate a venit generalul Scerbacev să mi-i prezinte pe cei trei generali cărora li s-a încredinţat comanda corpului de armată: generalul Surikov, generalul Ragoza şi generalul Stulpin. Ultimul e un bătrân tare urât, cu un aspect vulgar şi se spune că e foarte iubit de

soldaţi.

Apoi am citit cu Barbu articolul încântător al lui Flers din *Le Figaro* despre regele României, în care îl numeşte „Ferdinand *le Loyal*“.

Taţulina e tot bolnavă şi foarte nefericită. E o femeie tristă, care te întristează şi pe tine, şi pe care nu mai poţi spera s-o schimbi, fără prieteni şi toantă, dar tot îmi pare rău de ea.

Ballif nu se simte nici el bine.

Iaşi

duminică, 14/27 mai 1917

Vreme de vară – dar avem nevoie de ploaie.

La 10 m-am dus cu Ileana, Nini şi micul Georgie pe platoul de la Copou, la Regimentul 9 Vânători, cărora le-am împărţit ţigări şi câteva cărţi. Mai întâi am trecut în revistă întregul regiment, în sunetul ovaţiilor lor inimoase, apoi am participat la o slujbă scurtă, apoi am împărţit ţigările. Cum nu le puteam da întregului regiment, le-am împărţit primelor două rânduri din fiecare companie şi am lăsat pachete ca să li se dea şi celorlalţi. Apoi au defilat cu toţii prin faţa mea. A fost un eveniment foarte călduros şi emoţionant, în ochii bunilor mei soldaţi se citea afecţiunea. Mai târziu au trecut în marş pe strada noastră şi am ieşit pe balcon; mi-au înălţat din nou urale din toată inima.

La 11 şi jumătate am primit un general rus, Moritz, foarte plăcut şi *cu inima devotată vechiului regim*.

Apoi a venit Barbu, cu veşti, din păcate, nu prea bune. Ballif se simte suferind şi persecutat. Nu mai vrea să se ocupe de casă, fiindcă susţine că poziţia aceasta i-a întors pe toţi împotriva lui – se pare că avea o stare generală de supărare şi dezgust. Să sperăm că, de cum se va simţi mai bine, va privi lucrurile mai puţin sumbru, dar are un caracter dificil şi, din nefericire, a căpătat obiceiul să se considere persecutat şi e foarte greu să-l convingem că nu e deloc aşa.

Am luat prânzul acasă la Nando, cu copiii şi generalul Thompson, care pleacă.

După prânz am asistat la o slujbă scurtă la Legaţia engleză, fiindcă a venit de la Petrograd un preot anglican foarte amabil, care vrea să ajute Crucea Roşie.

Apoi am plecat cu Symki, în automobil, până la capătul Copoului şi mai departe. Ne-a prins un fel de furtună de praf, dar de plouat, din păcate, n-a plouat.

Barbu la ceai. Am fost destul de îngrijoraţi şi trişti, dar mai mult din cauza lucrurilor mărunte decât a celor serioase. După cină, muzică la Maruka, muzică foarte frumoasă şi oameni plăcuţi. Am stat mult de vorbă cu un maior englez amabil, Scales, acelaşi care, acum câteva luni, ne-a vizitat în tren, la Grăjdeni, în timp ce aşteptam să cadă

Bucureştiul, şi ne-a dus scrisorile la Cartierul General. Un om FOARTE agreabil şi chipeş.

M-am culcat târziu, nu mă simţeam tocmai bine.

Iaşi

luni, 15/28 mai

Foarte cald, nici pic de ploaie. Am mers la Sf. Spiridon să le duc bolnavilor daruri. Irina Procopiu, care lucrează acolo, mi-a povestit despre câteva cazuri interesante. De multe ori îi dau bunătăţi să le împartă pacienţilor, în special celor care trebuie să fie supraalimentaţi.

La 11 şi jumătate l-am primit pe Amédé de Flers, vărul lui Flers pe care-l cunoaştem noi, aviator, mult mai puţin amuzant decât Flers AL NOSTRU, dar pilot folositor. În ultima vreme a zburat împreună cu un coleg peste biata noastră Dobroge. Se pare că sunt foarte puţine trupe acolo.

După prânz am scris scrisori de trimis în Anglia, apoi am plecat cu Nicky la Galata, cu Bambino al lui; am ajuns aproape fără incidente, mai puţin o oprire pe deal. Ne-am dus la adăpostul meu, unde i-am învăţat amândoi pe convalescenţi cum să joace jocurile englezeşti pe care li le adusesem: halma[301], dame etc. Pe unele li le-a arătat Nicolae, pe altele eu. Apoi am plecat iar, zgâlţâiţi de drumurile şi pavajul prost, dar Bambino ne-a adus fără prea multe nazuri înapoi la uşa casei.

Barbu a venit la ceai. Nu m-am simţit tocmai bine toată ziua. Seara, cină acasă la Nando, în onoarea lui Albert Thomas[302]. A fost o masă mare, cu toţi miniştrii Antantei şi câţiva dintre miniştrii noştri. România, cu dragostea pe care i-o poartă Franţei, îşi iese din minţi de bucurie de cum apare un francez; iese la iveală simpatia înnăscută a românilor pentru tot ce e franţuzesc, ar face orice pentru un francez. Toate celelalte recepţii sunt mai mult sau mai puţin aranjate, entuziasmul e mai mult sau mai puţin spontan, motivat de multe ori mai degrabă de curiozitate, dar francezii provoacă o izbucnire de bucurie şi încântare care li se revarsă irezistibil din inimi. Ei bine, Albert Thomas a avut un succes răsunător în casa noastră. E un omuleţ gras şi tare comic, rotund cu totul, cu părul vâlvoi, ochelari şi o barbă comică, de culoarea cafelei cu lapte, care se termină cu doi cârlionţi imposibili. Are nasul ca al unui câine curios, adulmecător şi cuminte. Nu ştiu ce i-au păţit dinţii, dar pare să aibă doar unul în faţă, iar când vorbeşte scoate în afară buza de jos ca un copil bosumflat – şi vorbeşte, nu glumă!

Toţi ceilalţi erau, fireşte, în ţinută de seară, dar el purta o haină ponosită, tablou discordant şi încântător într-o casă de rege.

A stat lângă mine la cină şi ne-am înţeles de mai mare dragul. Nu e doar interesant, ci şi amuzant, nu se mai opreşte din vorbit. Se pricepe

să discute orice subiect şi descrie chiar şi cea mai neînsemnată întâmplare cu cuvintele potrivite ca s-o facă irezistibilă.

Toţi mesenii au fost amuzaţi, interesaţi, chiar entuziasmaţi de omuleţul acesta mărunt, roşu la faţă şi cu părul ciufulit, care simbolizează omul vremurilor noastre – *homme du peuple*, care a ajuns unde se află acum numai şi numai cu ajutorul inteligenţei. În clipele acestea de criză pe care le trăim, ne poate ajuta mult ţara. Pare destul de dispus să ajute şi se înţelege cu noi toţi de parcă ne ştie de o viaţă, mai ales cu Carol, pe care vrea să-l ia cu el la întoarcerea în Franţa, să-i arate totul şi să-l trimită înapoi cu baterii de artilerie grea şi o escadră cu cele mai noi avioane. Carol, căruia i-a plăcut încă din copilărie tot ce ţine de Franţa, a acceptat cu mare bucurie.

A fost o seară plină de umor şi interesantă, m-a amuzat să stau şi să studiez feţele celor prezenţi. Plutea în aer un entuziasm simţitor şi o vagă urmă de speranţă.

Albert Thomas locuieşte la mitropolit şi a descris primirea de care a avut parte, încheiată cu un sărut pe gură din partea părintelui bărbos al bisericii. Thomas are un râs irezistibil, care izbucneşte din el cu o *nonşalanţă* totală; pare să-i facă plăcere propria elocvenţă, aşa cum îi face plăcere unei femei propria frumuseţe. Ei bine, a fost interesant şi sper ca vizita lui să fie avantajoasă şi de folos ţării noastre greu încercate. Domnul s-o binecuvânteze, se străduieşte să-şi ridice din nou capul!

M-am culcat – nu mă simţeam prea bine. Am o nevralgie ascuţită în braţul stâng, care mă supără tot mai tare.

Vizita lui Albert Thomas: regele Ferdinand, Albert Thomas, principele Carol,generalul Berthelot, Vintilă Brătianu şi Claude Anet.

Regele Ferdinand împreună cu generalul Berthelot şi Albert Thomas.

Iaşi

marţi, 16/29 mai 1917

Dimineaţa am avut tot felul de lucruri de făcut. Am stat de vorbă cu colonelul meu, care a venit la micul dejun, dar care arată tare rău şi încă mai are dureri mari.

Am vrut să scriu, dar tot timpul mă deranja şi mă întrerupea câte cineva. La 11 am avut întrunire pentru *refugiaţi*. La 12, o lungă audienţă de rămas-bun cu col. Thompson, care a ajuns general şi ne părăseşte. Intenţionează să ne ajute cât de mult poate în Anglia. Regret că pleacă, i-a fost României un prieten bun şi onest. Consideră că, încă de la început, ţara noastră nu a fost tratată cinstit de Aliaţi. Am vorbit despre multe lucruri. Îşi exprimă părerile într-un mod foarte subiectiv.

După prânz am scris puţin şi am terminat, sau aproape am terminat, capitolul despre Curtea de Argeş, dedicat în mare parte amintirii lui Carmen Sylva. Sper că i-am făcut un portret afectuos şi corect. Vreau s-o aduc în amintirea poporului ei în lumina potrivită, păzindu-mă de exagerări sentimentale, care ar risca să sune fals, şi încercând să invoc toată grandoarea adevărată a personalităţii ei destul de complexe.

La cinci şi jumătate am făcut o plimbare lungă călare împreună cu Alice şi micul Georgie.

Carol s-a întors la cină, după ce şi-a ocupat ziua cu treburi militare, împreună cu Nando, Thomas şi mulţi alţii, la Hârlău. Au avut loc exerciţii militare, o paradă şi un prânz militar de proporţii cu multe discursuri.

Barbu a venit după cină să-mi povestească tot ce s-a întâmplat – a fost şi el acolo. Se pare că a fost o atmosferă foarte cordială şi mişcătoare. Thomas a ţinut un discurs superb, a vorbit şi Nando, au mai vorbit şi câţiva generali. Barbu s-a întors destul de *emoţionat*, dar tot îngrijorat. În privinţa aceasta îmi seamănă, clipele adevărate de presupusă bucurie sunt însoţite întotdeauna de o senzaţie dureroasă de teamă faţă de ce va aduce ziua de mâine. Conversaţia noastră a fost *foarte emoţionată*, fiindcă înţelegeam şi ne aminteam atât de bine de câte eforturi a fost nevoie pentru a ne readuce biata armată într-o stare în care să mai semene a armată – iar acum eforturile par să fi dat roade, într-o oarecare măsură. Dar e o plantă atât de firavă, crescută cu strădanii atât de mari, încât tremurăm de teama vânturilor reci care ameninţă să ne spulbere orice nădejde.

Apoi m-am dus la Maruka să ascult muzică. Maruka era foarte amuzată şi, pentru prima oară în viaţă, îşi împrumuta salonul cel sacru unei întâlniri oficiale cvasi-politice: miniştri străini şi români şi, ca *piesă de rezistenţă*, Thomas, care le împuie capul mai-marilor ruşi – aceasta îi e ocupaţia de câteva săptămâni. Şi-a povestit experienţele în cuvinte încântătoare, cu o elocvenţă curgătoare, împănându-şi discursul cu hohotele lui de râs jovial. A fost o *soirée* plăcută, deloc banală.

Iaşi

miercuri, 17/30 mai 1917

Foarte cald, din păcate n-a plouat. Dimineaţă l-am primit pe Claude Anet[303]. Îl însoţeşte pe Thomas. E scriitorul care a călătorit în Persia împreună cu Symki şi Martha. Am avut o discuţie lungă şi plăcută, sau poate ar trebui să spun mai degrabă interesantă, fiindcă avea multe de povestit: e foarte elocvent şi a petrecut câţiva ani în Rusia. Apoi am primit-o pe o biată doamnă în vârstă, aflată la strâmtoare, care avea nevoie de ajutor, doamna general Stavropol. A venit Barbu, urmat de dr. Ion Cantacuzino, care voia să mă roage să încerc să sting o ceartă între doctorul francez Lavenant şi Crucea Roşie, o problemă delicată în care aş putea foarte uşor să-mi ard degetele ori dintr-o parte, ori din cealaltă, felul de situaţie în care îmi displace să mă amestec fiindcă la rădăcina ei stau neînţelegeri imposibil de descurcat. Am promis, totuşi, să fac tot ce voi putea.

După prânz m-am odihnit puţin. A venit Barbu şi a promis să încerce să mă ajute în chestiunea Lavenant.

După ceai am plecat cu Irina să vizităm două sate în care se află „partea sedentară“ din două regimente. Au murit mulţi peste iarnă şi am fost rugată să vin să vizitez locul frumos în care au îngropat soldaţii. M-am dus şi le-am pus flori pe morminte. Era, într-adevăr, un loc fermecător, pe un deal cu nuci mari. Aerul era plin de mirosul salcâmilor în floare. A fost tare cald şi am avut de urcat o pantă lungă şi abruptă, dar mi-a făcut bine. Am vizitat şi cele două spitale mici, apoi am plecat mai departe, către al doilea sat, unde am fost primită cu mare bucurie de câţiva ofiţeri foarte amabili, prieteni cu Irina, care m-au dus într-un colţişor tare frumos, sub un nuc enorm, unde îşi făcuseră o masă ca în tranşee, de la care aveau o privelişte splendidă. Totul fusese pregătit foarte bine de tânărul Pherekyde, cu un vas foarte drăguţ plin cu irişi de apă sălbatici, galbeni, şi trandafiri sălbatici. Acolo mi-au oferit chiar o ceaşcă de ceai bun şi fursecuri cu ghimbir, primite de unul din ei din Suedia! A fost tare plăcut, dar, din păcate, mă grăbeam, fiindcă trebuia să mă întorc acasă la cină. Am vizitat spitalul, le-am împărţit ţigări, cărţi, dulciuri şi iconiţe bolnavilor, dar şi celor sănătoşi, ofiţerilor le-am dat cărţi poştale semnate şi cărţi, apoi am plecat, foarte mulţumită de mica mea excursie, lăsându-i în urmă cu feţele strălucind de bucurie. Am rămas cu o impresie plăcută, de seară de vară adevărată petrecută la ţară, departe de frământările oraşului; într-o astfel de atmosferă, parcă începi să speri din nou. Drumul până acasă a fost şi el frumos, soarele apunea ca o minge roşie peste o întindere mlăştinoasă vastă, cu dealuri joase şi umbroase în depărtare.

Ne-am grăbit cât am putut pe drumul de întoarcere, lucru greu de făcut pe drumuri proaste, fiindcă îl invitasem la cină pe Thomas.

Nando se întorsese de la Hârlău foarte încântat de ce găsise acolo, foarte vesel şi binedispus. Cina a fost foarte *gemütlich*, plină de veselie şi discuţii plăcute, amuzante şi interesante. I-am avut lângă mine de o parte pe Thomas, iar de cealaltă pe unul din ofiţerii lui. Ne-am simţit foarte bine. După cină am mai vorbit o vreme. Ne-am făcut comozi cu toţii în jurul unei mese, cu grăsunul cel comic în mijloc, de parcă făcea parte din familie. Nu mi-ar fi trecut prin minte acum câtăva vreme că vom fi uniţi astfel în jurul mesei, alături de Albert Thomas, socialistul, ministrul francez al armamentului.

Cred că ni l-am făcut prieten şi mi se pare că a înţeles efortul enorm pe care l-a făcut şi îl face în continuare biata noastră ţară şi că va încerca să ne ajute. Şi Nando s-a înţeles de minune cu el. Alţi invitaţi n-am mai avut, în afară de Barbu, Henri Catargi şi cei doi ofiţeri ai lui, generalul Walsh şi col. Langlais.

În seara aceasta pleacă din nou în Rusia. Se instalase atât de confortabil printre noi, încât ne-a fost greu să-l convingem să plece ca să ia trenul.

Sur le vieux pont branlant
Se voient deux femmes blanches
La Reine est en avant
L'autre tête penche
Coiffée de la cornette
Sœur Pucci réfléchit
Une même toilette
Un seul cœur les unit.[304]
DR. LE LAURIER

Iaşi

joi, 18/31 mai 1917

Vremea rămâne fierbinte şi uscată. Dacă nu plouă, recoltele noastre vor fi în primejdie. Şi aşa s-au cultivat prea puţine cereale pentru câtă nevoie avem.

Barbu a venit devreme, după ce a încercat să rezolve complicaţia cu Lavenant şi Crucea Roşie.

Apoi l-am primit pe generalul Vouillemin[305], care acum şi-a revenit aproape complet după tifos; a fost o vreme la Piatra, într-o casă pentru convalescenţi, ofiţeri francezi şi doctori. A rămas foarte mulţumit de şederea acolo, dar se pare că doamnele de la Piatra se ceartă îngrozitor. Generalul, un om tare blând, a rămas de-a dreptul uluit să vadă că sunt posibile asemenea certuri. După general l-am primit pe Negroponte, care s-a oferit să vândă o cantitate mare de vin şi să-mi dea sumele primite, care ar trebui să fie în jur de 60.000 de franci. Am acceptat bucuroasă.

La 12 am plecat cu Lala, Carol şi Cella să luăm prânzul la Vila

Greierul. Carol a condus al doilea automobil, în care a mers Cella; căldura, praful şi hurducăturile au fost groaznice, dar prânzul a fost tare plăcut şi plin de bunăvoinţă şi veselie. Locotenentul Paris, marele *protégé* al surorii Pucci, îmi compusese şi el nişte versuri (e o minune câte poezii scriu), pe care le-a cântat după prânz, ridicându-se în picioare, acompaniat în cor de surorile lui Pucci la anumite refrene. Dr. Le Laurier compusese şi el câteva versuri, pe spatele unor fotografii pe care mi le făcuse data trecută.

După prânz am vizitat bolnavii, care, slavă Domnului, sunt mult mai puţini. Am plecat pe la trei şi am mers până la Poieni, unde am vizitat câţiva bolnavi şi grădinile căsuţei pe care o avem acolo, lăsate în mare parte în paragină. Brüning, vechiul *protégé* al lui Rosetti, nu face prea multe. Mi-au urat bun-venit câţiva ofiţeri pe feţele cărora se citea bucuria, printre ei şi col. Broşteanu, prietenul Nadejei de pe vremea când împărţeau lapte şi pâine soldaţilor care treceau cu trenurile.

A fost foarte cald, dar întotdeauna mă străduiesc să mă duc peste tot, indiferent de temperatură – cum altfel aş putea să-mi fac datoria cum trebuie? Ne-am întors acasă printr-o pădure frumoasă şi printr-o mie de gropi, înconjuraţi de nori de praf. Într-un loc m-am oprit să le dau dulciuri şi ţigări unei mulţimi de convalescenţi care stăteau într-o livadă frumoasă şi mare. Cu toţii se recuperau foarte încet şi cu mari dureri după degerături la picioare. Lala cea bună şi grasă ba a conversat, ba a glumit, ba a râs, ba a fost sentimentală şi iubitoare. O clipă nu i-a stat limba.

Barbu a venit la ceai, nu era în apele lui, dar făcuse eforturi în problema Lavenant şi speră că se va ajunge la o soluţie paşnică.

După cină am scris puţin în camera mea.

Iaşi

vineri, 19 mai/1 iunie 1917

Foarte cald. Am petrecut trei ceasuri lungi la spitalul de la Liceul Internat, umblând printre vreo 800 de invalizi şi dându-i fiecăruia câte ceva. La sfârşit îmi obosiseră tare rău picioarele.

După prânz am primit o doamnă Lynch, care are mari necazuri, fiindcă nu demult şi-a pierdut o fiică, iar acum a primit veste din Elveţia că o alta e grav bolnavă şi nu poate ajunge la ea!

Apoi l-am primit pe un evreu tare comic, mic şi gras (care refuză să fie considerat evreu), care mi-a adus cinci mii de franci şi mi-a promis că duminică îmi va aduce o mie de ouă pentru spitalele mele.

Barbu a venit la ceai, iar la şase le-am dus pe Ileana şi pe Nini într-un loc foarte plăcut de plimbare. Pe drumuri e un praf cumplit.

Iaşi

sâmbătă, 20 mai/2 iunie 1917

Vremea e în continuare foarte caldă şi uscată. Am scris puţin, acum

lucrez la un capitol despre Constanţa, apoi i-am primit pe Creştini, care au venit să-mi povestească despre călătoriile pe care le-au făcut prin toată ţara şi cum au de gând să-şi înceapă munca. După ei, am primit-o pe Alina Miclescu, pe care mă bucur mult s-o revăd după atâtea luni. Îmi e foarte dragă.

La prânz i-am avut invitaţi pe generalul Ballard[306] şi generalul Candolle, amândoi foarte amabili, dar generalul Candolle pare mai inteligent, nu am avut timp să stau de vorbă cu el, aşa că l-am rugat să vină mâine la 11. Generalul Ballard a venit să-l înlocuiască pe Thompson.

La patru am plecat cu Symki şi Barbu să vizităm o casă de la ţară, la Heleşteni; aparţine unor armeni foarte bogaţi, care mi-au oferit-o pe timpul verii. E la vreo două ore de mers cu automobilul de Iaşi, casa e mare, dar construită cu prost-gust, are un parc şi o grădină foarte frumoasă, cu o mulţime de brazi care miroseau încântător. Mai sunt acolo şi un lac şi o livadă superbă, nesfârşită. E un loc tare frumos – cred că ne-am simţi foarte bine aici, dar inima mea parcă tot spre Stânca trage. E mult mai aproape de Iaşi şi de munca mea, pe lângă faptul că îmi place tare mult casa. Draga mea doamnă Nevruz Khan m-a întâmpinat, împreună cu proprietarii. Îşi doresc foarte mult să vin să stau acolo, dar încă nu mă pot hotărî.

Ne-am întors la lumina lunii şi am luat cina pe câmp. Drumul de întoarcere a fost plăcut şi răcoros, deşi cam zdruncinat.

Iaşi

[duminică], 21 mai/3 iunie 1917

Vremea rămâne insuportabil de caldă şi de uscată. Nu avem aer, trăim cu o senzaţie continuă de umezeală. M-am dus cu Nicky la Regimentul 43, încantiruit în corturi la Copou, cei pe care îi găsisem într-o stare atât de tristă în ziua de Paşte şi de care, după aceea, l-am rugat pe colonel să se ocupe. De atunci, le-am tot trimis provizii din când în când, ca să fie bine hrăniţi. I-am inspectat ieri şi nu încape îndoială că starea lor e mult mai bună. Le-am dat ţigări şi cărţi, apoi au făcut exerciţii militare, au dansat, au recitat poezii şi au trecut prin faţa mea în pas de paradă, foarte ordonat. După aceea, în timp ce-mi împărţeam ţigările altor soldaţi care se adunaseră din alte părţi, tot regimentul s-a aşezat la masa de prânz şi ni s-a oferit chiar un pahar de şampanie, spre bucuria lui Nicky; s-a toastat pentru sănătatea tuturor, apoi am plecat, petrecuţi de ovaţiile lor. A fost o vizită călduroasă din toate punctele de vedere!

M-am întors pentru audienţa cu generalul Candolle, un general englez de-a dreptul fermecător, care a venit să ne ajute în chestiunea trenurilor. E născut în Elveţia, e un om foarte plăcut, inteligent şi fermecător, cu un dar al înţelegerii oamenilor pe care îndrăznesc să-l

numesc superior. Mi-a plăcut foarte mult.

La prânz n-am avut invitaţi, dar după prânz l-am primit pe dr. Lavenant, care, din păcate, nu e mulţumit. Lucrează într-unul din spitalele Crucii Roşii de aici şi nu s-a putut înţelege cu administratorii. S-au făcut eforturi de rezolvare a problemei de ambele părţi, dar rezultatele au fost doar temporare. Acum bunele noastre surori franţuzoaice pleacă, spre marele regret al tuturor, dar chiar nu mai puteau suporta starea lucrurilor. Îmi pare tare rău să aflu că pleacă nemulţumite şi dezamăgite – ce păcat! Dar uneori lucrurile NU se mai pot repara.

Apoi am primit-o pe Eliza Suţu, care, dimpotrivă, era cum nu se poate mai încântată de tot ce a văzut şi a auzit în armata lui Averescu. O trimisesem acolo, într-o oarecare măsură, ca să-mi povestească tot ce face doamna Averescu şi unde e nevoie de ajutor.

Suntem pline de planuri şi de energie şi mă bucur mult să lucrez cu un ajutor atât de tânăr şi plin de compasiune.

După aceea a venit Barbu – amândoi eram destul de trişti. Am luat ceaiul împreună, apoi am plecat cu amândouă fetele mele. Am făcut o plimbare tare plăcută cu automobilul, apoi pe jos. Ne-a prins o furtună de praf îngrozitoare, dar, din păcate, fără ploaie.

M-am culcat devreme.

Iaşi

luni, 22 mai/4 iunie 1917

Vremea e ceva mai răcoroasă, dar nici urmă de ploaie!

Zi liniştită – n-am făcut nimic deosebit. Dimineaţa am stat mult de vorbă cu Ballif. I-am propus ca, dacă e atât de dezgustat de toate intrigile casei, dacă nervii lui chiar nu mai pot suporta, să renunţe la partea aceasta din sarcinile lui şi să devină din nou aghiotantul meu şi atât, ca să fie liniştit. Probabil la asta se va ajunge, dar atunci cine se va mai ocupa de casa mea? Va fi foarte greu şi motiv de multe griji, dar Ballif e prea hotărât, chiar rigid şi fără cunoştinţe politice ca să-l amestecăm în treburile Curţii. Ar fi fost posibil, dacă n-ar fi fost şi Cartierul General tot la Iaşi. Şi apoi, vai, au fost tot felul de intrigi şi în casa mea, lumea refuză să trăiască în pace la un loc şi se strânge întotdeauna în bisericuţe care se urăsc reciproc.

Am luat ceaiul cu Barbu şi pe la unu şi jumătate am făcut o plimbare lungă, cu automobilul şi pe jos, cu el şi Nadeja. Seară răcoroasă, plăcută. Nando îşi face griji pentru situaţia politică din ţară, iar Rusia se comportă din ce în ce mai rău!

Iaşi

marţi, 23 mai/5 iunie 1917

Vremea s-a mai răcorit. Dimineaţă m-am dus la spitalul unde lucrează fetele mele. Le-am adus daruri invalizilor, mai ales

protejaţilor lui Mignon şi celor care suferă cel mai mult. N-am avut audienţe; am reuşit să scriu puţin.

La prânz l-am avut invitat pe fermecătorul maior Scales. Şi Nando îl apreciază foarte mult, deşi la început nu-şi exprima păreri prea clare despre oamenii pe care îi invit. Maiorul Scales vorbeşte şi rusă şi astfel poate discuta cu vecinii noştri cei nepotoliţi.

După prânz am plecat cu Mignon, Barbu şi micul Georgie la Dobrovăţ, unul din domeniile Coroanei. Drumul până acolo e frumos, dar foarte prost, şi trece prin păduri splendide. Barbu urma să inspecteze domeniul în timp ce eu vizitam soldaţii şi spitalele.

Am avut parte de o primire înduioşătoare şi foarte frumoasă la regimentul care făcea exerciţii acolo, adunat din mai multe locuri. Împrejurimile erau superbe şi era o plăcere să-i vezi cum aleargă prin tufele verzi în toate părţile. Când s-au adunat într-un pătrat mare, am înaintat către ei împreună cu Mignon şi am fost întâmpinate cu un *Trăiască regele* cântat de toţi soldaţii împreună – a fost emoţionant, aproape măreţ. Colonelul e un ofiţer valoros şi a primit decoraţia „Mihael Vitiazu“ [*sic*]. L-am rugat să le spună soldaţilor că ştiu prin ce greutăţi cumplite au trecut (regimentul a suferit tare mult pe timpul iernii şi au murit MULŢI), că am venit să văd cu ochii mei dacă se simt mai bine şi să le spun că m-am gândit mereu la ei şi le-am fost recunoscătoare pentru curajul şi abnegaţia lor. Colonelul le-a repetat cu glas tare vorbele mele, apoi am fost aclamată asurzitor. Soldaţii şi-au pus chipiele în vârful baionetelor şi, când am plecat, m-a urmat tot regimentul, ovaţionând, în timp ce fanfara cânta – toate acestea într-un peisaj minunat, cu dealuri împădurite. A fost una din cele mai frumoase primiri militare din câte am avut.

De acolo m-am oprit puţin la casa care ţine de domeniul Coroanei, apoi am mai mers puţin până la spital. Era un spital pentru bolnavi de tifos, bine orânduit şi, din fericire, pe jumătate gol acum. Când am ieşit din spital a început să plouă şi a plouat chiar tare timp de zece minute, spălând praful care ne sufocase pe drum şi dând împrejurimilor un aer fermecător.

De data aceasta călătoria cu maşina a fost foarte plăcută, pe un drum bun care traversează o pădure de o frumuseţe de nedescris. Proaspăt spălată de ploaie, arăta aproape ca în basme, iar ochii mei au avut parte de cea mai adâncă şi mai desăvârşită desfătare. La capătul drumului l-am întâlnit şi l-am luat cu noi pe Barbu, care-şi terminase inspecţiile. Am vrut să ne întoarcem acasă pe alt drum şi chiar am pornit într-acolo, dar ne-am încurcat la o răscruce, aşa că am ajuns pe acelaşi drum plin de gropi, dar frumos. Din când în când ploua şi începuse să fie destul de frig. Ne-am oprit într-un loc superb să luăm cina şi am ajuns acasă pe la zece.

Toată partea aceea a ţării e de-a dreptul splendidă, iar pădurea e

încă uriaşă şi de o rară frumuseţe.

Dar, vai, în ţară avem tulburări politice, iar afară avem griji şi mai mari, din cauza ruşilor.

Note

264. Constantin Găvănescu (1871–1942), colonel, apoi general, adjutant al prinţului Carol în 1917 (n. ed.).

265. Anghel Saligny (1854–1925), renumit inginer, constructorul podului de la Cernavodă (n. ed.).

266. În limba română în original (n. tr.).

267. În limba română în original (n. tr.).

268. George Diamandi (1867–1917), om politic liberal; în 1917, implicat în crearea unui Partid al Muncii (fratele diplomatului Constantin Diamandi) (n. ed.).

269. Corectat ulterior cu roşu: „să obţină de la Nando ordinele necesare“ (n. tr.).

270. În limba română în original (n. tr.).

271. Emil Panaitescu (1885–1958), istoric şi arheolog, colaborator literar al reginei. În perioada interbelică, conferenţiar la Universitatea din Cluj şi director al Şcolii române din Roma (n. ed.).

272. Gheorghe G. Danielopolu (1874–1919), director la Banca Naţională (n. ed.).

273. Comandantul François de Vergnette de Lamotte, membru al misiunii Berthelot (n. tr.).

274. Tovarăşi întru foame (germ.) (n. tr.).

275. Ion Costinescu (1871–1951), medic şi om politic liberal; avea să fie primar al Capitalei şi ministru al sănătăţii în anii 1934–1938 (n. ed.).

276. Deznădejde existenţială (în traducere aproximativă), termen făcut celebru de autorii romantici (germ.) (n. tr.).

277. Alexandru Mavrodi (1881–1934), ziarist şi om politic liberal, directorul general al teatrelor (n. ed.).

278. Ca amintire eternă a doamnei regine (germ.) (n. tr.).

279. Aleksandr Ivanovici Gucikov (1862–1936), ministru de război al Rusiei în guvernul provizoriu (martie–mai 1917) (n. ed.).

280. În limba română, adăugat ulterior în original (n. tr.).

281. Literal „cenuşiu de front/câmp“, cuvântul a devenit sinonim pentru uniforma armatei germane în prima jumătate a secolului XX; în Primul Război Mondial, uniforma era de un cenuşiu-verzui deschis (germ.) (n. tr.).

282. Arnold Böcklin (1827–1901), pictor simbolist elveţian (n. ed.).

283. Este vorba despre cartea *Roumania: Yesterday and To-day*, semnată de Winifred Gordon, „Mrs Will. Gordon“, cu o prefaţă şi două capitole de regina Maria, carte care avea să fie publicată doi ani mai târziu de John Lane (Londra) (n. ed.).

284. D.G. Scerbacev (1857–1932), general rus, comandantul trupelor ruse de pe frontul românesc (1917–1918) (n. ed.).

285. Fotin Enescu (1878–1918), director al Băncilor populare; în 1918, ministru de finanţe în guvernul Averescu, apoi ministru al agriculturii şi domeniilor în guvernele Coandă şi Brătianu (n. ed.).

286. Tulburător, neliniştitor (germ.) (n. tr.).

287. Grigore Ghika-Deleni (1847–1938), moşier; soţia lui, Maria, născută Pandele (n. ed.).

288. În limba română în original (n. tr.).

289. Alexandrina-Adina (1881–1978), fiica lui Constantin T. Ghika-Deleni şi a Smarandei Niculescu Dorobanţu; căsătorită cu Nicolae Polizu-Micşunești (1874–1953), a avut doi fii: pe Nicolae, viitor locotenent-aviator care avea să moară în luptă în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, şi pe George, care avea să moară în închisoarea de la Jilava (n. ed.).

290. André Emile Lecomte de Nouÿ (1844–1914), arhitect francez, stabilit în România, autor al unor restaurări controversate de monumente religioase, începând cu biserica episcopală de la Curtea de Argeş (n. ed.).

291. Gheorghe Derussi (1870–1931), diplomat. Ministru plenipotenţiar la Sofia (1913–1916) şi la Stockholm (1917–1918 şi 1919). Ministru al afacerilor străine în guvernul Take Ionescu (decembrie 1921 – ianuarie 1922) (n. ed.).

292. Mai cunoscută în România modernă după acronimul Y.M.C.A. (n. tr.).

293. Eliza Suţu (1888–1963), preşedintă a Crucii Roşii din România. Căsătorită cu Grigore

Suţu (1878–1916), apoi cu Paul Krupenski (n. ed.).

294. Trusoul (fr.) (n. tr.).

295. Literal „întorcând cheia de două ori“, se încuie cu zece lacăte (fr.) (n. tr.).

296. Chiar şi asta mai există în vremurile noastre de anarhie (fr.) (n. tr.).

297. Aleksandr Fiodorovici Kerenski (1881–1970), ministru, apoi şef al guvernului provizoriu al Rusiei în 1917; răsturnat de bolşevici în urma „revoluţiei din octombrie“ (n. ed.).

298. Comandant de garnizoană (germ.) (n. tr.).

299. Lecţiune incertă în manuscris (n. tr.).

300. Nu se poate fără asta (germ.) (n. tr.).

301. Joc inventat în sec. XIX de un chirurg american, cu piese care se mişcă asemănător damelor pe o tablă de 16x16 pătrate (n. tr.).

302. Albert Thomas (1878–1932), om politic francez, socialist, ministru al armamentului în 1916–1917; după război, a organizat şi condus Biroul Internaţional al Muncii (1920–1932) (n. ed.).

303. Claude Anet (Jean Schopfer, zis) (1868–1931), scriitor francez de origine elveţiană. Corespondent de presă în Rusia, este autorul mai multor scrieri cu subiect rusesc, printre care o amplă lucrare despre revoluţia din 1917 şi romanul *Quand la Terre trembla*, inspirat din acelaşi eveniment (n. ed.).

304. Vin două femei albe/Pe podul legănat,/Regina înainte/Cealaltă – cap plecat./ Gânditoare, *sœur* Pucci/Poartă sfinte veştminte;/Şi-n albele lor haine,/ Şi-n suflet sunt unite (fr.) (n. tr.).

305. Charles-Ernst Vouillemin (1865–1954), colonel, mai târziu general, membru al misiunii Berthelot (n.ed.).

306. Christopher Ballard, general, înlocuitorul lui C.B. Thompson ca ataşat militar britanic în România (1917–1918) (n. ed.).